

Sfântul Iustin Popovici

DOGMATICA BISERICII ORTODOXE

volumul I

editura doxologia

Colecția *Dogmatica* este coordonată de

Pr. Cezar Țâbârnă și Dragoș Dâscă

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
IUSTIN POPOVICI, sfânt
Dogmatica Bisericii Ortodoxe / Sfântul Iustin Popovici ; trad. din lb. sârbă de Diacon Zarko Markovski. - București: Doxologia, 2016 - 2 vol.
ISBN 978-606-666-587-2
Vol. 1. - 2016. - ISBN 978-606-666-588-9

I. Zarko Markovski, diacon (trad.)
281.9

Volum publicat cu acordul Fundației „Sfântul Iustin Popovici", Mânăstirea Celie, Serbia, după ediția Догматика Православне Цркве, Belgrad, 2003

ISBN general: 978-606-666-587-2
ISBN vol. I: 978-606-666-588-9

Sfântul Iustin Popovici

Dogmatica Bisericii Ortodoxe

volumul I

Traducere din limba sârbă de

DIAC. ZARKO MARKOVSKI

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfinţitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei

Editura DOXOLOGIA
2017

Cuprins

Partea întâi

Capitolul I
Dumnezeu în Ființa Sa

Capitolul al II-lea
Sfânta Treime

Caracterul treimic și deoființimea Persoanelor lui Dumnezeu

Partea a doua

Capitolul I
Relația lui Dumnezeu cu făptura – Dumnezeu ca Făcător al lumii

Capitolul al II-lea
Purtarea de grijă a lui Dumnezeu

Dogmatica Bisericii Ortodoxe
volumul I

Notă asupra ediției

„Rugăciunea este prosforă frământată din lacrimi și inimă" (Sf. Iustin Popovici)

Viața

Sfântul Iustin Popovici, arhimandritul și duhovnicul Mănăstirii Celie de lângă Valievo, doctor în teologie și profesor la Facultatea de Teologie din Belgrad, este unul dintre cei mai prolifici teologi ai secolului XX. A scris peste patruzeci de cărți și tratate teologice. Alături de mentorul său, Sfântul Nicolae Velimirovici, a fost inspiratorul renașterii spirituale a poporului sârb și apărătorul zelos al dreptei credințe în timpurile de cumpănă grea la începutul secolului XX.

Blagoie Popovici, ulterior călugărit cu numele Iustin, s-a născut în Vranie pe 6 aprilie 1894 (25 martie după calendarul vechi) în ziua Buneivestiri (de aceea și a primit acest nume)[1] din tatăl Spiridon și mama Anastasia. Familia Popovici a fost o familie de preoți de șapte generații, tatăl lui fiind doar paracliser.

A terminat școala primară din Vranie ca elev premiant și s-a înscris la Seminarul teologic „Sfântul Sava" din Belgrad (1905-1914). Printre profesori s-au numărat Sfântul Nicolae Velimirovici și imnograful sârb Stevan Mokraniac.

---

[1] Благоје (Blagoie) a derivat din Благовештење (Blagoveștenie) – „Bunăvestire".

De tânăr a arătat înclinare spre viața monahală. A cerut să fie călugărit după terminarea seminarului, însă s-a supus voinței părinților lui, care n-au fost de acord cu această dorință.

Imediat după începerea Primului Război Mondial, a fost mobilizat în brigada sanitară la Niș. Iar în timpul retragerii armatei sârbe prin Albania, la Scodra, cu binecuvântarea Mitropolitului Dimitrie, în noaptea de Anul Nou din anul 1915, a fost tuns în monahism de Arhimandritul Veniamin Taușanovici. A primit numele Iustin după Sfântul Iustin Martirul și Filosoful, marele apologet al credinței ortodoxe.

Cu binecuvântarea Mitropolitului Dimitrie (ulterior Patriarhul Serbiei 1920-1930), a fost trimis la studii la Petrograd, unde a rămas până în iunie 1916. Datorită tulburărilor premergătoare revoluției bolșevice, a plecat în Anglia, unde a fost primit de, pe atunci ieromonahul, Nicolae Velimirovici, care l-a ajutat să se înscrie la unul dintre colegiile din Oxford. Lucrarea sa de doctorat a fost despre teologia și filosofia lui Dostoievski, unde, în ultimul capitol, a exprimat o aspră, dar teologic de bine susținută, critică a umanismului și antropocentrismului occidental, mai ales a celui romano-catolic și a celui protestant. Profesorii n-au acceptat o astfel de lucrare și au cerut schimbarea sau alterarea conținutului. Refuzând un astfel de compromis, teza a fost respinsă și, la începutul verii, în anul 1919, s-a întors în Serbia fără diplomă.

În septembrie 1919, Patriarhul Dimitrie l-a trimis la studii la Universitatea din Atena. În mai 1920 a fost hirotonit ierodiacon.

În 1921, la întoarcerea în Serbia, a fost numit profesor de Noul Testament la Seminarul „Sfântul Sava", iar ulterior și de Dogmatică și Patrologie.

Pe 7 ianuarie 1922, Patriarhul Dimitrie l-a hirotonit ieromonah.

În 1926 a susținut doctoratul la Facultatea de Teologie din Atena cu tema *Învățăturile Sfântului Macarie Egipteanul despre taina persoanei umane și taina cunoașterii sale.*

În martie 1927 la Seminarul teologic din Karlovaț a susținut examenul profesoral prin lucrarea sa *Gnoseologia Sfântului Isaac Sirul*. Datorită atitudinii sale neclintite de apărare a învățăturilor Sfinților Părinți, precum și a criticilor sale față de devierile în societate și Biserică publicate într-o revistă bisericească, a fost demis din funcția de profesor al Seminarului din Karlovaț de două ori, în 1927 și 1930.

A fost transferat la Seminarul teologic din Prizren (în 1928), iar în 1930 a fost trimis într-o misiune la Biserica Ortodoxă din Cehia ca însoțitor al Episcopului Iosif Țviovici al Bitoliei, activitatea sa având un impact răsunător.

În august 1932 a fost trimis ca profesor la Seminarul teologic din Bitola. Acolo a lucrat doi ani, timp în care a scris primul volum al *Dogmaticii* sale. La Bitola a continuat relația sa cu Sfântul Nicolae Velimirovici și cu Sfântul Ioan Maximovici[1].

În 1934 a devenit profesor de Noul Testament, Dogmatică și Patrologie la Facultatea de Teologie din Belgrad. În această perioadă s-a ocupat cu traducerea literaturii teologico-ascetice și patrologice.

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a slujit în mai multe mănăstiri din Serbia. După sfârșitul războiului, în 1948, autoritățile comuniste l-au condamnat și l-au arestat la domiciliu, la Mănăstirea Celie lângă Valievo, unde a rămas până la sfârșitul vieții.

Acolo a scris cele mai importante lucrări ale sale, fiind în același timp duhovnicul maicilor din mănăstire și al unei întregi pleiade de monahi, care ulterior vor deveni corul principal al Patriarhiei Serbiei de astăzi[2].

[1] Sfântul Ioan Maximovici a fost profesor la Seminarul din Bitola în perioada 1928-1934.

[2] Mitropolitul Muntenegrului, Episcopul Amfilohie Radovic, Episcopul Atanasie Ievtici, Episcopul Irineu Bulovici. La Facultatea din Belgrad a fost profesor de Noul Testament al vrednicului de pomenire Patriarh al Serbiei Pavel.

Doar, ca o prevestire a sfințeniei sale, Sfântul Părinte Iustin, a plecat la cele veșnice în ziua în care s-a născut, ziua de Bunavestire a anului 1979.

Mormântul lui a devenit loc de minuni, vindecări și pelerinaje continue, unde se închină zilnic credincioși din toată lumea.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Sârbe l-a trecut în dipticul Sfinților în data de 29 aprilie 2010. Pomenirea liturgică a sfântului se face pe 14 iunie (1 iunie după calendarul vechi)[1].

Opera

Sfântul Iustin Popovici este unul dintre cei mai prolifici scriitori bisericești din istoria creștinismului. Opera sa cuprinde peste 40 de volume, dintre care 30 publicate în sârbă, mai multe din ele fiind traduse în greacă, franceză, engleză etc.

Acestea, în afară de subiecte dogmatice și exegetico-hermineutice, tratează și problematica patristică, ascetică, liturgică, precum și teme din filosofia creștină, filosofia culturii și mai ales din antropologia axată pe principii creștin-ortodoxe.

Printre cele mai importante lucrări ale Sfântului Iustin se numără:

– *Filosofia și religia lui F.M. Dostoievski*, Sremski Karlovaț, 1923;

– *Dogmatica Bisericii Ortodoxe*, 3 volume, Belgrad 1932, 1935, 1978;

– *Dostoievski despre Europa și slavism*, Belgrad, 1940;

– *Svetosavlie ca filosofia vieții*, München, 1953;

– *Abisuri*[2] *filosofice*, München, 1957;

---

[1] http://www.spc.rs/sr/extraordinary_communique_holy_assembly_bishops_serbian_orthodox_church.

[2] Светосавље (svetosavlie) – Concepție filosofică și mod de viață practicat de Sfântul Sava Nemania, luminătorul poporului sârb († 1236):

- *Viețile Sfinților 12 volume*, Belgrad, 1972-1977;
- *Biserica Ortodoxă și ecumenismul*, Tesalonic, 1974;
- *Calea cunoașterii lui Dumnezeu*, Belgrad, 1987.

Dogmatica

Cele trei volume ale *Dogmaticii* reprezintă capodopera Sfântului Iustin Popovici. Primul volum a apărut în 1932, scris în timpul lucrării sale la Seminarul ortodox din Bitola sub numele: *Dogmatica Bisericii Ortodoxe*.

Al doilea a fost publicat în 1935, iar ultimul în 1978, la mai puțin de un an înainte de trecerea sa la cele veșnice. Toate trei volumele au fost tipărite la Belgrad.

În primele două volume este tratată învățătura Bisericii Ortodoxe despre Dumnezeu-Treime și hristologia, iar al treilea volum abordează problematica eclezиologiei și a pnevmatologiei.

Conținutul mai ales al primului, parțial și al celui de-al doilea volum, păstrează planul „dogmaticilor" scolastice ale secolului XIX, precum cele ale Mitropolitului Macarie Bulgakov (1816-1882) și ale Episcopului Silvestru Malevanski (1828-1908). Părintele Iustin a fost foarte conștient de acest lucru, însă, pentru necesitățile învățământului teologic superior, a fost nevoit să scrie mai degrabă un manual decât o sinteză dogmatică, menit să răspundă provocărilor teologice veșnic actuale și celor contemporane. Constrâns de șablonizarea impusă de o astfel de lucrare, părintele nu se dezvăluie în discursul său pătrunzător, emblematic pentru toate celelalte lucrări ale lui. În următoarele volume, neconstrâns de exactitatea scolastică,

---

poporul trebuie să devină slujitor al lui Dumnezeu (Θεοδουλ), ideea promovată de Sfântul Nicolae Velimirovici în cartea *Poporul sârb ca slujitor al lui Dumnezeu* (1943), și de Sfântul Iustin Popovici.

insuflat de Duhul Sfânt, a exprimat și a apărat dogmele Bisericii Ortodoxe printr-o abordare neopatristică*.

Urmărind formatul dogmaticilor contemporane, Sfântul Iustin a împărțit primul volum al *Dogmaticii* în două capitole mai mari: *Ființa lui Dumnezeu* și *Relația lui Dumnezeu cu creația*. În primul capitol, el a dezvoltat subiectele de formulare a dogmaticii și a dogmelor, despre însușirile dogmelor, relația dintre dogme și Sfânta Revelație, dogmele și rațiune, dogme și Biserică. Dogmatica, în calitate de știință, scopul dogmaticii, metodele dogmaticii, principiile în dogmatică, împărțirea dogmaticii, istoria dogmaticii ortodoxe. Capitolul despre ființa lui Dumnezeu în care este prezentată existența lui Dumnezeu, conținutul, calitatea și limitele cunoașterii lui Dumnezeu și descrierea însușirilor generale ființei lui Dumnezeu: Rațiunea, Voința, Simțirea.

Al doilea capitol al *Dogmaticii* descrie dogma Sfintei Treimi prin învățătura Sfintei Revelații și a Sfintei Tradiții: Dumnezeirea și deoființimea Persoanelor Sfintei Treimi, însușirile Persoanelor Preasfintei Treimi. Capitolul se termină prin prezentarea ereziilor antitrinitare, *Filioque* și critica lor.

Partea doua a primului volum explică relația lui Dumnezeu cu creația Sa. Acolo este discutată problematica creării lumii celei văzute și nevăzute: învățătura despre îngeri și despre duhurile rele, crearea omului și starea sa primordială,

---

* Mișcarea neopatristică reprezintă o reînnoire a teologiei ortodoxe, o redescoperire a Sfintelor Scripturi în lumina cea întreit strălucitoare, fidelă rescriere a adevărurilor veșnice într-un discurs contemporan, la fel de luminat și puternic ca și cel al Sfinților Părinți. După secole de „robie" occidentală a teologiei ortodoxe, scriitorii bisericești ai secolelor XIX și XX, printre care incontestabil se numără și Sfântul Iustin, au redescoperit dogmele cu înțelesul lor autentic, patristic și duhovnicesc. Având mintea luminată de harul Duhului Sfânt și cu ajutorul ascezei personale, a rugăciunii și a profundei smerenii, Sfântul Iustin a evitat o abordare pur scolastică, abstractă și doctrinară.

păcatul originar, cauzele și consecințele lui, esența și importanța păcatului primordial, ereditatea lui, prezentarea și critica învățăturilor greșite romano-catolice și protestante în legătură cu păcatul primordial. Mai este prezentat și rolul lui Dumnezeu ca Proniator înaintea și după căderea omului. Pregătirea lumii pentru mântuire, pregătirea poporului ales al lui Dumnezeu, pregătirea acestui popor și a păgânilor pentru venirea Mântuitorului.

Dumnezeu Mântuitorul

Volumul al doilea tratează hristologia și soteriologia. Acolo sunt tratate subiectele: Taina Întrupării lui Dumnezeu, Persoana Domnului Iisus Hristos, adevăratul Dumnezeu, adevăratul Dumnezeu-Om. Modul și consecințele unirii ipostatice al celor două firi în Domnul Iisus Hristos. Sunt prezentate ereziile hristologice, învățătura Bisericii despre Maica Domnului. Există o scurtă prezentare și critică a învățăturii romano-catolice despre zămislirea imaculată a Sfintei Fecioare.

Capitolul soteriologic tratează rolul mântuitor al Domnului nostru Iisus Hristos, prin analizarea relației dintre taina mântuirii și tainele Întrupării, a Botezului, a Schimbării la Față, a Pătimirilor, a Răstignirii, a coborârii la iad, a Învierii, a Înălțării, a învățăturii și lucrării Dumnezeu-Omului Hristos. Este prezentată și necesitatea Pătimirilor lui Dumnezeu pentru răscumpărarea și mântuirea lumii, împăcarea oamenilor cu Dumnezeu prin moartea lui Hristos, Dumnezeu-Omul, îndreptarea, curățirea și sfințirea firii umane prin sângele Lui.

Eclezîologia și pnevmatologia

Al treilea volum al *Dogmaticii* este închinat eclezîologiei și pnevmatologiei.

Învățătura despre Biserică a Sfântului Iustin Popovici este una dintre cele mai complete lucrări eclezîologice ale secolului XX. Folosind discursul paulin, Sfântul Iustin se concentrează asupra tainei Bisericii în strânsă și nedespărțită legătură cu taina Dumnezeu-Omului Hristos. Dumnezeu Tatăl prin Duhul Sfânt L-a dat pe Domnul Hristos – Dumnezeu-Omul „cap al Bisericii, mai presus de toate, Care este trupul Lui, plinirea Celui care plinește toate întru toți"[1]. Întrucât Biserica este trupul Dumnezeu-Omului, iar El este Capul și Ipostasul ei Veșnic, Taina lui Dumnezeu s-a unit nedespărțit cu taina omului astfel devenind Taina tainelor.

Hristos, „singurul lucru nou sub soare"[2], a devenit om și pentru totdeauna a rămas Dumnezeu-Om. El, Cel Necuprins, S-a sălășluit în om astfel încât și omul însuși a devenit „nou sub soare", ființă dumnezeiesc-importantă, dumnezeiesc-scumpă, veșnică și complexă.

Pentru Sfântul Iustin, Biserica este veșnică, pliroma tuturor celor dumnezeiești și omenești. Întrutot taină a lui Dumnezeu și a omului, plinătate teandrică, atelierul lui Dumnezeu, cel mai mare dar al lui Hristos dat lumii. Așa cum El S-a născut din Duhul Sfânt, tot astfel și noi, prin botez, ne naștem în Biserică. Hristos și Biserica cea mai mare taină[3], pentru că Hristos în același timp este și Dumnezeu Logosul, și om, și Biserică; El este cu trupul în cer, iar în trupul Său pe pământ, Biserică.

---

[1] Ef. 1, 17-23.

[2] Sfântul Ioan Damaschinul, *De Fide*, III, 1, Migne, PG, 94, col. 984.

[3] Ef. 5, 32

Sfântul Iustin consideră că întreaga plinătate a vieții și trăirea adevărată există numai în Biserică. În afara ei, în afara Dumnezeu-Omului, nimic nu este posibil. În afara ei nu există creștinism, pentru că suntem mădulare ale trupului lui Hristos, „din carnea Lui și din oasele Lui"[10]. Doar oamenii care se vor altoi pe vița Hristos, vor aduce „roadă multă"[11], „în orice lucru bun și sporind în cunoașterea lui Dumnezeu"[12].

Pentru Sfântul Iustin, viața în Domnul Hristos este porunca poruncilor. Această viață o dobândim, nu prin adaptarea lui Hristos la om, ci a omului la Hristos, nu prin preschimbarea lui Hristos după conveniențele omenești, ci prin preschimbarea omului în Hristos, nu prin rezidirea chipului lui Hristos după chipul omenesc, ci viceversa. Doar ereticii cei pierzători de suflete îndrăznesc să rezidească, să schimbe chipul Dumnezeu-Omului după dorințele și înțelegerile lor. De aceea și apar în lume „hristoși mincinoși" și „creștini mincinoși"[13].

În partea a doua a acestui volum sunt explicate însușirile Bisericii: unitate și unicitate, sfințenie, sobornicitate și apostolicitate. Aici mai sunt tratate Sinoadele Ecumenice și canoanele.

În capitolul „Biserica, întrutot taina lui Hristos, teologia rugătoare a Bisericii" sunt analizate legăturile dintre Biserică și Preasfânta Născătoare de Dumnezeu, crucea, îngerii, apostolii, sfinții mucenici și toți sfinții.

Sfântul Iustin a abordat pnevmatologia Bisericii Ortodoxe în capitolul „Biserică, Cinzecime continuă". Aici părintele expune învățătura Bisericii lui Hristos despre: Sfântul Duh, har, cunoașterea lui Hristos prin Duhul Sfânt, virtuțile teandrice, Botezul Bisericii, Legea Duhului, mântuirea prin Duhul Sfânt, hristificarea și înfierea prin Duhul Sfânt.

---

[10] Ef. 5, 30.
[11] In 15, 5.
[12] Col. 1, 10.
[13] Viața în Hristos Domnul, *Dogmatica*, vol. III.

Un alt capitol cuprinzător al volumului al III-lea este „Biserica, Predania Dumnezeu-omenească".

Capitolul „Biserica, comuniune harică", este închinat Sfintelor Taine. Sunt abordate și sfintele virtuți, ierarhia, slujbele și praznicele dumnezeiești.

În capitolul „Biserica tuturor sfinților" elaborează următoarele teme: Maica Domnului, sfinții, sfintele moaște, sfintele icoane și Taina Sfintei Cruci.

Capitolul „Eshatologia" afirmă învățătura Sfintei Biserici despre viața de apoi, moartea trupului și nemurirea sufletului, judecata particulară, starea sufletului în viața de apoi, Dumnezeu Judecătorul, a doua venire a lui Hristos și împărăția veacului viitor, sfârșitul lumii și a istoriei, timpul și semnele venirii lui Hristos din nou, Antihristul și lucrarea lui, învierea morților, metamorfoza naturii, Judecata obștească și cea de apoi, viața veșnică.

Vocabularul Sfântului Iustin Popovici

Scrierea *Dogmaticii*, precum însuși Sfântul Iustin mărturisește, a fost o încercare de a crea o terminologie dogmatică, care în limba sârbă, până la acel moment, ori n-a existat, ori a fost insuficient dezvoltată.

Scrierile Sfântului Iustin sunt pătrunse de rugăciune, de învățătura patristică a Sf. Atanasie cel Mare, Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigorie de Nyssa, Sf. Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu, Sf. Irineu, Sf. Epifanie, Clement Alexandrinul, Sf. Chiril al Ierusalimului, Sf. Maxim Mărturisitorul, Sf. Ioan Damaschinul, Sf. Grigorie Palama, Origen, Tertulian, Fericitul Teodoret și mulți alții.

Textul este întotdeauna sprijinit de numeroase pasaje biblice și citate ale Sfinților Părinți. Așa cum singur mărturisește,

el doar rescrie adevărurile dumnezeiești stabilite de marii luminători ai Bisericii Ortodoxe.

Discursul Sfântului Iustin este cursiv și deseori poetic, imnografic. Propoziția lui este complexă, împodobită, însă în același timp schematică, geometric ordonată și limpede.

Specificul părintelui sunt cuvintele compuse. Multe dintre acestea au fost introduse de el în limbă sârbă.

Precum compușii lui *Logos*[1] – adjectivele: логосно (logosno), алогосно (alogosno), противлогосно (protivlogosno); substantivele: логосност, (logosnost), безлогосност (bezlogosnost), противлогосност (protivlogosnost). Ele precizează însușirea sau calitatea unei ființe de a fi înzestrată cu, a fi lipsită de, de a fi contrare „logos"-ului.

Compușii cu prefixul *Sve*, tot, întru tot, toate. De exemplu: светајна (svetaina) întrutot taina; свејединство (sveiedinstvo) atotunitate; свеживот (svejivot) atotviața; свежив (svejiv) atotviu; свегрех (svegreh) atotpăcat; свесавршено (svesavârșeno) atotdesăvârșit; Свеблаговест (sveblagovest) întru-tot-bunavestire, bunavestire absolută, Освеврлињује (osvevârlinuie) a se împodobi cu toate virtuțile; свесвет (svesvet) întru tot sfânt, atotsfânt; Свечист (svecist) întru tot curat; свеапостол (sveapostol) atotapostol; Свеистина (sveistina) atotadevăr; свемудар (svemudar) atotînțelept; Свечовекољубиви (svecovecoliubivi) atotiubitor de oameni; Свевредност (svevrednost) atotvaloare; свестваралачка (svestvaralacka) atotcreatoare, întru tot ziditoare; Свесаосетљиваţ (svesaosetlivaț) întru tot sensibil; Свеоружје (sveorujie) atotarma.

Compușii cu prefixul *U* (în) arată cuprinderea de cineva sau în ceva, și *O*, care arată preschimbarea unui lucru. De exemplu: убогочовечен (ubogociovecien) a fi cuprins în

[1] Λόγος este termenul principal al literaturii neotestamentare și patristice. În sine cuprinde înțelesuri precum: rațiune, logică, cuvânt, însă nu este epuizat de acestea.

Dumnezeu-Omul, обогочовечен (obogociovecen) a deveni asemenea Dumnezeu-Omului, a te „teandrifica"; утројичење (utroicienie) a fi cuprins in Sfânta Treime; отројичење (otroicienie) a deveni asemenea Sfintei Treimi; ухристовљење (uhristovlienie) a fi cuprins de, in Hristos; охристовљење (ohristovlienie) a deveni asemenea lui Hristos; Охристоличење (ohristolicenie) a deveni asemenea chipului lui Hristos; уцрковљење (uțârcovlienie) îmbisericire; оцрковљење (oțârcovlienie); удуховљење (uduhovlienie) a fi cuprins de Duhul, a te incorpora în Duhul; одуховљење (oduhovlienie) înduhovnicire; обесмрћује (obezsmârciuie) înnemurire, Оѓаволује (ogeavoliuie) a deveni asemenea diavolului, облагодаћен (oblagodacien) pătruns de harul lui Dumnezeu.

Compușii cu prefixul *Sa* (cu, împreună): саоваплоћење (saovaplocienie) împreună-incarnare; саутелесничење (sautelesnicienie) împreună întrupare; сараспет (saraspet) împreună-răstignit; сарастворн (sarastvori) a se contopi cu cineva; саобразити (saobraziti) a primi chipul împreună cu cineva; сауобличити (sauobliciti) a lua forma împreună cu cineva.

Substantivele compuse cu particulele: *БОГ* (Bog, Dumnezeu), *ДУХ* (Duh), *ХРИСТОС* (Hristos), *ТРОЈИЦА* (Troiță, Treime). Боголик, боголикост (bogolic, bogolicost) cu chip de Dumnezeu; богочовечанство (bogociovecianstâvo) Dumnezeu-omenire, богомудрар (bogomudar) înțeleptul lui Dumnezeu; христолик (hristolic) cel cu chipul lui Hristos; христочежњив (hristocejniv) cel care tânjește după Hristos; христоносац (hristonosaț) hristofor; христовидац (hristovidaț) cel care Îl vede pe Hristos; христозналац (hristoznalaț) cel care Îl cunoaște pe Hristos; прахристоликост (prahristolicost)

θεανθρωποποίησις (în neogreacă).

τριαδοποίησις (în neogreacă).

ενχρίστωσις (în neogreacă).

χριστοποίησις (în neogreacă).

asemănarea cu chipul veșnic al lui Hristos; христомудар (hristomudar) înțeleptul lui Hristos; христозрачни (hristozracini) cel care luminează cu Hristos; тројичелик (troițelic) cu chip treimic; духоносан (duhonosan) purtătorul de Duh.

***

Dogmele, adevărurile veșnice despre Dumnezeu, lume și om reprezintă pentru Sfântul Iustin realități în care nimic nu este trecător, muritor și fictiv. Prin dogme, credinciosul se hrănește și treptat se eliberează de tot ceea ce este păcătos, trecător, relativ și muritor. Prin asceza și cu ajutorul harului Duhului Sfânt, omul își preschimbă chipul după cel al lui Hristos. Devine astfel făptură nouă, dumnezeiesc-omenească, veșnică, netrecătoare și fericită.

Dogmele nu sunt nici idei abstracte, nici concluzii silogistice, nici ipoteze logice, nici simboluri sau științe omenești, obținute prin frământare rațională, pur intelectuală, ci întâmplări și experiențe istorice reale, descoperite, văzute, auzite, îndeplinite în timp și spațiu de oameni. Adevăruri neschimbate, ascunse în taina Sfintei Treimi, descoperite în Persoana Dumnezeu-Omului, a Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

Pentru Sfântul Iustin dogma principală este Însuși Mântuitorul Hristos. El – Calea, Adevărul și Viața – este dogma absolută, niciodată micșorată sau schimbată, din care izvorăsc, „precum razele din soare" toate celelalte dogme, adevărurile care din El purced și la El conduc.

Prin dogme, omul iubitor de Adevăr trăiește în Biserică și prin Biserică, în Trupul lui Hristos. Acolo, cu gândul și cu viața, crește în toate înălțimile, coboară în toate profunzimile, se extinde în toate lățimile. Sporește cu măsura lui Dumnezeu,

spre dimensiunea dumnezeiesc-omenească a omului desăvârșit, inaccesibilă cunoașterii relativist-nihiliste, în hotarele unde Domnul Iisus este totul în toate, și pentru gândul, și pentru sufletul, și pentru simțirea și viața noastră.

Sfinții Părinți sunt etalonul Sfântului Iustin, deoarece ei și-au însușit dogmele la nivel organic, în viață, gândirea și în simțirea lor, întrupând adevărurile veșnice în propria lor ființă. El urmează exemplul lor, învață de la ei, necontenit comunicând cu ei prin rugăciune, post și priveghere, ajungând la urmă și el steaua de la răsărit care luminează calea cea strâmtă și ane-voioasă, care aduce la Hristos.

Prin lucrările sale, profetic Sfântul Iustin a venit în întâmpinarea nevoilor omului contemporan de ajutor în lupta cu amăgirea politeismului modern care oferă o iubire falsă între oameni, de fapt îl rătăcește pe om mai adânc în pustiul pierzării veșnice.

Slujind cu toată ființa sa Sfânta Treime, Sfântul Iustin a devenit noul îndreptător al credinței și apărătorul adevărurilor veșnice, absolut necesare pentru mântuirea sufletelor căzute. El a devenit și va rămâne în veci apărătorul dreptei credințe, ajutorul nostru, dreptarul, mângâierea și sprijinul nostru în vremurile de cumpănă.

diac. Zarko Markovski

Ερω τοιγαρουν εμον μεν ουδεν, τα δε
σποραδην θειοις τε καὶ σοφοὶς ανδρασι
λελεγμενα συλλήβδην εκθησομαι.

*(„Nu voi vorbi nimic de la mine,
ci voi expune pe scurt ceea ce oamenii
dumnezeieşti şi înţelepţi au spus.")*

Sf. Ioan Damaschinul (*Fons scientiae, Dialectica*, c. 2, PG 94, col. 533A)

Prefaţă

Chemat din neființă spre Atotființă, omul călătoreşte prin uimitoarele taine dumnezeieşti, îmbrăcate în formele încântătoare ale materiei şi ale duhului. Cu cât e mai departe de neființă şi mai aproape de Atotființă, cu atât omul flămânzeşte mai mult după nemurire şi neprihănire, însetoşează după cele nepieritoare şi veşnice. Dar spre neființă, fără milă, este atras de păcat, care îi fură, nesăţios, sufletul prin moarte. Toată înţelepciunea vieţii este învingerea neființei din sine şi din jur şi cufundarea completă a sinelui întru Atotființă. Filosofia Duhului Sfânt învaţă această înţelepciune, deoarece ea este înţelepciune şi ştiinţă, înţelepciune şi cunoaştere harică despre firea ființei. Iar esenţa acestei înţelepciuni este cunoaşterea celor dumnezeieşti şi a celor omeneşti, a celor văzute şi a celor nevăzute. În acelaşi timp, filosofia Duhului Sfânt este putere morală şi ziditoare, care prin asemănarea cu Dumnezeu, cu ajutorul desăvârşirii ascetico-harice, înmulţeşte în om înţelepciunea dumnezeiască despre Dumnezeu, lume şi om. Acest caracter etic al filosofiei ortodoxe este accentuat de Sfântul Ioan Damaschinul, care spune: „Filosofia este asemănarea cu Dumnezeu [ὁμοιοῦσθαι

Θεῷ]". Prin urmare, este „arta artelor și știința științelor [τέχνη τεχνῶν και ἐπιστήμη ἐπιστημῶν]"[1]. Filosofia Duhului Sfânt, cea de viață dătătoare, este singura artă care, din ființa umană pestriță și foarte complexă, poate plăsmui o persoană după chipul lui Dumnezeu* și cu chipul lui Hristos**. Ca știință a Duhului Sfânt, ea este singura care pe creatura egoistă și muritoare numită om o poate învăța cum să învingă moartea și cum să ajungă la nemurire. De aceea filosofia ortodoxă este arta artelor și știința științelor.

Filosofia Duhului Sfânt este constituită în adevărurile veșnice despre Dumnezeu, lume și om, care în limbajul evanghelic al Bisericii se numesc *dogme*. Și de aceea Dogmatica este filosofia și știința adevărurilor veșnice și dumnezeiești care au fost descoperite oamenilor spre a le însuși în viața lor, astfel încât să atingă scopul veșnic al existenței lor, al călătoriei lor chinuitoare de la neființă la Atotființă. Dar la omul contemporan este prea evidentă atrofierea simțului de nemurire și veșnicie, la fel și întunecarea cunoașterii sale despre veșnicie și despre caracterul divino-uman al tuturor celor omenești. Adormit și înrobit în relativismul metafizic și etic, omul contemporan de obicei sfârșește în nihilismul universal. Iar când cineva se trezește din coșmarul relativismului și întrezărește realitatea minunată a celor veșnice și nemuritoare, totdeauna descoperă în sine putere pentru a lua avânt și a zbura spre adevărul veșnic despre lume și om. Îndată ce în sufletul omenesc apare o problemă despre veșnicie, se naște și flămânzirea și însetarea, ca din pustie, după adevărul veșnic. Și atunci neînverșunatul sentiment de foame și sete îl mână de la pustietatea vieții spre oazele unde cresc adevărurile veșnice și susură izvoarele apei celei vii, care se revarsă în viața cea veșnică.

---

[1] *Fons scientiae, Dialectica*, c. 3, PG 94, col. 533 BC.

* Боголик [Bogolik] adj. – [Bog] „Dumnezeu"; [lik] „chip" [n. tr.].

** Христолик [Hristolik] adj. – „Hristos"; [lik] „chip" [n. tr.]

În această stare nouă, omul se năpustește cu totul spre ceea ce este nemuritor și veșnic, dumnezeiesc și sfânt. El se îndreaptă cu totul de la cele omenești spre cele divino-umane. Și cu cât viața dumnezeiască, cu ajutorul adevărurilor dumnezeiești, se revarsă în viața lui, cu atât înflorește în el viața cea veșnică și nemuritoare, deoarece, în realitatea lor divino-umană, viața și adevărul veșnic sunt una și aceeași. „Eu sunt calea, adevărul și viața", a declarat dumnezeiescul Domn Iisus, pentru că numai în El acestea trei sunt una și deoființă. În afara Lui, nu există cale spre veșnicie, nici adevărul celor veșnice și nici viață în cele veșnice. Aceasta face unică și de neînlocuit persoana Lui divino-umană. În toate cele ale lui Hristos, stăpânește această nedespărțită treime: calea, adevărul și viața. În fiecare dogmă a Domnului Hristos, acestea trei sunt pururea unite și nedespărțite, pentru că fiecare dogmă este drumul care, cu ajutorul adevărului veșnic, duce la viața veșnică. De aceea, în dogme totul este infinit, nemuritor și veșnic, și nimic trecător, muritor sau aparent.

Veșnicia și divino-umanitatea sunt singurele categorii ale vieții și gândirii nou-testamentare, de aceea dogmele, adevărurile veșnice, sunt totdeauna veșnice și divino-umane. Stimulându-și gândirea atunci când trăiește după Evanghelie și în har, omul, prin nenumăratele adevăruri veșnice, crește treptat, dintr-un adevăr într-altul, spre piscul cel mai înalt dintre toate, ca, într-un final, să atingă plinătatea ființei sale, pliroma existenței sale, a cunoștinței și a sentimentelor sale. „Moartea păcatului și a morții" este sloganul filosofiei ortodoxe, evanghelice, divino-umane. Hrănindu-se cu adevărurile veșnice ale lui Hristos, creștinul ortodox își eliberează treptat cunoașterea, voința, sentimentele și viața de toate cele păcătoase, trecătoare, relative, muritoare și, împreunându-se cu toate cele sfinte, netrecătoare, absolute și veșnice, își revine în simțiri. În el, prin nevoințe ascetice, se înfrânge pe toate planurile omul cel vechi, iubitor de păcat, egoist, antropocentric, în numele Dumnezeu

omului, Cel pururea fără de păcat, prin Dumnezeu Cel viu* și teocentrism. În elanul său de bucurie spre Dumnezeu-Omul, omul care tânjește după Hristos** cu gândul și cu viața sa crește în toate înălțimile, coboară în toate profunzimile, se lărgește în toate lărgimile. Cu totul și fără rezervă, crește cu creștere dumnezeiască, spre înălțimile divino-umane, cele de neatins pentru cunoașterea relativist-nihilistă, unde Domnul Iisus, Făcătorul de minuni, este totul în toate pentru gândul, sufletul, sentimentul și viața noastră.

Taina Adevărului nu stă în lucruri, nici în idei, nici în simboluri, ci într-o Persoană. În Persoana divino-umană a Domnului Hristos. „Eu sunt Adevărul.” Întru tot desăvârșitul Adevăr, niciodată micșorat, niciodată schimbabil, pururea Unul și Același în plinătatea Sa întru tot desăvârșită, pururea Unul și Același ieri și azi și în veci. Adevărul este pururea veșnic, și în timpul veșnic, pururea nemărginit, și în cele mărginite nemărginit, pururea nemuritor, și în cele muritoare nemuritor. Toate celelalte adevăruri izvorăsc din el precum razele din soare, de aceea și ele sunt nemuritoare și veșnice. De fapt, toate dogmele constituie un singur Adevăr: Dumnezeu-Omul, Domnul Hristos. Ele toate duc la El, pentru că vin de la El. Ele toate duc la El, precum fiecare rază a soarelui duce la soare. Dacă omul pornește și merge până la capătul adevărului despre Bine, trebuie să ajungă la Domnul Hristos, izvorul, făcătorul și începătorul acestuia. Dacă merge până la capătul adevărului despre Dreptate, din nou trebuie să ajungă la Domnul Hristos, izvorul și făcătorul acesteia. Dacă merge până la capătul adevărului despre viață, lume, veșnicie, iubire, desăvârșire, milă, fericire, blândețe, nădejde, rugăciune, credință, pururea trebuie să ajungă la Domnul Hristos, unicul izvor și

---

* Богожив [Bogojiv] adj. – [Bog] „Dumnezeu”; [jiv] „viu” [n. tr.]

** Христочежњив [Hristocejniv] adj. – „Hristos”; [cejnia] „dor, dorință, tânjire” [n. tr.]

făcător. Omul filosofiei ortodoxe simte cu toată ființa și constată că nu este nimic relativ, nici pe partea aceasta, nici pe partea cealaltă a mormântului. Prin toate nevoințele, întâmplările și experiențele, el, cu tot sufletul lui, merge și se îndreaptă spre infinit și spre veșnicie, spre infinitul și veșnicia lui Hristos.

Veșnicele adevăruri dogmatice nu sunt nici noțiuni abstracte, nici concluzii silogistice, nici ipoteze logice, ci evenimente și întâmplări cu un deplin caracter istoric, nemijlocit și real, deoarece ele sunt revelate, descoperite, văzute, auzite, realizate între oameni în timp și spațiu. De exemplu, dogma Sfintei Treimi este adevăr veșnic, descoperită lumii prin multe apariții, evenimente și întâmplări ale Vechiului și Noului Testament. Dogma Dumnezeu-Omului Hristos este întemeiată pe realitatea istorică a lui Iisus din Nazaret, Dumnezeu-Omul. Dogma Învierii este întemeiată pe faptul Învierii lui Hristos. Ce este valabil pentru acestea este valabil și pentru toate celelalte dogme, pentru că ele toate, începând de la prima până la ultima, sunt întemeiate pe realitatea istorică și pe caracterul lor evident și neîndoielnic. Dacă omul se va uita nepărtinitor la sensul și conținutul dogmelor Noului Testament, va trebui să constate că ele toate reprezintă și sunt fapte dumnezeiești și divino-umane în hotarele timpului și spațiului. Ele pot fi neînțelese de oameni, dar nu pot fi contestate. Într-adevăr, luptătorii perseverenți împotriva lui Dumnezeu dezmint și faptele în sine, chiar dacă le privesc și le văd cu propriii ochi. Un exemplu clasic sunt fariseii, prototipul tuturor ipocriților din toate timpurile. Ei dezmint faptele numai pentru că sunt fapte, numai pentru că vor ca faptele să nu fie fapte și încearcă din răsputeri să le transforme în ipoteze, în iluzii, în imaginație.

Dogmatica este un mozaic *sui generis*. Ea ordonează și clasifică veșnicele adevăruri dogmatice după proprietățile lor, le aranjează și le clasifică după lumina cu care strălucesc, și așa, în mozaicul adevărurilor veșnice, se distinge chipul lui Hristos,

chipul întregii Revelații a Vechiului și Noului Testament. Adevărurile dogmatice, întru totul, sunt dumnezeiești, infinite, nemărginite și veșnice, întrucât sunt de la Dumnezeul Cel infinit, nemărginit și veșnic. Ele, după însăși firea lor, nu pot fi de la om și după om. Omul nu le poate face, deoarece oamenii în sine nu au putință și putere să facă adevăruri veșnice și nemărginite, ci le primesc ca atare de la Dumnezeu. În acest sens, creativitatea lor constă în faptul că ei, cu ajutorul credinței și nevoințelor evanghelice și harice, își pot însuși veșnicele adevăruri dogmatice și le pot transforma în viața, gândul și sentimentul lor. Și astfel pot atinge sfințenia și desăvârșirea.

În acest sens, Sfinții reprezintă întruparea vie a adevărurilor dogmatice veșnice. Ei sunt păstrătorii sfintelor adevăruri dogmatice și, prin urmare, propovăduitorii și mărturisitorii lor. Dogmaticianul ortodox trebuie să urmeze întru totul adevărurile dogmatice, să învețe de la ei, și să nu uite că și cu Sfinții se comunică prin rugăciune, post și priveghere. De aceea lucrarea dogmaticianului ortodox este una nevoitoare și eclectică. Nevoitoare, în primul rând, fiindcă drept-credinciosul învață cinstirea rugătoare și evlavia, de la Sfinți, care sunt purtătorii veșnicelor adevăruri dumnezeiești. Sfântul Ioan Damaschinul, odată pentru totdeauna, a stabilit principiul călăuzitor pentru dogmaticienii drept-credincioși, vorbind despre rolul lui în prefața sistemului său dogmatic *Expunere exactă a credinței ortodoxe*: „Nu voi vorbi nimic de la mine, ci voi expune pe scurt ceea ce oamenii dumnezeiești și înțelepți au spus".

* * *

Citând cuvintele marelui și sfântului teolog, în nimicnicia și sărăcia mea, abia cutez să spun că în lucrarea mea m-am ținut și eu de acest principiu al lui. Și în exces de sinceritate, mai adaug: în comparație cu el și cu ceilalți Părinți ai Bisericii,

filosofi ai Sfântului Duh, eu nu sunt decât un surdomut. Eu bolborosesc (o, dacă aș putea striga!) adevărurile veșnice dumnezeiești, urmându-i pe marii Părinți, mari în sfințenie și înțelepciune, mai ales urmându-l pe minunatul compozitor al adevărurilor veșnice, Sfântul Ioan Damaschinul. Dacă este ceva bun în lucrarea mea, dacă este ceva evanghelic și ortodox, îi aparține lui și lor, iar tot ceea ce este contrar acestora îmi aparține mie și numai mie.

Multe am învățat și de la marii dogmaticieni ortodocși ai vremurilor mai recente: Mitropolitul Macarie, Episcopul Silvestru, Mitropolitul Antonie. În lucrarea mea am ținut seamă și de lucrările celorlalți dogmaticieni ortodocși ai vremurilor mai recente: Arhiepiscopul Filaret, Arhimandritul Antonie, Protoiereul Malinovski, Zikos Rosis, Andrutsos, Dyovuniotis, Protoiereul Stevan Veselinovici.

Este necesar să atrag atenția că deseori am fost forțat, în ciuda slăbiciunii mele, să creez o terminologie dogmatică pe care, parțial, nu o avem, iar dacă există, nu este suficient dezvoltată.

* * *

Această primă carte a Dogmaticii se ocupă de Hristologie. Voi publica curând și restul: de la Hristologie până la Eshatologie, dacă va da Dumnezeu.

La sărbătoarea Sfinților Apostoli Petru și Pavel,
Anul Domnului 1932
Ieromonah Iustin

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Introducere

1. *Conceptul de Dogmatică*

În insuşi termenul „dogmatică" este cuprins subiectul ei. El insuşi impune definiţia sa logică: Dogmatica este ştiinţa despre dogmele credinţei creştine. Dar, din cauza mulţimii confesiunilor creştine, dogmele se pot înţelege şi tâlcui diferit. Expunând şi tâlcuind dogmele Revelaţiei divine în duhul evanghelic, apostolic şi sobornicesc, Biserica Ortodoxă numeşte Dogmatica sa „ortodoxă"[1]. Astfel se deosebeşte şi se distanţează de înţelesurile nescripturistice, neapostolice, nesoborniceşti, neortodoxe ale dogmelor mântuirii. De aceea, Dogmatica ortodoxă este ştiinţa care expune şi tâlcuieşte dogmele credinţei creştine sistematic şi în duhul Bisericii Ortodoxe, celei Una, Sfântă, Sobornicească şi Apostolică.

2. *Conceptul de dogmă*

Dogmele sunt adevăruri veşnice ale credinţei descoperite de Dumnezeu, cuprinse în Sfânta Revelaţie, păzite, explicate

---

[1] „Ortodox" este traducerea grecescului ὀρθόδοξος, alcătuit din două cuvinte: ὀρθός = „corect, exact" şi δοκέω = „gândesc, ţin, consider, cred"; de aceea şi cuvântul ὀρθοδοξία înseamnă: „dreaptă gândire, dreaptă credinţă, dreaptă slăvire". Contrar ortodoxiei (dreptei slăviri) stă heterodoxia – „altfel de slăvire, altfel de gândire, altfel de credinţă" (ἑτεροδοξία, de la ἕτερος δοκέω = „altfel gândesc, altfel cred").

și transmise ca dreptare ale mântuirii de Biserică, dumnezeiești, de viață dătătoare și neschimbabile. Însuși cuvântul δόγμα este de origine greacă și provine din verbul δοκεῖν („a gândi, a ține, a considera, a crede") în forma sa δέδογμαι (persoana a 3-a, δέδοκται = „determinat, definit, precizat, stabilit"), însemnând astfel etimologic un gând definit, întemeiat ca un adevăr logic, necontestabil în orice domeniu al lucrării omenești: filosofic, religios, juridic[1]. Scriitorii antici, greci și romani, folosesc cuvântul „dogmă" în sens filosofic, etic, juridic, cu sensul de „învățătură", „regulă", care, din cauza adevărului său incontestabil, pentru mulți a primit valoare de „adevăr indispensabil", logic și faptic, de „poruncă", de „lege", de „ordin"[2].

În Vechiul Testament, cuvântul „dogmă" desemnează, pe de o parte, decrete politice, legi și reglementări ale statului[3], iar pe de altă parte, poruncile din legea lui Moise[4], sau dispoziții care se referă la viața religioasă în general[5].

În Noul Testament, cuvântul „dogmă" este folosit de cinci ori cu dublă însemnătate: politică, referitoare la decretele și legile împărătești[6], și religioasă, referitoare la legile lui Moise,

---

[1] La aceasta se referă Clement Alexandrinul când spune: Τὸ μὲν δόγμα ἐστι κατάληψίς τις λογική [„Dogma este o înțelegere logică"] (*Strom.* VIII, 5; PG 9, col. 581).

[2] Xenofont, Ἀνάβασις III, 3, 5 – Cicero scrie: „Sapientia neque de seipsa dubitare debet, neque de suis decretis, quae philosophi vocant dogmata" (*Quaest. acad.*, lib. IV, c. 9). Iar Seneca spune: „Nulla ars contemplativa sine decretis suis est, quae Graeci vocant dogmata, nobis decreta docet appellare, vel scita, vel placita" (*Epist.* 95). În acest sens, Sfântul Isidor Pelusiotul îl numește pe Socrate „legiuitorul dogmelor atice" (ὁ τῶν Ἀττικῶν δογμάτων) și consideră „dogme" învățăturile lui Platon și ale stoicilor (*Epist.* 11, PG 78, col. 185, *Epist.* 91, *ibidem*, col. 1453).

[3] Dan. 2, 13; 3, 10; 6, 8-9; Est. 3, 9.

[4] Iez. 20, 24.

[5] 2 Mac. 10, 8; 15, 36.

[6] Lc. 2, 1; Fapte 17, 7.

care în acele vremuri erau obligatorii pentru orice evreu[9], și poruncile Noului Testament, obligatorii pentru toți membrii Bisericii lui Hristos. În Faptele Apostolilor se spune că Apostolul Pavel și Timotei îi învățau pe credincioși să țină poruncile date de Apostoli și preoții din Ierusalim [φυλάσσειν τὰ δόγματα τὰ κεκριμένα ὑπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν πρεσβυτέρων τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ][10]. Făcând diferența dintre poruncile legii lui Moise și adevărurile veșnice ale Noului Testament, Apostolul Pavel spune că Domnul Hristos „prin dogme a desființat legea poruncilor (lui Moise) [τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας]"[11].

De asemenea, pe această bază, încă din timpurile apostolice, s-a format sensul eclezial al cuvântului „dogma", ca adevăr al credinței divine, incontestabil, absolut și obligatoriu pentru toți[12]. Marele râvnitor al Tradiției apostolice, celei date de Dumnezeu, Sfântul Chiril al Ierusalimului numește adevărurile fundamentale ale credinței, cuprinse în Crezul Bisericii din Ierusalim, „dogme indispensabile [τῶν ἀναγκαίων δογμάτων]"[13], „dogme ale cuviinței [δογμάτων εὐσεβῶν]"[14], iar faptele lucrătoare ale credinței, prin care ne însușim mântuirea, le numește „aspectul dogmatic al credinței [εἶδος τῆς πίστεως τὸ δογματικόν]"[15]. El numește întreaga învățătură a Noului Testament despre Dumnezeu „dogme despre Dumnezeu [τὰ περὶ Θεοῦ δόγματα]", iar însușirea personală și de viață dătătoare a acestor dogme prin credință lucrătoare o consideră o condiție indispensabilă pentru mântuire, de aceea

---

[9] Col. 2, 14.

[10] Fapte 16, 4.

[11] Ef. 2, 15.

[12] *Cf.* Sfântul Ignatie Teoforul, *Ad Magnes.* 13, 1; Sfântul Barnaba, *Epist.* 1, 6; Origen, *De princip.* I, 7.

[13] *Catch.* IV, 3.

[14] *Ibidem*, IV, 2.

[15] *Ibidem*, V, 10.

şi spune: „Cel mai mare câştig este studierea dogmelor"[16]. Enumerând toate adevărurile nou-testamentare despre Dumnezeu, Fiul lui Dumnezeu, Duhul Sfânt, bine şi rău, şi despre iconomia mântuirii în general, Sfântul Grigorie Teologul îi îndeamnă pe cei chemaţi să pună aceste dogme temei bunătăţii, mântuirii şi vieţii lor celei noi [ἐπὶ τούτῳ τῷ θεμελίῳ τῶν δογμάτων][17]. Sfântul Grigorie de Nyssa împarte întreaga învăţătură creştină în două părţi: partea morală şi partea dogmatică propriu-zisă [εἰς τὸ ἠθικὸν μέρος καὶ τὴν τῶν δογμάτων ἀκρίβειαν][18]. Sfântul Ioan Gură de Aur prin cuvântul „dogme" înţelege învăţătura de credinţă creştină[19], iar Vincenţiu de Lerin numeşte credinţa universală [*universalis fides*] „dogmă universală [*catholicum dogma*]"[20]. La Sinoadele Ecumenice cuvântul „dogma" este folosit cu sensul de *adevăr al învăţăturii de credinţă creştină*[21], Părinţii sinodali numesc „dogmă" dispoziţiile referitoare la credinţă, iar toate celelalte hotărâri, „canoane" sau „reguli". Într-o oarecare măsură, aceasta se reflectă în faptul că Biserica numeşte „Dogmatica [δογματικόν]" acele cântări liturgice care conţin învăţături de credinţă despre Preasfânta Născătoare de Dumnezeu, despre Întruparea Domnului Hristos, despre cele două firi în Persoana Lui unică, divino-umană.

Aşa, în limbajul bisericesc, în sensul strict al cuvântului, „dogme" se numesc numai acele *adevăruri divine revelate* care se referă la *credinţă*, nu şi adevărurile revelate de Dumnezeu cu caracter moral, liturgic sau canonic, dar în acelaşi timp niciodată nu trebuie pierdut din vedere că ele toate, în final, formează o unitate indivizibilă.

---

[16] *Ibidem*, IV, 2: Μέγιστον κτῆμα ἐστι τὸ τῶν δογμάτων μάθημα.

[17] *Omilia* 40, 45, PG 36, col. 424 AC; *cf.* Sfântul Vasile cel Mare, *In Psalm* 44, 4.

[18] *Epist*. 24.

[19] *In Genes*., hom. 11, 5.

[20] *Commonit. prim*. n. 18, PL 50, col. 664.

[21] *Cf.* Sinodul VI Ecumenic, canonul 1.

3. Însuşirile dogmelor

Ceea ce face ca dogmele să fie adevăruri dumnezeieşti şi veşnice sunt însuşirile lor deosebite: dumnezeiasca lor descoperire*, caracterul bisericesc**, obligativitatea generală*** şi imuabilitatea.

a) *Descoperirea dumnezeiască* este însuşirea principală care face dogmele să fie dogme, deoarece confirmă originea lor dumnezeiască. De aceea, dogmele nu sunt doar adevăruri ale credinţei, ci şi adevăruri ale credinţei descoperite de Însuşi Dumnezeu. Originea lor dumnezeiască le face adevăruri incontestabile, veşnice, mântuitoare şi de necuprins cu mintea****. Dacă Însuşi Dumnezeu nu le-ar fi descoperit, prin nici un efort n-ar fi putut ajunge niciodată la ele nici raţiunea colectivă a omenirii, nici raţiunea individuală a unor oameni. De aceea dogmele sunt subiectul credinţei. Ele se primesc prin credinţă ca adevăruri dumnezeieşti mai presus de raţiune, lucru arătat de Biserică prin faptul că Simbolul credinţei începe cu cuvântul „cred". Întrucât sunt de origine divină, dogmele conţin adevăruri revelate de Dumnezeu despre Sfânta Treime şi despre relaţia Sa cu lumea şi cu omul, în calitate de Creator, Proniator, Răscumpărător, Sfinţitor şi Judecător. Iar în această lume numai Dumnezeu Se cunoaşte pe Sine şi de aceea numai El poate să Se descopere pe Sine şi adevărurile Sale[22]. El face aceasta prin Întruparea Fiului Său cel Unul-Născut[23], în Care „locuieşte,

---

* Богооткривеност [Bogootkrivenost] subst. – [Bog] „Dumnezeu"; [otkăriva] „descoperă, dezvăluie" [n. tr.].

** Црквеност [Ţărkvenost] subst. – [Црква] „Biserică; însuşirea de a fi bisericesc" [n. tr.].

*** Општеобавезност [Obşteobaveznost] subst. – [obşt] „universal, general"; [obavezan] „obligatoriu" [n. tr.].

**** Надумне [Nadumne] adj. – [nad] „supra, peste"; [um] „minte, raţiune, supraraţional" [n. tr.].

[22] Cf. Mt. 11, 27.

[23] In 1, 18.14.

trupește, toată plinătatea Dumnezeirii [παν το πληρωμα τής Θεοτητος σωματικως]"[24], și cu ea toată plinătatea adevărurilor divine[25] pe care El, după propria Sa bunăvoință, le descoperă celor care cred în El, viețuiesc prin El și pentru El[26]. Aparținând lui Hristos, aceste adevăruri dogmatice sunt dumnezeiești, veșnice, imuabile și absolut adevărate[27]. Ele alcătuiesc Revelația divină desăvârșită și finală și reprezintă ultimul cuvânt pe care Dumnezeu îl descoperă nemijlocit oamenilor prin Fiul Său Cel Unul-Născut[28].

Originea dumnezeiască deosebește dogmele creștine, adică adevărurile divine, veșnice, de dogmele religiilor necreștine și de învățăturile filosofice, anume adevărurile omenești, relative și trecătoare. În afara Revelației creștine, nu există adevăruri dumnezeiești, veșnice, dogmatice. Dogmele dumnezeiești, odată pentru totdeauna, sunt date în Sfânta Revelație și, ca atare, Biserica le păzește și le mărturisește. Având în vedere originea dumnezeiască a dogmelor și toate cele care purced din acestea, Sfinții Părinți și Învățătorii Bisericii numesc dogmele „dogme ale lui Dumnezeu [δογματα Θεοῦ]"[29], „dogmele lui Hristos"[30], „dogmele Domnului"[31], „dogme evanghelice"[32],

---

[24] Col. 2, 9.

[25] In 1, 14.17; 5, 33; 8, 32.36.40.45-46, 14, 6; 17, 17.19; 18, 37; Ef. 1, 13; 4, 21.

[26] *Cf.* Mt. 11, 27; In 1, 12-13; 3, 34-36.16; 6, 45-46; Mt. 16, 17; Ef. 3, 3; Gal. 1, 12; 1 In 1, 1-5.

[27] *Cf.* In 14, 6; 1, 17; 8, 12; 12, 35.46.

[28] *Cf.* Evr. 1,1.

[29] Origen, *In Math.* XII, 23, PG 13, col. 1036; Clement Alexandrinul, *Stromata* III, 2; VI, 15; Fericitul Teodoret, *Ep. ad Johan. Antioch;* Sfântul Grigorie de Nyssa, *In Christi resurrect.*

[30] Sfântul Ignatie, *Ad Magnes.* 13; Sfântul Vasile cel Mare, *In Psalm.* 46, 4; Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Gal.*, hom. 1,1.

[31] Sfântul Ignatie, *Ad Ephes.* 13.

[32] Sfântul Atanasie cel Mare, *In Math.*, hom. 9.

„dogme divine"[illegible], „dogme apostolice"[illegible], „dogme adevărate"[illegible], „dogme ale filosofiei cereşti"[illegible]. Iar Sfântul Vasile cel Mare scrie:

> Biserica păzeşte unele dogme şi predici în învăţătura ei scrisă (Sfânta Scriptură), iar altele, care la noi au ajuns prin Tradiţia apostolică, le-am primit în mod tainic [εν μυστηριω]. Însă pentru evlavie şi unele, şi altele au o putere egală [την αυτην ισχύν][illegible].

b) O altă însuşire a tuturor dogmelor este *caracterul lor bisericesc*[*]. Prin însuşi faptul că sunt lucrarea Revelaţiei, în acelaşi timp, dogmele sunt şi lucrarea Bisericii, pentru că Biserica este trupul Revelaţiei. Fără îndoială, Revelaţia divină conţine toate adevărurile dogmatice ale credinţei, iar fiindcă Revelaţia se află numai în Biserică, formularea şi tâlcuirea sfintelor dogme aparţine ei, trupului divino-uman al lui Hristos, care vieţuieşte şi lucrează prin Sfântul Duh. În această lucrare, ea este infailibilă, pentru că infailibilul Domnul Hristos este capul Bisericii, şi pentru că sufletul ei este Duhul Adevărului Care o conduce spre tot adevărul[illegible]. Evident, caracterul bisericesc, ca însuşire a dogmelor, este condiţionat, în mod organic şi logic, de Revelaţia lor dumnezeiască şi invers. Logica omenească nu poate face o delimitare adevărată între însuşirile dogmelor de a fi revelate de Dumnezeu şi de a fi bisericeşti, precum nu poate face nici între Revelaţie şi Biserică, deoarece Revelaţia este Revelaţie prin şi în Biserică, precum

---

[illegible] Sfântul Grigorie de Nyssa, *In Christi resurrect.*; *De vita s.p. Ephrem Syri.*

[illegible] Fericitul Teodoret, *Hist. eccl.*, lib. 1, c. 1, PG 87, col. 885; Origen, *Contra Cels.*, lib. III.

[illegible] Sfântul Grigorie de Nyssa, *De anima et resurrect.*

[illegible] Vincenţiu de Lerin, *Commonit.* prim. n. 22, PL 50, col. 669.

[illegible] *De Spir. Sancto*, c. 27, 2.

[*] Vezi nota de la p. 21 [Ţăracvenost] [n. tr.].

[illegible] *Cf.* Ef. 1, 23; 5, 23; Col. 1, 18.24; In 16, 13.

şi Biserica este Biserică prin şi în Revelaţie. Prin necesitatea naturii lor, ele sunt lăuntric, nedespărţit unite şi reciproc condiţionate. În afara Bisericii nu avem dogme, pentru că în afara ei nu putem avea adevărată Revelaţie divină. Dogmele sunt dogme numai prin Biserică, pentru Biserică şi în Biserică. Întrucât Biserica este singurul păzitor şi tâlcuitor al Sfintei Revelaţii, stabilit de Dumnezeu, ea este singura autoritate care, prin dumnezeiescul har şi dreptul divin, face diferenţa între Revelaţia adevărată şi cea falsă, stabileşte canonul Sfintelor Scripturi şi proclamă adevărurile divine drept dogme. În afara ei, fără ea şi împotriva ei, înseşi adevărurile veşnice ale Revelaţiei îşi pierd autenticitatea, substanţa şi imuabilitatea lor dumnezeiască şi cad pradă firii umane egoiste. Un exemplu al acestui fapt îl reprezintă ereticii care de obicei tâlcuiesc adevărurile veşnice şi mai presus de minte după mintea lor, şi nu după gândirea Bisericii celei sfinte, soborniceşti, apostolice şi universale. Domnul Hristos a făcut din Biserică trupul Său divino-uman, l-a umplut pentru totdeauna de Duhul Adevărului şi a rânduit să fie „stâlpul şi temelia adevărului [στύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας]"[39], ca pe vecie să fie păzitorul netemător şi desăvârşitul tâlcuitor al veşnicelor adevăruri divine ale Sfintei Scripturi şi ale Sfintei Tradiţii. Ca atare, ea nu poate greşi, nici nu poate înşela şi nici nu se poate înşela. Cuvântul ei este cuvântul dumnezeiesc în orice chestiune a Sfintei Scripturi şi a Sfintei Tradiţii. Din ea şi prin ea, Domnul Hristos vorbeşte şi conduce fiecare adevăr divin spre Sfânta Revelaţie prin Duhul Său cel Sfânt. Prima dovadă despre aceasta se găseşte în Faptele Apostolilor, unde Biserica, prin reprezentanţi, călăuzită de Duhul Sfânt, calificã hotărârile dogmatice obligatorii pentru toţi membrii ei, prin deviza: „Părutu-S-a Duhului Sfânt şi nouă... [ἔδοξε τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν]"[40].

[39] *Cf.* In 16, 13; 8, 32.34.36; 1 Tim. 3, 15.

[40] Fapte 15, 28; *cf.* 16, 4.

După această deviză și metodă apostolica descoperită de Dumnezeu au lucrat toate Sfintele Sinoade Ecumenice, tâlcuind negreșit și declarând dogmele divine ale Sfintei Revelații. În virtutea acestor puteri și drepturi pe care Dumnezeu le-a dat Bisericii spre aprobarea sfintelor dogme, Sfinții Părinți le numesc „dogme ale Bisericii [τα τῆς Εκκλησιας δογματα]”[41] sau „dogme bisericești [τα εκκλησιαστικα δόγματα]”[42]. De aceea, membru al Bisericii poate fi numai cel care crede și primește toate dogmele credinței așa cum le păzește și le tâlcuiește Biserica. Iar pe cel care se împotrivește acestora, lepădându-le sau denaturându-le, Biserica îl taie și îl aruncă din trupul său divino-uman. Enumerând toate dogmele Sinoadelor Ecumenice precedente, Sfinții Părinți ai Sinodului VI Ecumenic poruncesc:

> Iar dacă cineva dintre toți nu ține și nu îmbrățișează toate dogmele bunei cinstiri de Dumnezeu și nu va slăvi și nu va propovădui așa, și s-ar apuca a meșteșugi împotriva acestora, să fie anatema, [...] și din comunitatea creștinilor, ca un străin, să fie exclus și respins[43].

c) *Obligativitatea universală* a dogmelor, stabilită de Sfinții Părinți ai Sinodului VI Ecumenic, este o consecință firească a originii lor dumnezeiești și a necesității lor pentru mântuirea fiecărui membru al Bisericii. Revelate de Dumnezeirea Întreitstrălucitoare, confirmate și declarate de Biserica lui Hristos ca adevăruri veșnice, dumnezeiești, necesare pentru

[41] Sfântul Grigorie de Nyssa, *Contra Eunom.*, *Omilia* 12; *De vita s.p. Ephraem Syri*; Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Gal.*, hom. 9, 1.

[42] Sfântul Chiril al Alexandriei, *In Amos.*, c. 2, PG 71, col. 441; Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Math.* 21, 23; Sfântul Grigorie de Nyssa, *De anima et resurrect.*

[43] Canonul I al Sinodului VI Ecumenic [*Pidalion – Cârma Bisericii Ortodoxe*, „Credința strămoșească”, 2007, p. 236; n. tr.].

mântuire, dogmele sunt obligatorii pentru oricine vrea să se mântuiască. Negarea lor este negarea Mântuitorului și a operei Sale răscumpărătoare și mântuitoare. Însușirea dogmelor prin credință, ca adevăruri dumnezeiești, veșnice, mântuitoare și de viață dătătoare, aduce mântuire și viață veșnică tuturor oamenilor[44]. În puritatea și veridicitatea lor de Dumnezeu revelată, dogmele sunt necesare pentru mântuire. Iar cine va voi să le înlocuiască sau să le altereze se pune sub îngrozitoarea anatemă apostolică:

> Dar chiar dacă noi sau un înger din cer v-ar vesti [εὐαγγελίζηται] altă Evanghelie decât aceea pe care v-am vestit-o [εὐηγγελισάμεθα] – *să fie anatema*![45]

Cu puterea, dată ei de Însuși Domnul Hristos[46], Biserica pururea a procedat și procedează așa[47]. De la toți care vor să fie membrii ei, solicită mărturisirea tuturor dogmelor divine de credință. Și chiar dacă, în sânul ei, tolerează tot felul de păcătoși, încercând să-i îndrepte și să-i mântuiască, în același timp, conform poruncii Mântuitorului[48], îi înlătură pe cei care se împotrivesc sau denaturează sfintele dogme.

Acceptarea dogmelor este o obligație universală, o condiție absolută a mântuirii, pentru că de aceasta depinde toată viața morală a omului[49]. Însușind prin credință veșnicele adevăruri ale Revelației, omul, prin lucrările evanghelice, ale rugăciunii, postului, iubirii, nădejdii, blândeții, smereniei, milosteniei, iubirii de dreptate și prin Sfintele Taine, le transformă treptat

---

[44] *Cf.* Mt. 28, 19-20; Mc. 16, 15-16; In 5, 24; 6, 40; 7, 38-39; 17, 3-6; 1 In 5, 20.

[45] Gal. 1, 8; *cf.* 1 In 2, 21-23.

[46] In 20, 21-23; Mt. 18, 17-18.

[47] *Cf.* Canonul I al Sinodului VI Ecumenic.

[48] Mt. 18, 17-18; 10, 32-33; Mc. 8, 38; Lc. 9, 26; 12, 9; *cf.* 2 Tim. 2, 12.

[49] Sfântul Ignatie Teoforul recomandă creștinilor: „Încercați să vă întăriți în dogmele Domnului nostru Iisus Hristos și ale Sfinților Apostoli" (*Ad Magnes.* 13).

în natura sa, sporeşte treptat în creşterea lui Dumnezeu ca să ajungă la măsura vârstei plinătăţii lui Hristos[50]. Întrucât sfintele dogme, cu puterea de viaţă dătătoare a Sfintei Treimi, sunt adevăruri dumnezeieşti veşnice şi mântuitoare, în ele este toată puterea vieţii celei noi în Hristos, toată puterea moralei dătătoare de har a Evangheliei. Într-adevăr, ele sunt cuvintele vieţii celei veşnice[51]. Şi pentru că sunt cuvintele lui Hristos, ele sunt „duh şi viaţă [πνεῦμά ἐστι καὶ ζωή ἐστι]"[52]. Fără credinţa în ele, nimeni nu poate nici să cunoască înţelesul veşnic al acestei vieţi trecătoare, nici nu poate agonisi nemurirea fericită şi viaţa cea veşnică[53]. Numai atunci când, prin nevoinţa credinţei lucrătoare, omul îşi va însuşi adevărurile dogmelor veşnice ale lui Hristos şi va deveni mlădiţă a viţei dumnezeieşti, care este Hristos, prin el vor începe să curgă sevele veşnicei vieţi dumnezeieşti, care îl ajută să aducă roadă multă pentru viaţa veşnică[54]. Aceasta este singura cale, alta nu există, prin care omul îşi poate fertiliza cu nemurire şi cu veşnicie firea sa stârpită prin păcat. Omul poate creşte în înălţimile desăvârşirilor divine[55] numai dacă, prin lucrarea credinţei care se leapădă de sine, se va face părtaşul rădăcinii [συγκοινωνὸς τῆς ῥίζης] adevărurilor dumnezeieşti ale lui Hristos[56].

De fapt, dogmele sunt porunci dumnezeieşti, dreptare dumnezeieşti ale vieţii celei noi în Duhul Sfânt, întrucât, cu lumina lor cea netrecătoare, îi luminează credinciosului tot drumul, de la peştera întunecată a trupului, până la veşnicia cerească* a lui Hristos. Şi de aceea morala ortodoxă nu este

---

[50] *Cf.* Col. 2, 19; Ef. 4, 13.
[51] In 6, 68.
[52] In 6, 63.
[53] *Cf.* In 6, 69; 14, 6; 1 In 5, 20.
[54] *Cf.* In 15, 2-7.
[55] *Cf.* Mt. 5, 48.
[56] *Cf.* Rom. 11, 17.

*Лазур [Lazur] subst. – „lazurit, lapislazuli". Mineral albastru, intens, folosit în prepararea culorilor de pictură bisericească. Este cel mai preţios pigment, considerat piatră semipreţioasă [n. tr.].

altceva decât dogmatica aplicată în viață. Întreaga viață cea nouă în Hristos este țesută din adevărurile dogmatice ale Sfintei Revelații[9], deoarece Biserica este trupul prin care adevărurile dogmatice curg ca sângele, dând viață veșnică tuturor mădularelor organismului divino-uman. Tot ceea ce se găsește în trupul Bisericii, tainic și dătător de har, cu puterea de viață dătătoare a Duhului Sfânt, este legat într-o minunată unitate divino-umană. Cel care, prin nevoință drept-slăvitoare a credinței, se va uni pe sine cu trupul dumnezeiesc-omenesc al Bisericii lui Hristos, acela simte cu toată ființa sa că dogmele sunt puteri sfinte și dătătoare de viață, care îl renasc treptat ca nemuritor și veșnic pe el, cel muritor și vremelnic. Și, în același timp, cunoaște cu tot sufletul său că adevărurile dogmatice, de viață dătătoare, pentru viața și cugetarea omenească, sunt o necesitate absolută și de aceea Biserica are deplină dreptate când îi înlătură pe cei care tăgăduiesc, denaturează și strâmbă dogmele. Tăgăduirea și denaturarea dogmelor este egală cu sinuciderea duhovnicească, pentru că un astfel de om se taie pe sine din trupul Bisericii, dătător de viață, întrerupe legătura de viață între sine și puterile Bisericii dătătoare de har, singurele care sunt în stare să umple omul cu viață dumnezeiască și veșnică și să-l treacă din moarte la viață veșnică. Neschimbabilitatea sfintelor dogme îndreptățește toată râvna dogmatismului Bisericii pentru adevărurile de credință și explică determinarea ei de Dumnezeu înțelepțită de a-i înlătura pe cei care tăgăduiesc și denaturează dogmele dumnezeiești. Dacă în acest caz Biserica ar fi rămas indiferentă, ar fi încetat să fie Biserică, întrucât ar fi arătat că nu este conștientă de faptul că adevărurile veșnice dumnezeiești, conținute în sfintele dogme ale Revelației, sunt imuabile, de viață dătătoare și mântuitoare.

---

[9] Despre cunoașterea lui Dumnezeu ca Făcător, Proniator și Judecător al nostru, Sfântul Grigorie de Nyssa afirmă că „ea necesită ca viața noastră să fie neprihănită" (*De perfecta christiani forma*).

Dogmele sunt adevăruri de credinţă, universal obligatorii şi datorită faptului că ele sunt norme date de Dumnezeu pentru corecta gândire şi simţire religioasă. Cu ajutorul lor, fiecare om poate să-şi dezvolte cunoaşterea şi simţirea până la desăvârşiri dumnezeieşti de neînchipuit. În afara lor, el se afundă necontenit în nisipurile mişcătoare ale relativismului omenesc, până când va pieri cu totul. Nicăieri, nici pe pământ, nici în ceruri, nu există mai mare libertate sau posibilităţi pentru lucrarea nemuritoare a cunoştinţei şi a sentimentelor omeneşti decât există în adevărurile dogmatice, dumnezeieşti ale Bisericii, deoarece ele conduc omul în Împărăţia Dumnezeirii celei în Trei Ipostasuri, unde totul este infinit, veşnic şi nemărginit. Oare există mai mare libertate decât în adâncurile fără sfârşit şi în înălţimile nemărginite ale Duhului lui Dumnezeu? Apostolul descoperă adevărul veşnic atunci când spune: „Unde este Duhul, acolo este libertatea [οὗ δὲ τὸ Πνεῦμα ἐκεῖ ἐλευθερία]"[38].

d) *Imuabilitatea*, ca însuşire a dogmelor, izvorăşte din faptul că ele sunt revelate de Dumnezeu, sunt bisericeşti şi indispensabile pentru viaţa şi mântuirea oamenilor. Fiind dreptarele credinţei date de Dumnezeu şi pentru că de însuşirea lor depinde mântuirea oamenilor, dogmele sunt imuabile şi intangibile, de aceea Biserica universală a lui Hristos păzeşte această imuabilitate prin anatemizarea celor care o ameninţă[39]. Precum Dumnezeu nu Se schimbă, aşa şi adevărurile Lui nu se schimbă. Întrucât dogmele sunt adevăruri veşnice, dumnezeieşti, ele nu se schimbă, nici nu se pot schimba, deoarece provin de la Dumnezeu, în Care nu este schimbare sau umbră de mutare[40]. Înmânate Bisericii de Dumnezeu Însuşi, stabilite şi formulate de Biserică, dogmele nu se pot nici schimba, nici înmulţi, nici

[38] 2 Cor. 3, 17; *cf.* 1 Cor. 2, 10-12; Rom. 8, 16.
[39] Canonul I al Sinodului VI Ecumenic.
[40] Iac. 1, 17.

diminua. „Dogmele dumnezeiești sunt imuabile", spune Sfântul Vasile cel Mare[41]. Vincențiu de Lerin scrie:

> Dogmele filosofiei cerești nu se pot supune nici unei schimbări, tăieri sau denaturări, precum în cazul decretelor pământești, care se pot perfecționa numai prin necontenite corecturi și observații[42].

Din însușirile enumerate, care caracterizează dogmele drept adevăruri veșnice dumnezeiești, putem conchide că dogmele sunt adevăruri ale Revelației, date Bisericii de Dumnezeu ca dreptare ale credinței, imuabile și obligatorii pentru toți credincioșii, fără de care și în afara cărora nu există mântuire, nici cunoașterea vieții celei veșnice, nici sensul ei.

4. *Dogmele și Sfânta Revelație*

Sfânta Revelație este singurul și unicul izvor al dogmelor. Sfânta Treime S-a descoperit pe Sine și adevărurile Sale oamenilor ca să creadă în Ea și să O cunoască cu adevărat și, trăind prin Ea și prin adevărurile Ei dumnezeiești, să descopere mântuirea de rău și de păcat, și viața veșnică. Dumnezeu a făcut această Descoperire treptat, prin Sfinții Patriarhi și Proroci ai Vechiului Testament ca, într-un final, descoperirea deplină să o facă și să o finalizeze Fiul Său Unul-Născut, Domnul nostru Iisus Hristos. „După ce Dumnezeu odinioară, în multe rânduri și în multe chipuri [πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως], a vorbit părinților noștri prin proroci [ἐν τοῖς προφήταις]. În zilele acestea mai de pe urmă ne-a grăit nouă prin Fiul [ἐν Υἱῷ],

[41] *In Hexaem.*, hom. 2.

[42] *Commonit. prim.*, n. 22, PL 50, col. 669, n. 21, col. 666.

pe Care L-a pus moștenitor a toate și prin Care a făcut și veacurile."[61] Proclamând Revelația Sa, Dumnezeu n-a constrâns nici cunoașterea, nici sentimentele umane, atunci când a descoperit astfel de adevăruri dumnezeiești la care oamenii niciodată n-ar fi putut ajunge cu ajutorul cunoașterii și al sentimentelor lor. Prin Duhul Său Sfânt, Dumnezeu a descoperit oamenilor cele ce ochiul omenesc niciodată n-ar fi putut vedea, nici urechea n-ar fi putut auzi, nici inima n-ar fi putut simți. A descoperit înțelepciunea, ascunsă în taina [ἐν μυστηρίῳ] ființei Sale celei Preasfinte[62]. Această înțelepciune dumnezeiască [Θεοῦ σοφία], veșnică, supraraționalǎ a putut fi împărtășită oamenilor numai printr-o nemijlocită Revelație dumnezeiască [κατα ἀποκαλυψιν][63]. Iar cel mai minunat este faptul că ea nu este împărtășită doar prin cuvinte, ci s-a descoperit întrupată în Persoana divino-umană a Domnului Iisus, de aceea Revelația Îl descoperă și Îl propovăduiește pe Hristos, puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu [Χριστον, Θεοῦ δυναμιν και Θεοῦ σοφιαν][64], în Care sunt ascunse toate vistieriile înțelepciunii și ale cunoștinței [παντες οἱ θησαυροι τῆς σοφιας και της γνωσεως ἀποκρυφοι][65]. De aceea Revelația Domnului Hristos este unică după natură, desăvârșire și plinătate, fiindcă El, în Persoana Sa divino-umană, în mod real, Îl arată pe Dumnezeu și toate adevărurile dumnezeiești sălășluite în hotarele trupului omenesc și în categoria vieții omenești celei vremelnice și mărginite[66]. „Cuvântul S-a făcut trup [ὁ Λογος σὰρξ ἐγενετο]"[67], iar prin El și toate adevărurile dumnezeiești, căci întru Hristos *locuiește, trupește, toată plinătatea*

---

[61] Evr. 1, 1; *cf.* Gal. 4, 4-5.
[62] 1 Cor. 2, 9-10.7.
[63] *Cf.* Ef. 3, 1, Gal. 1, 12.
[64] 1 Cor. 1, 24; *cf.* Rom. 1, 16.
[65] Col. 2, 3.
[66] *Cf.* Col. 2, 9, In 14, 9; 1 In 1, 2.
[67] In 1, 14.

Dumnezeirii [ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς Θεότητος σωματικῶς][75]. Și devenind trup, ne-a spus despre Dumnezeu, L-a descoperit și arătat, precum niciodată nimeni înainte, nici după n-a putut, nici nu va putea. De aceea Sfântul Apostol cu bună dreptate binevestește: „Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată. Fiul cel Unul-Născut [ὁ μονογενὴς Υἱός], Care este în sânul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut [ἐξηγήσατο]"[76]. Însuși Mântuitorul mărturisește despre aceasta: „Nimeni nu cunoaște pe Fiul, decât numai Tatăl, nici pe Tatăl nu-L cunoaște nimeni, decât numai Fiul și cel căruia va voi Fiul să-i descopere [ἀποκαλύψαι]"[77].

O astfel de Revelație, întru tot dumnezeiască, desăvârșită, suprarațională, reprezintă singurul izvor al dogmelor sfinte și dumnezeiești. Sfântul Grigorie de Nyssa spune:

> Nouă nu ne este dată puterea să afirmăm ce ne convine. Noi, în fiecare dogmă, ne folosim de Sfânta Scriptură ca dreptar și lege... De aceea, să ne lepădăm de afirmarea dogmelor noastre după regulile iscusinței dialectice, în baza concluziilor și elaborării conceptelor obținute prin cunoaștere, deoarece această metodă de susținere a adevărului este neîncrezătoare și suspectă. Căci tuturor le este clar că istețimea dialectică are putere egală și pentru una, și pentru cealaltă: și pentru descoperirea adevărului, și pentru osândirea minciunii[78].

Dar pentru că Domnul cel în Treime a descoperit Revelația în două feluri: verbal și în scris, și a predat-o Bisericii Sale ca să fie păzită, tâlcuită și propovăduită, de aceea Revelația dumnezeiască este izvorul sfintelor dogme în ambele forme ale sale, Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, iar Biserica lui

[75] Col. 2, 9

[76] In 1, 18; *cf.* 6, 46; 5, 37; 12, 45.

[77] Mt. 11, 27; *cf.* In 3, 34-35; 6, 46; Mt. 16, 17.

[78] *De anima et resurrect.*

Hristos cea Ortodoxă, Sfântă, Sobornicească, Apostolică și Infailibilă le păzește, le explică și le propovăduiește în puritatea și plinătatea lor dumnezeiască. Despre aceasta, arhiereii ortodocși din timpurile mai recente mărturisesc:

> Creștinul ortodox este dator să accepte învățătura [canonului 82 al Sinodului VI Ecumenic] ca una adevărată și neîndoielnică: toate articolele crezului Bisericii Sobornicești și Ortodoxe sunt predate ei de Domnul nostru Iisus Hristos, prin Apostolii Săi, sunt explicate și confirmate de Sinoadele Ecumenice, și să creadă în ele, precum poruncește Apostolul: „De aceea, fraților, stați neclintiți și țineți predaniile [τας παραδόσεις] pe care le-ați învățat, fie prin cuvânt, fie prin epistola noastră" (2 Tes. 2, 15).

Din aceasta reiese că articolele credinței își primesc importanța și puterea, pe de o parte, din Sfânta Scriptură și, pe de altă parte, din Tradiția bisericească și din învățăturile Sinoadelor și ale Sfinților Părinți. Adică există două feluri de dogme: cele predate în scris, consemnate în cărțile Sfintei Scripturi, și cele predate oral, de la Sfinții Apostoli, explicate de Sinoade și de Sfinții Părinți. Credința noastră este întemeiată pe aceste două feluri de dogme... Chiar dacă Biserica, zidirea lui Dumnezeu, este alcătuită din oameni, totuși capul ei este Însuși Hristos, și Duhul Sfânt necontenit o povățuiește și, precum spune Apostolul, o face „mireasa lui Hristos, neîntinată, fără prihană" (Ef. 5, 27)*, „stâlp și temelie a adevărului" (1 Tim. 3, 15), iar dogmele și învățătura ei izvorăsc nu de la oameni, ci de la Dumnezeu. Prin urmare, când afirmăm că noi credem în Biserică, prin aceasta înțelegem credința în Sfintele Scripturi, predate ei de Dumnezeu, și în dogmele ei insuflate de Dumnezeu. Același fapt ne îndeamnă să credem nu numai în Sfânta

* Traducere din ediția Bibliei din 1914 [n. tr.].

Evanghelie, primită prin Biserică, precum a poruncit Hristos: „Credeți în Evanghelie" (Mc. 1, 15), ci și în toate celelalte Scripturi și hotărâri sinodale"[illegible]. Patriarhii ortodocși, în epistola lor despre credința ortodoxă, susțin:

> Credem că Sfânta și Dumnezeiasca Scriptură este inspirată de Dumnezeu. Prin urmare, suntem datori să credem fără îndoială în ea, și nu într-un mod personal, ci numai așa precum Biserica Sobornicească a tâlcuit-o și a predat-o. Deoarece și trufia ereticilor primește Sfânta Scriptură, numai că o tâlcuiește pe dos... De aceea noi credem că mărturisirea Bisericii Sobornicești nu are o putere mai mică decât Sfânta Scriptură. Pentru că unul și același Duh Sfânt este sursa ambelor [a Bisericii și a Sfintei Scripturi], de aceea a învăța din Sfânta Scriptură sau de la Biserica Sobornicească este una și aceeași. Omul care vorbește de la sine poate greși, se poate înșela sau poate fi înșelat, dar pentru că Biserica Sobornicească niciodată n-a vorbit și nu vorbește din sine, ci din Duhul lui Dumnezeu (pe Care ea, în mod necontenit, Îl are și Îl va avea ca Povățuitor în vecie), nicidecum nu poate greși, nu poate înșela, nici nu poate fi înșelată, ci, conform Dumnezeieștilor Scripturi, este infailibilă și are valoare veșnică"[illegible].

a) Dogmele și Sfânta Scriptură

Sfânta Scriptură este izvorul sfintelor dogme numai în acel sens, formă și conținut în care Biserica Ortodoxă, Sfântă, Sobornicească și Apostolică le-a primit de la Domnul Hristos

---

[illegible] *Mărturisirea de credință a Bisericii Sobornicești, Apostolice de Răsărit*, răspunsuri la întrebările 4 și 96.

[illegible] *Epistola patriarhilor Bisericii Sobornicești de Răsărit, despre credința ortodoxă*, articolul 2.

și de la Sfinții Apostoli, le păzește și le tâlcuiește. Fiind trupul divino-uman al lui Hristos, însuflețit de Duhul Sfânt, numai ea are puterea dumnezeiască și autoritatea, cu râvnă sfântă, să păzească și să păstreze întregul conținut și sensul Sfintei Scripturi, întrucât doar Biserica lui Hristos, cea care viețuiește, gândește, se mișcă și există prin Duhul Sfânt, poate păzi Sfânta și Dumnezeiasca Scriptură, în plinătatea și puritatea ei dumnezeiască, și poate tâlcui, fără prihană, adevărurile dumnezeiești. Sfântul Ipolit grăiește adevărul evanghelic atunci când spune că numai „duhul Bisericii" poate fi și este povățuitorul în păzirea și tâlcuirea Sfintei Scripturi[38].

În tâlcuirea Sfintei Scripturi, izvorul dogmelor dumnezeiești, nimeni dintre oameni și nimic omenesc nu poate fi călăuză, nici măsură. Nimeni dintre oameni, deoarece toți sunt creați, toți mărginiți, toți păcătoși, iar adevărurile Sfintei Scripturi toate sunt veșnice, toate nemărginite, toate sfinte. Nimic omenesc, întrucât tot omenescul este relativ, infim, păcătos, iar adevărurile Sfintei Scripturi sunt toate absolute, nemărginite și neprihănite.

Unii consideră rațiunea omenească drept măsură și călăuză în tâlcuirea Scripturii, dar rațiunea omenească, mărginită, nu poate explica corespunzător adevărurile dumnezeiești cele nemărginite. Fiind relativă, rațiunea omenească nu poate pricepe, precum se cuvine, adevărurile absolute ale Revelației. Întunecată de păcat, nu poate pătrunde în sensul veșnic al adevărurilor neprihănite ale lui Hristos. În această privință, călăuzit de rațiune, omul alunecă în haos și anarhie, fiindcă reiese că există atâtea sfinte scripturi câte rațiuni umane sunt. Aceasta de fapt s-a și petrecut cu raționaliștii protestanți care, pronunțând rațiunea omenească drept măsură și călăuză în tâlcuirea Sfintei Scripturi, au ajuns să aibă atâtea sfinte scripturi câți sunt și ei la număr. Haosul și anarhia, create de

[38] Eusebiu de Cezareea, *Hist. eccles.* V, 28.

interpretarea raționalistă a Sfintei Scripturi, se termină inevitabil în nihilism. Interpretând Sfânta Scriptură după rațiunea lor, raționaliștii protestanți au creat nenumărate sfinte scripturi, printre care adevărata Sfântă Scriptură de fapt nici nu există. Dar aceasta nici nu este de mirare, fiindcă este finalul inevitabil al tuturor ereziilor, care întotdeauna au apărut și apar tocmai în temeiul interpretării raționaliste a adevărurilor veșnice și dumnezeiești din Sfânta Scriptură. În *Epistola patriarhilor* se spune:

> Și trufia ereticilor primește Sfânta Scriptură, numai că o tâlcuiește pe dos, folosind expresii alegorice asemănătoare și vicleșuguri ale înțelepciunii umane, amestecând ceea ce nu se poate amesteca și jucându-se copilărește cu lucrurile cu care nu se cuvine a se juca. Dacă fiecare ar începe să interpreteze Sfânta Scriptură după priceperea lui, Biserica Sobornicească n-ar fi rămas până acum ceea ce este, cea care pururea gândește și crede neschimbat și fără îndoială, ci s-ar fi împărțit în nenumărate grupuri, s-ar fi destrămat în erezii și, prin aceasta, ar fi încetat să fie Biserica, *stâlpul și temelia adevărului*, ci ar fi devenit biserică eretică[7].

Unii consideră că povățuitorul în tâlcuirea Sfintei Scripturi poate fi ea însăși, dar și această înțelegere este îngreunată de consecințe pierzătoare, întrucât Sfânta Scriptură nu este o ființă vie care poate auzi și răspunde întrebărilor și nedumeririlor noastre. Ea este doar o scriere tăcută, o literă tăcută. Călăuzirea de către ea însăși în propria-i tâlcuire de fapt înseamnă că omul, călăuzit de rațiune, după aprecierea sa, face legătura și unește unele locuri ale Sfintei Scripturi cu altele, și astfel le explică. Folosindu-se de un astfel de principiu călăuzitor în tâlcuirea Sfintei Scripturi, la urmă reiese că există

---

[7] *Epistola patriarhilor Bisericii Sobornicești de Răsărit, despre credința ortodoxă*, articolul 2.

atâtea tâlcuiri ale Sfintei Scripturi câte persoane care o tâlcuiesc. Acest procedeu al tâlcuirii contextuale a Sfintei Scripturi poate fi foarte util, dar nu în forma sa raționalistă, ci doar cu ajutorul Bisericii, călăuzitorul neprihănit, în toate profunzimile și înălțimile veșnicelor adevăruri dumnezeiești din Sfânta Scriptură. Fără călăuzirea dătătoare de har a Bisericii, în tâlcuirea adevărurilor abisale ale Sfintei Revelații dumnezeiești, omul se rătăcește foarte ușor prin capcanele care-i pierd sufletul. Aceasta este evident la toți ereticii, pentru că, socotindu-se pe sine călăuză în tainele abisale ale adevărurilor dumnezeiești ale Sfintei Scripturi, cad în prăpastia propriei lor imaginații și pier în gândurile lor stricăcioase. Citarea din Sfânta Scriptură nu este de ajuns, ci aceasta trebuie făcut prin Biserică și în Biserică. Sfântul Ilarie spune:

> Nu există eretic care nu apelează la Sfânta Scriptură, dar, apelând la ea, aceștia, de fapt, o răstoarnă și o hulesc[*].

Învățătura apostolică pe care o găsim la Vincențiu de Lerin susține că Biserica este singurul călăuzitor infailibil și neprihănit în tâlcuirea Sfintei Scripturi. La reproșul:

> Dacă cuvântul scris al lui Dumnezeu este sfânt, desăvârșit și deplin inteligibil, prin punerea în legătură a diverselor pasaje, atunci de ce mai este nevoie de autoritatea Bisericii pentru a înțelege Sfânta Scriptură?

el dă următorul răspuns:

> Această nevoie constă în faptul că, datorită profunzimii Sfintei Scripturi, ea nu este înțeleasă de toți în același sens, ci unul tâlcuiește cuvintele ei într-un fel, altul altfel, așa că, precum

[*] *Ad Constant.*, lib. II, n. 9; *cf.* Sfântul Irineu, *Adv. haeres*, V, 21, 2; Origen, *De princip.*, IV, 8.

> se pare, din ea se pot extrage atâtea sensuri câţi sunt şi oameni. Novaţian explică Sfânta Scriptură după aprecierea sa, aşa fac şi: Sabelie, Donat, Arie, Eunomie, Macedonie, Fotin, Apolinarie, Priscilian, Iovinian, Pelagiu, Celestin şi ai lor, în fine Nestorie şi susţinătorii lui. De aceea, într-o astfel de mulţime de amăgiri felurite, în mod necondiţionat este necesar ca tâlcuirea Scripturilor profetice şi apostolice să fie făcută după înţelegerea lor conform normelor ecleziastice şi soborniceşti [*secundum ecclesiastici et catholici sensus normam*][79].

În fine, unii consideră că principiul călăuzitor în tâlcuirea Sfintelor Scripturi este luminarea de către Duhul Sfânt. Dar o astfel de abordare deschide larg uşa pentru tot felul de interpretări personale ale Sfintei Scripturi. Fiindcă oricine, după voia sa, poate declara că anumite dispoziţii personale au fost inspirate de Duhul Sfânt şi poate solicita ca propria interpretare a Sfintei Scripturi să fie acceptată ca atare. De fapt, aceasta se şi întâmplă între sectanţii protestanţi, care folosesc această metodă în interpretarea Sfintei Scripturi. De obicei, ei se contrazic unii pe ceilalţi şi prin aceasta mărturisesc că au declarat propriile interpretări arbitrare sens adevărat al Sfintei Scripturi. Mijloacele evanghelice, prin care astfel de interpreţi ai Sfintei Scripturi ar putea afirma că interpretările lor sunt exacte şi corecte, sunt adevărate minuni. Dar fiindcă acesta nu este cazul lor, interpretările pe care le fac rămân pentru totdeauna rezultatul arbitrar al imaginaţiei lor. În afară de aceasta, în spatele acestei metode se ascunde trufia satanică, care pustieşte sufletele acestor interpreţi ai Sfintei Scripturi, deoarece, otrăviţi de ea, încrezători în sine şi samavolnic declară feluritele stări ale lor drept luminarea Duhului Sfânt. Cunoscut şi mărturisit prin Scriptură şi Sfânta Tradiţie este faptul că Duhul Sfânt, prin Biserică şi în Biserică, Se dă din belşug oamenilor cu adevărat

[79] *Commonit.* I, n. 2, PL 50, col. 640.

smeriți și sfinți[40]. Pentru interpretarea corectă a Sfintei Scripturi este necesară luminarea Duhului Sfânt, dar ea se dă de Biserică, după multe nevoințe evanghelice, fapt dovedit prin exemplul multor Sfinți Părinți. Sfântul Ioan Gură de Aur spune:

> Cei care cercetează Scripturile, ca să descopere ceea ce caută și ca să păzească ceea ce vor descoperi, au nevoie de luminare de Sus[41].

b) Dogmele și Sfânta Tradiție

Precum Sfânta Scriptură este izvorul sfintelor dogme dumnezeiești, așa este și Sfânta Tradiție (ἡ ἁγία παράδοσις), fiindcă și ea este cuvântul viu al lui Dumnezeu. Însăși Sfânta Scriptură este Sfânta Tradiție scrisă, pe când Sfânta Tradiție este Sfânta Scriptură grăită. Ambele au aceeași origine dumnezeiască, pentru că sunt Revelația Unei și Aceleiași Dumnezeiri Treimice. În primul rând, Sfânta Tradiție este mai veche decât Sfânta Scriptură. Atât în Vechiul Testament, cât și în cel Nou, Sfânta Tradiție precede Cărțile Sfinte. Pentru mai mult de douăzeci de ani, Biserica n-a avut, în scris, Noul Testament, ci Sfânta Tradiție a fost singurul îndreptar al credinței și al întregii iconomii a mântuirii. Fericitul Teofilact, în prefața la *Tâlcuirile* sale *la Evanghelia după Matei*, scrie:

> Oamenii dumnezeiești nu s-au învățat din scripturi și cărți, ci, având suflet curat, au fost luminați de luminarea Preasfântului Duh, și astfel au cunoscut voia lui Dumnezeu din convorbirea cu Însuși Dumnezeu față către față. Așa au fost: Noe,

[40] *Cf.* Fapte 2, 1-4; 8, 18-23; 1, 14; 1 Pt. 5, 5; Iac. 4, 6.
[41] *In Psalm* 119.

Avraam, Isaac, Iacob, Iov sau Moise. Dar când oamenii s-au stricat și au devenit nevrednici de luminarea și povățuirea Duhului Sfânt, atunci Iubitorul de oameni Dumnezeu a dat Scriptura, ca măcar cu ajutorul ei să-și aducă aminte de voia Sa. Așa și Hristos, la început, a propovăduit Apostolilor personal și le-a trimis ca povățuitor harul Duhului Sfânt. Iar pentru că Domnul a prevăzut că mai târziu vor apărea erezii și firea noastră se va strica, a binevoit să fie scrisă Evanghelia, ca noi, învățând adevărul din ea, să putem rezista minciunii eretice și firea noastră să nu se strice de tot.

În *Omilia I la Evanghelia după Matei*, Sfântul Ioan Gură de Aur binevestește:

Ar fi trebuit să n-avem nevoie de Sfânta Scriptură, ci să avem o viață atât de curată încât harul Duhului să fi ținut locul Sfintelor Scripturi în sufletele noastre. Și după cum Sfintele Scripturi sunt scrise cu cerneală, tot așa ar fi trebuit ca și inimile noastre să fi fost scrise cu Duhul cel Sfânt. Iar pentru că am îndepărtat harul acesta, haide să pornim pe o nouă cale, ca să-l dobândim iarăși. Prima cale era negreșit mai bună, și Dumnezeu a arătat aceasta și prin spusele, și prin faptele Sale. Dumnezeu n-a vorbit prin scrieri cu Noe, cu Avraam și cu urmașii lui, cu Iov și cu Moise, ci a vorbit cu ei față către față, pentru că a găsit curat sufletul lor. Când însă întregul popor a căzut în păcate grele, atunci, da, atunci a fost nevoie de scrieri, de table, de însemnarea în scris a tuturor faptelor și cuvintelor lui Dumnezeu. Și vei vedea că același lucru s-a petrecut nu numai pe vremea sfinților din Vechiul Testament, ci și pe vremea sfinților din Noul Testament. Dumnezeu n-a dat ceva scris apostolilor, ci în loc de scrieri le-a făgăduit că le va da harul Duhului, zicând: „Acela vă va aduce aminte de toate" (In 14, 26). Și ca să cunoști că era mai bună această cale, ascultă ce spune Dumnezeu prin profetul Ieremia: „Și voi face cu voi testament nou, dând legile Mele în mintea lor și le voi scrie pe inimi și toți vor fi învățați de Dumnezeu" (Ier. 31, 31.33). Pavel, de asemenea, arătând

superioritatea acestei căi, spunea că a primit legea „nu pe table de piatră, ci pe tablele de carne ale inimii" (2 Cor. 3, 3). Cu vremea însă, oamenii s-au abătut de la drumul cel drept, unii din pricina învățăturilor greșite, iar alții din pricina vieții și a purtărilor lor. De aceea a fost nevoie să fie însemnate iarăși în scris faptele și cuvintele lui Dumnezeu*.

În concluzie, Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție sunt la fel de necesare, la fel de importante, la fel de imuabile. Egalitatea lor este demonstrată de Sfântul Apostol Pavel, când scrie tesalonicenilor: „Deci, dar, fraților, stați neclintiți și țineți predaniile [τὰς παραδόσεις] pe care le-ați învățat, fie prin cuvânt, fie prin epistola noastră [εἴτε διὰ λόγου εἴτε δι᾿ ἐπιστολῆς ἡμῶν]"[82]. Interpretând aceste cuvinte apostolice, Sfântul Ioan Gură de Aur zice:

> Din aceasta este evident că Apostolii n-au transmis totul prin epistole, ci au împărtășit multe și fără să scrie. Oricum, și unele, și celelalte, în egală măsură, sunt demne de credință [ἐστιν ἀξιόπιστα]. De aceea considerăm vrednică de credință și Tradiția Bisericii. Dacă există Tradiție, nu cere nimic mai mult [Παράδοσις ἐστι, μηδὲν πλέον ζήτει][83].

La început, celor convertiți nu li se dădeau cărți ca să învețe adevărurile lui Hristos, ci Apostolii și ucenicii lor îi povățuiau. Abia mai târziu a apărut necesitatea ca o parte din Sfânta Tradiție să fie consemnată în cărțile Noului Testament, pe când mai mare parte se transmitea prin viu grai în Biserică, prin

---

* Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, in *Scrieri*, partea a treia, PSB 23, traducere de Pr. D. Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, pp. 15 [n. tr.].

[82] 2 Tes. 2, 15; *cf.* 1 Tim. 6, 20; Col. 2, 8; 1 Cor. 11, 2; 2 Tim. 1, 13-14; 2, 2; 3, 14; 2 In 12; In 21, 25; Mt. 4, 23; 9, 35; Mc. 6, 2; 10, 1; Lc. 24, 27; Fapte 1, 3; 20, 35.

[83] *In II Thess.*, hom. 4, 2.

Apostoli şi ucenicii lor, prin intermediul succesiunii apostolice. Importanţa şi semnificaţia Sfintei Tradiţii scrise şi a celei orale au rămas totdeauna aceleaşi. Abia una în cealaltă şi una cu cealaltă constituie plinătatea adevărurilor dumnezeieşti ale mântuirii. Mărturisire de Dumnezeu înţelepţită despre aceasta întâlnim la Sfântul Irineu, care scrie:

> Ce s-ar fi întâmplat dacă Apostolii nu ne-ar fi lăsat scrierile lor (Sfânta Scriptură)? Oare n-ar fi trebuit urmată rânduiala Tradiţiei, pe care au lăsat-o celor cărora le-au încredinţat Bisericile? Această rânduială au urmat multe popoare barbare care, crezând în Hristos, au primit mântuirea scrisă în sufletele lor de Duhul, fără hârtie şi cerneală, şi păzesc cu statornicie Tradiţia strămoşească [...]. Astfel de oameni, crezând fără scrieri, din cauza graiului lor se consideră barbari, dar privind învăţătura, dispoziţia şi viaţa, ei, datorită credinţei lor, sunt foarte înţelepţi şi plăcuţi lui Dumnezeu, petrecându-şi viaţa în dreptate, curăţie şi înţelepciune. Dacă cineva le-ar fi propovăduit învăţături false, eretice, ei îndată şi-ar fi astupat urechile şi ar fi fugit departe, nevrând nici să audă predica hulitoare. Aşadar, întăriţi în Tradiţia apostolică, strămoşească, ei nu lasă în mintea lor nici o deşertăciune[34].

De aceea, Biserica Sobornicească a lui Hristos păzeşte cu aceeaşi râvnă şi Sfânta Scriptură, şi Sfânta Predanie, în plinătatea, curăţia şi neprihănirea lor apostolică, cea descoperită de Dumnezeu. Sfântul Irineu sfătuieşte:

> Adevărul trebuie căutat nu la alţii, ci în Biserică, unde Apostolii, ca într-o vistierie bogată, au aşezat tot adevărul. Aici, cine vrea se adapă cu băutura cea de viaţă dătătoare. Aici este uşa vieţii, iar toţi ceilalţi sunt furi şi tâlhari. De aceştia trebuie să

[34] *Adv. haeres.* III, 4, 1 şi 2; *cf. ibidem* III, 3: „Sfânta Scriptură este prima formă scrisă a Tradiţiei".

ne ferim, iar Tradiția adevărului [*veritatis traditionem*] care provine din Biserică trebuie iubită și acceptată... Adevărul trebuie căutat acolo unde sunt așezate darurile Domnului și unde sălășluiește învățătura cea sănătoasă și neprihănită și cuvântul neîntinat și nevătămat, adică la cei care au succesiunea bisericească, la Apostoli. Ei păzesc credința noastră, [...] și fără pericol (de înșelăciune) ne prezintă Sfintele Scripturi [*scripturas*][61].

Origen scrie de asemenea:

> Trebuie să păzim Tradiția bisericească, care este transmisă de Apostoli prin succesiune și care până acum sălășluiește în Biserică. Trebuie crezut numai acel adevăr care n-are nimic divergent față de Tradiția bisericească, apostolică[62].

Și Sfântul Epifanie ne sfătuiește:

> Trebuie să ne ținem și de Tradiție, deoarece este imposibil să găsim totul în Sfânta Scriptură. Sfinții Apostoli au lăsat unele în Sfânta Scriptură, iar altele în Sfânta Tradiție, precum însuși Sfântul Pavel confirmă *cum vi le-am dat* (1 Cor. 11, 2)[63].

Constituind un nedespărțit Adevăr dumnezeiesc, Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție se completează, se condiționează, se explică și se susțin reciproc. Pentru înțelegerea corectă a Sfintei Scripturi este necesară îndrumarea Sfintei Tradiții. Sfântul Irineu afirmă hotărât:

> Cei care nu cunosc Tradiția nu pot afla adevărul în Scriptură[64].

---

[61] *Adv. haeres.* III, 4, 1; *ibidem* IV, 36 și 45; *ibidem* III, 3: „Toți cei care vor să cunoască adevărul trebuie să se convertească în orice Biserică prin Tradiția apostolică, care este vestită întregii lumi".

[62] *De princip.* 1, 2.

[63] *Haeres.* 60, cap. 6; *cf. ibidem*, 55, 61 și 75.

[64] *Adv. haeres.* III, 2; *cf.* IV, 6.

Clement Alexandrinul spune că

> cei care interpretează Sfânta Scriptură contrar Tradiției bisericești au pierdut dreptarul adevărului[59].

Origen ne învață că

> nu trebuie să ne abatem de la Tradiția Bisericii primare și că trebuie să credem numai în scrierile lăsate de Bisericile lui Dumnezeu, prin succesiunea apostolică[60].

Origen ne mai învață:

> Ca subiect al credinței trebuie recunoscut numai acel adevăr care în nimic nu se depărtează de la Tradiția Bisericii apostolice [*in nullo ab ecclesiastica et apostolica discordat traditione*][61].

Sfântul Ciprian scrie:

> Dacă vom recurge la izvorul Tradiției divine, înșelăciunea omenească va dispărea îndată[62].

Sfântul Vasile cel Mare binevestește:

> Dintre dogmele și epistolele păzite de Biserică, pe unele le avem din învățătura scrisă [ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας], iar pe altele, în mod tainic [ἐν μυστηρίῳ], le-am primit prin Tradiția apostolică [ἐκ τῆς τῶν Ἀποστόλων παραδόσεως]. Și unele, și celelalte au aceeași autoritate [τὴν αὐτὴν ἰσχύν] pentru evlavie. Nimeni din cei care cunosc măcar puțin hotărârile

[59] *Strom.* I, 7.
[60] *In Math.* 29.
[61] *De princip.*, Praef. n. 2.
[62] *Epist.* 74.

bisericești nu va contrazice aceasta. Deoarece, dacă începem a defăima obiceiurile nescrise, ca pe unele mai puțin importante, atunci, fără să ne dăm seama, vom dăuna Evangheliei în cele mai importante lucruri și, mai important, vom goli propovăduirea apostolică de esența sa[41].

Vorbind despre importanța dumnezeiască și negrăită a Sfintei Tradiții, Sfântul Ioan Damaschinul subliniază:

Noi nu depășim hotarele veșnice [ὅρια αἰώνια], stabilite de Părinții noștri, ci păzim tradițiile [τὰς παραδόσεις], așa precum le-am primit. Deoarece dacă începem să stricăm rânduiala Bisericii [τὴν οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας], chiar și în cele mai mărunte lucruri, ea, treptat, se va dărâma întreagă"[42]. [...] Implorăm poporul lui Dumnezeu, poporul sfânt, să păzească neclintit tradițiile bisericești [τῶν ἐκκλησιαστικῶν παραδόσεων], fiindcă lepădarea de cele mai mărunte lucruri ale Tradiției este ca și cum am scoate pietrele dintr-o clădire și care degrabă se dărâmă[43].

Sinodul VI Ecumenic, prin Canonul 19, a întărit odată pentru totdeauna învățătura apostolică a Bisericii Sobornicești a lui Hristos despre interpretarea Sfintei Scripturi prin Sfânta Tradiție:

Cum că se cuvine ca ierarhii Bisericilor, în toate zilele, iar mai cu deosebire în duminici, pe toți clericii și pe norod să-i învețe cuvintele *evseviei* (bunei cinstiri), din dumnezeiasca Scriptură culegând înțelesurile adevărului și judecățile. Și să nu calce hotarele cele acum puse sau predarea cea de la purtătorii de Dumnezeu Părinți. Ci și scripturelnic cuvânt de s-ar porni, nu alt fel

[41] Sfântul Vasile cel Mare, Reg. 91 (*De Spir. Sancto*, c. 27).

[42] *De imagin.*, hom. II, 12, PG 94, col. 1297 B; *cf. De imagin.*, hom. III, 41; col. 1356 C.

[43] *De imagin.*, hom. I; col. 1284 A.

> pe acesta să-l tâlcuiască, decât precum au aşezat luminătorii Bisericii şi învăţătorii prin cărţile lor. Şi mai mult întru acestea să sporească, decât alcătuind cuvinte ale lor, ca nu, poate cândva, nefiind îndestulaţi la aceasta, să cadă din cuviinţă[*].

Este cunoscut faptul că toate Sinoadele Ecumenice, de la primul până la al şaptelea, au osândit ereziile şi au întărit dogmele credinţei dumnezeieşti, nu numai pe temeiul Sfintei Scripturi, ci şi pe temeiul Sfintei Tradiţii[**]. Sfântul Chiril al Ierusalimului spune că Biserica se numeşte universală [καθολική, catolică, sobornicească], fiindcă neştirbit transmite oamenilor toate dogmele [ἅπαντα τὰ δόγματα], care trebuie cunoscute[***].

În urma celor expuse, reiese că Biserica lui Hristos îi anatemizează pe cei care leapădă Sfânta Tradiţie şi Sfintele Sinoade Ecumenice.

> Celor care leapădă Tradiţia cea după Sfânta Revelaţie pe care Biserica Ortodoxă Sobornicească o păzeşte, anatema.[****]

> Celor care leapădă Sinoadele Sfinţilor Părinţi şi tradiţiile lor conform Sfintei Revelaţii pe care Biserica Ortodoxă Sobornicească le păzeşte, anatema.[*****]

---

[*] *Pidalion – Cârma Bisericii Ortodoxe*, „Credinţa strămoşească", 2007, p. 255 [n. tr.].

[**] Fericitul Teodoret, *Hist. eccl.* I, 8; V, 8 şi 9; Sfântul Atanasie cel Mare, *De decret. nicene Synodi*, 27; Hardouin, *Acta Concil.*, t. II, col. 1354; t. III, col. 450; Canoanele 1 şi 2 ale Sinodului VI Ecumenic; Canonul 1 al Sinodului VII Ecumenic.

[***] *Catech.* XXIII, 23.

[****] *Sinodiconul Ortodoxiei*, articolul 8 [*Чин православия*, л. 8, Москва, 1820].

[*****] *Ibidem*, articolul 7.

5. *Dogmele și rațiunea*

Relația dintre dogme și rațiunea omenească este stabilită prin natura și însușirile lor. Pe de o parte, dogmele, după natura lor, sunt adevăruri divine cu însușiri divine de: veșnicie, nemărginire, imuabilitate, pe de altă parte, rațiunea omenească, după natura ei, este: materială, cu însușiri de relativitate omenească, limitată, schimbabilă. În afară de aceasta, in actul ei empiric, rațiunea omenească este pătrunsă de păcat, așadar toată lucrarea ei se întinde în domeniul păcatului. Analizate din orice punct de vedere, dogmele apar pururea ca adevăruri divine care depășesc și întrec rațiunea omenească în orice sens. Nu există vreun adevăr dogmatic care, cu totul, ar putea fi cuprins în carapacea rațiunii omenești păcătoase, prin urmare nu există dogmă care ar putea fi înțeleasă, explicată și argumentată complet prin logică. Dacă s-ar pune înaintea rațiunii umane dogmele revelate de Dumnezeu despre: Treime, Întrupare, Botez, viața veșnică, Preasfânta Născătoare de Dumnezeu, har, păcatul primordial, Înfricoșătoarea Judecată sau despre orice altceva, ea n-ar fi in stare să pătrundă în natura tainică a nici uneia dintre ele. Pentru că Dumnezeu ne-a dăruit comori, precum spune Sfântul Ioan Gură de Aur, ce întrec înțelegerea omenească, El, pe bună dreptate, cere de la noi credință. Toate dogmele noastre cele mai importante sunt străine gândirii [ἔρημα λογισμῶν] și accesibile doar credinței [πίστεως ἔχεται μόνης]. De exemplu: Dumnezeu este nicăieri și pretutindeni. Ce este mai neinteligibil pentru rațiune decât aceasta? Și în una, și in cealaltă sunt multe lucruri inexplicabile. Dumnezeu nu poate fi închis în spațiu și în El nu este spațiu. El nici n-a devenit, nici nu S-a făcut, nici n-a început să existe. Ce minte rațională [ποῖος λογισμὸς] ar primi acestea, dacă n-ar avea credință? Oare acestea n-ar fi părut ridicole? Sau faptul că nu are sfârșit (capăt) [τέλος] nu este una dintre cele mai grele enigme? Dumnezeu este fără de început, nenăscut, inexplicabil

și nemărginit. De asemenea, și aceasta este inaccesibilă minții [ἄπορον]. Sau s-ar fi putut explica cu mintea [λογισμῷ ἐξετάσαι] starea netrupească a lui Dumnezeu? Să analizăm. Dumnezeu este netrupesc. Ce înseamnă aceasta, netrupesc? Un simplu cuvânt. Rațiunea [ἡ ἔννοια] nu extrage nimic din el și nu concepe nimic. Dacă ar fi conceput ceva, ar fi trecut în cele materiale, din care este trupul constituit. Așadar, când gura vorbește despre cele netrupești, rațiunea nu concepe despre ce vorbește ea [οὐκ οἶδε δὲ ἡ διάνοια τί λέγει], sau concepe doar atât: că netrupescul nu este trup... Sau mai departe: răul este impropriu firii dumnezeiești. Dar fiecare devine bun numai prin voința sa. Prin urmare, răul este propriu firii dumnezeiești. Dar aceasta nu se poate spune. Ferească Dumnezeu! Mai departe: Dumnezeu are ființă după voia Sa [θέλων] sau împotriva voii Sale [μὴ θέλων]? Dar și aceasta nu se poate spune. Din nou: Dumnezeu îngrădește universul sau nu? Dacă (universul) este neîngrădit, atunci Îl îngrădește pe El. Iar dacă El nu-l îngrădește, atunci El după fire este nemărginit [ἄπειρος τῇ φύσει]. Încă ceva: oare Dumnezeu Se îngrădește pe Sine? Dacă Se îngrădește, înseamnă că El este fără de început nu în relația cu Sine, ci în relația cu noi. Prin urmare, El este fără de început, dar nu după fire. Astfel, peste tot ajungem la concluzii contradictorii [πανταχοῦ τὰ ἐναντία δεῖ δοῦναι]. Ce rătăcire, și de câtă credință este nevoie în toate [πανταχοῦ πίστεως δεῖ]? Ea singură este puternică[100].

Înaintea oricărei dogme dumnezeiești, rațiunea omenească este neputincioasă și, dacă e sinceră, trebuie să-și mărturisească slăbiciunea sa recunoscând: „Nu înțeleg!". Dacă se va revolta împotriva sensului lor tainic, ele vor deveni, pentru ea, absurditate și nebunie, nonsens și sminteală. Prin faptul că nu este în stare să priceapă și să înțeleagă adevărurile dogmatice, rațiunea omenească mărturisește că este incapabilă să fie

---

[100] *In Coloss.*, hom. 5, 3.

interpretul și începătorul lor. Fiind mărginită, relativă, schimbătoare, păcătoasă, rațiunea omenească nu poate formula adevărurile nemărginite, absolute, imuabile și neprihănite și nici nu le poate înțelege. Ele depășesc categoria înțelegerii ei și sunt mai presus de ea. Ele depășesc, în orice sens, puterile și îndemânările ei.

În esența lor, adevărurile dogmatice sunt ascunse în profunzimile necercetate ale Înțelepciunii lui Dumnezeu și învelite cu acoperământul tainelor divine, ele sălășluiesc în lumina cea neapropiată a Dumnezeirii celei Întreit strălucitoare, deoarece rațiunea omenească n-ar fi putut îndura strălucirea tainelor divine, asemănătoare soarelui. Ca și omul care, apropiindu-se de protuberanțele soarelui, nu numai că ar orbi, ci ar și pieri, așa și rațiunea omenească ar pieri, dacă ar intra neacoperită în înălțimile cele mai presus de cer, ale Dumnezeirii celei în Trei Ipostasuri, unde strălucesc nenumăratele stele ale veșnicelor adevăruri. Pentru a călători printre ele, rațiunea omenească trebuie să fie acoperită cu acoperământul credinței și să fie înarmată cu toate armele* virtuților evanghelice.

În esență, relația dintre rațiunea omenească și dogme ca adevăruri veșnice ale lui Hristos este stabilită de relația dintre Însuși Domnul Hristos și rațiunea omenească în realitatea ei păcătoasă. Care este de fapt cererea Domnului Hristos, de la fiecare om, ca o condiție pentru a-L urma? Una și numai una – să se lepede de sine și să-și ia crucea sa: „Dacă vrea cineva să vină după Mine, să se lepede de sine [ἀπαρνησάσθω ἑαυτον], să-și ia crucea și să-Mi urmeze Mie”[40]. Lepădarea de sine înseamnă lepădare în totalitatea realității psihofizice a persoanei sale păcătoase, adică lepădare de sufletul său, de voia sa, de rațiunea sa, de eul său, de regula vieții și gândirii sale antropocentrice și egoiste. Și omul va realiza aceasta atunci când,

---

* Свеоружје [Sveoruţje] subst. – [sve] „tot, toate”; [oruţje] armă [n. tr.].

[40] Mt. 16, 24; *cf.* Mc. 8, 34; Lc. 14, 26-27; In 12, 24-26.

prin lucrarea credinței în Hristos, celei care se leapădă de sine, se va răstigni pe sine pentru păcat și pentru tot ceea ce este păcătos în el și în jurul lui. Atunci când va muri pentru păcat și pentru moarte, ca să trăiască pentru Domnul Hristos Cel neprihănit și nemuritor[102]. Pe de altă parte, rațiunea se leapădă de sine atunci când încetează să se considere pe sine autorul adevărului, prin sine existent, măsura și călăuza adevărului și prin lucrarea credinței care se leapădă de sine și se dă Domnului Hristos ca să-i fie făcătorul, măsura și călăuza adevărului.

Omul se va păzi pe sine pentru viața veșnică numai dacă, prin lucrarea credinței, se va jertfi pe sine, își va pierde sufletul și îl va preda lui Hristos, încât în El din nou îl va găsi, înnoit, îmbrăcat cu har*, eliberat de moarte** și înveșnicit. Fiindcă acesta este sensul cuvintelor Mântuitorului: „Iar cine își va pierde sufletul pentru Mine îl va afla [εὑρήσει αὐτήν][103], îl va mântui [σώσει αὐτήν][104], îl va păstra pentru viața veșnică [εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξει αὐτήν]”[105]. Atunci când omul se leapădă de sine pentru Hristos, de sufletul, de rațiunea și de eul său păcătos, atunci se încredințează cu totul și se predă Domnului Hristos, moare pentru El, își sădește sământa persoanei sale în El. Și atunci, în profunzimile harului dumnezeiesc al lui Hristos, sământa persoanei umane se desparte, se transformă***, se descompune, se desface de toate cele păcătoase și muritoare, se eliberează de detașarea egoistă și de singurătate, moare pentru tot ceea ce este trecător și păcătos, iar iubitorul

---

[102] *Cf.* Col. 3, 3-8; Rom. 6, 6.10-13; Gal. 2, 19; 6, 14.

* Облагодаћен [Oblagodacien] adj. – [blagodat] „harul lui Dumnezeu” [n. tr.].

** Обесмрћен [Obezsmărácien] adj. – [bez] „fără”; [smârt] „moarte” [n. tr.].

[103] Mt. 16, 25.

[104] Mc. 8, 35; Lc. 9, 24; *cf.* 17, 33.

[105] In 12, 25.

*** Обезобличује [Obezoblicíuie] vb. – [bez] „fără”; [oblik] „chip, formă” [n. tr.].

de oameni Domnul îl însuflețește cu nemurire, îl înveșnicește cu veșnicia Sa, îl umple cu adevărul Său, și prin aceasta îl face capabil pentru a da multe roade duhovnicești. Fiindcă acesta este sensul cuvintelor Mântuitorului: „Adevărat, adevărat zic vouă că dacă grăuntele de grâu, când cade în pământ, nu va muri, rămâne singur [αὐτὸς μόνος μένει]; iar dacă va muri [ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ], aduce multă roadă. Cel ce își iubește sufletul îl va pierde; iar cel ce își urăște sufletul în lumea aceasta îl va păstra pentru viața veșnică"[106]. Cu alte cuvinte, dacă omul nu va urî sufletul său păcătos, dacă prin lucrarea credinței, care se leapădă de sine, nu se va lepăda de el în starea lui păcătoasă și nu-l va preda Domnului Hristos, atunci rămâne singur, retras, neputincios în păcatul și în mortalitatea sa, sterp și neroditor cu întreaga sa minte, rațiune, voie și lucrare. Și dacă prin lucrarea credinței, mai presus de minte, va muri pentru păcatul, egoismul și rațiunea sa păcătoasă și va preda toată viața* sa în mâinile Domnului Hristos, atunci va aduce multe roade, se va păzi pe sine, sufletul și rațiunea sa pentru viața veșnică, va spori și se va înmulți cu numărul nesfârșit al desăvârșirilor lui Hristos, cu plinătatea** vieții. Aceasta este răsplata lucrării, care se leapădă de sine, a credinței evanghelice. De aceea, Apostolul Pavel, care în viața sa a gustat toată tragedia și absurditatea omului și a lumii celei fără de Hristos și prin lucrarea credinței supraraționale a cunoscut toată „lărgimea și lungimea și înălțimea și adâncimea" iubirii lui Hristos[107], de atunci „pe toate le-a socotit drept gunoaie și pagubă, față de înălțimea cunoașterii lui Iisus Hristos, Domnul lui, pentru Care de toate s-a lipsit"[108]. El propovăduiește că datoria creștinilor este „să-și robească tot gândul, spre ascultarea lui Hristos

[106] In 12, 24-25.

* Судьба [Sudba] sub. – „destin" [n. tr.].

** Pliroma [n. tr.].

[107] Cf. Ef. 3, 18-19.

[108] Cf. Filip. 3, 7-8.

[παν νοημα εις υπακοην του Χριστου]"[109]. Predându-se pe sine Domnului Hristos și trăind în El și prin El, omul devine „mădular al aceluiași trup și împreună-părtaș al făgăduinței, în Hristos Iisus"[110], își inveșnicește sufletul, dobândește „gândul lui Hristos", după afirmarea îndrăzneață a marelui Apostol: „Noi însă avem gândul lui Hristos [ημεις νουν Χριστου εχομεν]"[111], adică gândul creștinilor în trupul divino-uman al lui Hristos, Biserica, prin lucrarea harului, într-un chip tainic și negrăit, se unește cu gândul lui Hristos, și așa devine capabil spre cunoașterea adevărurilor divine ale lui Hristos.

Această cunoaștere, dătătoare de har, a adevărurilor divine și veșnice, oglindite și date în Persoana divino-umană a Domnului Iisus, este o consecință firească a vieții ascetice și harice în Biserica lui Hristos. „Și noi am crezut și am cunoscut [ἡμεις πεπιστευκαμεν και εγνωκαμεν] că Tu ești Hristosul, Fiul Dumnezeului Celui viu"[112], au declarat Apostolii Domnului Hristos și, prin aceasta, odată pentru totdeauna, determină relația dintre credință și cunoaștere și stabilesc ca normele credinței nou-testamentare să fie mijlocul cunoașterii adevărurilor veșnice, revelate de Domnul Hristos. Dar și în această metodă minunată, de pătrundere harică în adevărurile veșnice ale lui Hristos prin cunoaștere, omul credinței apostolice, în smerenia lui, de bunăvoie se încredințează Bisericii pentru a fi povățuit, de rațiunea ei sfântă, sobornicească, apostolică și infailibilă. Omul, transfigurat prin credința în Hristos, vede, descoperă și recunoaște că singurul călăuzitor neprihănit în cunoașterea profunzimilor abisale și a înălțimilor neajunse ale adevărurilor divine ale lui Hristos este cunoașterea sobornicească și divino-umană a Bisericii. Și pe măsură ce, cu ajutorul harului dumnezeiesc și al vieții sale după Evanghelie, se afundă în

---

[109] 2 Cor. 10, 5.
[110] *Cf.* Ef. 3, 6.
[111] 1 Cor. 2, 16.
[112] In 6, 69; *cf.* Ef. 4, 13; 1, 17.

vistieriile negrăite ale „înțelepciunii lui Dumnezeu cea de multe feluri"[113], sălășluită în Biserică, din ce în ce mai mult recunoaște taina cea nepătrunsă a esenței ei, și împreună cu Apostolii recunoaște smerit: „Căci vedem acum ca prin oglindă, în ghicitură [δι' ἐσόπτρου, ἐν αἰνίγματι]"[114]. Aceasta este firea dumnezeieștilor adevăruri dogmatice. Omul, oricât ar pătrunde, cu ajutorul harului divin, în ele, niciodată nu le poate cerceta și cunoaște complet, pentru că el rămâne în hotarele firii sale omenești, în domeniul omenescului, iar ele, în infinitatea lor divină, în veșnicia lor și în starea lor de nepătruns*, sunt deasupra tuturor limitelor. Iar omul lui Hristos, cu fericitul sentiment al bucuriei cerești, se alătură Apostolului, care strigă: „O, adâncul bogăției și al înțelepciunii și al științei lui Dumnezeu! Cât sunt de necercetate judecățile Lui și cât sunt de nepătrunse căile Lui!"[115].

Credința niciodată nu-și pierde substanța. Ea rămâne ceea ce este și în lumea aceasta, și în cealaltă, deoarece subiectul ei este Domnul și Dumnezeul Cel fără de sfârșit, Infinit și Veșnic, cu toate desăvârșirile Lui, negrăite și nenumărate. La urma urmelor, Dumnezeu rămâne totdeauna taină veșnică, chiar și prin harul divin, pentru cea mai desăvârșită rațiune și cunoaștere omenească. Taina lui Dumnezeu nu încetează niciodată să fie taină, și de aceea credința omenească nu încetează niciodată să fie credință, ci rămâne așa pururea, chiar și în viața veșnică. Apostolul mărturisește aceasta, zicând: „Și acum rămân [μένει] acestea trei: *credința, nădejdea* și *dragostea*"[116], ceea ce înseamnă că ele rămân și nu încetează niciodată[117], nici

---

[113] Ef. 3, 10.

[114] I Cor. 13, 12.

* Неиспитливост [Neispitlivost] sub. – [ne] „nu"; [ispitati] vb. „a cerceta, a verifica, a examina" [n. tr.].

[115] Rom. 11, 33.

[116] *Cf.* 1 Cor. 13, 13.

[117] *Cf.* 1 Cor. 13, 8; *cf.* Sfântul Irineu, *Contra haer.*, II, 28, 3.

în lumea aceasta, nici în cealaltă, încât totdeauna rămân și niciodată nu încetează să fie adevăruri și taine, sfinte și dumnezeiești, care constituie subiectul credinței, dragostei și nădejdii noastre. Credința, dragostea și nădejdea sunt puterile principale ale renăscutei persoane umane, și în lumea aceasta, și în cealaltă. Iar pentru că Domnul, întreit strălucitorul, este învelit de taine așa de infinite și negrăite, totdeauna apar prea multe pricini ca ținuta [purtarea] celor care tânjesc după Hristos* să fie definită prin credință, dragoste și nădejde, chiar și în viața veșnică.

Veșnicele adevăruri dogmatice sunt subiectul credinței, iar credința este lucrarea care cuprinde întreaga persoană omenească și, prin urmare, și rațiunea sa. Credința este credință prin faptul că transpune veșnicele adevăruri dogmatice ale Evangheliei în viața omenească. Toate virtuțile evanghelice, începând cu credința, sunt pâinea cerească a vieții celei veșnice, cu care omul hrănindu-se, devine nemărginit**, se sfințește, devine nemuritor***, se umple cu har****, se desăvârșește până la limitele extreme ale asemănării sale cu chipul lui Dumnezeu*****. Așadar, și rațiunea însăși, ca parte indispensabilă (organică) a persoanei umane celei purtătoare de chipul lui Dumnezeu își dobândește profunzimea, lărgimea și înălțimea sa. Pe această cale a autodesăvârșirii, cu ajutorul nevoințelor, dătătoare de har și evanghelice, dogmele, adevărurile divine și veșnice, devin principii care definesc și ordonează întreaga

---

* Христочежњив [Hristocejniv] adj. – „Hristos"; [cejnia] „dor, nostalgie, pasiune" [n. tr.].

** Обесконачује [Obezconaciuie] vb. – [bez] „fără"; [conacian] „definitiv" [n. tr.].

*** Обесмрћује [Obezsmărciuie] vb. – vezi Обесмрћен [Obezsmărăcien], p. 50 [n.tr.].

**** Облагодаћује [Oblagodaciuie] vb. – [blagodat] „har" [n. tr.].

***** Боголикост [Bogolikost] sub. – vezi [bogolik], p. 10 [n. tr.].

viață omenească, și prin aceasta și întreaga sa lucrare rațională. În Biserică, viața omului cea dătătoare de har devine, în mod obligatoriu, izvorul cunoașterii harice a veșnicelor adevăruri dogmatice. Simțindu-le ca esența vieții sale, omul atinge veridicitatea lor, indispensabilitatea lor și, în principiu, capacitatea lor de a-l mântui*. În același timp, se poate stabili principiul, regula și imperativul categoric al Evangheliei: „Lucrează, ca să cunoști!". Fiindcă acesta este sensul cuvintelor Mântuitorului: „De vrea cineva să facă voia [τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιεῖν] Lui (Dumnezeu Tatăl), va cunoaște [γνώσεται] despre învățătura aceasta dacă este de la Dumnezeu"[111]. Toate cele ale lui Hristos se pot atinge, se pot întrupa, deoarece în Dumnezeu nu este nimic abstract, nimic ireal. Originalitatea Sa constă în faptul că El este Dumnezeul Cel întrupat și în El sunt întrupate toate adevărurile dumnezeiești. Și pentru că Dumnezeu S-a întrupat, iar prin El și toate adevărurile dumnezeiești, atunci ele toate se pot atinge, se pot întrupa** în domeniul vieții umane, în hotarele timpului și ale spațiului. Despre acest fapt mărturisește întregul Nou Testament și întreaga istorie a Bisericii lui Hristos.

Prefăcând, cu ajutorul nevoințelor dătătoare de har, adevărurile veșnice dogmatice în viața sa, omul lui Hristos începe treptat să le cunoască, mereu sub călăuzirea gândului sfânt al Bisericii Sobornicești. În aceasta, cunoașterea se naște firesc din credință, iar credința, modul vieții și al gândirii, duce treptat dintr-o știință într-alta. Și cu cât înmulțește înțelegerea adevărurilor dogmatice, cea dătătoare de har, nevoitorul credincios se întărește, din ce în ce mai mult, în convingerea că Revelația este revelație, și nu știință.

---

* Спасоносност [Spasonosnost] sub. – [spasenie] „mântuire"; [nosi] „duce, aduce" [n. tr.].

[111] In 7, 17.

** Оваплотљив [Ovaplotliv] adj. – [ovaploti] „a se întrupa". În traducere forțată, „a fi întrupabil" [n. tr.].

Acest punct de vedere al relației dintre dogme și rațiune, dintre credință și cunoaștere este complet confirmat în învățăturile Sfinților Părinți și scriitorilor bisericești. Așadar, Sfântul Chiril al Alexandriei spune:

> Trebuie să crezi, ca să înțelegi! Iar din faptul că adevărurile divine se primesc prin credință nu reiese neapărat că trebuie să renunțăm cu totul la studierea lor, ci trebuie mai degrabă să ne străduim pentru a ne ridica măcar la nivelul cunoașterii acestor adevăruri mai puțin clare, pomenite de Apostolul care zice: „Căci vedem acum ca prin oglindă, în ghicitură"[119]. De aceea, bine fac cei care afirmă că nu trebuie mai întâi să cunoști, iar apoi să crezi, ci acordă prioritate credinței, iar cunoașterea o pun pe locul al doilea. Deoarece cunoașterea urmează, și nu precede credința, conform cuvintelor: „De nu veți crede, nici nu veți înțelege!"[*]. Așa, credința simplă și necurioasă constituie fundamentul pe care, ulterior, se zidește cunoașterea, care treptat ne aduce la măsura creșterii lui Hristos și la bărbatul desăvârșit și duhovnicesc[120].

Fericitul Augustin privește în felul următor relația dintre credință și cunoaștere:

> Credem, ca să cunoaștem. Dar nu știm, ca să credem[121].

Cunoașterea lui Dumnezeu crește prin credința în Dumnezeu. Cu cât omul, prin nevoințele dătătoare de har, sporește în credință, cu atât sporește în cunoașterea subiectelor și adevărurilor de credință. Sfântul Ioan Gură de Aur binevestește:

---

[119] 1 Cor. 13, 12.

[*] Is. 7, 9. Traducerea Bibliei din 1914 redă mai fidel pasajul în limba slavonă folosit de Sfântul Iustin: „Аще не уверите, ниже имате разумети!". În traducerea din 1982: „Dacă nu credeți, veți fi zdrobiți!" [n. tr.].

[120] *In Ioan.*, lib. IV, c. 4; PG 73, coll. 628 și 629.

[121] *In Ioan. tract.* 40, n. 9; *cf. De lib. arbitr.*, lib. I, c. 2, n. 4.

> Cunoașterea lui Dumnezeu se dobândește prin credință [διὰ τῆς πίστεως ἡ γνῶσις] și este imposibil să-L cunoști fără credință![122]

Așadar, credința este criteriul [κριτήριον] cunoașterii lui Dumnezeu și al dogmelor divine[123]. După Tertulian, credința precede cunoașterea, deoarece

> călăuzește rațiunea ca să ajungă la cunoașterea adevărată[124].

Accentuând faptul că multe în învățătura Sfintei Treimi sunt de neatins cu gândul, Sfântul Vasile cel Mare justifică nevoia pentru credință mai puternică în Ea și scrie împotriva raționalismului eretic al lui Eunomie:

> Dacă pe toate le vom măsura cu rațiunea noastră și vom presupune că tot ceea ce este de neatins pentru ea nu există cu desăvârșire, atunci vom pierde și răsplata credinței, și răsplata nădejdii. Cum ne vom învrednici de fericirile pregătite nouă, condiționate de credința în cele nevăzute, dacă vom crede numai în ceea ce este evident pentru rațiune?[125]

Sfântul Vasile cel Mare continuă, parcă, gândul Fericitului Augustin când spune:

> Valoarea credinței constă și în faptul că ea crede fără să vadă! Pentru că ce este așa de măreț în faptul că oamenii cred în ceea ce văd, conform gândului Domnului, Care, dojenindu-l

[122] *In Phil.*, hom. 11, 2.
[123] Clement Alexandrinul, *Strom.* II, 4.
[124] *Adv. Marcion.* I, 2.
[125] *Contra Eunom.*, lib. II, n. 24.

pe ucenicul Său, îi spune: „Pentru că M-ai văzut ai crezut. Fericiți cei ce n-au văzut și au crezut!”[126].

Credința nu este rezultatul dovezilor logice, ci al încredințării în Domnul, Izvorul Preaînalt al tuturor adevărurilor de credință[127]. Esența tuturor adevărurilor de credință este supusă celor nevăzute[128]. Celui care condiționează credința de dovezile raționale, Sfântul Ioan Casian îi zice:

> Ceri dovezi despre cele spuse de la Dumnezeu? Eu nu ți le dau! Dumnezeu a zis aceasta! Dumnezeul a spus aceasta! Pentru mine, cea mai mare dovadă este cuvântul Său. Ferindu-mă de dispută, las dovezile la o parte. Ca să cred, îmi ajunge doar să-L cunosc pe Cel Care vorbește. Credința nu mă lasă să mă îndoiesc și să judec cele spuse. De ce să cercetez cum sunt adevărate cele spuse de Dumnezeu, când nu trebuie să mă îndoiesc că ceea ce a spus El este adevăr?[129]

Adevărurilor divine de credință, rațiunea le datorează evlavie, frică și cinstire, fiindcă Dumnezeu și toate ale Lui depășesc rațiunea noastră cu totul[130]. Așadar, în studierea adevărurilor dogmatice și veșnice, principiul de bază pentru rațiunea umană este „cugetare nu mai mult decât trebuie, ci cugetare în înțelepciune* [φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν], după măsura credinței împărțite de Dumnezeu”[131].

---

[126] In 20, 29, *In Ioan. tract.* 79, n. 1. *Cf.* Sfântul Grigorie de Nyssa: „Principiile vieții noastre le zidim pe temeiul credinței în Domnul Hristos, iar prin antrenarea zilnică în bine, gândurile și faptele curate devin canonul nostru” (*De perfect. christ. form.*)

[127] *Cf.* Rom. 10, 17.

[128] Evr. 11, 1; Rom. 8, 24; 2 Cor. 4, 18; 1 Ptr. 1, 8

[129] *De incarnat.*, lib. IV, n. 6

[130] Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Hebr.*, hom. 2, 1.

* Textul slavon folosește: Целомудренност [Țelomudrenost] adv. - „feciorie, castitate” [n. tr.].

[131] Rom. 12, 3; *cf.* 1 Cor. 4, 6; Gal. 6, 3; Rom. 14, 23.

6. Biserica și dogmele

În Domnul Hristos, odată pentru totdeauna, ne sunt date „toate cele ce sunt spre viață și spre bună cucernicie"[132] și ne sunt descoperite toate adevărurile divine ale mântuirii, așa încât Mântuitorul, la Cina cea de Taină, le-a putut spune ucenicilor Săi: „Toate câte am auzit de la Tatăl Meu vi le-am făcut cunoscute"[133]. Tot ceea ce Domnul Hristos a descoperit și a dat oamenilor este veșnic, imuabil, absolut, fiindcă și El Însuși este astfel: „Iisus Hristos, ieri și azi și în veci, este același"[134]. Iar iubirea Sa de oameni cea negrăită își atinge apogeul prin faptul că a lăsat Bisericii, trupului Său, al cărui cap este și în care sălășluiește necontenit, învățătura Sa, în toată plinătatea ei divino-umană[135]. Descoperind cu Biserica și din Biserică toată voia dumnezeiască[136], Apostolii îi anatemizează pe toți cei care desfigurează Evanghelia lui Hristos și adevărurile Lui veșnice și imuabile: „Dar chiar dacă noi sau un înger din cer v-ar vesti altă Evanghelie decât aceea pe care v-am vestit-o – să fie anatema!"[137].

Conștientă de aceasta, Biserica lui Hristos, cu râvna Serafimilor, păzește curăția și imuabilitatea divină a tuturor adevărurilor dogmatice revelate. Rânduită de Dumnezeu, păzitorul și interpretul Sfintei Revelații, ea, călăuzită de Duhul Sfânt, explică, tâlcuiește și definește dogmele, așa precum El o povățuiește și o învață. Iar acestea le face conform nevoilor credincioșilor ei, ca să facă adevărurile Revelației divine mai accesibile cunoașterii și receptivității umane. Lucrând așa, în dogmele adevărului cele sfinte, ea nu introduce nimic nou,

---

[132] 2 Pt. 1, 3.
[133] In 15, 15; *cf.* 1, 18; Iuda 3.
[134] Evr. 13, 8; *cf.* 1 Cor. 3, 11; Apoc. 1, 4.
[135] *Cf.* Ef. 5, 23; 4, 10-13; Col. 1, 24; Mt. 28, 20.
[136] *Cf.* Fapte 20, 27; Ef. 1, 11.
[137] Gal. 1, 8.

ci doar le exprimă altfel și, din punct de vedere contextual, le dă o altă înfățișare. În această lucrare ea este infailibilă, deoarece lucrează prin Domnul Hristos, Cel fără de prihană, și în Duhul Sfânt, Care o păzește de orice amăgire și înșelare[illegible]. Îngrijindu-se necontenit pentru mântuirea credincioșilor săi, Biserica, in luptă cu ereticii, în felurite chipuri a accentuat și a exprimat dogmele adevărului cele revelate, de aceea a și conceput anumite expresii, inexistente în Sfânta Scriptură, care în timp au devenit necesitate, ca, de exemplu, expresiile: „deoființă [ὁμοούσιος]", „Dumnezeu-om [Θεάνθρωπος]", „întrupare [ἐνσωμάτωσις, ἔνσαρκος παρουσία]", „înomenire [ἐνανθρώπησις]", „Născătoare de Dumnezeu [Θεοτόκος]", „Maica lui Dumnezeu [Θεομήτωρ]", „Pururea Fecioară [Ἀειπάρθενος]" etc. Ca să protejeze credincioșii de amăgirile și sminteliIe eretice, Biserica, mai ales prin Sfintele Sinoade, a dezvăluit, a explicat și a tâlcuit anumite dogme. De exemplu: Sinodul I, dogma deoființimii Persoanelor Sfintei Treimii și dogma dumnezeirii Fiului; Sinodul II, dogma dumnezeirii Sfântului Duh; Sinodul III, dogma Întrupării lui Dumnezeu Cuvântul și dogma Maicii Domnului. Sinodul IV, dogma firii divino-umane a Domnului Hristos; Sinoadele V și VI, dogma celor două voințe și lucrări ale Domnului Hristos; Sinodul VII Ecumenic, dogma sfintelor icoane; Sinodul din Cartagina, dogma păcatului primordial și dogma harului; Sinodul din Laodiceea, dogma Tainei Mirungerii etc.

Prin această lucrare, Biserica n-a introdus nimic nou, nici n-a schimbat învățătura dogmatică a Sfintei Revelații. Ea doar a exprimat dogmele într-o formă mai recentă, cele care pururea sălășluiau în ea, ca adevăruri divine, revelate, și ca învățătură a credinței apostolice, sobornicești și comune. Aceasta se confirmă și prin faptul că, de obicei, părinții sinodali întăreau hotărârile lor despre credință cu exclamațiile: „Aceasta

[illegible] *Cf.* In 16, 13; 14, 26.17.

este credinţa apostolică! Aceasta este credinţa părinţilor! Aceasta este credinţa sobornicească!". Încredinţarea Bisericii că sfintele dogme sunt adevărul absolut, indispensabile şi mântuitoare, a fost la fel de vie şi puternică întotdeauna, doar că, provocată de diversele nevoi ale existenţei ei în istorie, ea, prin Sfintele Sinoade, a exprimat-o cu puteri proaspete şi prin concepte noi. În Biserică, dogmele au fost pururea dogme, precum în timpul Sinoadelor, aşa şi înainte şi după ele. Biserica a fost conştientă de ele cu aceeaşi intensitate şi cu desăvârşire, doar că uneori, luând în seamă nevoile credincioşilor, a accentuat mai puternic unele dintre ele. Oglindind în sine trupul divino-uman şi viu al veşnicelor adevăruri divine, Biserica ţine neîntrerupt aceleaşi adevăruri divine, revelate, pe care le-a primit încă de la început de la Însuşi Domnul Hristos şi de la Sfinţii Apostoli. Şi atunci când grăieşte adevărurile dogmatice, din ale ei grăieşte, „ca de la Dumnezeu înaintea lui Dumnezeu, în Hristos grăieşte"[19]. Ea gândeşte prin dogme. Prin ele şi cu ajutorul lor cunoaşte şi se simte pe sine. Ea nu poate exista în exteriorul lor, precum nici ele în exteriorul ei. Conştientă de sine că este trupul viu al adevărurilor dogmatice, prin natura cunoaşterii şi simţirii sale, celei sfinte, soborniceşti şi apostolice, este menită să explice şi să definească adevărurile veşnice, revelate, după nevoile existenţei ei istorice. Lucrând aşa, ea acţionează în duhul şi conform duhului Revelaţiei, pe care îl are şi îl păzeşte. Întrucât nici Domnul, Cel în Trei Ipostasuri, n-a descoperit oamenilor dintr-o dată toate adevărurile Revelaţiei, ci treptat, după nevoile oamenilor şi receptivitatea lor. Sfântul Apostol Pavel confirmă aceasta zicând: „După ce Dumnezeu odinioară, în multe rânduri şi în multe chipuri, a vorbit părinţilor noştri prin prooroci, în zilele acestea mai de pe urmă ne-a grăit nouă

[19] *Cf.* 2 Cor. 2, 17; 5, 20.

prin Fiul"[140]. De ce Dumnezeu a procedat așa? La această întrebare, Sfântul Vasile cel Mare răspunde astfel:

> Iconomul mântuirii noastre ne introduce în puternica lumină a adevărului, după treptata acomodare cu ea, deoarece El menajează neputințele noastre. În profunzimea înțelepciunii Sale celei bogate și în judecata gândului Său cea necercetată, a stabilit pentru noi această ușoară și potrivită povățuire, obișnuindu-ne, de la început, să ne uităm la umbre și la reflexia soarelui, ca nu cumva, încercând dintr-o dată a privi curata strălucire, să orbim. În temeiul „umbrei bunurilor viitoare"[141], a fost inventată și legea, și tipurile profetice, acele prevestiri ale adevărului, spre pregătirea ochilor inimii, ca trecerea de la ele la înțelepciunea cea în taină ascunsă să fie potrivită pentru noi[142].

Sfântul Grigorie Teologul raționează în felul următor:

> Pe parcursul veacurilor, s-au petrecut două transformări [μεταθεσεις] principale ale vieții umane, numite Testamente sau zguduiri ale pământului [σεισμοι γῆς], precum este scris în Sfânta Scriptură[143]. Primul a călăuzit de la idolatrie la Lege, iar al doilea, de la Lege la Evanghelie [...]. Dar cu ambele Testamente s-a întâmplat același lucru. Dar ce, mai exact? Ele au fost introduse nu dintr-o dată, nici la prima încercare. De ce? Ca să înțelegem că nu ne constrâng, ci ne conving [μη βιασθῶμεν, *αλλα* πεισθῶμεν]. Încât ceea ce nu este de bunăvoie nici nu e dăinuitor, precum apa și plantele nu se pot constrânge cu forța. Iar ceea ce este de bunăvoie este mai dăinuitor și mai rezistent. Primul lucru îi aparține celui care violentează, iar al doilea este al nostru. Primul lucru este propriu puterii constrângătoare, iar cel de-al doilea, Dreptei Judecăți a lui Dumnezeu [...]. Vechiul

[140] Evr. 1,1
[141] Evr. 10, 1.
[142] *De Spir. Sancto*, 14.
[143] Ag. 2, 7.

> Testament L-a propovăduit clar pe Tatăl și mai puțin clar pe Fiul. Noul Testament L-a descoperit pe Fiul și a arătat dumnezeirea Duhului. Duhul sălășluiește în noi și ne dă cunoașterea mai clară despre Sine, deoarece propovăduirea evidentă a Fiului, înainte de a fi mărturisită dumnezeirea Tatălui, a fost periculoasă. Sau, exprimându-mă mai îndrăzneț, propovăduirea Duhului Sfânt, mai înainte de a fi propovăduită dumnezeirea Fiului, ne pune în primejdie să ne pierdem ultimele puteri, precum oamenii care peste măsură se împovărează cu mâncare și cei care cu vederea lor neputincioasă privesc lumina soarelui. Ar fi trebuit ca lumina Sfintei Treimi să-i lumineze treptat pe catehumeni [ταῖς κατὰ μέρος προσθήκαις] sau, precum spune Sfântul Prooroc David, prin suișuri [ἀναβάσεσι][164], creșteri, sporiri, din slavă în slavă[165].

Această descoperire treptată a adevărurilor divine se reflectă și în predicile Domnului Hristos Însuși, Care uneori vorbește în pilde, alteori prin imagini, uneori clar și răspicat, alteori ascuns și alegoric. Urmându-I exemplul, la fel fac și Sfinții Apostoli[166]. La rândul ei, și Biserica Ortodoxă urmează exemplul Domnului și al Apostolilor, și pe parcursul istoriei, prin adevărurile Revelației divine, concepe diverse expresii și explicații. Iar când a fost necesar, a exprimat anumite adevăruri dogmatice ale Sfintei Revelații prin formule imuabile. Așa s-a întâmplat în privința Crezului niceo-constantinopolitan. Conceput pentru a fi îndreptarul și formula credinței din toate timpurile, Biserica a declarat că el nu poate fi schimbat nici în conținut și nici în forma sau litera sa.

În toată diversitatea lucrării sale dogmatice, Biserica propovăduiește și mărturisește una și aceeași Revelație, unele și aceleași adevăruri dogmatice. De aceea, nu poate fi vorba despre schimbarea conținutului și nici despre evoluția dogmelor.

---

[164] Ps. 83, 6.

[165] *Omilia* 31, 25. 26, PG 36, coll. 160 D – 161 D.

[166] 1 Cor. 9, 20-23.

Precum soarele, creație dumnezeiască ce pentru lumea întreagă este una și aceeași, la fel și propovăduirea adevărului strălucește pretutindeni și îi luminează pe toți cei care doresc să ajungă la cunoașterea adevărului. Nici cei mai puternici în cuvinte reprezentanți bisericești nu vor spune mai mult decât este spus prin învățătura [lui Hristos], pentru că nimeni nu este mai mare decât Învățătorul, nici cel slab în cuvinte nu va diminua Sfânta Tradiție. Întrucât credința este una și aceeași, de aceea și cel care vorbește mult despre ea nu adaugă, și cel care spune puține nu o micșorează. Cunoașterea mai mare sau mai mică, după măsura înțelegerii, constă nu în schimbarea esenței, nu în inventarea unui alt Dumnezeu [...], unui alt Hristos sau unui alt Unul-Născut, ci în cercetarea sârguincioasă a înțelesurilor pildelor, în conformarea cu credința adevărată și în descoperirea parcursului iconomiei lui Dumnezeu, a iconomiei neamului omenesc"[illegible].

În acest sens, părerea lui Vincențiu de Lerin este foarte importantă. Concentrându-se asupra cuvintelor Sfântului Apostol Pavel: „Păzește comoara ce ți s-a încredințat!"[illegible], el explică:

Apostolul poruncește: „Păzește Predania!". Ce este Predania? Ceea ce ți-a fost încredințat, și nu ceea ce tu ai descoperit! Ceea ce ai primit, și nu ceea ce ai inventat singur! Aceasta nu este rezultatul rațiunii, ci al învățăturii, nu este proprietate personală, ci datina întregului popor, lucrare care a ajuns la tine și care n-a fost descoperită de tine. În relația cu ea, tu nu ești cel care o descoperă, ci cel care o păzește, nu ești cel care o întemeiază, ci o urmează, nu ești călăuzitorul ei, ci călăuzitul. Apostolul zice: „Păzește Predania!", adică păzește talantul credinței sobornicești, în întregime și nevătămat! Ceea ce ți-a fost încredințat, aceasta să rămână în tine, pe aceasta și tu s-o predai!

[illegible] Sfântul Irineu, *Adv. haer.*, 1, 10, 2 și 3.

[illegible] 1 Tim. 6, 20. [Pasajul biblic din slavona bisericească: „Преданіе сохрани!" s-ar traduce mai potrivit: „Păzește Predania (Tradiția)!"; n.tr.].

Aur ai primit, aur să dai! Nu vreau să mă înșeli, în loc de aur să-mi vinzi plumb sau aramă. Nu aur fals, ci pe cel adevărat dă-mi-l! [...] Ceea ce ai învățat tu, aceasta să predai și nu spune învățătură nouă, vorbind lucruri noi! [...] Poate de aceea cineva a spus că în Biserica lui Hristos nu trebuie să existe nici o dezvoltare a credinței. Dimpotrivă, dezvoltare trebuie să existe, ba chiar cea mai înaltă [...]. Doar că această dezvoltare trebuie să fie una adevărată, și nu schimbare a credinței [*vere profectus sit ille fidei, non permutatio*]. Dezvoltare este când un lucru crește [*amplificetur*] în interiorul lui, iar schimbare, când un lucru se transformă în altul [*transvertatur*]. Așadar, cu timpul, în înțelegerea, știința și înțelepciunea tuturor creștinilor în particular și împreună, dogma trebuie să crească și să se dezvolte până la cel mai înalt nivel, dar numai în categoria ei, adică în interiorul ei, în unul și același sens, în unul și același subiect al gândirii. Credința este lucrarea sufletului, dar în acest sens ea se aseamănă trupului. Cu timpul, trupurile se dezvoltă, dar rămân ceea ce au fost. Timpul copilăriei înfloritoare și vârsta bătrâneții mature sunt foarte diferite, și totuși cei vârstnici devin din nou ceea ce au fost odinioară, copii adică. Așa, chiar dacă omul crește și se schimbă, totuși firea sa rămâne neschimbată și persoana sa rămâne aceeași... Câte mădulare are trupul copilului, atâtea are și omul matur. Și chiar dacă cu timpul ceva s-a adăugat, totuși toate acestea au existat de la început, astfel, în cei vârstnici nu apare nimic nou, care nu era ascuns în ei când au fost copii [...]. Dogma credinței creștine, în mod absolut, trebuie să urmeze această lege a dezvoltării. Și chiar dacă de-a lungul anilor se întărește, cu timpul se răspândește, prin veacuri se înalță, totuși ea rămâne indestructibilă, nevătămată, întreagă și desăvârșită în toate mădularele ei constitutive, în toate, așa zis, organele și sentimentele ei, fără cea mai mică schimbare, fără nici o pierdere a conținutului ei, fără nici o modificare a hotărârilor ei [...]. Pe țarina Bisericii, strămoșii noștri din vechime au semănat bobul de grâu, bobul credinței [...]. Și pentru că sfârșitul și începutul nu trebuie să fie contradictorii, de aceea drept și logic este să secerăm rodul grâului, rodul grâului dogmatic. Răsadurile

> primare, care cu timpul au crescut treptat, şi astăzi se fie îngrăşate şi îngrijite, dar însuşirile lor în nici un caz nu pot fi schimbate. Să li se îmbunătăţească forma, chipul, interpretarea*, şi totuşi natura fiecărei specii trebuie să rămână neschimbată [...]. Numai ceea ce prin lucrarea dumnezeiască, conform credinţei Părinţilor, prin străduinţa fiilor s-a sădit în Biserică, numai aceasta să fie îngrijit şi păzit, să înflorească şi să crească, să se dezvolte şi să se desăvârşească. Aşa, dogmele filosofiei cereşti [*caelestis philosophiae dogmata*], în timp, trebuie întărite, poleite, curăţite [*excurentur, limentur, poliantur*], şi nu trebuie modificate, prescurtate, nici strâmbate[111].

Felul în care Sfinţii Părinţi au înţeles lucrarea Bisericii la formularea şi aprobarea adevărurilor dogmatice ale Sfintei Revelaţii se vede în epistola Sinodului IV Ecumenic (451 d.Hr.), către împăratul Marcian. Părinţii Sfântului Sinod au scris:

> Credinţa niceeană este de ajuns credincioşilor, însă trebuie opriţi cei care încearcă s-o defăimeze, să nu fie adăugiri la credinţa niceeană, ci să se arate născocirile ereticilor. Aşa, de exemplu, credinţa ortodoxă despre Sfântul Duh, pentru credincioşi, este exprimată suficient prin cuvintele [Simbolului de credinţă de la Niceea]: „Cred în Duhul Sfânt", dar Sfinţii Părinţi (ai Sinodului II Ecumenic), din cauza pnevmatomahilor, au mai adăugat: „Duhul Sfânt este Domn şi Dumnezeu şi de la Tatăl purcede". De asemenea, şi învăţătura despre Întrupare a fost cuprinsă încă de la Crezul niceean: „S-a pogorât, S-a întrupat şi S-a făcut om". Dar satana i-a înşelat pe unii şi au tăgăduit naşterea lui Dumnezeu din Fecioară şi s-au lepădat de expresia: „Născătoare de Dumnezeu [Θεοτόκος]", iar alţii au declarat că Dumnezeirea Fiului este schimbătoare şi supusă pătimirii, [...] unii au negat taina unirii (celor două firi în Domnul Hristos)

* Analizarea [n. tr.].

[111] *Commonit.* I, n. 23, PL 50, coll. 667-669.

și au socotit arătarea personală [a Domnului Hristos] ca a unui simplu om sau prooroc, iar alții au accentuat diferența firilor. De aceea Sfinții Părinți Vasile cel Mare, Papa Damasus și Sinoadele din Sardica și Efes au descoperit nevoia pentru explicații noi ale credinței vechi de la Niceea. Nu se poate spune: „Ne putem opri și rămâne aici", deoarece nici ereticii nu s-au oprit acolo. Același Sfânt Chiril, în epistola sa către apusenii Proclu al Constantinopolului și Ioan al Antiohiei, mărturisește că a simțit nevoia de completări noi referitoare la credință[illegible].

7. *Sursele Dogmaticii ca știință*

Sfânta Revelație este singura sursă a dogmelor. Iar pentru că de-a lungul timpului unele dogme au fost exprimate in scurte și concise formule de credință sau simboluri în hotărârile Sinoadelor Ecumenice ori locale și în mărturisirile de credință ale Sfinților Părinți, știința Dogmaticii se folosește de aceste izvoare în mod direct.

a) Simboluri

Biserica, îndemnată de nevoile credincioșilor sau provocată de rătăcirile ereticilor, încă din timpurile apostolice și-a exprimat credința, cea de Dumnezeu descoperită, în forma de simboluri scurte, pe care ulterior, la Sinoadele Ecumenice I și II, le-a înlocuit cu Simbolul de credință numit niceo-constantinopolitan, care este obligatoriu pentru toți.

Chiar dacă Bisericile Apostolice au avut simboluri de credință sub formă de tradiție încă de la inceput, totuși ele se găsesc scrise abia în secolul al IV-lea, în lucrările Sfinților Părinți și Învățători ai Bisericii. Astfel, Sfântul Chiril al Ierusalimului

[illegible] Hefele, *Conciliengeschichte*, II Bd. 473–474.

a numit Simbolul de credință al Bisericii din Ierusalim „credință sfântă și apostolică"[151], și prin aceasta a mărturisit vechimea lui apostolică. Simbolul mărturisește:

> Cred într-Unul Dumnezeu Tatăl, Atotțiitorul, făcătorul cerului și al pământului, tuturor celor văzute și nevăzute. Și într-Unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu Unul-Născut, născut din Tatăl mai înainte de toți vecii, Dumnezeu adevărat, prin Care toate au purces, Care S-a întrupat și S-a făcut om, Cel răstignit și îngropat, Care a înviat a treia zi din morți, Care S-a înălțat în cer și a șezut de-a dreapta Tatălui și Care va veni în slavă să judece viii și morții, a Cărui Împărăție nu va avea sfârșit. Și întru Unul Duh Sfânt, Mângâietorul, Care a grăit prin prooroci. Și într-un botez spre iertarea păcatelor; și întru Una, Sfântă, Sobornicească Biserică, și în învierea trupului și în viața veșnică[152].

Sfântul ierarh Alexandru al Alexandriei numește Simbolul Bisericii din Alexandria „dogma Bisericii Apostolice"[153]. Citând simbolul Bisericii din Antiohia, Sfântul Ioan Casian sesizează că

---

[151] *Prevotii edit.*, p. 224.

[152] Hahn, *Bibliothek der Symbole und Glaubensregeln der Alt. Kirche*, pp. 132-134.

[153] *Valesii edit*, p. 920 (1720 r.). Fericitul Teodoret, *Hist. eccl.* I, 4. Simbolul continuă: „Cred, precum învață Biserica Apostolică, într-Unul nenăscut Tată [...] și într-Unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut, născut [...] din Tatăl [...] mai înainte de veci [...]; mărturisim pe Unul Duh Sfânt și pe Una și Singură, Sobornicească și Apostolică Biserică [...]. Mai recunoaștem învierea morților, al cărei început a fost Domnul nostru Iisus Hristos, Care de la Născătoarea de Dumnezeu, Maria, a primit trup adevărat, iar nu aparent, și a a venit în timpul din urmă în neamul omenesc spre iertarea păcatelor, Care S-a răstignit și a murit [...] a înviat din morți, S-a înălțat la ceruri și șade de-a dreapta Slavei" (Hahn, *op. cit.*, pp. 19, 20).

> în acest simbol este exprimată credința tuturor Bisericilor [...] deoarece credința este una pentru toate Bisericile[154].

Despre simbolul Bisericii din Roma, Rufin scrie că este de origine apostolică[155]. Prezentând Simbolul Bisericii din Cezareea înaintea Părinților Sinodului I Ecumenic, Eusebiu din Cezareea s-a exprimat așa:

> Precum de la episcopii dinaintea noastră am primit, precum la prima chemare și la primirea botezului am învățat din Scripturile dumnezeiești, precum am crezut și am învățat ca preoți și ca episcopi, așa credem și acum, și înaintea voastră prezentăm credința noastră[156].

---

[154] *De incarnat.*, VI, 3, PL 50, coll. 142-144. Simbolul continuă: „Cred într-Unul și Singurul Adevărat [*in unum et solum verum*] Dumnezeu, Tatăl Atotputernic, Făcătorul tuturor celor văzute și nevăzute. Și în Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul Său Unul-Născut și Întâi-Născut mai înainte de orice făptură. Din El născut mai înainte de toți vecii, iar nu făcut. Dumnezeu Adevărat din Dumnezeu Adevărat, deoființă cu Tatăl, prin Care sunt rânduite și veacurile și totul s-a făcut. Care pentru noi a venit și S-a născut din Fecioara Maria, a fost răstignit în timpul lui Ponțiu Pilat și a fost îngropat, și a înviat a treia zi după Scripturi, și S-a suit în ceruri, și Care iarăși va veni să judece viii și morții" (Sf. Casian, *op. cit.*).

[155] *Comment. in symbol. apostol.*, n. 4 și 5. Textul primordial al Simbolului este: „Cred în Dumnezeu Atotțiitorul. Și în Iisus Hristos, Fiul Său Cel Unul-Născut, Domnul nostru, născut de la Duhul Sfânt și din Fecioara Maria, în timpul lui Ponțiu Pilat, răstignit și îngropat, Care a înviat a treia zi din morți, S-a suit la cer și șade de-a dreapta Tatălui, de unde va veni să judece viii și morții. Și în Duhul Sfânt, în Sfânta Biserică, în iertarea păcatelor, în învierea trupului și în viața veșnică" (Sf. Epifanie, *Haeres.* 72, n. 3).

[156] Sfântul Atanasie cel Mare, *Oper.*, t. I, pars 1, p. 238, Edit. Montfauc. Simbolul continuă: „Cred într-Unul Dumnezeu Tatăl, Atotțiitorul, Făcătorul tuturor celor văzute și nevăzute. Și întru Unul Domn Iisus Hristos, Cuvântul lui Dumnezeu, Dumnezeu din Dumnezeu, lumină din lumină, viață din viață, Fiul Cel Unul-Născut, Întâi-Născut mai înainte de orice făptură, născut din Tatăl mai înainte de toți vecii, prin Care toate au purces. Care pentru mântuirea noastră S-a întrupat și printre oameni a trăit, a pătimit și a treia zi a înviat, S-a suit la Tatăl, de unde iarăși va veni să judece viii și morții. Cred și într-Unul Duh Sfânt" (*ibidem*, p. 238, textul lui Denzinger: *Enchiridion symb. et definit.*, p. 7).

Exprimând și apărând Simbolul Bisericii din Cipru, Sfântul Epifanie se adresează împotriva adversarilor Ortodoxiei:

> Să tacă ereticii care o hulesc pe Preasfânta Fecioară, Mireasa cea neprihănită a lui Hristos, Maica Bisericii noastre sfinte, pentru că fiii ei, după succesiune, păzesc credința Sfinților Părinți, adică a Sfinților Apostoli care, de asemenea, le-au poruncit s-o predea și s-o propovăduiască copiilor lor. Fiți și voi fiii Apostolilor și predați această învățătură copiilor voștri [...]. Neclintit povățuiți-i, călăuziți-i, îndrumați-i în această credință sfântă a Bisericii Sobornicești, pe care de la Apostolii Domnului a primit-o spre pázire și singura Sfânta Fecioară a lui Dumnezeu"[illegible].

Din toate aceste simboluri antice ale Bisericilor apostolice reiese că ele elaborează și exprimă, mai pe larg, formula botezului Mântuitorului din Evanghelie: „În numele Tatălui

[illegible] *Ancorat.*, n. 120, *Oper.*, t. 2, p. 122, Edit. Dion. Peta., 1682. Simbolul Bisericii din Cipru spune: „Cred într-Unul Dumnezeu Tatăl, Atotțiitorul, Făcătorul cerului și al pământului, al tuturor celor văzute și nevăzute. Și într-Unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu Unul-Născut, născut din Tatăl mai înainte de toți vecii, adică din ființa Tatălui [ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός]. Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, nu făcut; Cel deoființă cu Tatăl, prin Care toate s-au făcut, precum în cer, așa și pe pământ. Care pentru noi, oamenii, și pentru a noastră mântuire a coborât din ceruri și S-a întrupat de la Duhul Sfânt și din Maria Fecioara și S-a făcut om [înomenit]. Care a fost răstignit pentru noi în zilele lui Ponțiu Pilat și a pătimit și a fost îngropat și a înviat a treia zi, după Scripturi și S-a înălțat la ceruri și șade de a dreapta Tatălui și Care iarăși va veni să judece vii și morții, a Cărui Împărăție nu va avea sfârșit. Și în Duhul Sfânt, Domnul de viață făcătorul, Care din Tatăl purcede, Care împreună cu Tatăl și Fiul trebuie slăvit, și Care a grăit prin Prooroci. Într-Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolească Biserică, mărturisim un botez spre iertarea păcatelor. Așteptăm învierea morților și viața veacului viitor. Amin. Pe cei care zic că era timp când Fiul lui Dumnezeu n-a existat, că n-a existat înainte să Se nască, că S-a făcut din nimic, din ipostas sau din fire, pe cei care susțin că El este trecător sau schimbător, pe aceștia, Biserica Sobornicească și Apostolică îi anatemizează" (Hahn, *op. cit.*, pp. 134, 135).

și al Fiului și al Sfântului Duh". Aceasta s-a făcut nu pentru că n-a fost de ajuns credința apostolică, ci pentru că, în pregătirea și botezarea catehumenilor și în combaterea învățăturilor eretice false, nevoile Bisericii au necesitat o exprimare mai amplă a acestei credințe, sub formă de simboluri. Chiar dacă aceste simboluri diferă ca texte, ele poartă același Duh. Iar mintea sobornicească a Bisericii universale, îndemnată de nevoile timpului, la Sinodul I (325) și la Sinodul II Ecumenic (381), în baza învățăturii divine a Sfintei Revelații și a simbolurilor antice ale Bisericilor apostolice, a compus Simbolul universal obligatoriu, final și imuabil, care s-a numit niceo-constantinopolitan, după locurile unde au fost ținute sinoadele. În el, odată pentru totdeauna, s-au exprimat principalele adevăruri dogmatice ale credinței apostolice revelate de Dumnezeu, fapt pentru care Biserica Sobornicească l-a declarat formula imuabilă a credinței pentru toate timpurile. Obligativitatea universală și caracterul neschimbabil al Simbolului niceo-constantinopolitan au fost confirmate de următoarele Sinoade Ecumenice. Astfel, după citirea acestui Simbol, Părinții Sinodului Ecumenic din Calcedon (451), unanim și într-un glas, au declarat:

> Aceasta este credința Părinților! Aceasta este credința Apostolilor! Așa credem noi toți! Așa cred ortodocșii! Celui care crede în altceva, anatema![158]

b) Hotărârile Sinoadelor Ecumenice și locale

Pentru știința dogmaticii, pe lângă simboluri, foarte importante sunt și hotărârile Sinoadelor Ecumenice și cele ale sinoadelor locale, recunoscute de Sfinții Părinți[159], unde aceștia,

---

[158] Hefele, *Conciliengeschichte*, II Bd. 439-441, *cf.* Canonul 7 al Sinodului III Ecumenic; Canoanele 1 și 2 ale Sinodului VI Ecumenic.

[159] Canonul 2 al Sinodului VI Ecumenic

influențând gândul sobornicesc al Bisericii, prin har, au exprimat mai detaliat unele dogme ale credinței, care se găsesc în Sfânta Scriptură și în Sfânta Tradiție. De obicei, aceste hotărâri conțin concluzii la care Părinții sinodali au ajuns după dispute îndelungate și după multe și amănunțite cercetări ale adevărurilor dogmatice în Sfânta Scriptură și în Sfânta Tradiție a Bisericii Sobornicești. Prin urmare, aceste hotărâri sunt expresia cunoașterii celei sfinte, apostolice, sobornicești a Bisericii Sobornicești a lui Hristos, care există și lucrează prin adevărurile revelației divine ale Sfintei Scripturi și ale Sfintei Tradiții. Aceste hotărâri sunt: Despre Persoana Domnului Iisus Hristos (Sinodul I Ecumenic), despre dumnezeirea Sfântului Duh (Sinodul II Ecumenic), despre Maica Domnului (Sinodul III Ecumenic), despre cele două firi în Domnul Hristos (Sinodul IV Ecumenic), despre cele două voințe și lucrări în Domnul Hristos (Sinoadele V și VI Ecumenic), despre sfintele icoane (Sinodul VII Ecumenic). Toate aceste hotărâri apar ca o explicație indispensabilă a Simbolului niceo-constantinopolitan. La fel de importantă este și acea învățătură dogmatică a Bisericii care apare, pe alocuri, în anumite canoane apostolice, în cele ale Sinoadelor Ecumenice și în cele nouă Sinoade locale. De exemplu, învățătura: despre Sfânta Treime[140], despre Nașterea fără sământă a Domnului Iisus Hristos[141], despre firea originară a omului[142], despre păcatul strămoșesc[143], despre har[144], despre Biserică[145], despre

[140] Canoanele apostolice 49 și 50; Canoanele 1 și 7 ale Sinodului II Ecumenic; Canonul 7 al Sinodului din Laodiceea; Canonul 2 al Sinodului din Cartagina.

[141] Canonul 79 al Sinodului VI Ecumenic.

[142] Canonul 109 al Sinodului din Cartagina.

[143] Canoanele 110, 114, 115 și 116 ale Sinodului din Cartagina.

[144] Canoanele 111, 112 și 113 ale Sinodului din Cartagina.

[145] Canonul 19 al Sinodului I Ecumenic; Canonul 7 al Sinodului II Ecumenic; Canoanele 64 și 95 ale Sinodului VI Ecumenic; Canoanele 7 și 8 al Sinodului din Laodiceea; Canonul 21 al Sinodului din Gangra.

Botez[166], despre Mirungere[167], despre Euharistie[168], despre Pocăință[169], despre Preoție[170], despre Cununie[171], despre sfintele icoane[172] etc.

c) Mărturisirile de credință ale Sfinților Părinți și ale Învățătorilor bisericești

Anumiți Părinți și Învățători bisericești, îndemnați de nevoile vremurilor, au relatat adevărurile dogmatice în mărturisiri deosebite, care sunt exprimate, scurt și concis, în Simbolurile și Hotărârile Sinoadelor Ecumenice și locale. Toate aceste mărturisiri de credință, pe care Biserica Sobornicească le-a aprobat și le-a confirmat ca o expresie adevărată a învățăturii sale sfinte, sobornice și apostolice, sunt foarte importante pentru știința dogmaticii. O astfel de mărturisire de credință, prima ca timp și importanță, îi aparține Sfântului Grigorie, Făcătorul de minuni, Episcopul Neocezareii (sec. al III-lea). Ea a fost deosebit de prețuită în Biserica din Neocezareea și a fost aprobată și întărită la Sinodul VI Ecumenic[173]. Biserica din vechime,

---

[166] Canonul 84 al Sinodului VI Ecumenic; Canonul 79 al Sinodului din Cartagina; Canoanele Apostolice 49 și 50.

[167] Canonul 7 al Sinodului II Ecumenic; Canoanele 7 și 48 ale Sinodului din Laodiceea.

[168] Canoanele 13 și 18 ale Sinodului I Ecumenic; Canoanele 28 și 32 ale Sinodului VI Ecumenic; Canoanele 46 și 50 ale Sinodului din Cartagina.

[169] Canonul 52 Apostolic; Canonul 102 al Sinodului VI Ecumenic; Canonul 2 al Sinodului din Laodiceea.

[170] Canonul 2 al Sinodului IV Ecumenic; Canonul 13 al Sinodului din Laodiceea.

[171] Canonul 51 Apostolic; Canoanele 21, 1, 14 ale Sinodului din Gangra.

[172] Canonul 82 al Sinodului VI Ecumenic; Canonul 9 al Sinodului VII Ecumenic.

[173] Canonul 2. Această mărturisire sună așa: „Unul este Dumnezeu, Tatăl Cuvântului Celui Viu, al Înțelepciunii celei firești, al Puterii și al Chipului Său, Părintele desăvârșit al Celui Desăvârșit, Tatăl Fiului Celui Unul-Născut. Unul este Domnul, Unul din Cel Unic, Dumnezeu din Dumnezeu,

de asemenea, a cinstit în mod deosebit mărturisirea de credință a Sfântului Mucenic Luchian, preotul, în care credința Bisericii în Sfânta Treime a fost exprimată foarte puternic, împotriva învățăturii eretice a lui Sabelie și Pavel din Samosata[174]. Foarte importantă este și mărturisirea de credință a Sfântului Vasile cel Mare, îndreptată împotriva învățăturilor false ale Sfintei Treimi din acele vremuri[175]. La fel de importantă este și *Mărturisirea scurtă a credinței ortodoxe* a Sfântului Atanasie Sinaitul (†700), exprimată sub forma unei cateheze scurte, precum și mărturisirea de credință în Sfânta Treime și în cele două firi în Domnul Hristos, a Sfântului Sofronie, Patriarhul Ierusalimului, aprobată de Sinodul VI Ecumenic[176]. Importantă este și mărturisirea de credință a lui Teodor, Patriarhul Ierusalimului, în care învățătura despre cele Trei Ipostasuri și deoființimea Dumnezeirii Treimice este exprimată clar și răspicat. Ea a fost aprobată de Sinodul VII Ecumenic[177].

Mai trebuie pomenită și mărturisirea de credință cunoscută sub numele: *Simbolul Sfântului Atanasie cel Mare*. Ea este foarte cinstită de romano-catolici și protestanți. În ea, evident și fundamental, este prezentată învățătura despre diferențele

---

înfățișare și chip al Dumnezeirii, Cuvânt lucrător, Înțelepciune atotcuprinzătoare și Putere creatoare a tuturor făpturilor, Fiul Adevărat al Celui Adevărat, Nevăzut din Cel Nevăzut, Nestricăcios din Cel Nestricăcios, Nemuritor din Cel Nemuritor și Veșnic din Cel Veșnic. Unul este Duhul Sfânt, Care Își primește firea de la Tatăl, descoperit oamenilor prin Fiul, Chipul Fiului Celui desăvârșit, Viața desăvârșită, Cauza celor vii, Izvorul sfânt, Sfințenia sfințitoare, prin Care Dumnezeu Tatăl este cunoscut, Care este mai presus de toate și în toate și Dumnezeu Fiul Care este prin toate. Treime desăvârșită în slavă, în veșnicie și în împărăție, neîmpărțită și neîmpuținată" (Hahn, *op. cit.*, p. 253).

[174] Textul original al acestei mărturisiri de credință s-a pierdut, dar se știe că participanții Sinodului II local din Antiohia (341) s-au folosit de el la redarea mărturisirii lor de credință (Sozomen, *Eccl. Hist.*, III, 5).

[175] *De vera fidei*, t. II, pp. 354 și 355, edit., Paris, 1618.

[176] *Binii Concil.*, t. V, p. 161, edit. Morel.

[177] *Ibidem*, pp. 599-601.

și deoființimea celor Trei Persoane Dumnezeiești și despre modul de unire a celor două firi în Persoana divino-umană a lui Hristos. Dar este evident faptul că această mărturisire nu-i aparține Sfântului Atanasie, nici nu datează din timpurile în care a trăit, pentru că ea este cu totul pornită împotriva învățăturilor eretice monofizite ale lui Nestorie, ceea ce mărturisește că nu a putut apărea înaintea secolului al V-lea[178].

Vom pomeni câteva relatări de credință mai timpurii, care nu sunt confirmate, nici întărite la Sinoadele Ecumenice și, prin urmare, sunt importante numai în măsura în care acceptă și exprimă învățăturile simbolurilor și mărturisirilor de credință ale Bisericii lui Hristos, Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolică:

1) *Expunerea credinței ortodoxe*, a Sfântului Grigorie Palama, Arhiepiscopul Tesalonicului (sec. al XIV-lea).

2) *Mărturisirea credinței ortodoxe și nevătămate a lui Hristos*, a lui Ghenadie, Patriarhul Constantinopolului, redactată la cererea sultanului Mehmet al II-lea, după cucerirea Constantinopolului[179].

3) *Cateheza* Patriarhului Constantinopolului, Meletie Piga.

4) Cele *Trei epistole dogmatice* ale Patriarhului constantinopolitan Ieremia, adresate teologilor protestanți din Wittenberg (1576-1581).

5) *Mărturisirea* Patriarhului Dositei al Ierusalimului, aprobată de Sinodul din Ierusalim în 1672 și trimisă Sfântului Sinod al Rusiei în 1723, de către toți Patriarhii ortodocși, ca

---

[178] Așa-numitul *Simbol Apostolic*, foarte cinstit de romano-catolici și protestanți, nu este recunoscut de Biserica Ortodoxă și nu l-a folosit vreodată. Sfântul Marcu, Mitropolitul Efesului, a exprimat punctul de vedere al Bisericii, în această privință, la Sinodul din Ferrara-Florența (1439), declarând: „Noi nu avem, nici nu știm despre Simbolul Apostolic" (*Concil. Florent*, Sect. VI, cap. 6).

[179] Kimmel, *Libri symbol. eccles. graec.*, 1843, pp. 1-24.

formulă de exprimare a credinței exacte[illegible]. Mai târziu (1838), Sfântul Sinod al Rusiei a publicat-o în limba rusă, sub titlul: *Epistola patriarhilor Bisericii Ortodoxe Sobornicești, despre credința ortodoxă.*

6) *Mărturisirea ortodoxă*, a Mitropolitului Petru Movilă, care a fost studiată și diortosită la Sinoadele din Kiev (1640), din Iași (1643), și după aceea aprobată de toți Patriarhii ortodocși și publicată sub titlul: *Mărturisire ortodoxă a Bisericii Sobornicești și Apostolice de la Răsărit.*

8. *Scopul Dogmaticii*

Scopul Dogmaticii este relatarea sistematică a sfintelor dogme revelate, așa cum Biserica lui Hristos Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolească le are, le păzește, le predă și le explică. În veșnicele adevăruri dogmatice ale Bisericii, ea nu are voie să introducă nimic nou, ci este datoare să le exprime cât se poate mai aproape și mai receptiv pentru cunoașterea cuviincioasă a credincioșilor. Dacă în timpul formulării sfintelor dogme, în orice chip, va distruge învățătura dogmatică a Bisericii Ortodoxe, ea își încalcă scopul și încetează să fie știință ortodoxă.

9. *Principiul călăuzitor al Dogmaticii*

Pentru îndeplinirea scopului său, Dogmatica, în lucrarea sa, are nevoie indispensabilă de un călăuzitor iscusit și

---

[illegible] *Ibidem.*

infailibil. Astfel de călăuzitor nu poate fi omul, nici ceva omenesc, din cauza mărginirii, relativității și păcătoșeniei tuturor celor omenești. Nu poate fi nici Sfânta Revelație însăși, datorită argumentelor prezentate mai înainte, la analiza relației dintre Revelație și dogme, și dintre Revelație și Biserică. Acest povățuitor poate fi Biserica lui Hristos, cea Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolică, cea care sălășluiește mai presus de orice relativitate omenească, în înălțimile neprihănirii divino-umane. Pe parcursul istoriei celei întunecate și înfricoșătoare a acestei lumi, Biserica este călăuzită de adevărul neîntinat al lui Hristos, prin Duhul Sfânt, își păzește cunoașterea și simțirea ei sobornicească în hotarele infailibilității divine. De aceea dogmaticianul ortodox, în lucrarea sa, este dator să se călăuzească exclusiv după această cunoaștere și experiență a Bisericii Sobornicești. El poate îndeplini aceasta dacă prin nevoința dătătoare de har și evanghelică va deveni împreună părtaș* al trupului Bisericii, divino-uman și veșnic viu, deoarece numai așa va fi în stare să simtă și să cunoască, necontenit, toate adevărurile divine cu care se hrănește și există cunoașterea și simțirea Bisericii Sobornicești a lui Hristos[111]. Cunoașterea credinței și simțirea Bisericii Ortodoxe contemporane, în esență, este prelungirea acelei cunoașteri sfinte, sobornicești și apostolice, care de la bun început o definește ca trup divino-uman al lui Hristos. El este pururea sfânt, pururea sobornicesc, pururea apostolic, pururea divino-uman, pururea universal. Continuitatea sa nu poate fi întreruptă niciodată și de nimic, fiindcă Duhul Sfânt, sălășluit neîntrerupt în Biserică, îl înveșnicește cu puterea Sa dumnezeiască. Și ceea ce este purtător de Dumnezeu și ceea ce este purtat de Dumnezeu călătorește prin toate perturbările și schimbările istoriei, rămânând, în esență, cu caracter

---

* Сутелесник [Sutelesnik] sub. – [su/sa] „cu, împreună"; [telo] „trup, corp" [n. tr.].

[111] *Cf.* Ef. 3, 6; 1 Cor. 12, 27; 6, 15; Ef. 4, 25; 5, 30; Rom. 12, 5.

unic, sfânt, sobornicesc, apostolic și universal. De aceea, pentru dogmatician este absolut necesar să pătrundă, prin rugăciune, cu tot sufletul său, cu toată inima sa, cu tot gândul său, în această cunoaștere a Bisericii celei Sfinte, Sobornicești, Apostolice și Universale*, ca prin ea și din ea să-și valorifice toată munca sa în domeniul științei dogmatice. În același timp, el nu are voie să uite de binecuvântatul cuvânt al Domnului Hristos, că „numai cei curați cu inima Îl văd pe Dumnezeu" și veșnicele adevăruri divine[112].

Fără îndoială, cunoașterea Bisericii celei Sfinte, Sobornicești, Apostolice și Universale a fost manifestată în mod deosebit la Sinoadele Ecumenice, în scrierile Sfinților Părinți, celor înțelepțiți de Dumnezeu, în cărțile liturgice și în cuviincioasele obiceiuri și credințe întemeiate pe vechea Tradiție apostolică. De aceea, este bine să urmăm regula lui Origen:

> Subiectul credinței trebuie să fie numai acel adevăr care în nimic nu se depărtează de Tradiția apostolică și bisericească[113].

Învățătorul bisericesc Vincențiu de Lerin scrie foarte înțelept despre necesitatea prudenței, celei înțelepțite de Dumnezeu, la distingerea adevărurilor dogmatice ale Revelației divine, din Sfânta Scriptură și din Sfânta Tradiție, de cele apocrife, strecurate viclean, și de adevărurile subiective** omenești:

> Trăsătura caracteristică a ortodocșilor este păzirea predaniilor și a făgăduințelor Sfinților Părinți, osândind inutilele născociri, după cuvântul pe care îl repetă Apostolul: „Dar chiar

---

* Topica Sfântului Iustin Popovici este ușor diferită. El atribuie cunoașterii Bisericii însușirile: Sfântă, Sobornicească, Apostolică și Universală [n. tr.].

[112] *Cf.* Mt. 5, 8

[113] *De princip.*, Praef. n. 2.

** Истиница [Istinița] sub. – diminutiv de la „adevăr" [istina] [n. tr.].

dacă noi sau un înger din cer v-ar vesti altă Evanghelie decât aceea pe care v-am vestit-o – să fie anatema!"[illegible]. [...] Și așa, cum apare vreo putreziciune amăgitoare, [...] îndată trebuie strânse părerile strămoșilor. [...] Dar trebuie adunate doar părerile acelor Părinți care în sfințenie, în înțelepciune și neîntrerupt au viețuit, au predat și cu credință au dăinuit în comuniunea sobornicească și care prin credință s-au învrednicit să se odihnească în Hristos sau să moară fericiți pentru El. În ei trebuie să credem după următoarea regulă: „Ceea ce toți sau mulți, după vreo înțelegere comună între învățători, primesc în unanimitate și ceea ce mereu și în mod deschis este păzit și predat, această credință trebuie socotită a fi absolut credibilă și fără îndoială"[illegible].

Într-o altă parte a foarte importantei sale lucrări, acest învățător bisericesc scrie:

În Biserica Sobornicească trebuie păzită, cu toată puterea, acea credință pe care toți, pururea și pretutindeni, au păzit-o [*quod semper, quod ubique, quod ab omnibus creditum est*]. Pentru că ***sobornicesc***, în sensul adevărat, este numai ceea ce prin sine le cuprinde pe toate, precum indică și sensul acestui cuvânt. Așadar, vom rămâne fideli acestei reguli numai atunci când vom urma sobornicitatea*, vechimea și unanimitatea [ei]. A urma sobornicității înseamnă a recunoaște că adevărată este numai acea credință care este mărturisită de întreaga Biserică, în această diversitate pământească. A urma celor din vechime înseamnă a nu ne abate în nici un caz de la învățătura pe care au păzit-o neclintit Sfinții Părinți și strămoșii noștri. În fine, a urma unanimitatea înseamnă a primi numai acele reglementări și rezoluții ale credinței, în vechimea lor, care au

[illegible] Gal. 1, 8.

[illegible] *Commonit.* I, 24, 18.

* Cveonшrocт [Sveopștost] sub. - [sve] „tot, toate"; [opșto] „general, universal" [n. tr.].

fost păzite de toţi, sau cel puţin aproape de toţi păstorii şi învăţătorii"[illegible].

10. *Abordările Dogmaticii*

Toate dogmele împreună constituie o neîmpărţită unitate organică. Fiecare dintre ele are acelaşi izvor. Fiecare are rolul ei în trupul divino-uman, viu şi de viaţă dătător al Bisericii. Fiecare are parte de valoarea dumnezeiască şi infinită, de imuabilitate şi de putere. În relatarea sistematică a învăţăturilor dogmatice, bisericeşti, dogmaticianul trebuie să aibă grijă, în primul rând, de această corelare interioară, organică a tuturor dogmelor. Şi va izbuti aceasta, dacă le va studia din perspectiva divino-umană a Bisericii Soborniceşti a lui Hristos. Prin aceasta, cuprinde şi originea sfintelor dogme, şi locul lor în istoria Bisericii Sobornicești. Aşadar, cea mai potrivită abordare a Dogmaticii ortodoxe este cea dogmatico-istorică. Conform acestei abordări, orice dogmă trebuie studiată în definiţia sa bisericească, după aceea în Sfânta Scriptură, ca izvor al ei, şi la urmă în istoricitatea ei. Aceasta înseamnă că fiecare dogmă trebuie studiată* în toată esenţa sa ontologico-istorică. Adică, prezentarea definiţiei sale, date de Biserică, şi arătarea temeiului scripturistic, pe baza căruia această definiţie a fost concepută. În acest scop, fiecare dogmă trebuie luminată, explicată şi interpretată cu dovezi din Sfânta Revelaţie, în timp ce şi Vechiul, şi Noul Testament se vor interpreta aşa cum le interpretează Biserica Ortodoxă la Sinoadele Ecumenice şi Locale, prin Sfinţii Părinţi şi Învăţătorii bisericeşti. Aşadar, aceasta înseamnă că orice dogmă se va cerceta în lumina

[illegible] *Commonit.*, I, 2, PL 50, col. 640.

* În original, „luminată" (n. tr.).

mărturiilor Sfintei Tradiții, așa cum a fost exprimată în hotărârile Sinoadelor Ecumenice și Locale, în scrierile Sfinților Părinți și Învățători bisericești, în cărțile liturgice și în obiceiurile antice ale Bisericii Celei Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolică. Prin urmare, fiecare dogmă se va lumina în măsura necesară, și din punct de vedere istoric, și se va arăta locul pe care l-a avut în viața Bisericii la momentul respectiv. În același timp, Dogmatica se străduiește să prezinte erorile care au apărut în diferite împrejurări în legătură cu anumite dogme. Aceasta înseamnă că datoria ei este să prezinte corespunzător diversele învățături eretice.

11. *Împărțirea Dogmaticii*

Pentru că subiectul Dogmaticii sunt adevărurile veșnice ale Sfintei Revelații care vorbesc despre Dumnezeu, despre ființa Sa, despre relația lui Dumnezeu cu lumea și cu omul, de aceea dogmatica se împarte în două părți, dintre care fiecare are subdiviziuni. Prima parte Îl analizează pe Dumnezeu în ființa Sa, iar a doua, relația Lui cu lumea și cu omul. De aceea, în prima parte intră dogmele despre existența lui Dumnezeu, despre calitatea și gradul de cunoaștere a lui Dumnezeu, despre ființa lui Dumnezeu și despre însușirile ei, despre unitatea ființei lui Dumnezeu și despre Sfânta Treime. În partea a doua vom expune dogmele: despre Dumnezeu Făcătorul lumii, despre Dumnezeu Proniatorul, despre Dumnezeu Mântuitorul, despre Dumnezeu Sfințitorul și despre Dumnezeu Judecătorul.

12. *Istoria Dogmaticii ortodoxe*

Istoria Dogmaticii se împarte în două perioade: prima cuprinde perioada de la timpurile apostolice până la Sfântul Ioan Damaschinul (sec. al VIII-lea), iar a doua, de la Sfântul Ioan Damaschinul până astăzi.

1. *Prima perioadă*. În această perioadă a fost elaborat un imens material dogmatic. Adevărurile dogmatice ale Sfintei Revelații au fost explicate, prezentate, formulate, sancționate din toate punctele de vedere. Întreaga viață bisericească este plină de credința cea vie, dogmatică, care se manifestă în lucrarea multilaterală a Bisericii. Mucenicii mor pentru adevărurile dogmatice ale credinței. Mărturisitorii le mărturisesc neînfricoșat. Sfinții Părinți și Învățătorii bisericești le studiază, le exprimă, le explică, le apără, din toate punctele de vedere, și cu înțelepciune le propovăduiesc. Întreaga viață bisericească, în complexitatea ei, se reduce la îndeplinirea și exprimarea cât mai desăvârșită a sfintelor adevăruri dogmatice. Așadar, credința apostolică, cea de Dumnezeu descoperită, se extinde și se întărește, iar erorile învățăturilor care impietează și cele eretice sunt combătute. Adevărurile veșnice, dogmatice, în totalitatea existenței lor, se realizează și prin gânduri, și prin fapte, în viața Bisericii, cea dătătoare de har, doar prelucrate prin nevoințele personale și transfigurate în demnitate personală a tuturor mădularelor Trupului divino-uman al lui Hristos. În același timp, este aprofundată și cunoașterea, și experiența Bisericii cea dătătoare de har. Adică și realitatea conceptuală, și cea empirică sporesc într-o categorie nouă a Dogmaticii, a vieții și a gândirii, în categoria divino-umană, în care întreaga viață și gândire omenească se mișcă, există și devine de la Tatăl, prin Fiul, în Duhul Sfânt. Smerenia cea vie, care ne apropie în chip minunat de Mântuitorul, în timp și în inimă,

a definit experiențele sale, profunde, noi și dătătoare de har ale adevărurilor dogmatice ale Revelației divine, prin gânduri și cuvinte extraordinare. A insutit roadele semințelor evanghelice ale adevărurilor dogmatice, cerești, semănate de Mântuitorul in ogorul Bisericii celei dătătoare de har. A dublat și a inmulțit de cinci ori câștigul talanților de daruri cerești. A crescut comoara divino-umană a lumii, iar pe toate acestea le-a adunat in vistieria cea prea bogată a Bisericii lui Hristos, Cea Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolică, pentru ca prin ea să se îmbogățească și să se intrețină, până la sfârșitul veacurilor, toți cei ce flămânzesc și insetoșează după veșnicele adevăruri divine in această lume mult pătimitoare.

Prezentarea sistematizată a sfintelor adevăruri dogmatice, intr-o măsură mai mică sau mai mare, începe cu lucrarea lui Origen: *Despre Principii* (*Περὶ Ἀρχῶν, De principiis*). Este compusă dintr-o prefață și patru cărți. În prefață se vorbește despre izvoarele dogmelor: Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, iar ca principiu călăuzitor în cercetarea adevărurilor dogmatice ale credinței se pune accentul pe următoarea regulă:

> Trebuie să credem numai în acel adevăr care cu nimic nu se abate de Tradiția apostolică și bisericească.

În prima carte sunt scrise învățăturile despre Sfânta Treime, despre ființele raționale și despre starea primordială a oricărei făpturi, despre firile netrupești și trupești, despre îngeri, despre libertatea și căderea lor. În cartea a doua, despre motivele facerii lumii, despre facerea însăși, despre Întruparea Domnului Hristos, despre lucrarea Sfântului Duh, despre suflet, despre lucrarea ființelor raționale și despre căderea lor, despre Înviere, despre Judecată, despre pedepse. În cartea a treia, despre libertatea voinței umane, despre mijloacele desăvârșirii morale, despre facerea lumii în timp și despre sfârșitul ei. În cartea

a patra, despre inspirația dumnezeiască a Sfintei Scripturi și despre cum trebuie citită aceasta.

Ideea centrală, in jurul căreia Origen își grupează prezentarea sistematică a adevărurilor dogmatice, este că „Dumnezeu este totul și in toate". Totuși, în această lucrare a sa, a lăsat prea mult loc pentru meditare filosofică și, în anumite lucruri, s-a abătut de la învățăturile Revelației divine ale Bisericii și a căzut în erori grave. Așa, de exemplu, el învăța greșit despre facerea lumii, despre facerea sufletelor (preexistența), despre căderea mai înainte de veci, despre apocatastaza [ἀποκατάστασις] universală, chiar și a diavolului, în starea primordială, cea fără de păcat. Din punct de vedere pur formal, neajunsul acestui demers constă in faptul că Origen a omis să ia în seamă invățăturile dogmatice ale Bisericii despre Sfintele Taine, despre ierarhie, despre însușirile firii dumnezeiești. El a dedicat întreaga carte a patra problemelor pur isagogice-ermineutice. Lăsând la o parte aceste neajunsuri, lucrarea lui Origen este foarte importantă în istoria dogmaticii.

Al doilea sistematizator al învățăturilor dogmatice bisericești, după vechime, este Sfântul Chiril al Ierusalimului († 386) cu lucrarea sa *Cateheze*. Există douăzeci și trei de cateheze. În optsprezece dintre ele, le este prezentată catehumenilor invățătura dogmatică conform articolelor Simbolului de credință al Bisericii din Ierusalim, iar în cinci dintre ele, numite și „mistagogice [μυσταγωγικαί]", Sfântul Părinte îi introduce pe cei nou luminați, „neofiții [τοὺς νεοφωτιστούς]", în învățătura bisericească a Sfintelor Taine ale Botezului, Mirungerii și Euharistiei. Această lucrare prezintă adevărurile dogmatice ale Revelației divine, în duhul Bisericii Celei Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolică. Și chiar dacă e mai completă, ca structură, decât lucrarea lui Origen, ea totuși nu este deplină. Mai este de menționat că este scrisă sub formă de predică.

Lucrarea Sfântului Grigorie de Nyssa *Marele cuvânt catehetic* [*Λογος κατηχητικὸς ὁ μεγας*] este foarte importantă. Are patruzeci de capitole. Conţine învăţăturile Bisericii despre Sfânta Treime, despre Întruparea Domnului Hristos, despre păcat şi rău, despre starea primordială a omului, despre mântuire, despre Botez şi Euharistie, ca mijloace pentru renaşterea şi pentru eliberarea de moarte*, şi despre destinul final al omului. Sfântul Grigorie elaborează mai mult dogmele care, in timp, au fost puse în pericol de eretici, precum dogma Sfintei Treimi, dogma Întrupării şi a Răscumpărării. Dar nici această scriere nu este completă, deoarece a omis multe adevăruri dogmatice.

Scurtă prezentare a dogmelor dumnezeieşti [*Θειων δογμάτων ἐπιτομη*] a Fericitului Teodoret al Cirului († 457) reprezintă o încercare foarte serioasă de creare a unui sistem dogmatic. Această lucrare tratează despre Sfânta Treime, despre numele lui Dumnezeu, despre facerea lumii, despre îngeri şi oameni, despre pronie, despre mântuire, despre însuşirile lui Dumnezeu, despre Botez, despre Înviere, despre Judecată, despre Antihrist, despre a doua venire a Domnului Hristos, despre feciorie şi căsătorie etc. Totuşi şi această lucrare, care se caracterizează prin concizie şi prin claritate, nu cuprinde toate adevărurile credinţei.

În Apus, Fericitul Augustin a fost primul care a încercat să sistematizeze învăţătura dogmatică a Bisericii in lucrările: *Manual către Laurenţiu sau despre credinţă, nădejde şi dragoste* [*Enchiridion ad Laurentium sive de fide, spe et caritate*] şi *Despre învăţătura creştină* [*De doctrina christiana*]. Prima lucrare are un caracter mai mult catehetic, iar a doua ermineutic. Se mai poate menţiona şi lucrarea *De civitate Dei*, în care Fericitul Augustin

---

* Обесмрціеніе [Obesmârcienie] subst. – [bez] „fără"; [smârt] „moarte" [n. tr.].

studiază multe dogme bisericeşti din punct de vedere istorico-filosofic.

O prezentare, apuseană, mai sistematică a învăţăturilor dogmatice ale Bisericii îi aparţine ucenicului lui Augustin, Fulgentius, episcopul din Ruspe († 533), în lucrarea *Despre credinţă sau despre regula credinţei* (*De fide sive de regula fidei*). Acolo a prezentat învăţătura despre Sfânta Treime, despre Întruparea Logosului, despre Făcătorul, despre facerea lumii duhovniceşti şi a celei materiale, despre starea primordială a omului, despre căderea şi ereditatea păcatului strămoşesc, despre Judecată, despre Înviere, despre îndreptare, despre credinţă, despre Botez, despre har, despre Biserică.

Abia în a doua jumătate a secolului al VIII-lea, a apărut o lucrare epocală în istoria dogmaticii. Aceasta este *Expunerea exactă a credinţei ortodoxe* [*Ἔκθεσις ἀκριβὴς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*] a Sfântului Ioan Damaschinul († 780). Într-adevăr, ea reprezintă un sistem dogmatic al învăţăturii Bisericii Soborniceşti a lui Hristos. El se caracterizează prin verticalitate, proporţionalitate, acurateţe şi fidelitate absolută faţă de învăţăturile dogmatice, revelate de Dumnezeu, ale Sfintei Scripturi şi ale Sfintei Tradiţii, aşa cum Biserica lui Hristos, cea Una, Sfântă, Sobornicească şi Apostolică le are, le păzeşte, le explică şi le tâlcuieşte, prin cunoaşterea şi simţirea ei divino-umană, dătătoare de har, şi sobornicească. Lucrarea este împărţită în patru cărţi. Prima carte prezintă învăţăturile despre Dumnezeu, despre caracterul Său de a fi cu neputinţă de atins*, despre existenţa, despre unicitatea firii Sale şi despre Treimea (Treimicitatea) Persoanelor, despre însuşirile Lui. În cartea a doua se vorbeşte despre facerea lumii celei nevăzute şi văzute, despre pronie, despre înainte vederea lui Dumnezeu, despre predestinaţie, despre om şi starea lui înainte de cădere.

---

* Непостижност [Nepostijnost] subst. – [ne] „nu"; [postici] „a realiza" [n. tr.].

Cartea a treia abordează problemele despre iconomia divină a mântuirii noastre, despre Întruparea lui Dumnezeu Cuvântul, despre cele două firi ale Domnului Hristos, despre comunicarea însuşirilor, despre Unicul Ipostas al Dumnezeului Cuvântul, despre cele două voinţe şi lucrări ale Domnului Hristos, despre lucrarea de răscumpărare a Mântuitorului, despre coborârea în iad. Iar în cartea a patra scrie despre Învierea Mântuitorului, despre Înălţarea şi şederea de-a dreapta Tatălui, despre credinţă, despre Botez, despre Euharistie, despre cinstirea Sfinţilor, despre sfintele moaşte şi sfintele icoane, despre Sfânta Scriptură, despre păcat şi rău, despre legea dumnezeiască şi legea păcatului, despre Antihrist, despre Înviere, despre Judecată şi despre destinul veşnic al oamenilor.

În pofida tuturor avantajelor de neîntrecut, totuşi sistemul dogmatic al Sfântului Ioan Damaschinul are şi anumite neajunsuri. Adică el nu abordează toate dogmele Bisericii, precum cele despre har, Sfintele Taine, Mirungere, Pocăinţă, Preoţie, Căsătorie, sfinţirea untdelemnului. Un alt neajuns este faptul că într-o anumită măsură, introduce subiecte pur psihologico-gnoseologice. Dacă trecem peste acestea, atunci Sfântul Ioan Damaschinul se descoperă într-o dimensiune incomparabilă care, în domeniul ştiinţei dogmatice, este de neegalat. Curăţându-şi sufletul şi inima prin multe şi grele nevoinţe evanghelice, acest mare ascet al credinţei, atunci când expune sfintele dogme cu mintea sa luminată de har*, pătrunde în lumina Sfintei Revelaţii divine şi argumentează toate dogmele prin Sfânta Scriptură şi le luminează cu lumina Tradiţiei Bisericii, celei Sfinte, Apostolice şi Soborniceşti. Ca o albină trimisă de Dumnezeu, el a cules mierea dumnezeiască a adevărurilor dogmatice, ascunsă în învăţăturile dătătoare de har ale Revelaţiei divine, în învăţăturile Sinoadelor Ecumenice şi locale, ale Sfinţilor Părinţi şi Învăţători

* Облагодатен [Oblagodacen] adj – [blagodat] „har dumnezeiesc. A primi însuşirile harului” [n. tr.].

bisericești, mai ales ale Sfântului Atanasie cel Mare, Sfântului Vasile cel Mare, Sfântului Grigorie Teologul, Sfântului Ioan Gură de Aur, pe care a așezat-o în fagurele sistemului său dogmatic, ca din el, în veci, să hrănească sufletele care flămânzesc după adevărurile dumnezeiești. Prin această lucrare, Sfântul Ioan Damaschinul a devenit și a rămas în veci cel mai bun și cel mai sigur îndrumător pentru orice dogmatician ortodox pe calea negrăitelor taine ale adevărurilor dogmatice și sfinte ale Bisericii Ortodoxe.

2. ***Perioada a doua.*** După Sfântul Ioan Damaschinul, știința Dogmaticii, în Biserica Ortodoxă, gravitează în jurul influenței sale. Nici în Răsărit, nici în Apus, nimeni n-a putut cu vrednicie să continue lucrarea Sfântului Ioan Damaschinul, darămite s-o întreacă. El rămâne, în continuare, titanul neîntrecut în domeniul științei dogmatice.

Dintre lucrările din această perioadă, vom pomeni pe cele care au mai mare importanță pentru domeniul științei dogmatice a Bisericii Ortodoxe.

*Panoplia** *dogmatică a credinței ortodoxe* [*Πανοπλια δογματικη τῆς ορθοδοξου πιστεως*] a monahului Eftimie Zigabenul (sec. al XII-lea) are caracter eclectic și reprezintă un fel de culegere de concepții ale Sfinților Părinți despre anumite dogme. La această lucrare au contribuit mai mulți contemporani ai lui Eftimie, dar el a fost cel care a sistematizat lucrările adunate.

Tezaurul Ortodoxiei [*Θησαυρὸς ὀρθοδοξίας*] al lui Nichita Honiatis († 1206), lucrare cu caracter dogmatic-polemic, țintește împotriva ereziilor, cu scopul apărării învățăturii Bisericii Ortodoxe.

Odată cu căderea Bizanțului sub turci, a urmat o perioadă de stagnare în dezvoltarea științei dogmatice. Abia peste două secole a apărut o lucrare mai importantă în Biserica Rusă.

* Vezi [Sveorujie] – „atot-armă", vezi p. 49 [n. tr.]

Inițiativa aparține Mitropolitului Kievului, Petru Movilă, care în 1631 a întemeiat la Kiev „Academia", unde, printre altele, s-a predat și Teologie dogmatică. Aici, până în 1711 studiile s-au făcut în limba latină și într-un duh scolastic. Când Teofan Procopovici a început să predea Teologie dogmatică la Academia din Kiev, s-a distanțat de dogmatica scolastică și a pus bazele dogmaticii ca știință sistematică. Și-a împărțit lucrarea în două părți. În prima parte a scris despre Dumnezeu în ființa Sa [*de Deo ad intra*], iar în a doua despre Dumnezeu în lumea exterioară [*de Deo ad extra*]. Din nefericire, lucrarea sa a rămas neterminată.

Aspirația Bisericii Ruse de a elibera Dogmatica de influențele scolasticii a avut drept consecință faptul că, în secolul al XVIII-lea, aceasta a început să fie predată în limba rusă. Prima Dogmatică în limba rusă a fost scrisă de Platon, Mitropolitul Kievului*. Lucrarea sa, numită *Scurtă Teologie creștină*, cuprinde trei volume, din care volumul doi conține Dogmatica.

După acestea au urmat lucrări și manuale dogmatice de proporții mai mici. Dintre ele, prin claritate, exactitate și concizie se deosebește manualul de Teologie dogmatică al Arhimandritului Antonie (1848). După acesta, una după alta, apar trei dintre cele mai importante lucrări de Dogmatică ale Bisericii Ruse: *Teologie dogmatică ortodoxă* (1849-1853) a Mitropolitului Macarie al Moscovei**, *Teologie dogmatică ortodoxă* (1864) a Arhiepiscopului Filaret al Cernigovului*** și *Experiența Teologiei*

---

* Platon Gorodețkii, Mitropolitul Kievului, ca mirean Nikolai Ivanovici (1803-1891) [n. tr.].

** Macarie Bulgakov, Mitropolitul Moscovei, ca mirean Mihail Petrovici (1816-1882). Teolog remarcabil și istoric al Bisericii Ortodoxe Ruse, autorul *Teologiei Dogmatice Ortodoxe*, publicată în cinci volume la Moscova în 1849-1853 [n. tr.]

*** Arhiepiscopul Filaret Gumilevski, ca mirean Dmitri Grigorievici (1808-1866). Este autorul sistemului dogmatic cuprins în lucrarea *Teologie Dogmatică Ortodoxă*. Canonizat sfânt, pe 28 octombrie 2009, în Catedrala „Sfânta Treime" din Cernigov, de Biserica Ortodoxă a Ucrainei [n. tr.]

dogmatice ortodoxe (1884) a Arhiepiscopului Silvestru*, rectorul Academiei duhovnicești din Kiev. Dogmatica Mitropolitului Macarie se caracterizează prin tratarea sistematică, multilaterală a problemelor dogmatice și prin abundența textelor patristice. Dogmatica Arhiepiscopului Filaret, elaborată filosofic-critic, este dedicată în mare parte argumentărilor apologetico-raționaliste și justificării dogmelor. În sfârșit, Dogmatica Episcopului Silvestru se distinge prin luminarea adevărurilor dogmatice din punct de vedere istoric. În vremurile mai recente**, merită menționată lucrarea protoiereului Nikolai Malinovski***, *Studiul Teologiei dogmatice ortodoxe* (1910).

Dintre lucrările dogmatice mai recente ale Bisericii Grecești, vrednice de amintit sunt cele ale lui Zikos Rhossis**** și Hristu Andrutsos*****. Rhossis a publicat doar un volum al Dogmaticii, cu titlul *Sistemul dogmatic al Bisericii Ortodoxe Sobornicești* [*Σύστημα δογματικὸ τῆς Ὀρθοδόξου καθολικῆς Ἐκκλησίας*, Atena, 1903]. Această lucrare are un caracter predominant apologetic-filosofic. Lucrarea profesorului Andrutsos, *Dogmatica Bisericii Ortodoxe Răsăritene* [*Δογματικὴ τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, Atena, 1907], se caracterizează prin concizie, dar se concentrează asupra analizei filosofice a adevărurilor dogmatice.

---

* Episcopul Silvestru Malevanski, ca mirean Stepan Vasilievici (1828-1908). Profesor la Academia Teologică din Kiev, autorul lucrării *Experiența Teologiei dogmatice ortodoxe* în cinci volume, publicată la Kiev în 1892-1897 [n. tr.]

** Sfântul Iustin Popovici a încheiat primul volum al *Dogmaticii* în 1932 [n. tr.]

*** Nikolai Platonovici Malinovski (1861-1917), autorul a multe manuale duhovnicești și școlare, printre care cel mai însemnat este *Studiul Teologiei dogmatice ortodoxe* [n. tr.].

**** Rhossis Zikos [Ρώσσης Ζήκος Δ.] (1838-1933), profesor la Universitatea din Atena și la Seminarul Teologic „Rhizarios” [n. tr.].

***** Andrutsos Hristu [Ανδρούτσος Χρήστος] (1869-1935), profesor la Universitatea din Atena [n. tr.].

Studiile dogmatice mai semnificative ale Bisericii Sârbe sunt: *Trupul Teologic*, al lui Iovan Raici*, în cinci volume; *Știința credinței ortodoxe*, al Mitropolitului Mihail; *Teologie dogmatică*, a Arhimandritului Firmilian (ulterior Mitropolit la Skopie); manualul *Dogmatica ortodoxă* al protoiereului Sava Teodorovici; manualul *Dogmatica* al profesorului Liubomir Raici**; manualul *Dogmatica* al protoiereului Miloș Angelkovici. *Dogmatica Bisericii Ortodoxe* (Belgrad, 1912) a rectorului Seminarului Teologic „Sfântul Sava", S.M. Veselinovici, este remarcabilă, doar că, din nefericire, din această lucrare a fost publicat doar primul volum.

* Arhimandrit Iovan Raici (1726-1801), istoric, scriitor și pedagog sârb [n. tr.].

** Liubomir N. Raici, *Scurtă Apologetică și Dogmatică a Bisericii Ortodoxe. Manual pentru seminarii și școli teologice specializate*, Belgrad, 1939 [n. tr.].

Partea întâi

Capitolul I

Dumnezeu în ființa Sa

13. *Existența lui Dumnezeu*

Biserica Ortodoxă deduce și își întemeiază întreaga sa învățătură dogmatică pe credința revelată de Dumnezeu, de aceea și începe Simbolul ei de credință cu „cred". Prin aceasta, ea mărturisește că toate dogmele sale, de la prima până la ultima, sunt subiectul credinței. În conformitate cu aceasta, Biserica, proprietarul, păzitorul și tâlcuitorul Sfintei Revelații, stabilit de Dumnezeu, nu dovedește, ci descoperă adevărurile dogmatice, fiindcă ele, în realitatea lor descoperită de Dumnezeu, o justifică cel mai convingător.

Prima dogmă este cea despre existența lui Dumnezeu și ocupă acest loc datorită iconomiei lui Dumnezeu de mântuire a oamenilor, căci „cine se apropie de Dumnezeu trebuie să creadă că El este"[1]. Biserica Ortodoxă întemeiază această dogmă, precum și toate celelalte, pe credință, fapt exprimat prin primul articol al Crezului: „Cred într-Unul Dumnezeu". Întrucât Îl are pe Dumnezeu prin credință, Biserica nu are nevoie și nu trebuie să transforme adevărul Revelației divine într-o ipoteză logică a rațiunii umane. Pentru ea, existența lui Dumnezeu este adevărul Revelației divine care trebuie crezut și primit prin credință, și nu o ipoteză care trebuie dovedită logic

[1] Evr. 11, 6.

și acceptată în baza argumentelor logice, deoarece diferența dintre ipoteză și închipuire este prea mică. Ea nu dovedește existența lui Dumnezeu, ci o arată prin prezența veșnicelor adevăruri divine în interiorul ei și prin prezența elementelor supranaturale în natură și în om.

Învățătura dogmatică a Bisericii despre existența lui Dumnezeu este întocmai cu învățătura Sfintei Revelații, pe care ea, în întregul ei, o păzește și o mărturisește. Revelația nu se ocupă de dovedirea existenței lui Dumnezeu, ci Îl arată prin faptele Lui. Chiar începutul Revelației mărturisește despre aceasta. Nu argumentează existența lui Dumnezeu decât prin faptele Lui, faptele Aceluia a Cărui existență le precede pe toate, pe toate le condiționează și fără de Care nici o altă existență sau zidire nu se poate imagina. „La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul."[2]

Însă chiar dacă Sfânta Revelație nu demonstrează existența lui Dumnezeu în mod expres, totuși ea, prin lumina sa dumnezeiască, vădește atât de bine că natura cea văzută este făptura Făcătorului Celui supranatural, încât, cu ajutorul ei, chiar și rațiunea omenească cea naturală și neluminată de har* se poate convinge că Dumnezeu există! Toată făptura cea zidită de Dumnezeu este ca un indicator care arată neîntrerupt spre Dumnezeu Făcătorul. „Cerurile spun slava lui Dumnezeu și facerea mâinilor Lui o vestește tăria."[3] Prin natură, Dumnezeu Cel nevăzut S-a arătat pe Sine oarecum văzut. Prin ea, Dumnezeu Cel neștiut S-a arătat pe Sine oarecum știut. De aceea nu există scuză pentru oamenii care nu găsesc în natura cea văzută destule dovezi pentru a crede în existența lui

---

[2] Fc. 1, 1; *cf.* Ps. 88, 12-13; 101, 26; 135, 5; 145, 6; In 1, 3; Fapte 14, 15; Evr. 3, 4; 11, 3; Apoc. 14, 7; Eccl. 18, 1.

* Необлагодатен [Neoblagodacien] adj. – [ne] „nu"; [o] „în, întru"; [blagodat] „har dumnezeiesc" [n. tr.].

[3] Ps. 18, 1; *cf.* 96, 6; Fapte 14, 17; Is. 6, 3; 40, 21-22.26; Iov 12, 7-9; 26, 5-14; 28, 3-28; 36, 26-37; 38, 4-41; Pilde 16, 4; Eccl. 43, 4-5.12.28.

Dumnezeu Cel Nevăzut. „Pentru că ceea ce se poate cunoaște despre Dumnezeu [τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ] este cunoscut de ei, fiindcă Dumnezeu le-a arătat lor. Cele nevăzute ale Lui [τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ] se văd de la facerea lumii, înțelegându-se din făpturi, adică veșnica Lui putere și dumnezeire, așa ca ei să fie fără cuvânt de apărare [ἀναπολογήτους]."[4] Iubitorul de înțelepciune dumnezeiască, care a pătruns prin rugăciune în mărimea și frumusețea lumii celei făcute de Dumnezeu, scrie: „Că din mărimea frumuseții făpturilor, după socoteală, se cunoaște Făcătorul lor"[5]. Nu numai existența naturii celei văzute, ci și existența vieții, mișcării și ființei umane, prin caracterul ei tainic și cu puterea ei, Îl vădesc pe Dumnezeu ca izvor al vieții, mișcării și ființei: „Căci în El trăim și ne mișcăm și suntem [ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν]"[6]. Trăind în această lume, plină de taine și putere dumnezeiască, omul nu se poate îndreptăți pentru necredință în Dumnezeu. De aceea, Sfântul Ioan Gură de Aur o numește „învățătoarea cunoașterii lui Dumnezeu"[7]. Dumnezeu este atât de evident în lucrările Sale, cele care înconjoară omul din toate părțile, încât numai omul nebun, cu mintea stricată și cu inima întinată, Îl poate tăgădui. „Zis-a cel nebun întru inima sa: nu este Dumnezeu."[8] Și de aceea Sfântul Atanasie cel Mare afirmă pe bună dreptate:

> Lepădarea de Dumnezeu Făcătorul este proprie celor nebuni[9].

Tăgăduindu-L pe Dumnezeu, ateul, în toată nebunia lui, îi depășește și pe diavolii înșiși, deoarece aceștia nu-L tăgăduiesc pe Dumnezeu, ci „cred și se cutremură"[10].

---

[4] Rom. 1, 19-20.

[5] Înț. Sol. 13, 5 [Biblia 1914]; *cf.* Fapte 14, 15.17; Mt. 6, 26 28; Ps. 18, 1.

[6] Fapte 17, 28.

[7] *De diabol.* II, 3; *cf. De Stat.* X, 5.

[8] Ps. 13, 1; *cf.* 52, 1; Înț. Sol. 13, 1.

[9] *Omilia Contr. Gent.* 30, PG 25, col. 61 A.

[10] *Cf.* Iac. 2, 19; Mc. 1, 22 34; Mt. 3, 29; Fapte 19, 15.

Conform învățăturii Sfintei Revelații, indicatorul spre Dumnezeu nu se găsește doar în natura înconjurătoare, ci și în omul însuși, în asemănarea sufletului său cu chipul dumnezeiesc. Dumnezeu l-a creat pe om după chipul Său, astfel a imprimat în ființa lui tânjirea după Dumnezeu și capacitatea de a-L cunoaște. De aceea, în ființa sa, cu chip dumnezeiesc, inaccesibilă păcatului, firea omenească tânjește după Dumnezeu. Asemănarea cu chipul lui Dumnezeu este izvorul dorului uman după Dumnezeu. De fapt, este temeiul cel mai profund al credinței în Dumnezeu și miezul a tot ceea ce este dumnezeiesc în om, fapt arătat și de Mântuitorul, Care zice: „Împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru [ἐντὸς ὑμῶν ἐστιν]"[11]. După Tertulian, asemănarea sufletului cu chipul lui Dumnezeu îl ajută pe om în cunoașterea lui Dumnezeu, în mărturisirea existenței lui Dumnezeu, mai convingător decât orice carte, și este însușirea care îl definește ca om[12]. Din naștere, sufletul omenesc cel cu chip dumnezeiesc poartă tânjirea după Dumnezeu, poartă simțirea Lui. Clement Alexandrinul spune:

> În toți oamenii, fără excepție, este așezată o putere dumnezeiască [τις ἀπόρροια θεική], care, fără voia lor, îi stârnește spre recunoașterea că Dumnezeul Cel Unul, Nemuritor și Nenăscut există[13].

Această putere dumnezeiască, revărsată în sufletul omului cel cu chip dumnezeiesc, reprezintă fundamentul gnoseologic pentru cunoașterea lui Dumnezeu și pentru formarea conceptului de Dumnezeu, cu ajutorul introspecției ființei lui celei cu chip dumnezeiesc și a naturii văzute celei zidite de Dumnezeu. Iar atunci când Sfinții Părinți și Învățătorii bisericești vorbesc

[11] Lc. 17, 21; *cf.* Deut. 30, 14.
[12] *De testim. anim.* c. 1 și 2; *Apolog.*, c. 17; *Adv. Marcion.* I, 3.
[13] *Cohort. ad gent*, c. 6, PG 8, col. 173.

despre conceptul de Dumnezeu cel înnăscut în om, ei nu înțeleg prin aceasta că în sufletul omului există o cunoaștere a lui Dumnezeu, dată de El Însuși, încheiată, ci că omul, prin lucrarea cunoașterii lui celei făcute de Dumnezeu, își formează conceptul de Dumnezeu, cu ajutorul studierii sufletului său cel cu chip dumnezeiesc și a naturii făcute de Dumnezeu. În acest sens, Fericitul Ieronim numește dorul (nostalgia, setea) sufletului omenesc după Dumnezeu „sământă a lui Dumnezeu" în om, care în condiții morale prielnice se dezvoltă în cunoașterea de Dumnezeu, iar în condiții nefavorabile slăbește, se usucă și se veștejește[14]. În sufletul cel cu chip dumnezeiesc se găsește acea lumină dumnezeiască ce i se dă și îl luminează „pe tot omul, care vine în lume"[15], ca el, povățuit de aceasta, prin tainele acestei lumi, să poată găsi pe Făcătorul lumii. Sfântul Grigorie Teologul spune:

> Dumnezeu a dat rațiunea tuturor oamenilor, ca prin natura cea văzută să ne aducă la El[16].

Dacă în duhul omenesc ar fi existat o cunoaștere, un concept de Dumnezeu înnăscut și final, care prin evidența și prin claritatea sa ar fi impus omului în mod irezistibil convingerea că Dumnezeu există, atunci n-ar fi existat atei.

Așa-numitele dovezi logice despre existența lui Dumnezeu cosmologice, teologice, ontologico-psihologice, istorice, morale și multe altele, care au apărut cu timpul în raționalismul religios-filosofic, nu pot avea valoare de dovezi adevărate pentru Dogmatica Bisericii Ortodoxe, deoarece se întemeiază pe principiile rațiunii celei relative, mărginite, întinate și bazate pe observația senzuală omenească, iar pentru Biserică și pentru

---

[14] *Comment. in epist. ad Galat.*, lib. 1, c. 1, vers. 15, PL 26, col. 326.

[15] In 1, 9.

[16] *Omilia* 28, 16, PG 36, col. 48 B.

Revelație, adevărul despre existența lui Dumnezeu nu este o ipoteză logică ce trebuie dovedită prin silogisme logice, ci adevăr revelat de Dumnezeu și, prin urmare, neîndoielnic. Fiind realitate dumnezeiască și fapt, acest adevăr nu depinde de dovezi și de demonstrație, de funcționarea logică a rațiunii. Dovezile logice cu cât Îl descoperă pe Dumnezeu, cu atât Îl și ascund. În ele, omul se pierde în antinomii, de aceea din ele nu se poate zidi puntea credinței care duce la Dumnezeu, peste abisul de netrecut al antinomiilor ireconciliabile. Întrucât dogma despre existența lui Dumnezeu este adevărul Revelației divine și veșnice, omul extrage principala sa putere doveditoare din Sfânta Revelație, de fapt din Sfânta Scriptură și din Sfânta Tradiție, cele păzite și tâlcuite de Biserica Ortodoxă a lui Hristos.

Puterea prin care omul ajunge la convingerea nezdruncinată în existența lui Dumnezeu este credința autentică și vie. Pe cale științifică, în sensul strâns al cuvântului, existența lui Dumnezeu nu poate fi dovedită. Știința pozitivistă se ocupă de faptele accesibile observării senzoriale (sensibile), adică de fenomene. Dumnezeu nu este subiectul observării senzoriale și al înțelegerii în temeiul acesteia, de aceea nu poate fi subiectul cercetării științifice. Știința funcționează după metoda stabilită a observației, analizei și sintezei. Dar o astfel de metodă nu poate fi folosită în dovedirea existenței lui Dumnezeu datorită însăși firii dumnezeiești, care este infinită, absolută și veșnică. Dumnezeu Care, pe orice plan, depășește hotarele și posibilitățile cunoașterii omenești, mai ales ale cunoașterii obținută prin experimentare științifică, nu poate fi subiectul cercetării. Inaccesibil mijloacelor de cunoaștere științifice, Dumnezeu nu poate fi nici cunoscut, nici dovedit pe cale științifică. Clement Alexandrinul zice:

> Dacă prin cunoaștere doveditoare trebuie să înțelegem acea cunoaștere care are nevoie de un principiu mai profund decât

ceea ce vrem să dovedim, atunci nu există dovezi pentru Dumnezeu. Dumnezeu nu poate fi rezultatul dovezilor[17].

Sfântul Atanasie cel Mare descoperă adevărul evanghelic atunci când spune:

> Dumnezeirea nu se supune dovezilor logice, ci credinței și rațiunii evlavioase[18].

Dacă existența și ființa lui Dumnezeu s-ar fi putut dovedi pe cale științifică, atunci și Revelația, și Biserica, și credința ar fi fost netrebuincioase și inutile. Dar însăși firea Dumnezeirii face să fie nevoie și de Revelație, și de Biserică, și de credință. Sfânta Revelație arată că Dumnezeu, după firea Sa infinită, este nevăzut[19] și „locuiește întru lumină neapropiată"[20], de aceea nu poate fi subiectul cunoașterii științifice a omului. Pătrunși de duhul Sfintei Revelații, Sfinții Părinți accentuează în mod deosebit că, în nemărginirea Sa, Dumnezeu este neinteligibil pentru rațiunea omenească și inaccesibil pentru toate mijloacele senzual-discursive, de care se folosește omul în lucrarea sa. Sfântul Ioan Damaschinul își exprimă foarte expresiv părerea sa despre aceasta:

> Dumnezeu nu este ca cele existente nu pentru că nu există, ci pentru că este mai presus de lumea existentă [ὑπὲρ πάντα ὄντα], chiar mai presus de ființa însăși [ὑπὲρ αὐτὸ τὸ εἶναι ὤν]. Întrucât cunoașterea, ca subiect al său, le are pe cele existente, ceea ce este mai presus de cunoaștere [τὸ ὑπὲρ γνῶσιν] este

---

[17] *Strom.* V, 6.

[18] *Ad Serap. Epist.* 1, 20, PG 26, col. 577 A: „Ἡ γὰρ Θειότης οὐκ ἐν ἀποδείξει λόγων, ὥσπερ εἴρηται παραδίδοται, ἀλλ' ἐν πίστει καὶ εὐσεβεῖ λογισμῷ μετ' εὐλαβείας".

[19] 1 In 4, 12; In 1, 18; Ieș. 33, 20.

[20] 1 Tim. 6, 16.

desigur, și mai presus de ființă [υπερ ουσιαν] și viceversa: ceea ce este mai presus de ființă este și mai presus de cunoaștere. Așadar, Dumnezeirea este nemărginită și incomprehensibilă [απειρον και ακαταληπτον]. Și singurul lucru inteligibil la Dumnezeu sunt nemărginirea și incomprehensibilitatea Lui [η απειρια και ακαταληψια][31].

Putem numi această nemărginire și incomprehensibilitate a Dumnezeirii cu diverse nume, dar niciodată nu o putem defini prin ele. O putem îmbrăca în diverse noțiuni, dar niciodată nu putem epuiza firea ei, deoarece cu cât mai mult cuprindem nemărginirea Dumnezeirii în cuvinte, cu atât ea este mai nemărginită, iar incomprehensibilitatea ei este mai neînțeleasă. Încât cuvintele, denumirile, numele, expresiile, noțiunile noastre sunt pururea mărginite și relative, de aceea ele, nici fiecare în parte, nici împreună, nu pot cuprinde ființa lui Dumnezeu în adevărul Său dumnezeiesc și în realitatea Sa suprareală. De aceea Sfinții Părinți Îl numesc pe Dumnezeu: „Cel fără nume, Cel cu multe nume, Cel mai presus de nume [ἀνώνυμος, πολυώνυμος, ὑπερώνυμος]".

14. *Conținutul, calitatea și limitele cunoașterii lui Dumnezeu*

Biserica Ortodoxă își întemeiază toată știința despre Dumnezeu pe credință. De aceea și Crezul începe cu „cred", și nu cu „știu". Dumnezeu este subiectul credinței, de aceea și cunoașterea Sa este problema credinței. Credința totdeauna rămâne credință și poate deveni știință numai într-o anumită

[31] *De fid.* 1, 4, PG 94, col. 800 B; *cf.* Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 38, 7, PG 36, col. 317 C.

măsură, fiindcă subiectul ei, Dumnezeu, este pururea infinit, inaccesibil și suprarațional.

Dumnezeu este inaccesibil rațiunii umane, au declarat întâistătătorii ortodocși. Oamenii Îl pot cunoaște numai parțial, și în măsura în care El Însuși a binevoit să Se descopere pe Sine credinței și cuviinței lor.[22]

Depășind orice noțiune și orice categorie a existenței, Dumnezeirea, în ființa Ei, este absolut inaccesibilă cunoașterii umane.

Făpturile văzute și cele nevăzute, adică îngerii, nu pot cunoaște Ființa lui Dumnezeu, deoarece nu există nici un reper de comparație între Făcător și făptură. Însă, după cum mărturisește Sfântul Chiril al Ierusalimului: „E de ajuns cuviinței noastre să știe că Unul și Veșnicul Dumnezeu există, Cel Care Își este Sieși asemănător și egal".[23]

Însă supraraționalitatea și incomprehensibilitatea Dumnezeirii culminează cu caracterul treimic* al Persoanelor Dumnezeiești, în timp ce ființa se află într-o unitate absolută.

Această dogmă nu poate fi explicată exhaustiv, prin nici o comparație, și rațiunea noastră nu poate înțelege limpede cum Dumnezeu este Unul în fire și Treimic în Persoane. [...] Nici o minte, omenească sau îngerească, nu-L poate înțelege și nici o limbă nu-L poate exprima. Crezând așa, noi nu mai cercetăm. [...] Nouă ne ajunge faptul că Sfânta Scriptură [...], vorbind despre Unul Dumnezeu, ne arată Treimea Persoanelor. [...]

---

[22] *Mărturisirea ortodoxă*, articol 1, 8

[23] *Ibidem*.

* Treimicitate [n. tr.].

Despre aceasta vorbesc în mai multe rânduri și Învățătorii bisericești.[24]

Sfânta Revelație mărturisește în multe feluri că ființa dumnezeiască este inaccesibilă și incomprehensibilă. Din cauza mărginirii, relativității și neputinței sale, firea omenească este incapabilă să suporte și să cunoască imaginea firii dumnezeiești. Însuși Domnul i-a descoperit aceasta Sfântului și marelui Prooroc Moise: „Fața Mea însă nu vei putea s-o vezi, că nu poate vedea omul fața Mea și să trăiască"[25]. Marele cunoscător al tainelor, Apostolul Pavel, care a fost înălțat până la al treilea cer, a văzut raiul și a auzit cuvinte „de nespus"[26], a zis: „Dumnezeu locuiește întru lumină neapropiată; pe Care nu L-a văzut nimeni dintre oameni, nici nu poate să-L vadă"[27].

Cunoașterea lui Dumnezeu, a Cărui desăvârșire depășește nemăsurat orice înțelegere a noastră despre desăvârșire, se primește ca un dar dumnezeiesc, ca o Revelație divină. Fiul Se cunoaște prin Tatăl și Tatăl prin Fiul: „Nimeni nu cunoaște pe Fiul, decât numai Tatăl, nici pe Tatăl nu-L cunoaște nimeni, decât numai Fiul și cel căruia va voi Fiul să-i descopere [ἀποκαλύψαι]"[28]. Duhul Sfânt Se cunoaște prin Fiul, și Fiul și Tatăl prin Duhul[29], întrucât ce este în Dumnezeu nu știe nimeni decât Duhul Sfânt[30], Care dă cunoașterea adevărată lui Dumnezeu[31] și descoperă tainele lui Dumnezeu celor care cred și Îl iubesc pe Dumnezeu[32]. Cu alte cuvinte: Dumnezeu Se poate

---

[24] *Mărturisirea ortodoxă*, articol 1, 10.
[25] Ieș. 33, 20; Jud. 13, 22; Dan. 10, 8; Înț. Sir. 43, 28-35.
[26] 2 Cor. 12, 2.4.
[27] 1 Tim. 6, 16.
[28] Mt. 11, 27; *cf.* In 14, 7-11.
[29] *Cf.* In 14, 26 17; 15, 26; 16, 13-15.
[30] 1 Cor. 2, 11.
[31] 1 Cor. 2, 12.
[32] 1 Cor. 2, 10; *cf.* Rom. 8, 16; 1 In 4, 13; Fapte 5, 32.

cunoaște prin Dumnezeu. Fără Dumnezeu este imposibil să-L cunoaștem pe Dumnezeu. Sfântul Irineu scrie:

> Nimeni nu-L poate cunoaște pe Dumnezeu, dacă El nu-l va învăța; de fapt Dumnezeu nu Se poate cunoaște fără Dumnezeu[33].

Iar Sfântul Grigorie Teologul declară:

> Faptul că existăm și că Îl cunoaștem pe Dumnezeu este dar de la Dumnezeu [ἐκ Θεοῦ][34].

Mulțumind lui Dumnezeu pentru cunoașterea Lui, Fericitul Augustin I se adresează:

> Te-am cunoscut, dar nu fără de Tine, ci în Tine, pentru că Tu ești lumina care m-a luminat[35].

După nemăsurata Sa iubire de oameni, Dumnezeu le-a descoperit oamenilor ceea ce au putut înțelege despre El. Și a făcut aceasta mai puțin prin natură, mai mult prin Vechiul Testament, iar complet prin Domnul nostru Iisus Hristos. De aceea, înaintea cunoașterii omenești se află două căi spre cunoașterea lui Dumnezeu: cea naturală și cea supranaturală. Calea naturală duce spre cunoașterea lui Dumnezeu prin studierea lumii celei văzute, adică zidirea dumnezeiască[36], și studierea sufletului omului, cel cu chip dumnezeiesc[37], iar calea supranaturală, cu ajutorul Sfintei Revelații, cea mai întâi descoperită aleșilor din Vechiul Testament și mai târziu prin Întruparea

---

[33] *Contr. haer.*, IV, 6, 4; *cf.* V, 1, 1; Tertulian, *De anima*, c. 1.

[34] *Omilia* 19, 8, PG 35, col. 1062 C; *cf.* Origen, *Contr. Cels.*, VII, 42; Clement Alexandrinul, *Strom.* V, 12.

[35] *Soliloq.*, c. 31, n. 12.

[36] Rom. 1, 19-20

[37] Fc. 1, 27; 1 Cor. 11, 7; Col. 3, 10.

Domnului și Dumnezeului nostru Iisus Hristos[38]. Aceste două căi nu se contrazic, ci se completează reciproc. Cea supranaturală este completarea celei naturale care, fiind coruptă și întinată de păcat, a devenit călăuzitorul nedeplin și nesigur în cunoașterea lui Dumnezeu, care deseori duce la înșelare și minciună. Scopul Revelației supranaturale, în principiu, precum și în Persoana Dumnezeu-Omului Hristos, este să-i ajute pe oameni să-L cunoască pe Dumnezeu Cel adevărat, și să le arate cât mai evident prezența lui Dumnezeu Cel veșnic în lumea aceasta mărginită[39]. De aceea Apostolul iubirii binevestește: „Știm iarăși că Fiul lui Dumnezeu a venit și ne-a dat nouă pricepere, ca să cunoaștem pe Dumnezeul Cel adevărat; și noi suntem în Dumnezeul Cel adevărat [δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινὸν Θεόν]"[40]. În Persoana Domnului Hristos este reprezentat Adevăratul Dumnezeu și viața veșnică, este dată Revelația lui Dumnezeu cea desăvârșită și cunoașterea neîndoielnică a neîndoielnicului și Adevăratului Dumnezeu[41]. Chiar dacă „pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; Fiul cel Unul-Născut, Care este în sânul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut"[42].

Dumnezeu S-a descoperit pe Sine oamenilor în măsura priceperii, puterii, mărginirii și cunoașterii lor. Din Sfânta Revelație, oamenii pot cunoaște despre Dumnezeu numai ceea ce este pe măsura puterii lor. Sfântul Ioan Damaschinul spune:

> Dumnezeu nu ne-a lăsat în ignoranță completă. [...] La început prin Lege și Prooroci, apoi prin Fiul Său cel Unul-Născut, Domnul Dumnezeul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos, ne-a împărtășit cunoașterea despre Sine după puterile noastre [κατὰ

[38] Evr. 1, 1-2; 1 Pt. 1, 10-12; In 8, 26; 14, 7-10; 15, 15; Gal. 4, 4; Ef. 1, 9-10.
[39] 1 In 1, 14; In 1, 1-2.14; Lc. 1, 2; 24, 39.
[40] 1 In 5, 20.
[41] 1 In 5, 20, Col. 2, 9; 2, 2; Filip. 3, 8; In 17, 3.
[42] In 1, 18; 1 In 4, 12.

> τὸ ἐφικτὸν ἡμῖν]. De aceea toate cele predate de Lege, Proroci, Apostoli și Evangheliști le primim, le cunoaștem și le cinstim și mai mult nu cerem. Fiind Atotștiutor și Proniator de binele tuturor, Dumnezeu ne-a descoperit ceea ce trebuie să știm și a ascuns ceea ce nu putem duce. Trebuie să ne mulțumim și să rămânem în aceasta, nepărăsind hotarele veșnice [ὅρια αἰώνια][43] și Tradiția dumnezeiască [τὴν θείαν παράδοσιν][44].

Oamenii pot ajunge la cunoașterea lui Dumnezeu, întrucât El a sădit în suflet puterea de a-L cunoaște, puterea să primească Revelația supranaturală. Această putere, chiar dacă prin sine este supranaturală, totuși se numește naturală, fiindcă se află în firea omului cea zidită de Dumnezeu. Nivelul cunoașterii noastre a lui Dumnezeu depinde de nivelul receptivității noastre. Cunoașterea naturală a lui Dumnezeu este completată și desăvârșită de Revelația supranaturală. Totuși toate cunoștințele noastre despre Dumnezeu, chiar și cele mai înalte, nu corespund desăvârșirilor lui Dumnezeu celor absolute. Ele sunt adevărate și cele mai desăvârșite pentru firea noastră mărginită, pentru instrumentele noastre gnoseologice, dar în sine nu sunt depline și exhaustive[45], ca să putem afirma că Îl arată pe Dumnezeu în ființa Lui, așa cum este El în Sine și așa cum Se știe și Se percepe. Dumnezeu este de necuprins cu gândul omenesc[46]. Cunoașterea desăvârșită de Dumnezeu Îi aparține numai lui Dumnezeu Însuși[47]. Sfântul Vasile cel Mare scrie:

> Noi Îl cunoaștem pe Dumnezeu prin lucrările Lui, dar nu avem puterea să ne apropiem de ființa) Lui, deoarece

---

[43] Pilde 22, 28.

[44] *De fid.*, I, 1; coll. 289 B – 292 A.

[45] Înț. Sir. 43, 29-34.

[46] La Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur, înainte de sfințirea Sfintelor Daruri, preotul I se adresează lui Dumnezeu în rugăciune: „Tu ești Dumnezeu [...] necuprins cu gândul". Iar în Icosul 7 din *Acatistul Domnului Iisus Hristos* se spune: „Iisuse, înțelepciunea cea mai presus de cuget".

[47] *Cf.* 1 Cor. 2, 10-11.

> lucrările Lui se pogoară spre noi, pe când ființa Sa rămâne neapropiată [αἱ μὲν γὰρ ἐνέργειαι αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος][48].

Iar Sfântul Chiril al Ierusalimului zice:

> Despre Dumnezeu nu vorbim atât cât trebuie (fiindcă aceasta Îi este clar numai Lui), ci atât cât încape firea omenească [ὅσα κεχώρηκεν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις] și atât cât poate duce neputința noastră. Pentru că noi nu explicăm ce este Dumnezeu, ci recunoaștem cu sinceritate că nu avem cunoaștere deplină despre El. Încât, în privința lui Dumnezeu, știința cea mare este recunoașterea neștiinței tale[49].

Cunoașterea de Dumnezeu, cea primită prin Revelație sau prin natură, este pururea corespunzătoare cu desăvârșirea naturii și a lumii noastre mărginite. În Revelația Sa supranaturală, Dumnezeu nu oferă alte adevăruri decât cele care se pot sălășlui în firea noastră. De aceea Apostolul afirmă pe bună dreptate că noi, acum, Îl cunoaștem pe Dumnezeu „în parte [ἐκ μέρους]", și această cunoaștere se va desăvârși în viața cea de apoi, din nou, corespunzător limitelor puterii noastre gnoseologice[50]. Chiar dacă Domnul Iisus, după Sine, reprezintă „trupește, toată plinătatea Dumnezeirii"[51], Dumnezeirea Sa este acoperită de catapeteasma trupului[52]. Așadar, imaginea și cunoașterea noastră de Dumnezeu sunt mijlocite, din nou, conform puterilor noastre gnoseologice mărginite și conform neputinței noastre omenești. Încât Apostolul are dreptate când

---

[48] *Epist. 234 ad Amphil.*, 2; *cf.* Sfântul Ilarie, *De Trinit.*, II, 6; II, 9. 10; III, 26; IV, 2; V, 21.

[49] *Catech.* VI, 2.

[50] *Cf.* 1 Cor. 13, 9-10.

[51] Col. 2, 9.

[52] Evr. 10, 20.

zice despre adevărul Revelației divine: „Căci vedem acum ca prin oglindă, in ghicitură"[53]; „căci umblăm prin credință, nu prin vedere"[54]. Natura și Revelația reflectă precum oglinda chipul lui Dumnezeu, și acesta este temeiul cunoașterii noastre a lui Dumnezeu. În mod normal, in oglindă se vede doar forma exterioară și înfățișarea subiectului oglindit, iar nu interiorul și esența sa. Chipul, iar nu sufletul. Aceasta înseamnă că în natură și în Revelație, în acea oglindă dumnezeiască, noi vedem răsfrângerea, reflexia infățișării Dumnezeirii și prin credință formulăm concluzii despre Dumnezeu. Dar chiar și această cunoaștere de Dumnezeu, obținută prin credința Revelației divine, conține toate adevărurile necesare și indispensabile pentru mântuirea oamenilor. Ea îndestulează cu totul puterile gnoseologice ale omului și justifică cea mai desăvârșită credință în Domnul și Dumnezeul Cel în Trei Străluciri.

O astfel de învățătură despre conținutul, calitatea, cantitatea și marginile cunoașterii lui Dumnezeu este foarte elaborată de Părinții și Învățătorii bisericești, care s-au luptat împotriva învățăturilor eretice, false, despre cunoașterea lui Dumnezeu. Ereticii, gnosticii din secolul al II-lea, precum Vasilide, Valentin, Ptolemeu, Carpocrat, învățau că Dumnezeu este complet accesibil cunoașterii umane și că oamenii Îl pot cunoaște la fel de bine precum Se cunoaște pe Sine[55]. Ereticii din secolul al IV-lea Aetius și Eunomius au împins această învățătură la extremă. Aetius spunea:

> Eu Îl cunosc pe Dumnezeu așa de limpede și complet, că nici pe mine nu mă pot cunoaște în măsura în care Îl cunosc pe Dumnezeu[56].

[53] I Cor. 13, 12.
[54] 2 Cor. 5, 7.
[55] Sfântul Irineu, *Contr. haer.* II, 28,9.
[56] Sfântul Epifanie, *Haeres.* 76; *cf.* Socrat, *Hist. Eccl.* 4, 7.

Spre deosebire de ei, Sfinții Părinți au exprimat și au apărat învățătura bisericească a Revelației divine, conform căreia ființa dumnezeiască este necunoscută și inexplicabilă, iar oamenii pot cunoaște numai ceea ce se referă la Dumnezeu, ceea ce este în jurul Lui [τὰ περὶ τὸν Θεόν], adică lucrările Lui în măsura în care Se manifestă prin ele. Rațiunea și duhul omenesc cele mărginite nu pot pricepe firea nemărginită a Dumnezeirii, deoarece dacă cele nemărginite ar fi înțelese de cele mărginite, cele infinite de cele finite și cele nesfârșite de cele care au sfârșit, atunci nemărginirea n-ar mai fi nemărginire, infinitul n-ar mai fi infinit și nesfârșitul n-ar mai fi nesfârșit. Sfântul Grigorie Teologul spune:

> Dacă Dumnezeirea s-ar fi putut înțelege prin rațiune [διάνοια], atunci n-ar mai fi nemărginire, întrucât și termenul [ἡ κατάληψις] este un fel de mărginire[107].

Iar Sfântul Atanasie scrie:

> După bunătatea și puterea Sa, Dumnezeu Se sălășluiește în toate [ἐν πᾶσι], iar după firea Sa este mai presus de orice [ἔξω δὲ τῶν πάντων κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν][108].
>
> Fiind mai presus de orice fire, Dumnezeu este
>
> mai presus de orice înțelegere omenească [ὑπερέκεινα πάσης ἀνθρωπίνης ἐπινοίας][109], [de aceea] un dumnezeu care poate fi înțeles nu este Dumnezeu [Θεὸς γὰρ καταλαμβανόμενος οὐκ ἔστι Θεός][110].

---

[107] *Omilia* 28,10, PG 36, col. 40 A; *cf. ibidem*, 11 și 12, coll. 40 A – 41 B.
[108] *De decr. Nicenae synod.* 11, PG 25, col. 433 D; *cf. ibidem*, 22, col. 453 D.
[109] *Contra gent.* 2; *ibidem*, col. 5 C.
[110] *Quaest. ad Antioch. respons. ad quest.* 1 (această scriere este greșit atribuită Sfântului Atanasie).

Sfântul Grigorie de Nyssa zice:

Întrucât înțelegerea firii celei mai înalte este inaccesibilă gândului omenesc, locul gândirii este preluat de credința care ajunge la ceea ce întrece mintea și înțelegerea[41]. Oamenii Îl pot cunoaște pe Dumnezeu în măsura în care El S-a manifestat în natură, în sufletul omenesc cu chip dumnezeiesc, dar mai ales în Cuvântul Său, în Domnul nostru Iisus Hristos[42].

Sfântul Vasile cel Mare raționează:

Înțelegerea firii lui Dumnezeu este nu numai mai presus de oameni, ci și mai presus de orice fire rațională, dacă prin fire rațională se subînțelege firea cea zidită. [...] Dar noi, exaltați de lucrurile dumnezeiești, cunoscându-L pe Făcătorul prin făptură, câștigăm cunoașterea despre bunătatea și înțelepciunea Lui. Ceea ce se poate cunoaște despre Dumnezeu (Rom. 1, 19) este ceea ce El a descoperit tuturor oamenilor[43]. [...] Noi afirmăm că știm Slava, Puterea, Înțelepciunea, Bunătatea și Pronia lui Dumnezeu [...] și Dreapta Sa Judecată, dar nu și firea Sa[44].

Iar fratele după duh și trup al Sfântului Vasile, Sfântul Grigorie de Nyssa, scrie:

Firea lui Dumnezeu, după ființă, este mai presus de orice gândire, deoarece este inaccesibilă și de neatins pentru orice categorie de gândire logică, iar oamenii încă n-au descoperit în sine vreo putere în stare să ajungă la ceea ce este inaccesibil și încă nu s-a inventat vreun mijloc de înțelegere a celor negrăite. [...] Însă Cel Care este mai presus de orice fire, fiind nevăzut și inaccesibil după fire, devine văzut și accesibil dintr-un alt punct

[41] *De vita s. Gregorii Thaumaturg.*
[42] *Contra gent.* 34, PG 25, coll. 68 CD – 69 A.
[43] *Advers. Eunom.* I, 14.
[44] *Epist.* 234, *ad Amphiloch.*

de vedere [...]. Întrucât, nevăzut după fire, El devine vizibil prin lucrări, pentru că este sesizabil în cele din jurul Lui"[45].

Sfântul Irineu, scriind împotriva gnosticilor, care credeau că L-au cercetat și L-au înțeles pe Dumnezeu în întregime, arată neputința umană de a cerceta și de a înțelege lucrările dumnezeiești în amănunt, darămite pe Însuși Dumnezeu, și spune:

Dumnezeu este de nemăsurat [*immensurabilis*] cu inima și de neînțeles [*incomprehensibilis*] pentru suflet"[46].

Însăși natura rațiunii umane, organul cunoașterii, pentru om este taină inexplicabilă și neînțeleasă. De aceea, Fericitul Augustin se întreabă pe bună dreptate:

Cu ce minte Îl va înțelege omul pe Dumnezeu, dacă nu este în stare să înțeleagă nici propria sa minte, cu care vrea să-L înțeleagă pe Dumnezeu?"[47]

Iar Origen scrie:

Nu există fire care să-L vadă pe Dumnezeu [...]. După însăși firea Lui, El nu Se poate vedea"[48].

Totuși aceasta nu înseamnă că Dumnezeu este absolut inaccesibil cunoașterii umane.

Ochii noștri nu pot privi esența luminii, adică substanța soarelui, totuși, privind strălucirea și razele lui, care intră pe

[45] *De beatitud.*, Hom. 6, PG 44, coll. 1268 și 1269.
[46] *Contr. haer.* IV, 19, 2; *cf.* IV, 20, 1.
[47] *De Trinit.* V, 1, 2.
[48] *De princip.* I, 1, 8.

fereastră sau prin alte căi, putem ajunge la cunoașterea a cât de puternică este lumina și care este izvorul luminii materiale. La fel și faptele proniei divine și măiestria ordinii din univers, în comparație cu natura, sunt ca niște raze ale naturii divine. Rațiunea noastră, după firea ei, nu-L poate privi pe Dumnezeu Însuși așa cum este El după ființă, dar Îl poate cunoaște pe Tatăl tuturor făpturilor în frumusețea lucrurilor Sale și în splendoarea universului."[69]

Iar Minucius Felix scrie:

> În toată măreția Sa, Dumnezeu Își este cunoscut Sieși. Inima noastră este prea îngustă pentru această cunoaștere, întrucât abia atunci când Îl numim Cel de neprețuitul Îl putem aprecia cum se cuvine[70].

Sfântul Ioan Damaschinul, rezumând învățătura despre cunoașterea lui Dumnezeu, zice:

> Dumnezeirea este inefabilă și incomprehensibilă. [...] Cu excepția primei și binecuvântatei firi, nimeni, niciodată, nu L-a cunoscut pe Dumnezeu, fără numai cei cărora El Însuși li S-a descoperit, nu numai dintre oameni, dar și dintre puterile suprapământești, adică chiar dintre heruvimi și serafimi[71]. Totuși Dumnezeu nu ne-a lăsat în neștiință completă. [...] Noi știm și mărturisim că [...] El este, fără de Început, Infinit, Veșnic, Nezidit, Neamestecat, Necompus, Nevăzut, Inexplicabil, Nemărginit, Inaccesibil, Bun, Drept, Atotputernic, Atotțiitor, Atotvăzător, Proniator. [...] Noi nu putem nici spune, nici chiar gândi ceva despre Dumnezeu, în afară de cele spuse și descoperite

---

[69] *Ibidem*, I, 1, 6.

[70] *Octavius*, c. 18. Apologetul Meliton (al Sardelor) scrie: „Nu este vedere care Îl poate vedea pe Dumnezeu, nici rațiune care Îl poate înțelege, nici cuvânt care Îl poate exprima" (*Apolog.*, c. 1).

[71] *Cf.* Sfântul Ioan Gură de Aur, *De incomprehens. Dei natur.*, homil. 3, 3.

de Dumnezeu Însuși, în Dumnezeieștile Scripturi ale Vechiului și Noului Testament[72].

Dumnezeirea este inaccesibilă sufletului omenesc și din cauză că acesta din urmă, pe lângă faptul că este mărginit, mai este și întunecat și desfigurat de păcat, și prin aceasta este accentuată neputința lui de cunoaștere adevărată și contemplare curată a lui Dumnezeu. Prin căderea în păcat, sufletul, organul cunoașterii lui Dumnezeu, a fost stricat și oamenii „s-au rătăcit în gândurile lor [ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν] și inima lor cea nesocotită s-a întunecat"[73]. Îmbolnăvită de lepra păcatului, mintea omenească s-a stricat, și-a desfigurat firea sa, cea cu chip dumnezeiesc, și rătăcea în gândurile sale decăzute[74]. Înconjurată de întinăciunea păcatului și a răului[75], mintea omenească a devenit incapabilă pentru cunoașterea curată a lui Dumnezeu, precum o oglindă spartă, ea este neputincioasă să-L reflecte pe Dumnezeu Făcătorul. Iar dacă vom lua în seamă și faptul că toată lumea zace „sub puterea celui rău"[76], atunci reiese clar că nici firea cea căzută și pângărită de rău nu reprezintă oglinda cea întreagă și curată, în care s-ar fi putut oglindi chipul preacurat al Făcătorului cel Înalt. Sufletul uman, cel cu chip dumnezeiesc, desfigurat de păcat, este neputincios spre cunoașterea lui Dumnezeu cea mântuitoare. De aceea Sfântul Ioan Teologul declară: „Oricine păcătuiește nu L-a văzut, nici nu L-a cunoscut"[77].

Singura modalitate ca omul să devină capabil de cunoașterea lui Dumnezeu, cea adevărată și mântuitoare, este să se curețe pe sine de păcat, deoarece numai cei „curați cu inima"

---

[72] *De fid.* I, 1, col. 789 A; 1, 2, coll. 792 C, 793; *cf.* I, 4, col. 797 B.
[73] Rom. 1, 21; *cf.* Ef. 4, 18; Deut. 28, 28-29; Is. 59, 10; Iov 5, 13.
[74] Rom. 1, 28.22; 1 Tim. 6, 5; 2 Tim. 3, 8.
[75] Tit 1, 15.
[76] 1 In 5, 19.
[77] 1 In 3, 6.

pot vedea și cunoaște pe Dumnezeu[78]. La aceasta se ajunge prin nașterea din nou a omului și a tuturor organelor lui de cunoaștere, cea dătătoare de har, cu ajutorul îndeplinirii virtuților evanghelice[79]. După măsura îndeplinirii virtuților evanghelice, omul se curăță de păcat. După măsura curăției, dobândește cunoașterea lui Dumnezeu cea adevărată, iar înțelepciunea cea de sus coboară în sufletul lui[80]. Înțelepciunea lui Dumnezeu, cea sfântă și curată, a zis: „Înțelepciunea nu pătrunde în sufletul viclean și nu sălășluiește în trupul supus păcatului"[81]. Omul ajunge la cunoașterea lui Dumnezeu cea adevărată și mântuitoare atunci când, luminat de „Lumina lumii"[82], cu ajutorul nevoințelor dătătoare de har, își povățuiește inima sa curățită și mintea sa luminată, prin Sfânta Revelație și prin lumea aceasta. Referitor la aceasta așa teologhisește unul dintre cei trei cuvântători de Dumnezeu:

> Nu oricine poate teologhisi despre Dumnezeu [...]. De așa ceva sunt în stare numai oamenii încercați, care au petrecut viața în contemplare [ἐν θεωρίᾳ], dar mai ales și-au curățit sufletul și trupul, sau cel puțin încă lucrează la aceasta. Este periculos ca cel necurat să se atingă de Cel Curat, precum este periculos ca vederea bolnavă să se atingă de razele soarelui[83]. [...] Cel Curat se câștigă prin curățirea sinelui. Vrei să devii teolog [θεολόγος] și vrednic pentru Dumnezeire? Ține poruncile! Mergi pe calea poruncilor lui Dumnezeu, pentru că îndeplinirea lor duce la contemplare [πρᾶξις γὰρ ἐπίβασις θεωρίας][84].

---

[78] Mt. 5, 8.

[79] In 3, 3.5; 7, 17; 5, 40; Lc. 13, 34; 1 In 4, 6; Iac. 4, 8; 1, 18, 1 Pt. 1, 23; 2 Cor. 5, 17; Gal. 6, 15; Tit 3, 5.

[80] *Cf.* Iac. 3, 17.

[81] Înț. Sol. 1, 4.

[82] In 8, 12; 9, 5; *cf.* 1, 9; Ef. 5, 8; 1, 1; 1 Tes. 5, 5.

[83] Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 27, 3, PG 36, col. 13 D.

[84] *Omilia* 20, 12, PG 35, col. 1080 B.

Sfântul Grigorie de Nyssa scrie:

> Nimeni nu se poate apropia de curăția lui Dumnezeu fără ca mai întâi el însuși să devină curat[illegible].

După Sfântul Iustin, pe Dumnezeu Îl pot vedea cei care au trăit în neprihănire și s-au curățit cu dreptatea și cu celelalte virtuți[illegible]. Iar Sfântul Teofil al Antiohiei îi spune lui Autolic păgânul:

> Pe Dumnezeu Îl văd cei care sunt în stare să-L vadă, cărora li s-au deschis ochii sufletului. Toți au ochi, dar la unii sunt acoperiți de întuneric, și nu văd lumina soarelui. Lumina soarelui există și luminează, chiar dacă orbii nu o văd, iar orbii se pot jelui singuri și de ochii lor. La fel și ochii sufletului tău, prietene, sunt întunecați de păcatele și lucrurile tale cele rele. Omul trebuie să aibă suflet curat ca o oglindă luminoasă. Dacă oglinda este murdară, în ea nu se poate vedea chipul omenesc, de asemenea și omul, dacă păcatul este în el, nu-L poate vedea pe Dumnezeu[illegible].

Sfântul Grigorie de Nyssa spune că

> sufletul intră în comuniune cu Dumnezeu, Cel cu fire minunată, după măsura curăției sale[illegible].

Dacă își va curăți sufletul său prin nevoințele dătătoare de har, omul se va descoperi pe sine, va descoperi esența ființei sale celei cu chip dumnezeiesc, va ajunge la cunoașterea

---

[illegible] *De virginitate*, c. 21.

[illegible] *Dialog. cum. Tryph.*, n. 4.

[illegible] *Ad Autol.* I, 2; *cf.* Sfântul Atanasie cel Mare, *De incarn. Verbi*, 57, PG 25, col. 196 C.

[illegible] *De anima et resurrect.*

adevărată de sine, iar prin asemănarea sa cu Chipul lui Dumnezeu, va ajunge și la cunoașterea adevărată a lui Dumnezeu.

> Dacă sufletul se va dezbrăca de toată întinăciunea păcatului revărsat peste el și își va păzi curat chipul său dumnezeiesc [τα κατ᾽ εικόνα], atunci el, luminat de această asemănare (cu chipul lui Dumnezeu), în sine Îl vede, ca în oglindă, pe Cuvântul, chipul Tatălui [τὴν εικόνα τοῦ Πατρός], iar în Cuvântul Îl vede pe Tatăl.[89]

De aceea, Clement Alexandrinul a putut afirma:

> Cel care se cunoaște pe sine, acela Îl cunoaște și pe Dumnezeu[90].

Sfântul Vasile cel Mare consideră că cea mai sigură cale spre cunoașterea lui Dumnezeu este asemănarea sufletului omenesc cu Chipul lui Dumnezeu:

> Adevărata introspecție este cea care îți oferă povățuirea necesară în cunoașterea lui Dumnezeu. Deoarece dacă te vei observa pe tine cu atenție, vei afla că nu vei avea nevoie să cauți urmele Făcătorului în ordinea universului, ci în tine însuți, ca într-un microunivers, vei descoperi înțelepciunea mare a Făcătorului tău[91].

Toate numele care I se atribuie lui Dumnezeu nu exprimă ființa sau firea Lui, ci cele referitoare la acestea. Sfântul Ioan Damaschinul scrie:

---

[89] Sfântul Atanasie cel Mare, *Cont. gent.* 34, PG 25, col. 68 D; *cf. ibidem*, 30; 32; *cf.* Sfântul Grigorie de Nyssa, *De beatitud.*, hom. 6; Origen, *De princip.* I, 1, 7.

[90] *Paedag.* III, 1, PG 8, col. 556.

[91] *Homil. in illud.: attende tibi ipsi*, PG 31, coll. 213 și 216.

> Ceea ce noi Îi atribuim lui Dumnezeu ne arată nu firea Sa, ci ceea ce face referire la aceasta [τὰ περὶ τὴν φύσιν][92].

Prin rațiune nu se poate înțelege ființa lui Dumnezeu, ci ceea ce El nu este, sau ceea ce El nu poate fi. Sfântul Atanasie cel Mare scrie:

> Chiar dacă nu putem înțelege ce este Dumnezeu, totuși putem spune ceea ce El nu este[93].

Fericitul Augustin declară:

> Dumnezeu este mai presus de cuvânt [*ineffabilis*]. Mai ușor spunem ceea ce El nu este, decât ceea ce El este[94].

Iar faptul că Dumnezeu nu poate fi cuprins în cuvinte, în expresii, în nume, această anonimitate [ἀνωνυμία] și supranominalitate* [ὑπερωνυμία] este cauza pentru care Îi sunt atribuite multe nume [πολυωνυμία][95].

În timp ce unii eretici au căzut în extrema care afirmă că Dumnezeu, după ființa Sa, este accesibil, alții, precum Cerdon, Marcion, marcioniții și cei asemenea lor, au căzut în cealaltă extremă și învățau că Dumnezeu este absolut inaccesibil cunoașterii umane și absolut necunoscut[96]. Mai târziu, Arie

---

[92] *De fid.* 1, 4, PG 94, col. 800 B.

[93] *Histor. arian. ad. monach.* 2, PG 25, col. 693 A; *cf.* Origen, *Contra Cels.* VI, 62; Clement Alexandrinul, *Strom.* V, 11.

[94] *Psalm.* 85, n. 12; *cf.* Sfântul Iustin, *Dialog. cum Tryph.* 4; *Apolog.* II, 5 și 6; Origen, *De princip.* I, 1, 5.

* Starea de a fi mai presus de orice nume [n. tr.].

[95] Sfântul Teofil, *Ad. Autol.* I, 3, 4; Sfântul Grigorie de Nyssa, *Contra Eunom.*, hom. 12; Sfântul Iustin, *Apolog.* I, 61; *Apolog.* II, 6; Minucius Felix, *Octav.* 18; Clement Alexandrinul, *Strom.* V, 12; Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* I, 12.

[96] Sfântul Irineu, *Contr. haer.* I, 25, 1 și 2; *cf.* III, 24, 2.

a afirmat că Dumnezeu nu poate fi cunoscut, încât relația directă dintre Dumnezeu și lume sau om este imposibilă. Împotriva acestor amăgiri eretice, Sfinții Părinți au mărturisit și au apărat adevărul Sfintei Revelații divine, conform căreia Dumnezeu poate fi cunoscut nu după ființă, ci după manifestările Sale. Sfântul Irineu spune:

> Dumnezeu, Care permite chiar și câtorva oameni să-L cunoască, Acela nu este necunoscut. Dumnezeu nu a spus că Tatăl și Fiul nu Se pot cunoaște deloc*, altfel zadarnică ar fi fost venirea Lui. De fapt, de ce a venit El aici? Oare ca să ne spună: „Nu-L căutați pe Dumnezeu, El este necunoscut și nu-L veți găsi?". Precum mint urmașii lui Valentin, că Hristos a zis așa „eonilor" Lui. Dar aceasta este o nebunie, întrucât Domnul ne-a învățat că nimeni nu-L poate cunoaște pe Dumnezeu, dacă Dumnezeu Însuși nu-l va învăța! Adică Dumnezeu nu poate fi cunoscut fără Dumnezeu! Iar voia Tatălui este ca Dumnezeu să fie cunoscut. Întrucât pe El Îl cunosc cei cărora Fiul le descoperă. De aceea Tatăl L-a descoperit pe Fiul, ca prin El să Se descopere pe Sine tuturor**. [...] Omul singur, cu puterile sale, nu-L poate vedea pe Dumnezeu. Însă când Dumnezeu voiește, Se descoperă oamenilor pe care îi alege, când și cum vrea El. [...] Ca și cei care sunt în lumină, văd lumina și se împărtășesc de strălucirea ei, așa și cei care sunt în Dumnezeu, Îl văd pe Dumnezeu și se împărtășesc de strălucirea Lui. Iar lumina Sa le dă viață. Prin urmare, cei care Îl văd pe Dumnezeu se împărtășesc de viață. De aceea, Dumnezeu Cel Neajuns, Incomprehensibil și Nevăzut devine Văzut, Inteligibil [καταλαμβανόμενον] și accesibil pentru cei credincioși. Deoarece, precum Slava Sa este necercetată, așa

* Sfântul Părinte a luat în seamă cuvintele Mântuitorului: „Toate Mi-au fost date de către Tatăl Meu și nimeni nu cunoaște pe Fiul, decât numai Tatăl, nici pe Tatăl nu-L cunoaște nimeni, decât numai Fiul și cel căruia va voi Fiul să-i descopere" (Mt. 11, 27).

** *Contra haer.* IV, 6, 4 și 5.

de inexplicabilă este și bunătatea Sa, după care El le dă viață veșnică celor care Îl văd[99].

Iar Sfântul Chiril al Ierusalimului teologhisește despre aceasta:

> Cineva va spune: dacă ființa dumnezeiască este inaccesibilă, atunci de ce vorbești despre El? De fapt, dacă nu sunt în stare să beau acest fluviu întreg, de ce să nu beau din el atât cât îmi este necesar? Sau dacă ochii mei nu sunt în stare să cuprindă întreg soarele, de ce să nu-l privesc atât cât am nevoie? Sau poate vrei, dacă nu sunt în stare să mănânc toate fructele dintr-o livadă mare, să rămân flămând[100]?

15. *Despre ființa lui Dumnezeu și despre însușirile ei*

După învățătura Bisericii, cea descoperită de Dumnezeu, ființa lui Dumnezeu este inaccesibilă rațiunii umane în esență, iar accesibilă, într-o măsură, prin însușirile ei. În ființa Sa cea mai profundă, Dumnezeu nu poate fi subiectul cercetărilor, raționamentelor și concluziilor umane, deoarece El există mai presus de orice gând omenesc și mai presus de gândirea însăși. Cu o parte a ființei Sale celei de neînchipuit, Dumnezeu este deschis spre duhul omenesc și accesibil cunoașterii acestuia, în măsura în care organul de gândire al omului este în stare să-L cunoască pe Dumnezeu. Această parte a lui Dumnezeu este cea care se manifestă în lumea văzută, prin feluritele sale însușiri, precum Dragostea, Dreptatea, Sfințenia, Atotputernicia, Bunătatea, Înțelepciunea și altele. Așadar, ne descoperă în chip văzut însușirile Sale interioare, din care, până într-o

[99] *Ibidem*, IV, 20, 5; *cf.* Tertulian, *Apologet.*, c. 17.
[100] *Catech.* VI, 5; *cf.* Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 38, 7.

măsură, se pot trage concluzii despre ființa Lui. Prin însușiri dumnezeiești trebuie înțelese numai acelea care Îl definesc, în mod explicit, ca Dumnezeu și Îl deosebesc de toate celelalte ființe.

Pentru cunoașterea adevărată a lui Dumnezeu, foarte important este răspunsul corect la întrebările: „Care este relația dintre însușirile lui Dumnezeu și ființa Sa? Și în ce măsură aceste însușiri sunt adevărate expresii ale ființei lui Dumnezeu? Cum este ea în sine?". Și Sfânta Scriptură, și Sfânta Revelație răspund că însușirile sunt manifestări adevărate ale ființei lui Dumnezeu, dar ele nu constituie toată profunzimea acestei ființe[101]. În realitatea sa suprarațională, esența ființei lui Dumnezeu rămâne nevăzută și inaccesibilă, iar însușirile exprimă ceea ce este în jurul ei [τι τῶν περὶ αὐτήν][102], descoperind din adevărul curat numai partea necesară pentru viața și mântuirea omului[103]. Însușirile lui Dumnezeu, după cuvintele Sfântului Grigorie Teologul, cuprind într-o mică măsură [μικροῖς μέτροις] esența cea necuprinsă a ființei Sale[104]. Chiar dacă reprezintă diferite însușiri ale lui Dumnezeu, totuși ele nu se contrazic, nu se exclud una pe cealaltă și nici nu sunt firi sau ființe particulare[105]. Ele nu reprezintă distincții sau diferențieri adevărate în firea dumnezeiască. Chiar dacă ele sunt multe în Dumnezeu, totuși ființa Lui este simplă, absolută, nedespărțită și necompusă.

Dumnezeirea este simplă și necompusă. Complicat ar fi un conglomerat de entități diverse și multiple. Așadar, dacă

---

[101] Rom. 1, 19-20; 1 Cor. 13, 12; Filip. 3, 12; 1 Tim. 6, 16; 2 Tim. 2, 19; In 1, 14.18.

[102] Sfântul Atanasie cel Mare, *De decret. nicaenae synod.* 22, PG 25, col. 453 D.

[103] *Cf.* 2 Pt. 1, 3.

[104] *Omilia* 28, 12, PG 36, col. 40 CD.

[105] Sfântul Grigorie de Nyssa, *Contra Eunom.*, lib. 12.

> vom denumi atributele divine, Netăcut, Fără de început, Netrupesc, Nemuritor, Veșnic, Bun, Făcător etc., diferențe esențiale ale lui Dumnezeu [οὐσιώδεις διαφορὰς ἐπὶ Θεοῦ], atunci El, având aceste multe însușiri, nu va fi simplu, ci complex. Însă o astfel de afirmație despre Dumnezeu este o uriașă necuviință.[106]

Însușirile lui Dumnezeu nu transformă ființa Sa într-un lucru complex și nu introduc în ea niște elemente aleatorii, pentru că sunt parte din ea, iar între ele sunt deoființă. În toată deoființimea lor, ele își păstrează distincția în manifestarea către ființele mărginite, definind relația dintre firea dumnezeiască, cea simplă, necompusă, nedespărțită, și mulțimea de ființe zidite, în primul rând cu duhul omenesc, care nu este în stare să cuprindă unitatea infinită a însușirilor ființei divine, printr-o singură și simplă lucrare a gândirii[107]. Însușirile lui Dumnezeu există în El, fără a distruge sau a perturba simplitatea Sa desăvârșită și unitatea firii Lui. Sfântul Vasile cel Mare zice:

> Atunci când Domnul nostru Iisus Hristos a vorbit despre Sine, descoperind oamenilor iubirea de oameni cea dumnezeiască și bunătatea purtării Sale de grijă, a făcut aceasta prin diverse însușiri [...]. Întrucât El, Unul, este o fire simplă și necompusă, de aceea în diverse prilejuri Se definește prin denumiri felurite [...]. Deoarece, după felurimea lucrărilor și după diversitatea relațiilor cu cei cărora le-a făcut bine, El Își atribuie diverse denumiri [...]. Nu există o denumire care, cuprinzând întreaga fire dumnezeiască, să fie de ajuns ca s-o definească cu totul. Însă multele și feluritele denumiri, fiecare cu semnificația proprie, laolaltă constituie un termen care, comparat cu Unitatea, bineînțeles că este foarte vag și limitat, însă pentru noi este de ajuns[108].

[106] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* I, 9; coll. 833 B – 836 A.
[107] Sfântul Grigorie de Nyssa, *Contr. Eunom.*, lib. 12.
[108] *Advers. Eunom.*, lib. I, 7 și 10.

Sfânta Revelație este descoperirea lui Dumnezeu Însuși, Sfânta Treime. Tot ceea ce a descoperit prin ea despre El este adevăr desăvârșit, netrecător și absolut. Ea nu conține expresii serbede sau noțiuni fără esență veșnică. Ea Îl descrie pe Dumnezeu așa cum este El, adaptându-se puterii umane pentru primirea Revelației. Ca să rămână ceea ce este, Dumnezeu poate fi numai așa cum El Însuși S-a descoperit, prin Revelația Sa. Sfântul Grigorie de Nyssa scrie împotriva lui Eunomie:

> Dacă Dumnezeu există într-adevăr, atunci El trebuie să fie neapărat așa cum Îl descrie Sfânta Scriptură: Judecător, Împărat și tot ceea ce în mod special vorbește despre El [...] Oare Sfânta Scriptură în zadar descrie firea dumnezeiască prin multe denumiri, numindu-L pe Dumnezeu Judecător, Drept, Puternic, Multindurător, Adevărat, Milostiv sau cu alte denumiri asemănătoare? Dacă nici o denumire, dintre acestea, nu s-ar înțelege în sensul ei propriu și dacă toate, după semnificația lor, s-ar putea amesteca fără deosebire, adică dacă între ele nu există nici o diferență, atunci folosirea de multe denumiri pentru a-L descrie pe Dumnezeu ar fi cu totul zadarnică[109].

Fără îndoială, denumirile și însușirile lui Dumnezeu descoperite în Sfânta Scriptură sunt adevărate, doar că ele apar într-o formă incomparabil mai desăvârșită la Dumnezeu. Înțelepciunea lui Dumnezeu, cea mult felurită [η πολυποικιλος σοφία του Θεοῦ][110], se manifestă în multe și diverse feluri [πολυμερῶς και πολυτρόπως][111] și în lumea văzută, și în cea nevăzută[112]. Dumnezeirea, nemărginită și infinită după fire, Se descoperă lumii celei mărginite și finite, dar nu poate face

[109] *Contra Eunom.*, lib. 12. Sfântul Ilarie scrie: „Nu trebuie să vorbim despre Dumnezeu decât așa precum El Însuși S-a descoperit înțelegerii noastre" (*De Trinit.* V, 21).

[110] Ef. 3, 10.

[111] Evr. 1, 1.

[112] Ef. 3, 10; Col. 2, 3; 1, 26.16; Evr. 1, 1; 2 Pt. 1, 21.

aceasta în deplinătatea nemărginirii realității Sale infinite. Iar atunci când Se descoperă, face aceasta prin însușirile Sale adevărate, care definesc însăși ființa lui Dumnezeu doar într-o oarecare măsură. Constituind o unitate polifonică, însușirile lui Dumnezeu nu despart ființa Lui, nu-I afectează unitatea și simplitatea și nici nu li se poate atribui existență aparte de ființa divină. Prin Sfânta Revelație, Dumnezeu e numit Adevăr, Lumină, Iubire, Bunătate. Aceasta înseamnă că adevărul, lumina, iubirea și bunătatea, cu toate diferențele lor, după fire, sunt nedespărțite de ființa lui Dumnezeu și Îl definesc în măsura în care firea omenească le poate primi. Fericitul Augustin zice:

> Când Îl numim pe Dumnezeu Veșnic, Nestricăcios, Neamestecat, Viu, Înțelept, Puternic, Minunat, Drept, Bun, Fericit și Duh, se pare că numai ultima dintre denumiri reprezintă firea, iar celelalte, însușirile acestei firi. Însă în firea cea inexplicabilă și simplă, acest lucru nu există. Încât toate cele exprimate despre Dumnezeu, referitoare la însușiri, trebuie gândite și când ne referim la ființa sau firea Lui. De aceea, nu se poate spune că Dumnezeu Se numește Duh atunci când ne referim la ființă, iar Bun, atunci când ne referim la însușiri, ci atunci când ne referim la ființă, El este și una, și cealaltă. A fi, pentru Dumnezeu, este același lucru cu a fi Puternic, a fi Drept sau a fi Înțelept, sau orice s-ar spune despre complexitatea Sa simplă, sau despre simplitatea Sa complexă, prin aceasta va fi reprezentată ființa Lui [...]. De aceea, dacă Îl numim pe Dumnezeu Veșnic, Nemuritor sau Nestricăcios, noi prin aceasta exprimăm același lucru. De asemenea, dacă vom spune despre Dumnezeu că este ființa care are viață și rațiune, prin aceasta vom exprima și faptul că este Înțelept [...]. A fi Drept, pentru Dumnezeu, este același lucru cu a fi Bun și Fericit. A fi Duh este același lucru cu a fi Drept, Bun și Fericit [...]. Bineînțeles, Cine este Fericit, Acela este și Drept, și Bun, și Duh[111].

[111] *De Trinit.* XV, 5, 8; VI, 4, 6; XVI 5, 7.

Însușirea de a fi împărțit este la fel de improprie Dumnezeirii precum și de a fi o ființă haotică, deoarece în primul caz ea n-ar mai fi absolută, unică și veșnică, iar în al doilea, n-ar mai fi Înțeleaptă, Liberă, Atotputernică și Fericită. Sfântul Irineu scrie:

> Dumnezeu este simplu și necompus și cu totul Își este Sieși potrivit și egal. El Întregul este și Simțire, și Duh, și Gând, și Rațiune, și Auz, și Văz, și Lumină, și Izvorul tuturor bunătăților [...]. Și totuși El este mai presus de acestea și, prin urmare, inexprimabil[111].

Sfântul Atanasie cel Mare învață:

> Toate însușirile lui Dumnezeu se află în ființa Lui [ἐν οὐσίᾳ] și dacă ele ar exista detașate de ea, sau detașate una de cealaltă, atunci Unimea Dumnezeiască [ἡ θεία μονάς], care este Nedespărțită [ἀδιαίρετος], ar fi devenit compusă [σύνθετος], despărțită în ființă și în atribute [τεμνομένη εἰς οὐσίαν καὶ συμβεβηκός], ceea ce nu poate avea loc în Dumnezeu[112].

16. *Împărțirea însușirilor divine*

Întrucât toate însușirile lui Dumnezeu provin din același izvor, toate sunt dumnezeiești, toate nemărginite, toate absolute, ele nu se pot împărți în superioare și inferioare, în absolute și relative, în principale și secundare, în originale și deduse. Fiecare dintre ele, în același timp, este și de sine stătătoare și se află în toate celelalte. Ele nu sunt subordonate

[111] *Contra haeres.* II, 13, 3 și 4; *cf. ibidem*, I, 12, 2.

[112] *Contra arian.*, hom. IV, 2, PG 36, col. 469 B; *cf.* Sfântul Ilarie, *De Trinit.*, lib. 8.

reciproc, nici nu sunt unele purtătoare de celelalte. Dumnezeu, fiind Iubitor, El cu totul este iubire, fiind Înțelept, cu totul este înțelepciune, fiind Veșnic, cu totul este veșnicie, fiind Fericit, cu totul este fericire. În esența lor tainică, însușirile, care între ele sunt deoființă, nu pot fi reciproc contradictorii, nici în Dumnezeu Însuși, nici în manifestările lor în această lume. Atotputernicia este în concordanță cu sfințenia, bunătatea cu dreptatea și cu mila[116] și așa mai departe. Fiecare însușire dumnezeiască este în concordanță cu toate celelalte. Constituind o unitate armonică, ele lucrează în armonie. Sfântul Chiril al Ierusalimului zice:

> Noi Îl avem pe Dumnezeu, Cel Unic, Existent, Veșnic, totdeauna rămâne Același [...], întrucât El nu este diferit sau altul dacă Îl numim: Blând, Drept, Atotțiitor sau Savaot, ci fiind Unul și Același, El manifestă nenumăratele lucrări ale Sale (ale Dumnezeirii) [μυρίας τὰς τῆς Θεότητος ἐνεργείας]. El nu este prezent mai mult într-o însușire și mai puțin în cealaltă, ci fiind în toate, El rămâne Același. El nu este mare în iubirea de oameni, iar mic în înțelepciune, ci iubirea de oameni are aceeași putere cu înțelepciunea. El nu vede doar parțial, ci El este în toate fără limite: întreaga vedere, întregul auz, întreaga rațiune[117].

Sfântul Maxim Mărturisitorul scrie:

> Oamenii, în mod distinct, sunt caracterizați ca buni, înțelepți sau drepți, însă Dumnezeu, în chip nemărginit, este Bun, Înțelept și Drept, dar și Bunătate, Înțelepciune și Dreptate, aceasta reprezentând esența oricărei desăvârșiri[118].

Atunci când unele însușiri ale lui Dumnezeu ni se par mai importante decât celelalte, aceasta nu înseamnă că acest lucru

---

[116] *Cf.* Ps. 84, 11-12

[117] *Catech.* VI, 7

[118] În Eftimie Zigabenul, *Panopl.*, t. III, par. 1.

este adevărat sau că între ele există diferenţe esenţiale, ci că aşa le percepe organul nostru de gândire, care funcţionează în modul lui propriu. Toate însuşirile, precum în fiinţa lui Dumnezeu, aşa şi în manifestările lor, sunt la fel de esenţiale şi importante. Însă, ca să le înţelegem mai uşor, le vom împărţi după puterea cunoaşterii umane. Întrucât duhul omenesc este făcut după „chipul lui Dumnezeu"[111], el, într-o anume măsură, Îl întruchipează pe Duhul lui Dumnezeu în realitatea Lui nesfârşită. Aşadar, este firesc ca însuşirile dumnezeieşti să fie împărţite după analogia naturii şi după puterile duhului omenesc. În duhul omenesc se pot deosebi fiinţa şi puterile lui, adică duh cu integritatea lui, nedespărţită şi organică, şi manifestările acestuia: raţiune, voinţă, simţire. Prin analogie, la Dumnezeu putem deosebi fiinţa şi puterile Lui. Aşadar, cel mai potrivit este să împărţim însuşirile lui Dumnezeu, în cele ale fiinţei şi în cele ale puterilor Sale, adică raţiunea, voinţa şi simţirile. Pentru că puterile sunt proprietate comună a fiinţei lui Dumnezeu, însuşirile fiinţei Lui se pot denumi însuşiri generale, iar însuşirile raţiunii, ale voinţei şi ale simţirilor, însuşiri particulare. Aşadar, însuşiri generale ale fiinţei dumnezeieşti ar fi: Existenţa de Sine, Imuabilitatea, Veşnicia, Atotprezenţa, Spiritualitatea. Însuşirile particulare ale raţiunii divine sunt: Atotştiinţa şi Înţelepciunea. Însuşirile voinţei: Libertatea, Atotputernicia, Sfinţenia, Dreptatea, iar cele ale simţirii: Fericirea şi Iubirea.

17. *Însuşiri generale ale fiinţei dumnezeieşti*

a) *Aseitatea (existenţa de sine)* [αὐτουσία] este o însuşire dumnezeiască prin care Dumnezeu este cu totul independent: cu fiinţa, cu plinătatea existenţei şi cu toate desăvârşirile. Fiind

[111] Fc. 1, 27.

astfel, El există în Sine, prin Sine și de Sine, iar ca să existe nu are nevoie de nimeni și de nimic. De Sine stătător și independent cu ființa, în sensul absolut al cuvântului, Dumnezeu are desăvârșită plinătate a ființei [πλήρωμα], fără ca ceva să-I lipsească. El dă ființă tuturor făpturilor, de aceea ele toate sunt dependente de El, Singurul independent.

Această însușire a ființei dumnezeiești este puternic accentuată în Vechiul și Noul Testament. În această privință, foarte importantă este următorul episod din viața Proorocului Moise. Văzătorul de Dumnezeu L-a întrebat pe Dumnezeu: „Iată, eu mă voi duce la fiii lui Israel și le voi zice: «Dumnezeul părinților voștri m-a trimis la voi». Dar de-mi vor zice: «Cum Îl cheamă, ce să le spun?»". Dumnezeu i-a răspuns lui Moise: „Eu sunt Cel ce sunt [Ἐγώ εἰμι ὁ Ὤν]". „Așa să spui fiilor lui Israel: «Cel ce este m-a trimis la voi!» [...] Acesta este numele Meu pe veci"[130]. Sfântul Grigorie Teologul spune:

> Cel ce este [ὁ Ὤν] prin excelență este numele lui Dumnezeu, nu doar pentru că El așa S-a numit pe Sine [...], ci pentru că aceasta Îl caracterizează cel mai bine pe El [...]. Noi dorim un nume prin care s-ar fi exprimat firea lui Dumnezeu sau existența de sine a Lui [τὸ εἶναι καθ' ἑαυτό] și independența Sa de orice. „Cel ce este" de fapt și este numele propriu al lui Dumnezeu, care-I aparține cu desăvârșire, și nu al cuiva dinainte de sau de după El[131].

Sfântul Ioan Damaschinul scrie:

---

[130] Ieș. 3, 1-15; *cf.* 6, 3; Apoc. 1, 4.8

[131] *Omilia* 30, 18, PG 36, coll. 125 C – 128 A. La întrebarea: de ce Dumnezeu Și-a dat un nume comun cu ființa Sa, Fericitul Ieronim răspunde: „Pentru că până când toate celelalte au primit ființă de la binefacerea dumnezeiască, Dumnezeu, Care totdeauna există, nu are început în afară de Sine, ci Își este Sieși începul, iar pentru că El Însuși este cauza existenței Sale, nu ne putem gândi că Își are existența Sa de la ceva exterior" (*Comment. in epist. ad Ephes.*, lib. II, c. 3, PL 26, coll. 488-489).

Dintre toate numele care I se dau lui Dumnezeu, cel mai potrivit este „Cel ce este [ὁ Ὤν]". Precum Însuși Dumnezeu, răspunzând lui Moise în munte, a zis: „Spune fiilor lui Israel: «Cel ce este m-a trimis»" (Ieș. 3, 14). Deoarece Dumnezeu are în Sine plinătatea existenței [ὅλον τὸ εἶναι] ca o mare infinită și nemărginită a ființei[122].

Dumnezeu cuprinde în Sine întreaga ființă, în realitatea ei, nemărginită și nemăsurată, iar prin aceasta cuprinde și întreaga viață și tot ce constituie aceasta. De aceea, El este unicul izvor și pricină a oricărei vieți: „El dă tuturor viață și suflare și toate [τὰ πάντα]"[123]; „în El trăim și ne mișcăm și suntem"[124]. Dumnezeu, independent, în ființă, de orice și de oricine, în mod tainic, în același timp, este și centrul, și marginea, și conținutul tuturor celor existente, făcute, adică tuturor celor dependente. „Pentru că de la El și prin El și întru El sunt toate."[125] Existența de sine a lui Dumnezeu și caracterul Lui „de a cuprinde toată viața"*, în mod deosebit, le-a accentuat Domnul Iisus, spunând: „Tatăl are viață în Sine [ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ]"[126].

Despre existența de Sine a lui Dumnezeu, Sfântul Atanasie teologhisește:

> Dumnezeu n-are nevoie de nimeni. El Își este Sieși de ajuns [αὐτάρκης], este plinit de Sine și toate sunt conținute în El sau, mai bine zis, El dă ființă tuturor[127].

---

[122] *De fid.* I, 9, PG 94, col. 836 A.

[123] Fapte 17, 25; *cf.* Ps. 32, 6; 49, 10-12; 20, 5; 26, 1; Is. 42, 5; Iov 12, 10.

[124] Fapte 17, 28.

[125] Rom. 11, 36: „Ὅτι ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα".

* Свеживотност [Svejivotnost] adj. – [sve] „tot"; [jivot] „viață", însușirea lui Dumnezeu ca în Sine să poarte, să cuprindă toată viața [n. tr.].

[126] In 5, 26; *cf.* Ps. 35, 10.

[127] *Contra gent.* 28, PG 25, col. 56 B.

Pătruns de învățătura Bisericii, cea descoperită de Dumnezeu, despre existența lui Dumnezeu prin Sine, Sfântul Ioan Damaschinul vorbește din inima adevărului:

> Credem într-Unul Dumnezeu [...], fără de început, necreat, nenăscut, nestricăcios, nemuritor, veșnic, infinit, necuprins, nemărginit, infinit de puternic, simplu, necompus, imuabil, nevăzut [...] Făcătorul tuturor celor văzute și nevăzute, Cel Care menține și păzește pe toate, Care poartă de grijă de toate [...], Care pe toate le umple și necuprins de nimic [...], Care este mai presus de toate, mai presus de Dumnezeire*, mai presus de bunătate**, mai presus de plinătate*** [ὑπέρθεος, ὑπεράγαθος, ὑπερπλήρης] [...], Care este mai presus de ființă, de viață, de cuvânt, de gând. Care este însăși lumina**** [αὐτοφῶς], însăși bunătatea***** [αὐταγαθότης], însăși viața****** [αὐτοζωή], însăși ființa******* [αὐτοουσία], pentru că nu primește ființă de la altcineva [...], ci El Însuși este izvorul ființei pentru toate cele care există, izvorul vieții pentru toți cei vii, izvorul rațiunii pentru toate cele raționale, cauza pentru orice bine al tuturor făpturilor[128].

b) ***Imuabilitatea sau neschimbabilitatea*** [ἀναλλοίωτον] este însușirea dumnezeiască, după care Dumnezeu este inaccesibil pentru schimbări sau modificări, întrucât totdeauna este unul și același în plinătatea desăvârșită a existenței de Sine și totdeauna Își este Sieși potrivit și egal în toate însușirile Sale și

* Надбог [Nadbog] adj. – [nad] „deasupra”, „mai presus”; [Bog] „Dumnezeu” [n. tr.]

** Наддобар [Naddobar] adj. – [dobar] „bun” [n. tr.]

*** Надпун [Nadpun] adj. – [pun] „plin”, „plinit” [n. tr.].

**** Самосветлост [Samosvetlost] sub. – [sam] „singur”, [samo] „numai”; [svetlost] „lumină” [n. tr.].

***** Самодоброта [Samodobrota] sub. – [dobrota] „bunătate” [n. tr.].

****** Саможивот [Samojivot] sub. – [jivot] „viață” [n. tr.].

******* Самосуштина [Samosuștina] sub. – [suștina] „ființă” [n. tr.].

[128] *De fid.* I, 8, coll. 808 C-D, 810 A.

cu toată fiinţa Sa. Fără îndoială, imuabilitatea ca însuşire a fiinţei lui Dumnezeu este echivalentă cu existenţa de Sine a lui Dumnezeu. Dumnezeu este neschimbabil, deoarece este plinătatea absolută a fiinţei şi independent în ea şi pentru că nu împrumută de la nimeni şi de la nimic ceva ce să poată fi veşnic.

> Lui Dumnezeu Îi este propriu a nu avea nevoie de nimic şi a nu cere nimic de la nimeni, ci a da tuturor tot binele.[129]

Ca desăvârşită plinătate a fiinţei, Dumnezeu nu Se schimbă, nici nu Se poate schimba dintr-o fiinţă în alta, ci totdeauna şi în toate Îşi este egal Sieşi. Imuabilitatea veşnică este însuşire nu numai a fiinţei divine, ci şi a tuturor lucrărilor voinţei Lui. La Dumnezeu nu este posibilă nici o schimbare, încât El este plinătatea absolută a tuturor desăvârşirilor, în care nu este posibilă schimbarea dintr-o stare în alta. Dumnezeu, prin Prorocul Său Maleahi, a declarat: „Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru şi nu mă schimb!"[130]. Schimbarea este proprie fiinţelor care nu au existenţă de sine, care au un început şi cu timpul se duc spre sfârşitul lor şi care, direct sau indirect, primesc de la Cel Care este Singurul existent prin Sine toate cele necesare pentru existenţă. În existenţa Sa de Sine, Dumnezeu nu are început sau sfârşit şi, ca atare, este neamestecat în fire, în însuşiri şi în lucrări[131]. „La Care nu este schimbare sau umbră de mutare [τροπῆς ἀποσκίασμα]."[132] Dumnezeu, fiind făcător, existent prin Sine, este pururea acelaşi şi neschimbat în relaţia cu materia creată, de aceea Psalmistul David I se adresează aşa: „Dintru început Tu, Doamne, pământul l-ai întemeiat şi lucrul

---

[129] Sfântul Ioan Gură de Aur, *De stat.*, hom. 10, 4.

[130] Mal. 3, 6 [traducerea Bibliei din 1914 redă mai fidel citatul folosit în slavona bisericească „Азъ есмь Господь Богъ вашъ, и не измѣняюся"; n. tr.]; *cf.* Num. 23, 19; 1 Rg. 15, 29.

[131] *Cf.* Evr. 6, 17; Ps. 32, 11; Is. 46, 4; Pilde 19, 2.

[132] Iac. 1, 17; *cf.* Is. 46, 10.

mâinilor Tale sunt cerurile. Acelea vor pieri, iar Tu vei rămâne și toți ca o haină se vor învechi și ca un veșmânt îi vei schimba și se vor schimba. Dar Tu același ești și anii Tăi nu se vor împuțina"[133].

Tot ceea ce se schimbă, prin însăși schimbarea sa, mărturisește că este făptură, pe când lui Dumnezeu, datorită plinătății ființei celei întru tot desăvârșite, Îi este proprie imuabilitatea absolută. Dar neschimbabilitatea lui Dumnezeu nu poate fi in nici un caz o împietrită nemișcare. Ființa lui Dumnezeu, fiind neamestecată, este viață, viață plină de puteri și lucrări felurite[134].

Neamestecarea ființei lui Dumnezeu, ca însușire veșnică, pusă in raport cu alte însușiri ale Lui, tot veșnice, ar putea provoca o nedumerire in conștiința religioasă a oamenilor. Așa, de exemplu, cum se pot împăca Nașterea Fiului și Purcederea Duhului Sfânt cu imuabilitatea dumnezeiască, atunci când nașterea și purcederea, după logica și experiența omenească, presupun și reprezintă un fel de mișcare și trecere dintr-o stare înaltă? Înțelepțit de Dumnezeu, Sfântul Ioan Damaschinul a dat răspunsul la această întrebare:

> Dumnezeu Tatăl, născându-L pe Fiul din ființa Sa, Îl naște Singur din Sine, fără ajutorul cuiva. Îl naște veșnic, fără de început [ἀνάρχως], fără de timp [ἀχρόνως], fără de sfârșit [ἀτελευτήτως], neîncetat [ἀκαταπαύστως], și aceasta fără ca imuabilitatea Lui să fie știrbită. Tatăl niciodată nu a existat fără Fiul, întrucât Tatăl fără Fiul nu S-ar fi numit Tată. Dacă vreodată ar fi existat fără Fiul și ar fi devenit Tată pe urmă, atunci, nefiind Tată mai devreme și pururea, El ar fi supus schimbării. Iar acest gând este mai înfricoșător decât orice blasfemie, pentru că nu se poate spune despre Dumnezeu că nu are putere, din vecie și din propria Sa fire, să-L nască pe Fiul! Dacă vom contesta că

[133] Ps. 101, 26-27; *cf.* Evr. 1, 10-12; Is. 51, 6; Mt. 24, 35; Evr. 13, 8.
[134] Fericitul Augustin, *De Trinit.* V, 4, 5.

> Fiul coexistă cu Tatăl din vecie, din Care este născut, vom introduce schimbarea [τροπήν] în ipostasul Tatălui și prin aceasta vom nega întreaga Treime Dumnezeiască[135].

O gândire asemănătoare este valabilă și în privința purcederii Duhului Sfânt. Ființa lui Dumnezeu este existentă prin sine și veșnică, tot așa existentă prin sine și veșnică este și purcederea Duhului Sfânt. Prin urmare, ea nu poate fi nici cauza, nici semnul că firea imuabilă a Dumnezeirii Treimice este supusă schimbării[136].

Oare prin Întruparea Fiului a apărut schimbare în firea imuabilă a Sfintei Treimi? Biserica răspunde la această întrebare pertinent, prin învățătura descoperită de Dumnezeu despre modul unirii celor două firi în Persoana Domnului nostru Iisus Hristos. După această învățătură, formulată de Sfinții Părinți ai Sinodului IV Ecumenic, cele două firi în Domnul Iisus Hristos sunt unite nu doar în mod neîmpărțit și nedespărțit, ci și neamestecat și neschimbat [ἀτρέπτως], astfel încât nici Dumnezeirea nu S-a schimbat în omenitate, nici omenitatea în Dumnezeire, ci și firea dumnezeiască, și cea omenească au rămas cu însușirile și hotarele proprii, în singurul ipostas al Dumnezeului-Om Hristos, și de aceea Dumnezeirea a rămas imuabilă. Întruparea ar fi putut provoca schimbare în Dumnezeu Treime numai în cazul când firea dumnezeiască, în Persoana Domnului Iisus Hristos, s-ar fi amestecat cu cea omenească și astfel ar fi format o nouă fire compusă, ceea ce de fapt constituie esența ereziei monofizite[137].

---

[135] *De fid.*, I, 8, coll. 812 B – 813 C

[136] *Ibidem*, I, 8, coll. 816 C – 817 B, 324 AB.

[137] Sfântul Grigorie de Nyssa scrie despre aceasta: „În privința oricărei schimbări, Dumnezeu are însușirea de a fi imuabil, iar aceasta nu o manifestă doar pentru un timp, ci pururea a fost așa. Și în timpul până la iconomia mântuirii, și în timpul acesteia și după. În timp ce lucrează pentru noi, El, cu ființa Sa imuabilă, nu Se poate schimba în ceva ce nu corespunde acestei ființe. Deoarece incoruptibilitatea și imuabilitatea firii totdeauna rămâne aceeași și nu se schimbă împreună cu firea cea inferioară, atunci când, după

Încă o nedumerire: cum se împacă imuabilitatea lui Dumnezeu cu facerea lumii, care este vremelnică și schimbătoare? Fericitul Augustin răspunde așa:

> Pentru Dumnezeu, facerea lumii nu este nimic întâmplător, neașteptat și neprevăzut de El, încât gândul despre lume nu a apărut în mintea Sa nici întâmplător, nici din cauza unor factori exteriori, ci a existat în El din vecie, precum o idee despre o lume care urma să fie făcută în timp. Prin urmare, facerea lumii nu este decât îndeplinirea gândului veșnic și neamestecat al lui Dumnezeu, realizarea hotărârilor veșnice și imuabile ale voinței divine[138].

Același lucru este subliniat și de Apostol, care zice: „Lui Dumnezeu Îi sunt cunoscute [γνωστά] din veac lucrurile Lui"[139]. Iar Sfântul Ioan Damaschinul povățuiește:

> Făptura [ἡ κτίσις] a provenit nu din ființa lui Dumnezeu [οὐκ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας], ci a fost adusă din neființă la ființă prin voia și puterea [βουλήσει καὶ δυνάμει] Lui, de aceea în firea dumnezeiască nu s-a petrecut nici o schimbare [τροπή]. Pe de altă parte, făptura cea zidită de Dumnezeu nu din firea Sa, ci

---

iconomia mântuirii, se unește cu aceasta, precum razele soarelui care, pătrunzând întunericul, nu se întunecă, ci transformă întunericul în lumină. Așa și lumina cea adevărată, strălucind în întunericul nostru, nu s-a întunecat, ci singură a iluminat întunericul [...] și precum Dumnezeirea, în trupul stricăcios, nu S-a supus stricăciunii, tot așa nu S-a transformat, nici nu S-a schimbat atunci când a tămăduit caracterul schimbător al sufletului nostru. [...] Noi declarăm și mărturisim că Hristos, Puterea și Înțelepciunea lui Dumnezeu, este pururea neamestecat și pururea incoruptibil" (Sfântul Grigorie de Nyssa, *Scrieri*, Moscova, 1871, Scrisoarea 3, pp. 465, 466 și 470, t. VIII).

[138] *De civit. Dei*, XI, 42

[139] Fapte 15, 18. Iar la Prorocul Daniel citim: „El descoperă cele mai adânci și cele mai ascunse lucruri, știe ce se petrece în întuneric" (Dan. 2, 22).

prin lucrarea ziditoare a voii Sale celei exterioare este absolut neasemănătoare [ἀνόμοιον] cu firea Sa şi, prin urmare, schimbătoare[140].

c) *Veşnicia* [αἰωνιότης] este însuşirea care Îl defineşte pe Dumnezeu ca fiinţă fără început şi fără sfârşit, care este mai presus de timp, înainte şi după acesta, dar şi care există neîncetat în orice clipă din timp[141]. Dumnezeu nicidecum nu depinde de timp şi nu este limitat de acesta, ci, de fapt, timpul depinde de Dumnezeu şi este limitat de El. Este imposibil să dăm o definiţie exactă a veşniciei şi a timpului, deoarece şi veşnicia, şi timpul, în natura lor tainică, sunt incomparabil mai mari şi mai profunde decât noţiunile omeneşti. În manifestarea sa, timpul este geamăn cu spaţiul, şi câtă vreme mintea omenească se află în acest tip de existenţă şi lucrare, ea nu le poate închipui unul fără celălalt. Într-un sens, timpul este înregistrarea schimbărilor ce se petrec la fiinţele care au început şi sfârşit. Trecerea fiinţelor efemere de la început spre sfârşit se numeşte dăinuire. Însă şi dăinuirea timpului în sine are sfârşit, pentru că şi timpul are moarte[142]. Iar dăinuirea, care nu are început, nici sfârşit şi nu ştie de moarte, s-ar putea numi veşnicie. Însă din aceasta nu trebuie trasă concluzia că timpul este vreo adversitate ontologică a veşniciei. Dimpotrivă, timpul, observat din peştera minţii noastre vremelnice, pare o tainică introducere în veşnicie. Dumnezeul Cel veşnic şi prin Sine existent este pricinuitorul timpului, de aceea veşnicia şi timpul nu se exclud. De aceea timpul îşi descoperă sensul şi plinătatea sa în veşnicie. Într-un chip dumnezeiesc, incomprehensibil minţii noastre, Dumnezeu nu este doar înainte şi după timp, ci şi în timp, chiar dacă nu este din timp, nici în orice depinde de acesta.

---

[140] *De fid.* 1, 8, col. 812 BC.
[141] *Cf.* Apoc. 1, 4.
[142] *Cf.* Apoc. 10, 6.

Existența de Sine a lui Dumnezeu se manifestă inevitabil prin dăinuirea veșnică, prin veșnicie. „Eu sunt Alfa și Omega, începutul și sfârșitul, zice Domnul Dumnezeu, Cel ce este [ὁ ὤν; сый], Cel ce era [ὁ ἦν; иже бе] și Cel ce vine, Atotțiitorul."[143] Fiind începutul și sfârșitul oricărei ființe, Dumnezeu este începutul și sfârșitul oricărei dăinuiri, chiar și al dăinuirii timpului în sine: „Eu sunt Cel dintâi și Cel de pe urmă, zice Domnul"[144]. Dumnezeu, după plinătatea ființei Sale celei întru tot desăvârșite, este înainte de orice început și după orice sfârșit. „Eu sunt Cel dintâi și Eu sunt în veac", zice Domnul[145]. „Înainte de Mine n-a fost Dumnezeu și nici după Mine nu va mai fi!"[146] În relația cu toate lucrurile, El este „Dumnezeul veșnic"[147]. Psalmistul David, tresăltând cu sufletul de bucurie, I se adresează: „Mai înainte de ce s-au făcut munții și s-a zidit pământul și lumea, din veac și până în veac ești Tu"[148]. Veșnicia lui Dumnezeu nu se poate măsura, nici măcar cu aproximație, cu ceva vremelnic. Măsurile noastre de timp nu sunt și măsuri divine. De aceea Sfântul Apostol Pavel le scrie creștinilor: „Și aceasta una să nu vă rămână ascunsă, iubiților, că o singură zi, înaintea Domnului, este ca o mie de ani și o mie de ani ca o zi"[149]. Iar Psalmistul David Îi zice lui Dumnezeu: „Că o mie de ani înaintea ochilor Tăi sunt ca ziua de ieri, care a trecut și ca straja nopții"[150]. Fiind făcătorul timpului, Dumnezeu îl stăpânește. El este Împăratul veacurilor [βασιλεὺς τῶν αἰώνων][151].

Veșnicia este însușirea care aparține exclusiv lui Dumnezeu. Fericitul Tertulian îl întreabă pe ereticul Hermogen:

---

[143] Apoc. 1, 8; *cf.* 22, 13.
[144] Apoc. 1, 17; *cf.* 2, 8; 22, 13.
[145] Is. 48, 12; *cf.* 41, 4; 44, 6 [Biblia 1914].
[146] Is. 43, 10.
[147] Is. 40, 28.
[148] *Cf.* Ps. 89, 1-2; *cf.* Is. 43, 13.
[149] 2 Pt. 3, 8.
[150] Ps. 89, 4.
[151] *Cf.* 1 Tim. 1, 17; *cf.* Dan. 7, 14.

> Care altă însușire Îi aparține mai mult lui Dumnezeu decât veșnicia? Și care este cealaltă caracteristică a veșniciei decât aceea de a exista pururea în trecut și de a fi în viitor și, datorită avantajului Său, de a nu avea început sau sfârșit?[152]

În adevăratul sens al cuvântului, numai Dumnezeu este veșnic, deoarece nu are început, nici sfârșit. Însă ființele create au început și au posibilitatea de a nu avea sfârșit, ele pot deveni nemuritoare numai după darul Domnului și Dumnezeului Celui Veșnic. Sfântul Isidor Pelusiotul spune:

> Veșnicia este o pururea viețuire* [ἀειζωότης], fapt pentru care, de obicei, acest termen se atribuie numai ființei celei fără de început, în care totul este pururea la fel și în același chip. Termenul de „nemurire" se poate atribui și celor ce sunt chemați la ființă și nu mor, de exemplu, îngerului, sufletului [...]. Iar veșnicia, în sens propriu, aparține ființei divine, fapt pentru care ea, de obicei, și este atribuită numai Sfintei Treimi, Celei vrednice de închinare, Care nu suportă expresiile: „înainte" și „după" și nu permite termenii „primul", „al doilea" și „al treilea", fiindcă Dumnezeirea este mai presus de numere și de orice timp[153].

La această semnificație a termenului „veșnicie" se referă și Sfântul Vasile cel Mare, care zice:

> Când ne uităm la veacurile care au trecut și vedem că viața lui Dumnezeu se întinde peste orice început, atunci pe Dumnezeu Îl numim Nenăscut [ἀγέννητον]. Iar când pătrundem cu mintea în veacurile care urmează, atunci pe Cel Necuprins, Nemărginit și Infinit Îl numim Netrecător [ἄφθαρτον][154].

---

[152] *Advers. Hermog.*, c. 4.

* Сваглажнвот [Svagdajivot] adj. – [svagdă] „totdeauna, pururea, mereu"; [jivot] „viață" [n. tr.].

[153] *Epist.* 149, lib. III.

[154] *Advers. Eunom.* I, 7.

Sfântul Grigorie Teologul așa teologhisește:

> Când rațiunea Îl cercetează pe Cel Nemărginit, referitor la început și sfârșit (întrucât Cel Nemărginit [ἄπειρον] este mai presus de orice început și sfârșit) [...], atunci Îl numește Cel Veșnic [αἰώνιον]. Însă veșnicia nu este timp, nici interval din acesta, deoarece ea nu poate fi măsurată[155].

Dumnezeu, Cel veșnic cu ființa, nu poate fi cuprins de noțiunea noastră de timp, nici nu Se poate exprima cu vreun termen al rațiunii, care funcționează în timp și este dependent de el, ca o categorie a gândirii.

> Dumnezeu a fost pururea, este și va fi, dar mai corect este să zicem că El pururea este [ἔστιν ἀεί], întrucât „a fost" și „va fi" definesc împărțirea timpului nostru, care este proprie naturii trecătoare, iar „Cel ce este" pururea există [ὁ δὲ ὢν ἀεί] [...]. El este precum o mare nemărginită și nesfârșită a firii [πέλαγος οὐσίας], care se întinde peste hotarele oricărei închipuiri despre timp și natură[156].

Afundat în meditarea la veșnicia lui Dumnezeu, Fericitul Augustin raționează:

> În veșnicie nu este nici trecut, nici viitor, încât ceea ce a trecut nu mai există, iar ceea ce va fi încă n-a intrat în existență. Însă veșnicia este numai prezent. Ea nu are trecut, care n-a mai fost, nici viitor care nu există încă[157]. [...] Orice trecut nu mai este, iar orice viitor încă nu este. Prin urmare, și trecutul, și viitorul sunt neajunsurile ființei. Însă Dumnezeu nu are neajunsuri.

---

[155] *Omilia* 38, 8, PG 36, col. 320 A.
[156] *Omilia* 45, 3, PG 36, col. 625 C.
[157] *De vera relig.*, c. 40.

Așadar, Dumnezeu nu are nici trecut, nici viitor, ci numai prezent[158].

Dumnezeu știe că oamenii trăiesc și acționează în timp și în spațiu, și de aceea tratează ca atare trecutul, prezentul și viitorul lor.

d) ***Atotprezența*** **[πανταχοῦ παρουσία]** este o altă însușire dumnezeiască, conform căreia Dumnezeu este Cel fără de sfârșit, Infinit, Nemărginit, Nespațial, Necuprins, Întregul prezent pretutindeni, pururea și în orice loc, într-un mod neinteligibil minții umane. Cuprinzând și pătrunzând toate, Dumnezeu nicidecum nu poate fi cuprins ori pătruns de cineva sau de ceva. El este, în același timp, în toate și mai presus de toate. Fiind nespațial și necuprins, El, cu mărimea nemăsurată a ființei Sale, este mai presus de toate și transcendent tuturor. Iar ca plinătate absolută a ființei, El este prezent în toate, imanent tuturor, chiar și spațiului în sine. Altfel, absența Lui din spațiu ar însemna că ființa Sa n-ar fi deplină* și absolută**. Fiind Atotprezent, Dumnezeu Întreg și într-un mod tainic există pretutindeni și pururea. Însă timpul și spațiul nu-L pot îngrădi, deoarece în toată Atotprezența Sa este mai presus și în afară de orice timp și spațiu.

Însuși Dumnezeu mărturisește Atotprezența Sa prin Sfântul Său Proroc, zicând: „Au doară Eu numai de aproape sunt Dumnezeu, zice Domnul, iar de departe nu mai sunt Dumnezeu? Poate oare omul să se ascundă în loc tainic, unde să nu-l văd Eu? zice Domnul. Au nu umplu Eu cerul și pământul?"[159].

---

[158] *De divers.* 83, quaest. 17.

* Непуноћа [Nepunocia] sub. – „neplinătate" [n. tr.].

** Неапсолутност [Neabsolutnost] sub. – „însușire de a nu fi absolut" [n. tr.].

[159] Ier. 23, 23-24; *cf.* Iov 34, 21; Înț. Sol. 1, 7; Înț. Sir. 23, 27; 17, 16.

Regele David, cu sufletul pătruns de rugăciune*, simțind puternic atotprezența lui Dumnezeu, prin cuvintele sale inspirate de Dumnezeu**, psalmodiază: „Unde mă voi duce de la Duhul Tău și de la fața Ta unde voi fugi? De mă voi sui în cer, Tu acolo ești. De mă voi coborî în iad, de față ești. De voi lua aripile mele de dimineață și de mă voi așeza la marginile mării, și acolo mâna Ta mă va povățui și mă va ține dreapta Ta"[140]. Când de-Dumnezeu-înțeleptitul Solomon a ridicat strălucitul templu al lui Dumnezeu, a simțit că Necuprinsul nu poate fi cuprins de nimic și așa s-a rugat lui Dumnezeu: „Cerul și cerul cerurilor nu Te încap, cu atât mai puțin acest templu pe care l-am zidit numelui Tău"[141]. Cu inima sa pătrunsă de dumnezeiescul har, simțind vie prezența dumnezeiască peste tot și în toate, Sfântul Apostol Pavel zice că „Dumnezeu nu este departe de nici unul dintre noi, deoarece în El trăim, ne mișcăm și suntem"[142] și „El este peste toate și prin toate și întru toți noi [ὁ ἐπὶ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν ἡμῖν]"[143].

Învățătura descoperită de Dumnezeu despre atotprezența lui Dumnezeu este mărturisită de Sfinții Părinți și de Învățătorii Bisericești. Astfel, Minucius Felix scrie:

> Tot cerescul și pământescul și tot ceea ce se află peste hotarele acestei lumi vizibile este cunoscut lui Dumnezeu și totul este plin de prezența Sa. El este pretutindeni și nu ne este doar aproape, ci se află și înlăuntrul nostru[144].

---

* Омолитвлен [Omolitvlien] adj. - [molitva] „rugăciune, a fi pătruns de rugăciune, cufundat în rugăciune" [n. tr.].

** Богоглаголиви [Bogoglagolivi] adj. – [Bog] „Dumnezeu"; [glagoliti] vb. „a vorbi, a grăi" (arhaism din slavonă) – „Cel cu cuvinte dumnezeiești, cel prin care Dumnezeu grăiește" [n. tr.].

[140] Ps. 138, 7-10; *cf.* Deut. 4, 39; Ios. 2, 11; Am. 9, 2

[141] 3 Rg. 8, 27; 2 Par. 6, 18; Is. 66, 1; Fapte 7, 49

[142] Fapte 17, 27-28

[143] Ef. 4, 6; *cf.* In 4, 21-23.

[144] *Octav.*, n. 32

Explicând cuvintele lui Dumnezeu: „Au nu umplu Eu cerul şi pământul?" (Ier. 23, 24), Origen se foloseşte de următoarea comparaţie ca să explice chipul atotprezenţei dumnezeieşti:

> Precum în trup nu există nici o particulă la care sufletul să nu fi luat parte, aşa şi în lume nu există nimic la care Dumnezeu nu a luat parte, Cel Care toate de Sine le plineşte[145].

Iar de-Dumnezeu-înţeleptitul Atanasie cel Mare scrie:

> După bunătatea şi puterea Sa, Dumnezeu sălăşluieşte în toate, iar cu firea Sa este afară de orice[146].

Combătând reprezentările antropomorfe ale lui Dumnezeu, Sfântul Chiril al Ierusalimului spune:

> Dumnezeu nu este mărginit de spaţiu, ci este ziditorul spaţiului. Sălăşluind în toate, El nu este cuprins de nimic[147].

Iar Sfântul Ioan Gură de Aur binevesteşte:

> Dumnezeu toate le plineşte, în toate ia loc, nu parţial, ci în aceeaşi clipă întreg în orice[148].

Sfântul Grigorie de Nyssa scrie:

> Dumnezeirea, în egală măsură, se află în orice şi în egală măsură pătrunde în toată făptura[149].

---

[145] *Select. in Jerem.*, c. 23, v. 24.
[146] *De decr. Nicaen. synod.* 11, PG 25, col. 433 D; *cf. ibidem*, 22, col. 453 D.
[147] *Catech.* VI, 8.
[148] *In Psalm.* 138, 2: πάντα πληροῖ, πᾶσι πάρει, οὐ μέρος ἀλλ' ὁμοῦ πᾶσιν ὅλος.
[149] *De professione christian.*

Fericitul Augustin spune:

> Dumnezeu trebuie închipuit ca Cel Care toate le conține, iar Însuși în nimic nu se conține, ca Acela care Întreg sălășluiește pretutindeni fără loc [*sine loco ubique totum*][170]. [...] Dumnezeu nu se află undeva. Fiindcă undeva este conținut în spațiu, iar ceea ce este conținut în spațiu trup este. Iar Dumnezeu nu este trup, așadar El nu Se află nicăieri. Dar pentru că El există, și nu există într-un loc, mai bine este a zice că în El sunt toate decât că El este undeva. Totuși, că în El sunt toate nu trebuie înțeles că El ar fi într-un loc, deoarece locul determină ceva spațial, ceva ce un anumit corp ocupă în lungime sau în lățime sau în înălțime, iar în Dumnezeu nu este nimic asemănător.

Ca o învățătură descoperită de Dumnezeu, rezumată de Biserică despre atotprezența lui Dumnezeu, Sfântul Ioan Damaschinul scrie:

> Dumnezeu, fiind fără materie și nemărginit, nu se cuprinde cu locul, deoarece El Singur Își este loc, plinindu-le pe toate, existând mai presus de toate și cuprinzându-le pe toate [...]. Trebuie știut că Dumnezeirea este neîmpărțită, deoarece în totalitate și întreagă se află pretutindeni [ὅλον ὁλικῶς πανταχοῦ ὄν], iar nu parțial într-un anumit loc, împărțindu-se asemenea corpurilor, ci întreagă și în toate și întreagă mai presus de lume [ὅλον ἐν πᾶσι, καὶ ὅλον ὑπὲρ τὸ πᾶν][171].

Dar în Sfânta Scriptură deseori se vorbește că Dumnezeu petrece în mod special în cer[172], în templu[173], în om[174] sau în locurile descoperirii Lui către oameni[175]. Cum poate să se împace

---

[170] *De Trinit.* V, 1, 2.

[171] *De fid.*, I, 13, PG 94, col. 852 A. C; *cf.* Sfântul Ilarie, *De Trinit.*, II, 6

[172] Ps. 113, 24; Deut. 10, 14; Is. 66, 1; Fapte 7, 49.

[173] 3 Rg. 9, 3; *cf.* Deut. 12, 11; 4 Rg. 21, 4; 2 Par. 33, 4; Ier. 32, 34.

[174] 2 Cor. 6, 16; Lev. 26, 13; 1 Cor. 3, 16; In 14, 23; Apoc. 3, 20.

[175] Fc. 28, 19-22; 35, 7; 22, 14.

aceasta cu învăţătura bisericească despre atotprezenţa lui Dumnezeu? După tâlcuirea Sfinţilor Părinţi, aşa se vorbeşte în Sfânta Scriptură despre anumite locuri în care Dumnezeu este prezent în mod special, considerând importanţa morală pe care le-o acordă oamenii, după voia lui Dumnezeu, şi considerând neprihănirea sufletului omenesc şi deschiderea sa spre cele dumnezeieşti. Despre aceasta, Sfântul Ioan Damaschinul scrie:

> Dumnezeu, neamestecându-Se cu nimic, pe toate le pătrunde şi tuturor dă puterile Sale după vrednicia şi deschiderea fiecăruia, de fapt, după neprihănirea fizică şi morală. Deoarece cele fără de materie sunt mai curate spre deosebire de cele materiale şi cele făcătoare de bine decât cele unite cu răul. Deci loc dumnezeiesc se numesc cele care participă cel mai mult la lucrarea şi la harul Său. De aceea, *cerul este scaunul Lui*, pentru că acolo sunt îngerii care fac voia Lui şi Îl slăvesc neîncetat, ceea ce constituie pacea Lui, *iar pământul este aşternutul picioarelor Lui* (Is. 66, 1), deoarece acolo El în trup *cu oamenii împreună a locuit* (Bar. 3, 38). Iar piciorul lui Dumnezeu este numit Sfântul Lui Trup. Locul lui Dumnezeu se numeşte şi Biserică, fiindcă o deosebim ca loc liturgic pentru slăvirea lui Dumnezeu, în care Îi înălţăm rugăciuni. De asemenea şi alte locuri în care lucrarea lui Dumnezeu este evidentă se numesc locuri dumnezeieşti[176].

Dar aceste analogii despre chipul atotprezenţei dumnezeieşti nici pe departe nu arată cum anume devine Dumnezeu pretutindeni prezent. În acest sens cel mai bine este a sta alături de Sfântul Ioan Gură de Aur, care spune:

> Că Dumnezeu este pretutindeni, aceasta o ştim, dar cum, aceasta nu înţelegem[177].

[176] *De fid.*, 1, 13; col. 852 B.
[177] *In Hebr.*, hom. II, 1.

e) *Spiritualitatea* [πνευματικοτης] este însușirea care Îl caracterizează pe Dumnezeu ca o ființă spirituală în cel mai neprihănit și desăvârșit sens. Pentru că materia presupune o anumită mărginire, în Dumnezeu lipsește orice caracter materialnic, iar El, fiind ființă nemărginită, veșnică și absolută, trebuie să dispună de cea mai deplină și cea mai desăvârșită spiritualitate. Sfântul Grigorie Teologul, zice:

> Dacă Îl vei chema pe Dumnezeu trup, atunci cum Îl vei chema și nemărginit, nesfârșit, nevăzut? Oare trupurile sunt așa? Dacă firea trupurilor nu este așa, atunci, dacă pe Dumnezeu Îl vei chema trup, oare prin aceasta nu vei respinge și faptul ca El este nemărginit, nesfârșit și nevăzut?[178]

Însă între spiritualitatea sufletului omenesc și cea a ființei divine există o diferență incomparabilă. Spiritualitatea sufletului uman, cel cu chip dumnezeiesc, este o imagine (o reflexie) foarte depărtată de spiritualitatea ființei dumnezeiești celei întru tot desăvârșite. Duhul lui Dumnezeu și însușirile Sale trebuie închipuite ca unele incomparabil mai desăvârșite decât cele ale sufletului omenesc cel mărginit, făcut și „care este chipul gânditor al lui Dumnezeu"[179]. De asemenea, Dumnezeu, ca ființă spirituală, este incomparabil mai desăvârșit decât ființele spirituale, adică îngerii, deoarece El este nemărginit, iar ei mărginiți, El veșnic, iar ei nemuritori, adică Dumnezeu este veșnic și din punctul de vedere al trecutului și din punctul de vedere al viitorului, iar îngerii sunt veșnici numai din punctul de vedere al viitorului, și aceasta numai după darul lui Dumnezeu și Domnul cel Veșnic.

Numai mintea omenească cea pătrunsă de har și eliberată de imaginile lui Dumnezeu cele cu totul senzuale, necioplite

---

[178] *Omilia* 28, 7, PG 36, col. 33 B.

[179] Origen, *De princip.*, I, 1, 7; *cf.* Sfântul Teofil, *Ad Autolic.*, I, 3.

și materiale poate să se înalțe spre înțelegerea caracterului Lui, cel pur imaterial. Însă mintea întunecată, necizelată și stricată de păcat nu este în stare să se înalțe peste închipuirile ei senzuale ca să-L înțeleagă pe Dumnezeu ca ființă pur spirituală, ci cel mai des Îi atribuie tot felul de caracteristici materiale, chiar și pe cele mai grosolane. Despre aceasta Sfântul Apostol Pavel zice: „Oamenii cu mintea stricată schimbă slava lui Dumnezeu Cel nestricăcios cu asemănarea chipului omului celui stricăcios și al păsărilor și al celor cu patru picioare și al târâtoarelor"[180].

Spiritualitatea ființei lui Dumnezeu este unul dintre principalele adevăruri ale Revelației divine din Vechiul și Noul Testament. După învățătura Vechiului Testament, Dumnezeu este o ființă cu totul spirituală, ce nu se poate compara cu nimeni și cu nimic din lumea ființelor create[181], de aceea este interzisă, în mod categoric, atribuirea oricărei materialități lui Dumnezeu[182]. Întrucât Dumnezeu, ca ființă, este absolut duh, El poate fi, trebuie să fie și este: atotprezent, nemărginit, necuprins, neîncăput[183], veșnic[184], imuabil[185]. În afară de acestea, lui Dumnezeu I se mai atribuie însușirile de desăvârșită sfințenie, atotputernicie, dreptate, bunătate, iar toate acestea mărturisesc despre spiritualitatea desăvârșită a firii Celui Care este „Dumnezeul duhurilor și a tot trupul"[186].

Revelația Vechiului Testament cuprinde și unele reprezentări aparent antropomorfe ale lui Dumnezeu. Acolo, deseori sunt pomenite chipul, mâinile, ochii, gura, picioarele lui

[180] Rom. 1, 21.23.29.

[181] Is. 40, 18; *cf.* Fapte 17, 29.

[182] Ieș. 20, 4-5; Lev. 26, 1; Deut. 5, 8; Ps. 96, 7.

[183] 3 Rg. 8, 27; 2 Par. 6, 18; Is. 66, 1; Ier. 23, 24; Ps. 138, 7-9; Iov 34, 21; Am. 9, 2.

[184] Deut. 32, 40; Ier. 10, 10; Is. 40, 28.

[185] Ps. 101, 26-28.

[186] Num. 16, 22; *cf.* Evr. 12, 9; Iov 12, 10; Zah. 12, 1.

Dumnezeu și alte organe trupești, cărora li se atribuie și funcții psihosomatice corespunzătoare[187]. Însă aceasta se întâmplă pentru că Revelația Vechiului Testament, pe de o parte, se adaptează omului Vechiului Testament, insuficient de duhovnicesc ca să-L înțeleagă pe Dumnezeu ca spiritualitate pură, iar pe de altă parte, pentru că oamenii raționează despre Dumnezeu prin analogie cu structura lor psihofizică. Totuși toate acestea nu reprezintă un antropomorfism real, ci unul aparent. Acesta este un antropomorfism al cuvintelor, al expresiilor, și nu al ideilor, al conținutului, întrucât Dumnezeu S-a descoperit în Vechiul Testament ca ființă incomparabil mai spirituală decât orice trup și materie[188], fapt pentru care se interzice cu strictețe zidirea idolilor și chipurilor vizibile ale lui Dumnezeu[189].

În Noul Testament predomină adevărul spiritualității absolute a ființei lui Dumnezeu. Însuși Mântuitorul ne povățuiește clar și răspicat: „Duh este Dumnezeu [Πνεῦμα ὁ Θεός]"[190]. Respingând imaginile păgâne de Dumnezeu, grosolane și senzuale, Sfântul Apostol Pavel zice: „Nu trebuie să socotim că dumnezeirea este asemenea aurului sau argintului sau pietrei cioplite de meșteșugul și de iscusința omului"[191]. Iar pe creștini i-a povățuit că Dumnezeu este spiritualitate absolută: „Domnul este Duh, și unde este Duhul Domnului, acolo este libertate"[192]. Fiindcă Dumnezeu este Duh atotdesăvârșit, absolut și veșnic, așa este și Tatăl duhurilor [ὁ Πατὴρ τῶν πνευμάτων][193]. Fiind Duh, existent de Sine și neprihănit, Dumnezeu este „nevăzut"[194], „nestricăcios [ἄφθαρτος]"[195], „Cel ce singur

[187] Fc. 4, 16; Ieș. 1, 15; Is. 25, 11; Ier. 3, 15; Ps. 32, 6; 98, 5; 43, 3-4, 16, 6.
[188] Iov 10, 4; 1 Rg. 16, 7; Ps. 120, 4; Is. 40, 28.
[189] Ieș. 20, 4-5; Deut. 8, 9.
[190] In 4, 24.
[191] Fapte 17, 29; *cf.* Is. 40, 18-20.
[192] 2 Cor. 3, 17.
[193] Evr. 12, 9.
[194] Col. 1, 15; 1 Tim. 1, 17.
[195] Rom. 1, 23; 1 Tim. 1, 17.

are nemurire"[196]. Fiind duh atotdesăvârşit, El are înţelepciune veşnică şi ştiinţă[197], voinţă desăvârşită şi atotputernică[198], dragoste nemărginită şi prea îmbelşugată[199] şi alte însuşiri asemănătoare.

Biserica totdeauna a păzit cu râvnă şi a mărturisit cu statornicie adevărul Revelaţiei divine despre spiritualitatea fiinţei lui Dumnezeu. Apărând dogma Revelaţiei despre spiritualitatea absolută a fiinţei lui Dumnezeu şi respingând reprezentările antropomorfe ale lui Dumnezeu, practicate de gnostici, Sfântul Irineu scrie:

> Dumnezeu-Tatăl tuturor este foarte departe de afectele şi patimile [*affectionibus et passionibus*] oamenilor. El este simplu şi necompus [...], deoarece El întreg este duh [*totus spiritus*], întreg gând, întreg sentiment, întreg raţiune, întreg vedere, întreg lumină şi întreg izvorul tuturor bunătăţilor[200].

Vorbind despre spiritualitatea desăvârşită şi preacurată a fiinţei divine, Origen zice:

> Dumnezeu nu este un fel de trup parte din cele existente în acesta, ci El este fire simplă şi gânditoare, care nu permite nici o complexitate [...] şi în orice privinţă este Monadă [μονάς], sau, mai bine zis, Unime [ἑνάς]. El este raţiunea şi izvorul în care se află începutul oricărei firi gânditoare şi al oricărei raţiuni[201].

În secolul al IV-lea, a apărut antropomorfismul grosolan. Cel mai important reprezentant al acestei mişcări a fost monahul Avdie, după care antropomorfiştii s-au numit

---

[196] 1 Tim. 6, 16.
[197] Rom. 11, 33; Mt. 11, 27.
[198] Ef. 1, 11; In 6, 38.
[199] Ef. 2, 4; Rom. 2, 4.
[200] *Contra haer.*, II, 13, 3.
[201] *De princip.*, I, 1, 6.

avdianiști. Ei învățau că Dumnezeu trebuie închipuit cu totul asemănător omului, nelăsând la o parte nici trupul cu mădularele sale. După Fericitul Teodoret, Avdie învăța că Dumnezeu este antropomorf [ἀνθρωπόμορφος] și I-a atribuit mădulare trupești[306], astfel, în ceea ce privește trupul, L-a egalat pe Dumnezeu cu omul. Iar Sfântul Epifanie notează că Avdie învăța că chipul lui Dumnezeu se găsește nu numai în spiritualitatea, ci și în corporalitatea umană[307].

Împotriva ereziei lui Avdie, Sfinții Părinți au accentuat învățătura Revelației divine, după care asemănarea cu chipul dumnezeiesc se referă la sufletul uman, însă nu și la trup[308]. Iar expresiile Sfintei Scripturi aparent antropomorfe, prin care lui Dumnezeu I se atribuie anumite organe trupești și funcții psihofizice corespunzătoare, trebuie înțelese în sens figurativ, duhovnicesc, simbolic, întrucât sunt folosite pentru ca Dumnezeu, Duhul absolut, să fie mai inteligibil oamenilor, ființelor psihofizice. Sfântul Ioan Damaschinul spune:

> Pentru că în Dumnezeiasca Scriptură întâlnim foarte multe lucruri spuse simbolic [συμβολικῶς] despre Dumnezeu în mod trupesc, de aceea trebuie să știm că noi, oamenii, îmbrăcați în acest trup grosolan, nu putem înțelege sau exprima lucrările lui Dumnezeu înalte și imateriale, decât cu ajutorul imaginilor, figurilor și simbolurilor pe care le folosim. Așadar, tot ceea ce se spune despre Dumnezeu în mod trupesc este spus în mod simbolic și are un sens foarte înalt, deoarece Dumnezeirea este simplă și necuprinsă în forme [ἀσχημάτιστον][309].

---

[306] *Haeres. fabul.* IV, 10.

[307] *Haeres.* 70.

[308] Sfântul Grigorie de Nyssa, *De homin. opific.*, c. 4; Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Genes.*, hom. 8, 3; Fericitul Teodoret, *Hist. eccl.* IV, 9; Fericitul Augustin, *De Trinit.* XII, 7, și alții.

[309] *De fid.* I, 11, col. 841 AB; *cf.* Clement Alexandrinul, *Strom.* V, 11; Origen, *De princip.* I, 1 și 2; Sfântul Vasile cel Mare, *Advers. Eunom.* I, 14. [Неуобличаливо (neuoblicilivo) (adj. n. sing.) (ne – „nu"; u – „în, întru"; oblik – „formă, chip"); n. tr.].

După Sfântul Grigorie Teologul, locurile Sfintei Scripturi care fac referinţă la Dumnezeu în mod antropomorf nu trebuie înţelese la propriu, ci în sens figurat. Sfântul Părinte scrie:

> După Sfânta Scriptură, „Dumnezeu doarme" (Ps. 43, 25), „deschide ochii" (Dan. 9, 14), „Se mânie" (Deut. 11, 17), „merge şi îi are pe Heruvimi drept scaun" (Is. 37, 16). Oare Dumnezeu a fost vreodată supus neputinţelor? Când ai auzit că Dumnezeu este trup? În acest caz, evident, este vorba de închipuirea lucrurilor care în realitate nu există. Întrucât, conform noţiunilor noastre, noi şi pe cele dumnezeieşti le-am numit prin denumiri cunoscute nouă. Aşadar, atunci când Dumnezeu, din pricini cunoscute numai Lui, nu ne mai ocroteşte şi ni se pare că nu ne poartă de grijă, aceasta pentru noi înseamnă că „El doarme" [...]. Iar atunci când, dintr-odată, începe să ne umple cu bunătăţi înseamnă că „S-a trezit" [...]. El pedepseşte, iar noi zicem că „Se mânie" [...], lucrează ici şi colo, iar noi înţelegem că „umblă". Viteza mişcării Lui am denumit-o „zbor" [...], iar dăruirea şi primirea, „mână". De asemenea, orice altă putere sau lucrare dumnezeiască o reprezentăm împrumutând termeni din cele trupeşti"[308].

Conform interpretării patristice a Sfintei Scripturi, prin „ochi, sprâncene şi vedere" a lui Dumnezeu trebuie să înţelegem atotvederea şi atotştiinţa Sa. Prin „urechi şi auz" înţelegem bunăvoirea Sa şi primirea rugăciunilor noastre. Prin „gură şi vorbire", descoperirea voinţei Sale. Prin „mâncare şi băutură", aspiraţiile noastre la îndeplinirea voii Sale. „Chipul" Lui este dezvăluirea şi descoperirea Sa prin lucrările Sale, iar „mâinile", puterea Sa lucrătoare. „Picioarele şi mersul" sunt venirea şi descoperirea Sa. „Jurământul" este statornicia hotărârii Lui. „Mânia şi urgia" sunt ura şi dezgustarea Lui faţă de

---

[308] *Omilia* 31, 22, PG 36, col. 157 AC; *cf.* Sfântul Chiril al Alexandriei, *Advers. Julian*, lib. V; Fericitul Augustin, *De civit. Dei*, XII, 23; XVI, 5.

rău. Prin „uitare, somn și somnolență" înțelegem amânarea răzbunării Lui față de vrăjmași și întârzierea unui simplu ajutor către prieteni[207].

> Într-un cuvânt, tot ceea ce se spune despre Dumnezeu în mod trupesc [σωματικῶς] poartă un sens ascuns și prin cele care se află în noi ne învață cele ce sunt mai presus de noi. Cu excepția părții care vorbește despre venirea în trup a lui Dumnezeu Cuvântul, deoarece El, pentru mântuirea noastră, a primit întregul om, adică suflet rațional și trup, însușirile [ἰδιώματα] firii omenești și afectele firești și neprihănite.[208]

Biserica, păzind cu râvnă de foc și pătrunsă de har această învățătură, descoperită de Dumnezeu în Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, despre spiritualitatea absolută a ființei divine, a condamnat și a anatemizat erezia antropomorfistă: „Celor care grăiesc că Dumnezeu nu este duh, ci trup, anatema!"[209].

18. *Rațiunea lui Dumnezeu*

Fiind duh, prin Sine existent, veșnic și absolut, Dumnezeu deține rațiunea întru tot desăvârșită și veșnică. În rațiunea lui Dumnezeu, totul este nemărginit și nesfârșit. Acolo nu sunt delimitări între a fi și a ști. Știința Lui, în orice sens, este Atotștiința. Firea și știința Lui nu se pot măsura. De aceea Sfânta Revelație învață că știința lui Dumnezeu nu are hotar[210], Dumnezeu este Domnul cunoștinței[211]. Cunoașterea și înțelepciunea

---

[207] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* 1, 11; coll. 841 B – 844 B; *cf.* Origen, *De princip.*, I. 9.

[208] Sfântul Ioan Damaschinul, *ibidem*.

[209] *Sinodiconul Ortodoxiei* (care se citește în Duminica Ortodoxiei)

[210] Ps. 146, 5.

[211] 1 Rg. 2, 3.

desăvârșită, în mod tainic, la Dumnezeu sunt una. În El este „adâncul înțelepciunii și al științei"[212]. Fără îndoială, știința lui Dumnezeu nu este rezultatul impresiilor exterioare, ulterior prelucrate de rațiune prin activitatea gândirii. Dumnezeu cunoaște, într-un mod neinteligibil pentru mintea noastră. Fapt afirmat de Sfânta Revelație: „Cine a cunoscut gândul Domnului [τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου]?"[213].

Însușirile rațiunii lui Dumnezeu

a) ***Atotștiința*** [παγγνωσία] este însușirea rațiunii lui Dumnezeu, prin care El, în cel mai desăvârșit și cel mai deplin mod, Se cunoaște pe Sine și toate celelalte. Subiectul direct al cunoașterii divine este Însăși ființa și însușirile lui Dumnezeu. În El, ființa existentă prin sine, veșnică și neamestecată, autocunoașterea desăvârșită și atotștiința sunt o acțiune veșnică și nemijlocită. Față de autocunoașterea lui Dumnezeu, autocunoașterea omului, firea mistică a sufletului său cel cu chip dumnezeiesc, nu este decât o reflexie infinit mai depărtată. Ea nu poate pătrunde nicidecum în firea autocunoașterii divine, care pentru orice minte creată este îngrădită de „lumina cea neapropiată"[214], fapt arătat de Însuși Mântuitorul: „Nimeni nu-L cunoaște pe Fiul, decât numai Tatăl, nici pe Tatăl nu-L cunoaște nimeni, decât numai Fiul"[215]. Afundat în tainele dumnezeiești, Sfântul Apostol Pavel binevestește: „Căci cine dintre oameni știe ale omului, decât duhul omului, care este în el? Așa și cele ale lui Dumnezeu nimeni nu le-a cunoscut, decât Duhul lui Dumnezeu"[216]. Oricum ar analiza omul rațiunea divină,

[212] Rom. 11, 33; *cf.* Is. 11, 2.
[213] Rom. 11, 34; 1 Cor. 2, 16; Is. 40, 13; *cf.* Înț. Sol. 9, 13; Înț. Sir. 1, 5.
[214] *Cf.* 1 Tim. 6, 16.
[215] Mt. 11, 27; *cf.* In 6, 46.
[216] 1 Cor. 2, 11; *cf.* Rom. 11, 33; Iov 36, 23.

el trebuie să fie de acord cu Sfântul Irineu și împreună cu el să afirme:

> Dumnezeu întreg este minte, întreg, rațiune, întreg, Duh lucrător, întreg, lumină[217].

Știința lui Dumnezeu, comparată cu făptura, este Atotștiința: „Nu este nici o făptură ascunsă înaintea Lui, ci toate sunt goale și descoperite, pentru ochii Lui"[218]; „ochii Domnului sunt pretutindeni, veghind asupra celor buni și asupra celor răi"[219]; „lui Dumnezeu Îi sunt cunoscute din veac lucrurile Lui"[220]; „când El privea până la marginile pământului și îmbrățișa cu ochii tot ce se află sub ceruri"[221]; „Dumnezeu este mai mare decât inima noastră și știe toate [γινώσκει πάντα]"[222].

Oare Dumnezeu, știindu-le pe toate desăvârșit și direct, prin Atotștiința Sa, care din punctul de vedere al viitorului apare ca preștiință [πρόγνωσις], într-un fel micșorează, strâmtorează, predetermină libertatea făpturii în lucrarea și în autodeterminarea ei? Chiar dacă Dumnezeu știe dinainte toate gândurile, toate sentimentele și toate faptele omenești[223], totuși prin aceasta El nu micșorează, nu strâmtorează, nici nu predetermină gândurile, sentimentele și faptele omului, întrucât libertatea însăși este darul Său dat omului și inviolabilitatea acestui dar îl face pe om să fie ceea ce este, ființă cu chip dumnezeiesc. În

---

[217] *Contra haer.* II, 28, 4.

[218] Evr. 4,13; *cf.* Ier. 23, 24; Iov 34, 21; Ps. 138, 7-9; Dan. 13, 42; Is. 46, 10.

[219] Pilde 15, 3; *cf.* Ps. 138, 16; Înț. Sir. 23, 27-29.

[220] Fapte 15, 18; Înț. Sol. 23, 29. În rugăciunile de dimineață, credinciosul se roagă lui Dumnezeu „... tainele oamenilor le știi cu adevărat" (*Rugăciunea a șasea*).

[221] Iov 28, 24 [în slavona bisericească: „El supraveghează tot ceea ce este sub ceruri, știind ce este pe pământ, tot ceea ce a zidit"; n. tr.]; *cf.* Ps. 146, 4; 49, 11; 32, 14-15.

[222] 1 In 3, 20; *cf.* Mt. 9, 4; Mc. 2, 8; Lc. 5, 22; 1 Cor. 4, 5.

[223] *Cf.* Ps. 138, 2-4; 118, 168; 37, 10; Mt. 6, 6; Dan. 13, 2.

afară de aceasta, Dumnezeu, prevăzând faptele omului, concomitent prevede și libertatea sa ca pricinuitor și săvârșitor al acestor fapte. Știind dinainte toate gândurile, sentimentele și faptele omenești, Dumnezeu le cunoaște ca libere, nu ca indispensabile[234]. De fapt, preștiința lui Dumnezeu este știința și vederea tuturor gândurilor, sentimentelor și faptelor omenești, în timp ce se petrec, fiindcă pentru Dumnezeu nu există nici trecut, nici viitor, ci totul este prezent. Precum faptul că observăm anumite obiecte în exteriorul nostru nu condiționează existența lor, așa și preștiința divină nu condiționează faptele libere ale omului, deoarece Dumnezeu le prevede și le știe, așa cum și oamenii înșiși le imaginează și le înfăptuiesc în libertatea lor. Sfântul Ioan Damaschinul raționează în felul următor:

> Preștiința lui Dumnezeu [ἡ πρόγνωσις τοῦ Θεοῦ] este adevărată și imuabilă, dar ea în nici un caz nu este pricina lucrurilor care se vor întâmpla, ci Dumnezeu știe dinainte [προγινώσκει] că noi vom face aceasta sau cealaltă. El știe dinainte multe lucruri care nu sunt după voia Sa, dar prin aceasta El nu este cauza lor. Precum doctorul nu este cauza bolii atunci când descoperă [προγνῶ] că cineva se va îmbolnăvi, ci îmbolnăvirea este consecința unei alte cauze, care provoacă boala, iar preștiința [ἡ πρόγνωσις] doctorului ține de priceperea sa. Așadar, nu Dumnezeu este cauza lucrurilor pe care le vom săvârși, ci voința noastră liberă[235].

După Fericitul Augustin, Dumnezeu preștie cauzele tuturor evenimentelor din lume, însă, dintre acestea, voința noastră ocupă un loc important. Ea are atâta putere în sine cât i-a dat Dumnezeu, Care prevede puterea și lucrarea ei viitoare. Însă

---

[234] *Cf.* Fericitul Augustin, *De liber. arbitr.*, III, 4.

[235] *Dial. contra manich.*, 79, PG 94, col. 1577 B; *cf. De fid.* II, 30, col. 972 A; Origen, *De princip.* III, 1; Sfântul Ambrozie, *De fide* I, 7.

când își manifestă această putere, o face ca o ființă cu totul liberă, ca deținătorul acelei puteri. Omul nu greșește pentru că Dumnezeu a prevăzut că va greși, nici ca urmare a vreunei sorți [*fatum*] sau întâmplări [*fortuna*], ci pentru că el însuși așa dorește. Iar Dumnezeu, prevăzând aceasta, arată că nu poate fi înșelat. Cine nu vrea să greșească, acela nu greșește, fapt care a fost prevăzut, din nou, de Dumnezeu, Care știe că el nu va voi să greșească[226].

b) ***Atotînțelepciunea*** [**πανσοφία**] este însușirea rațiunii divine care se manifestă în facerea lumii, în purtarea de grijă și în mântuirea ei. În esența Sa tainică, înțelepciunea lui Dumnezeu este una cu atotștiința Lui. De aceea în Sfânta Revelație este scris: „La Dumnezeu se află înțelepciunea și puterea; sfatul și pătrunderea sunt ale Lui"[227]. Existentă prin sine, veșnică, imuabilă ca și ființa divină, înțelepciunea lui Dumnezeu se manifestă în faptele și lucrările lui Dumnezeu. Inspirat de Dumnezeu, Psalmistul David se minunează de înțelepciunea tuturor celor divine: „Cât s-au mărit lucrurile Tale, Doamne, toate cu înțelepciune le-ai făcut!"[228]. Cele mai mari și cele mai mici făpturi mărturisesc despre înțelepciunea negrăită a lui Dumnezeu. Sfântul Ioan Gură de Aur sfătuiește:

> Admiră-L pe Dumnezeu nu doar pentru că a făcut soarele și cerul, ci și pentru că a făcut furnica. Această vietate, chiar fiind așa de mică, este dovada înțelepciunii lui Dumnezeu[229].

Pe lângă lume, zidirea divină, înțelepciunea lui Dumnezeu mai este mărturisită și de chipul în care El poartă de grijă lumii, precum și de planul și mijloacele pentru mântuirea ei. Ele

---

[226] *De civit. Dei* V, 9, 4; V, 10, 2.
[227] Iov 12, 13; *cf.* Pilde 2, 6; Dan. 2, 21.
[228] Ps. 103, 25; *cf.* 91, 6; Pilde 3, 19; Ier. 10, 12.
[229] *De stat.*, hom. XII, 2.

conțin în sine „înțelepciunea de taină a lui Dumnezeu, ascunsă"[230]. Minunându-se de acestea, Sfântul Apostol a exclamat: „O, adâncul bogăției și al înțelepciunii și al științei lui Dumnezeu! Cât sunt de necercetate judecățile Lui și cât sunt de nepătrunse căile Lui!"[231]. Pentru că înțelepciunea este atât de negrăită, infinită și veșnică, Revelația Îl numește pe Dumnezeu „singurul înțelept"[232] și „înțelepciune"[233].

19. *Voia lui Dumnezeu*

Dumnezeu Cel de Sine existent și veșnic are și voia de Sine existentă, înțeleaptă, în care totul este desăvârșit, absolut și neamestecat. Prin firea și manifestările ei, voia lui Dumnezeu depășește nemăsurat puterea înțelegerii noastre. În firea ei tainică, este în același timp și dorință îndeplinită[234]. Însă mintea umană nu poate înțelege cum voia lui Dumnezeu poate fi în același timp și dorința Lui îndeplinită: „Cu adevărat, ce om poate să cunoască sfatul [βουλὴν] lui Dumnezeu sau cine poate să pătrundă voința lui Dumnezeu?"[235]. Fiind ființa întru tot desăvârșită și singură prin sine existentă, Dumnezeu nu are subiectul dorinței Sale în exteriorul Lui. Având toate desăvârșirile în plinătate absolută, El Însuși este subiectul voinței și dorinței Sale. În exteriorul Lui binele nu există, nici nu poate fi. De aceea Mântuitorul ne învață să ne supunem doar voii Tatălui nostru Ceresc celei întru tot desăvârșite și absolut bune. „Tatăl nostru [...] facă-se voia Ta, precum în cer și pe

---

[230] I Cor. 2, 7.

[231] Rom. 11, 33; *cf.* Iov 9, 10; 5, 9; 36, 23.

[232] I Tim. 1, 17; *cf.* Înț. Sol. 7, 15.

[233] I Cor. 1, 24; *cf.* Col. 2, 3.

[234] *Cf.* Sfântul Grigorie de Nyssa, *De Spirit. Sanct.* 13.

[235] Înț. Sol. 9, 13.

pământ."[236] Ei i S-a supus și Însuși Mântuitorul, fapt mărturisit de rugăciunea Sa din Ghetsimani: „Părinte, de voiești, treacă de la Mine acest pahar. Dar nu voia Mea, ci voia Ta să se facă"[237]. În toată diversitatea lucrării Sale, în facerea lumii, în purtarea de grijă și în mântuirea ei, Dumnezeu lucrează după sfatul voinței Sale [κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ][238]. Dumnezeu ne-a descoperit taina voii Sale [τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ][239] în Persoana divino-umană a Domnului nostru Iisus Hristos. Iar taina voii Sale celei preasfinte este „ca oamenii să se mântuiască de păcat și de rău prin Iisus Hristos"[240]. Dorind mântuirea lumii, Dumnezeu cel mai mult îi dorește binele și biruința peste ceea ce nu este dumnezeiesc, adică păcatul, răul și moartea.

> Deoarece Dumnezeu nu voiește ceea ce El Însuși n-a creat.[241]

Dorind mântuirea lumii, Dumnezeu nu distruge prin aceasta libertatea omului, El doar îi propune și nu îi impune mântuirea. Dacă i-ar fi impus omului mântuirea cu forța, Dumnezeu S-ar contrazice pe Sine, adică El – ca Mântuitor – S-ar contrazice pe Sine ca Făcător, întrucât a făcut omul cu voință liberă, ca acesta singur să aleagă binele sau răul[242].

Însușirile voii lui Dumnezeu

a) ***Libertatea*** [αὐτεξούσιον] voii lui Dumnezeu este însușirea care arată că Dumnezeu decide pentru toate cu puterea

---

[236] Mt. 6, 9-10; Lc. 11, 2.
[237] Lc. 22, 42.
[238] Ef. 1, 11.
[239] Ef. 1, 9.
[240] Ef. 1, 5.
[241] Tertulian, *De cult. faemin.* 7.
[242] *Cf.* Înț. Sir. 15, 14-17; Ier. 21, 8.

firii Sale celei întru tot desăvârşite, de Sine existente, veşnice, preaînţelepte şi neamestecate. Dumnezeu este cu totul independent de toate cele exterioare, precum cu fiinţa, aşa şi cu voia Sa. Voia lui Dumnezeu lucrează după autodeterminarea absolută, deoarece Dumnezeu nu depinde de nimeni şi de nimic exterior. Însă această libertate absolută lucrează pururea în desăvârşită conformitate cu toate celelalte însuşiri divine.

Însuşirea principală a Duhului lui Dumnezeu este libertatea: „Domnul este Duh, şi unde este Duhul Domnului, acolo este libertate"[243]. Duhul Domnului împarte darurile duhovniceşti „fiecăruia deosebi, după cum voieşte"[244]. Libertatea desăvârşită a voinţei divine s-a manifestat la facerea lumii: „Toate câte a vrut Domnul a făcut în cer şi pe pământ, în mări şi în toate adâncurile"[245]. Libertatea voii divine celei întru tot desăvârşite, care în toate se orientează după bunătatea şi sfinţenia Sa veşnică, se manifestă nu numai în facerea lumii, ci şi în purtarea de grijă şi în mântuirea ei[246]. Cu alte cuvinte, Dumnezeu toate le lucrează, potrivit sfatului voii Sale[247].

Adevărul divin al Sfintei Scripturi despre libertatea voii lui Dumnezeu este mărturisit prin Sfânta Tradiţie, mai ales prin acei Sfinţi Părinţi care au combătut amăgirea filosofilor păgâni şi a unor eretici, care au propovăduit că Dumnezeu este supus destinului şi că a făcut lumea din necesitate. Sfinţii Părinţi au dovedit adevărul Sfintei Revelaţii, conform căreia Dumnezeu nu este supus nici unei necesităţi, ci, fiind fiinţă absolut bună şi liberă, Se orientează după voia Sa veşnică şi preaînţeleaptă. Aşadar, după Sfântul Irineu, dacă Dumnezeu are ceva în gând, în acelaşi timp, El şi voieşte acest lucru, fiindcă

[243] 2 Cor. 3, 17; *cf.* In 4, 24.
[244] 1 Cor. 12, 11.
[245] Ps. 134, 6; *cf.* 113, 11; Dan. 4, 32; Iov 9, 12; 23, 13; Ier. 27, 5-6; Pilde 21, 1; Apoc. 4, 11.
[246] Mc. 10, 18; 1 In 1, 5; Ps. 5, 5; Deut. 32, 4; In 9, 31; Pilde 3, 32.
[247] Ef. 1, 11.5.9; Rom. 9, 20-21; Is. 29, 16; 45, 8-10; Ier. 18, 6.

El întreg este gând [ὅλος ἔννοια], întreg este voie [ὅλος θέλημα][248]. După Sfântul Grigorie de Nyssa, rațiunea și voia lui Dumnezeu sunt atât de nedespărțit și de lăuntric unite, încât între ele nu poate fi închipuit nici un interval de timp. Ele pururea lucrează împreună, concomitent și de comun acord[249].

Fiind ființă desăvârșită și absolut bună, Dumnezeu nu poate dori, alege sau lucra decât binele. Pentru că voia lui Dumnezeu, după fire, este binele suprem, neamestecat, veșnic și desăvârșit, El, în binele Său, nu Se poate schimba, desăvârși, nici diminua[250]. Sfântul Ioan Damaschinul a arătat că absența însușirii alegerii în voia lui Dumnezeu nu este semnul absenței voii în sine, ci al absenței acelei mărginiri care este proprie voii finite și mărginite. Pentru că alegerea presupune întotdeauna un fel de sfătuire, ceea ce este semnul neștiinței și mărginirii, iar Dumnezeu pe toate le știe cu o știință simplă și desăvârșită. El nu alege, deoarece are știința absolută despre toate[251].

b) ***Atotputernicia*** **[παντοδυναμία]** este însușirea dumnezeiască prin care Dumnezeu îndeplinește tot ceea ce este plăcut voii Sale celei preasfinte, preabune și preaînțelepte. Atotputernicia dumnezeiască este în armonie absolută cu toate celelalte însușiri dumnezeiești și lucrează din ele, prin ele și cu ele, iar nicidecum fără ele sau împotriva lor. De aceea, Dumnezeu lucrează tot ceea ce poate voi, prin firea Sa cea cu desăvârșire sfântă, bună, dreaptă înțeleaptă și neamestecată. El nu poate voi ceva care ar fi contradictoriu cu ființa Sa veșnică și cu însușirile neamestecate.

---

[248] *Contra haer.* 1, 12, 2.

[249] *Contra Eunom.*, lib. 12.

[250] Origen, *Contra Cels.* V, 14; Fericitul Augustin, *Contra Faust.* XXII, 22; Sfântul Vasile cel Mare, *Hexaem.*, hom. 2, 4; Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 34, 10; Sfântul Chiril al Alexandriei, *In Joan.*, lib. V, c. 8, vers. 29.

[251] *De fid.* II, 22, col. 945 CD.

> Însuşirea lui Dumnezeu de a fi Atotţiitor şi Atotputernic este stabilită de propria Sa voinţă şi hotărâre. De aceea El nu face tot ceea ce poate, ci face şi poate face doar ceea ce voieşte.[252]

Dumnezeu poate face orice voieşte, dar există lucruri pe care nu le face, chiar dacă le poate face. De exemplu, El ar putea distruge lumea, dar nu voieşte să facă aceasta. Fericitul Augustin spune:

> Dumnezeu poate multe, dar nu voieşte. Şi nu voieşte nimic din ceea ce nu poate[253].

Atotputernicia lui Dumnezeu este mărturisită de toate acele locuri ale Sfintei Scripturi, care Îl descoperă pe Dumnezeu ca Făcător, Purtător de grijă, Atotţiitor şi Mântuitor. Dumnezeu este „Dumnezeul puterilor"[254],„Domnul puterilor"[255]. El este „singurul puternic [μονος δυναστης]"[256]. Despre atotputernicia lui Dumnezeu relatează şi rugăciunea Mântuitorului în Ghetsimani: „Părinte, toate sunt Ţie cu putinţă"[257]. În iconomia dumnezeiască a mântuirii, Atotputernicul Dumnezeu face posibil şi ceea ce oamenilor li se pare imposibil. Fapt mărturisit de cuvintele Mântuitorului: „La Dumnezeu însă toate sunt cu putinţă"[258]. Iov cel mult pătimitor i-a spus lui Dumnezeu: „Ştiu că poţi să faci orice şi că nu este nici un gând care să nu ajungă pentru Tine faptă"[259]. Arhistrategul şi binevestitorul Gavriil i-a descoperit Sfintei Fecioare „că la Dumnezeu nimic

---

[252] *Mărturisirea Ortodoxă*, articol 1, răspuns la întrebarea 14.

[253] *Enchirid*. 95: „*Multa potest Deus et non vult, nihil autem vult quod non potest*".

[254] Ps. 88, 9; *cf.* 76, 14.

[255] Ps. 23, 10.

[256] 1 Tim. 6, 15 [în traducerea românească „singurul Stăpânitor"; n. tr.].

[257] Mc. 14, 36.

[258] Mt. 19, 26.

[259] Iov 42, 2.

nu este cu neputință"[260]. Puterea și atotputernicia lui Dumnezeu s-au manifestat în mod deosebit la facerea lumii într-o clipă: „Ca El a zis și s-au făcut, El a poruncit și s-au zidit"[261].

Teoria că Dumnezeu nu este atotputernic pentru că nu poate greși și pentru că nu poate muri[262] este de fapt un silogism al sofismului. Sfântul Epifanie grăiește înțelepciune dumnezeiască atunci când zice:

> Dumnezeu poate face tot ceea ce dorește, însă face doar ceea ce este în conformitate cu Dumnezeirea[263].

Clement scrie:

> Pentru Dumnezeu nimic nu este cu neputință în afară de minciună[264].

Fericitul Augustin teologhisește:

> Dacă afirmăm că Dumnezeu nu poate muri și nu poate înșela, aceasta nu înseamnă că puterea Sa slăbește. Dimpotrivă, puterea Lui ar slăbi dacă această imposibilitate ar deveni posibilitate pentru El. El este Atotputernic tocmai prin faptul că nu poate muri și nu Se poate înșela. Fiindcă se cuvine Celui Atotputernic să-I fie propriu a face ceea ce voiește și a nu încerca ceea ce nu voiește, caz în care El nu ar mai fi Atotputernic[265].

c) *Sfințenia* [ἁγιότης] este însușirea lui Dumnezeu care arată că voia lui Dumnezeu în toate este îndrumată de binele

---

[260] Lc. 1, 37.
[261] Ps. 32, 9; *cf.* Fc. 1, 3.6.9.11.15.20.24; Ps. 71, 18; 76, 14.
[262] Wycliff a scris: „*Deus peccare non potest, ergo non est omnipotens*".
[263] *Haeres.* 70, 7.
[264] *Epist. ad Cor.* 27.
[265] *De civit. Dei*, V, 10, 1.

absolut, că starea Lui permanentă este unirea deplină cu binele în care stăpânește curăția desăvârșită și unde lipsește tot răul. Sfințenia desăvârșită este caracteristică tuturor celor dumnezeiești. În Dumnezeu, și sfințenia, și libertatea sunt nemărginite și neamestecate, de aceea El nu poate greși, nici deveni ne-sfânt. Voia Lui este în armonie cu toate însușirile și lucrările Sale. În ea nu poate fi conflict, discrepanță sau neputință.

Sfânta Revelație conține foarte multe dovezi despre sfințenia lui Dumnezeu, care este întru tot desăvârșită și imuabilă. Așa ne spune Însuși Dumnezeu: „Că Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru. Sfințiți-vă și veți fi sfinți, că Eu, Domnul Dumnezeul vostru, sfânt sunt"[266]. Sfințenia dumnezeiască cea negrăită îndeamnă Puterile cerești ca neîncetat să-L slăvească pe Dumnezeu. În vedenia sa minunată, Prorocul Isaia L-a văzut pe Dumnezeu pe scaunul cel preaînalt, iar în jurul Lui Serafimi care strigau: „Sfânt, Sfânt, Sfânt este Domnul Savaot"[267]. Slăvind pe Dumnezeu, psalmistul zice: „Sfânt este Domnul, Dumnezeul nostru!"[268]. Dumnezeu, fiind absolut sfânt în Sine și după Sine, Își manifestă sfințenia în toate relațiile cu lumea, „legea Lui este sfântă"[269], „sfânt este locul unde El apare"[270], „sfântă este calea Sa"[271], „sfântă este credința Sa"[272], „sfinte sunt slugile Sale"[273], „sfânt este în faptele Sale"[274].

Sfințenia lui Dumnezeu, cea întru tot desăvârșită, se manifestă în lume ca bunătate absolută [ἀγαθότης]. Însuși Mântuitorul a declarat hotărât: „Nimeni nu este bun [ἀγαθός]

---

[266] Lev. 11, 44; *cf.* 19, 2; 20, 7; 1 Rg. 2, 2; 1 Pt. 1, 15-16.

[267] Is. 6, 3; *cf.* Apoc. 4, 8.

[268] Ps. 98, 9.

[269] Rom. 7, 12; Ps. 18, 8.

[270] Fapte 7, 33; Ieș. 3, 5; Ios. 5, 15; 2 Pt. 1, 18.

[271] Ps. 76, 13; 144, 17.

[272] Evr. 20.

[273] 2 Cor. 13, 12; Ef. 1, 4; Col. 3, 12; 1 Tes. 5, 27; Evr. 3, 1; 1 Pt. 3, 5; 2 Pt. 1, 21; Apoc. 18, 20; 22, 6.

[274] Ps. 144, 17.

decât unul Dumnezeu"[275]. Bunătatea omenească, comparată cu cea dumnezeiască, nici nu se poate numi bunătate. Însă se numește bunătate dacă este dată oamenilor în dar de la Dumnezeu, Care este singura bunătate absolută[276]. Dumnezeu este absolut sfânt și bun, de aceea El nu poate să facă rele și nu poate fi pricina răului[277]. Pentru Dumnezeu, a fi rău și a fi pricina răului este o imposibilitate firească[278]. Aceste lucruri cel mai evident le arată și le dovedește Dumnezeu-Omul Hristos, în a Cărui persoană minunată și viață neprihănită li se descoperă oamenilor sfințenia și bunătatea desăvârșită a lui Dumnezeu[279].

Precum Sfânta Scriptură, Sfinții Părinți, păzitori fideli ai adevărurilor Revelației divine, au explicat și au mărturisit sfințenia lui Dumnezeu ca însușire a Lui absolută, veșnică, de sine existentă și imuabilă. După ei, Dumnezeu este singurul sfânt după fire și, prin urmare, singurul izvor al sfințeniei, iar oamenii pot deveni sfinți numai în comuniune cu sfințenia Lui, cu ajutorul nevoințelor harismatice.

> Într-adevăr, sfânt este numai Cel sfânt după fire [φύσει ἅγιος]. Și noi suntem sfinți, dar nu după fire, ci prin comuniune [μετοχῇ], prin asceză [ἀσκήσει] și prin rugăciune.[280]

Fiind absolut bun, sfânt și imuabil, Dumnezeu nu poate greși. Recunoașterea posibilității păcatului la Dumnezeu este egală cu tăgăduirea Lui ca ființă veșnică și absolută. După preaînțeleapta Sa iubire de oameni, Dumnezeu i-a făcut pe oameni ființe cu rațiune liberă*, ca să crească în desăvârșirile

---

[275] Mc 10, 18.
[276] Iac. 1, 17; In 3, 27.
[277] Iac. 1, 13; *Pilde* 11, 20; In 1, 5.
[278] 1 In 1, 5; In 8, 12; 9, 5.
[279] *Cf.* In 1, 5; 9, 4-6; 1 Pt. 2, 22; 1 In 3, 5.
[280] *Cf.* Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Catech.* XXIII, 19.

* Слободноразуман [Slobodnorazuman] adj. – [sloboda] „libertate"; [razum] „rațiune – cel cu rațiune liberă" [n. tr.].

divine de bunăvoie și să aleagă liberi pe cele ale Sale. Însă Dumnezeu nu este vinovat că oamenii abuzează de libertatea lor spre păcat și rău. Și fiind iubire, Dumnezeu nu voiește să-i aducă pe oameni spre bine cu forța și nu le îngrădește libertatea pe care le-a dăruit-o ca dar al Său.

Păcatul, sub nici o formă, nu I se poate atribui lui Dumnezeu. Orice păcat este încălcarea voii lui Dumnezeu, lucru pe care omul îl face prin abuzarea de libertatea primită de la El. De fapt, păcatul este singurul rău, iar toate celelalte pe care noi le numim rele fizice, precum cutremurele, molimele, foametea, diversele necazuri, prin care Dumnezeu ne pedepsește pentru păcate, nu sunt rele în sine, nici după acestea nu se poate spune că Dumnezeu este pricinuitorul relelor, precum au declarat unii eretici. În esența lucrurilor, toate aceste necazuri sunt consecințe directe sau indirecte ale păcatului, singurul rău pe care Dumnezeu îl îngăduie sau îl folosește ca mijloc de îndreptare, ca oamenii să se depărteze de rău și de păcat și să se întoarcă spre bine, în care este viața, nemurirea și fericirea. Așa cred Sfinții Părinți care tâlcuiesc acele locuri ale Sfintei Scripturi în care Dumnezeu, în mod aparent, este reprezentat ca pricinuitorul răului.

> Când vei auzi: „Se întâmplă vreo nenorocire în cetate fără ca Domnul să nu o fi pricinuit?" (Am. 3, 6), să știi că aici sub numele de „nenorocire"* se înțeleg necazurile, care se trimit la cei păcătoși ca să se depărteze de fărădelege. Dumnezeu „face pace și zidește rele" (Is. 45, 7), în tine deosebit întărește pacea, atunci când, prin învățătura mântuitoare, liniștește duhul tău și îmblânzește patimile care luptă împotriva sufletului tău. „Zidește rele", adică transformă răul și îl îndreaptă spre bine, iar acesta primește însușirile binelui. [...] Așadar, dacă vom numi pace starea fără război, iar necazurile războiului

* În traducerea slavonă – „rău" [n. tr.].

rău [...], atunci vom afirma că Dumnezeu, după dreaptă judecata Sa, prin război trimite pedeapsă celor care au meritat-o"[301].

Sfântul Ioan Damaschinul scrie:

Trebuie să știm că, în Sfânta Scriptură, există obiceiul ca îngăduirea lui Dumnezeu să fie numită lucrarea Sa. [...] Așadar, expresiile „Dumnezeu i-a închis pe toți în neascultare" (Rom. 11, 32) și „Dumnezeu le-a dat duh de amorțire, ochi ca să nu vadă și urechi ca să nu audă" (Rom. 11, 8), nu trebuie înțelese că Dumnezeu Însuși a făcut acestea, ci că El doar le-a îngăduit, întrucât binele, în sine, este independent și liber de orice constrângere [...]. Dar chiar și atunci când Sfânta Scriptură zice că „Dumnezeu zidește rele" (Is. 45, 7) și „se întâmplă vreo nenorocire în cetate fără ca Domnul să nu o fi pricinuit?" (Am. 3, 6), prin aceasta nu se arată că Dumnezeu este cauza răului [αἴτιον κακῶν], fiindcă cuvântul „rău" are două sensuri. Uneori indică „răutatea firii [τὸ τῇ φύσει κακὸν]" celei potrivnice virtuții și voii divine, iar alteori arată răutatea și chinul simțurilor noastre, adică nevoile și necazurile. Însă ele, chiar dacă sunt grele, sunt rele doar aparent, iar în realitate sunt bune, deoarece pentru cei înțelepți ele devin pricina schimbării și a mântuirii. Sfânta Scriptură afirmă că ele sunt de la Dumnezeu. Dar și aici trebuie sesizat că tot noi suntem pricina acestor răutăți, pentru că răutățile neintenționate [*τὰ ἀκούσια*] sunt rezultatul răutăților intenționate [*τῶν ἑκουσίων κακῶν*][302].

d) ***Dreptatea*** [δικαιοσύνη] este însușirea lui Dumnezeu care Îl arată ca Dătător al legii și Judecător, întru toate drept. Fiind singurul Bun, Sfânt, Drept și Atotputernic, Dumnezeu

[301] Sfântul Vasile cel Mare, *Qoud Deus non est auct. mal.*, n. 6; *cf.* Sfântul Ioan Gură de Aur, *De diabol.*, hom. I, 4-5; Clement Alexandrinul, *Pedag.* I, 8; *Strom.* I, 17; Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra gent.* 7; Fericitul Augustin, *De Genes. contra manich.*, lib. II, c. 29.

[302] *De fid.* IV, 19, PG 94, coll. 1192 BC – 1193 A.

a făcut numai cele bune"[233] şi, în afară de aceasta, a dat făpturilor Sale raţionale legea: „Legea e sfântă şi porunca e sfântă şi dreaptă şi bună"[234]. În afară de legea morală a firii, dată oamenilor la facere de Făcătorul şi Iubitorul lor[235], El, în Revelaţia Sa supranaturală a Noului şi Vechiului Testament, le-a dat legea şi mijloacele Lui sfinte şi drepte, ca ei înşişi, prin împlinirea legii celei sfinte şi drepte, cu mijloacele cele sfinte şi drepte, să devină sfinţi şi drepţi[236]. Dumnezeu, prin Persoana divino-umană a Mântuitorului Iisus Hristos, a dat oamenilor tot ceea ce este necesar ca firea lor să crească în desăvârşirea divină la infinit. De aceea Domnul nostru Iisus Hristos a exprimat dreptatea lui Dumnezeu, cea sfântă şi veşnică, cerând oamenilor desăvârşire dumnezeiască: „Fiţi, dar, voi desăvârşiţi, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvârşit este"[237]. Dreptatea veşnică a Dătătorului de lege, drept şi sfânt, cere de la oameni împlinirea voluntară a legilor şi poruncilor divine celor drepte şi sfinte, ca în acest fel, „sporind în creşterea lui Dumnezeu", să ajungă la „măsura vârstei deplinătăţii lui Hristos"[238].

În dreptatea şi sfinţenia Sa absolută, Dumnezeu nu este doar Singurul, întru toate drept, Dătător de lege, ci şi singurul Judecător: „Unul este Dătătorul legii şi Judecătorul"[239], Care fiind astfel, drept îi răsplăteşte pe cei care împlinesc legea Lui, iar pe cei care o calcă cu dreptate îi pedepseşte[240]. Toţi cei care împlinesc legea Lui, dreaptă şi sfântă, sunt răsplătiţi de Dumnezeu în lumea aceasta sau în cealaltă, iar toţi cei care o calcă şi o dispreţuiesc sunt pedepsiţi ori în lumea aceasta, ori în

---

[233] *Cf.* Fc. 1, 31; Ps. 110, 3; Înţ. Sol. 39, 21; Pilde 8, 31.
[234] Rom. 7, 12; *cf.* Ps. 18, 8; 11, 7; 1 Tim. 1, 8.
[235] Rom. 2, 15; Evr. 8, 10; Fapte 17, 27.
[236] Lev. 11, 44; 1 Tes. 4, 3; Ef. 2, 10
[237] Mt. 5, 48; *cf.* Deut. 18, 13; 1 Par. 28, 9; Evr. 6, 1; 1 Pt. 1, 15
[238] Col. 2, 19; Ef. 4, 13.
[239] Iac. 4, 12.
[240] Ps. 3, 13; 7, 12; 9, 9; 66, 5; 95, 13; 118, 75; Fapte 17, 31.

cealaltă. Dreptul Dătător de lege este în același timp și Dreptul Judecător[291], Care judecă după dreptatea veșnică și la sfârșitul lumii va judeca pe fiecare om în parte și pe toți împreună[292]. Dreptatea lui Dumnezeu, cea preasfântă și desăvârșită, ia hotărâri absolut drepte, întrucât ea nu este părtinitoare, nu ține seama de chip sau de origine, ci aduce dreapta judecată după credință și după fapte[293]. Nimeni și nimic nu poate clătina dreptatea lui Dumnezeu, deoarece „dreptatea Lui rămâne în veacul veacului"[294].

Biserica, priveghind, întotdeauna a păzit și a mărturisit, prin Sfinții Părinți și Învățători, învățătura Revelației divine despre dreptate ca însușire a lui Dumnezeu și că El este, întru toate, Dreptul Judecător, mai ales atunci când au apărut amenințările ereticilor marcioniți, manihei și alții. Logica acestor eretici n-a reușit să împace existența însușirilor de iubire și de dreptate în singurul Dumnezeu și, ca să iasă din această dificultate, au recurs la diteism. După aceștia, există doi dumnezei, Dumnezeul bunătății, al iubirii și al milei din Noul Testament și Dumnezeul dreptății dure și nemiloase din Vechiul Testament, Cel Care judecă și mustră. Sfinții Părinți și Învățători bisericești au osândit această învățătură ca hulitoare. După ei, și iubirea, și dreptatea în Dumnezeu sunt însușiri cu totul potrivite, care niciodată și în nici un caz nu sunt contradictorii, ci totdeauna conlucrează într-o armonie desăvârșită, una în cealaltă și una prin cealaltă. Dacă n-ar fi așa, Dumnezeu S-ar transforma într-o ființă haotică, n-ar mai fi Dumnezeu și S-ar distruge pe Sine.

---

[291] 2 Tim. 4, 8.

[292] Fapte 17, 31; Mt. 25, 32-46; Rom. 14, 10; Fapte 10, 42-43; Ef. 6, 8; 2 Cor. 5, 10; 2 Tim. 4, 7-8; 1 Pt. 3, 12; Rom. 12, 19; Deut. 32, 35.

[293] 1 Pt. 1, 17; 3, 12; Rom. 2, 6.11; Ps. 5, 12-13; 23, 4-5; Pilde 3, 33; 2 Cor. 5, 10.

[294] Ps. 110, 3; *cf.* 47, 11; 101, 28.

Iubirea lui Dumnezeu este întotdeauna dreaptă, precum și dreptatea este întotdeauna iubitoare. Dumnezeu are în sine bunătate, iubire și dreptate absolută, dar în același timp are și fericire absolută. Iar dreptatea, iubirea și binele se manifestă în această lume având în sine și fericirea, așadar, când oamenii se îmbogățesc cu ele, în același timp ei câștigă și fericirea. Însă ceea ce se se află în afara acestora, adică răul și păcatul, conține în sine suferință și chin[illegible].

Combătând învățătura lui Marcion despre cei doi dumnezei, cel vetero-testamentar, dur și rău, și cel neotestamentar, bun și milostiv, Sfântul Irineu scrie:

> Dacă Dumnezeu Judecătorul n-ar mai fi, în același timp, și bun [*bonus*], ca să arate milă celor cărora le trebuie [...], atunci El n-ar mai fi nici dreptul [*justus*] și nici înțeleptul Judecător [...]. Așadar, Marcion, împărțindu-L pe Dumnezeu în două, numindu-L pe unul Bun [*bonus*], iar pe celălalt Judecător [*judicialem*], în ambele cazuri L-a nimicit pe Dumnezeu. Întrucât dacă Dumnezeu Judecătorul nu este și bun, atunci n-ar mai fi Dumnezeu, pentru că cel în care nu este bunătate [*bonitas*] nu este Dumnezeu. De asemenea, și Bunul (Dumnezeu), dacă nu este și Judecător [*judicialis*], atunci, ca și în primul caz, n-ar mai fi Dumnezeu, pentru că este lipsit de însușirea indispensabilă a lui Dumnezeu[illegible].

Comuniunea cu Dumnezeu este comuniune cu viața cea veșnică, cu sfințenia, cu fericirea și cu toate bunurile dumnezeiești. Iar depărtarea și despărțirea de Dumnezeu, prin păcate, este despărțirea de toate bunurile dumnezeiești. De aceea păcătoșii se vor chinui veșnic nu pentru că Dumnezeu i-a pedepsit anticipat, ci pentru că singuri s-au lipsit de toate bunurile dumnezeiești[illegible].

[illegible] *Cf.* Sfântul Grigorie de Nyssa, *In Ecclesiast.*, hom. VII.

[illegible] *Contra haer.* III, 25, 2 și 3.

[illegible] *Ibidem*, V, 27, 2.

În epistola sa împotriva lui Marcion, Tertulian a arătat că dreptatea însăși este binele moral, dar și păzitoarea acestuia. De asemenea, bunătatea însăși nu exclude dreptatea, ci, fără ea, bunătatea ar fi devenit neputincioasă și răul n-ar fi fost pedepsit, iar aceasta este cu desăvârșire împotriva firii divine, care iubește numai ceea ce este bun[298]. Dumnezeu îngăduie pedepse pentru păcate, iar acestea, chiar dacă sunt un rău chinuitor pentru cei care le merită și le suportă, în sine sunt bune, întrucât sunt în conformitate cu dreptatea și apără tot ceea ce este bun și totdeauna duc spre biruința binelui[299].

Ca argument împotriva dreptății și dreptei judecăți ale lui Dumnezeu este folosit faptul că, în această lume, deseori drepții suferă, iar păcătoșii sporesc. Însă acest fapt poate fi explicat corect numai în lumina învățăturii Revelației divine a Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții. Conform acestora, viața pe pământ nu este timpul nici pentru recompensa finală, nici pentru pedeapsa finală a lui Dumnezeu. Necazurile drepților și sporirea păcătoșilor în această lume deseori depind de oamenii și de împrejurările pe care ei înșiși le creează. Atunci când îngăduie sau trimite necazuri celor drepți, Dumnezeu face aceasta după dreptatea Sa înțeleaptă, „că nu este om care să nu greșească"[300]. El face aceasta cu buna intenție ca prin acestea să-i călească în bine, să-i întărească în credință și astfel să-i curețe de tot păcatul[301]. Atunci când, în această lume, Dumnezeu îi umple pe păcătoși cu bunurile Sale, El o face ca prin bunătatea Sa să-i trezească și să-i îndemne spre pocăință, arătându-le prin aceasta dreptatea Sa milostivă și mărturisindu-le că fericirea și bucuria se află numai în bunătatea

---

[298] *Advers. Marcion.* II, 11 și 12.

[299] *Ibidem*, II, 14; *De resurrect carn.* 14.

[300] 1 In 1, 8; 3 Rg. 8, 46; Pilde 20, 9; Iov 14, 4-5; 15, 14; Ps. 50, 7; Is. 64, 6; Înț. Sir. 7, 21.

[301] 1 Pt. 1, 6-7; 2 Cor. 4, 17; Rom. 8, 18; 5, 3-5; Iov 23, 10; Pilde 17, 3; 27, 21; Înț. Sir. 2, 5; Zah. 13, 9; Iac. 1, 24; Înț. Sol. 3, 6; 2 Cor. 12, 10.

lui Dumnezeu[502]. Şi în primul, şi în al doilea caz, Dumnezeu procedează după dreptatea Sa veşnică, întrucât, fiind Atotştiutor, cunoaşte tot ceea ce este în om până în cele mai mici detalii[503]. Concomitent cu această lucrare a lui Dumnezeu, în sufletele drepţilor şi păcătoşilor se petrece următorul proces pur subiectiv: pe măsură ce se înmulţesc suferinţele drepţilor, creşte şi mângâierea lui Dumnezeu în ei[504]. Iar păcătoşii, în pofida sporirii lor evidente, deseori sunt chinuiţi de propria lor conştiinţă din cauza păcatelor şi fărădelegilor[505].

20. *Simţirea lui Dumnezeu*

În Duhul lui Dumnezeu, analog duhului omenesc, pe lângă raţiune şi voie, mai există şi simţirea ca o putere esenţială a Lui. Această parte simţitoare a fiinţei divine se manifestă diferit în Sfânta Revelaţie, de aceea şi este descrisă în diferite feluri. De obicei, firea şi lucrarea sunt numite în Sfânta Scriptură „inima lui Dumnezeu", care „se bucură, se întristează, se mânie, iubeşte dreptatea şi urăşte fărădelegea"[506]. Însă toate aceste expresii nu trebuie înţelese în sens antropomorf, ci trebuie privite ca nişte cuvinte care se potrivesc cu înţelegerea şi exprimarea umană. Dumnezeu, şi în această parte a fiinţei Sale, S-a descoperit incomparabil mai desăvârşit decât oamenii, fiind îndestulat, în ea, de orice desăvârşire dumnezeiască şi plinătate: veşnicie, neprihănire, nemărginire, de Sine existenţă, imuabilitate, libertate şi atotprezenţă.

---

[502] Rom. 2, 4; 2 Pt. 3, 9; Is. 30, 18.

[503] In 2, 25.

[504] 2 Cor. 1, 5-7; 4, 8.17; 6, 4-10, 1 Cor. 4, 11-13; Rom. 14, 17.

[505] Înţ. Sol. 11, 17; 12, 27.

[506] Ier. 7, 31; 23, 20; 30, 23-24; 32, 41; Fapte 13, 22; Osea 11, 8; Ps. 44, 8, Pilde 11, 20; Evr. 1, 9.

Însușirile simțirii lui Dumnezeu

a) *Fericirea* [μακαριότης] este simțirea lui Dumnezeu, permanentă, neîntreruptă, veșnică și imuabilă, care provine din trăirea tuturor desăvârșirilor divine ca natura ființei Sale. Dumnezeu are plinătatea absolută a tuturor desăvârșirilor și, prin aceasta, are fericirea desăvârșită. Armonia desăvârșită și neschimbabilă a tuturor însușirilor ființei lui Dumnezeu Îl face să fie fericit, într-un mod desăvârșit și imuabil. De aceea Dumnezeu este „Fericit și singur Puternic, Împăratul împăraților și Domnul domnilor"[307]. Pentru că fericirea lui Dumnezeu este o stare permanentă, neîntreruptă, care nu vine la El din afară, nici nu depinde de ceva exterior, de aceea nu se poate schimba, nu poate crește și nu se poate micșora. Având pururea toate bunurile veșnice, într-o plinătate desăvârșită, Dumnezeu este pururea fericit în aceeași măsură, indiferent dacă oamenii Îl cinstesc sau nu. Dacă ai greșit, ce I-ai făcut Lui (Dumnezeu)? Și dacă mult ai păcătuit, ce-I poți face (Lui)? Chiar dacă ești drept, ce I-ai dat Lui? Sau ce va lua din mâinile tale?"[308]

Dumnezeu este absolut fericit în Sine și, în manifestările Lui în hotarele lumii mărginite, apare ca izvorul fericirii pentru ființele mărginite[309].

b) *Iubirea* [ἀγάπη] este o însușire esențială a simțirii lui Dumnezeu, prin care El există în Sine și Se manifestă lumii exterioare Lui. După învățătura Sfintei Revelații, Dumnezeu nu doar că are iubire, ci și „este Iubire". În El, ființa și iubirea sunt una și aceeași. De aceea bunăvestirea principală a Evangheliei lui Hristos este: „Dumnezeu este iubire [ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστιν]"[310]. Sfântul Grigorie Teologul zice:

---

[307] 1 Tim. 6, 15; *cf.* 1, 11; Ps. 15, 11.

[308] Iov 36, 6-7; *cf.* Ier. 7, 19; Iov 22, 3.

[309] Ps. 26, 8-13; 15, 11; Iac. 1, 17; Ps. 49, 15; 85, 11; Mt. 5, 8.

[310] 1 In 4, 8; *cf.* 1 In 4, 16.

Dacă cineva ne-ar fi întrebat pe Cine cinstim noi și Cui ne închinăm, răspunsul este simplu: noi cinstim iubirea, deoarece, după cuvintele Duhului Sfânt, Dumnezeul nostru „este iubire" (1 In 4, 8) și această denumire a lui Dumnezeu Îi este mai plăcută decât orice alt nume[311].

Viața Celei mai înalte firi este iubire.[312]

Iubirea L-a îndemnat pe Dumnezeu să facă lumea, să-i poarte de grijă și s-o mântuiască. Îndemnat de iubire, Dumnezeu a făcut lumea, ca făpturile Lui să devină părtașe desăvârșirilor Sale divine, în măsura în care acestea le pot primi și însuși[313]. Îndemnat de iubire, Dumnezeu neîncetat poartă lumii de grijă, povățuind ființele mărginite pe calea adevărului Său veșnic spre fericirea veșnică[314]. Purtând de grijă neamului omenesc prin iubire, Dumnezeu a trimis în lume pe Fiul Său cel Unul-Născut, ca s-o mântuiască de păcat și s-o treacă de la moarte la viața veșnică: „Căci Dumnezeu așa a iubit lumea, încât pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică"[315]. „În aceasta este dragostea, nu fiindcă noi am iubit pe Dumnezeu, ci fiindcă El ne-a iubit pe noi și a trimis pe Fiul Său jertfă de ispășire pentru păcatele noastre."[316] Iubirea pătrunde în toate desăvârșirile divine și bunurile revărsate peste noi de la Dumnezeu la facerea lumii, la purtarea de grijă și la mântuirea ei, și se manifestă ca legătură a tuturor desăvârșirilor [σύνδεσμος τῆς τελειότητος], legătură care leagă toate desăvârșirile evanghelice

---

[311] *Omilia 23.*

[312] Sfântul Grigorie de Nyssa, *De anima et resurrect.*

[313] Ef. 1, 5.9; In 14, 23; Mt. 25, 34.

[314] In 14, 6; 18, 34; 1, 17; Mt. 7, 9-11; 5, 45; 10, 29; Lc. 1, 72.78; 6, 36; 2 Cor. 1, 3; Rom. 2, 4; 11, 16.22; Ps. 24, 10; 102, 13; 144, 9; Is. 9, 6.

[315] In 3, 16; *cf.* 6, 40; Is. 9, 6.

[316] 1 In 4, 10; *cf.* 2, 2; Rom. 5, 8; Tit 3, 4-5.

într-o unitate minunată[307], și pe fiecare om al lui Dumnezeu îl face să devină nemuritor fiind muritor, veșnic fiind vremelnic, netrecător fiind trecător.

21. *Unitatea ființei lui Dumnezeu*

Dumnezeu Cel Infinit, Veșnic, Absolut, întru toate desăvârșit cu ființă, este în același timp Unul și Singurul. Altfel nici nu poate fi, întrucât dacă în afară de Dumnezeu ar fi existat altcineva egal Lui, atunci El n-ar fi fost infinit, ci finit; n-ar fi fost absolut, ci relativ; n-ar fi fost desăvârșit întru toate, ci desăvârșit doar parțial; n-ar fi fost nemărginit, ci mărginit. Cu alte cuvinte, n-ar fi fost Dumnezeu. Deoarece, „dacă Dumnezeu nu este Unul, atunci nu există"[308]. Întruchipând toate desăvârșirile în realitatea lor nemărginită, Dumnezeu trebuie să fie Unul.

> Așadar, dacă Dumnezeu e desăvârșit, poate fi doar Unul.[309]

Însuși termenul „absolut" include în mod obligatoriu și termenul „Unul". Fiindcă o ființă absolută este așa prin faptul că este una. Două sau mai multe ființe absolute nu pot exista, dacă nu vor înceta de a fi absolute. Cu alte cuvinte, nu există doi sau mai mulți dumnezei. Sfântul Ioan Damaschinul scrie:

> Dumnezeu este desăvârșit, și fără prihană în bunătate, în înțelepciune și în putere. El este fără de început, infinit, veșnic și nemărginit. Pe scurt, El este desăvârșit în toate [κατα

[307] Col. 3, 12-14.

[308] Tertulian, *Adv. Marcion* I, 3: *„Deus, si non unus est, non est"*.

[309] Lactanțiu, *Divinae institutiones* I, 3: *„Deus, si perfectus est, non potest esse, nisi unus"*.

πάντα]. Așadar, dacă vom accepta existența multor dumnezei, va trebui să recunoaștem și diferențele dintre cei mulți. Întrucât, dacă între ei nu sunt diferențe, atunci nu sunt mulți, ci unul, iar dacă între ei există diferențe, atunci unde este desăvârșirea [ἡ τελειότης]? Deoarece, dacă bunătatea, puterea, înțelepciunea, timpul sau locul ar fi fost nedesăvârșite, atunci nici Dumnezeu n-ar fi existat. Însă egalitatea [ἡ ταυτότης] în toate mai degrabă indică existența Unui Dumnezeu, și nu a mai multora. În afară de aceasta, dacă ar exista mai mulți dumnezei, atunci cum s-ar păzi nemărginirea? Deoarece unde ar fi unul, acolo n-ar fi celălalt. [...] Prin urmare, Dumnezeu este Unul, Desăvârșit, Nemărginit, Făcătorul lumii, Păzitorul și Povățuitorul, mai presus și înainte de orice desăvârșire [ὑπερτελὴς καὶ προτέλειος][120].

Credința în unitatea lui Dumnezeu este dogma principală a Sfintei Revelații. Deoarece primul semn al adevăratei cinstiri a lui Dumnezeu este credința și mărturisirea că Dumnezeu este Unul și Singurul [εἷς καὶ μόνος][121]. Biserica Sobornicească a exprimat acest adevăr dogmatic al Revelației divine prin primul articol al Simbolului de credință: „Cred într-Unul Dumnezeu [Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν]". Iar mai înainte, acesta se găsea în toate simbolurile Bisericilor locale[122] și în mărturisirile de credință ale Sfinților Părinți și ale Învățătorilor bisericești[123].

Adevărul dumnezeiesc principal al Revelației vetero-testamentare este credința în Unul și Singurul adevărat Domn și Dumnezeu. Ea este sufletul tuturor celorlalte adevăruri vetero-testamentare care, prin ea și datorită ei, sunt adevărate și dumnezeiești. Israelul a fost poporul ales tocmai pentru ținerea și păzirea credinței Revelației divine într-Unul și singurul Domn și Dumnezeu. Iahve nu este doar Dumnezeul

---

[120] *De fid.* 1, 5, col. 801 AB; *cf.* Sfântul Irineu, *Contra haer.* II, 1, 2 și 5.
[121] Sfântul Iustin, *Cohort. ad Graec.*, c. 36.
[122] Vezi: *infra*, *Hotărârile Sinoadelor Ecumenice și locale*, p. 71.
[123] Vezi: *infra*, *Mărturisirile de credință...*, p. 73.

suprem, „Dumnezeul dumnezeilor"[324], ci și unul, singurul și adevăratul Dumnezeu: „Cunoaște dar astăzi și ține minte că Domnul Dumnezeul tău este Dumnezeu sus în cer și jos pe pământ și nu mai este altul afară de El"[325]. Adevărul despre unul, singurul și adevăratul Dumnezeu și cerința de a crede în El ca atare este prima poruncă a Decalogului, încredințat lui Moise de Însuși Dumnezeu: „Eu sunt Domnul Dumnezeul tău [...]. Să nu ai alți dumnezei afară de Mine!"[326]. De aceea, mai târziu, Moise, văzătorul de Dumnezeu, s-a adresat poporului: „Ascultă, Israele, Domnul Dumnezeul nostru este singurul Domn"[327]. Preamărind supremația unului și singurului adevărat Dumnezeu asupra zeităților păgâne și false, inspiratul psalmist David a exclamat despre Dumnezeu Cel Viu și adevărat: „Nu este asemenea ție între dumnezei, Doamne, și nici fapte nu sunt ca faptele Tale [...]. Că mare ești Tu, Cel ce faci minuni, Tu ești singurul Dumnezeu"[328]. Însuși Dumnezeu Savaot a vorbit prin gura Prorocului Său Isaia, cel insuflat: „Eu sunt Domnul și nimeni altul! Afară de Mine nu este Dumnezeu[329]. Eu sunt Cel dintâi și Cel de pe urmă și nu este alt dumnezeu afară de Mine[330]! Înainte de Mine n-a fost Dumnezeu

---

[324] Scriitorii Vechiului Testament câteodată Îl numesc pe Dumnezeu „Dumnezeul dumnezeilor" (Deut. 10, 17; Ps. 95, 4-5; 96, 9; 134, 5; Deut. 32, 31). Ei fac aceasta atunci când accentuează superioritatea nemăsurată a adevăratului Dumnezeu asupra zeităților false ale popoarelor păgâne. Despre falsitatea, nimicnicia și lipsa de viață a zeităților și a întregii religii păgâne vorbesc în multe și felurite moduri (Lev. 17, 7; 19, 4; Num. 33, 32; Ieș. 23, 24; 20, 5; Fc. 35, 2; Deut. 7, 5, 4, 3; 32, 21 38; Ier. 2, 5; 10, 6-10, 3, 10, 13, 25; Is. 44, 20; Ps. 105, 28; 4 Rg. 19, 15-19).

[325] Deut. 4, 39; *cf.* 4, 35; 32, 39; Iosua Navi 2, 11; Is. 44, 8; 3 Rg. 8, 60.

[326] Ieș. 20, 2-3; *cf.* Deut. 5, 6-7; Ps. 80, 11.

[327] Deut. 6, 4.

[328] Ps. 85, 7.10; *cf.* Deut. 3, 24; 2 Rg. 7, 22; Is. 45, 21.

[329] Is. 45, 5; *cf.* Ps. 17, 32; 2 Rg. 22, 32; Ieș. 15, 11; Is. 43, 11; Os. 2, 23; Zah. 14, 9; Mal. 2, 10.

[330] Is. 44, 6; *cf.* 41, 4; 48, 12; 44, 8.

și nici după Mine nu va mai fi[331]! Eu sunt Dumnezeu și afară de Mine nu este mântuitor"[332].

Învățătura Vechiului Testament despre unitatea ființei lui Dumnezeu cel unic și singurul adevărat și-a primit plinătatea ei finală și desăvârșită în Revelația Noului Testament. Însuși Mântuitorul a descoperit că prima poruncă a Decalogului este prima și cea mai mare poruncă pentru toți oamenii din toate timpurile: „Întâia (poruncă) este, Ascultă Israele, Domnul Dumnezeul nostru* este singurul Domn"[333]. Mântuitorul condiționează însăși mântuirea oamenilor de cunoașterea și de mărturisirea credinței în Unul și Singurul Adevărat Dumnezeu: „Și aceasta este viața veșnică: să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat [ἵνα γινώσκωσι σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν]"[334]. Sfinții Apostoli, învățați de Domnul Hristos și întăriți de Duhul Sfânt în această cunoaștere și credință în singurul și adevăratul Dumnezeu, cu stăruință au propovăduit-o și au răspândit-o. Luminând cu lumina adevărului divin esența politeismului, ei au arătat și au dovedit că politeismul este rodul rațiunii umane stricate de păcat și al gândurilor rătăcite de vicii[335]. Oamenii au născocit mulți „dumnezei și domni" falși, însă Sfinții Apostoli afirmă că aceștia sunt „nimic în lume [οὐδὲν ἐν κόσμῳ] și că nu este alt Dumnezeu decât Unul singur [οὐδεὶς Θεὸς ἕτερος εἰ μὴ εἷς]". Totuși noi Îl avem pe acel „Singur Dumnezeu, Tatăl, din Care sunt toate" și pe „singurul Domn, Iisus Hristos, prin Care sunt toate"[336]. Nimic nu-i tulbură

---

[331] Is. 43, 10; *cf.* 41, 4; 46, 9.

[332] Is. 43, 11; *cf.* Os. 13,4.

* În slavona bisericească: „Первая всехъ заповедiй: слыши, Израилю, Господь Богъ вашъ, Господь единъ есть" – „Ascultă Israele, Domnul Dumnezeul *vostru* este singurul Domn" [n. tr.].

[333] Mc. 12, 29.

[334] In 17, 3.

[335] Rom. 1, 21-23.28.

[336] 1 Cor. 8, 4-7.

și nu-i mânie mai mult pe Sfinții Apostoli și turma blândă a lui Hristos ca înțelegerea politeistă a propovăduirii lor despre Unicul și Singurul Adevărat Dumnezeu[337]. Plini de adevărul divin despre unitatea și singularitatea lui Dumnezeu Cel Viu și Adevărat, o simplă privire la idoli îi tulbura[338], și au afirmat neînfricoșat că aceștia nu sunt dumnezei, ci rodul mâinilor omenești[339]. Hrăniți de veșnicele adevăruri ale Domnului Hristos și privind omenirea din perspectiva divino-umană a Mântuitorului, ei au propovăduit neîncetat că Unul și Singurul Adevărat Dumnezeu nu este doar al iudeilor, ci și al tuturor celorlalte popoare: „Un Dumnezeu și Tatăl tuturor, Care este peste toate și prin toate și întru toți"[340]. Și precum cei tăiați împrejur, așa și cei netăiați împrejur se îndreptează prin credință în Singurul Adevărat Dumnezeu[341]. Iar Domnul Iisus Hristos este și „adevăratul Dumnezeu și viața de veci"[342].

În conformitate cu Sfânta Scriptură, Sfânta Tradiție conține din belșug adevărul viu și de viață dătător al unității și unicității adevăratului Domn și Dumnezeu. Sfinții Părinți, vederea sfântă a Bisericii, privesc fără clipire și neîncetat mărturisesc adevărul Sfintei Revelații. Acesta (adevărul), pentru ei, fizic, metafizic, logic și fundamental, reprezintă unica posibilitate. Dumnezeu, fiind Unul în toate, în mod excepțional, este Unul și prin unicitatea ființei Sale. Fiind plinătatea absolută a tuturor lucrurilor, El prin unitatea ființei Sale este Unic și mai presus de orice comparație cu unitatea ființelor și a lucrurilor finite. Unitatea ființei Sale în nici un caz nu poate fi închipuită în conformitate cu unitatea ființelor din natura fizică. Fiind Unul, Dumnezeu este infinit și nemărginit, pe când unitățile

[337] Fapte 14, 7-15.
[338] Fapte 17, 16.
[339] Fapte 19, 26.
[340] Ef. 4, 6; *cf.* 1 Tim. 2, 5; Gal. 3, 20.
[341] Rom. 3, 29-30; 4, 11-12.
[342] 1 In 5, 20.

din natura fizică sunt finite și mărginite. Fiind Unul, Dumnezeu este unicitate infinită. Dumnezeu este o Unitate nesfârșit de infinită sau unicul și singurul infinit. Dumnezeu este unul, dar nu in sensul în care lucrurile sunt unice între celelalte asemenea lor, ci Unul, într-un mod unic, excepțional și incomparabil, Unul, într-un mod absolut, infinit și nemărginit, prin urmare, după El, în afară de El și cu excepția Lui, nu este și nici nu poate fi un alt Dumnezeu. În această unitate, mai presus de minte, ființa lui Dumnezeu este simplă, necompusă, neîmpărțită și absolută. Fiind unitate absolută, Dumnezeu este Unul [εἷς] și Singurul [μόνος], de fapt El este o Unitate absolută [ἑνάς] și Unicitate absolută [μονάς], care nu se poate împărți, nici mărgini, nici întruchipa ca fiind compusă[343].

Combătând politeismul păgânilor și al ereticilor gnostici, care au împărțit Dumnezeirea în *eoni*, dintre care fiecare are o parte mai mare sau mai mică din Dumnezeu și din însușirile Sale[344], Sfinții Părinți și Învățători bisericești au dovedit toată absurditatea și lipsa de logică a unei astfel de învățături și credințe, deoarece politeismul în teorie și în practică este ucigător pentru firea omenească. Așadar, după Sfântul Atanasie cel Mare, însuși faptul că există o singură lume, și nu mai multe, este dovada neclintită că există și un singur Făcător. Simetria, ordinea, armonia care se oglindesc în lume ne duc indispensabil la ideea că și Dumnezeu este Unul, iar nu mai mulți dumnezei, Care poartă de grijă lumii și Care stăpânește cu ea. Dacă facerea lumii, purtarea de grijă, stăpânirea cu ea ar fi fost faptele mai multor dumnezei, și nu numai ale unui Singur Dumnezeu, atunci s-ar fi creat dezordine, haos și anarhie. Încât așa precum politeismul este ateism [πολυθεότης –

[343] *Cf.* Clement Alexandrinul, *Stromata* V, 11; Origen, *De princip.* I, 1, 6; Fericitul Augustin, *De vera relig.*, c. 36, 66; *De Trinit.* VI, 4, 6.

[344] Sfântul Irineu, *Contr. haer.* I, 1, 1-3

αθεότης], la fel și poliarhia [πολυαρχία] în mod obligatoriu este anarhie [ανάγκη αναρχία][345].

Sfinții Părinți au respins nu numai politeismul, ci și diteismul, ca o imposibilitate logică și absurditate evidentă, într-o astfel de lume și umanitate. Ca să justifice logic existența binelui și a răului în lume, ereticii maniheiști au recurs la dualism, conform căruia există doi dumnezei, dintre care unul este al binelui și cauza a tot ceea ce este bun, iar celălalt, al răului și pricinuitorul a toată răutatea. Învățătorii bisericești cei înțelepțiți de Dumnezeu au accentuat că un astfel de diteism reprezintă o contradicție logică, prin urmare imposibilă. Încât, dacă amândoi dumnezeii sunt de aceeași putere, atunci lupta lor s-ar termina prin distrugerea și a binelui, și a răului din lume, iar dacă nu sunt de aceeași putere, atunci cel mai puternic l-ar distruge pe cel mai slab, astfel încât în lume ar exista ori numai dumnezeul binelui, ori numai cel al răului[346].

În secolul al VI-lea, în rândul monofiziților s-a ivit secta *triteiștilor*. După învățătura lor, toate Cele trei Persoane ale Dumnezeului Cel Treimic au firi proprii, deosebite și particulare [μερικάς ούσίας], așadar, fiecare reprezintă un dumnezeu deosebit. Căpetenia acestei erezii a fost Ioan Grămăticul din Alexandria, numit Filopon[347].

În secolul al VII-lea, împreună cu dualismul maniheist a apărut eresul *pavlicienilor*, care reprezintă o dezvoltare schismatică a maniheismului, sau secta *maniheistă*. După aceasta, în secolul al IX-lea, a apărut eresul *bogomililor* care, de asemenea, a ținut de diteismul maniheist.

[345] *Contra gent.* 39, PG 25, col. 77 B; *ibidem*, 38, col. 76 AB; *cf.* Sfântul Ambrozie, *De fid.* I, 1; Sfântul Irineu, *Contra haer.* II, 27, 2; Sfântul Iustin, *Cohort. ad Graec.*, c. 27; Origen, *Contr. Cels.* I, 23; Fericitul Augustin, *De vera relig.*, c. 32, 33; Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* I, 5.

[346] Sfântul Irineu, *Contra haer.* II, 1, 4; III, 25, 3; Tertulian, *Adv. Marc.* I, 2 și 3; Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra gent.* 6 și 7; Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Catech.* VI, 13; Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* IV, 20.

[347] Sfântul Ioan Damaschinul, *De haeres.* 83, PG 94, col. 744.

Capitolul al II-lea

Sfânta Treime

22. *Dogma Sfintei Treimi*

Întreaga învățătură a Sfintei Revelații divine, exprimată prin cuvinte, simboluri, fapte, descoperiri dumnezeiești, se reduce într-un final la dogma Sfintei Treimi, ca cea mai mare și cea mai sfântă taina. În comparație cu celelalte taine, ea este Taina tainelor. Învățătura Revelației divine despre unitatea ființei lui Dumnezeu și despre însușirile Sale reprezintă un fel de introducere și pregătire pentru descoperirea învățăturii celor Trei Persoane ale lui Dumnezeu cel Unic. Întreaga învățătură a Sfintei Revelații divine, prin natura sa, tinde și aleargă spre învățătura Sfintei Treimi, Care este plinătatea adevărului, inima desăvârșirii și sufletul Dumnezeirii. Ea constituie o neîmpărțită unitate, un organism sfințitor. De aceea nu se poate despărți, nici fărâmița, și nici să-și piardă caracterul insuflat de Dumnezeu, cel de viață făcător, de har dătător, și puterea. Întrucât învățătura Sfintei Revelații divine este nedespărțită, „neîmpărțită este credința, nedespărțită este și evlavia"[1]. Învățătura Sfintei Revelații despre Dumnezeu Tatăl este nedespărțită de cea a Dumnezeului Fiul și cea a Dumnezeului Duhul Sfânt[2]. De aceea părintele Ortodoxiei, Sfântul Atanasie cel Mare, declară:

---

[1] Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Catech.* XVI, 4.

[2] *Ibidem.*

> Teologia desăvârșită este în Treime [ἐν Τριάδι ἡ θεολογία τελεία ἐστι][1].

Credința creștină este credința în Sfânta Treime și ea este desăvârșită și neschimbată[2], deoarece prin ea a fost descoperită plinătatea adevărului și Revelația Singurului Dumnezeu Cel în Treime. Marele văzător al adevărurilor lui Dumnezeu tainice Sfântul Grigorie Teologul spune:

> Noi am văzut și propovăduim teologia scurtă și simplă a Sfintei Treimi [σύντομον καὶ ἀπέριττον τῆς Τριάδος θεολογίαν], de la Lumina Tatălui, am primit Lumina Fiului, în Lumina Duhului[3].

Învățătura Sfintei Treimi despre Sfânta Treime constituie învățătura desăvârșită despre Dumnezeu, teologia desăvârșită. Aceasta este cunoașterea desăvârșită a lui Dumnezeu și mântuirea desăvârșită. Sfânta Treime este tot în toate! În Ea este tot adevărul, toată viața, toată calea, toată veșnicia. Prin Sine și după descoperirea Sa către lume, Sfânta Treime este „taina preacuratei teologii"[4].

Datorită acestei importanțe extraordinare și unice, dogma Sfintei Treimi este semnul [*signum*] creștinătății, caracteristica prin care credința creștină se deosebește de toate celelalte[5]. Noutatea și plinătatea desăvârșită a Revelației creștine constă în această dogmă. Din ea, precum razele soarelui, strălucesc toate celelalte dogme ale credinței creștine. Pe ea, ca pe o temelie

---

[1] *Contra arian.*, hom. I, 18, PG 26, col. 49 A.

[2] *Ibidem*, col. 49 B.

[3] *Omilia* 31, 3, PG 36, col. 136 C.

[4] *Canonul sfinților îngeri*, cântarea a 4-a, luni la Utrenie, glas 1 (*Octoih*).

[5] *Cf.* Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 25, 16; *Omilia* 20, 6; *Omilia* 38, 8; *Omilia* 45, 4; Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* 1, 7.

de diamant, statornică și indestructibilă, este zidit întregul și minunatul sălaș divino-uman al mântuirii noastre. Fără credință în Sfânta Treime, nu poți deveni mădularul Bisericii lui Hristos, nu poți fi creștin.

> Creștinul este definit prin credința în Tatăl, Fiul și Sfântul Duh.*

Biserica este întemeiată pe credința în Sfânta Treime, învață Sfântul Atanasie cel Mare. Cine se va lepăda de această credință nu poate fi numit creștin[9]. Într-adevăr, în Biserică toate sunt de la Sfânta Treime și în Sfânta Treime, deoarece Domnul a întemeiat și a înrădăcinat Biserica pe Sfânta Treime [ἐν Τριάδι γὰρ αὐτὴν ἐθεμελίωσε καὶ ἐρρίζωσεν ὁ Κύριος], poruncind ucenicilor: „Mergeți și învățați toate popoarele botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh"[10]. De credința în Sfânta Treime depinde și prin ea se ține întreaga Biserică[11]. În Biserică se intră numai prin credința și prin botezul în numele celor Trei Persoane ale Sfintei Treimi[12]. În Biserică totul se întâmplă de la Tatăl prin Fiul în Duhul Sfânt. Tatăl prin Fiul, în Duhul Sfânt, face, creează, lucrează și le dă pe toate[13].

Întemeiată pe credința în Sfânta Treime, Biserica a existat întotdeauna prin învățătura Sfintei Revelații despre Dumnezeirea Triipostatică, a păzit-o cu credincioșie, a îndurat multe chinuri și lupte pentru ea, și când a fost cazul, a exprimat-o

---

* Sfântul Grigorie de Nyssa, *De Spiritu Sancto*.

[9] *Ad. Serap., Epist.* I, 28, PG 26, col. 573 AB.

[10] *Ibidem, Epist.* III, 6, PG 26, col. 633 C.

[11] Origen, *In Exod.*, hom. IX, 3.

[12] *Idem, De princip.* I, 3, 5.

[13] Sfântul Atanasie cel Mare, *Ad Serap., Epist.* I, 28; III, 5; *cf.* I, 12; *cf.* Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Catech.* XVIII, 29; Sfântul Irineu, *Contra haer.* V, 36, 2.

mai pe scurt, sau mai pe larg, în străvechile sale: simboluri[14], mărturisiri de credință[15], lucrări sfințitoare[16], laude[17], liturghii, rugăciuni, cântări[18], ecfonisuri, ca într-un final s-o formuleze definitiv în Simbolul de credință niceo-constantinopolitan. Primele opt articole ale acestui Simbol conțin dogma bisericească și imuabilă a Sfintei Treimi. Biserica a exprimat mai pe larg această învățătură în *Mărturisirea de credință* pe care o rostește solemn episcopul în timpul hirotoniei:

---

[14] Vezi *Hotărârile Sinoadelor Ecumenice și locale*, p. 71.

[15] Vezi *Mărturisirile de credință...*, p. 73; *cf.* Sfântul Irineu, *Contra haer.* I, 10, 1-2; III, 4, 2; Fericitul Tertulian, *De praescript.* 9; *Adv. Prax.* 2; *De virgin. veland.* 1; Origen, *De princip.*, Praefat. 4; Fericitul Augustin, *De civit. Dei*, XI, 24.

[16] Din timpurile apostolice, Sfântul Botez a fost săvârșit în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, prin întreită afundare în apă (*cf.* Sfântul Iustin, *Apolog.* I, 61; Tertulian, *De virgin. veland.* 1; *Adv. Prax.* 26; *De praescript.* 20; Sfântul Atanasie cel Mare, *Ad Serap. Epist.* 1, 30 *et al.*)

[17] Din cele mai vechi timpuri, în Biserică s-au folosit doxologiile, mai întâi: „Slavă Tatălui prin Fiul în Duhul Sfânt”, sau „Slavă Tatălui și Fiului cu Sfântul Duh”, iar apoi „Slavă Tatălui și Fiului și Sfântului Duh” (Sfântul Vasile cel Mare, *De Spir. Sancto*, c. 25, 27, 29).

[18] Sfântul Vasile cel Mare, *De Spir. Sancto*, c. 27.

Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν, ἐν τρισὶ Προσώποις μεριζόμενον, Πατέρα φημί, καὶ Υἱόν, καὶ Ἅγιον Πνεῦμα· μεριζόμενον λόγῳ, κατὰ τὸν τῆς ἰδιότητος λόγον· ἀμέριστον δέ, κατὰ τὴν οὐσίαν, καὶ ὅλη Τριὰς ἡ αὐτή, καὶ ὅλη Μονὰς ἡ αὐτὴ μονάς, κατὰ τὴν οὐσίαν, καὶ φύσιν, καὶ μορφήν· Τριάς, κατὰ τὴν ἰδιότητα, καὶ ὀνομασίαν· [illegible] ὁ μέν, Πατήρ, ὁ δὲ Υἱός, τὸ δέ, Ἅγιον Πνεῦμα. Ὁ Πατὴρ ἀγέννητος, καὶ ἄναρχος· οὐ γὰρ ἔστιν [illegible] πρεσβύτερον [illegible] ἄναρχος δέ, ὅτι μηδ' ἔκ τινος ἔχει τὸ εἶναι ἢ ἐξ αὐτοῦ.

Вѣрую во единаго Бога, во трехъ Лицахъ Отца, и Сына, и Святаго Духа, раздѣляемаго въ разсужденiи свойствъ личныхъ, нераздѣлимаго же по существу. Едина и таже есть вся Троица и вся таже Единица. Единица по существу и естеству. Троица же по лицемъ, свойствамъ и именованiямъ Отца, и Сына, и Духа Святаго. Отецъ нерожденъ и безначаленъ, [illegible] понеже имать бытiе не отъ кого либо, но токмо отъ себе.

Cred într-Unul Dumnezeu mărturisit în trei fețe: Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, împărțit, adică după cuvântul însușirii, dar neîmpărțit după ființă, și întreaga Treime și întreaga unime aceeași fiind unime. Unime după ființă și fire și chip, Treime după însușire și numiri, pentru că Se numește unul Tatăl, altul Fiul și celălalt Duhul Sfânt. Tatăl nenăscut și fără început, pentru că nu este cineva mai dinainte de Dânsul, căci Acela dintotdeauna a fost Dumnezeu fără de început, pentru că nu își are ființa din cineva, ci din Sine Însuși.

Πιστεύω δέ, ὅτι ὁ Πατὴρ αἴτιός ἐστιν Υἱοῦ, καὶ Πνεύματος· τοῦ μὲν Υἱοῦ, γεννήσει· τοῦ δὲ Πνεύματος, ἐκπορεύσει· [illegible] μηδὲ ἀλλοτριώσεως ἐν τούτοις θεωρουμένης, ἢ μόνης τῆς διαφορᾶς τῶν ὑποστατικῶν ἰδιωμάτων· ὅτι ὁ μὲν Πατὴρ γεννᾷ τὸν Υἱόν, καὶ προβάλλει τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· ὁ δὲ Υἱὸς γεννᾶται ἐκ μόνου τοῦ Πατρός, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρός.

Вѣрую такожде, яко Отецъ есть вина Сына и Духа. Сына чрезъ рожденiе, Духа же Святаго чрезъ исхожденiе. [illegible] Отецъ раждаетъ Сына и изводитъ Святаго Духа, Сынъ же раждается [illegible] отъ Отца, и Духъ Святый исходитъ отъ Отца. И тако чту единое начало и причину Отца [illegible] Сына и Духа.

Cred iarăși că Tatăl este pricina Fiului și a Duhului: a Fiului prin naștere, iar a Sfântului Duh prin purcedere, nedeosebindu-se între ele vreo depărtare sau înstrăinare, decât numai deosebirea însușirilor ipostatice, pentru că Tatăl naște pe Fiul și purcede pe Duhul cel Sfânt, iar Fiul Se naște numai din Tatăl, pentru că Tatăl naște pe Fiul și purcede pe Duhul cel Sfânt, iar Fiul Se naște numai din Tatăl, și Duhul cel Sfânt purcede din Tatăl.

Καὶ οὕτω μίαν ἀρχὴν [illegible] καὶ αἰτίαν [illegible] τὸν Πατέρα, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος. Ἀρχὴν δὲ τὸν Υἱὸν [illegible] ἀρχὴν τῶν [illegible], μὴ γένοιτο.

Единаго же и Сына [illegible] начало [illegible] – да не будетъ!

Și astfel un început cunosc și o pricină recunosc Fiului și Duhului, pe Tatăl. Și numesc pe Fiul început mai presus de timp și nemărginit, nu ca început al făpturilor, având aceea înțelegere. Să nu fie!

[illegible] Ἄρειος [illegible] τὸν Υἱόν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον.

[illegible] есть [illegible] арiанскаго нечестiя. Арiй [illegible] Сына и Духа Святаго.

Aceasta este hulă din partea nelegiuiților arieni, pentru că acei hulitori blasfemiau numind [illegible] pe Fiul și pe Duhul cel Sfânt.

Ἐγὼ δὲ λέγω ἀρχὴν τὸν Υἱὸν ἐκ τοῦ ἀνάρχου ὄντα, ἵνα μὴ παραδεχθῶσιν δύο ἀρχαί· μετὰ τῆς ἀρχῆς δὲ τὸ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἐπειδὴ καὶ ἅμα καὶ ὁμοῦ τὸ εἶναι ἔχουσιν ἐκ Πατρὸς ὅ τε Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· ὁ μὲν γεννητῶς, τὸ δὲ ἐκπορευτῶς, ὡς εἴρηται.	Азъ же глаголю, яко Сынъ есть начало отъ безначальнаго, ... собезначальное, такоже и Духъ Святый ... Ни Отецъ отъ Сына разлучися, ниже Сынъ отъ Духа, ни Духъ Святый отъ Отца ...*	Iar eu zic că Fiul este început din Cel fără de început, ca să nu se primească două începuturi; și tot în acest mod zic că Duhul cel Sfânt este început, fiindcă atât Fiul, cât și Duhul cel Sfânt deodată și împreună au ființă din Tatăl: unul cu nașterea, iar celălalt cu purcederea, precum s-a zis,
Καὶ οὐθ' ὁ Πατὴρ διῄρηται τοῦ Υἱοῦ, οὐθ' ὁ Υἱὸς τοῦ Πνεύματος, οὔτε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ· ἀλλ' ὅλος ἐστὶν ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ ὅλος ἐστὶν ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ ὅλον τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ· ἥνωνται γὰρ διῃρημένως, καὶ διῄρηνται ἡνωμένως.	но всецело Отецъ есть въ Сынѣ и Святѣмъ Духѣ, и всецело Сынъ во Отцѣ и Святѣмъ Духѣ, и всецело Духъ Святый во Отцѣ и Сынѣ. Ибо соединены раздѣльно и раздѣлены единѣнно.	și nici Tatăl S-a despărțit de Fiul, nici Fiul de Duhul, nici Duhul cel Sfânt de Tatăl și de Fiul, ci întreg este Tatăl întru Fiul și întru Sfântul Duh, asemenea întreg este Tatăl întru Fiul și întru Sfântul Duh, și tot întreg este Duhul cel Sfânt întru Tatăl și întru Fiul, pentru că S-au unit cu despărțire și S-au despărțit cu unire...
Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων· ἄναρχον μέν, καὶ ἀγέννητον, καὶ ἀναίτιον, ἀρχὴν δὲ φυσικήν, καὶ αἴτιον Υἱοῦ καὶ Πνεύματος.	Вѣрую во единаго Бога Отца, Вседержителя, Творца небу и земли, видимымъ же всѣмъ и невидимымъ: безначальнаго убо и нерожденнаго и безвиновнаго, начало же естественное и вину Сына и Духа.	Cred într-Unul Dumnezeu Tatăl, Atotțiitorul, Făcătorul cerului și al pământului, văzutelor tuturor și nevăzutelor; fără de început, nenăscut și nepricinuit, început însă firesc și pricină a Fiului și a Duhului.
Πιστεύω καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱόν, ἀπαθῶς καὶ ἀχρόνως ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα, ὁμοούσιον αὐτῷ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.	Вѣрую и во единороднаго его Сына, безстрастно и безвременно изъ него рожденнаго, единосущнаго ему, Имже вся быша.	Cred și într-Unul-Născut Fiul Său, Care, fără stricăciune și mai înainte de veci, S-a născut dintr-Însul, deoființă cu El, prin Care toate s-au făcut.

* Omis în textul slavon.

Πιστεύω καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ συνδοξαζόμενον, ὡς συναΐδιον, καὶ σύνθρονον, καὶ ὁμοούσιον, καὶ ὁμόδοξον, καὶ τῆς κτίσεως δημιουργόν.

Верую и въ Духа Святаго, изъ тогожде Отца исходящаго и сославимаго, яко соприсносущнаго, и сопрестольнаго, и единосущнаго, и равнославнаго, и твари создателя.

Cred și întru Duhul cel Sfânt, Care din Însuși Tatăl purcede și împreună Se preamărește, ca împreună veșnic și de un scaun, și de o ființă și de aceeași mărire și făcător al făpturii.*

În așa-numitul Simbol atanasian, învățătura Bisericii despre Sfânta Treime este exprimată foarte precis și exact, precum urmează:

Вера католическая сія есть: да единаго Бога въ Троицу, и Троицу во единицу почитаемъ, ниже сливающе ипостаси, ниже существо разделяюще. Ина бо есть ипостась Отча, ина Сыновня, ина Святаго Духа.

Но Отчее, и Сыновнее, и Святаго Духа, едино есть Божество, равна слава, соприсносущно величество. Яковъ Отецъ, таковъ и Сынъ, таковъ и Святый Духъ... Тако: Богъ Отецъ, Богъ Сынъ, Богъ и Духъ Святый: обаче не три бози, но единъ Богъ...

Отецъ, ни отъ кого есть сотворенъ, ни созданъ, ниже рожденъ. Сынъ отъ Отца самого есть не сотворенъ, ни созданъ, но рожденъ. Духъ Святый отъ Отца не сотворенъ, не созданъ, ниже рожденъ, но исходящъ...

И въ сей Троице ничтоже первое или последнее, ничтоже более или менше: но целы три Ипостаси, соприсносущны суть себе и равны.

Aceasta este credința sobornicească: Să-L cinstim pe Singurul Dumnezeu în Treime și Treimea în Unime, neamestecând Ipostasurile, nici despărțind firea. Deoarece Ipostasurile Tatălui, Fiului și Duhului sunt deosebite.

Însă Dumnezeirea Tatălui, a Fiului și a Sfântului Duh este Una, aceeași slava și împreună-veșnică mărirea. Precum este Tatăl, așa este și Fiul, așa este și Duhul Sfânt.

Așadar, Tatăl este Dumnezeu, Fiul este Dumnezeu și Duhul Sfânt este Dumnezeu, și totuși nu sunt trei dumnezei, ci Un Singur Dumnezeu...

Tatăl este nefăcut, nezidit și nenăscut. Fiul este din Tatăl Însuși, nefăcut, nezidit, ci născut. Duhul Sfânt este din Tatăl, nefăcut, nezidit, nenăscut, ci purces...

Și în această Treime nici unul nu este nici primul, nici ultimul, nici unul nu este mai mare sau mai mic, însă cele trei Ipostasuri întregi sunt împreună-veșnice și egale sieși.

---

* *Arhieraticon*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993, pp. 88-92 [n.tr.].

Caracterul treimic și deoființimea Persoanelor lui Dumnezeu

23. *Învățătura Sfintei Revelații și a Sfintei Tradiții*

Creștinismul este întemeiat pe Sfintele Taine și pe Sfintele Adevăruri, dar ceea ce face aceste Taine și Adevăruri incomparabil mai sfinte și negrăit mai tainice este adevărul Revelației divine despre Sfânta Treime. El n-ar putea fi descoperit sau inventat nici de gândirea individuală a oricărui om, nici de gândirea colectivă a întregii umanități, întrucât el depășește nemăsurat toate facultățile cunoașterii și creativității umane. Niciodată, nici una dintre făpturile create nu va putea înțelege cum există trei Persoane într-Un singur Dumnezeu, în ce chip și Tatăl este Dumnezeu, și Fiul este Dumnezeu și Duhul Sfânt este Dumnezeu, și totuși nu sunt trei dumnezei, ci Unul Singur Domn și Dumnezeu. Nu există o rațiune, nici o minte care ar putea să ne arate și să explice cum și în ce chip există Treimea Sfântă. Acest lucru este incomprehensibil, inepuizabil și inexplicabil, așadar,

> cuvintele nu pot exprima, simțirea nu poate cuprinde, nici mintea nu poate înțelege. Totul este inexplicabil de inaccesibil și incomprehensibil[20].

Aceasta nu poate fi exprimat nici de limba omenească, nici de cea îngerească[21].

De neconceput pentru gândirea omenească, neinteligibilă pentru rațiune, incomprehensibilă pentru minte, necuprinsă

[20] Sfântul Ilarie, *De Trinit.* II, 5; *cf.* Sfântul Irineu, *Contra haer.* II, 28, 5.6.9; Sfântul Atanasie cel Mare, *Ad Serap. Epist.* 1, 17.18.20.

[21] Fericitul Augustin, *De symbolo ad catech.*, c. 9.

pentru simțire, inaccesibilă pentru inimă, dogma Sfintei Treimi este adevărul infinit, negăsit de om, ci descoperit de Cel întru toate milostivul Dumnezeu. De aceea, această sfântă dogmă trebuie contemplată în hotarele credinței celei sfinte și smerite și despre ea trebuie vorbit numai atât cât a descoperit Dumnezeu Însuși prin Sfânta Revelație. Însă trebuie vorbit, așa cum au făcut Sfinții Părinți de Dumnezeu înțelepțiți, „tăinuitori ai Treimii"[22]. Ei, cu mintea pătrunsă de harul dumnezeiesc și cu inima luminată, au lămurit adâncimile negrăite ale adevărului Revelației divine despre Dumnezeu în Treime și ne-au arătat cum, cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste, trebuie să gândim și să vorbim despre cele dumnezeiești[23].

Sfânta Revelație, de fapt, este revelația adevărului Dumnezeului Cel în Treime despre Sine. El putea să Se descopere oamenilor dintr-o dată și în deplinătate, însă n-a procedat așa. Putem sesiza în Sfânta Revelație că acest adevăr a fost descoperit oamenilor treptat, conform creșterii lor duhovnicești și morale. Învățătura Sfintei Treimi vetero-testamentară este destul de vagă, scurtă și incompletă, încât revelarea adevărurilor divine, supranaturale se face treptat și ușor, conform dezvoltării duhovnicești și morale a primitorilor. Abia în Noul Testament această învățătură primește expresia sa deplină. Învățătura vetero-testamentară despre Dumnezeu a fost pregătirea pentru cea neo-testamentară. Ea a fost precum sămânța din care, în climatul prielnic al harului întreit strălucitor neo-testamentar, avea să crească învățătura despre Dumnezeul cel Triipostatic. Pe de o parte, Sfinții Părinți și Învățătorii bisericești, ca pricină a descoperirii treptate a adevărului Sfintei Treimi, consideră faptul că evreii au fost imaturi duhovnicește

[22] „Tăinuitori ai Treimii" este numele folosit în cărțile liturgice ale Bisericii pentru marii Sfinți Părinți precum Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Atanasie cel Mare, Sfântul Grigorie Teologul și alții.

[23] *Cf.* Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 23, 12.

ca să primească îndată întreaga învățătură și, înclinând spre politeism, ar fi putut tâlcui dogma Dumnezeirii celei Triipostatice în sens politeist. Iar pe de altă parte, din cauză că firea omenească, mărginită și întinată de păcat, a fost incapabilă să primească dintr-o dată plinătatea învățăturii divine a Sfintei Treimi, fiindcă ea trebuia vindecată treptat, pregătită și introdusă în Taina tainelor cea preasfântă. Sfântul Grigorie Teologul spune:

> Vechiul Testament a predicat clar pe Tatăl și mai întunecat pe Fiul; Noul Testament a arătat limpede pe Fiul, a lăsat să se întrevadă Dumnezeirea Duhului. Acum se încetățenește cu noi Duhul, oferindu-ne mai clară arătarea Lui, căci nu era lucru lipsit de primejdie, ca atât timp cât nu era mărturisită Dumnezeirea Tatălui, să fie predicat limpede Fiul și, ca să spun un lucru mai îndrăzneț, nici ca să fie luată pe umeri sarcina predicării Sfântului Duh, câtă vreme nu era primită Dumnezeirea Fiului, ca nu cumva, după cum cei care sunt îngreunați de mâncare peste putere și cei care își îndreaptă privirea bolnavă încă spre lumina soarelui, să fie în primejdie oamenii de a nu mai putea face nici ceea ce este în puterea lor; iar prin adăugirile parțiale și, cum zice David, prin urcările și prin înaintările și progresările din slavă în slavă[34].

Iar Fericitul Teodoret scrie:

> Dumnezeu, în înțelepciunea Sa nesfârșită, n-a vrut să descopere evreilor întreaga știință a Sfintei Treimi, ca ei să nu găsească în aceasta motivul pentru politeism, întrucât înclinau spre păgânismul egiptean. De aceea, după robia babiloniană, când evreii au fost dezgustați clar de politeism, atât în cărțile liturgice, cât și în cele neliturgice au apărut multe texte.

[34] *Omilia* 31, 26, PG 36, col 161 C; *cf.* Sfântul Grigorie de Nyssa, *De Spir. Sancto.* [Sfântul Grigorie de Nazianz, Cele cinci Cuvântări despre Dumnezeu, traducere din greacă de Preot Gh. Tilea și Nicolae I. Barbu, 1947, p. 127 [n. tr.].

mai multe decât înainte, unde se vorbește deschis despre Persoanele dumnezeiești[25].

Sfântul Epifanie teologhisește:

> O Dumnezeire [Θεότης μία] într-un mod deosebit este descoperită de Moise, Două [Δυάς] au fost puternic propovăduite de Proroci, iar Trei [Τριάς] sunt arătate prin Evanghelii[26].

a) *Vechiul Testament*, fără îndoială, este legământul Dumnezeirii Treimice, însă pasajele care fac referire la dogma Sfintei Treimi, luând în seamă manifestarea și rolul anumitor Persoane ale Domnului Cel cu Trei străluciri, pot fi clasificate în trei grupe.

Prima grupă este constituită de pasajele în care Dumnezeu vorbește despre Sine la plural, reținând în același timp și noțiunea despre Sine ca Unul. Acele locuri sunt: „Și a zis Dumnezeu: «Să facem om după chipul și după asemănarea Noastră»... Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său"[27]; „Și a zis Domnul Dumnezeu: «Iată, Adam s-a făcut ca unul dintre Noi»"[28]. „Și a zis Domnul: «Haidem, dar, să Ne pogorâm și să amestecăm limbile lor» [...] Și i-a împrăștiat Domnul de acolo în tot pământul."[29] După tâlcuirile Sfinților Părinți, aceste pasaje arată că în Dumnezeu sunt mai multe Persoane Dumnezeiești egale între ele, dar numărul lor nu este determinat exact[30].

---

[25] *Lib. de curat. Graecorum affect.*

[26] *Haeres.* 74, 10.

[27] Fc. 1, 26-27.

[28] Fc. 3, 22

[29] Fc. 11, 6-7.9.

[30] Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra gent.* 46; *cf.* Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Genes.*, hom. 8, 3 4; Sfântul Vasile cel Mare, *Adv. Eunom.*, lib. V, PG 39, col. 756; *In Hexaemer.*, hom. 9, 6; Sfântul Ambrozie, *In Hexaemer.*, lib. VI, c. 7; Fericitul Augustin, *De Trinit.* 1, 7, 14; Sfântul Chiril al Alexandriei, *De Trinit. dialog.* 3, PG 75, coll. 804 și 805; Sfântul Iustin, *Dialog. cum Tryph.*, n. 62; Sfântul Irineu, *Contra haer.* IV, 20, 1; Sfântul Ilarie, *De Trinit.* V, 8-10.

A doua grupă este constituită din pasajele în care numărul Persoanelor Dumnezeieşti este determinat ca trei, dar nu se folosesc denumiri personale deosebite şi nu se subliniază diferenţele. După învăţătura Sfinţilor Părinţi, din această grupă face parte pasajul în care este relatată arătarea lui Dumnezeu către Avraam la stejarul din Mamvri, în chipul celor trei călători: „Apoi Domnul* S-a arătat iarăşi lui Avraam la stejarul Mamvri, într-o zi pe la amiază, când şedea el în uşa cortului său. Atunci ridicându-şi ochii săi, a privit şi iată trei Oameni stăteau înaintea lui; şi cum l-a văzut, a alergat din pragul cortului său în întâmpinarea Lor şi s-a închinat până la pământ. Apoi a zis: «Doamne (Adonai), de am aflat har înaintea Ta, nu ocoli pe robul Tău!»"[31]. Este evident că Avraam se adresează celor trei ca unuia, ca unui Domn. Tot dialogul între Avraam şi Domnul este purtat de cei trei în numele unuia[32], iar în ultimul verset, prin care se încheie această teofanie, se spune: „Şi terminând Domnul de a mai grăi cu Avraam, S-a dus"[33]. În această manifestare a lui Dumnezeu către Avraam, vechea predanie bisericească vede arătarea Sfintei Treimi. Fericitul Augustin spune:

> Avraam a întâmpinat trei, dar s-a închinat unuia. Văzându-l pe Cei trei, a aflat taina Treimii, iar închinându-se Unuia, L-a mărturisit pe Singurul Dumnezeu Cel în Trei Feţe[34].

Duhul rugător al Bisericii, care gândeşte prin predania liturgică, vede în această teofanie arătarea Sfintei Treimi:

> Ştiutor tainic al celor sfinte fiind Avraam, în chip sfânt de demult a primit, bucurându-se, pe Făcătorul tuturor, pe Dumnezeu

* În sârbă: „Domnul Dumnezeu (Iahve) I S-a arătat" [n. tr.].

[31] Fc. 18, 1-3.

[32] Fc. 18, 13-33.

[33] Fc. 18, 33.

[34] *De temp. serm.* 70 (*al. append. serm.* 5) n. 4, ed. Paris, 1683, T.V., p. 2 (*append.* col. 12).

și Domnul în trei ipostasuri, dar o singură stăpânire a celor trei ipostasuri a cunoscut[35]. Avraam, prin virtute și prin iubirea de străini, a primit Treimea, Care a venit la el în chip de îngeri[36]. În pământ străin fiind Avraam, s-a învrednicit în chip văzut a primi pe Domnul, Unul în trei Ipostasuri, Cel mai presus de ființă, dar în chipuri bărbătești.[37]

Sfinții Părinți găsesc un alt indiciu al caracterului treimic al Persoanelor Dumnezeiești în cântarea serafimilor: „Sfânt, Sfânt, Sfânt este Domnul Savaot", pe care Prorocul Isaia a auzit-o în timpul viziunii sale despre Dumnezeu[38]. Repetarea de trei ori a cuvântului „Sfânt", analizată în legătură cu restul textului din acest capitol, arată că această cântare se referă la Singurul Dumnezeu Cel în Treime. Prorocul L-a văzut pe Domnul stând pe un scaun înalt și măreț și a auzit glasul Lui care zicea: „Pe cine îl voi trimite și cine va merge pentru Noi?"[39]. Această întrebare arată că o Persoană a Sfintei Treimi se adresează celorlalte egale cu ea. Contextul acestor pasaje, împreună cu cele din Noul Testament[40], confirmă că în această vedere Prorocul Isaia L-a văzut pe Domnul Dumnezeu, adică pe Tatăl, pe Fiul și pe Duhul Sfânt. Sfântul Atanasie cel Mare zice:

---

[35] *Canonul Preasfintei Treimi*, cântarea 1, Duminică dimineață, la Miezonoptică, glas 8 (*Octoih*).

[36] Canon, cântarea a 4-a, miercuri în săptămâna lăsatului sec de brânză (*Triod*).

[37] *Canonul Preasfintei Treimi*, cântarea a 6-a, Duminică dimineață, la Miezonoptică, glas 3 (*Octoih*): „Arătatu-S-a Dumnezeu lui Avraam în Trei Ipostasuri, de demult, la stejarul din Mamvri"; *ibidem*, cântarea a 7-a: „Când Te-ai arătat patriarhului Avraam în chip bărbătesc, Unime treimică"; *ibidem*, glas 4, cântarea a 3-a: „De demult Te-ai arătat lămurit lui Avraam în Trei Ipostasuri, dar unul Singur după firea Dumnezeirii"; *ibidem*, glas 1, cântarea a 3-a.

[38] Is. 6, 3.

[39] Is. 6, 8.

[40] In 12, 41; Fapte 28, 25-26.

> Când Serafimii Îl slavoslovesc pe Dumnezeu, spunând întreit: „Sfânt, Sfânt, Sfânt Domnul Savaot", ei Îl slavoslovesc pe Tatăl, pe Fiul și pe Duhul Sfânt [...]. Întrucât Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt sunt Domnul Savaot. Pentru că este o Dumnezeire și Un Singur Dumnezeu în trei Ipostasuri"[41].

Cea mai clară mărturisire a Vechiului Testament despre Sfânta Treime se află în cartea Înțelepciunii lui Solomon: „Cine a cunoscut voința Ta, dacă Tu nu i-ai dat Înțelepciune și dacă nu i-ai trimis de sus Duhul Tău cel Sfânt?"[42].

În a treia grupă intră acele pasaje din Vechiul Testament care subliniază distincția dintre Persoanele Dumnezeiești, pomenindu-le prin denumirile lor adevărate. Astfel, Persoana Fiului și Dumnezeirea Sa sunt pomenite în prorociile mesianice: „Fiul Meu ești Tu, Eu astăzi Te-am născut!"[43]. Sfântul Proroc David zice: „Zis-a Domnul Domnului Meu: «Șezi de-a dreapta Mea, până ce voi pune pe vrăjmașii Tăi așternut picioarelor Tale [...]. Din pântece mai înainte de luceafăr Te-am născut»"[44]. Mesia este numit Dumnezeu: „Te-a uns pe Tine, Dumnezeule (Elohim), Dumnezeul Tău, cu untdelemnul bucuriei, mai mult decât pe părtașii Tăi"[45]. La Prorocul Isaia, Mesia este numit: „Emanuel, ceea ce înseamnă: cu noi este Dumnezeu"[46]. „Înger de mare sfat, Sfetnic minunat, Dumnezeu tare, biruitor, Domn al păcii, Părinte al veacului ce va

---

[41] *De incarn. et contra arian.* 10, PG 26, col. 1000 B; *cf.* Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 38, 8, *Omilia* 45, 4; Sfântul Vasile cel Mare, *Advers. Eunom.* III, 3; Sfântul Ambrozie, *De fid.* II, 12; Sfântul Ioan Gură de Aur, *Advers. Judaeos*, Omilia 1, 1.

[42] Înț. Sol. 9, 17.

[43] Ps. 2, 7; Fapte 13, 33; Evr. 1, 5; 5, 5.

[44] Ps. 109, 1.3; Mt. 22, 44; Mc. 12, 36; Lc. 20, 42; Fapte 2, 34; *cf.* 1 Cor. 15, 25; Evr. 1, 13.

[45] Ps. 44, 9.

[46] Is. 7, 14; Mt. 1, 23.

să fie"[47], toate acestea indică Dumnezeirea Sa și independența Persoanei Sale față de Iahve Cel ce este.

La Persoana Duhului Sfânt și la Dumnezeirea Lui se referă, deși nu atât de clar, următoarele pasaje: „Duhul lui Dumnezeu Se purta pe deasupra apelor"[48]. Prorocul Zaharia zice că Domnul Savaot a trimis legea și cuvintele „prin Duhul Lui, prin graiul prorocilor celor de altădată"[49], prin urmare, cuvintele lor sunt cuvintele Lui[50]. Cele mai clare mărturisiri despre Persoana și Dumnezeirea Sfântului Duh se află în proorociile mesianice: „Domnul Dumnezeu mă trimite cu Duhul Său!"[51]; „Duhul Domnului este peste Mine, că Domnul M-a uns să binevestesc săracilor"[52]. Despre Duhul Sfânt ca Persoană Dumnezeiască deosebită este scris și în alte locuri din Vechiul Testament[53].

Despre adevărul Dumnezeului Unul în Treime sunt și toate locurile Vechiului Testament care fac referire la: „Cuvântul"[54], „Îngerul lui Dumnezeu"[55], „Înțelepciunea lui Dumnezeu", ca principiu făcător și dătător de viață, care există cu Dumnezeu din veci[56].

---

[47] Is. 9, 5.

[48] Fc. 1, 2.

[49] Zah. 7, 12.

[50] 2 Rg. 23, 2.

[51] Is. 48, 16.

[52] Is. 61, 1; *cf.* Lc. 4, 18.21; Is. 11, 2-3.

[53] *Cf.* Ps. 32, 6; 50, 13; 103, 29-30; 142, 10, 147, 7; Neem. 9, 20; Iov 33, 4; 27, 3; 34, 4; Dan. 4, 6; Ioil 2, 28; Is. 44, 3; Iez. 36, 26.

[54] Ps. 32, 6; *cf.* In 1, 3; Ps. 106, 20; 32, 4; 118, 89; Is. 40, 8; 55, 11; Înț. Sol. 16, 12; 18, 15-16.

[55] Ieș. 3, 2.4.11-12; *cf.* Fapte 7, 37-38; Fc. 16, 7-13; 21, 17-19; 22, 10-18; 31, 11-13; Num. 22, 22-35; Jud. 6, 11-27; 13, 3-24; Zah. 12, 9; Mal. 3, 1; Is. 9, 5 (*cf.* Ilarie, *de Trinit.* V, 11-12).

[56] Pilde 8, 22-31; *cf.* Iov 28, 12-28; Bar. 3, 9-27; Înț. Sir. 1, 1-10; 24, 1-13; Înț. Sol. 6, 22-24; 7, 21-30; 8, 14; 9, 1-4.9-19; 10, 1-2; 11, 1-4.

b) *Noul Testament* nu este altceva decât descoperirea de Sine a Sfintei Treimi. În ea, dogma Sfintei Treimi este deplin descoperită, prin Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. Dumnezeu Tatăl Îl trimite pe Fiul și lucrează prin El. Dumnezeu Fiul Îl descoperă pe Tatăl, Îl arată și Îl trimite pe Duhul Sfânt. Dumnezeu Duhul Sfânt Îl manifestă pe Fiul și continuă lucrarea Lui. Toate, de la început până la sfârșit, sunt de la Tatăl, prin Fiul, în Duhul Sfânt, încât: „Tatăl le face pe toate prin Fiul, în Duhul Sfânt"[57]. În toate cele ale Noului Testament lucrează Treimea Sfântă, deoarece tot ceea ce se dă, se dă în Treime [ἐν Τριάδι] și toate sunt de la Singurul Dumnezeu[58]. Mântuirea oamenilor este lucrarea comună a Dumnezeirii Tripersonale. Întreaga viață, lucrare și învățătură a Fiului lui Dumnezeu Cel Întrupat pe pământ este o propovăduire neîncetată, prin cuvinte și fapte, a Dumnezeului Triipostatic. În Noul Testament, toate sunt din Sfânta Treime și în Sfânta Treime,

> întrucât desăvârșirea este în Treime [ἐν τῇ Τριάδι γὰρ ἡ τελείωσις ἐστιν][59].

Noul Testament începe cu bunăvestirea Sfintei Treimi, către Preasfânta Fecioară prin Arhanghel: „*Duhul Sfânt* Se va pogorî peste tine și puterea *Celui Preaînalt* te va umbri; pentru aceea și Sfântul care Se va naște din tine, *Fiul lui Dumnezeu* Se va chema"[60]. Mai înainte ca Mântuitorul să înceapă propovăduirea Sa, cea care, după conținut, putere și lucrare, va fi întreagă de la Treime și în Treime, Dumnezeirea Treimică S-a descoperit la botezul Domnului la Iordan: *Tatăl* L-a mărturisit

---

[57] Sfântul Atanasie cel Mare, *Ad. Serap., Epist.* 1, 28, PG 26, col. 596 A; *cf. Ad. Serap Epist.* 3, 5.

[58] *Idem, Ad. Serap., Epist.* 1, 31, PG 25, coll. 600 C – 601 A.

[59] *Ibidem*, 1, 30, col. 597 C.

[60] Lc. 1, 35.

din cer pe Hristos Care S-a botezat: „Acesta este *Fiul* Meu cel iubit", iar în același timp *Duhul Sfânt*, în chip de porumbel, S-a pogorât peste Fiul din cer[41]. Toate acestea sunt inspirate și exprimate inedit în troparul Bobotezei: „În Iordan botezându-Te Tu, Doamne, închinarea Treimii S-a arătat [ἡ τῆς Τριάδος ἐφανερώθη προσκύνησις]: că glasul Părintelui a mărturisit Ție, Fiu iubit pe Tine numindu-Te; și Duhul în chip de porumbel a adeverit întărirea cuvântului. Cel ce Te-ai arătat, Hristoase Dumnezeule, și lumea ai luminat, mărire Ție!". Propovăduirea Mântuitorului mărturisește cu totul, prin cuvinte și prin fapte, Dumnezeirea și Persoana Tatălui, Dumnezeirea și Persoana Fiului, Dumnezeirea și Persoana Duhului Sfânt. Când Mântuitorul descoperă la Cina cea de Taină ucenicilor taina cea finală, El o cuprinde în Dumnezeirea Treimică, izvorul și modelul oricărei desăvârșiri, oricărui adevăr și oricărei vieți[42]. Iar la Înălțare, când Se desparte de ucenicii Săi, rezumă Evanghelia Sa în câteva cuvinte și le lasă chemarea la mântuire, credința și botezul în numele Sfintei Treimi: „Mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. [...] Cel ce va crede și se va boteza se va mântui"[43]. Citând aceste cuvinte ale Mântuitorului, Sfântul Ilarie zice:

> Care element din taina mântuirii omenești nu este cuprins în aceste cuvinte? Ce este omis și lăsat nelămurit? Totul este deplin, precum plinătatea dumnezeiască. Totul este desăvârșit, precum desăvârșirea dumnezeiască[44].

Sfinții Apostoli, neclintit fideli Mântuitorului, în toată viața și învățătura lor nu fac altceva decât să aplice și să elaboreze

[41] Mt. 3, 16-17; Mc. 1, 10-11; Lc. 3, 22; In 1, 32-33.
[42] In 13, 1-17.26.
[43] Mt. 28, 19; Mc. 16, 16.
[44] *De Trinit.* II, 1.

formula scurtă a mântuirii: „În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh", şi adeveresc incontestabil că mântuirea constă în mărturisirea Dumnezeirii Treimice. În acest Adevăr, întreit strălucitor, este toată profunzimea, înălţimea, lărgimea şi lungimea Bisericii Noului Testament. Fără acesta, Biserica nu poate să existe şi este de neconceput, precum este imposibil să devii membru al Bisericii, să te îmbraci în har şi să te mântuieşti, fără să te botezi în numele Sfintei Treimi[45]. Luând acestea în seamă, Apostolul le scrie corintenilor: „Harul Domnului nostru Iisus Hristos şi dragostea lui Dumnezeu şi împărtăşirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toţi!"[46]. Explicând aceste cuvinte ale Apostolului, Sfântul Atanasie cel Mare scrie:

> Harul şi darul care se dă în Treime [ἐν Τριάδι δίδοται] se dă de la Tatăl, prin Fiul, în Duhul Sfânt. Întrucât, precum harul este dăruit de la Tatăl, prin Fiul, aşa şi noi nu putem deveni părtaşi ai harului, decât în Duhul Sfânt. Însă, devenind părtaşi ai Lui, noi avem iubirea Tatălui, harul Fiului şi comuniunea cu Duhul Însuşi[47].

Descoperindu-ne Taina preasfântă a Dumnezeirii Treimice, Noul Testament ne descoperă clar că Dumnezeu este tripersonal şi după Sine, şi în relaţia Sa cu lumea. Această diferenţă ipostatică dintre Persoanele Dumnezeieşti este subliniată şi accentuată neîncetat în Sfânta Revelaţie. Despre această diferenţă şi despre suveranitatea ipostatică a Persoanelor Dumnezeieşti, Mântuitorul Însuşi a zis: „Ieşit-am de la Tatăl [παρὰ

[45] *Cf.* Sfântul Iustin, *Apolog.* I, 61; Tertulian, *Adv. Prax.* 26; Sfântul Atanasie cel Mare, *Ad Serap. Epist.* I, 30; Sfântul Ilarie, *De Trinit.* II, 1.5; Sfântul Ioan Gură de Aur, *In 1 Cor.*, hom. 20, 3-4; Sfântul Ambrozie, *De myster.* V, 28; Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* 1, 8.

[46] 2 Cor. 13, 13; *cf.* 1 Cor. 12, 4-6; 1 Pt. 1, 1-2; Fapte 2, 32-33; 7, 55; Rom. 1, 1.3-4; 15, 15-16; 15, 30; 1 Cor. 6, 11; 2 Cor. 1, 19.21-22; Gal. 4, 6; 2 13-14; Tit 3, 4-6.

[47] *Ad Serap.*, Epist. I, 30, PG 26, col. 600 C.

τοῦ Πατρὸς] și am venit în lume; iarăși las lumea și Mă duc la Tatăl"[68]. Lucrarea divino-umană a Mântuitorului, în esența ei, este concomitent lucrarea și a Tatălui, și a Fiului, ca două Persoane diferite: „Tatăl Meu până acum lucrează; și Eu lucrez"[69]. „Tatăl, Care rămâne întru Mine [ὁ δὲ Πατὴρ ὁ ἐν ἐμοὶ μένων], face lucrările Lui."[70] Cu toată diferența Persoanelor, firea dumnezeiască își păzește unitatea: „Eu și Tatăl una suntem [Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν]"[71]. „Nimeni nu cunoaște pe Fiul, decât numai Tatăl, nici pe Tatăl nu-L cunoaște nimeni, decât numai Fiul."[72] Chiar dacă a devenit om, Fiul lui Dumnezeu totdeauna a rămas una cu Dumnezeu Tatăl: „Pentru că nu sunt singur, ci Eu și Cel ce M-a trimis pe Mine"[73]; „cel ce Mă iubește pe Mine va fi iubit de Tatăl"[74]. Nici o pătimire n-a putut să slăbească și să strice deoființimea Fiului lui Dumnezeu cel Întrupat cu Tatăl. Fiind în trup defăimat și pătimitor, Fiul Se roagă Tatălui: „Preaslăvește-Mă Tu, Părinte, la Tine Însuți, cu slava pe care am avut-o la Tine, mai înainte de a fi lumea"[75]. Despre diferența dintre Persoana Tatălui și cea a Fiului mărturisesc și toate acele locuri din Noul Testament care se referă la Domnul Hristos ca la Adevăratul, Singurul și Unul-Născutul Fiu al lui Dumnezeu[76].

Punctând diferența dintre Persoana Sa și Persoana Dumnezeului Tată, Mântuitorul a evidențiat clar aceeași diferență și în relația cu Persoana Dumnezeului Sfântul Duh. La Cina cea de Taină, le zice ucenicilor Săi: „Eu sunt Calea, Adevărul

---

[68] In 16, 28.
[69] In 5, 17; *cf.* 9, 4.
[70] In 14, 10.
[71] In 10, 30.
[72] Mt. 11, 27; *cf.* In 10, 15.
[73] In 8, 16; *cf.* 3, 13.18.
[74] In 14, 21.
[75] In 17, 5.
[76] In 3, 16.18; 1, 14.18; 1 In 4, 9; Mt. 3, 17; Rom. 8, 32; Col. 1, 13; 1 In 5, 20.

și Viața. Nimeni nu vine la Tatăl Meu decât prin Mine [...]. Și Eu voi ruga pe Tatăl și alt Mângâietor vă va da vouă ca să fie cu voi în veac, Duhul Adevărului[77], Mângâietorul, Duhul Sfânt, pe Care-L va trimite Tatăl, în numele Meu, Acela vă va învăța toate"[78]. Fiind Persoană Dumnezeiască, suverană, Duhul Sfânt împarte felurite daruri duhovnicești, după puterea și voia Sa[79].

24. *Dumnezeirea și deoființimea Persoanelor Sfintei Treimi*

Revelația Noului Testament ne arată nu numai că în Dumnezeu sunt trei Persoane, ci și că aceste trei Persoane sunt o Dumnezeire. După însușirile veșnice și personale, aceste Persoane sunt veșnic diferite, însă în toate celelalte sunt identice, egale și deoființă după dumnezeire. Adică și Tatăl este Dumnezeu, și Fiul este Dumnezeu, și Duhul Sfânt este Dumnezeu, și totuși nu sunt trei dumnezei, ci un singur Dumnezeu.

> Încât Treimea, adică Tatăl, și Fiul, și Duhul Sfânt, este o Dumnezeire[80].

Pentru că

> Dumnezeirea Treimii este veșnică și una, precum este una și slava Ei[81].

---

[77] In 14, 6.16.

[78] In 14, 26.

[79] 1 Cor. 12, 11; *cf.* Fapte 20, 28; 2 Pt. 1, 21; Fapte 1, 5.16; 2, 4; 11, 15; 19, 6; 1 Cor. 3, 16; 6, 19; Rom. 8, 9; Gal. 4, 6; 1 Cor. 2, 11.

[80] Sfântul Atanasie cel Mare, *Ad. Serap., Epict.* IV, 3, PG 26, col. 641 B.

[81] *Idem, Contra arian.* 1, 18, PG 26, col. 48 C.

Tertulian exprimă credința Bisericii, cea neschimbată și de Dumnezeu descoperită, atunci când spune:

> Și Tatăl este Dumnezeu, și Fiul este Dumnezeu, și Duhul Sfânt este Dumnezeu, și fiecare aparte este Dumnezeu[42].

Fericitul Augustin zice:

> Toți tâlcuitorii ortodocși ai tainelor Noului și Vechiului Testament, pe care i-am putut citi și care înaintea mea au scris despre Dumnezeu – Sfânta Treime, s-au străduit, conform Sfintei Scripturi, să învețe că Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, după egalitatea nedespărțită a unei și aceleiași firi (*substantiae*), constituie o singură Dumnezeire, și de aceea nu sunt trei dumnezei, ci un singur Dumnezeu[43].

Învățătura Noului Testament despre Dumnezeirea și deoființimea celor trei Persoane Dumnezeiești a fost exprimată într-un mod insuflat de Dumnezeu de Sinodului I Ecumenic, prin gura Sfântului Osiu din Cordoba:

> Dumnezeirea nu este o persoană, cum cred evreii, ci trei Persoane, deosebite între ele nu doar după nume, ci și după ipostasuri [...]. Fiul este Dumnezeu, și nu este o parte din Tatăl, ci desăvârșit precum și Tatăl, de aceeași ființă ca și Tatăl, Care L-a născut într-un mod inefabil. Împreună cu Tatăl și Fiul, există și Duhul Sfânt, Care are aceeași ființă și putere precum Tatăl și Fiul. Așadar, noi suntem îndatorați să mărturisim o singură voință, o singură împărăție, o singură putere și o singură domnie [...], o Dumnezeire și aceeași fire a Tatălui și a Fiului și a Duhului Sfânt. Noi nu acceptăm amestecarea sau despărțirea Persoanelor Treimii, celei inefabile și fericite. Noi credem că Tatăl

[42] *Adv. Prax.* 13: „*Et Pater Deus, et Filius Deus, et Spritus Sanctus Deus, et Deus unusquisque*".

[43] *De Trinit.* I, 4, 7.

> este pururea Tată Fiului adevărat, Cel Ce pururea este şi rămâne, şi că Fiul este adevăratul Fiu, Cel Ce pururea este şi rămâne, şi că Duhul Sfânt este adevăratul Duh Sfânt, Cel Ce pururea este şi rămâne, o Treime, nedespărţită şi inefabilă [...], Care are o singură dumnezeire şi aceeaşi fiinţă"[84].

Aşadar, fiecare Persoană Dumnezeiască are toate desăvârşirile divine, în mod deplin şi nedespărţit, şi totuşi nu sunt trei dumnezei, ci un Singur Dumnezeu. Diferenţa dintre Persoanele Dumnezeieşti se întemeiază doar pe diferenţa însuşirilor lor personale, şi nu pe diferenţa însuşirilor dumnezeieşti. Dumnezeirea aparţine fiecărei Persoane, în egală şi dreaptă măsură, şi în toate acestea totuşi nu sunt trei dumnezei, ci o Singură Fiinţă Dumnezeiască, un Singur Dumnezeu.

a) Fiecare pagină a Noului Testament mărturiseşte *dumnezeirea Tatălui* într-un sens absolut, veşnic şi dumnezeiesc. Însuşi Domnul Iisus Hristos S-a adresat Tatălui Său Ceresc prin cuvintele: „Te slăvesc pe Tine, Părinte, Doamne al cerului şi al pământului"[85]. Arătând evreilor că credinţa în Dumnezeu Tatăl este condiţionată de credinţa în Fiul lui Dumnezeu, Mântuitorul spune: „Eu am venit în numele Tatălui Meu şi voi nu Mă primiţi [...]. Să nu socotiţi că Eu vă voi învinui la Tatăl; cel ce vă învinuieşte este Moise, în care voi aţi nădăjduit. Că dacă aţi fi crezut lui Moise, aţi fi crezut şi Mie, căci despre Mine a scris acela"[86]. Veşnicul Dumnezeu Tatăl, prin veşnicul şi Unul-Născut Fiu al Său, a oferit oamenilor posibilitatea şi mijlocul mântuirii şi câştigării vieţii celei veşnice, prin credinţa în Sfânta Treime: „Căci Dumnezeu aşa a iubit lumea, încât pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat ca oricine

---

[84] Gelas., *Hist. concil. Nic.* 1, 11.

[85] Mt. 11, 25; *cf.* Lc. 10, 21.

[86] In 5, 43.45-46

crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică"[87]. Iar viața veșnică constă în cunoașterea și mărturisirea Dumnezeirii Tatălui și Fiului, după cuvintele Mântuitorului: „Și aceasta este viața veșnică: Să Te cunoască pe Tine [ἵνα γινώσκωσι σε], singurul Dumnezeu adevărat, și pe Iisus Hristos pe Care L-ai trimis"[88]. Domnul Hristos Își întemeiază, pe pământ, întreaga Sa operă de mântuire pe dumnezeirea Tatălui și pe uniunea Sa cu El[89].

Apostolii Mântuitorului, învățați în tainele Sfintei Treimi de Ea Însăși, mărturisesc limpede, hotărât și neînfricoșat vestea cea bună a lui Hristos despre dumnezeirea Tatălui. Sfântul Apostol Pavel îi cheamă pe creștinii de la Roma „ca toți laolaltă și cu o singură gură să-L slăvească pe Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos"[90], iar pe corinteni îi învață „că idolul nu este nimic în lume și că nu este alt Dumnezeu decât Unul singur"[91], Care este „Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Părintele îndurărilor și Dumnezeul a toată mângâierea"[92]. Biserica a stabilit, odată pentru totdeauna, dogma Revelației divine despre dumnezeirea Tatălui, prin primul articol al Crezului sobornicesc: „Cred într-Unul Dumnezeu Tatăl", ca adevăr începător al credinței sale.

b) Dumnezeirea Fiului este o realitate atotprezentă în Noul Testament, care se manifestă în diferite feluri. Mântuitorul Însuși a explicat caracterul dumnezeiesc al lucrărilor și învățăturilor

---

[87] In 3, 16; *cf.* 6, 40.

[88] In 17, 3; *cf.* 6, 19.

[89] In 1, 18; 1, 14; 3, 35; 4, 23-24; 5, 19-27.36-37; 6, 27.36.40–45.65; 8, 19.42; 10, 30; 13, 3; 14, 6.10; 16, 27-28.30; 17, 21; 20, 17; Mt. 26, 41-42; Mc. 14, 36-39; Lc. 11, 2.

[90] Rom. 15, 6; *cf.* Col. 1, 12; 3, 17.

[91] 1 Cor. 8, 4.6.

[92] 2 Cor. 1, 3; *cf.* 1 Pt. 1, 3; Ef. 1, 2-3; 3, 14; 4, 6; Rom. 1, 7; 6, 4; 1 Cor. 1, 3; 2 Cor. 1, 2; Gal. 1, 3; Filip. 1, 2; Col. 1, 3; 1 Tes. 1, 1; 2 Tes. 1, 2; 1 Tim. 1, 2; 2 Tim. 1, 2; Tit 1, 4; Filim. 3.

Sale, prin deofiinţimea Sa cu Tatăl: „Eu şi Tatăl una suntem [ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν]"[illegible]. Chiar şi atunci când evreii căutau să-l ucidă „pentru că zicea că Dumnezeu este Tatăl Său, făcându-Se pe Sine deopotrivă cu Dumnezeu", El n-a renunţat a învăţa că El este Dumnezeu şi deofiinţă cu Tatăl, ci le-a spus hotărât: „Adevărat, adevărat zic vouă: Fiul nu poate să facă nimic de la Sine, dacă nu va vedea pe Tatăl făcând; căci cele ce face Acela, acestea le face şi Fiul întocmai [ἃ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ]"[illegible]. După natură, faptele Lui sunt fapte dumnezeieşti, pe care numai Dumnezeu le poate săvârşi, precum: învierea morţilor, iertarea păcatelor, Înfricoşătoarea Judecată, biruinţa asupra morţii, dăruirea vieţii veşnice[illegible]. Toate acestea sunt pricini suficiente ca să-L slăvim pe Fiul ca Dumnezeu[illegible].

Pentru a doua oară, şi într-o situaţie grea, Mântuitorul declară şi apără neînfricoşat dumnezeirea şi deofiinţimea Sa cu Dumnezeu Tatăl. Cu minunile Sale dumnezeieşti, El a zguduit din temelie sufletele evreilor, iar aceştia, în pridvorul templului lui Solomon, Îl întreabă tulburaţi: „«Până când ne scoţi sufletul? Dacă Tu eşti Hristosul, spune-o nouă pe faţă». Iisus le-a răspuns: «V-am spus şi nu credeţi. Lucrările pe care le fac în numele Tatălui Meu, acestea mărturisesc despre Mine... Eu şi Tatăl Meu una suntem»"[illegible]. Ca răspuns la aceasta, evreii au luat pietre că să-L ucidă, deoarece El, om fiind, S-a făcut pe Sine Dumnezeu. Însă Mântuitorul nici atunci nu tăgăduieşte dumnezeirea Lui şi unirea cu Dumnezeu Tatăl, ci Îi avertizează că faptele Lui sunt mărturia dumnezeirii şi a unirii Lui cu Dumnezeu Tatăl: „Dacă nu fac lucrările Tatălui Meu, să nu credeţi în Mine. Iar dacă le fac, chiar dacă nu credeţi în

---

[illegible] In 10, 30; *cf.* 8, 19; 14, 7.9.11; 17, 21.
[illegible] In 5, 18-19.
[illegible] In 5, 20-30; *cf.* Mt. 9, 6; In 11, 43-44; Mc. 5, 41; Lc. 7, 14-15.
[illegible] In 5, 23.
[illegible] In 10, 24-30.

Mine, credeți în aceste lucrări, ca să știți și să cunoașteți că Tatăl este în Mine și Eu în Tatăl"[98]. Deoființimea Fiului cu Tatăl Îl face egal în toate și deopotrivă cu Tatăl după fire, după cinste și după slavă: „Toate câte are Tatăl ale Mele sunt"[99]. De asemenea: „Toate ale Fiului ale Tatălui sunt"[100]. De aceea Mântuitorul a putut zice despre Sine: „Cel ce M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl"[101]. Mântuitorul, fiind Dumnezeu adevărat, cu toate desăvârșirile divine, cere să fie cinstit ca și Tatăl: „Credeți în Dumnezeu, credeți și în Mine [πιστεύετε εἰς Θεόν, καὶ εἰς ἐμὲ πιστεύετε]"[102].

Sfinții Apostolii, care au văzut Logosul și au mărturisit viața Lui pământească, dumnezeiesc-omenească, unanim adeveresc și învață că Iisus Hristos este Dumnezeu și Fiul lui Dumnezeu și Dumnezeu. Apostolul Natanail, mai înainte de toți, a mărturisit că Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu[103]. Mai târziu, în numele tuturor Apostolilor, Apostolul Petru a mărturisit același lucru: „Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui viu"[104]. „Fiul tunetului"[105] al Revelației Noului Testament, cel căruia i s-au descoperit cele mai mari taine, Sfântul Ioan Teologul, a mărturisit mai evident decât oricine dumnezeirea

---

[98] In 10, 31.33.37-38; 15, 24.

[99] In 16, 15.

[100] In 17, 10.

[101] In 14, 9; *cf.* 17, 10; 14, 11. Tâlcuind cuvintele Mântuitorului: „Cel care M-a văzut pe Mine, pe Tatăl L-a văzut", Sfântul Chiril al Ierusalimului zice: „Cel care L-a văzut pe Fiul pe Tatăl L-a văzut, deoarece Fiul în toate este deopotrivă cu Cel Care L-a născut. Viață născută din viață, lumină din lumină, putere din putere, Dumnezeu din Dumnezeu [Θεὸς ἐκ Θεοῦ]. Însușirile dumnezeirii nu sunt cu nimic diferite în Fiul, așadar, cel care se va învrednici de vederea dumnezeirii Fiului se va îndulci de vederea Celui Care L-a născut" (*Catech.* XI, 18, PG 33, col. 713A).

[102] In 14, 1; *cf.* 5, 23

[103] In 1, 49.

[104] Mt. 16, 16; *cf.* In 6, 69.

[105] *Boanerghes*, Mc. 3, 17.

Domnului Iisus, deofiinţimea Sa cu Tatăl, suveranitatea şi veşnicia Ipostasului Său dumnezeiesc: „La început era Cuvântul [ὁ Λόγος] şi Cuvântul era la Dumnezeu [καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν] şi Dumnezeu era Cuvântul [καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος]"[106]. Şi Acel Cuvânt, Acel Fiu cel Unul-Născut al lui Dumnezeu, Cel „Care este în sânul Tatălui", „S-a făcut trup şi S-a sălăşluit între noi şi am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl"[107]. Rezumând întreaga sa bunăvestire despre Domnul Iisus, Sfântul „Boanerghes" spune: „Ştim iarăşi că Fiul lui Dumnezeu a venit şi ne-a dat nouă pricepere [διάνοιαν], ca să cunoaştem pe Dumnezeul Cel adevărat; şi noi suntem în Dumnezeul Cel adevărat, adică întru Fiul Său Iisus Hristos. Acesta este adevăratul Dumnezeu şi viaţa de veci [οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ἡ ζωὴ αἰώνιος]"[108]. Adeverind prin experienţa personală realitatea Învierii Domnului Hristos, Sfântul Apostol Toma exclamă: „Domnul Meu şi Dumnezeul Meu!"[109]. Apostolul Pavel, convertit la creştinism nu prin învăţătura, ci prin vederea Domnului Iisus cel Înviat, şi-a zidit întreaga viaţă şi Evanghelie pe Dumnezeirea lui Iisus. Adevărul principal este: „Domnul Iisus este Dumnezeu Întrupat". Marea taină a evlaviei este: „Dumnezeu S-a arătat în trup [Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί]"[110]. Întreaga Persoană dumnezeiesc-omenească a Domnului Iisus este: „Chipul lui Dumnezeu celui nevăzut [εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου]"[111], „strălucirea slavei şi chipul fiinţei [ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ]"[112]. „Căci întru El locuieşte, trupeşte, toată plinătatea Dumnezeirii [ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ

106 In 1, 1.
107 In 1, 18; 14, 1; *cf.* In 1, 1-2; 4, 9-10; Apoc. 1, 8.10.17; 19, 13.
108 1 In 5, 20.
109 In 20, 28.
110 1 Tim. 3, 16; *cf.* Gal. 4, 4; Fapte 20, 28.
111 Col. 1, 15; *cf.* 2 Cor. 4, 4.
112 Evr. 1, 3. Cuvântul ὑπόστασις are sensul de „*fire*" (*cf.* Filip. 2, 6).

πλήρωμα τῆς Θεότητος σωματικῶς]"[113], fiindcă El „este peste toate Dumnezeu, binecuvântat în veci"[114]. Având un astfel de Domn și Dumnezeu, datoria tuturor creștinilor este să aștepte, cu viață cuviincioasă, „fericita nădejde și arătarea slavei marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Hristos Iisus"[115]. Având ca Dumnezeu toate desăvârșirile divine, Domnul Iisus are și toate însușirile divine. El este: Veșnic[116], Alfa și Omega, Primul și Ultimul[117], Existent de Sine[118], Atotprezent[119], Imuabil[120], Atotștiutor[121], Atotputernic[122]. Întreaga viață pământească a Mântuitorului, de la început până la sfârșit, mărturisește că El este Adevăratul Dumnezeu, mai ales: Nașterea suprafirească, Botezul, Schimbarea la Față, Învierea și Înălțarea Sa și toate celelalte minuni ale Lui. Fiind Dumnezeul Cel mai înainte de veci, Domnul Hristos este: Făcătorul lumii văzute și nevăzute[123], Proniatorul[124], Viața și Dătătorul vieții[125], Lumina și Dătătorul de lumină[126], Făcătorul de minuni[127], Împăratul împăraților și Domnul domnilor[128]. Și pentru că El în toate este adevăratul Domn și Dumnezeu, trebuie cinstit ca și Tatăl[129],

---

113 Col. 2, 9.
114 Rom. 9, 5.
115 Tit 2, 13; *cf.* 1 Cor. 2, 8; Filip. 2, 10-11.
116 In 8, 58; 17, 5; 1, 1-2.
117 Apoc. 1, 8.10.17; 2, 8; 22, 13.
118 In 5, 26; 1, 4.
119 In 3, 13; Ef. 4, 9-10; Mt. 18, 20.
120 Evr. 1, 10-12; 13, 8.
121 Mt. 11, 27; In 10, 15; 2, 24-25; 21, 17; 16, 30; Col. 2, 3; Apoc. 2, 23; 3, 14.
122 In 10, 27-29; 5, 21; Filip. 3, 21.
123 In 1, 3; Col. 1, 16; Evr. 1, 2.10.
124 Col. 1, 7.
125 In 1, 4; 5, 26; 10, 10.28.
126 In 1, 5; 3, 19; 8, 12; 9, 5; Ef. 5, 8.
127 In 10, 38; 14, 10; 5, 15.17.19.21; Mt. 12, 28; 9, 6.35; Mc. 16, 17-18.20.
128 Apoc. 17, 14; 19, 16; Mt. 28, 18; 1 Tim. 6, 15.
129 In 5, 23; 1 In 2, 23.

și I se cuvin: credința[130], nădejdea[131], iubirea[132], rugăciunile[133], închinările[134] și mărturisirile noastre[135].

Chiar dacă dumnezeirea Domnului Iisus Hristos este esența Noului Testament, totuși unele locuri sunt aparent contradictorii în ceea ce privește dumnezeirea și deoființimea Sa cu Dumnezeu Tatăl. Însă toate acele locuri fac referire ori la firea omenească a Domnului Iisus, ori la faptul că El, Fiul lui Dumnezeu, are ființă de la Tatăl. Datorită unicității Persoanei divino-umane a Mântuitorului, însușirile firii umane I se atribuie ca unui Dumnezeu și Om. Așadar, atunci când spune că „Dumnezeu Tatăl L-a înviat pe Hristos din morți"[136], Sfântul Apostol Pavel se referă la învierea trupului lui Hristos, deoarece ceea ce este propriu trupului Lui se atribuie și Persoanei Lui [τὰ γὰρ τοῦ σώματος αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτοῦ πρόσωπον λέγεται][137]. Așadar, și cuvintele Mântuitorului: „I-a dat Fiului viață"[138], trebuie înțelese ca I-a dat viață trupului [τῇ σαρκὶ] Lui, ca unui om[139]. Iar atunci când Domnul Iisus zice: „Cel pe care Tatăl L-a sfințit [ἡγίασε] și L-a trimis în lume"[140]; „Eu Mă sfințesc pe Mine Însumi [ἐγὼ ἁγιάζω ἐμαυτόν] ca și ei să fie sfințiți întru adevăr"[141]; „Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu,

---

130 In 14, 1; 6, 40.47; 3, 16.36; 1 In 3, 23.

131 1 Tim. 1, 1; 1 In 3, 3; Fapte 28, 20; Rom. 5, 2.5; 8, 24; 12, 12; 15, 13; 1 Pt. 1, 3; 3, 15.

132 1 Cor. 16, 22; In 14, 23.

133 In 14, 13-14; 15, 16-17; 16, 23; Rom. 10, 13; Fapte 2, 21; 22, 16.

134 Evr. 1, 6; Filip. 2, 10-11; Apoc. 4, 10; 5, 11-14; 7, 11.

135 1 In 4, 15; Mt. 10, 32; Lc. 12, 8; 1 In 2, 23; 4, 2; 2 In 7.

136 Gal. 1, 1.

137 Sfântul Atanasie cel Mare, *De incarn. et contra arian.* 2, PG 26, col. 988 A.

138 In 5, 26.

139 Sfântul Atanasie cel Mare, *De incarn. et contra arian.* 2, PG 26, col. 988 A.

140 In 10, 36.

141 In 17, 19.

pentru ce M-ai părăsit?"[142], El spune acestea în numele nostru [ἐκ προσώπου ἡμετέρων λέγει], pentru că luând chip de slugă și devenind om, S-a smerit pe Sine până la moarte, și încă moarte pe cruce. De aceea Dumnezeu L-a înălţat, adică trupul Lui [τὸ σῶμα αὐτοῦ], și I-a dăruit Lui nume, care este mai presus de orice nume[143]. De fiecare dată când Sfânta Scriptură spune că „Fiul a primit, Fiul a luat, Fiul S-a preaslăvit", ea se referă la omenitatea Lui [διὰ τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ], și nu la dumnezeire. Atunci când zice: „Tatăl Meu, Care M-a trimis, este mai mare decât Mine"[144], Mântuitorul spune aceasta pentru că a devenit om. Fiind Logosul Tatălui, după fire, este deopotrivă și deofiinţă cu Tatăl [ὁμοούσιος τῷ Πατρί] și întrucât din firea Tatălui S-a născut, de aceea și ne dezvăluie: „Eu și Tatăl una suntem"[145]. „Cel ce M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl."[146] Cuvintele Mântuitorului: „Mă sui la Tatăl Meu și Tatăl vostru și la Dumnezeul Meu și Dumnezeul vostru"[147], nu înseamnă că El este Tatăl și Dumnezeul și al Fiului, și al oamenilor, în același fel. Pentru că Dumnezeu este Tatăl Lui după fire, iar al oamenilor după har și pentru că Tatăl este Dumnezeul Lui ca începutul sau cauza Dumnezeirii, iar al oamenilor ca Făcătorul lor. Iar dacă S-a făcut om, Dumnezeu I-a devenit Tată după iconomie [κατ᾽ οἰκονομίαν], iar după fire, oamenilor le este Domn și Dumnezeu[148]. Când Mântuitorul îi spune tânărului

[142] Mt. 27, 46.

[143] Sfântul Atanasie cel Mare, *De incarn. et contra arian.* 2, PG 26, col. 988 BC; *cf. ibidem*, n. 3, col. 989 A: „Încât Cel Preaînalt nu Se înalţă, ci se înalţă trupul Celui Preaînalt. Iar trupului Lui i s-a dat un nume mai presus de orice nume".

[144] In 14, 28.

[145] In 10, 30.

[146] In 14, 9; Sfântul Atanasie cel Mare, *De incarn. et contra arian.* 2, PG 26, n. 4, col. 989 BC.

[147] In 20, 17.

[148] Sfântul Atanasie cel Mare, *De incarn. et contra arian.* 2, PG 26, n. 8, col. 996 BC. Sfântul Chiril al Ierusalimului scrie despre aceasta: „Ca să nu

bogat: „De ce-Mi zici bun [ἀγαθός]? Nimeni nu este bun decât unul Dumnezeu"[149]. El face aceasta pentru că tânărul L-a socotit om, și nu Dumnezeu, și așa s-a apropiat de El[150]. Însă când a declarat despre ziua cea de apoi: „Nimeni nu știe, nici Fiul, ci numai Tatăl"[151], Mântuitorul a făcut aceasta din firea omenească [ἀνθρωπίνως][152]. Cuvintele Apostolului Petru: „Cu siguranță să știe deci toată casa lui Israel că Dumnezeu, pe Acest Iisus pe Care voi L-ați răstignit, L-a făcut [ἐποίησε] Domn și Hristos"[153], și ale Sfântului Apostol Pavel: „Iar capul lui Hristos: Dumnezeu"[154], „Dumnezeul Domnului nostru Iisus Hristos"[155], nu se referă la dumnezeirea Domnului Iisus, ci la firea Sa omenească, pe care a primit-o după iconomia mântuirii. Dumnezeu L-a făcut Domn și Hristos pe omul Iisus, și nu pe Fiul lui Dumnezeu. Evanghelistul Ioan n-a spus că Dumnezeu a devenit Cuvânt, ci: „Dumnezeu era Cuvântul"[156], pururea a fost Dumnezeu, și acel Dumnezeu Cuvânt a devenit trup

---

gândești că El este Tatăl Fiului și al făpturii [τῶν κτισμάτων] în același fel. Domnul Hristos a evidențiat această diferență. Deoarece nu a spus: «Mă sui la Tatăl nostru», ca făptura să nu fie pusă pe aceeași treaptă cu Cel Unul-Născut, ci a zis: «La Tatăl Meu și la Tatăl vostru», adică al Meu după fire [κατὰ φύσιν], iar al vostru după înfiere [κατὰ θέσιν]. Sau în altă parte: «Și la Dumnezeul Meu și Dumnezeul vostru», adică «al Meu» într-un fel, întrucât Eu sunt Cel Adevărat și Unul-Născut, iar «al vostru», altfel, pentru că voi sunteți făcuți. Așadar, Fiul lui Dumnezeu este Dumnezeu Adevărat, născut mai presus de cuvânt, mai înainte de toți vecii" (*Catech.* XI, 19, PG 33, col. 713 BC).

[149] Mc. 10, 18.

[150] Sfântul Atanasie cel Mare, *De incarn. et contra arian.* 7, PG 26, col. 993 AB.

[151] Mc. 13, 32.

[152] Sfântul Atanasie cel Mare, *De incarn. et contra arian.* 7, PG 26, col. 993 AB; *cf.* Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Math.*, hom. 76, 1. 2.

[153] Fapte 2, 36.

[154] 1 Cor. 11, 3.

[155] Ef. 1, 17.

[156] In 1, 1.

[σάρξ], ca trupul Lui să devină Dumnezeu Cuvântul [ἵνα ἡ σαρξ αὐτοῦ γένηται Θεὸς Λογος][157]. Cuvintele înţeleptului Solomon: „Domnul m-a zidit [ἔκτισέ με] la începutul lucrărilor Lui”[158], se referă la trupul Mântuitorului, şi nu la Întruparea Lui, întrucât El a devenit om, dar Dumnezeu a fost totdeauna[159]. Cuvintele ἔκτισέ με se referă la momentul când Dumnezeu Cuvântul a îmbrăcat trupul cel făcut [ὅτε την κτιστὴν ἐνεδύσατο σάρκα][160].

Aceste locuri citate din Sfânta Scriptură, precum şi toate celelalte asemenea lor, care sunt aparent contradictorii cu dumnezeirea Fiului lui Dumnezeu, după învăţătura Sfinţilor Părinţi, se tâlcuiesc la fel[161].

Adevărul Revelaţiei divine despre dumnezeirea Fiului lui Dumnezeu, prin Întruparea Sa, a devenit inima trupului divino-uman al lui Hristos, Biserica, şi în vecie a rămas puterea ei dătătoare de viaţă şi făcătoare de minuni. Aşadar, Biserica totdeauna a trăit prin acest adevăr, l-a păzit cu sfinţenie şi în rugăciuni, şi l-a mărturisit cu neînfricare prin simboluri, mucenici, părinţi teofori şi prin toţi credincioşii din toate veacurile. Toate simbolurile vechi evidenţiază dogma dumnezeirii Fiului lui Dumnezeu ca adevărul principal, fără de care nu există mântuire[162]. Toţi mucenicii şi mărturisitorii au suferit şi suferă pentru Iisus ca pentru un Dumnezeu şi Domn unic[163]. De la bun început, toate slujbele, toate ierurgiile

---

[157] Sfântul Atanasie cel Mare, *De incarn. et contra arian.* 3, PG 26, col. 989 A.

[158] Pilde 8, 22.

[159] Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra arian.*, hom. I, 53; PG 26, coll. 121 B – 124 B; *Omilia* II, 1.11.18.44.56.60.65.66.78.

[160] *Idem*, *Contra arian.*, hom. II, 50; PG 26, col. 253 A.

[161] *Idem*, *De incarn. et contra arian.* 4, PG 26, col. 989 B.

[162] *Hotărârile Sinoadelor Ecumenice şi locale*, p. 71.

[163] Vezi viaţa oricărui mucenic sau mărturisitor.

bisericești sunt centrate pe dumnezeirea Domnului Iisus, pilonul lor[164].

Având-le pe toate acestea în sine ca pe o simțire și conștiință de sine sobornicească, Biserica, prin Părinții cei de Duh purtători ai Primului Sinod Ecumenic, în articolul 2 din Crez, odată pentru totdeauna, cu statornicie a exprimat credința ei în Dumnezeirea Fiului lui Dumnezeu: „Și întru Unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut, Care din Tatăl S-a născut mai înainte de toți vecii, Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat [Θεόν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ], Născut, nu făcut, Cel deoființă cu Tatăl [ὁμοούσιον τῷ Πατρί], prin Care toate s-au făcut".

c) Dumnezeirea Sfântului Duh. Noul Testament este testamentul Duhului Sfânt, de aceea plinătatea Revelației neo-testamentare constă în descoperirea și mărturisirea adevărului dumnezeirii Sfântului Duh, a treia Persoană a Sfintei Treimi. În Noul Testament, Duhul Sfânt cu adevărat este numit Dumnezeu. Atunci când Apostolul Petru l-a mustrat pe Anania că L-a mințit pe Duhul Sfânt, el Îl numește Dumnezeu: „De ce a umplut satana inima ta, ca să minți tu Duhului Sfânt și să dosești din prețul țarinei? N-ai mințit oamenilor, ci lui Dumnezeu [τῷ Θεῷ]"[165]. Fiind Persoana a treia a Sfintei Treimi, Duhul Sfânt purcede din Tatăl [παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται][166], este deoființă cu Tatăl și cu Fiul și, după dumnezeire, în toate asemenea și egal Lor, fapt pe care Mântuitorul l-a descoperit în mod explicit poruncind ca toate popoarele să fie botezate în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh[167]. Același lucru au învățat și Sfinții Apostoli de fiecare dată când

[164] Vezi oricare slujbă sau ierurgie dumnezeiască.
[165] *Cf.* Fapte 5, 3-4.
[166] In 15, 26.
[167] Mt. 28, 19.

au propovăduit despre Sfânta Treime[168]. Iar toate acestea arată că Duhul Sfânt, în orice lucrare a Sa, este nedespărţit unit cu Tatăl şi cu Fiul, deoarece unde este Duhul lui Dumnezeu, acolo este şi Dumnezeu[169]. După Sfântul Vasile cel Mare, cea mai mare dovadă despre unirea Duhului Sfânt cu Tatăl şi cu Fiul constă în faptul că despre El este spus că are aceeaşi relaţie cu Dumnezeu pe care o are duhul omenesc cu omul în care se află. Adică: „Căci cine dintre oameni ştie ale omului, decât duhul omului, care este în el? Aşa şi cele ale lui Dumnezeu [τὰ τοῦ Θεοῦ], nimeni nu le-a cunoscut, decât Duhul lui Dumnezeu [εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ]"[170]. Fiind Dumnezeu după fire, Duhul Sfânt este Atotştiutor[171], Atotputernic[172], Atotprezent[173]. Având toate însuşirile dumnezeieşti, El are şi toate lucrările dumnezeieşti: renaşte prin botez[174], călăuzeşte Biserica lui Hristos[175], iartă păcatele[176], îi înfiază pe oameni întru Dumnezeu[177] şi îi face să devină ai lui Hristos[178], sfinţeşte, îndreptează şi săvârşeşte toate lucrările dătătoare de har[179], deoarece este izvorul adevărului şi al luminii[180], împarte darurile duhovniceşti[181], conlucrează în toate faptele bune[182], face minuni[183], îi face pe oameni să devină temple ale lui Dumnezeu,

[168] 1 Pt. 1, 2; 2 Cor. 13, 13; Rom. 9, 1; 1 Cor. 12, 5-7 etc.

[169] 1 In 4, 13; *cf.* Sfântul Atanasie cel Mare, *De incarn. et contra arian.* 13.

[170] 1 Cor. 2, 11; Sfântul Vasile cel Mare, *De Spirit. Sanct.*, c. 16.

[171] 1 Cor. 2, 10; *cf.* In 14, 26; 16, 13.

[172] 1 Cor. 12, 7-11; Mt. 12, 28.

[173] Rom. 8, 9-16; 1 Cor. 3, 16; 6, 19; 12, 7-13.

[174] In 3, 5; Tit 3, 5; 1 Cor. 12, 13.

[175] Fapte 20, 28; 13, 2; 16, 6-7; Ef. 2, 22.

[176] In 20, 22-23.

[177] Rom. 8, 14-16; Gal. 4, 6-7.

[178] Rom. 8, 9; Gal. 4, 6; Ef. 1, 13; 2, 22; 3, 16-17; 4, 30; 1 Cor. 12, 3; 1 Pt. 2, 5.

[179] 1 Cor. 6, 11; Rom. 8, 26; 1 Pt. 1, 2.

[180] In 14, 17.26; 16, 13.

[181] 1 Cor. 12, 4.8-11; Ef. 3, 4-5; Rom. 5, 5.

[182] Rom. 8, 26; Gal. 5, 22-23.

[183] Mt. 12, 28; Lc. 11, 20.

temple ale Lui, întru cât El Însuși este Dumnezeu[184], vorbind prin Proroci și Apostoli, a insuflat Sfânta Scriptură[185]. Împărăția lui Dumnezeu este împărăția harului Duhului. Ea este „dreptate și pace și bucurie în Duhul Sfânt [ἐν Πνεύματι ἁγίῳ]"[186] și de aceea se dobândește prin Duhul Sfânt[187]. Atribuind Sfântului Duh toate aceste însușiri și lucrări dumnezeiești, Noul Testament arată clar și neîndoielnic că Duhul Sfânt este Dumnezeu, în toate deopotrivă Dumnezeului Tatăl și Dumnezeului Fiul. Sfântul Grigorie Teologul zice:

> Dumnezeirea Duhului Sfânt este foarte clar arătată în Sfânta Scriptură. Fii atent la următorul fapt: Hristos Se naște, Duhul premerge[188]. Hristos Se botează, Duhul mărturisește[189]. Hristos este încercat, Duhul Îl izbăvește[190]. Hristos face minuni, Duhul conlucrează[191]. Hristos Se Înalță, Duhul Îl moștenește[192].

Pentru că Sfântul Duh în toate și după toate este Dumnezeu, de aceea și Lui I se cuvine slava, cinstea și închinarea dumnezeiască, la fel ca și Tatălui și Fiului[193]. Această sublimitate și neprihănire dumnezeiască a Sfântului Duh a accentuat-o Însuși Mântuitorul, atunci când le-a descoperit fariseilor, celor hulitori ai duhului, că orice păcat și orice hulă se va ierta oamenilor, chiar și hula împotriva Fiului Omului, însă hula

---

[184] 1 Cor. 3, 16; 6, 19; 2 Cor. 6, 16.

[185] 2 Pt. 1, 20-21; 2 Tim. 3, 16; Lc. 2, 28; Fapte 1, 16; 4, 25; 18, 25; 28, 25. Sfântul Vasile cel Mare întreabă: „De ce Duhul Sfânt să nu fie Dumnezeu, când Scriptura Sa este inspirată de Dumnezeu?" (*Advers. Eunom.* V).

[186] Rom. 14, 17.

[187] In 3, 5; Mt. 12, 28; Lc. 4, 18; 11, 20.

[188] Lc. 1, 35.

[189] In 1, 32-34.

[190] Mt. 4, 1.

[191] Mt. 12, 28.

[192] Fapte 2, 4; *Omilia* 31, 29, PG 26, col. 165 B.

[193] Mt. 28, 19; 1 Pt. 1, 2; 2 Cor. 13, 13.

împotriva Sfântului Duh nu se va ierta, nici în veacul acesta, nici în cel ce va să fie[194].

În Sfânta Scriptură se întâlnesc anumite locuri aparent contradictorii cu dovezile neo-testamentare despre dumnezeirea Sfântului Duh. Aşa, cuvintele Mântuitorului despre Sfântul Duh: „Căci nu va vorbi de la Sine"[195], afirmă că Duhul Sfânt, fiind deofiinţă cu Tatăl şi cu Fiul, va grăi din acea unire a fiinţelor, într-un mod ipostatic şi propriu Lui. Însă Fiul nu vorbeşte de la Sine, ci mărturiseşte: „Tatăl Care M-a trimis, Acesta Mi-a dat poruncă ce să spun şi ce să vorbesc"[196], nu pentru că a fost învăţat de Tatăl, ci pentru că tot ceea ce vorbeşte Tatăl vorbeşte prin Fiul în Duhul Sfânt[197].

Biserica pururea a mărturisit, a păzit şi a apărat, ca lumina ochilor, taina dumnezeirii Sfântului Duh, care a fost descoperită de Dumnezeu în Noul Testament. Ea a făcut şi face aceasta prin simbolurile şi mărturisirile de credinţă[198], prin viaţa sfântă a Sfinţilor Părinţi şi mărturisitori, prin toţi credincioşii care s-au pocăit, au trăit şi au murit pentru credinţa în Domnul şi Dumnezeul Cel în Trei Ipostasuri. Biserica, prin Părinţii cei purtători de Duh ai Sinodului II Ecumenic, cu înţelepciune şi statornicie, odată pentru toate veacurile, în articolul 8 al Crezului, a exprimat întreaga sa învăţătură cea descoperită de Dumnezeu şi experienţa cea dătătoare de har, despre dumnezeirea Sfântului Duh: „Şi întru Duhul Sfânt, Domnul de viaţă făcătorul, Care din Tatăl purcede [τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον], Cel ce împreună cu Tatăl şi cu Fiul este închinat şi slăvit [συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον], Care a grăit prin proroci".

Sfântul Atanasie cel Mare zice:

---

[194] Mt. 12, 31-32; Mc. 3, 28-29.
[195] In 16, 13.
[196] In 12, 49.
[197] Sfântul Vasile cel Mare, *Advers. Eunom.* V.
[198] *Cf.* vezi mai sus *Hotărârile Sinoadelor Ecumenice şi locale*, p. 71 şi *Mărturisirile de credinţă*, p. 73.

Afirmația că Duhul lui Dumnezeu este făcut sau zidit este hulă, pentru ca întreaga Sfântă Scriptură a Vechiului și a Noului Testament, împreună cu Tatăl și cu Fiul, totdeauna Îl pomenește și Îl slăvește și pe Duhul Sfânt, întrucât El este din aceeași Dumnezeire [τῆς αὐτῆς Θεότητος], din aceeași fire[199].

Oriunde Sfânta Scriptură Îi pomenește pe Tatăl și pe Fiul, Îl pomenește și pe Duhul Sfânt[200], deoarece El este totdeauna același și deoființă cu Tatăl și cu Fiul[201]. Duhul Sfânt este nedespărțit [ἀχώριστον] de Fiul, precum este nedespărțit și de Tatăl[202]. Sfântul Atanasie scrie:

> Celor care Îl hulesc pe Duhul Sfânt și spun că El este făptură [κτίσμα], să le fie rușine de următoarele. Dacă Treimea și credința în Ea există, să întrebe: Treimea a existat pururea sau era timp când Ea n-a fost? Totuși, dacă Treimea este veșnică, atunci Duhul Sfânt nu este făptură [κτίσμα], întrucât din veșnicie există cu Logosul [ἀϊδίως συνὸν τῷ Λόγῳ] și Se află în El. Dar a fost un timp când făptura [τὰ κτίσματα] n-a existat, iar dacă Duhul este făptură, și făpturile sunt din nimic [ἐξ οὐκ ὄντων], este evident că a fost un timp când Treimea n-a existat [ὅτε οὐκ ἦν Τριάς], ci a fost doime [δυάς]. Însă cine ar putea spune ceva mai hulitor decât aceasta? [...] Precum Fiul, fiind pururea Fiu, nu este făptură, așa și Treimea, fiind pururea Treime, nimic din Ea nu este făptură [οὐδὲν ἐστιν ἐν αὐτῇ κτίσμα], de aceea și Duhul nu este făptură. Precum Treimea pururea a fost, așa și acum Ea este. Și precum acum Ea este, așa a fost pururea și este Treime, iar Treimea este Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt[203].

---

[199] Sfântul Atanasie cel Mare, *De incarn. et contra arian.*, PG 26, col. 997 A; *cf. ibidem*, n. 13; *Ad. Serap. Epist.* I, 9; *Ad Serap. Epist.* III, 2. 4. 5.

[200] *Idem*, *De Trinit. et Spir. Sanct.* 4. 5, PG 26, coll. 1193 D – 1195 C.

[201] *Idem*, *Ad Serap. Epist.* I, 27, PG 26, col. 593 AC.

[202] *Ibidem*, n. 33, col. 608 A.

[203] *Ad Serap. Epist.* III, 7, PG 26, col. 638 BC.

Din cuvintele Sfântului Grigorie Teologul despre Sfântul Duh, izvorăsc sentimentele Bisericii, cutremurătoare și sfinţitoare:

> Duhul Sfânt a fost, este și va fi pururea. El nu are nici început, nici va avea sfârșit, ci totdeauna este rânduit și numărat cu Tatăl și Fiul. Încât nu se cuvine ca Tatăl vreodată să fie fără Fiu, sau Fiul să fie fără Duh. Pentru Dumnezeire, la cel mai înalt nivel, așa ceva ar fi nepotrivit, întrucât ar părea ca Ea a ajuns la plinătatea desăvârșirii printr-o schimbare interioară. Așadar, Duhul totdeauna a fost Cel ce Se primește, și nu Cel ce primește. Cel ce desăvârșește, și nu Cel ce Se desăvârșește. Cel care plinește, și nu Cel ce Se plinește. Cel ce sfinţește, și nu Cel ce Se sfinţește. Cel ce îndumnezeiește, și nu Cel ce Se îndumnezeiește [θεοῦν, οὐ θεούμενον]. Pururea unul și același în Sine și cu Cei cu care Se adună: Nevăzut, Veșnic, Necuprins, Neamestecat, fără calitate [ἄποιον], fără cantitate [ἄποσον], fără formă [ἀνείδεον], Inefabil, de Sine Mișcător, Veșnic Mișcător, Liber, De Sine Cârmuitor [αὐτοδύναμον], Atotputernic. Viaţa și dătătorul vieţii. Lumina și Dătătorul luminii. Bunătatea Însăși și izvorul bunătăţii. Duhul drept și suprem. Domnul, Dătătorul, Cel care discerne. Ziditorul templului Său. Învăţătorul, care lucrează precum voiește. Cel care împarte darurile. Duhul înfierii, al adevărului, al înţelepciunii, al raţiunii, al știinţei, al evlaviei, al sfatului, al puterii, al înfricoșării. Cel prin Care Tatăl Se cunoaște și Fiul Se preaslăvește, iar Ei sunt singurii Care Îl cunosc pe El. O rânduială, o slujire, o închinare, o putere, o desăvârșire, o sfinţire[304].

[304] *Omilia* 41, 9, PG 36, col. 441 BC

25. *Însuşirile Persoanelor dumnezeieşti ale Preasfintei Treimi*

Învăţătura Sfintei Revelaţii este clară: Tatăl este Dumnezeu, Fiul este Dumnezeu, Duhul Sfânt este Dumnezeu. Acestea sunt trei Persoane ale Unei Dumnezeiri, fapt pentru care Biserica Ortodoxă cu statornicie crede, mărturiseşte şi învaţă că Dumnezeu este unul după fiinţă şi treimic după Persoane. În firea dumnezeiască una şi nedespărţită, există trei desăvârşite şi împreună veşnice Persoane. În acelaşi timp, Dumnezeu este şi unul, şi treimic. El există veşnic ca o Unime desăvârşită în Treimea desăvârşită şi ca o Treime desăvârşită în Unimea desăvârşită. Sfântul Ipolit zice:

> Pe Singurul Dumnezeu nu-L putem închipui altfel decât prin credinţa în Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt. [...] Însă cine ar omite pe oricare dintre Ei nu L-ar slăvi pe Dumnezeu aşa cum se cuvine, întrucât Tatăl Se preaslăveşte în Treime[205].

Dumnezeu este „Unimea Treimii"[206]. Într-o fire nedespărţită, pe care o numim Dumnezeu, există trei Persoane distincte, Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt. Firea şi însuşirile ei le sunt comune, şi de aceea au un nume comun [ὄνομα κοινὸν]: Dumnezeu, Dumnezeire[207], dar însuşirile lor personale sunt diferite. Deofiinţimea lor face ca fiecare dintre Ele să fie purtătorul întregii naturi dumnezeieşti şi că, fiecare dintre Ele să fie Dumnezeu întreg [ὅλος Θεός][208]. Caracterul adevărului Revelaţiei divine despre Sfânta Treime, care este mai presus de minte, inefabil şi minunat, constă în faptul că Cele Trei Persoane

---

[205] *Contra Noet.*, c. 14.

[206] Precum Dumnezeu este deseori numit în cărţile liturgice.

[207] Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 40, 45, PG 36, 424 A.

[208] Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra arian.* III, 6; PG 26, 332 BC; *cf. Contra arian.* 1, 16.

ale Dumnezeirii sunt, în acelaşi timp, şi deofiinţă după existenţă, şi diferite după însuşirile personale.

> Firea cea fără început şi nemărginită în trei Ipostasuri singure dumnezeiesc stăpânitoare e cunoscută: o Dumnezeire în Tatăl şi în Fiul şi în Duhul[209].

Însuşirea personală a Tatălui este nenaşterea [ἀγεννησία], deoarece nu Se naşte, nici purcede de la cineva. Însuşirea personală a Fiului este naşterea [γέννησις], întrucât veşnic Se naşte din Tatăl. Însuşirea personală a Duhului Sfânt este purcederea [ἐκπόρευσις], fiindcă veşnic purcede din Tatăl. Aşadar

> numele propriu al Celui fără de început este Tatăl. Numele Celui care Se naşte fără de început este Fiul, iar al Celui care fără naştere purcede sau provine este Duhul Sfânt[210].

Lucrul comun şi unic în Dumnezeirea Treimică este faptul că toate Trei împreună-veşnice Persoane au una şi aceeaşi fiinţă [τὸ ταυτὸν τῆς οὐσίας], una şi aceeaşi lucrare, una şi aceeaşi voinţă, una şi aceeaşi domnie, una şi aceeaşi putere, una şi aceeaşi bunătate. Fiecare dintre cele Trei Ipostasuri este una cu celelalte, într-o măsură nu mai mică decât cu Sine însăşi, adică Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt sunt una în toate [κατὰ πάντα ἕν εἰσιν], mai puţin în nenaştere, naştere şi purcedere. Paternitatea este însuşirea personală a Tatălui, filiaţia, a Fiului, iar purcederea, a Duhului Sfânt[211]. În Dumnezeirea Treimică, lucrul comun [τὸ κοινὸν] este fiinţa [οὐσία], iar ipostasul indică particularitatea [τὸ ἰδιάζον] fiecărei Persoane[212].

---

[209] *Canonul Crucii şi Învierii*, Duminică la Utrenie, cântarea a 9-a, glasul 1 (*Octoih*).

[210] Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 30, 19, PG 36, col. 128 C.

[211] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* 1, 8, PG 94, col. 828 CD.

[212] Sfântul Vasile cel Mare, *Epist.* 38, 5; *cf. Epist.* 236, 6: „Οὐσία δὲ καὶ ὑπόστασις ταύτην ἔχει τὴν διαφορὰν ἣν ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς τὸ καθ᾽ ἕκαστον· οἷον ὡς ἔχει τὸ ζῷον πρὸς τὸν δεῖνα ἄνθρωπον". Ar trebui

> Comune Tatălui și Fiului și Sfântului Duh sunt: Dumnezeirea și faptul că nu au început. [...] Însușirea proprie a Tatălui este nenașterea, a Fiului, nașterea, iar a Duhului Sfânt, purcederea.[310]

Toate trei Persoanele au o singură fire, de aceea și sunt Un Singur Dumnezeu, dar între Ele Se disting prin însușirile personale, de aceea sunt Trei.

> Tot ceea ce are Tatăl Îi aparține și Fiului, în afară de nenaștere. Tot ceea ce are Fiul Îi aparține și Sfântului Duh, în afară de naștere. Însă nenașterea și nașterea nu despart firea, ci se despart în interiorul firii.[311]

---

reținut că terminologia prin care adevărul Revelației divine despre Dumnezeirea Treimică a fost stabilit și exprimat a fost definitiv întărită de Biserică în secolul al IV-lea (362 d. Hr.). Până atunci, Învățătorii bisericești, ca să exprime partea comună în Dumnezeirea Treimică, au folosit termenii οὐσία și, uneori, ὑπόστασις. Iar pentru a descrie diferențele particulare, personale în Dumnezeu Treime, au folosit termenii ὑπόστασις, πρόσωπον, *persona*. Pentru îndepărtarea nedumeririlor și neînțelegerilor provocate de diferitele înțelegeri și folosiri ale acelorași termeni, Sfântul Atanasie cel Mare a convocat, în 362 d. Hr., Sinodul din Alexandria, la care a fost stabilit că prin cuvintele οὐσία, *substantia*, trebuie înțeleasă partea comună pentru toate Persoanele Preasfintei Treimi, adică firea, iar sub cuvintele ὑπόστασις, πρόσωπον, *persona*, caracterul treimic al firii, adică Persoanele (Hafele, *Con. Geschicht.* I, 728, 729*sq.*). Adaptând această terminologie stabilită de Sinodul din Alexandria, Sfinții Părinți ai Sinodului II Ecumenic, în epistola lor către Biserica din Roma, au exprimat credința eclezastică în Sfânta Treime. Ea propovăduiește credința în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, adică în Dumnezeirea, puterea și firea unică a Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, egala demnitate și împreună veșnica împărăție a celor trei Ipostasuri desăvârșite sau a celor trei Persoane desăvârșite [ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσιν, ἤγουν τρισὶ τελείοις προσώποις] (*Binii Concil.*, T. I, p. 667).

[310] Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 25, 16, PG 35, 1221 B: Κοινὸν γὰρ Πατρὶ μὲν καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, τὸ μὴ γεγονέναι, καὶ ἡ Θεότης [...] ἴδιον δὲ Πατρὸς μέν, ἡ ἀγεννησία· Υἱοῦ δέ, ἡ γέννησις· Πνεύματος δέ, ἡ ἔκπεμψις.

[311] Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 41, 9, PG 36, 441 C.

Sfântul Grigorie Teologul declară:

> Noi ne închinăm Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, împărțind însușirile personale [τὰς ἰδιότητας], dar unind Dumnezeirea [ἑνοῦντες δὲ τὴν Θεότητα]. Și nu reducem cele trei Ipostasuri la unul, ca să nu cădem în erezia lui Sabelie, nici pe Unul Dumnezeu nu-L împărțim la trei diferite și neînrudite firi, ca să nu cădem în nebunia lui Arie[315].

Fericitul Augustin a spus:

> Ca să-L nască din Sine pe Fiul, Tatăl nu S-a micșorat, ci din Sine a născut un altul ca El și a rămas întreg în Sine și sălășluiește în Fiul așa precum și El Însuși este. De asemenea și Duhul Sfânt, întreg din întregul [*integer de integro*], nu precede Aceluia din Care purcede, ci este cu El așa precum este în El, nu-L micșorează prin purcedere și nici nu-L mărește prin sălășluirea Sa în El[316].

A fi nenăscut, a se naște și a purcede. Primul lucru se spune despre Tatăl, al doilea despre Fiul, al treilea despre Sfântul Duh, în timp ce caracterul neamestecat al celor trei Ipostasuri este veșnic păzit [τὸ ἀσύγχυτον τῶν τριῶν ὑποστάσεων] într-o singură natură și demnitate a Dumnezeirii. Fiul nu este Tatăl, pentru că Tatăl este unul, dar este ceea ce este și Tatăl. Duhul nu este Fiu, chiar dacă e de la Dumnezeu, pentru că Fiul cel Unul-Născut este unul, dar este ceea ce este și Fiul. Cei Trei sunt o Dumnezeire [ἓν τὰ τρία τῇ Θεότητι] și Unul este trei, după însușirile personale [καὶ τὸ ἓν τρία ταῖς ἰδιότησιν], așadar, nu există una, în sens sabelian, nici trei, în sensul împărțirii celei rele aparținând lui Arie[317].

---

[315] *Idem*, *Omilia* 20, 5, PG 35, 1072 A; *cf. Omilia* 6, 22, PG 35, 749 B.

[316] *Idem*, *Epist.* 170, *al.* 66, n. 5, PL 33, col. 750.

[317] *Idem*, *Omilia* 31, 9, PG 36, coll. 141 D – 144 A. Cf. Fericitul Augustin: „Dacă mintea și cuvintele noastre sunt neputincioase a înțelege și a defini

Bineînțeles că Sfânta Treime Însăși este un singur Dumnezeu [*unus Deus*]. Așadar, există un singur Dumnezeu, precum există un singur Creator.[218]

Temeiul credinței evanghelice este mărturisirea și cinstirea Dumnezeului Tatăl, Dumnezeului Fiul, Dumnezeului Duhul Sfânt, trei Persoane, o Dumnezeire, nedespărțită după slavă, cinste, fire și împărăție[219]. Sfântul Grigorie Teologul zice:

> Închipuiți-vă Treimea ca pe un mărgăritar, egal din toate părțile și la fel de strălucitor. Dacă orice parte a mărgăritarului s-ar deteriora, toată frumusețea sa se strică. La fel, atunci când Îl defăimați pe Fiul ca să-L cinstiți pe Tatăl, El nu primește cinstirea voastră. Tatăl nu S-a preaslăvit prin necinstirea Fiului. Cinstirea Fiului devine cinstirea Tatălui. Iar dacă Îl defăimați pe Sfântul Duh, Fiul nu primește cinstirea voastră. Întrucât, chiar dacă Sfântul Duh nu este din Tatăl, așa cum este Fiul, totuși El este din același Tată [ἐκ τοῦ αὐτοῦ Πατρός]. Așadar, ori cinstește Treimea cu totul, ori necinstește-o cu totul, ca să rămâi consecvent cu tine însuți[220].

Același Sfânt Părinte mai spune:

---

relațiile care există în Dumnezeire între unul și cei trei, noi totuși suntem datori, cel puțin, să cunoaștem și cu fermitate să evidențiem faptele contradictorii credinței evlavioase și ce trebuie evitat ca să nu cădem în înșelare. Prin urmare, nu se poate spune că Treimea are trei firi, ca nu cumva (asemenea arienilor) să introducem despărțire în ceea ce constituie o egalitate necondiționată. De asemenea, nu putem afirma că în Dumnezeire nu este treime, precum a făcut Sabelie și, prin urmare, a căzut în înșelare. Ci trebuie să afirmăm așa: «Dumnezeirea are o singură fire și trei Ipostasuri sau Persoane. Trei nu în sensul despărțirii lor, ci al particularității lor»" (*De Trinit.*, lib. VII, 9).

[218] Fericitul Augustin, *Contra serm. Arian.* 3.

[219] Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 31, 28, PG 36, col. 164C.

[220] *Idem*, *Omilia* 37, 18, PG 36, col. 304 AB.

Când zic, Dumnezeu trebuie să vă lumineze, în același timp zic, și o singură strălucire, și una întreită. O strălucire întreită după însușiri, Ipostasuri sau Persoane [κατὰ τὰς ἰδιότητας εἴτουν ὑποστάσεις εἴτε πρόσωπα], iar o singură strălucire datorită firii, adică datorită Dumnezeirii [κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, εἴτουν Θεότητος]. Pentru că Dumnezeirea Se împarte nedespărțit [διαιρεῖται ἀδιαιρέτως], dacă aș putea să mă exprim așa, și Se unește în mod despărțit [συνάπτεται διῃρημένως]. Încât Dumnezeirea este una în Cei trei [ἓν γὰρ ἐν τρισὶν ἡ Θεότης], și Cei trei sunt una [καὶ τὰ τρία ἕν]. Dumnezeirea este în Ei sau, mai corect: Ei sunt Dumnezeirea[221].

Unimea desăvârșită a Dumnezeirii Treimice, Celei întru tot desăvârșite, cu adevărul Său irezistibil, evanghelic, și cu realitatea inevitabilă, este Sfânta Sfintelor, în care mintea omenească nu va fi în stare să pătrundă niciodată, nici în lumea aceasta, nici în cealaltă.

Cei Trei sunt una [τὰ τρία ἕν], însă nu ca Ipostasuri, ci ca Dumnezeire. Unimea cinstită în Treime [Μονὰς ἐν Τριάδι προσκυνουμένη] și Treimea împreunată în Unime întreagă [καὶ Τριὰς εἰς μονάδα ἀνακεφαλαιουμένη] este: vrednică de cinstire, împărătească, monarhică*, întru tot slăvită, mai presus de univers, de timp, necreată, nevăzută, fără de prihană, neinteligibilă, singura Care știe rânduiala din interiorul Ei, pe care noi, în egală măsură, O cinstim și Îi slujim și Care singură intră în Sfânta Sfintelor, lăsând toată făptura afară[222]. Treimea este Treime cu adevărat, dar Ea nu este enumerare a unor obiecte inegale, ci adunarea celor egali și de aceeași cinste, în timp ce termenul unește ceea ce este unit după fire și nu permite ca,

---

[221] *Idem*, *Omilia* 39, 11, PG 36, col. 345 CD; *cf. Omilia* 43, 30, PG 36, col. 537 B.

* Једнопрестолна [Iednoprestolna] adj. – [iedan] „unul", [prestol] „tron" [n. tr.].

[222] Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 6, 22, PG 35, col. 749 C.

> prin împărţirea numărului, să distrugă ceea ce nu se poate distruge.[223]

De aceea, unirea Dumnezeirii trebuie păzită, iar cele trei Ipostasuri, fiecare cu însuşirile proprii, trebuie mărturisite[224].

Diferenţele ipostatice ale Dumnezeirii Treimice, care definesc fiecare Ipostas ca un absolut, în cel mai desăvârşit sens, nicidecum nu tulbură, nu dezbină, nu sfărâmă, nici nu despart unitatea firii dumnezeieşti, deoarece ea este neîmpărţită. Sfânta Treime nu trebuie închipuită ca trei părţi dintr-un întreg, ci ca nedespărţita coexistenţă a Celor Trei desăvârşiţi şi netrupeşti[225]. Cele trei Ipostasuri sunt deplin desăvârşite, însă Treimea este una şi nedespărţită. Ea Se uneşte neamestecat [ἀσυγχύτως] şi, fiind Unime, Se desparte nedespărţit[226]. Firea este una şi aceeaşi, o Dumnezeire în Trei Ipostasuri. Aceste Ipostasuri sfinte în nici un caz nu reprezintă trei dumnezei. Dumnezeu Tatăl, Dumnezeu Fiul şi Dumnezeu Sfântul Duh sunt o fire în trei Persoane [μία φύσις ἐν τρισὶν ἰδιότησι], desăvârşite şi Loruşi suficiente, împărţite după număr, dar neîmpărţite în Dumnezeire[227]. Dumnezeirea este una şi veşnică în Treime [ἀΐδιος καὶ μία Θεότης ἐστὶν ἐν Τριάδι]. Monada lui Dumnezeu nu se poate împărţi la trei dumnezei, ca să se păzească şi Treimea, şi μοναρχία Lui[228]. Dumnezeirea este una[229]

---

[223] *Idem*, *Omilia* 23, 10, PG 35, col. 1161 B.

[224] *Idem*, *Omilia* 2, 38, PG 35, col. 445 C.

[225] Sfântul Vasile cel Mare, *Homil. 24, contra sabel. et Arium et anom.* n. 5.

[226] Sfântul Atanasie cel Mare, *In illud, Omnia mihi tradita sunt*, PG 25, col. 220 A; *cf. Ad Serap. Epist.* IV,12; *cf. Contra Apollinar.* I, 3.

[227] Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 33, 16, PG 36, col. 236 A; *cf. Omilia* 42, 16; *Omilia* 20, 6; *Omilia* 39, 11.

[228] Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra arian., Omilia* I, 18, PG 26, col. 48 C; *De decret. Nic. synod.* 26, PG 25, col. 465 A.

[229] *Idem*, *De incarn. et contra arian.* 10, PG 26, col. 1000 B: μία γὰρ ἡ Θεότης καὶ εἷς Θεὸς ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι.

și unul este Dumnezeu în Trei Ipostasuri. Sfântul Ioan Damaschinul scrie:

> Oricând mă gândesc la un Ipostas, Îl cunosc ca pe un Dumnezeu desăvârșit [τέλειον Θεόν] și ca pe o ființă desăvârșită. Iar când unesc și adun cele Trei Ipostasuri, atunci Îl cunosc ca pe Un Dumnezeu desăvârșit, încât Dumnezeirea nu este compusă, ci este una desăvârșită și necompusă, în Trei Ipostasuri desăvârșite[210].

Diferențele ipostatice ale Dumnezeirii nu constituie firea însăși, ci doar ceea ce se referă la ea [περὶ τὴν φύσιν, οὐ ταῦτα φύσις], întrucât cele trei Ipostasuri au o singură fire, o singură Dumnezeire[211]. Sfântul Grigorie Teologul spune:

> Noi avem un singur Dumnezeu, întrucât Dumnezeirea este una [...], chiar dacă credem în trei Ipostasuri. Fiindcă un Ipostas nu este mai mult, iar celălalt mai puțin Dumnezeu, sau unul mai întâi, iar celălalt mai apoi. Ele nu se despart după voință, nici nu se împart după putere. În ele nu este nimic din materia divizibilă. Cu alte cuvinte, Dumnezeirea este neîmpărțită în Ipostasurile despărțite [ἀμέριστος ἐν μεμερισμένοις]. Ele strălucesc cu lumină precum trei stele care se cuprind una pe cealaltă[212]. Așadar, când privim Dumnezeirea, Cauza cea primară, Monarhia, atunci înțelegem Unime. Însă când privim Ipostasurile

---

[210] *Idem*, *De fid.* I, 12, PG 94, col. 848 C.

[211] Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 42, 15, PG 36, col. 476 B; *cf. Omilia* 41, 9.

[212] În cărțile liturgice, Treimea Sfântă este numită: „Dumnezeire una cea întreit strălucitoare"(*Octoih*, Duminică la Miezonoptică, glasul 1, *Canonul Sfintei Treimi*, Cântarea 1); „Ființă în trei Lumini" (*Octoih*, Duminică la Miezonoptică, *Canonul Sfintei Treimi*, glasul 3, Cântarea a 5-a), „Unime întreit strălucitoare" (*Octoih*, Duminică la Miezonoptică, *Canonul Sfintei Treimi*, glasul 2, Cântarea 1); „Ființă în trei Străluciri" (*Octoih*, Duminică la Miezonoptică, *Canonul Sfintei Treimi*, glasul 6, Cântarea a 6-a); „Domnul în trei Străluciri" (*Octoih*, Duminică la Miezonoptică, glasul 1, *Canonul Sfintei Treimi*, Cântarea a 3-a)

> în care este Dumnezeirea, adică Cei care din veci și cu aceeași slavă au luat ființă din Cauza primară, atunci cinstim Treimea[233] [...]. Datorită egalității în fire și în putere, fiecare dintre Ipostasurile Dumnezeirii este unul cu celelalte, în aceeași măsură ca și cu Sine Însuși[234].

Cele Trei Ipostasuri divine, prin unitatea firii, sunt un Singur Dumnezeu. Ele o stăpânesc întreagă, și Ipostasurile desăvârșit egale sunt moduri deosebite ale existenței întreit personale [τρόποι ὑπάρξεως] a uneia și aceleiași firi divine[235]. Însușirile ipostatice ale Dumnezeirii sunt veșnice, imuabile, netransmisibile de la un Ipostas la altul. Tatăl nu este lipsit de nenaștere pentru că L-a născut pe Fiul, nici Fiul nu este lipsit de naștere pentru că este de la Cel nenăscut, nici Duhul Sfânt nu Se transformă în Tatăl sau în Fiul, pentru că purcede, sau pentru că este Dumnezeu. Însă însușirea personală este neamestecată, altfel cum ar putea rămâne însușire personală, dacă s-ar transmite sau s-ar schimba[236]?

Evident este că modul de existență al Unui Dumnezeu în Trei Persoane, în esență, este neinteligibil și de neînchipuit pentru mintea omenească.

> Tot ceea ce este spus despre Tatăl, Fiul și Sfântul Duh trebuie închipuit mai presus de orice veac și veșnicie. Întrucât aceasta este o Treime care depășește orice înțelegere, nu numai temporală, ci și una veșnică.[237]

---

[233] *Idem, Omilia* 31, 14, PG 36, coll. 148 D – 149 A.

[234] *Omilia* 31, 16, PG 36, col. 152 D; *cf. Omilia* 40, 45. Fericitul Augustin scrie: *„Tantus est solus Pater, vel solus Filius, vel solus Spiritus sanctus quantus est simul Pater et Filius et Spiritus sanctus"* (*De Trinit.* VI, 9)

[235] *Cf.* Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia contra sabel. et Arium et anom.* n. 6, PG 31, col. 613 A; Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra arian.*, *Omilia* III, 15.

[236] Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 39, 12, PG 39, col. 348 BC.

[237] Origen, *De princip.* IV, 28.

Nici o comparaţie, simbol, imagine, cuvânt, din viaţa omenească în timp şi spaţiu, nu poate exprima, suficient de clar, această taină preasfântă. Sfântul Grigorie Teologul zice:

> Am contemplat acest lucru cu mare atenţie, l-am cercetat din toate perspectivele, căutând o comparaţie [εἰκόνα τινά], şi n-am găsit nimic pe pământ care să se poată compara cu Dumnezeu. Şi chiar dacă s-ar găsi şi o mică asemănare, ea, în mai mare parte, dispare, făcând imposibilă comparaţia [...]. La urmă, am ajuns la concluzia că cel mai bine este să las de o parte toate comparaţiile şi umbrele, ca pe ceva înşelător şi departe de adevăr, ci, ţinându-mă de gândurile cuvioase şi folosind puţine cuvinte, să-L am călăuzitor pe Duhul Sfânt, iar luminarea primită de la El s-o păzesc până la capăt, ca pe un prieten apropiat şi interlocutor. Să trec peste acest veac şi, după puteri, să-i conving pe ceilalţi să se închine Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, Singurului Dumnezeu şi Singurei puteri[238].

Fiecare Persoană a Sfintei Treimi, păstrând autonomia şi personalitatea ei, se află şi în celelalte două şi nu poate fi închipuită fără ele. Toate trei Persoanele Se întrepătrund reciproc, existând veşnic una în cealaltă, una cu cealaltă şi una pentru cealaltă[239].

> Aşa se cuvine să credem: Tatăl nu poate fi vreodată închipuit fără Fiul, nici Fiul nu Se poate concepe fără Duhul Sfânt. Aşa precum nu putem ajunge la Tatăl, dacă cu gândul nu ne vom sui prin Fiul, tot aşa pe Iisus nu-L putem numi Domn decât prin Duhul Sfânt[240]. Aşadar, Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt pururea Se cunosc în Treimea desăvârşită, în cea mai strânsă cauzalitate şi unire reciprocă, mai înainte de toţi vecii, mai înainte

---

[238] *Omilia* 31, 31.33, PG 36, coll. 169 A, 172 A; *cf. ibidem*, n. 10, col. 144 BC, Fericitul Augustin, *De Trinit.* VII, 7.

[239] *Cf.* Sfântul Atanasie cel Mare, *Ad. Serap. Epist.* I, 30, *Epist.* III, 5-6.

[240] 1 Cor. 12, 3.

de oricare concept de-al nostru despre orice. Tatăl este pururea Tată și la Tatăl este Fiul și în Fiul este Duhul Sfânt[241]

Când se pomenește Tatăl, împreună cu El și în același timp este închipuit și Fiul, și în Fiul este Duhul Sfânt. Iar când e pomenit Fiul, împreună cu El și în El este presupus și Tatăl și Duhul Sfânt. De aceea, cine defaimă o Persoană a Sfintei Treimi defăimă și întreaga Sfântă Treime. Cine tăgăduiește o Persoană împreună cu ea le tăgăduiește și pe celelalte două. Cine învață greșit despre o persoană greșit învață despre întreaga Sfântă Treime[242]. Fiecare dintre cele trei Sfinte Persoane are un ipostas desăvârșit, ca să nu credem că firea desăvârșită este alcătuită din trei nedesăvârșite, ci în cele trei Ipostasuri desăvârșite este o fire necompusă [ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσι μίαν ἁπλῆν οὐσίαν], care este mai presus și mai înainte de orice desăvârșire. Dumnezeirea nemărginită nu are nici timp, nici distanțe spațiale, întrucât Ipostasurile există unul în celălalt [ἐν ἀλλήλαις γὰρ αἱ ὑποστάσεις εἰσίν], neamestecate, ci unite, după cuvintele Domnului: „Eu sunt întru Tatăl și Tatăl este întru Mine"[243]. În ea nu există diferențe de voință, de gândire, de lucrare, de putere sau de orice altceva care ar putea crea o diferență reală. De aceea noi mărturisim că Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt nu sunt trei dumnezei, ci Unul în Treime. Ei au ființa Lor, Unul în Celălalt [τὴν ἐν ἀλλήλαις περιχώρησιν ἔχουσι], fără amestecare și contopire[244].

---

[241] Sfântul Grigorie de Nyssa, *De Spir. Sancto*.

[242] Sfântul Atanasie cel Mare, *Ad Serap., Epist.* 1, 1; *In illud, Omnia mihi tradita sunt*, 4, 5.

[243] In 14, 11.

[244] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* 1, 8, PG 94, coll. 824 B, 828 D – 829 AC; *cf. ibidem*, I, 14, col. 860 B. După învățătura Sfântului Dionisie al Alexandriei, Tatăl și Fiul sunt doi, și există Unul în Celălalt (ἐν ἀλλήλοις εἶναι) (Sfântul Atanasie cel Mare, *De sentent. Dionys.* 23, PG 25, col. 513 B).

Indicând faptul că taina Sfintei Treimi este de neajuns, sfântul văzător de taine exclamă:

> Trebuie ştiut numai una: Unimea în Treime şi Treimea în Unime cinstită, în care şi despărţirea, şi unirea sunt neînteligibile[285]. Întreaga supraraţionalitate, inaccesibilitate şi incomprehensibilitate a lainei Preasfintei Treimi constă în faptul că cele trei Persoane dumnezeieşti, autonome, împreună veşnice şi întru tot desăvârşite, în acelaşi timp sunt şi una după fire, şi nedespărţit despărţite. În fiinţă, Treimea este Unime nedespărţită. Dumnezeu Cel Preaînalt, Care unindu-Se în fire Se împarte în feţe după osebiri; că nedespărţindu-Se, Se desparte; Una fiind, Se Întreieşte: Aceasta este Tatăl şi Fiul şi Duhul Cel Viu, Care păzeşte toate[286].

a) *Însuşirea personală a Tatălui*, prin care, veşnic şi fără schimbare, Se deosebeşte de Fiul şi de Duhul Sfânt, este *nenaşterea* [ἀγεννησία].

> Sub termenul nenăscut, suntem învăţaţi să înţelegem ceea ce nu are cauză [τὸ ἄνευ αἰτίας].[287]

Conform acestei însuşiri personale, Dumnezeul Tatăl este fără de început [ἄναρχος], fără cauză [ἀναίτιος], nefăcut, nenăscut, necreat, iar în relaţia cu celelalte Persoane Dumnezeieşti,

---

[285] Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 25, 17, PG 35, col. 1221 C.

[286] Canon, Cântarea a 9-a, miercuri în a II-a săptămână a Postului Mare (*Triod*): „În fiinţă este Unimea nedespărţită, Treimea, Dumnezeul cel Preaînalt, Care unindu-Se în fire, Se împarte în feţe după osebiri, că nedespărţindu-Se, Se desparte; una fiind se întreieşte: Aceasta este Tatăl şi Fiul şi Duhul cel Viu, Care păzeşte toate [Ἡ οὐσία Μονάς ἐστιν ἄτμητος, ἡ ὑπέρθεος Τριάς, ἑνουμένη τῇ φύσει μερίζεται, τοῖς προσώποις ἰδικῶς· μὴ τεμνομένη γὰρ τέμνεται, ἓν οὖσα τρισσεύεται αὕτη Πατήρ ἐστιν, ὁ Υἱός καὶ Πνεῦμα τὸ ζῶν, ἡ φρουροῦσα τὸ πᾶν]".

[287] Sfântul Grigorie de Nyssa, *Contra Eunom.*, lib. XII, pars. II, PG 45, col. 917 C.

El este Începutul [ἀρχή], începutul fără început, cauza [αἰτία]. În relația Sa deosebită cu Fiul, El este Tatăl[268], iar cu Duhul Sfânt, Purcezătorul [προβολεύς][269]. Dumnezeirea fiecărei Persoane a Sfintei Treimi este Dumnezeirea tuturor celor Trei Persoane, însă Tatăl, fiind primul din Treime, este Dumnezeu Singur din Sine, pe când Fiul și Duhul Sfânt sunt din Tatăl, fără de început și veșnic. Așa se păzește și unimea, și caracterul treimic al Dumnezeirii. Sfântul Ioan Damaschinul zice:

> Chiar dacă vorbesc despre cele trei Ipostasuri, totuși accentuez un singur început [ἀρχήν], fiindcă Tatăl este începutul și al Fiului, și al Duhului, nu după timp, ci după cauzalitate [κατ' αἰτίαν], pentru că Logosul și Duhul Sfânt sunt din Tatăl, dar nu și după Tatăl. Precum lumina este din foc, așa și focul, după timp, nu precede luminii (întrucât focul nu poate exista fără lumină, ci focul este începutul și cauza luminii care reiese din el), tot așa și Tatăl este începutul și cauza [ἀρχὴ καὶ αἰτία] și a Logosului și a Duhului, întrucât Logosul și Duhul sunt din [ἐκ] Tatăl, și Tatăl nu le precede după timp. Prin urmare, mărturisesc un început care este cauza naturală [μίαν ἀρχὴν ὡς αἴτιον φυσικὸν] a Logosului și a Duhului, adică pe Tatăl[270]. [...] Așadar

---

[268] Ps. 2, 7; Evr. 1, 5.

[269] In 15, 26.

[270] *Contra manich.*, n. 4; PG 94, col. 1509 CD; *cf.* Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra arian.*, Omilia IV, 1, PG 26, col. 468 B: „Unul este începutul Dumnezeirii, și nu două începuturi: de aceea și este în mod propriu monarhie [единоначелност, *iedinonacelnost*; n. tr.] [μία ἀρχὴ Θεότητος, καὶ οὐ δύο ἀρχαί· ὅθεν κυρίως καὶ μοναρχία ἐστίν]". *Cf. idem*, *De Synod.* 50 și 3; Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Cateheza* IX, 20; Fericitul Augustin, *De Trinit.* IV, 20, 29. Sfântul Epifanie scrie: „Dumnezeu Tatăl este Singurul, și singurul Dumnezeu adevărat [...], dar singurul și adevăratul Dumnezeu fiindcă este de la Cel Unul și este singurul Unul-Născut [Μόνος ἐκ Μόνου ὁ Μονογενής] și numai singurul Duh Sfânt [...] Fiul și Sfântul Duh din aceeași Dumnezeire [ἐκ τῆς αὐτῆς Θεότητος] [...] Fiul este născut din Tatăl și Duhul Sfânt este purces din Tatăl [προελθὸν ἐκ Πατρός]" (*Ancorat.* n. 2, 6, *Haeres.* 74).

> tot ceea ce au Fiul şi Duhul, au de la Tatăl, chiar şi fiinţa in sine [και αυτο ειναι], şi dacă n-ar fi existat Tatăl, n-ar fi existat nici Fiul, nici Duhul. Şi dacă Tatăl n-ar avea ceva, n-ar avea nici Fiul, nici Duhul. Pentru că Tatăl există, există şi Fiul şi Duhul. Datorită Tatălui, Fiul şi Duhul au tot ceea ce are şi El, adică naşterea şi purcederea, in afară de nenaştere. Cele Trei Ipostasuri, fiind despărţite nedespărţit, se deosebesc între ele doar prin aceste însuşiri personale, însă nu după fire, ci după trăsăturile propriilor persoane. [...] De aceea nu putem spune că Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt sunt trei dumnezei, ci afirmăm că Sfânta Treime este un Singur Dumnezeu, pentru că Fiul şi Duhul Se reduc la o singură cauză [εις εν αιτιον][251].

Dumnezeirea Treimică nu are două sau trei începuturi, două sau trei cauze, ci un singur început, un singur izvor, o singură cauză, Tatăl. Dacă ar exista trei începuturi sau trei cauze, atunci ar exista trei dumnezei, şi nu unul singur, întrucât Dumnezeirea ar fi dominată de triarhie, şi nu de μοναρχια. Dacă ar exista două începuturi sau două cauze, atunci ar exista doi dumnezei, deoarece diarhia face imposibilă existenţa unui Dumnezeu. Numai μοναρχια constituie şi păzeşte unitatea Dumnezeirii Treimice, care este un Dumnezeu şi Domn[252].

> Tatăl este izvorul şi cauza [πηγη και αιτια] Fiului şi Sfântului Duh. Tatăl Unicului Fiu şi Purcezătorul [προβολευς] Duhului Sfânt. Fiul este Fiu, Cuvântul, Înţelepciunea, Puterea, Asemănarea, Strălucirea, Chipul Tatălui şi de la Tatăl. Iar Duhul Sfânt nu este Fiul Tatălui, ci Duhul Tatălui, ca Unul Care din Tatăl purcede. Dar El este şi Duhul Fiului, nu pentru că este din El,

[251] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* I, 8, PG 94, coll. 824 AB, 829 A; *cf.* Clement Alexandrinul, *Strom.*, VII, 1, Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Catech.* XI, 14.

[252] *Cf.* Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra arian.*, hom. III, 15.

ci pentru că prin El de la Tatăl purcede. Deoarece numai Unul este cauza: Tatăl.[251]

Prin recunoașterea Tatălui ca singura cauză și principiul Dumnezeirii Treimice, nu se diminuează deloc, nu se schimbă, nu se trunchiază, nu se distruge, nu se deranjează unirea desăvârșită și egalitatea Fiului și a Sfântului Duh, în tot ceea ce face Sfânta Treime să fie Treime. Sfântul Grigorie Teologul spune:

> Prin introducerea în Dumnezeire a unui început [ἀρχὴν] care este mai presus de timp [ἄχρονον], nedespărțit [ἀχώριστον] și nesfârșit [ἀόριστον ἀρχὴν Θεότητος], Îl cinstim, cu aceeași cinste, și pe Cel care este Începutul, și pe Cei care sunt din El. Cinstim Începutul pentru că este Începutul Celor care provin din El, iar pe Ei Îi cinstim pentru că provin de la Cel care este Începutul, într-un mod deosebit, fiind nedespărțiți de El, după timp, după fire și după închinare. Și Ei sunt una cu El, dar într-un mod despărțit [διῃρημένως], și sunt despărțiți de El, dar într-un mod unit [συνημμένως], la fel de slăviți, precum în relațiile reciproce, așa și fiecare în deosebi. Treime desăvârșită din Trei desăvârșiți [*Τριάδα τελείαν ἐκ τελείων τριῶν*]. Întrucât Dumnezeirea a pornit dintr-o unime [μονάδος], pentru îmbelșugare a depășit doimea [δυάδος] (deoarece Dumnezeirea este mai presus de formă și de materie, din care sunt trupurile făcute) și, pentru desăvârșire, S-a mărginit în Treime [Τριάδος δὲ ὁρισθείσης] (întrucât treimea este prima după doime).

[251] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* 1, 12, col. 849 B; *cf. ibidem*, 1, 13, col. 856 C: Sfântul Vasile cel Mare: „Tatăl este rădăcina și izvorul Fiului și Duhului Sfânt" (*Homil. contra sabel. et Arium et anom.*, n. 4). Sf. Ambrozie: „Fons Pater Filii est, quia radix Pater Filii est" (*De fid.* IV, 10, 132). Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra arian.*, *Omilia* IV, 1; *Ad. Serap. Epist.* 1, 28, 19. În *Canonul Sfintei Treimi* se spune: „Părinte, Cel ce ești izvor și rădăcină, ca un pricinuitor al Dumnezeirii Celei de o fire, in Fiul și în Sfântul Tău Duh..." (*Canonul Sfintei Treimi*, Cântarea I, Duminică, glasul 2, *Octoih*).

ca Dumnezeirea să nu rămână mărginită, ori să se întindă la nesfârşit[234].

Explicând învăţătura ortodoxă a Sfintei Treimi, Sfântul Grigorie Teologul spune:

Noi cinstim monarhia [μοναρχίαν], dar nu una care este limitată la o singură persoană, ci monarhia care constă în unitatea firii, unanimitatea voinţei, asemănarea mişcărilor şi înclinarea către Unul, a Celor care sunt din El (ceea ce este imposibil în natura creată), aşadar, chiar dacă Ei Se deosebesc ca număr, sunt nedespărţiţi după fire. De aceea Unimea, Care a pornit spre doime, S-a oprit în Treime [διὰ τοῦτο μονὰς ἀπ᾽ ἀρχῆς εἰς δυάδα κινηθεῖσα, μέχρι Τριάδος ἔστη][235]. Unime desăvârşită în Treime şi Treime desăvârşită în Unime, Acesta este Dumnezeu şi întregul adevăr despre El. Şi Cel fără de început şi Începutul şi Cel care este cu Începutul sunt un singur Dumnezeu. Însă însuşirea de a fi fără de început sau nenăscut nu este firea Celui fără de început, întrucât firea unui lucru nu este stabilită prin ceea ce el nu este, ci prin ceea ce este. Aşadar, Începutul, fiind început, nu se desparte de Cel fără de Început, încât însuşirea de a fi început sau de a fi fără început nu constituie firea Lui, la fel precum şi însuşirea de a fi fără de început nu constituie firea Celui ce este fără de început. Acestea fac referire la fire, dar nu constituie firea însăşi [περὶ γὰρ τὴν φύσιν, οὐ ταῦτα φύσις]. În mod asemănător, şi Cel ce este cu Cel fără de început şi cu Începutul este la fel precum sunt şi Ei. Prin urmare, numele Celui fără de Început este Tată, numele Începutului este Fiu, iar al Celui ce este cu Începutul, Duh Sfânt, iar firea Celor Trei este una, adică Dumnezeu [φύσις δὲ τοῖς τρισὶ μία, Θεός]. Unimea este Tatăl, de la Care şi spre Care înclină celelalte Ipostasuri, fără să Se amestece, ci coexistând cu El, în

[234] *Idem*, 23, 8, PG 35, col. 116 C.
[235] *Idem*, 29, 2, PG 36, col. 76 AB.

timp ce nu Se despart între Ele, nici după timp, nici după voință, nici după putere[256].

Însușirea de a fi fără început și fără cauză I se atribuie exclusiv lui Dumnezeu Tatăl, doar în relația cu Fiul Dumnezeu, Care Se naște din Tatăl, și cu Dumnezeu Duhul Sfânt, Care din Tatăl purcede. Însă după dumnezeire, Fiul și Duhul Sfânt, împreună cu Tatăl, sunt fără început, fără cauză, sau, mai bine zis, întreaga Sfânta Treime este împreună fără de început și împreună fără cauză. Biserica a exprimat acest adevăr sfânt prin rugăciunile din cărțile sale liturgice, unde este scris:

> Stăpânia dumnezeiască [Θεαρχία] cea una în trei Fețe[257]. Stăpânia cea una în trei Ipostasuri, Stăpânia dumnezeiască întreit strălucitoare[258]. Dintr-un Soare, doi Sori au strălucit, din Tatăl Fiul și Duhul, nefăcuți, împreună fără de început, că amândurora Tatăl le este Pricinuitor, așa credem.[259]

Sfântul Grigorie Teologul ne învață:

> Tatălui nu-I putem atribui un început, ca nu cumva să introducem ceva care a existat mai înainte de Cel Întâi-existent

---

[256] Sfântul Grigorie Teologul, *Orat.* 42, 15, PG 36, col. 476 AB.

[257] *Canonul Sfintei Treimi*, Cântarea a 8-a, Troparul Născătoarei, Duminică la Miezonoptică, glas 5 (*Octoih*).

[258] *Canonul Sfintei Treimi*, Duminică la Miezonoptică, Cântarea 1, glas 1 (*Octoih*); *Canonul Sfintei Treimi*, Duminică la Miezonoptică, Cântarea a 5-a, glas 1 (*Octoih*). În Troparul Învierii, glas 5, se cântă: „Pe Cuvântul Cel împreună fără de început cu Tatăl și cu Duhul". La Vecernia Sfintei Cincizecimi așa este lăudată necauzalitatea celor Trei Sfinte Ipostasuri și faptul că Ele sunt împreună fără de început: „Te lăudăm pe Tine, Tatăl cel fără de început, și pe Fiul cel împreună fără de început, și pe Preasfântul Duh cel împreună-veșnic [τον άναρχον Πατέρα, και τον συνάναρχον Υιόν, και το συναΐδιον και πανάγιον Πνεύμα...]" (Stihira la *Doamne, strigat-am*).

[259] Canon, Cântarea a 4-a, Pomenirea celor șase Sinoade Ecumenice, 16 iulie (*Mineiul* în slavona bisericească).

și astfel să distrugem ființa Lui. Nici pe Fiul și Duhul Sfânt nu-l putem socoti fără de început [ἄναρχον], ca să nu-L lipsim pe Tatăl de însușirea Sa personală. Întrucât Ei nu sunt fără de început, dar în același timp, într-un fel, și sunt fără de început [ἄναρχα], în ceea ce și constă caracterul neobișnuit și ieșit din comun. În relația cu Cauzatorul, Ei nu sunt fără de început, deoarece sunt de la Dumnezeu, și nu sunt după El [εἰ καὶ μὴ μετ᾿ αὐτόν], precum lumina este din soare. Însă, după timp, Ei sunt fără de început, încât nu Se supun timpului. Comune Tatălui, Fiului și Sfântului Duh sunt Dumnezeirea și faptul că sunt nefăcuți [τὸ μὴ γεγονέναι καὶ ἡ Θεότης], iar comun Fiului și Duhului Sfânt este faptul că sunt de la Tatăl. Însușirea proprie Tatălui este nenașterea, a Fiului este nașterea, iar a Duhului Sfânt este purcederea[illegible]. Tatăl nu trebuie cinstit așa ca să fie lipsit de insușirea de a fi Tată, precum fac arienii! Fiindcă al cui Tată ar fi dacă, împreună cu făptura, am depărta de la El și firea Fiului? Nici pe Hristos nu trebuie să-L cinstim fără a păzi în El însușirea de a fi Fiu! Căci al cui Fiu ar fi, dacă nu Se va raporta la Tatăl ca la o cauză? Nu trebuie diminuată demnitatea Tatălui de a fi cauză, care Îi aparține ca Tată și Părinte, încât dacă n-ar fi cauza Dumnezeirii, Celei contemplate în Fiul și în Duhul, atunci ar fi cauza lucrurilor nesemnificative și nevrednice. Așadar, trebuie să păzim și credința într-Unul Dumnezeu, și să mărturisim cele Trei Ipostasuri sau Persoane, fiecare cu însușirile Ei personale. Iar credința într-Unul Dumnezeu se va păzi dacă și pe Fiul, și pe Duhul Sfânt Îi vom reduce la o singură Cauză [εἰς ἓν αἴτιον] (fără să-l amestecăm cu ea), precum după singura și identica mișcare și voință dumnezeiască, așa și după identitatea firii [τὴν τῆς οὐσίας ταυτότητα]. De asemenea, credința în cele trei Ipostasuri se va păzi dacă nu vom născoci vreo amestecare sau contopire, ca astfel, cinstind un Ipostas mai mult decât pe celelalte, să nu distrugem totul. Însă insușirile personale se vor păzi, dacă pe Tatăl Îl vom privi și Îl vom numi Fără de început și Început (cauză, izvor, lumină veșnică), iar pe

[illegible] *Omilia* 25, 15.16, PG 35, coll. 1220 BC, 1221 B; *cf. Omilia* 29, 3.

> Fiul nicidecum fără de început, şi totuşi Începutul tuturor. Totuşi, în cuvântul „început", nu se poate introduce nimic vremelnic[261]. Tatăl este Începutul [ἀρχή] Fiului şi al Sfântului Duh nu după timp, ci în calitate de cauză [κατ᾽ αἰτίαν], deoarece Fiul şi Sfântul Duh sunt de la Tatăl, chiar dacă nu sunt şi după El[262]. Ca dintr-o rădăcină au odrăslit cei sădiţi de Dumnezeu, au strălucit Fiul şi Duhul, încât Tatăl Le este Singur Pricinuitor, Cel fără de timp cu Persoanele Cele fără de timp, de o cinste cu El.[263]

Rânduiala neo-testamentară a celor Trei Sfinte Persoane ale Dumnezeirii Celei în trei Străluciri: Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt, nicidecum şi în nici un fel nu reprezintă o subordonare existenţială, logică, cronologică sau modală a oricărei Persoane faţă de celelalte[264]. Toate cele trei Persoane sunt împreună veşnice şi în totul identice, în afară de însuşirile personale. Întrucât Tatăl este Tată, Se cunoaşte pe Sine ca Tată. Întrucât Fiul este Fiu, în veşnicie Se cunoaşte pe Sine ca Fiu. Întrucât Duhul Sfânt e Duh Sfânt, în veşnicie Se cunoaşte pe Sine ca Duh Sfânt. Sfântul Grigorie de Nyssa scrie:

> Auzind despre Tatăl, înţelegem izvorul tuturor. Descoperindu-L pe Fiul, cunoaştem Puterea care a răsărit din izvorul primordial spre rânduirea universului. Aflând despre Duhul, pricepem puterea ziditoare a lucrurilor care, prin facere, de la Tatăl prin Fiul, au fost aduse la fiinţă. Aşadar, Ipostasurile sunt despărţite neamestecat, adică Ipostasurile Tatălui, Fiului şi Duhului Sfânt. Iar fiinţa lor, oricum ar fi ea (întrucât nu se poate exprima prin cuvinte şi este inaccesibilă gândirii), nu se desparte în nici o altă natură. De aceea această inaccesibilitate pentru

---

[261] *Idem, Omilia* 20, 7. 8, PG 35, coll. 1072 C, 1073 AB.

[262] Sfântul Ioan Damaschinul, *Contra manich.* 4, PG 94, col. 1509 C.

[263] Canon, Cântarea a 8-a, Pomenirea celor şase Sinoade Ecumenice, 16 iulie.

[264] *Cf.* Sfântul Vasile cel Mare, *De Spir. Sanct.*, c. 15; Sfântul Grigorie de Nyssa, *De Spir. Sancto*.

mintea umană se cuvine, în egală măsură, oricărei Persoane cinstite din Sfânta Treime. Prin urmare, omul înțelept, întrebat despre firea Tatălui, va răspunde adevărat dacă va zice că această întrebare este mai presus de cunoaștere. Va face la fel și în cazul Fiului cel Unul-Născut, încât firea Sa nu poate fi cuprinsă în nici un cuvânt, deoarece spus este: „Neamul Lui cine îl va spune?" (Is. 53, 8). Asemenea și în cazul Sfântului Duh, cuvântul lui Dumnezeu indică aceeași neputință de a fi înțeles, spunând: „Tu auzi glasul lui, dar nu știi de unde vine, nici încotro se duce" (In 3, 8). Întrucât noi nu recunoaștem nici o diferență în inaccesibilitatea celor trei Persoane (fiindcă o Persoană nu este mai mult, iar cealaltă mai puțin inaccesibilă, ci inaccesibilitatea Treimii este una și aceeași), de aceea, călăuziți chiar de inaccesibilitate și incomprehensibilitatei, afirmăm că la Sfânta Treime nu găsim nici o diferență esențială, în afară de ordinea Persoanelor și mărturisirea Ipostasurilor. Ordinea Persoanelor, după care credința pornește de la Tatăl, prin mijlocirea Fiului, și se încheie în Duhul Sfânt, ne este predată în Evanghelie. Iar diferența dintre Persoane, descoperită în învățătura predaniei despre rânduiala deosebirilor, nu provoacă gândul de amestecare la cei care studiază semnificația cuvintelor. Deoarece cuvântul „Tată" arată distincția acestui termen. Denumirile „Fiu" și „Duh Sfânt", de asemenea, sunt termeni distincți. Așadar, Persoanele descrise prin acești termeni nicidecum nu se amestecă între ele[illegible].

[illegible] *Omilia* 24. În același text, de Dumnezeu înțeleptitul Părinte Bisericesc a mai scris: „Dacă toate cele proprii Tatălui sunt și ale Fiului și toate desăvârșirile Fiului se găsesc în Duhul, atunci, în Sfânta Treime, nu găsim nici o diferență referitor la înălțimea slavei Persoanelor Ei. Nici după vreo rânduială trupească, nu este mai mare una decât cealaltă, pentru că ceea ce este nevăzut și care nu are formă nu se poate cuprinde într-o măsură. [...] Prin urmare, dacă Fiul este desăvârșit, desăvârșit este și Duhul. Fiindcă rațiunea nu recunoaște trepte de desăvârșire la Cel care întru toate este desăvârșit, nu-L consideră desăvârșit într-o măsură mai mare sau mai mică. Din lucrarea Persoanelor Sfintei Treimi recunoaștem nedespărțirea slavei lor. „Tatăl dă viață", zice Evanghelia (In 5, 21), tot așa și Fiul și Duhul dau viață, după mărturisirea Domnului, Care a spus că „Duhul este cel ce dă viață!" (In 6, 63)".

Tatăl, într-un chip negrăit și nedescris, veșnic Îl naște pe Fiul și veșnic Îl purcede pe Duhul. Nici un raționament, care se întinde în hotarele categoriei timpului, nu poate nici pe departe să exprime această negrăită naștere și inefabilă purcedere. La întrebarea: „Când s-a petrecut această naștere?", Sfântul Grigorie Teologul răspunde:

> Înainte de orice *când*. Iar dacă e nevoie de un răspuns mai curajos: „Odată cu Tatăl". „Iar Tatăl când?" N-a fost niciodată timp când Tatăl n-a existat [οὐκ ἦν, ὅτε οὐκ ἦν]. De asemenea n-a fost niciodată timp când Fiul și Duhul Sfânt n-au existat. Întreabă-mă încă o dată și din nou îți voi răspunde: „Când S-a născut Fiul?". Atunci când Tatăl nu S-a născut. „Iar Duhul când a purces?" Atunci când Fiul a existat, dar fără să purceadă [οὐκ ἐκπεπορευεται], ci a fost născut [γεγέννηται] în afara timpului și de neînțeles. Cu toate că noi nu putem închipui ceea ce există mai presus de timp, chiar dacă, precum ne dorim, vom evita orice termen care exprimă timpul. Deoarece termenii „când", „înainte", „după", „de la început" nu exclud timpul, oricât ne-am strădui[346].

La întrebarea: „Cine este acest tată, care nu a devenit în trup tată?", Sfântul Grigorie răspunde:

> Cel a Cărui existență nu are început [...]. Dumnezeu Tatăl n-a devenit Tată mai târziu decât a început să existe, fiindcă existența Lui nu are început. El este Tată în sens absolut, pentru că nu este în același timp și Fiu. De asemenea și Fiul este Fiu în sens absolut, fiindcă nu este în același timp și Tată[347].

[346] *Omilia* 29, 4, PG 36, col. 77 A.

[347] *Omilia* 29, 5, PG 36, col. 80 A; *cf.* Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Catech.* XI, 8. 10.

Chipul veșnicei nașteri a Fiului și al veșnicei purcederi a Duhului e știut numai de Tatăl Care naște, de Fiul Care Se naște și de Duhul Sfânt Care purcede din Tatăl[298]. Sfântul Grigorie Teologul zice:

> Ai auzit despre nașterea Fiului, nu te chinui să înțelegi chipul nașterii! Ai auzit că Duhul purcede din Tatăl, nu te chinui să înțelegi cum purcede! E de ajuns să știi că Fiul există și că e de la Tatăl, că Duhul purcede, chiar din Tatăl! Nu fi prea curios, ca să nu ți se întâmple ceea ce se întâmplă cu ochiul care privește direct strălucirea soarelui![299]

Așa este natura gândului omenesc că nicicum nu poate pricepe în ce chip Îl naște Tatăl pe Fiul. Numai Unul Dumnezeu știe aceasta, natura cea creată, cea omenească și cea îngerească, nu. Cu această ocazie, Sfântul Chiril al Ierusalimului ne sfătuiește:

> Nu te rușina să recunoști neștiința ta, pentru că tu nu știi ceea ce și Îngerii nu știu. Numai Cel care a născut Îl știe pe Cel Născut. Și Cel Născut din El Îl știe pe Cel care L-a născut. Iar Duhul Sfânt mărturisește, în Sfânta Scriptură, că Cel Născut este Dumnezeul Cel fără de început. [...] Nici Părintele nu S-a lipsit de ceva, nici Cel Născut nu are vreun neajuns [...]. Nici Părintele nu are Tată, nici Cel Născut nu are frate, nici Părintele nu S-a prefăcut în Fiu, nici Cel Născut nu a devenit Tată. De la Unul și Singurul Tată S-a născut singurul Fiu cel Unul-Născut, așadar nu există nici doi nenăscuți [δύο ἀγέννητοι], nici doi unul-născuți [δύο μονογενεῖς]. Singurul nenăscut este Tatăl (pentru că Tatăl, Cel nenăscut, este Cel care nu are Tată), și unul este Fiul, Cel veșnic născut din Tatăl. [...] Nașterea, săvârșită prin puterea lui Dumnezeu, este în afara timpului [ἄχρονος]. Dumnezeu nu L-a adus pe Fiul Său

[298] Sfântul Irineu, *Contra haer.* II, 28, 6; II, 13, 8; Sfântul Teofil, *Ad Autolic.* II, 15.

[299] *Omilia* 20, 11, 10, PG 35, col. 1077 CB; *cf. Omilia* 25, 16, PG 35, col. 1221 B

la ființă din neființă, nici nu a înfiat vreo persoană care n-a fost Fiu, ci fiind veșnicul Tată, veșnic [ἀϊδίως] și negrăit L-a născut pe Unul și Singurul Fiu, Care nu are frate[270].

Mintea ființelor zidite nu poate înțelege nici chipul veșnicei nașteri a Fiului și veșnicei purcederi a Duhului și nici diferența dintre această naștere a Fiului și purcederea Duhului. Însă diferența, fără îndoială, există, întrucât nașterea veșnică a Fiului din Tatăl și purcederea veșnică a Duhului din Tatăl reprezintă două chipuri deosebite de existență ipostatică, care nu se pot amesteca. Sfântul Ioan Damaschinul zice:

> Diferența dintre naștere și purcedere există, însă noi nicidecum nu putem cunoaște natura acestei diferențe[271].

b) *Însușirea personală a Fiului* prin care El veșnic și fără amestecare se deosebește de Tatăl și de Sfântul Duh este *nașterea* [γέννησις]. El Se naște veșnic din firea Tatălui, după voia Sa și conform vieții de armonie absolută, care sălășluiește în plinătatea întru tot desăvârșită a ființei lui Dumnezeu. După firea Sa, Tatăl Îl vrea și Îl iubește pe Fiu și Fiul Îl vrea și Îl iubește pe Tatăl[272]. Existența veșnică a unuia este condiționată de coexistența veșnică a celuilalt. Tatăl este veșnic, veșnic este și Fiul, de aceea și nașterea Fiului este veșnică[273], una și unică[274],

---

[270] *Catech.* XI, 13-14, PG 33, coll. 705 C, 708 AB. Fericitul Augustin scrie: „Ne este îngăduit să știm că Fiul este născut, dar nu ne este îngăduit a discuta chipul acestei nașteri. De primul lucru nu-mi este îngăduit să mă dezic, iar pe celălalt este periculos a-l cerceta" (*De Trinit.* VII, 8).

[271] *De fid.*, I, 8, PG 94, col. 824 A. *Cf.* Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 23, 11, PG 35, coll. 1161 C – 1164 B; *Omilia* 31, 8, PG 36, col. 141 B; Fericitul Augustin, *Contra Maxim*, III, 14.

[272] Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra arian.*, hom. III, 6, PG 26, col. 464 CB; ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ καὶ θέλει τὸν Υἱόν, καὶ ὁ Υἱὸς ἀγαπᾷ καὶ θέλει τὸν Πατέρα, *cf. ibidem*, n. 52 și 62.

[273] Ps. 2, 7; 109, 3; Mih. 5, 2.

[274] In 1, 18; 10, 30.

atotdesăvârșită și care le are pe toate[275], lăuntrică, în lumina cea neapropiată a Dumnezeirii[276], inaccesibilă[277]. După cuvintele Sfântului Atanasie cel Mare, ea este nașterea atotdesăvârșită de la Cel Atotdesăvârșit [γέννημα τέλειον ἐκ τελείου][278], de aceea, cu nimic nu se poate compara cu nașterea ființelor în timp și spațiu. După fire și după toate însușirile, ea este absolut incomprehensibilă pentru toate ființele create, precum pentru Arhangheli și Îngeri, așa și pentru Proroci și Apostoli, pentru toți oamenii și pentru toate făpturile[279]. Pentru explicarea acestei sfinte taine, nu se poate folosi sau aplica nici o măsură temporală. Felul în care Tatăl Îl naște pe Fiul este mai presus de cuvânt [ἄῤῥητον] și propriu firii lui Dumnezeu. De aceea este cunoscut numai Tatălui și Fiului[280].

> Nașterea Fiului este ceva excepțional și vrednic de Dumnezeu. Ea nu se poate compara nici cu lucrurile, nici cu gândurile, nici cu rațiunea, de aceea gândul omenesc nu poate înțelege cum nenăscutul Dumnezeu devine Tatăl Fiului cel Unul-Născut, întrucât această naștere este veșnică și neîntreruptă.[281]

Veșnicul, imuabilul, nepătimitorul Dumnezeu, Care după fire și existență este mai presus de timp și spațiu, nu poate naște în timp și spațiu, ci Îl naște pe Fiul veșnic, imuabil, nepătimitor.

> Dumnezeirea este lipsită de patimi [ἀπαθῶς] chiar dacă naște. Ea naște dumnezeiește [θεϊκῶς], și nu omenește [οὐκ ἀνθρωπικῶς],

[275] In 17, 10 [Свемајуће (Sveimaiucie) adv. – (sve) „tot", (ima) „are" (n. tr.)].

[276] In 1, 18; 10, 38.

[277] Is. 53, 8.

[278] *Contra arian.* II, 35, PG 26, col. 221 B; *cf. Expositio fid.* 3, PG 25, col. 204 C.

[279] Sfântul Ilarie, *De Trinit.* II, 9; Sfântul Iustin, *Apolog.* 1, 22.

[280] Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra arian.* II, 36, PG 26, col. 224 A; *cf. idem, De incarn. et contra arian.* 8, Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Cateheza* XI, 5.

[281] Origen, *De princip.* 1, 2, 4.

pentru că și ființa Sa nu este omenească[292]. Fiul Se naște din firea Tatălui[293], dar în același timp ființa lui Dumnezeu nu se desparte, nu se micșorează, nici nu se trunchiază[294]. Deoarece Dumnezeu nu este făcut din părți, ci simplu, necompus și nepătimitor, așadar și nașterea Fiului din Tatăl este nepătimitoare și nedespărțită [ἀμερίστως][295]. Tatăl, născându-L pe Fiul, a rămas Tatăl și nu S-a schimbat. El a născut Înțelepciunea și El Însuși nu a rămas fără înțelepciune [ἄσοφος]. A născut pe Fiul, dar n-a slăbit. A născut pe Dumnezeu, dar nu S-a lipsit de Dumnezeire. Nimic n-a pierdut, nu S-a micșorat, nici nu S-a schimbat. Așa și Cel Născut este fără de prihană. Cel care a născut este desăvârșit, și Cel care S-a născut este Dumnezeu.[296]

Fiul Se naște din Tatăl, din firea Lui, fără de început și veșnic. Se naște ca desăvârșit din Cel desăvârșit, ca Singurul din Cel Singur, Întregul din Cel întreg [ὅλος ἐξ ὅλου]. Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat[297]. În veșnicie n-a fost nici o clipă în care Tatăl a fost fără Fiu, ci pururea au existat împreună, Tatăl ca Tată și Fiul ca Fiu[298]. Tatăl pururea [*semper*] Îl naște pe Fiu și Fiul pururea [*semper*] Se naște[299]. De aceea Fiul nu este

---

[292] Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 25, 17, PG 35, col. 1221 C; *cf.* Sfântul Atanasie cel Mare, *De decret. Nic. synod.* 10.

[293] Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra arian.* hom. III, 62, 66; *De decret. Nic. synod.* 10, 22, *Epist. ad afros episc.* 5.

[294] Sfântul Grigorie de Nyssa, *Contra Eunom.* I, 18: Οὐκ ἐν τῷ γεννᾶν τὴν οὐσίαν μερίζει. Sfântul Atanasie cel Mare, *Expositio fid.* 2; *Ad Serap. Epist.* I, 16.

[295] Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra arian.*, hom. I, 28; *idem, De decret. Nic. synod.* 20; *cf.* Origen, *De princip.* I, 2, 4.

[296] Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Catech.* XI.18, PG 33, col. 713 AB; *cf.* Sfântul Atanasie cel Mare, *Exprositio fid.* 1.

[297] Sfântul Atanasie cel Mare, *Expositio fid.* 1. 2. 3; *Contra arian.*, hom III, 62. 66; *De decret. Nic. synod.* 22; Sfântul Ilarie, *De Trinit.* III, 4.

[298] In 1, 1.14. 18; 5, 20-21.24.26; 10, 38; 14, 10-11; Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra arian.*, hom. I, 28.

[299] Fericitul Augustin, *Epist.* 174.

veşnic într-un sens simplu [οὐχ ἁπλῶς ἀίδιος], ci este veşnic prin veşnicia Tatălui [τῇ τοῦ Πατρὸς ἀιδιότητι], are veşnicia Tatălui şi nu a fost timp când El n-a fost, ci pururea a existat, fiind nedespărţit de Tatăl[290].

> Tatăl este mereu Tată şi Fiul mereu Fiu. [...] Tatăl, fiind Tată în sens absolut şi singurul [μόνος] Tată, a fost, este şi pururea va fi Tată. Şi Fiul este Fiu în sens absolut, şi este singurul [μόνος] Fiu. Aşadar, fără îndoială: Tatăl este şi pururea va fi numit Tată şi Fiul este şi pururea va fi numit Fiu. [...] Şi precum Tatăl niciodată n-a fost Fiu, aşa şi Fiul niciodată nu va fi Tată. Şi precum Tatăl, fiind singurul Tată, niciodată nu va înceta să fie Tată, aşa şi Fiul, fiind singurul Fiu, niciodată nu va înceta să fie Fiu. [...] Duhul Sfânt în Sfânta Scriptură nu este numit fiu, ca să nu-L socotim frate. Nu este numit nici fiul Fiului, ca pe Tatăl să nu-L socotim bunic. Dimpotrivă, Fiul Se numeşte Fiul Tatălui, iar Duhul, Duhul Tatălui.[291]

Însuşirea Fiului, naşterea veşnică şi dumnezeiască din Tatăl, are toate proprietăţile Dumnezeirii Celei veşnice, astfel se păstrează imuabilitatea veşnică a Ipostasului celei de-a doua Persoane a Preasfintei Treimi. După cuvintele Sfântului Ioan Damaschinul:

> Fiul pururea a fost cu Tatăl şi în Tatăl din Care S-a născut veşnic şi fără de început [ἀιδίως καὶ ἀνάρχως]. Fiindcă niciodată n-a fost timp când Tatăl a existat şi Fiul nu, ci pururea au existat împreună şi Tatăl, şi Fiul Cel născut din El. Pentru că Tatăl nu S-ar fi putut numi Tată fără Fiul. Dacă ar fi fost vreodată

[290] Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra arian.*, hom. III, 28, PG 26, col. 384 BC; *cf.* Origen, *In Epist. ad Rom.* 1, 5, PG 14, coll. 848 şi 849; *In Jerem.* hom. IX, 4, PG 13, col. 357; *De princip.* IV, 28.

[291] Sfântul Atanasie cel Mare, *Ad Serap. Epist.* IV, 6, PG 26, col. 645 CD; *Ad Serap. Epist.* I, 16, PG 26, col. 569 B; *cf. Expositio fid.* 2; Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 29, 3. 17.

> fără a-L avea pe Fiul, atunci n-ar fi fost Tată. Iar dacă ar fi început să-L aibă pe Fiul mai târziu, atunci tot aşa ar fi devenit Tată mai târziu, nefiind Tată mai înainte, şi S-a schimbat devenind Tată. Însă acest gând este mai înfricoşător decât orice blasfemie, deoarece nu se poate spune că Dumnezeu n-a avut puteri fireşti de naştere. Iar puterea naşterii constă în abilitatea de a naşte din sine, adică din firea propriei fiinţe, pe cineva asemănător sieşi după fire. Aşadar, hulitor este a spune că naşterea Fiului s-a petrecut în timp şi că existenţa Fiului a început după Tatăl. Pentru că noi mărturisim naşterea Fiului din Tatăl, adică din firea Sa. Şi dacă nu credem că Fiul a existat, de la început [ἐξ ἀρχῆς], împreună cu Tatăl, din Care este născut[illegible], atunci în Ipostasul Tatălui vom introduce schimbarea [τροπὴν τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως]. Întrucât El, nefiind Tată de la început, a devenit Tată mai târziu [...]. Naşterea în Dumnezeu este fără de început şi veşnică [ἄναρχος καὶ ἀΐδιος], fiindcă ea este lucrarea naturii Sale şi purcede din firea Lui [ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ], altminteri Cel care naşte ar fi supus schimbării şi ar fi Dumnezeu cel dinainte şi Dumnezeu cel din urmă. Astfel s-ar fi petrecut o creştere la Dumnezeu [...]. Fiind mai presus de timp, fără de început, nepătimitor, netrupesc, singurul şi nesfârşit, Dumnezeu naşte fără timp, fără început şi fără patimă, iar naşterea Sa nu are nici început, nici sfârşit. El naşte fără de început, fiindcă este imuabil, naşte fără de sfârşit şi neîncetat, întrucât este fără început, veşnic, infinit şi totdeauna unul şi acelaşi[illegible].

Însuşi Fiul desăvârşit al Tatălui desăvârşit şi vlăstarul Unul-Născut al nenăscutului Dumnezeu, Însuşi Dumnezeu din Dumnezeu, duh din duh, lumină din lumină, Domnul Iisus cu îndrăzneală zice: „Tatăl este în Mine şi Eu în Tatăl" (In 10, 38).

[illegible] *Cf.* Sfântul Irineu, *Contra haer.* II, 30, 9: *„Semper autem coexistens Filius Patri, olim et ab initio semper revelat Patrem, et Angelis, et Archangelis, et Potestatibus, et Virtutibus et omnibus, quibus vult revelare Deus"*. *Cf. ibidem*, II, 25, 3; III, 6, 2; III, 18, 1.

[illegible] *De fid.* I, 8, PG 94, coll. 812 AB, 813 ABC.

Deoarece precum Tatăl este duh, aşa şi Fiul este duh. Precum Tatăl este Dumnezeu, aşa şi Fiul este Dumnezeu. Precum Tatăl este lumină, aşa şi Fiul este lumină. Însuşirile care sunt în Tatăl sunt izvorul însuşirilor în Fiul. Adică El, întru totul, este Fiul Celui care, întru totul, este Tatăl. El nu e adus din afară, deoarece înaintea Fiului nu a existat nimic. Nici este făcut din ceva, fiindcă este Fiu din Dumnezeu. Nici este fiu doar parţial, întrucât plinătatea Dumnezeirii este în Fiul. El nu este Fiu doar într-un sens, ci în orice aspect. Ceea ce este în Tatăl, de asemenea, este şi în Fiul. Ceea ce este în Cel Nenăscut, de asemenea, este şi în Cel Unul-Născut. Unul este din Celălalt şi cei Doi sunt Unime. Nu Doi care au devenit una, şi totuşi Unul în Celălalt, deoarece ceea ce este în Amândoi este identic. Tatăl este în Fiul, fiindcă Fiul este din Tatăl. Fiul este în Tatăl, pentru că Tatăl este singurul izvor al Fiului. Cel Unul-Născut este în Cel Nenăscut, deoarece Cel Unul-Născut este din Cel Nenăscut. Aşa Ei reciproc sunt Unul în Celălalt încât, precum totul în Nenăscutul Tată este desăvârşit, tot aşa desăvârşit este şi în Fiul Cel Unul-Născut. Aceasta este Unitatea care există în Tatăl şi Fiul, aceasta este puterea, aceasta este iubirea. Nădejdea, credinţa, adevărul, calea şi viaţa noastră nu sunt în cercetarea puterilor Tatălui şi în dispreţuirea Fiului, ci în cinstirea tainei şi măreţiei naşterii Sale, în punerea Nenăscutului Tată mai presus de orice rivalitate şi în credinţa că Fiul Cel Unul-Născut este egal cu El după veşnicie şi după putere, mărturisind că Dumnezeu Fiul este din Dumnezeu[284].

Naşterea veşnică a Fiului din Tatăl Îl face pe Tatăl veşnicul Tată, iar pe Fiul, veşnicul Fiu. Dacă n-ar fi fost aşa, nici Tatăl nu ar fi fost Tată, nici Fiul, Fiu. Cu alte cuvinte, Sfânta Treime n-ar fi fost Sfântă Treime, nici n-ar fi existat. Însuşi termenul Tatăl Cel veşnic presupune şi conţine în sine termenul Fiul Cel veşnic şi viceversa, termenul Fiul presupune şi conţine în sine

[284] Sfântul Ilarie, *De Trinit.* III, 4; *cf. ibidem,* V, 39.

termenul Tatăl. Când se spune: „Tatăl", prin aceasta se desemnează și Fiul, mai înainte de a se pronunța însuși cuvântul „Fiu". Atunci când se spune: „Fiu", fără îndoială se presupune și Tatăl în Fiul, chiar dacă înainte n-a fost folosit cuvântul „Tată"[206]. Tatăl nu este Fiu, nici Fiul Tată, însă Tatăl este Tatăl Fiului, și Fiul este Fiul Tatălui[207]. Sfântul Grigorie Teologul teologhisește:

> Dacă vreodată a existat timp când Tatăl n-a fost, atunci ar fi existat timp când n-a existat nici Fiul. Iar dacă vreodată a existat timp când Fiul n-a fost, atunci a fost timp când n-a fost nici Duhul Sfânt. Însă dacă de la început a fost unul, atunci și toți Trei au fost. Dacă te vei lepăda de Unul din Treime, atunci nu spune că mult Îi cinstești pe ceilalți Doi[208].

Ca să putem pătrunde, în oarecare măsură, în taina veșnicei nașteri a Fiului din Tatăl, de Dumnezeu înțelepțiții Învățători bisericești se folosesc de anumite comparații. Însă și atunci când recurgem la aceste comparații, trebuie să luăm în seamă sfatul înțelept al Sfântului Ilarie, conform căruia, chiar dacă în contemplarea naturii și nașterii lui Dumnezeu ne folosim de anumite comparații, nu trebuie să credem că aceste comparații sunt desăvârșite și depline. Între Dumnezeu și lucrurile pământești nu există comparație. La aceste comparații trebuie să privim ca la niște mijloace ajutătoare, și nu ca la unele care Îl descriu pe Dumnezeu în mod exhaustiv, deoarece ele mai degrabă fac aluzie la, decât epuizează sensul pe care îl căutăm[209]. În acest sens, Învățătorii bisericești folosesc următoarele comparații:

---

[206] Sfântul Atanasie cel Mare, *De sentent. Dionys.* 17, PG 25, col. 504 C; *cf.* Clement Alexandrinul, *Strom.* V, 1, PG 9, col. 9, *Strom.* VII, 2, coll. 409, 412; Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Catech.* XI, 14.

[207] Sfântul Atanasie cel Mare, *Expositio fid.* 2, PG 25, col. 204 B.

[208] *Omilia* 31, 4, PG 36, col. 137 A.

[209] *De Trinit.* 1, 19.

Fiul Se naşte veşnic din Tatăl, ca lumină din lumină, ca viaţă din viaţă, ca adevăr din adevăr, ca înţelepciune din înţelepciune, ca lumină din foc. Născându-Se din Tatăl, Fiul nu Se desparte de Tatăl, ci totdeauna este nedespărţit de El precum lumina de foc. Precum lumina care reiese din foc şi există în acelaşi timp cu el, întrucât nu focul apare mai înainte, iar apoi lumina, ci ele există împreună, şi precum lumina pururea reiese din foc, pururea este în el, şi nicicum nu se desparte de el, aşa şi Fiul Se naşte din Tatăl, fără să Se despartă de El, ci pururea sălăşluieşte în El. Însă, pe când lumina care se naşte nedespărţit din foc şi pururea sălăşluieşte în el nu are existenţă proprie [ἰδίαν ὑπόστασιν] în afara lui, întrucât este proprietatea firească a focului, Unul-Născutul Fiu al lui Dumnezeu, Cel din Tatăl născut, într-un mod nedespărţit, inseparabil şi Care pururea sălăşluieşte în El, are Ipostas propriu [ἰδίαν ὑπόστασιν], diferit de cel al Tatălui[illegible].

Însă comparaţiile omeneşti rămân comparaţii, şi nu realitate obiectivă dumnezeiască, infinit desăvârşita şi deplină. De aceea şi Taina naşterii Fiului din Tatăl, în toate comparaţiile, rămâne Taină mai presus de minte, ştiută numai de Dumnezeu[illegible]. Sfântul Irineu spune:

> Dacă cineva ne va întreba în ce chip Fiul este născut din Tatăl, noi îi vom răspunde că această iniţiere, sau naştere, sau numire, sau descoperire, sau oricum am numi naşterea Sa negrăită, e neştiută de nimeni. Nici Valentin, nici Marcion, nici Saturnin, nici Vasilide, nici Îngerii, nici Arhanghelii, nici Începătoriile, nici Domniile, nimeni decât Tatăl Care a născut şi Fiul Care S-a născut [*nisi solus qui generavit Pater, et qui natus est Filius*].

[illegible] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* I, 8, PG 94, col. 816 B; *cf.* Sfântul Iustin, *Dial. cum Tryph.* 61; Tertulian, *Adv. Prax.*, c. 8; *Apologet.*, c. 21; Sfântul Ipolit, *Contra Noet.*, c. 11; Sfântul Atanasie cel Mare, *De sentent. Dionys.* 15.

[illegible] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* I, 8, PG 94, col. 816 B.

> Așadar, dacă nașterea Sa este așa de negrăită, atunci toți cei care se străduiesc s-o explice sunt nechibzuiți, încercând să explice ceea ce este inexplicabil[301].

Argumentând faptul că nașterea Fiului din Tatăl nu poate fi înțeleasă și explicată, Sfântul Grigorie Teologul spune:

> Nașterea lui Dumnezeu să fie cinstită prin tăcere. E mare lucru pentru tine să știi că Fiul S-a născut. Cum S-a născut însă, vom fi de acord că nu le este dat nici îngerilor, darămite ție. Vrei să-ți explic cum S-a născut? Așa cum știm că Tatăl a născut pe Fiul, și că Fiul S-a născut din Tatăl. Iar tot ceea ce este mai mult decât aceasta este acoperit de un nor și este inaccesibil vederii tale neputincioase[302].

Sfânta Revelație Îl numește pe Fiul lui Dumnezeu „Logos, Cuvânt"[303], arătând prin aceasta caracterul duhovnicesc al nașterii Sale dumnezeiești și dumnezeirea Lui. Precum cuvântul omenesc, care se naște din rațiune cu lucrarea lăuntrică a duhului și nu o împuținează, ci reprezintă expresia ei, așa și Fiul Se naște duhovnicește din Tatăl, neîmpuținându-L prin aceasta, și el este Cuvântul, Rațiunea, Înțelepciunea Tatălui, Strălucirea veșnică a slavei Lui, Chipul veșnic al Lui[304]. Aici, firește, trebuie să observăm că diferența dintre duhul omenesc și cuvântul lui, pe de o parte, și Dumnezeu și Cuvântul Lui, pe de alta, este incomparabilă. Dumnezeu are Cuvântul Său pururea, Cel Care Se naște din El și nu este fără ipostas, precum cuvântul nostru care răsună în aer, ci ipostatic [ἐνυπόστατος], viu, desăvârșit, nu în afara lui Dumnezeu, ci pururea în El[305].

[301] *Contra haer.*, II, 28, 6.
[302] *Orat.*, 29, 8, PG 36, col. 84 C.
[303] In 1, 1.14; 1 In 1, 1.
[304] Evr. 1, 3; 1 Cor. 1, 24; Col. 1, 15; 2 Cor. 4, 4.
[305] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* I, 6, PG 94, col. 804 A.

Spiritualitatea desăvârșită, veșnicia, imuabilitatea și supra-rațiunalitatea nașterii Fiului din Tatăl se oglindesc mai ales în Dumnezeirea Cuvântului cea care se naște și în cea a Tatălui Care o naște: „La început era Cuvântul [ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λογος] și Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul. Acesta era întru început la Dumnezeu"[306], adică întru începutul cel fără de început. Însă ca nașterea veșnică a Fiului să fie mai aproape de noțiunile noastre, precum zice Fericitul Augustin,

> este mai bine să afirmăm că Fiul este „pururea născut" [*semper natus*] din Tatăl, decât „pururea Se naște" [*semper nascitur*], încât ceea ce pururea se naște încă nu s-a născut. Însă Fiul este născut și este Fiu pururea, întrucât este pururea născut"[307].

Această naștere a Fiului din Tatăl, precum o însușire veșnică a Ipostasului Fiului, cu toate caracteristicile ei dumnezeiești, Îl face pe Fiul lui Dumnezeu Singurul, Unul-Născutul [μονογενής] Fiu al lui Dumnezeu[308], propriul [ἴδιος] Fiu al lui Dumnezeu[309], Întâi-Născutul [Πρωτότοκος] Fiu al lui Dumnezeu[310], spre deosebire de oameni, care pot sau nu pot deveni fii ai lui Dumnezeu după har. Fãpturile se nasc în timp și în spațiu după voia lui Dumnezeu, însă nu și din firea Lui[311]. Singurul, după fire, Fiu al lui Dumnezeu este Domnul Hristos, iar oamenii nu sunt fii ai lui Dumnezeu după fire, ci pot deveni

[306] In 1, 1-2; *cf.* 1 In 1, 1.

[307] *Lib. Quaest.* 83, quaest. 37.

[308] In 1, 18.14; 3, 16.18; 1 In 4, 9. Sfântul Ioan Damaschinul zice: „Fiul Se numește Unul-Născut deoarece El este singurul din Tatăl cel Singur, născut într-un chip unic [μονογενὴς δέ, ὅτι μόνος ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς μόνως ἐγεννήθη], fiindcă nici o altă naștere nu este asemănătoare cu nașterea Fiului lui Dumnezeu, nici nu există vreun alt Fiu al lui Dumnezeu" (*De fid.* I, 8; col. 816 C).

[309] Rom. 8, 12.

[310] Col. 1, 12; *cf.* Sfântul Atanasie cel Mare, *Expositio fid.* 2.

[311] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* I, 18, PG 94, col. 812 B.

fii ai Lui după credință și har, prin Iisus Hristos[102]. Unul-Născut Fiu al lui Dumnezeu nu este făptură în nici o privință și nu se poate compara cu ea. El este mai presus și fără început, mai înainte de orice creație și orice poate fi închipuit.

Toate aceste însușiri ale Fiului arată incontestabil că Fiul lui Dumnezeu, veșnicul Ipostas al Sfintei Treimi, este Dumnezeu, deoființă cu Tatăl și cu Sfântul Duh. Aceasta este credința Bisericii, cea de Dumnezeu descoperită, pe care ea o mărturisește, o păzește și o apără pururea ca pe propriul ei suflet, prin Sfinții Apostoli, Mărturisitori, Mucenici și Părinți[103], prin rugăciuni și osteneli, prin toți credincioșii și iubitorii de Hristos, prin Sfintele Sinoade și oamenii sfinți, și pentru toate veacurile, neschimbat o exprimă în articolul al II-lea al Simbolului de credință niceo-constantinopolitan: „Și într-Unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut [τὸν μονογενῆ] Care din Tatăl S-a născut mai înainte de toți vecii [τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων]. Lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, nu făcut; Cel deoființă cu Tatăl [ὁμοούσιον τῷ Πατρί], prin Care toate s-au făcut".

c) Însușirea Duhului Sfânt prin care El, Ipostasul veșnic al Dumnezeirii Treimice, Se deosebește de Tatăl și de Fiul este *purcederea* Sa [ἐκπόρευσις] din Tatăl. Acest adevăr dumnezeiesc ni l-a descoperit Însuși Mântuitorul la Cina cea de Taină, ca una dintre cele mai mari Taine ale Dumnezeului Treimic, zicând ucenicilor: „Când va veni Mângâietorul, pe care vi-L voi trimite de la Tatăl [ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρός], Duhul Adevărului Care din Tatăl purcede [ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς

[102] *Cf.* In 1, 12-13; 3, 3.5; 1 Pt. 1, 23; Rom. 8, 14; Gal. 4, 4-7; Sfântul Atanasie cel Mare, *De incarn. et contra arian.*, n. 8.

[103] Vezi mai ales: Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra Apollinar.* 1, 9; *De Synod.* 47. 48. 50. 51. 52. 53. 54. 40; *Epist. ad afros.*, 6. 8. 9. 5; *De decret. Nic. synod.* 19. 20.

(ἐκπορεύεται], El va mărturisi pentru Mine"[314]. Aceste cuvinte ale Mântuitorului arată clar că: a) Duhul Sfânt este Ipostas de sine stătător; b) purcede din Tatăl și c) Se trimite în lume prin Fiul. Așadar, este vorba de două lucrări: prima, purcederea Duhului Sfânt din Tatăl, Cauza și Principiul Dumnezeirii, iar a doua, trimiterea Duhului Sfânt în lume prin Fiul[315]. Prima este lăuntrică și veșnică și se petrece în Dumnezeu Treime, indiferent de lumea creată, iar a doua este temporară și se petrece în relația cu lumea ființelor create, deoarece Duhul Sfânt Se trimite lumii de la Tatăl și Fiul, ca să fie Mângâietorul, Învățătorul și Martorul oamenilor despre lucrarea de răscumpărare a Fiului lui Dumnezeu cel Întrupat[316]. Fiind a Treia Persoană a Preasfintei Treimi, Duhul Sfânt continuă, ca Dumnezeu, lucrarea mântuitoare, pe care Persoana a doua a săvârșit-o ca Dumnezeu și om. Mântuirea oamenilor este o lucrare comună a Sfintei Treimi, și de aceea Mântuitorul le zice ucenicilor Săi: „Eu voi ruga pe Tatăl și alt Mângâietor vă va da vouă ca să fie cu voi în veac"[317]. Duhul Sfânt, Ipostasul veșnic al Dumnezeului Treime, sălășluiește în Fiul, participă, ca Dumnezeu, la lucrarea Sa de răscumpărare[318], Se trimite lumii de

---

[314] In 15, 26; *cf.* Mt. 10, 20; Lc. 10, 12; Fapte 1, 16-28; 2 Ptr. 1, 21; Evr. 3, 7; 10, 15.

[315] Sfântul Ilarie scrie: „Duhul Adevărului purcede din Tatăl, dar se trimite prin Fiul de la Tatăl [*a Patre procedit Spiritus veritatis, sed a Filio a Patre mittitur*]" (*De Trinit.* VIII, 20). Sfântul Ambrozie zice: „Fiul spune: «Duhul Sfânt din Tatăl purcede» (In 15, 26) și totuși, pentru comuniunea și unitatea firii, Se trimite de la Fiul [*propter societatem unitatemque naturae a Filio mittitur*]" (*Tract. de Trinit.*, PL 17, col. 520).

[316] În ziua Cincizecimii, Biserica I se adresează Duhului Sfânt, prin rugăciunea: „Preasfinte Duhule, Cel ce purcezi de la Tatăl și prin Fiul ești trimis la ucenicii cei necărturari" [Τὸ πανάγιον Πνεῦμα, τὸ προϊὸν ἐκ τοῦ Πατρός, καὶ δι᾽ Υἱοῦ ἐνδημῆσαν τοῖς ἀγραμμάτοις μαθηταῖς] (*Luminânda*).

[317] In 14, 16-17.

[318] Is. 11, 2; 61, 1; Lc. 4, 18.

la Fiul[119], Se dă ucenicilor, Se dă Bisericii[120]. Datorită acestei relații cu Fiul, Duhul Sfânt Se numește Duhul Fiului[121].

Revelația divină învață clar și mărturisește că Duhul Sfânt purcede veșnic din Tatăl, aceasta fiind însușirea Sa personală, veșnic neschimbată, și că Se trimite lumii, pentru o vreme, de la Tatăl și Fiul, ceea ce, din nou, este lucrarea Sa temporară, care se aseamănă cu lucrarea creației. Veșnicia și neschimbabilitatea Persoanei Duhului Sfânt sunt încredințate de veșnicia purcederii Sale din Tatăl, care se petrece după voia Duhului Însuși, ca voie a Dumnezeului Treime Atotdesăvârșit. Acest fapt este exprimat de Biserică prin cuvintele:

> Cu putere de la Sine, precum a binevoit, nestăpânit Se pogoară Duhul de la Tatăl [καθώσπερ εὐδόκησεν αὐτεξουσίως, Ἀδέσποτον κάτεισι Πνεῦμα πατρόθεν][122].

Sfântul Ioan Damaschinul zice:

> În firea dumnezeiască, simplă și necompusă, trebuie să mărturisim cu evlavie ființa Duhului lui Dumnezeu, dar ar fi necuvios să gândim că, în Dumnezeu, Duhul este ceva ce vine din exterior [ἔξωθεν], cum se întâmplă cu noi, ființele compuse. Până la neant am defăima slava firii lui Dumnezeu, dacă am gândi despre Duhul Care este la Dumnezeu așa cum ne gândim la duhul nostru. Însă noi suntem datori să-L considerăm ca o putere ființială [δύναμιν οὐσιώδη], Care există în propriul și deosebitul Său Ipostas [ἰδιαζούσῃ ὑποστάσει], Care din Tatăl purcede și în Logosul sălășluiește [τοῦ Πατρὸς προερχομένην, καὶ ἐν τῷ Λόγῳ ἀναπαυομένην], Care nu Se poate despărți de Dumnezeu în Care există, nici de Logosul, pe Care Îl însoțește.

[119] In 16, 7.
[120] In 20, 21-22; Fapte 1, 8; 2, 1-4.
[121] Gal. 4, 6.
[122] Canonul al 2-lea, cântarea a 5-a, la Utrenia Sfintei Cincizecimi.

Care nu poate dispărea în neființă, Care, asemenea Logosului, există ipostatic [καθ᾽ ὑπόστασιν], este viu, are voință liberă, Se mișcă independent, este lucrător, pururea voiește binele, are putere să realizeze orice vrere a voinței Sale, este fără de început și fără de sfârșit. Deoarece nici Tatăl nu a fost niciodată fără Logos, nici Logosul fără Duhul[123].

Învățătura Revelației divine despre Ipostasul Duhului Sfânt, cea care a fost păzită în Biserică și mărturisită în toate crezurile vechi cu frică de Dumnezeu, credință și dragoste[124], a primit forma ei dogmatică, finală și neamestecată, în articolul al VIII-lea al Crezului niceo-constantinopolitan: „Și întru Duhul Sfânt, Dumnezeu de viață dătătorul, Care din Tatăl purcede [τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον], Cel ce împreună cu Tatăl și cu Fiul este închinat și slăvit [συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον], Care a grăit prin proroci". Toate Sinoadele Ecumenice ulterioare au întărit acest crez ca unul de Dumnezeu descoperit, desăvârșit și neschimbat, pentru că Sfinții Părinți ai tuturor Sinoadelor Ecumenice au fost încredințați că Simbolul niceo-constantinopolitan „învață desăvârșit despre Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt"[125]. În acest sens, specific este Sinodul de la Roma, condus de Papa Damasus. Acest sinod a condamnat învățătura falsă a pnevmatomahilor despre Duhului Sfânt, iar hotărârile lui au fost trimise lui Paulin, Episcopul Antiohiei. În ele scrie:

> Dacă cineva nu va crede și nu va mărturisi că Duhul Sfânt este adevărat și la propriu este al Tatălui [τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι ἀληθῶς καὶ κυρίως], precum și Fiul este din firea lui Dumnezeu și Dumnezeu, Cuvântul lui Dumnezeu, anatema! Dacă cineva va zice că Duhul este făptură sau că S-a

[123] *De fid.* 1, 7, PG 94, col. 805 AB.

[124] Vezi *Simboluri*, p. 67.

[125] Sinodul IV Ecumenic, *Binii Concil.*, t. III, p. 339.

făcut prin Fiul [εἴ τις εἴπῃ εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ποίημα, ἢ διὰ τοῦ Υἱοῦ γεγενῆσθαι], anatema! Dacă cineva nu va zice că Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt sunt un singur Dumnezeu, o putere, o domnie, o slavă și o stăpânie, o împărăție, o voință și un adevăr, anatema! Dacă cineva va crede bine în Tatăl și în Fiul, dar nu și în Duhul Sfânt, acela este eretic[326].

Precum Fiul Se naște din Tatăl într-un chip tainic și neinteligibil, așa și Duhul Sfânt purcede din Tatăl într-un chip nu mai puțin tainic și nu mai puțin neinteligibil. Purcederea veșnică a Duhului din Tatăl, pe de o parte, reprezintă diferența veșnică dintre Persoanele Tatălui, Fiului și Sfântului Duh, iar pe de altă parte, Îl face în toate celelalte egal și deopotrivă cu Tatăl și cu Fiul. Sfântul Grigorie de Nyssa zice:

> Gândind despre aceasta simplu și într-un mod obișnuit, noi credem și mărturisim că în toate cele existente și nevăzute care se află în lume și mai presus de ea, în timp și mai înainte de veci, cu Tatăl și cu Fiul trebuie să fie luat în seamă și Duhul Sfânt, Care nu este lipsit nici de voință, nici de lucrare, nici de orice altceva care prin credință poate fi închipuit ca bun. Așadar, în afara diferenței în ordine și ipostasuri, noi nu acceptăm diferența în nimic altceva, ci afirmăm că Duhul Sfânt este al treilea la rând după Tatăl și Fiul. Al treilea și după rânduiala Predaniei (Mt. 28, 10). Iar în toate celelalte mărturisim unitatea nedespărțită după fire, după cinste, după credință, după slavă, după măreție, după stăpânie peste toate și după mărturisirea cuviincioasă[327].

Purcederea este chipul, modul de existență [τρόπος ὑπάρξεως] al Duhului Sfânt ca Persoană Dumnezeiască deosebită.

---

[326] Teodoret, *Eccles. Hist.* V, 11

[327] *De Spir. Sancto.*

Duhul Sfânt iese din Tatăl, dar nu prin naştere, ci prin purcedere [οὐ γεννητῶς, ἀλλ᾽ ἐκπορευτῶς]. Aceasta este un alt mod de existenţă, de neînţeles şi necunoscut [ἄληπτος τε καὶ ἄγνωστος] ca şi naşterea Fiului[126]. Duhul Sfânt cu adevărat este Duhul Care purcede din Tatăl, dar nu ca Fiul [οὐχ υἱικῶς], deoarece reiese nu prin naştere, ci prin purcedere [οὐδὲ γὰρ γεννητῶς, ἀλλ᾽ ἐκπορευτῶς][127]. Duhul Sfânt totdeauna a fost, este şi va fi. El nu are nici început, nici nu va avea sfârşit, ci totdeauna Se rânduieşte şi Se adună cu Tatăl şi cu Fiul [...]. Tot ceea ce are Tatăl aparţine şi Fiului, în afară de nenaştere. Tot ceea ce are Fiul, aparţine şi Duhului, în afară de naştere.[128]

Sfântul Vasile cel Mare zice:

Pe Duhul Sfânt nu-L numesc nici nenăscut (întrucât cunosc un singur Care este nenăscut), nici născut (fiindcă din credinţa predată ştim despre Cel Unul-Născut). Fiind învăţaţi că Duhul adevărului purcede din Tatăl, noi mărturisim că El este din Tatăl, dar într-un mod nefăcut[129]. Trebuie să ştim de Unul Dumnezeu Tatăl, Cel fără de început şi nenăscut, de Singurul Fiu, Cel născut din Tatăl, şi de Singurul Duh, Care are fiinţă din Tatăl

[126] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* I, 8, PG 94, col. 816 C. Sfântul Chiril al Alexandriei scrie: „Noi ştim că Duhul purcede din Tatăl, dar nu cercetăm modul în care purcede, rămânem în hotarele stabilite de teologi şi oameni binecuvântaţi" (*De Trinit.*, c. 19). La întrebarea: „Aşadar, ce este purcederea [ἡ ἐκπόρευσις]?", Sfântul Grigorie Teologul răspunde: „Spune-mi mie ce este nenaşterea [τὴν ἀγεννησίαν] Tatălui, atunci îţi voi explica naşterea Fiului şi purcederea Duhului şi amândoi vom înnebuni adâncindu-ne în tainele lui Dumnezeu [εἰς Θεοῦ μυστήρια]. Dar cine suntem noi să facem acest lucru, noi cei care nu suntem în stare să înţelegem ceea ce este sub picioarele noastre, care nu putem număra «nisipul mărilor şi picăturile ploii şi zilele veacului» (Înţ. Sir. 1, 2), darămite să pătrundem în adâncurile lui Dumnezeu şi să lămurim astfel natura negrăită şi mai presus de minte?" (*Omilia* 31, 8, PG 36, col. 141 B.-C.).

[127] Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 39, 12, PG 36, col. 248 B.

[128] *Idem*, *Omilia* 41, 9, PG 36, col. 441 BC.

[129] *Epist.* 125.

[ἐκ Θεοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχον]. Care cedează Tatălui nenașterea și Fiului nașterea, însă în toate celelalte este împreună firesc* [συμφυὲς], împreună stăpânitor** cu Ei, la fel de slăvit și cinstit[330].

Sfântul Vasile cel Mare scrie:

Pe oricine Îl mărturisește pe Hristos, dar nu și ca Dumnezeu, îl încredințez că acel Hristos nu-l va ajuta în nimic. Îl încredințez, de asemenea, și pe oricine se roagă la Dumnezeu, dar se leapădă de Fiul, că este zadarnică credința lui. Tot așa, îl încredințez și pe oricine îndepărtează Duhul Sfânt că va fi inutilă credința lui în Tatăl și în Fiul, întrucât el nu poate avea această credință fără prezența Duhului. Fiindcă cel care nu crede în Duhul nu crede în Fiul, iar cine nu crede în Fiul nu crede în Tatăl. Nimeni nu poate zice: „Domn este Iisus, decât în Duhul Sfânt" (1 Cor. 12, 3). „Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată. Fiul cel Unul-Născut, Care este în sânul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut" (In 1, 18). Cel ce nu crede în Duhul n-are părtășie la adevărata închinare, întrucât nu ne putem închina Fiului altfel decât în Duhul Sfânt și nu ne putem ruga Tatălui decât prin Duhul înfierii[331].

Rezumând învățătura despre Sfântul Duh, cea de Dumnezeu descoperită, Sfântul Ioan Damaschinul, cu duhul său cel pătruns de har, scrie:

De asemenea, credem și într-Unul Sfântul Duh, Domnul de viață făcătorul, Care din Tatăl purcede și în Fiul Se odihnește. Care împreună cu Tatăl și cu Fiul este închinat și slăvit, pentru

* Сапрuродан [Saprirodan] adj. - [sa] „cu, împreună", [priroda] „natură, fire" [n. tr.].

** Сапрестолан [Saprestolan] adj. - [sa] „cu, împreună", [prestol] „tron" [n. tr.].

[330] Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 32, 5, PG 36, col. 180 BC.

[331] *De Spir. Sancto*, c. 11.

că este deoființă și împreună veșnic. Credem în Duhul Cel din Dumnezeu, Duhul drept, Puternic, Izvorul înțelepciunii, al vieții și al sfințirii. În Dumnezeu Care împreună cu Tatăl și cu Fiul există și este numit Nefăcut, Desăvârșit, Făcător, Atotțiitor, Atotziditor, Atotputernic, infinit de Puternic, Care stăpânește toată făptura [δεσπόζον πάσης κτίσεως], dar e nestăpânit de nimeni, Care îndumnezeiește, dar pe Care nimeni nu-L îndumnezeiește, Care plinește și nu Se plinește, Care sfințește și Care nu este sfințit, Mângâietor, deoarece primește rugăciunile tuturor, în toate asemenea Tatălui și Fiului, Care din Tatăl purcede, iar prin Fiul Se trimite întregii făpturi și Care înfiază [ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ δι' Υἱοῦ μεταδιδόμενον, καὶ μεταλαμβανόμενον ὑπὸ πάσης κτίσεως]. Care din Sine creează și dă ființă [ουσιοῦν]*, sfințește și păzește toată făptura. Care este ipostatic, există în propriul Său Ipostas [ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει ὑπάρχον], este neîmpărțit și nedespărțit de Tatăl și de Fiul. Care are tot ceea ce au Tatăl și Fiul, în afară de nenaștere și naștere. Întrucât Tatăl este nepricinuit și nenăscut, pentru că nu e de la nimeni, ci din Sine are ființa Sa, nici a primit ceva de la altcineva. Dimpotrivă, El este începutul și pricina tuturor. Însă Fiul este din Tatăl prin naștere. Duhul Sfânt de asemenea este din Tatăl, dar nu prin naștere, ci prin purcedere[illegible].

Biserica a ocrotit și a păzit întotdeauna cu râvnă adevărul Revelației divine despre însușirea personală a Duhului Sfânt. În autocunoașterea sa harică, sfântă și sobornicească, îl cheamă prin rugăciunile din slujbele sale, îndeosebi în ziua Sfintei Cincizecimi. Rugându-se Persoanei blândului Mângâietor, ea împletește o cunună fastuoasă formată din rugăciuni smerite și cuvinte binecuvântate:

Duhul Sfânt era din veac și este și va fi, nici început având și nici sfârșit; ci pururea cu Tatăl și cu Fiul este unit și împreună

---

* Осушпннуе [Osuștiniuie] verb – [suștina] „ființă" [n. tr.]

[illegible] *De fid.* I, 8, PG 94, coll. 821 BC – 824 A.

socotit, Viață și de viață făcător, Lumină și de lumină dătător, Binele însuși și Izvor de bunătate; prin Care Tatăl Se cunoaște și Fiul Se preaslăvește, și de toți se știe: o putere, o unire și o închinare a Sfintei Treimi"[illegible]. Duhul Sfânt este Lumina și Viața și Izvorul viu, înțeles cu mintea, Duhul înțelepciunii, bun, drept, înțelegător, stăpânitor, curățitor de păcate, Dumnezeu și îndumnezeitor, foc din foc purcezător, grăitor, lucrător, împărțitor de daruri; prin Care toți prorocii și dumnezeieștii apostoli, împreună cu mucenicii, s-au încununat. Uimitoare auzire, neobișnuită priveliște, foc care se împarte spre dăruire de haruri.[illegible]

Iar strigarea de bucurie a rugăciunii culminează în stihira cea plină de extaz evanghelic și de uimire:

Veniți, popoarelor, să ne închinăm Dumnezeirii celei în trei Ipostasuri: Fiul în Tatăl, împreună cu Sfântul Duh. Căci Tatăl a născut din veci pe Fiul, Cel împreună-veșnic și împreună pe scaun șezător; și Duhul Sfânt era în Tatăl, preaslăvit împreună cu Fiul: o Putere, o Ființă, o Dumnezeire, Căreia toți închinându-I-ne, zicem: Sfinte Dumnezeule, Cel ce toate le-ai făcut prin Fiul cu împreună-lucrarea Sfântului Duh; Sfinte tare, prin Care pe Tatăl am cunoscut și prin Care Duhul Sfânt a venit în lume;

[illegible] Stihiră de laudă, Luni după Rusalii, la Vecernia plecării genunchilor: „Το Πνεύμα το άγιον, ἦν μεν αεί, και εστί, και εσται, ούτε αρξάμενον, ούτε παυσόμενον, αλλ' αει Πατρι και Υιώ συντεταγμένον, και συναριθμουμενον · ζωη, και ζωοποιουν · φώς, και φωτός χορηγον, αυταγαθον, και πηγή άγαθοτητος · δι' ου Πατηρ γνωρίζεται, και Υιος δοξάζεται, και παρά πάντων γινωσκεται, μια δυναμις, μία σύνταξις, μία προσκύνησις της αγίας Τριάδος".

[illegible] Stihiră de laudă, Luni după Rusalii la Vecernia plecării genunchilor: „Το Πνεύμα το άγιον, ἦν μεν αεί, και εστί, καί εσται, ούτε αρξάμενον, ούτε παυσόμενον, αλλ' αει Πατρι και Υιώ συντεταγμενον, και συναριθμουμενον · ζωή, και ζωοποιουν · φώς, και φωτός χορηγον, αυταγαθον, και πηγη αγαθοτητος · δι' ού Πατηρ γνωρίζεται, και Υιος δοξάζεται, και παρα παντων γινωσκεται, μια δυναμις, μία συνταξις, μια προσκυνησις τής αγίας Τριάδος".

Sfinte fără de moarte, Duhule Mângâietor, Cel ce din Tatăl purcezi și în Fiul Te odihnești, Treime Sfântă, slavă Ție![157]

26. *Ereziile antitrinitare*

Încă din cele mai vechi timpuri, învățătura Bisericii despre Sfânta Treime a devenit piatră de poticnire și de sminteală pentru toți cei care au vrut, cu limitele rațiunii umane, să măsoare taina cea nemăsurată a adevărului Revelației divine. Cu ajutorul harului, Biserica a păzit învățătura Sfintei Scripturi despre Sfânta Treime în cunoașterea cuvioasă a membrilor săi și, luând seama la înșelările ereticilor, a formulat-o treptat în dogmă, cu scopul de a se păzi nevătămată unitatea credinței adevărate. Diverși eretici, din felurite puncte de vedere, au atacat învățătura Bisericii despre Sfânta Treime, iar Biserica a răspuns la aceasta cu o expunere mai clară, mai completă și mai hotărâtă a părților învățăturii Revelației divine care au fost combătute. Sfinții Părinți, înțelepțiți de Dumnezeu, au dezvoltat, au mărturisit și au confirmat formula scurtă, evanghelică a botezului (Mt. 28, 19). Împotriva oricărei amăgiri, din sufletele lor pătrunse de har, au exprimat adevărurile evanghelice neînfrânte și cu nevoințele lor au câștigat biruința adevărului asupra înșelării.

În principiu, istoria ereziilor antitrinitare se poate împărți în trei perioade:

[157] Stihiră la Vecernia mare în Duminica Sfintei Cincizecimi, la *Doamne, strigat-am...*, *Slavă și acum...* Liturghisind, Biserica mărturisește în rugăciuni că „Domnul Hristos în această mai de pe urmă, mare și mântuitoare zi a Cincizecimii" ne-a arătat nouă „taina Sfintei, Celei deoființă și pururea veșnice, nedespărțitei și neamestecatei Treimi" (din Rugăciunea plecării genunchilor în Duminica Sfintei Cincizecimi).

1) de la Cerint până la Arie;
2) de la Arie până la Socinus și
3) de la Socinus până astăzi.

1. Prima perioadă cuprinde timpul în care învățătura creștină se delimita de iudaism, de gnosticism și de filosofia greacă. Din cauza sensului imprecis despre Mesia ca om și împărat pe pământ, unii eretici au vrut să rămână cu orice preț în credința în Unul Dumnezeu și nu deosebeau persoane în El. Astfel au fost, în secolul I: Cerint și ebioniții, iar în secolul al II-lea: Teodot și Artemon. Alți eretici, sub influența filosofiilor orientale, socoteau că Domnul Iisus și Sfântul Duh sunt emanațiile Dumnezeirii, chiar emanații mai prejos decât Dumnezeu Însuși. Așa credeau diverși gnostici. Al treilea grup de eretici credea că cele Trei Persoane ale lui Dumnezeu nu sunt decât trei manifestări ale unui și aceluiași Dumnezeu. Astfel au fost, în secolul al II-lea: Praxeas, iar în secolul al III-lea: Noet, Sabelie și Pavel din Samosata.

Cerint a fost contemporanul Sfântului Apostol Ioan Teologul, de origine evreu. Sfântul Irineu descrie astfel învățătura lui:

> Mai presus de toate există Dumnezeul suprem. Lumea a fost creată de demiurg. Acesta este o putere cu totul despărțită și depărtată de Dumnezeul suprem, care știe de El. Iisus nu este născut din Fecioară, ci este fiul lui Iosif și al Mariei, născut ca și ceilalți oameni, pe care îi depășește în dreptate, înțelepciune și rațiune. Peste el, după botez, trimis de la Dumnezeul suprem, coboară Hristosul în chip de porumbel. Atunci el a primit putere să-l descopere pe Tatăl cel suprem, necunoscut, și să facă minuni. Însă, într-un final, Hristos fiind o ființă duhovnicească și nepătimitoare [*impassibilis*], l-a lăsat pe Iisus, așadar Iisus a pătimit și a înviat singur[illegible].

[illegible] Sfântul Irineu, *Contra haer.* I, 25, 1.

Cerint mai învăța că Vechiul Testament a fost dat de îngeri și că Dumnezeul evreilor n-a fost Domn, ci înger.

Ebioniții au primit creștinismul doar ca un iudaism reformat. După învățătura lor, există un singur Dumnezeu, creator și stăpânul lumii. Pentru ei, Hristos este om obișnuit [ψιλὸς ἄνθρωπος], născut din Iosif și din Maria. Prin îndeplinirea fidelă a legii lui Moise, Iisus a devenit Hristos, ceea ce poate deveni oricine. Tăierea împrejur și plinirea poruncilor și a obiceiurilor Vechiului Testament sunt indispensabile pentru mântuire.

Ebioniții acceptau doar Evanghelia după Matei ca Evanghelia evreilor și se lepădau de Apostolul Pavel și de Epistolele lui, întrucât îl socoteau trădătorul legii.

Teodot tăbăcarul, om școlit, s-a lepădat de Domnul Hristos în timpul prigoanelor și a plecat din Bizanț la Roma, ca să-și ascundă rușinea. Însă la Roma a fost recunoscut și, ca să se îndreptățească, a declarat că, lepădându-se de Iisus Hristos, s-a lepădat nu de Dumnezeu, ci doar de om. După el, Iisus a fost doar om, care S-a născut din fecioară și a trăit mai cuviincios decât ceilalți oameni. Peste el, în timpul botezului, a coborât Hristos în chip de porumbel și i-a dat putere, care i-a fost necesară ca să îndeplinească misiunea sa. Totuși acest fapt nu l-a făcut Dumnezeu pe Iisus.

Artemon a învățat asemenea lui Teodot. Tăgăduia dumnezeirea Domnului Iisus, iar prin aceasta și ipostasul Fiului în Sfânta Treime.

Gnosticismul, prin mulțimea reprezentanților săi, a vrut să transforme creștinismul într-o filosofie religioasă. Încercând aceasta, a căzut într-o amăgire gravă în ceea ce privește dogma creștină a Sfintei Treimi. În principiu, toate ramurile gnosticismului se pot rezuma la următoarele principii:

Există un Dumnezeu suprem din veșnicie. El este Pliroma, plinătatea desăvârșirii și a fericirii, izvorul tuturor. Din El, în anumite perioade, au emanat treptat ființele, numite Eoni [αἰών], în care El a mărginit nemărginirea Sa și în fiecare dintre ele a manifestat câte o însușire dumnezeiască a Lui. Eonii, ființele divine inferioare, au creat alte ființe, și mai inferioare lor, încât ei sunt trecerea de la Cel infinit la cele finite. În timpul emanării îndelungate, ființele se îndepărtau tot mai mult de la Cel infinit și au devenit mai apropiate de finit. Lumea materială este opusă lumii emanațiilor. Aceasta s-a întâmplat în felul următor: Eonul cel mai apropiat de Dumnezeu, Sofia, a căzut și s-a lepădat de Dumnezeul cel suprem și, dorind să atingă strălucirea cea mai mare, s-a afundat în întuneric. Atunci, fiul răzbunător al Sofiei, Eonul demiurg, a făcut lumea materială. Acest demiurg este Dumnezeul Vechiului Testament. Iar Dumnezeul lui Iisus este diferit, mai desăvârșit.

În timpul facerii lumii materiale a apărut dualismul. Pe de o parte se află împărăția duhului, a luminii și a binelui, iar pe de alta, împărăția materiei, a întunericului și a răului. Omul este un amestec de duh și de materie, de bine și de rău. Eliminarea materiei din ființa omenească, reducerea omului la duh este lucrarea măreață a disciplinei morale umane, care își atinge apogeul prin afundarea în lumea superioară, în lumea duhului și a luminii. Însă această lucrare este deranjată de demiurg. El, stăpânul lumii materiale, obturează această lucrare de înduhovnicire a omului și îl reține în împărăția lui, a materiei. Ca să împiedice lucrarea rea a demiurgului, ca să-l ajute pe om în desăvârșirea sa morală și ca să-i asigure eliberarea definitivă din frânghiile materiei și ale demiurgului, unul dintre Eonii principali a venit în lume ca mântuitor al omului. Acest Eon dumnezeiesc s-a unit cu trupul material și pământesc al omului Iisus, pe care Ioan l-a botezat în Iordan, și așa l-a făcut Hristos. Misiunea lui Iisus Mântuitorul are două sensuri: s-o elibereze pe Sofia cea căzută și să adune sămânța luminii, care

prin căderea Sofiei a căzut în întuneric și s-a amestecat cu el. Țelul adevărat al Mântuitorului, pe care Iisus l-a folosit ca instrument al său, a fost comunicarea tainei, γνῶσις. Cu ajutorul acestei gnoze, păzită în predaniile gnostice, oamenii înălțați se eliberează de frânghiile pământești și se întorc în împărăția luminii. Moartea lui Hristos a fost lucrarea demiurgului rău. Înainte de răstignire, Eonul ceresc l-a părăsit pe Iisus și trupul răstignit nu participă la mântuirea omului. Părăsindu-l pe Iisus, Eonul ceresc s-a întors în lumea mai înaltă, duhovnicească, cu Sofia cea eliberată, și prin aceasta a restabilit armonia Pliromei.

Din cele expuse, reiese clar că, pentru gnostici, Hristos nu este nici Dumnezeu, nici om, ci o ființă intermediară. Fiind emanația Dumnezeului suprem, El, după firea ființei Sale, este inferior izvorului Său. Fiind emanație dumnezeiască, El n-a putut sălășlui în cele materiale, adică în trupul cel rău. De aceea, Iisus a fost ori un om obișnuit, peste care Eonul Hristos s-a coborât în timpul botezului și l-a părăsit înainte de răstignire, ori trupul în care Hristos a fost îmbrăcat aparent, a fost o nălucă, iar toate faptele lui au fost aparente. În gnosticism, răscumpărătorul-mântuitor rămâne pururea despărțit și diferit de Iisus cel istoric, care nu este decât un om foarte induhovnicit, unit doar pentru un timp cu răscumpărătorul ceresc. El este învățătorul divin, care a predat apostolilor tainele [γνῶσις], de care firea omenească se împărtășește.

Este evident că în această învățătură gnostică nu există loc pentru dogma creștină a Revelației divine despre Dumnezeu Treime, Cel deoființă și în trei Ipostasuri.

Marcion și-a elaborat învățătura pe principiul dualismului. După el, există două principii, doi dumnezei: Dumnezeul Vechiului Testament, creatorul lumii, care nu este rău in sine, dar este sever, aspru, nestatornic, știe doar de dreptate și de putere. De la el vin toate suferințele omenirii. Și Dumnezeul

descoperit de Iisus, care este mai desăvârşit decât Dumnezeul Vechiului Testament, deoarece este blând, bun, milostiv, plin de compătimire. Chiar dacă lumea nu l-a luat în seamă, întrucât n-a fost zidită de el, totuşi, din milă, a dorit s-o ajute.

În şi prin Iisus Hristos Se descoperă Dumnezeu cel suprem. Iisus Hristos este Duhul mântuitor. El n-are nimic în comun cu Mesia din Vechiul Testament. Precum sunt doi dumnezei, aşa sunt şi doi Hristoşi. Proorociile mesianice ale Vechiului Testament nu se referă la Iisus Hristos, ci la un alt Mesia, care se va arăta mai târziu ca sol al Dumnezeului cel drept din Vechiul Testament. Iisus Hristos nu s-a născut, ci „în al cincisprezecelea an al domniei lui Tiberiu, a coborât în oraşul din Galileea, Capernaum"; bineînteles că a coborât din cer. El avea trup aparent. N-a împrumutat nimic din făptura demiurgică. Propovăduirea sa reprezintă un antagonism neîntrerupt cu legea Vechiului Testament, cu proorocii şi cu întreaga iconomie a demiurgului. Demiurgul şi urmaşii lui nu l-au iertat pentru aceasta. L-au prins pe Iisus şi l-au răstignit. Totuşi răstignirea lui Iisus şi viaţa până la răstignire au devenit mijlocul mântuirii oamenilor. Bunul Dumnezeu ne răscumpără de demiurg. Apoi Mântuitorul a coborât la iad, ca să propovăduiască acolo Evanghelia şi să descopere mântuirea.

Din cauza învăţăturii sale, care nu este de acord cu dogma creştină a Dumnezeirii celei în Trei Ipostasuri, Marcion a fost caterisit de Biserică.

Monarhianismul este o erezie care a apărut spre sfârşitul secolului al II-lea. Întrucât adepţii monarhianismului n-au putut să împace caracterul treimic al Persoanelor cu unitatea, sau cu caracterul monarhic [μοναρχία] al lui Dumnezeu. În numele unităţii lui Dumnezeu, au respins cu totul existenţa celorlalte persoane în Dumnezeu şi recunoşteau doar una singură, ori nu vedeau în ele decât diferite forme sau manifestări ale uneia şi aceleiaşi persoane dumnezeieşti. De aceea există două feluri

de monarhianism: unul dinamic și unul modal. Adepții primului curent îl închipuie pe Hristos ca un om obișnuit care, mai mult decât prorocii, este înzestrat cu harul, cu înțelepciunea și cu puterea dumnezeiască [δυνάμει, de aici δυναμική μοναρχία], iar adepții celuilalt curent îi închipuie pe Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt ca trei moduri [*modi*, τρόποι; de aici *modalismus*, τροπική μοναρχία].

Ca premergători ai monarhianismului dinamic se pot considera ereticii *alogi* [ἄλογοι], care tăgăduiau veșnica existență a lui Hristos ca Logos și Îl socoteau om care în sine poartă Dumnezeirea Tatălui. Conducătorul și îndrumătorul lor duhovnicesc poate fi considerat Teodot, tăbăcarul din Bizanț. Ucenicii lui: Teodot zaraful, Artemon, Asclepiade și Apolonid, au schimbat învățătura îndrumătorului lor și propovăduiau că Hristos a fost un om în care sălășluia Dumnezeirea.

Prima formă a monarhianismului modal se regăsește în erezia *patripasiană*. Reprezentanții acestei erezii au fost Praxeas, Noet, Veron și Beryl. Ei învățau că Dumnezeu este unul, nu numai după fire sau ființă, ci și după persoană.

> De fapt, Tatăl este Cel care a coborât în pântecele Fecioarei și S-a născut și a devenit Fiu, a devenit Sieși Fiu, Care provine din El.[339]

Tatăl S-a făcut pe Sine Fiul Său. Tatăl este Cel care S-a născut, a pătimit și a murit [*Pater natus, Pater passus est*; de aici și termenul *patripasianism*]. Sfântul Ipolit spune despre Noet:

> El afirmă că Însuși Hristos este Tatăl și că Tatăl Însuși S-a născut, a pătimit și a murit[340]. Noet afirmă că Hristos a zis: „Eu și

[339] Sfântul Ipolit, *Philosoph.* X, 10, X, 27.
[340] *Contra Noet.* 1.

> Tatăl una suntem". Dar să vadă el şi să înţeleagă că Hristos n-a zis „Eu şi Tatăl suntem un Eu", ci: „una suntem". Iar termenul „suntem" indică două Persoane şi o singură putere[341].

Praxeas socotea că Tatăl se numeşte Fiu după circumstanţă. Acelaşi Dumnezeu cel nevăzut, nenăscut, nepătimitor se numeşte Tată, iar cel văzut, născut şi pătimitor se numeşte Fiu. Praxeas considera alegorii cele spuse despre Logos în Evanghelia după Ioan.

Sabelie a prelucrat şi a completat monarhianismul modal şi l-a dezvoltat într-un sistem filosofic aparte. Iată esenţa învăţăturii sale: Dumnezeu este o monadă [μονάς] pură şi nedespărţită. Fiind aşa, El este o singură persoană, numită Υἱοπάτωρ = fiu-tatăl. Însă, ieşind din pacea şi tăcerea Sa, cu scopul facerii lumii şi al purtării de grijă ei, El Se arată în trei diferite chipuri [σχηματισμοῖς]: Tată, Fiu şi Duh. În Vechiul Testament, El apare ca Tatăl, legiuitorul, în Noul, ca Fiul, mântuitorul. Iar ca Duhul Sfânt, El sfinţeşte sufletele. Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt nu sunt trei persoane deosebite în monada cea dumnezeiască, ci trei manifestări consecutive, trei moduri, trei măşti, prin care monada cea dumnezeiască se descoperă lumii. Aceste trei stări succesive nu constituie nici o diferenţă personală în monada dumnezeiască. Ele sunt doar trei aspecte, trei modalităţi, trei nume ale uneia şi aceleiaşi fiinţe [ἐν μιᾷ ὑποστάσει τρεῖς ὀνομασίαι], adică trei chipuri ale revelaţiei unui singur Dumnezeu, care în chipul Tatălui lucrează ca ziditor şi legiuitor, în chipul Fiului, de la întrupare până la înălţare, ca răscumpărător şi în chipul Duhului Sfânt, de la înălţare până astăzi, ca sfinţitor. După fiecare revelaţie, persoana respectivă se întoarce la monadă. Fiul deja s-a întors, iar Duhul se va întoarce după sfinţirea definitivă a credincioşilor

[341] *Ibidem*, 7.

la sfârşitul veacurilor. Atunci când Tatăl s-a descoperit lumii, n-a existat nici Fiul, nici Duhul Sfânt, iar când s-a descoperit Fiul, Tatăl a încetat să existe, precum odată cu descoperirea Duhului Sfânt, a încetat să existe Fiul. Va veni timpul când şi Duhul Sfânt, terminând descoperirea sa, se va întoarce la monada dumnezeiască, unde s-au întors Tatăl şi Fiul, ca Dumnezeu să fie totul în toate.

Cel mai important reprezentant al monarhianismului modal a fost *Pavel din Samosata*, Episcopul Antiohiei (ales în jurul anului 260). În 263-268, împotriva învăţăturii sale au fost ţinute trei sinoade în Antiohia. Al treilea sinod (267-268) l-a caterisit ca eretic. Învăţătura sa consta în următoarele: în Dumnezeu există numai o singură persoană [πρόσωπον ἕν], totuşi în El se poate deosebi raţiune [λόγος] şi înţelepciune [σοφία]. Acest *logos* şi *sofia* nu au esenţă proprie, nici fiinţă [ἀνυπόστατος]. Ele sunt însuşiri obişnuite. Dumnezeu din veşnicie a pronunţat Cuvântul său, Logosul. Însă acest Logos este impersonal. Acest Cuvânt a lucrat în Moise, în Proroci, dar mai ales în Iisus, Fiul lui David, născut din Fecioara prin lucrarea Duhului Sfânt. Iisus este doar om. El este din cele de jos [κάτωθεν], dar l-a inspirat Cuvântul cel de sus [ἄνωθεν] şi l-a unit cu sine. Unitatea lui Iisus cu Dumnezeu a constat numai în faptul că a avut aceeaşi voinţă cu Dumnezeu. Acest Cuvânt impersonal (Logos) a sălăşluit în Iisus ca într-un templu, dar nu l-a făcut pe Iisus Dumnezeu şi ca persoană. Datorită acestei uniri, Iisus a devenit o fiinţă unică şi excepţională. Uns de Duhul Sfânt la botez, el a atins desăvârşirea morală. Iubirea sa pentru Dumnezeu este fără slăbiciune. Voia sa este fără prihană. Slava sa este suprafirească. Ca răsplată pentru aceasta, Dumnezeu i-a dat putere să facă minuni şi el biruieşte păcatul, nu numai în sine, ci şi în noi. El ne răscumpără şi ne mântuieşte. Curăţia vieţii sale, ca şi patimile lui fac numele lui să fie mai preţios decât orice nume.

El este pus judecător celor vii și celor morți, îmbrăcat în demnitate dumnezeiască, așadar Îl putem numi „Dumnezeu cel născut din Fecioara. Dumnezeu cel descoperit în Nazaret". În acest sens, se poate discuta și despre preexistența lui, pentru că, mai înainte de nașterea sa, Iisus n-a existat într-un mod substanțial și personal [ουσια και υποστασει], însă a fost prevăzut și predestinat de Dumnezeu, descoperit și prevestit de proroci.

2. A doua perioadă a ereziilor antitrinitare se deschide cu arianismul. *Arie* († 336) atât de tare a tulburat Biserica cu învățătura sa, încât a fost convocat Sinodul I Ecumenic (325) la Niceea, care l-a condamnat pe Arie și, în Simbolul credinței niceean, a formulat învățătura bisericească, dogmatică, despre Fiul lui Dumnezeu.

Învățătura lui Arie constă în următoarele:

Dumnezeu este unul. El este singurul nenăscut, fără de început, veșnic, negrăit, incomprehensibil și de neegalat de nimeni. El nu poate să dea, să împartă ființa sa, firea sa, altora, împărțirea ar însemna că el este compus, împărțit, schimbabil, ceea ce este imposibil. El nu le poate da ființa Sa, care este necreată, celor create. Așadar, expresiile care presupun unitate și naștere trebuie condamnate. Tot ceea ce este în afară de Dumnezeu este creat din nimic prin voia lui Dumnezeu. Dumnezeu n-a fost Tată totdeauna, altfel cele create n-ar fi fost create, ci veșnice. Dumnezeu n-a fost Tată totdeauna, ci a fost un timp când El era singur și n-a fost Tată, și a devenit așa mai târziu.

Acest Dumnezeu a vrut să creeze lumea, de aceea mai înainte a făcut instrumentul creației, o ființă superioară, spirituală, care în Sfânta Scriptură se numește „Cuvânt, Logos [Λογος], Înțelepciune, Fiu, Chip". Logosul este mijlocitorul dintre Dumnezeu și lume. El este mai înainte de orice creație, mai înainte de timp [αχρονως] și mai înainte de veci [πρὸ αἰώνων], întrucât și timpul, și veacurile încep odată cu lumea, iar ele au

fost create de Logos. Însă nici Logosul nu este veşnic, nici împreună veşnic cu Dumnezeu [ἀίδιος ἢ συναΐδιος], deoarece și el este creat din nimic. Dacă e creat de Dumnezeu, El este originea lui, dar în nici un caz din firea lui Dumnezeu. El a devenit din nimic [ἐξ οὐκ ὄντων], şi a fost timp când el n-a existat, şi n-a fost mai înainte de a fi, însă a început să existe atunci când a fost creat. Logosul nu este din firea dumnezeiască [ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ], ci s-a făcut și există prin voia lui Dumnezeu. El nu este de aceeaşi fire cu Tatăl, nici cu aceleaşi însuşiri. Dacă ar fi fost aşa, atunci ar exista doi dumnezei.

Ca să arate chipul facerii Logosului, Arie foloseşte expresiile: născutul, s-a născut, născându-se [γεννήσαντα, ἐγέννησεν, γεννηθείς]. Însă Logosul nu este Fiul lui Dumnezeu după fire, ci după har [κατὰ χάριν]. Dumnezeu l-a făcut fiul Său prevăzând calităţile lui. Logosul nu este Dumnezeu adevărat [Θεὸς ἀληθινός]. El este dumnezeu doar în sensul în care Sfânta Scriptură îi numeşte pe drepţi dumnezei, pentru că el este cu totul străin şi neasemănător firii şi persoanei Tatălui [ἀλλότριος μὲν καὶ ἀνόμοιος κατὰ πάντα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας καὶ ἰδιότητος]. El se numeşte „Logos" şi „Înţelepciune", dar şi aceste însuşiri îi aparţin în măsura în care le primeşte de la Înţelepciunea cea necreată şi de la Logosul care sunt în Dumnezeu. De fapt, el este una dintre multele puteri create, de care Dumnezeu Se foloseşte după voia Sa. El nu este deopotrivă cu Dumnezeu, nici deofiinţă cu El [οὐδὲ ὁμοούσιος αὐτῷ]. După fire, Dumnezeu îi este străin lui, deoarece există fără de început.

Întrucât Fiul nu este Dumnezeu după fire, pentru că nu este veşnic, de aceea şi cunoaşterea sa este nedesăvârşită. După fire, el este schimbabil [τρεπτός] precum şi ceilalţi oameni. Fiul nu-l poate vedea pe Tatăl, nici cunoaşte într-un mod deplin şi exact. Fiul vede şi cunoaşte lucrurile după propriile sale puteri, la fel ca ceilalţi oameni. El n-are cunoaştere desăvârşită despre Dumnezeu, nici despre sine însuşi. Însă chiar dacă Logosul este făptură, totuşi nu este ca şi celelalte. El este

făptura cea desăvârşită a lui Dumnezeu [κτίσμα τοῦ Θεοῦ τέλειον]. Dumnezeu poate zidi făptură identică Logosului, dar nu mai mare decât el. Prin înclinarea sa continuă spre bine, cu ajutorul harului divin, Logosul s-a dezvoltat şi s-a învrednicit de slavă, de cinste şi de numele de Dumnezeu, pe care Tatăl şi Biserica i l-au atribuit. Prin desăvârşirea morală şi prin lucrarea harului, Hristos a devenit ceea ce a fost, aşadar se poate numi Dumnezeu cel puternic [ἰσχυρὸς Θεός]. El s-a îndumnezeit prin har [ἐθεοποιήθη], de aceea şi este numit Dumnezeu, precum şi toţi ceilalţi oameni care se îndumnezeiesc prin har. Despre întruparea şi umanitatea Logosului este valabil tot ceea ce se descoperă prin Sfânta Scriptură şi Sfânta Tradiţie. El a luat asupra lui un trup adevărat. Afectele pe care le manifestă Hristos cel istoric arată faptul că El nu este Dumnezeu deplin, ci o fiinţă supusă pătimirii.

Învăţătura lui Arie despre Sfântul Duh nu este clară. După el, Duhul este o fiinţă de sine stătătoare. Împreună cu Tatăl şi Fiul, ei constituie o treime. Însă Duhul Sfânt este infinit de departat, despărţit de celelalte două persoane. El le este străin după fire. Nu are aceeaşi fire, nici aceeaşi slavă. Probabil că Arie considera că Fiul L-a creat pe Duhul şi că Acesta Îi este subordonat.

Semiarienii au atenuat arianismul şi au vrut să ţină o cale de mijloc, între drept-credincioşi (niceeni) şi arieni. Evitau termenul principal al Simbolului din Niceea: ὁμοούσιος, care descrie mai corect relaţia Fiului cu Tatăl, şi foloseau cuvântul ὁμοιούσιος (asemănător după fiinţă). După ei, relaţia Fiului cu Tatăl se stabileşte mai exact prin cuvântul ὁμοιούσιος decât prin ὁμοούσιος. Firea Fiului este asemănătoare cu cea a Tatălui, deosebindu-se de ea doar prin faptul că nu este identică cu ea. El este adevăratul Fiu, născut în afara timpului şi înainte de toţi vecii. El este asemănător Tatălui după fire [ὅμοιος κατ' οὐσίαν] şi după Dumnezeire [κατὰ τὴν Θεότητα].

La Sinodul din Niceea, *Marcel*, Episcopul Ancirei, a fost unul dintre cei mai înflăcărați susținători ai termenului ὁμοού-σιος. Însă mai târziu, scriind împotriva arienilor, însuși a căzut în erezie. Ea constă în următoarele:

Marcel crede că mai înainte trebuie stabilită unitatea lui Dumnezeu. Există monada din care izvorăște triada, deoarece este imposibil ca, dacă se pornește de la trei persoane, să fie reduse la unime. Dumnezeu este o monadă nedespărțită, o persoană [πρόσωπον], și nu trei. Totuși în Dumnezeu există Logosul. Marcel nu folosește termenul „Fiu", întrucât crede că numele „Fiu, Hristos, Iisus, Viață, Cale" etc. fac referire numai la Logosul cel întrupat. Logosul cel neîntrupat [ἄσαρκος] nu este Fiul. El este doar „Logosul". Sfânta Scriptură ne descoperă trei lucruri despre acest Logos. Unu, că el a fost la început [ἐν ἀρχῇ], ceea ce înseamnă că a fost în Tatăl într-un mod potențial [δυνάμει]. Doi, că el a fost la Dumnezeu [πρὸς τὸν Θεόν], ceea ce înseamnă că a fost la Dumnezeu într-un mod real, ca energie [ἐνεργεία], și că le-a făcut pe toate singur. Trei, că Logosul a fost Dumnezeu, ca să ne arate că Dumnezeirea este nedespărțită, pentru că Logosul a fost în Dumnezeu și Dumnezeu în Logos. De asemenea, Logosul este veșnic, deoființă cu Dumnezeu [ὁμοούσιος, αὐτοούσιος]. Logosul, care este puterea δύναμις în Dumnezeu, se manifestă la facerea lumii ca o lucrare ziditoare [ἐνέργεια δραστική ἢ ἐνέργεια τῆς πράξεως]. Această putere δύναμις își începe lucrarea cu facerea lumii, însă se descoperă în chip văzut abia după întruparea Logosului, chipul lui Dumnezeu cel nevăzut. În Hristos, Logosul a devenit persoană și Fiu al lui Dumnezeu, cel Întâi născut și împăratul. În Hristos, toată făptura este recapitulată [ἀνακεφαλαιώσασθαι], iar omul, cel păcătos, a cărui fire de asemenea s-a unit cu Logosul, prin această înrudire a fost înfiat de Dumnezeu, Cel nestricăcios și nemuritor. De aceea Logosul s-a întrupat. Însă trupul se aseamănă cu Dumnezeu. Chiar dacă prin înviere a primit nemurire, prin aceasta el n-a

devenit mai vrednic de Dumnezeu, care este mai presus de nemurire. Prin urmare, putem crede că, după a doua venire, Logosul își va lăsa omenirea și se va întoarce la Dumnezeu, așa precum a fost înaintea facerii lumii. Triada se va rezuma la monadă. Atunci Dumnezeu va fi totul în toate.

Marcel mai învață că, până la coborârea peste Sfinții Apostoli, Duhul Sfânt era parte din Logosul și din Tatăl. Însă în momentul coborârii, monada s-a lărgit în triadă [ἡ Μονάς φαίνεται πλατυνομένη εἰς Τριάδα][342].

Ucenicul lui Marcel, *Fotin*, Episcopul Sirmiumului, învăța că Dumnezeu are un singur ipostas, dar Îl conține în sine pe Logosul lui. El este λογοπάτωρ. Până la întruparea sa, Logosul a fost doar Logos și a devenit Fiu abia după întrupare. Dacă acest Logos este lăuntric, atunci el este mintal, imanent [ἐνδιάθετος]. Dacă este lucrător, el devine exprimat, exteriorizat [προφορικός]. Această exteriorizare, această prelungire [*prolation*] la Dumnezeu constituie prima extindere [πλατυσμός]. Duhul Sfânt constituie extinderea a doua[343].

Aetius († 367) și *Eunomie* († 393), adepții arianismului extrem de stânga, i-au depășit pe toți ceilalți arieni și semiarieni cu negativitatea învățăturii lor. Ei învățau că, după fire, Dumnezeu este o ființă unică și simplă. După fire, El este nenăscut. Și fiind infinit de simplu, El este cu totul rațional și inteligibil. Eunomie spune: „Eu Îl cunosc pe Dumnezeu precum El Însuși Se cunoaște pe Sine. Totuși, pentru că după fire El este nenăscut și neroditor, tot ceea ce este născut sau făcut nu poate fi Dumnezeu și nu poate fi ὁμοούσιον, ὁμοιούσιον, nici chiar ὅμοιον

[342] Sinoadele de la Roma (380) și Constantinopol (381) i-au anatemizat pe *marcelini*.

[343] Învățătura lui Fotin a fost condamnată de Sinodul din Milano (344-345) și de Sinodul din Antiohia (344).

cu Dumnezeu. Acestea trebuie să fie dintr-o altă fire [ἐξ ἑτέρας οὐσίας], trebuie să fie ἑτεροούσιον, trebuie să fie neasemănător ἀνόμοιον. Întrucât Fiul este făcut, este asemănător Tatălui într-un sens moral, dar nu-I este asemănător după ființă. În toate și după fire El este neasemănător Tatălui [ἀνόμοιος καὶ κατὰ πάντα καὶ κατ᾿ οὐσίαν]. Tot avantajul lui constă în faptul că este ființa cea mai apropiată de Dumnezeu, pe când toate celelalte făpturi, inclusiv Duhul Sfânt, sunt lucrarea Fiului. În acest sens, Fiul este făptura celui nefăcut [κτίσμα τοῦ ἀκτίστου], nu una dintre făpturi.

Susținătorii acestor doi eretici se numesc: aețieni, eunomieni, anomieni, heterousiaști.

Renumitul reprezentant al semiarienilor, *Macedonie*, Episcopul Constantinopolului, a dezvoltat pe principiile arianismului propriul concept eretic. El susține că Duhul Sfânt este făptură a Fiului, de aceea este inferior Tatălui și Fiului. Altfel, dacă n-ar fi fost făptură, el ar fi fost ori al doilea Fiu al lui Dumnezeu, ori nepotul Lui. Duhul Sfânt nu este doar o făptură, ci este ceea ce sunt și îngerii, se deosebește de ei doar după demnitate. Deci doar așa se poate numi Dumnezeu.

După întemeietorul ei, această erezie se numește *macedonianism*, iar după subiect, *pnevmatomahism*. Ea a fost condamnată la Sinodul II Ecumenic de la Constantinopol, care a stabilit în Simbolul său (articolul 8) prevederea dogmatică conform căreia Sfântul Duh este Dumnezeu de viață făcător, deoființă cu Tatăl și cu Fiul și de aceeași slavă cu Ei.

Sinodul II Ecumenic a stabilit în Simbolul său prevederea dogmatică finală despre Persoana a Treia din Sfânta Treime. Așadar, Biserica, în Crezul niceo-constantinopolitan, a formulat odată pentru totdeauna învățătura sa despre Sfânta Treime. Însă chiar după Sinodul II Ecumenic a apărut erezia *triteistă* (a celor care se închină la trei dumnezei). Ei învățau că Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt sunt trei persoane dumnezeiești,

deosebite și despărțite, care au trei firi dumnezeiești deosebite și despărțite. Reprezentantul principal al triteismului a fost Ioan Filopon (sec. al VI-lea), un grămătic din Alexandria.

Din triteism s-a dezvoltat *tetrateismul* (închinare la patru dumnezei). Adepții acestei amăgiri învățau că în Treime există trei persoane dumnezeiești deosebite, iar în spatele lor și despărțit de ele există firea dumnezeiască din care ele își trag dumnezeirea. Conducătorul acestor eretici era patriarhul monofizit *Damian*, de aceea au fost numiți *damianiști*.

3. În perioada a treia, care începe în timpul reformării, în Apus s-au reînnoit multe erezii antitrinitare vechi. Între reformatori, care au fost predominant raționaliști, în secolul al XVI-lea apar antitrinitarii neclintiți. Așa au fost *Lelius* și *Faust Socinus*. Aceste idei antitrinitare au fost sistematizate de Faust Socinus, după care ucenicii săi s-au numit socinieni. Ei resping cu totul dogma Sfintei Treimi, ca pe ceva ce nu este conform cu Sfânta Scriptură, nici cu rațiunea umană sănătoasă. După ei, această dogmă contrazice Sfânta Scriptură, deoarece ei cred că în ea nu este exprimat nicăieri că Dumnezeu este treimic, ci, dimpotrivă, se găsesc locuri explicite (In 17, 3; 1 Cor. 8, 6; 1 Tim. 2, 5; Ef. 4, 6; Mt. 24, 36) care contrazic caracterul treimic personal al lui Dumnezeu. Contrazice și rațiunea sănătoasă, întrucât nu se poate înțelege nici dialectic, nici logic cum există trei persoane deosebite într-o fire. După natură, Dumnezeu este o ființă simplă și necompusă, care nu se poate împărți în persoane. Sfânta Scriptură învață că numai Tatăl, în sensul adevărat, este Dumnezeu. Firea dumnezeiască nu se poate uni cu cea omenească, Cel Infinit cu finitul. Ele nu se pot compara nicidecum. Chiar dacă am presupune că Fiul lui Dumnezeu există ca persoană deosebită, totuși este imposibil să se facă unime din două unități. Unitatea dintre cele două firi în persoana unică a lui Hristos este imposibilă. Iisus Hristos este

om obișnuit, dar zămislit în Fecioară cu lucrarea lui Dumnezeu, într-un mod miraculos. Consecința acestei zămisliri este că Iisus a rămas liber de înclinarea spre păcat. Mai important, este înzestrat cu o voință care a tânjit după sfințenie după fire și care nu putea fi amăgită sau ispitită. Astfel fiind născut și înzestrat, în timpul botezului Iisus a fost uns de Duhul Sfânt. (Duhul Sfânt nu este Persoană dumnezeiască, ci puterea, energia lui Dumnezeu.) Iisus a fost înzestrat cu o excepțională cunoaștere înaltă: ca să-L poată vedea pe Dumnezeu, înainte de a începe propovăduirea în lume, El a fost înălțat pentru o vreme la cer și a primit cunoașterea pe care avea s-o descopere lumii. Datorită ascultării desăvârșite și vieții fără de prihană, El a fost luat din nou în ceruri și i-a fost încredințată stăpânirea dumnezeiască a lumii. De aceea se cuvine să fie cinstit ca un Dumnezeu. Învierea Sa a fost exclusiv lucrarea lui Dumnezeu, o naștere din nou, prin care cu adevărat a devenit făptură nouă, personal liberă de moarte și de nedesăvârșire. Ca atare, i-a fost încredințată cârmuirea Bisericii, de aceea cu dreptate se poate numi și cinsti ca un Dumnezeu, totuși nu trebuie uitat că este doar împuternicitul lui Dumnezeu.

Arminienii și călăuza lor Arminie au reînnoit arianismul în a doua parte a secolului al XVI-lea. Ei nu s-au lepădat cu totul de dogma Sfintei Treimi, însă au învățat că Tatăl, fiind principiul central al Dumnezeirii, și după rânduială [*ordo*], după putere [*potestas*] și după demnitate [*dignitas*], este mai presus de celelalte persoane. Numai Tatăl are fire și desăvârșiri dumnezeiești, iar Fiul și Sfântul Duh le primesc de la El. Tatăl, Care naște, este mai mare decât Fiul Care Se naște și decât Duhul Care purcede.

Swedenborg (1689-1772) și ucenicii săi *swedenborgienii* învață că Iisus Hristos este singurul Dumnezeu al cerului și al pământului și că în el este Treimea dumnezeiască a Tatălui,

a Fiului și a Sfântului Duh. Treimea dumnezeiască nu are trei persoane, ci este unită într-una. Însuși Dumnezeu Iahve a coborât din cer ca adevărul dumnezeiesc, Cuvântul a luat asupra Sa firea omenească, pentru a-l elibera pe om de puterile iadului și a restabili ordinea în lumea duhovnicească și în Biserică. Luptându-Se cu puterile iadului și prin moartea Sa pe cruce, El a săvârșit marea lucrare a răscumpărării: în firea Sa omenească, a unit adevărul lui Dumnezeu cu binele Lui, sau înțelepciunea lui Dumnezeu cu dragostea Lui, și așa S-a întors în Dumnezeirea Sa, în care a fost din veșnicie, împreună cu și în slăvita Sa omenire, pentru care pururea ține puterile iadului subordonate, și toți cei ce cred în El vor fi mântuiți.

Raționalismul religios reformist și-a găsit expresia filosofică la Kant, Schelling, Hegel și la ceilalți raționaliști. *Kant* recunoștea un singur Dumnezeu, dar tăgăduia Treimea Lui, iar pe Domnul Iisus Hristos Îl socotea om. În sistemul lui filosofic, *Schelling* a adoptat gândirea că „Cel Absolut" este în același timp și ideal, și real, trece veșnic din starea ireală în cea reală, pururea rămânând egal sieși. Fiul lui Dumnezeu este infinitul care apare în granițele finitului, iar Duhul Sfânt este principiul care suie cele finite spre infinit. *Hegel* studiază Dumnezeirea ca pe o Idee pură, ca pe o lucrare și cunoaștere pur rațională. Totuși, deoarece cunoașterea presupune și subiectul cunoașterii, și Dumnezeu din veșnicie Se deosebește, Se cunoaște sau Se naște pe Sine ca Fiul și în același timp Se cunoaște pe Sine ca unul sau deopotrivă Sieși, adică Duhul. În sistemul lui Hegel, nici Fiul, nici Duhul nu sunt văzuți ca persoane veșnice, deosebite ale Dumnezeirii. Pentru el, Dumnezeu este o idee veșnică. Această idee, în formă abstractă, nerealizată, este Tată. Când se desparte în manifestări, în exteriorul naturii, este Fiu, iar când manifestarea se întoarce la duhul finit și la autocunoaștere este Duhul Sfânt.

27. Filioque (*scurt istoric*)

În prima jumătate a secolului al VI-lea, în Apus, printre creștinii din Spania s-a răspândit învățătura despre purcederea Duhului Sfânt și din Fiul [*et Filio, Filioque*]. O contribuție deosebită în acest sens a avut episcopul Sevíliei de atunci, Isidor. La Sinodul III de la Toledo (589), această învățătură a primit într-o măsură caracter sobornicesc, încât participanții sinodului, după cuvintele Crezului niceo-constantinopolitan: „*credimus... et in Spiritum sanctum, dominum et vivificantem, ex Patre...*" au adăugat: „*et ex filio (procedentem)*"[344]. Astfel așezată în rândul dogmelor, s-a răspândit din ce în ce mai mult în Spania, lucru la care au contribuit în mod deosebit sinoadele de la Toledo: IV (634), VI (638), XI (675) și XVI (693).

Filioque a provocat dispute mari și în Răsărit, și în Apus. Dogma locală a Bisericii Spaniole a luat treptat amploare în Apus, chiar dacă a întâmpinat deseori rezistența episcopilor înșiși. Astfel, în timpul Papei Martin, episcopii apuseni care au participat la sinodul din Lateran (649) au mărturisit credința lor în Sfânta Treime întocmai ca Crezul niceo-constantinopolitan și, prin aceasta, în același timp *ad litteram* au repetat hotărârea Sinodului IV despre caracterul sfânt și neschimbabil al acestui Simbol al credinței[345]. Într-una dintre epistolele sale către Sinodul al VI Ecumenic, Papa Agaton a scris că desăvârșita cunoaștere constă în păzirea cu sârguință și trezvie a tuturor articolelor credinței apostolice, ținând credința și în Sfântul Duh, Domnul de viață făcătorul, Care din Tatăl purcede. În a doua epistolă a sa către același Sinod, a afirmat cu tărie că Biserica de la Roma păzește neclintit credința pe care au predat-o cele cinci Sinoade Ecumenice și are mare

[344] Harduini, *Acta concil.*, tom. III, 471, 472.
[345] Labbei, *Concil.*, tom. XV, pp. 185 și 189.

grijă să nu se schimbe nimic, nici să se adauge, nici să se ia din ceea ce a fost stabilit în hotărârile Sfintelor Sinoade Ecumenice"[illegible].

Spre sfârşitul secolului al VIII-lea, sub conducerea lui Carol cel Mare, galii au cucerit o parte din Spania unde la liturghie se folosea Crezul cu adaosul *Filioque*. Luând aceste liturghii ca model, şi în Galia s-a împământenit treptat obiceiul de a se sluji liturghia cu adaosul *Filioque*. Acesta a întâmpinat rezistenţă şi a fost osândit de oamenii cu un sentiment ecumenic şi cunoaştere eclesiastică mai profunde. Astfel, Alcuin, vestitul teolog al Bisericii galice, în epistola a IX-a (798), scrie creştinilor din Lyon:

> Iubiţi fraţi, păziţi-vă, cu cea mai mare grijă, de amăgirile noilor secte din Spania. Urmaţi credinţa Sfinţilor Părinţi, şi într-o unitate în duh preasfântă, ţineţi-vă strâns de Biserica sobornicească [*universali Ecclesiae*], întrucât este scris: „Nu muta hotarul străvechi pe care l-au însemnat părinţii tăi" (Pilde 22, 28). Şi nu adăugaţi nimic nou în Simbolul credinţei soborniceşti. [...] Mergeţi pe cărarea dreaptă a învăţăturilor apostolice şi nu vă abateţi nici la stânga, nici la dreapta de la calea împărătească, în rătăcirile născocite de curând[illegible].

Însă aceste avertismente n-au avut un succes larg şi de durată, deoarece Carol cel Mare, un susţinător înflăcărat al lui *Filioque*, folosea în paraclisul imperial Crezul cu acest adaos. Acest aspect deosebit a contribuit la răspândirea şi împământenirea Crezului cu adaosul *Filioque*.

Crezul cu *Filioque* apare în Apus la începutul secolului al IX-lea, când, în 809, călugării gali din ordinul *Muntelui Măslinilor* au venit în Ierusalim spre închinare la Locurile Sfinte şi au început să folosească la liturghie Crezul cu adaosul *Filioque*. De aceea au intrat în conflict cu preoţii localnici greci, al căror

[illegible] Binii, *Concil.*, tom. V, pp. 62 şi 63.

[illegible] PL 100, col. 288.

reprezentant neînduplecat a fost monahul Ioan de la Mănăstirea Sfântului Sava cel Sfințit, care socotea învățătura *Filioque* erezie, iar pe monahii gali, eretici. Jigniți, monahii din Galia i-au scris Papei Leon al III-lea, jeluindu-se și rugându-l să-i ocrotească și să-i călăuzească. Au scris următoarele:

> Preamilostive părinte, te înștiințăm despre necazul pe care îl indurăm aici. Ioan de la Mănăstirea Sfântului Sava a scris împotriva noastră afirmând că galii care se află pe Muntele Măslinilor sunt eretici și ne-a spus că noi toți galii suntem așa. El se leapădă de credința noastră spunând că mai rea erezie nu există. [...] După aceasta, am declarat preoților Sfintei Cetăți [...] că și noi credem așa precum crede Sfânta Biserică de la Roma [...] că în Crez spunem mai mult decât „Care de la Tatăl și Fiul purcede", la care Ioan, acel vrăjmaș al sufletului lui, a zis că chiar cu aceste cuvinte ne arătăm eretici. [...] Și așa, din cauza acestui Ioan, în Cetatea Sfântă s-a întâmplat o mare confuzie, fiindcă el zice că Duhul Sfânt nu purcede din Tatăl și Fiul [...]. În grecește ei nu spun ca noi, ci: *Care din Tatăl purcede,* iar cuvântul pe care noi îl folosim în latină îl socotesc neîngăduit[illegible].

Papa Leon al III-lea a trimis împăratului Carol cel Mare această plângere a monahilor gali, însoțită de o scrisoare personală. Cu această ocazie, în martie 809, Carol cel Mare a convocat sinodul din Aachen. Detaliile despre lucrarea acestui sinod lipsesc, însă se știe că sinodul a fost condus de însuși împăratul Carol, majoritatea participanților au fost pentru *Filioque,* iar după încheierea sinodului, hotărârile au fost trimise papei de la Roma, spre a fi aprobate, prin episcopul Bernard din Worms și starețul Adalhard din Corbie. Papa i-a primit pe trimiși și, citind hotărârea sinodală, a declarat:

> Așa gândesc, așa cred [...]. Interzic orice altă gândire și învățătură despre această chestiune. Iar de cel care gândește contrar, dacă nu-și va reveni și nu va crede așa, mă lepăd cu totul[illegible].

[illegible] Stephan Baluz, *Miscellaneor.*, tom. VII, pp. 15-16, Paris, 1715.
[illegible] PL 102, col. 971.

Însă, chiar dacă a fost de acord cu învățătura purcederii Sfântului Duh și din Fiul, papa a refuzat categoric solicitarea misionarilor ca *Filioque* să fie adăugat în Crezul niceo-constantinopolitan. La Sinodul de la Roma (810), a poruncit ca textul Crezului niceo-constantinopolitan, fără *Filioque*, să fie gravat pe două tăblițe de argint și expus în Bazilica Sfântului Petru, sub care a mai scris:

EU, LEON, AM LĂSAT ACESTEA DIN DRAGOSTE ȘI SPRE PĂZIREA CREDINȚEI ORTODOXE	HAEC LEO POSUI AMORE ET CAUTELA ORTHODOXAE FIDEI	ΤΑΔΕ ΛΕΩΝ ΕΘΕ- ΜΗΝ ΔΙ' ΑΓΑΠΗ Ν ΤΕ ΚΑΙ ΠΡΟΦΥΛΑ- ΚΗ Ν ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΙϹΤΕΩϹ[illegible]

Însă succesorii lui Leon al III-lea, mai ales insistentul papă Nicolae I, în pofida protestelor venite din Răsărit în numele Bisericii Ecumenice (Universale) și al credinței, au făcut tot posibilul ca adaosul *Filioque* să rămână dogma crezului apusean. De atunci până astăzi, romano-catolicii mărturisesc insistent și apără această învățătură a lor. Toate comunitățile religioase care s-au rupt de Roma după reformare au păstrat *Filioque* în crezurile lor.

28. *Critica învățăturii romano-catolice* Filioque

Originea învățăturii romano-catolice despre purcederea Duhului Sfânt „și din Fiul", pe de o parte, trebuie căutată la Sfântul Ambrozie, iar pe de altă parte, la Fericitul Augustin.

Sfântul Ambrozie scrie:

[illegible] Hefele, *Conciliengesch.* III 754 sq.

Precum Fiul Se naște din Tatăl, așa și Duhul Sfânt purcede din Tatăl și Fiul [*ex Patre Filioque procedit*][791]. Dacă Sfântul Duh purcede din Tatăl și din Fiul, atunci El nu Se desparte de Tatăl, nu Se desparte de Fiul.[792]

Fericitul Augustin, în multe din scrierile sale, mai îndeosebi în *De Trinitate*, expune învățătura sa despre purcederea Sfântului Duh și din Fiul și se exprimă așa:

> Nu putem spune că Sfântul Duh nu purcede din Fiul, deoarece nu în zadar se numește Duhul Tatălui și Fiului[793]. După început, Fiul este născut din Tatăl, iar Sfântul Duh [purcede] din Tatăl [*principaliter*], dar pentru că Tatăl, fără necontenire, Îi dă Fiului același lucru, de aceea Duhul comun purcede din Amândoi [*communiter de utroque procedit*] [...]. Nu în zadar, în Sfânta Treime, Tatăl Se numește Cel din Care Logosul este născut și din Care, după început, Duhul Sfânt purcede [*principaliter procedit*]. Eu intenționat am adăugat „după început" [*principaliter*], întrucât arată că Duhul Sfânt purcede și din Fiul [*et de Filio*]. Însă și acest lucru Îi este dat de la Tatăl [...] precum I-a dat Logosului Unul-Născut și toate celelalte născându-L. Prin urmare, Tatăl L-a născut pe El astfel ca și din El să purceadă darul comun și ca Sfântul Duh să fie al amândurora [*amborum*][794]. Precum Tatăl are în Sine puterea să-L purceadă pe Duhul Sfânt din Sine, așa și Fiului I-a dat puterea să-L purceadă pe același Duh Sfânt din Sine, deoarece dacă Fiul are tot ceea ce are și Tatăl, atunci El are și puterea să-L purceadă pe Duhul Sfânt din Sine.[795]

---

[791] *De dignit. condit. human.*, PL 17, col. 1015; *cf. De Spirit. Sanct.*, c. 9, 11, 16, col. 732: „*Non ergo quasi ex loco mittitur spiritus, aut quasi ex loco procedit, quando procedit ex Filio*".

[792] *De Spirit. Sanct.*, c. 9, PL 16, col. 733: „*Spiritus quoque sanctus cum procedit a Patre et Filio, non separatur a Patre, non separatur a Filio*".

[793] *De Trinit.* IV, 20, 29; *cf. ibidem*, XV, 26, 45; *Contra Maximin.* II, 14, 1.

[794] *De Trinit.* XV, 17, 29.

[795] *Ibidem*, XV, 26, 47; *cf. In Joann. evang. tract.* 99, n. 9.

Însă, învățând astfel despre purcederea Sfântului Duh și din Fiul, Fericitul Augustin se leapădă de gândul că în Dumnezeu există două începuturi, două principii:

> Începutul Divinității sau, mai bine spus, al Dumnezeirii, este Tatăl [*totius divinitatis vel si melius dicitur Deitatis principium Pater est*]. Așadar, Cine purcede din Tatăl și din Fiul, Acela Se raportează la Cel din Care este născut Fiul[396]. Trebuie declarat că Tatăl și Fiul sunt începutul [*principium*] Sfântului Duh, nu două începuturi.[397]

Totuși însuși Fericitul Augustin socotea această învățătură a lui despre purcederea Sfântului Duh și din Fiul nu credința predaniei, ci o părere personală, particulară. Pentru că scrie despre aceasta:

> Oricare părere ar fi adevărată, aceasta sau alta, trebuie să păzim neclintit credința și să-L numim pe Tatăl Dumnezeu, pe Fiul Dumnezeu și pe Sfântul Duh Dumnezeu, și nu trei dumnezei[398].

Sprijinindu-se pe autoritatea Fericitului Augustin, teologii romano-catolici afirmă că învățătura *Filioque* se întemeiază pe Sfânta Scriptură și pe Sfânta Tradiție.

1. În apărarea învățăturii *Filioque*, romano-catolicii recurg, în primul rând, la Mântuitorul Însuși și la cuvintele pe care le-a spus la Cina cea de Taină: „Iar când va veni Mângâietorul, pe Care Eu Îl voi trimite vouă de la Tatăl, Duhul Adevărului, Care de la Tatăl purcede, Acela va mărturisi despre Mine"[399]. În aceste cuvinte ale Mântuitorului, romano-catolicii văd

---

[396] *De trinit*. IV, 20, 29.

[397] *Ibidem*, V, 15: „*Fatendum est Patrem et Filium principium esse Spiritus sancti, non duo principia*".

[398] *De fide et symbol*., c. 9, n. 90.

[399] In 15, 26.

o singură lucrare, purcederea veșnică a Sfântului Duh din Tatăl și din Fiul. După ei, termenul purcederii veșnice a Sfântului Duh din Tatăl conține și termenul purcederii Duhului și din Fiul. Cuvintele: „Care din Tatăl purcede", nu dovedesc că Sfântul Duh nu purcede din Fiul. Motivul pentru care la Sinodul II Ecumenic Sfinții Părinți au introdus în Crez adaosul că Sfântul Duh purcede din Tatăl este că adversarii n-au contestat credința Bisericii sobornicești că Duhul Sfânt purcede și din Fiul. Iar când cuvintele: „Care din Tatăl purcede" se leagă de cuvintele: „Pe Care Eu Îl voi trimite vouă de la Tatăl", atunci ele înseamnă același lucru ca și: „Care din Tatăl și din Mine purcede".

O astfel de înțelegere romano-catolică a cuvintelor clare și precise ale Mântuitorului despre purcederea Sfântului Duh din Tatăl, privită în lumina învățăturii descoperite de Dumnezeu a Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții despre însușirea personală a Sfântului Duh, prezentată mai înainte, este cu totul arbitrară, tensionată, denaturată, incorectă. Pe lângă cele spuse mai înainte, vom mai menționa și faptul că formele verbelor pe care le-a folosit Mântuitorul: *a purcede* (prezent: ἐκπορεύε-ται) și *a trimite* (viitor: ἐγὼ πέμψω), mărturisesc că este vorba de două lucrări dumnezeiești: purcederea veșnică a Sfântului Duh din Tatăl și trimiterea temporară a Sfântului Duh în lume de la Tatăl și Fiul.

Romano-catolicii preferă să interpreteze cuvintele Mântuitorului de la In 15, 26 în legătură cu cuvintele: „Toate câte are Tatăl ale Mele sunt"[illegible], și trag concluzia că Sfântul Duh purcede și din Fiul, deoarece dacă Tatăl are însușirea să-L purceadă pe Duhul Sfânt din Sine, atunci această însușire o are și Fiul. Însă aceste cuvinte ale Mântuitorului înseamnă că Fiul, după fire și Dumnezeire, are tot ceea ce are și Tatăl, precum și Tatăl are tot ceea ce are Fiul, în afara însușirilor personale.

[illegible] In 16, 15.

Același lucru este valabil și pentru Duhul Sfânt, fiindcă și El, după fire și Dumnezeire, are tot ceea ce au Tatăl și Fiul, în afară de însușirile personale, singurele prin care Ei Se deosebesc unul de celălalt. Deoarece, dacă însușirile personale s-ar transmite sau s-ar amesteca, atunci Treimea ar înceta să fie Treime, și nicidecum n-ar mai fi Dumnezeu. Următoarele sunt adevărata revelație divină: „Fiul Se naște din Tatăl mai înainte de veci, fără mijlocirea Duhului Sfânt, tot așa și Duhul Sfânt purcede din Tatăl fără mijlocirea Fiului". Dacă din cuvintele Mântuitorului: „Toate câte are Tatăl ale Mele sunt", am înțelege și purcederea Duhului Sfânt, de ce n-ar aparține Fiului și puterea Tatălui de a-L naște pe Fiul, sau nenașterea Lui, pentru că și acestea Îi aparțin Lui? Și dacă pe baza cuvintelor Mântuitorului: „Toate câte are Tatăl ale Mele sunt", se poate trage concluzia că Duhul Sfânt purcede din Fiul, pentru că purcede din Tatăl, atunci, conform logicii romano-catolicilor, trebuie conchis că Fiul Se naște și din Duhul Sfânt, întrucât Se naște din Tatăl. Conform aceleiași logici, în temeiul cuvintelor Mântuitorului adresate Tatălui: „Toate ale Mele ale Tale sunt"[illegible], ar trebui trasă concluzia că și Tatăl Se naște, pentru că Fiul Se naște, și Tatăl S-a întrupat, deoarece Fiul S-a întrupat, și Tatăl a pătimit și a fost răstignit, întrucât Fiul a pătimit și a fost răstignit. Iar toate acestea duc la erezia care dezminte existența celor trei Persoane veșnice și neschimbabile ale Dumnezeirii.

Romano-catolicii consideră că învățătura despre purcederea Duhului Sfânt și din Fiul este întărită și de următoarele cuvinte ale Mântuitorului: „Dar Mângâietorul, Duhul Sfânt, pe Care-L va trimite Tatăl, în numele Meu, Acela vă va învăța toate"[illegible]. Iar când va veni Acela, Duhul Adevărului, vă va călăuzi la tot adevărul; căci nu va vorbi de la Sine, ci toate câte va auzi va vorbi"[illegible].

[illegible] In 17, 10.

[illegible] In 14, 26.

[illegible] In 16, 13.

Acela Mă va slăvi, pentru că din al Meu [ἐκ τοῦ ἐμοῦ] va lua și vă va vesti"[364]. Însă aceste cuvinte ale Mântuitorului mărturisesc nu despre purcederea veșnică a Duhului Sfânt, ci despre trimiterea și conlucrarea Duhului în misiunea și învățătura divino-umană a Mântuitorului pe pământ. Duhul adevărului „nu va vorbi de la Sine", precum și nici una dintre Persoanele Sfintei Treimi, în sensul strict al cuvântului, niciodată nu vorbește numai de la Sine, ci din ființa comună a Dumnezeirii. Adevărul despre Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt este unul, și când Unul dintre Ei vorbește, spune unul și același adevăr, numai îmbrăcat în veșmântul însușirii Sale ipostatice. De aceea Duhul Sfânt „nu va vorbi de la Sine", ci din întreaga Sfântă Treime, iar Apostolii Mântuitorului, prin lucrarea de har și foc a Sfântului Duh, vor putea primi în sine ceea ce în timpul vieții Mântuitorului pe pământ n-au putut[365]. După tâlcuirea Sfinților Părinți, aceste cuvinte ale Mântuitorului nu înseamnă nicidecum vreo subordonare a Sfântului Duh față de Fiul, după ființă sau după învățătură. Atunci când Mântuitorul spune: „Din al Meu va lua și vă va vesti", nu zice: „Duhul va împrumuta de la Mine ceea ce mai devreme n-a avut și, sau n-a știut", ci: „El va continua învățătura Mea după Mine. El, și nu altcineva, deoarece, ca Dumnezeu, totdeauna le știe și le are pe toate"[366]. Înseși verbele pe care le folosește Mântuitorul sunt la viitor: *va învăța* (In 14, 26), *va călăuzi, va vorbi, va vesti* (In 16, 13), *va slăvi, va lua, va vesti* (In 16, 14), ceea ce arată că aici nu este vorba despre purcederea veșnică, ca însușire personală veșnică a Sfântului Duh, ci despre lucrarea Sa exterioară în relația cu lumea, obiectul mântuirii, în care a doua Persoană a Sfintei Treimi a lucrat ca Mântuitor și Întemeietor al Bisericii, al casei mântuirii.

---

[364] In 16, 14.

[365] In 16, 12.

[366] *Cf.* Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Joan.*, hom. 78, 2; hom 75, 3. Fericitul Augustin, *Contra sermon. Arianor.*, c. 23.

În susținerea învățăturii despre *Filioque*, romano-catolicii apelează și la faptul că Apostolii Îl numesc pe Duhul Sfânt Duhul Fiului, Duhul lui Hristos. Însă Apostolii Îl numesc așa nu pentru că El purcede din Fiul, ci pentru că este deoființă cu El și pentru că darurile Duhului sunt comunicate și date oamenilor prin Fiul. Astfel este înțelegerea Sfinților Părinți, înțelegerea ortodoxă. Sfântul Vasile cel Mare spune că Duhul Sfânt Se numește Duhul lui Hristos pentru că este unit cu El după fire[illegible]. După principiul deoființimii, Duhul este al Fiului, precum este și Tatăl, și invers: Fiul, în egală măsură, este al Duhului, precum și al Tatălui[illegible].

> Apostolul clar învață că Duhul este de la Dumnezeu, zicând: „Am primit Duhul cel de la Dumnezeu" (1 Cor. 2, 12). Mai lămurește și faptul că Duhul S-a arătat prin Fiul, numindu-L „Duhul Fiului".[illegible]

Sfântul Ioan Damaschinul declară:

[illegible] *De Spirit. Sanct.*, c. 18

[illegible] Sfântul Atanasie cel Mare, *Ad Serap. Epist.* IV, 4, PG 26, col. 641 C; *Ad Serap. Epist.* I, 33; *Ad Serap. Epist.* III, 1.

[illegible] Sfântul Vasile cel Mare, *Adversus Eunom.* V. O astfel de învățătură este un precis, clar și neîntrerupt sentiment de conștiință a Bisericii, Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolică, pe care foarte des îl exprimă în rugăciunile sale: „[...] Duhul, Care din Tatăl purcede și prin Fiul ne este nouă, credincioșilor, arătat" [Πνεῦμα ἐκ Πατρὸς ἐκπορευθέν, καὶ δι' Υἱοῦ πιστοῖς ἡμῖν πεφηνός] (Canon, cântarea a 5-a, la Utrenia Sfintei Cincizecimi), „Sfântul și de viață făcătorul Duh Care din Tatăl purcede și prin Fiul Se arată" (cântarea a 8-a, Duminică, glas 5, *Octoih*); „Duhule Cel purces din Tatăl, și prin Fiul arătat" (Canon, cântarea a 2-a, sâmbăta din săptămâna lăsatului sec de carne); „Duhule de viață făcător, din Tatăl purcezi și prin Fiul Te arăți" (*Canonul Sfintei Treimi*, cântarea a 8-a, Duminică dimineață la Miezonoptică, glas 5, *Octoih*); „Unime prea desăvârșită, Dumnezeule Preaînalte, Cel ce ești în trei ipostasuri, [...] Duhule Cel purces din Tatăl, și prin Fiul arătat" (Cântarea a 2-a la Canonul în sâmbăta lăsatului sec de carne).

Noi Îl cinstim pe Sfântul Duh, ca pe Duhul lui Dumnezeu și al Tatălui, adică Cel ce din El purcede, Care în același timp este și Duhul Fiului, deoarece prin El S-a descoperit și S-a împărtășit făpturii, și nu că de la El are Ipostasul sau existența[70].

Explicând de ce Duhul Sfânt Se numește Duhul lui Hristos, Fericitul Teodoret spune:

> Acest lucru este limpede nu pentru că El ar fi făcut de Dumnezeu prin Fiul [ἐκ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Υἱοῦ δεδημιουργῆται], precum gândeau ereticii (pnevmatomahi), ci pentru că El este deoființă cu Tatăl și Fiul, din Tatăl purcede, iar harul Său [...] se dă prin Fiul [ἐκ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἡ δὲ τούτου χάρις (...) διὰ τοῦ Χριστοῦ χορηγεῖται][71].

2. Ca să-și îndreptățească învățătura lor despre purcederea Duhului Sfânt și din Fiul, teologii romano-catolici recurg la învățăturile unor Părinți apuseni și afirmă că, până la Patriarhul Fotie, între Bisericile Răsăriteană și Apuseană a existat doar o diferență formală privitor la învățătura purcederii Duhului Sfânt, deoarece, după părerea lor, Biserica Răsăriteană a exprimat această învățătură prin formula: „Din Tatăl *prin Fiul* [δι᾽ Υἱοῦ, *per Filium*]", iar cea Apuseană prin: „Din Tatăl *și Fiul* [*Filioque*]". În aceste formule n-a existat un antagonism adevărat. Patriarhul Fotie a fost cel care a creat o nouă erezie, „fotianismul", care distruge unitatea Treimii.

Inconsistența acestei afirmații este ușor de sesizat după ce se studiază imparțial învățătura despre Sfântul Duh a acelor Sfinți Părinți la care teologii romano-catolici se raportează. Astfel ei, pentru îndreptățirea propriilor opinii, recurg la Sfântul Atanasie cel Mare, citând cuvintele lui:

---

[70] Omilia *De Sabbato*.

[71] *Interpret. epist ad Rom.*, c. 8, v. 11, PG 82, col. 132

> Duhul din Tatăl purcede și, fiind propriu Fiului [τοῦ Υἱοῦ ἴδιον], Se dă din El [παρ᾽ αὐτοῦ] ucenicilor și tuturor celor care cred în El[772].

Însă acest loc, precum și toate celelalte asemănătoare[773], vorbește limpede nu despre purcederea Duhului Sfânt și din Fiul, ci despre împărtășirea Duhului prin Fiul, despre trimiterea în lume a Duhului prin Fiul, despre strălucirea Duhului prin Fiul. Atitudinea expusă nu-L reprezintă pe Fiul în nici un sens ca pricinuitorul sau principiul Duhului Sfânt, pentru că Sfântul Atanasie învață clar că purcederea Duhului Sfânt din Tatăl este o însușire personală a Duhului Sfânt și că Tatăl este singura cauză și principiul Dumnezeirii. Sfântul Atanasie zice:

> Duhul Sfânt, Care din Tatăl purcede [ἐκπόρευμα ὂν τοῦ Πατρός], totdeauna este în mâinile Tatălui Care Îl trimite și ale Fiului Care Îl poartă [καὶ τοῦ φέροντος Υἱοῦ] și prin Care toate le plinește[774]. Tatăl le face pe toate prin Cuvântul în Duhul Sfânt [...]. Tatăl ca început și izvor [Πατήρ, ὡς ἀρχὴ καὶ πηγή][775].

Dacă punem aceste pasaje ale Sfântului Atanasie în legătură cu cele pe care le-am expus în analiza însușirilor personale ale Dumnezeirii Treimice, este evident că Sfântul Atanasie nu-L consideră pe Fiul pricinuitor al Duhului Sfânt, nici mijlocitor al purcederii Sale veșnice din Tatăl.

Sfântul Vasile cel Mare, la care de asemenea se raportează romano-catolicii, învață clar că Duhul Sfânt purcede din Tatăl, dar Se descoperă și Se cunoaște prin Fiul. Numai Tatăl este

---

[772] *Ad Serap. Epist.* I, 2, PG 26, col. 533 B.

[773] *Ibidem*, I, 20; I, 27; I, 11; I, 25; *Contra arian.*, hom. II, 25; *De Trinit. et Spirit. Sanct.*, n. 19. În a IV-a epistolă către Serapion (IV, 6, PG 26, col. 646 D), Sfântul Atanasie scrie: „Credem că Duhul Sfânt se dă de la Tatăl prin Fiul" [παρὰ Πατρὸς δι᾽ Υἱοῦ].

[774] *Expositio fid.*, 4, PG 25, col. 208 A.

[775] *Ad Serap.*, *Epist.* I, 28, PG 26, col. 596 A.

izvorul și principiul Duhului Sfânt, Fiul nicidecum și în nici un caz. Sfântul Vasile scrie:

> Noi nu propovăduim doi dumnezei, deoarece nu există doi tați. Cel care introduce două principii propovăduiește doi dumnezei[illegible] [...]. Rădăcina și izvorul Fiului și al Duhului Sfânt este Tatăl[illegible]. Fiul totdeauna este închipuit nedespărțit de Duhul Sfânt. Acesta (deși) unit cu Fiul, totuși are ființă [τὸ εἶναι] care depinde de pricinuitorul, adică de Tatăl, din Care El purcede [ἐκπορεύεται]. El are un semn specific [τὸ γνωριστικὸν σημεῖον], propriu Lui, după Ipostas: că Se cunoaște după Fiul și prin Fiul [τὸ μετὰ τὸν Υἱὸν καὶ αὐτῷ γνωρίζεσθαι] și că are ființă de la Tatăl [καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑφεστάναι]. Iar Fiul, Care prin Sine și cu Sine [δι' ἑαυτοῦ καὶ μεθ' ἑαυτοῦ] permite ca Duhul, Cel ce din Tatăl purcede, să fie cunoscut [ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον Πνεῦμα], El singur strălucește din Lumina cea nenăscută ca cel Unul-Născut, neavând cu Tatăl sau cu Duhul nimic comun din ce reprezintă trăsături personale.[illegible]

Mijlocirea Fiului în relațiile Duhului cu Tatăl nu trebuie înțeleasă în nici un caz în sens cauzal, anume că Duhul, de la Fiul și prin Fiul, primește ființa Lui de la Tatăl, ci numai în următorul sens: că Duhul, prin Fiul, manifestă făpturii ființa Sa, cea deja pregătită, pe care a primit-o numai de la Tatăl. Sfântul Vasile spune:

> Dacă Duhul nu este de la Dumnezeu, ci este prin Hristos, atunci El deloc nu există [εἰ δὲ μή ἐστιν ἐκ Θεοῦ, διὰ Χριστοῦ δέ ἐστιν, οὐδέ ἐστιν τὸ παράπαν][illegible].

Teologii romano-catolici recurg și la Sfântul Grigorie Teologul. În cuvintele lui despre Fiul ca oglindire a Tatălui și despre

---

[illegible] *Homil. contra sabel. et Arium et anom.*, n. 3.
[illegible] *Ibidem*, n. 4.
[illegible] *Epist. 38, ad fratrem Gregorium*, n. 3.
[illegible] *Epist.* 52.

Duhul ca oglindire a Fiului, găsesc confirmarea învățăturii lor despre *Filioque*, chiar dacă este evident că Sfântul Grigorie vorbește despre deoființimea și nedespărțirea Persoanelor Dumnezeiești, iar aceasta în relația lor cu oamenii. Pe lângă aceasta el zice clar și ferm:

> Unul este Duhul Sfânt Care din Tatăl iese [προελθὸν ἐκ τοῦ Πατρός][illegible]. Comun Tatălui și Fiului și Duhului Sfânt este: caracterul lor netăcut și Dumnezeirea, iar Fiului și Duhului Sfânt că sunt din Tatăl [τὸ ἐκ τοῦ Πατρός].[illegible]

Dacă vreunul dintre Sfinții Părinți a mărturisit cu râvnă apostolică și a propovăduit exact adevărul Revelației divine despre purcederea Duhului Sfânt numai din Tatăl, atunci, fără îndoială, acesta este Sfântul Grigorie Teologul, ceea ce reiese evident din învățătura sa despre Sfânta Treime, la care ne-am referit de atâtea ori în expunerea învățăturii ortodoxe despre Sfânta Treime și despre însușirile Persoanelor Dumnezeiești.

Învățătura Sfântului Grigorie de Nyssa despre iluminarea [ἔκλαμψις] și manifestarea [ἔκφανσις] Duhului Sfânt prin Fiul romano-catolicii o tâlcuiesc ca ἐκπόρευσις a Duhului prin Fiul și din Fiul. Totuși Sfântul Grigorie nu folosește expresia δι᾽ Υἱοῦ cu înțeles cauzal în legătură cu purcederea Duhului Sfânt. Fiindcă Sfântul Grigorie spune foarte clar:

> În această fire necreată, Tatăl este închipuit ca Cel fără de început, nenăscut și pururea Tată. Din El, nemijlocit, Fiul cel Unul-Născut, Cel Care este închipuit nedespărțit de Tatăl, primește ființă. Prin El și împreună cu El [δι᾽ αὐτοῦ δὲ καὶ μετ᾽ αὐτοῦ], îndată, mai înainte să apară orice imagine despre ceva gol și inexistent, este închipuit și Sfântul Duh, Cel care, după ființă, nu este după Fiul, astfel ca Cel Unul-Născut să poată fi închipuit

[illegible] *Omilia* 25, 15, PG 35, col. 1220 B

[illegible] *Ibidem*, n. 16, col. 1221 B.

fără Duhul, ci și Duhul ca pricina ființei Sale [τὴν αἰτίαν τοῦ εἶναι] Îl are pe Dumnezeul tuturor. Cel de la Care primește ființa și Lumina cea Una-Născută și luminează [ἐκλάμψαν] prin Lumina cea adevărată. Prin urmare, El nu Se desparte de Tatăl, ori de Cel Unul-Născut, nici după spațiu, nici prin diferența firii[382].

Sfântul Grigorie mai scrie:

> Duhul Sfânt are în comun cu Tatăl și cu Fiul faptul că este nefăcut după fire, însă Se deosebește de Ei după trăsăturile Sale proprii [τοῖς ἰδίοις γνωρίσμασιν]. Deoarece cu Tatăl este unit fiind necreat și Se deosebește de El prin faptul că nu este Tatăl precum este El. Este unit cu Fiul pentru că este nefăcut și pentru că are cauza existenței Sale [τὴν αἰτίαν τῆς ὑπάρξεως] de la Dumnezeul tuturor, dar Se deosebește de El din nou ca Persoană [ἐν τῷ ἰδιάζοντι], prin faptul că n-a apărut de la Tatăl în felul Celui Unul-Născut [μονογενῶς] și pentru că S-a descoperit prin Fiul Lui [δι' αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ][383].

În Treimea Sfântă,

> Persoana Tatălui este una și aceeași, din care Fiul Se naște și Duhul Sfânt purcede [ἓν γὰρ καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον τοῦ Πατρός, ἐξ οὗ Υἱὸς γεννᾶται καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται]. Tocmai de aceea Unul Dumnezeu Îl numim pe Cel care este singurul izvor al Celor care izvorăsc din El și Cărora le este împreună veșnic [διὸ καὶ κυρίως τὸν ἕνα αἴτιον ὄντα τῶν αὐτοῦ αἰτιατῶν ἕνα Θεὸν φαμεν ἐπεὶ καὶ συνυπάρχει αὐτοὺς][384].

Apărătorii adaosului *Filioque* se raportează cel mai des la învățătura Sfântului Chiril al Alexandriei. În lupta împotriva lui Nestor, cel care învăța că Duhul este o putere străină

[382] *Contra Eunom.* 1, 26.
[383] *Contra Eunom.* 1. PG 45, col. 336.
[384] *Idem, Tract. advers. graec. ex commun. notion.*, PG 45, col. 180.

Fiului. Sfântul Chiril a accentuat în mod deosebit și a subliniat că Duhul este specific, propriu Fiului, că este esențial unit cu El, că sălășluiește în El și cu El într-un mod firesc, că nu Îi este dat din exterior, ca în cazul Prorocilor și al Apostolilor. În afirmația Sfântului Chiril: „Duhul nu-I este străin Fiului, ci din El are tot ce Îi aparține", teologii romano-catolici găsesc dovada pentru *Filioque*. Acest lucru ar putea fi adevărat dacă Sfântul Chiril n-ar mai fi învățat sau scris altceva despre Sfântul Duh. Însă dacă vom studia sintetic și temeinic întreaga învățătură a Sfântului Chiril despre Sfântul Duh, atunci este evident că el ține credința apostolică și sobornicească, după care Sfântul Duh veșnic purcede din Tatăl, dar Se trimite în lume, pentru un timp, de la Tatăl și Fiul. Scriind despre Sfântul Duh că „după identitatea firii, El este unul din Tatăl prin Fiul" [ὡς ἕν, ἐκ Πατρὸς δι᾿ Υἱοῦ δια την ταυτοτητα της ουσιας], Sfântul Chiril continuă:

> Așadar, fiind de aceeași fire, Unul este și Duhul, Care din Tatăl Se revarsă ca dintr-un izvor [ωσπερ απο πηγης], dar nu-I este străin Fiului, fiindcă Fiul S-a născut având în Sine tot ceea ce Îi este propriu Tatălui. Și pentru că este rodul Dumnezeirii Celei Preaînalte, cum poate fi [Duhul] închipuit lipsit de bunurile Dumnezeirii? Iar Dumnezeirii îi este proprie sfințirea, pe care Duhul Sfânt o poate manifesta[illegible].

> Duhul Sfânt purcede din Tatăl după fire și se dă făpturii prin Fiul [δι᾿ Υἱοῦ][illegible]. Duhul Sfânt coboară spre noi de la Tatăl [παρα Πατρος] nu altfel decât prin Fiul [ει μη δι᾿ Υἱοῦ].[illegible]

Sfântul Chiril declară:

> Credem și în Duhul Sfânt, nesocotindu-L străin firii dumnezeiești, întrucât, după fire, și El este din Tatăl [ἐκ Πατρος

[illegible] *De S. Trinit dialog.* VI, PG 75, col. 1009.
[illegible] *Contra Julian.*, lib. I, PG 76, col. 556
[illegible] *In Joann.*, lib. XII, c. 1, PG 74, col. 712

φυσικῶς], dar Se revarsă peste făptură prin Fiul [προχεόμενον δι᾽ Υἱοῦ τῇ κτίσει][illegible].

Iar în altă parte scrie:

> Noi mărturisim [...] că Duhul purcede din Cel în care toate primesc viață. Duhul Sfânt, de viață făcătorul, reiese din Tatăl [πρόεισι ἐκ τοῦ Πατρός] în chip negrăit [ἀρρήτως], dar Se dă făpturii prin Fiul [δι᾽ Υἱοῦ][illegible].

Sfântul Chiril ne arătă că în meditarea despre Duhul Sfânt trebuie să ținem credința Revelației divine, cea păzită în Predania Sfinților Părinți, când scrie:

> Noi credem și în Duhul Sfânt [...] Care din Tatăl purcede [...]. Suntem învățați că El purcede din Tatăl [ἐκ τοῦ Πατρός], dar nu cercetăm prea mult cum purcede [πῶς ἐκπορεύεται], ci suntem mulțumiți rămânând în hotarele stabilite de teologii și oamenii fericiți [binecuvântați][illegible].

O altă mărturie că Sfântul Chiril a păzit învățăturile Bisericii Sobornicești despre purcederea Duhului Sfânt din Tatăl găsim în disputa lui pe acest subiect cu Teodoret al Cirului. În *Anatematisma* IX, în care Sfântul Chiril numește Duhul „propriu Fiului" [ἴδιον τοῦ Υἱοῦ], Fericitul Teodoret, Episcopul Cirului, în numele său și în numele episcopilor din Asia Mică, scrie:

> Dacă (Chiril) Îl numește pe Duhul „propriu Fiului", în sensul că El este împreună-firesc Fiului și purcede din Tatăl [ὁμοφυὲς καὶ ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον], atunci suntem de acord

[illegible] *De rect. fid.*, PG 76, coll. 1204 și 1205.
[illegible] *Contra Julian.*, lib. IV, PG 76, col. 725.
[illegible] *De sanct. et vivific. Trinit.*, c. 19, PG 75, col. 1175.

cu el și recunoaștem că sintagma lui este ortodoxă. Însă dacă prin aceasta a vrut să spună că Duhul are existența Sa din Fiul și prin Fiul [ἐξ Υἱοῦ ἢ δι᾽ Υἱοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχον], atunci noi ne lepădăm de aceasta ca de o blasfemie și fărădelege [ὡς βλάσφημον τοῦτο καὶ ὡς δυσσεβὲς ἀποῤῥίψωμεν]. Întrucât credem Domnului, Cel care a zis: „Duhul Adevărului Care din Tatăl purcede"[301].

Provocat de această declarație a episcopilor din Asia Mică, Sfântul Chiril proclamă:

> Chiar dacă, după cuvintele Mântuitorului, Duhul Sfânt purcede din Tatăl, El totuși nu este străin Fiului, întrucât Fiul are tot ceea ce are și Tatăl[302].

Cum au înțeles teologii apuseni din secolul al VII-lea învățătura purcederii Sfântului Duh și din Fiul relatează Sfântul Maxim Mărturisitorul în scrisoarea sa către preotul Marin. Vestitul Mărturisitor al Ortodoxiei scrie:

> Ei nu-L socotesc pe Fiul cauza Duhului Sfânt, deoarece știu că singura cauză a Fiului și a Duhului este Tatăl, a primului după naștere, iar a celuilalt după purcedere. Însă ei spun aceasta (adică și din Fiul) să arate că Duhul Se trimite prin El [δι᾽ αὐτοῦ προϊέναι] și prin aceasta ei exprimă unitatea și neschimbabilitatea firii[303].

Faptul că Fiul nu poate fi socotit cauza Duhului, nici directă, nici indirectă, este evident în pnevmatologia Sfântului Ioan Damaschinul, de Dumnezeu înțelepțitul reprezentant al Tradiției bisericești. El scrie:

---

[301] *Epist.* 39, PG 77, col. 173.
[302] În Labbei, *Concil.*, tom. VI, p. 123.
[303] PG 91, col. 136.

> Sfântul Duh este Duhul Tatălui, pentru că purcede din Tatăl [...]. El este și Duhul Fiului, însă nu în sensul că are ființă din El, ci pentru că purcede din Tatăl prin Fiul [δι᾽ αὐτοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον]. Deoarece unul singur îl este cauza, Tatăl [μόνος γὰρ αἴτιος ὁ Πατήρ][394].

Din citatul Sfântului Ioan Damaschinul este clar că prepoziția διά nu are, nici nu poate să aibă semnificație cauzală pentru purcederea Duhului Sfânt din Fiul. Sfântul Ioan Damaschinul mai spune:

> Pe Fiul nu-L numim nici cauză, nici Tată, ci spunem că este din Tatăl [ἐκ τοῦ Πατρός] și este Fiul Tatălui. Iar pentru Duhul cel Sfânt spunem că este din Tatăl și-L numim Duhul Tatălui. Nu spunem că este Duhul din Fiul [ἐκ τοῦ Υἱοῦ] [...], ci mărturisim că El ni Se arată și dă nouă prin Fiul [δι᾽ Υἱοῦ][395]. Tatăl este începutul Fiului și al Duhului, nu după timp, ci după cauză. Pentru că Logosul și Duhul sunt din Tatăl, chiar dacă nu sunt după El. [...] Tatăl este începutul [ἀρχή] și cauza [αἰτία] Logosului și a Duhului. [...] Mărturisesc un început, Tatăl, cauza cea firească a Logosului și a Duhului[396]. Duhul Sfânt purcede, dar nu este cauza, nici este nenăscut [οὔτε αἴτιον, οὔτε ἀγέννητον], deoarece are o singură cauză și un singur izvor, Tatăl, din Care reiese, nu prin naștere, ci prin purcedere, ca să fie un Tată, un Fiu și un Duh Sfânt.[397]

Dacă punem în legătură aceste citate din Sfântul Ioan Damaschinul cu întreaga sa învățătură despre Sfânta Treime, atunci rezultă foarte clar că el nu-L socotește în nici un caz pe Fiul cauză, nici împreună-cauză, nici principiu, nici mijlocitorul purcederii Duhului Sfânt din Tatăl.

---

394 *De fid.* I, 12, PG 94, col. 849 B.
395 *Ibidem*, I, 8, coll. 832 B, 833 A.
396 *Idem, Contra manich.*, n. 4, PG 94, col. 1509 CD.
397 *Idem, De recta sentent.*, n. 1, PG 94, col. 1424 A.

***

Din doctrina Sfinților Părinți, a căror pnevmatologie am prezentat-o, este evident că Biserica Sobornicească și Apostolică crede, invață și mărturisește că Fiul nu este cauzator, nici impreună cauzator, nici mijlocitorul ființei Duhului Sfânt, și că δι' Υἱοῦ nu se poate identifica în nici un caz cu invățătura romano-catolică *Filioque*, nici ințelege intr-un sens *filioque*-ist.

Însă *Filioque* este o inovație nebisericească și anticanonică nu doar din punctul de vedere al conținutului, ci și din cel formal, fiindcă a fost adăugată in Crezul final al Bisericii sobornicești intr-un mod neapostolic, necanonic, nesobornicesc. Sinodul III Ecumenic (431), cu un secol intreg înaintea apariției lui *Filioque*, prin articolul 7, a interzis tuturor să exprime, să scrie și să alcătuiască altă credință, decât cea deja stabilită în Simbolul credinței, deoarece, conform hotărârii Sfinților Părinți de la Sinodul IV Ecumenic,

> acest preaînțelept și mântuitor Simbol al harului dumnezeiesc este de ajuns pentru deplina înțelegere și intărirea evlaviei, întrucât desăvârșit invață despre Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt"[illegible].

Pe acela care ar îndrăzni să declare altă credință, Sinodul III Ecumenic, dacă e mirean, il amenință cu anatema, iar dacă e cleric, cu caterisirea.

Faptul că, prin articolul 7 al Sinodului III Ecumenic, persoanelor particulare și Bisericilor locale le este interzis să schimbe, să extindă sau să scurteze Crezul niceo-constantinopolitan reiese evident din scrisoarea președintelui acestui

---

[illegible] *Binii Concil.*, tom. III, p. 339.

sinod, Sfântul Chiril al Alexandriei, către Ioan din Antiohia, în care scrie:

> Nu ne permitem nici nouă, nici oricărui altcuiva să schimbe vreun cuvânt [λέξιν] din Crez, nici să omită vreo silabă [συλλαβήν], aducându-ne aminte de cel care a zis: „Nu muta hotarul străvechi pe care l-au însemnat părinții tăi" (Pilde 22, 28). Pentru că n-au vorbit de la sine, ci Însuși Duhul lui Dumnezeu și al Tatălui, Cel Care din El purcede, și nu este străin Fiului după fire[399].

Hotărârile Sinoadelor Ecumenice III și IV despre neschimbabilitatea Simbolului credinței niceo-constantinopolitan sunt con-firmate de toate celelalte Sinoade ulterioare. Așadar, Sinodul V Ecumenic a repetat hotărârea Sinoadelor pomenite despre imuabilitatea Crezului[400]. Discutând despre această neschimbabilitate, Sinodul VI Ecumenic spune:

> Crezul ortodox și sfânt, al harului dumnezeiesc, este de ajuns pentru cunoașterea desăvârșită și întărirea credinței[401].

Iar atunci când la Sinodul VII Ecumenic a fost citit Crezul niceo-constantinopolitan, Părinții sinodali au declarat în unanimitate:

> Noi toți așa credem, toți așa gândim, și toți afirmativ semnăm. [...] Aceasta este credința apostolică, credința părinților, credința ortodoxă, credința care a întărit universul [...]. Noi urmăm rezoluția strămoșească a Bisericii, păzim hotărârile Părinților, iar pe cei care, în Biserică, adaugă sau iau orice îi predăm anatemei[402].

[399] *Epist.* 39, PG 77, coll. 180 și 181.
[400] *Binii Concil.*, tom. IV, pp. 211 și 212.
[401] *Ibidem*, tom. V, p. 257.
[402] *Ibidem*, p. 828.

Având în vedere această atitudine a Sfintelor Sinoade Ecumenice în privința Simbolului credinței, Sfântul Fotie, Patriarhul Constantinopolului, scrie:

> Din cele șapte și Sfinte Sinoade Ecumenice, dogma purcederii Sfântului Duh din Tatăl a fost stabilită la Sinodul II, Sinodul III a acceptat-o, Sinodul VI a socotit-o sfântă, Sinodul V în unanimitate a fost pentru ea, Sinodul VI a recunoscut-o public, iar Sinodul VII luptându-se strălucitor, a pecetluit-o. Este evident că fiecare dintre ele a exprimat liber și a păzit bunăcuviința și învățătura teologică despre purcederea Duhului din Tatăl, și nu din Fiul [του Πατρος, αλλ' ου του Υιου εκπορεύεσθαι][illegible].

Papa Ioan al III-lea (872-882), osândind învățătura purcederii Duhului din Fiul și felul în care a fost adăugat *Filioque* în Crez, i-a scris Patriarhului Fotie:

> Ca să ne îndreptățim înaintea ta, pentru acest adaos [*Filioque*] la Crez, din nou declarăm Preafericirii Tale, noi nu numai că nu spunem aceasta [adică *Filioque*], ci, mai mult, pe cei care, după nebunia lor, primii au îndrăznit să afirme aceasta îi osândim ca pe unii care încalcă [*transgressores*] cuvintele lui Dumnezeu, ca defăimători ai teologiei Domnului Hristos și ai Sfinților Arhipăstori și ai celorlalți Sfinți Părinți care sobornicește [*synodice*] ne-au predat Crezul, pe aceștia îi rânduim alături de Iuda[illegible].

Exprimând credința Revelației divine, cunoașterea și învățătura Bisericii Sobornicești despre Sfântul Duh, Sinodul din Constantinopol 879 a aruncat anatema asupra delegaților papali, cardinalii Petru și Eugenie, și peste toți ceilalți care în Crezul niceo-constantinopolitan ar introduce invenții și astfel l-ar defăima cu adaosurile lor.

[illegible] PG 102, col. 285.

[illegible] Harduini, *Acta concilior.*, tom. VI, 1, c. 119.

Sfântul Fotie, Patriarhul Constantinopolului, a scris mult în apărarea învăţăturii Bisericii celei Una, Sfinte şi Apostolice, despre purcederea Duhului Sfânt din Tatăl şi în nici un caz din Fiul. Foarte importante dintre aceste scrieri sunt *Cartea despre taina Sfântului Duh*[illegible], corespondenţele 2 şi 15 şi scrisoarea către arhiepiscopul Aquileei. Argumentele lui împotriva învăţăturii romano-catolice *Filioque* se pot rezuma, în principiu, la următoarele:

Fiul nu poate fi mijlocitor între Tatăl şi Duhul, întrucât Duhul nu este proprietatea Fiului. Dacă în Dumnezeire ar exista două principii, două cauze, atunci s-ar distruge unitatea Dumnezeirii. Dacă Duhul purcede din Tatăl şi din Fiul, atunci purcederea Sa numai din Tatăl ar trebui să fie, ori desăvârşită, ori nedesăvârşită. Dacă este nedesăvârşită, purcederea din două Persoane ar fi mult mai mecanică şi incompletă, decât purcederea dintr-o singură Persoană. Dacă este desăvârşită, de ce ar trebui ca El să purceadă şi din Fiul? Dacă Fiul participă la însuşirea personală a Tatălui, atunci Fiul şi Duhul îşi pierd însuşirile lor personale, şi prin aceasta se cade în *semisabelianism*. Teoria că în Dumnezeu există două principii, dintre care unul este de sine stătător, iar celălalt îşi primeşte început din primul, distruge din rădăcină noţiunea creştină despre Dumnezeu. Mai consecvent ar fi dacă aceste două principii ar deveni trei, întrucât aceasta ar fi mult mai convenabil înţelegerii umane despre Sfânta Treime. Pentru că Tatăl este principiul şi cauza nu datorită firii divine, ci datorită însuşirii Lui ipostatice şi pentru că Ipostasul Tatălui nu-L include şi pe Fiul, de aceea Fiul nu poate fi principiu şi cauză. *Filioque* de fapt dezbină Ipostasul Tatălui în două părţi ori face din Ipostasul Fiului parte a Ipostasului Tatălui. Prin învăţătura *Filioque*, Duhul este de două ori depărtat de la Tatăl, şi de aceea este mult inferior Fiului. Dacă Duhul Sfânt purcede şi din Fiul, atunci dintre cele

---

[illegible] PG 102, coll. 279-392.

trei Persoane Dumnezeiești numai Duhul Sfânt are mai mult decât un singur început (ἀρχή). Din învățătura despre purcederea Duhului și din Fiul, reiese că Tatăl și Fiul sunt mai apropiați unul de celălalt, decât Tatăl și Duhul, deoarece Fiului Îi aparține nu numai firea Tatălui, ci și însușirea personală a Lui. Purcederea Duhului din Fiul este ori identică cu cea a Tatălui, în care caz se pierde diferența dintre Persoane prin amestecarea însușirilor, ori este diferită, și în acest caz în Sfânta Treime apare antagonismul. Purcederea dublă nu se poate împăca cu principiul că ceea ce nu este comun tuturor celor trei Persoane aparține exclusiv numai uneia dintre ele. Dacă Duhul purcede și din Fiul, de ce n-ar purcede ceva și din Duhul, ca în acest fel să se păzească echilibrul între Persoanele Dumnezeiești? Prin învățătura despre purcederea Duhului și din Fiul, Tatăl Se arată părtinitor față de Fiul. Tatăl este cauza Duhului într-o măsură mai mare sau mai mică decât Fiul. Dacă este mai mare, atunci aceasta este jignire a demnității Fiului. Dacă este mai mică, atunci este jignire a demnității Tatălui. Latinii Îl fac pe Fiul mai mare decât Duhul, pentru că Îl consideră cauză și fără cuviință Îl așază mai aproape de Tatăl. Introducând dubla cauză în Sfânta Treime, latinii Îl jignesc pe Fiul, întrucât Îl fac cauză Aceluia care deja a fost cauzat. Adică El, în calitate de cauză, nu este necesar. Ei Îl împart pe Sfântul Duh în două părți, cea din Tatăl și cea din Fiul. În Sfânta Treime, unită prin unire nedespărțită, toate trei Ipostasurile sunt neprihănite, însă dacă Filiației i se adaugă și purcederea Duhului, atunci Filiația este vătămată, iar însușirile ipostatice deteriorate. Dacă prin naștere I S-a dat Fiului putere să-L purceadă pe Duhul Sfânt din Sine, atunci cum nu s-ar distruge Filiația Sa, când El, Care Însuși a fost cauzat, ar deveni cauza altuia identic Lui și de aceeași fire cu El? După învățătura *Filioque* nu este clar dacă Sfântul Duh nu cumva ar putea fi numit nepot. Dacă Tatăl este cauza Fiului, Cel care este cauza secundară a Duhului, atunci Tatăl, în același timp, este cauză a Duhului și mai apropiată, și mai

depărtată! Cauza dublă (primară și secundară) în Dumnezeire aduce inevitabil și un rezultat dublu. Prin urmare, și persoana Duhului trebuie să fie dublă. Pentru că în Sfânta Treime nu există relații vremelnice, de aceea Sfântul Duh, dacă purcede și din Fiul, ar trebui să fie născut în același timp cu Fiul.

Cufundat în taina cea negrăită a învățăturii Revelației divine, bisericești, despre Duhul Sfânt, Sfântul Fotie a prevăzut toată malignitatea învățăturii neapostolice *Filioque*, și încă din 867, în Epistola sa, a scris că această blasfemiere a Duhului Sfânt ar fi de ajuns ca născocitorii acesteia să fie pecetluiți cu o mie de anateme [μυρίοις ἀναθέμασιν][illegible].

Filioque al romano-catolicilor aduce în Dumnezeu două principii, *diarhie*, și astfel distruge unitatea Lui, monarhia. Dubla principialitate [*diarhia*] face imposibilă principialitatea unică [μοναρχία]. Prin învățătura *Filioque*, se distrug însușirile ipostatice ale Persoanelor Dumnezeiești și se creează o subordonare periculoasă și eretică între Persoanele Preasfinte. Însă felul adăugirii lui *Filioque* în Crezul neprihănit și imuabil al Bisericii Sobornicești poartă în sine pecetea anarhiei trufașe și iubitoare de sine, ceea ce este egal cu lepădarea de Biserica Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolică, după cuvintele Domnului Bisericii: „Iar de nu va asculta nici de Biserică, să-ți fie ție ca un păgân și vameș" (Mt. 18, 17).

[illegible] PG 102, col. 736.

[illegible]

Partea a doua

Capitolul I

Relaţia lui Dumnezeu cu făptura – Dumnezeu ca Făcător al lumii

29. *Începutul lumii*

Domnul Cel în Trei Străluciri, negrăit de tainic şi desăvârşit în fiinţa Sa dumnezeiască, este la fel şi în însuşirea Lui de Făcător al lumii. De aceea dogma lui Dumnezeu Făcătorul respiră o taină divină negrăită (inefabilă) şi este una dintre Sfintele Taine ale credinţei creştine. Dumnezeu ne-a descoperit această taină, în măsura necesară desăvârşirii şi mântuirii noastre, iar cealaltă parte a rămas ascunsă în profunzimile necercetate ale înţelepciunii lui Dumnezeu[1], în lumina cea neapropiată a Dumnezeirii celei cu Trei Străluciri, unde sălăşluiesc minunile desăvârşirilor dumnezeieşti, cu firea lor uimitoare.

Domnul cel Treimic ne-a descoperit într-o măsură desăvârşirile Sale cele nevăzute şi pururea tainice, la facerea lumii celei văzute şi celei nevăzute. Biserica, în înţelepciunea sa divino-umană, a rezumat acest fapt în primul articol din Crez: „Cred într-Unul Dumnezeu […] Făcătorul cerului şi al pământului, al tuturor celor văzute şi nevăzute"[2]. Prin această

---

[1] *Cf.* Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Genes.*, hom. 2, 2.

[2] Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν […] Ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων. Această credinţă în Dumnezeu Creatorul Biserica a exprimat-o în străvechile sale simboluri, cel ierusalimitean, cipriot, antiohian şi cezareean. Vezi mai sus *Simboluri*, p. 67.

credință în Dumnezeu Treime, Făcătorul tuturor celor văzute și nevăzute, Biserica de fapt a mărturisit adevărul Revelației divine, că lumea este lucrare a Voinței, a Înțelepciunii și a Puterii lui Dumnezeu. Iar aceasta înseamnă că lumea nu s-a făcut singură, nu s-a făcut întâmplător și nu există din veșnicie. Prin această învățătură, Biserica Îl delimitează și Îl distinge limpede pe Făcător de făptură, pe Dumnezeu de lume. Însuși termenul „facere" presupune logic ființa care face și făptura care este făcută. Fiind Unul după fire, Dumnezeul Cel în Trei Ipostasuri este Singurul și Unicul Făcător al singurei și unicei lumi care constituie o unitate și este alcătuită din ființe duhovnicești, materiale și duhovnicesc-materiale. După învățătura Sfintei Revelații, tot ceea ce a făcut Dumnezeu din nimic, a adus din neființă în ființă constituie ceea ce se numește lume (κόσμος). Într-un sens mai restrâns, prin lume se înțelege pământul, iar în sensul cel mai restrâns, neamul omenesc.

1. Sfânta Revelație a Dumnezeului Treime începe cu adevărul despre Dumnezeu ca singurul Făcător al lumii: „La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul"[3]. Întreaga Revelație a Vechiului și a Noului Testament este întemeiată pe acest adevăr începător și primar. La începutul tuturor și mai înainte de început există Dumnezeu. Fără El, în afara Lui și împotriva Lui nimic n-ar fi putut lua viață, ființă, existență. „Toate [πάντα] prin El s-au făcut. Și fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut."[4] „Ziditorul a toate [τὰ πάντα] este Dumnezeu."[5] „Pentru că de la El și prin El și întru El sunt toate."[6]

---

[3] Fc. 1, 1.

[4] In 1, 3: „Πάντα δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, ὃ γέγονεν". *Cf.* Fc. 1, 3.6.9.11.15-16.20.24.27.31; Col. 1, 16; Ps. 32, 6.9; 88, 12; 101, 26; 103, 24; 120, 2; 123, 8; 133, 3; 134, 6; 135, 5; 145, 6; Ier. 10, 12; 51, 15; Is. 51, 13; 45, 11; 42, 5; 37, 16; Dan. 14, 5; Pilde 16, 4.

[5] Evr. 3, 4; *cf.* Iov 12, 9; Fapte 4, 24; 14, 15; 17, 24; Neem. 9, 6; Apoc. 10, 6; 14, 7.

[6] Rom. 11, 36: „ὅτι ἐξ αὐτοῦ καὶ δι᾽ αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα".

Vorbind despre Dumnezeu ca Făcător al cerului şi al pământului, prin cer şi pământ Sfânta Revelaţie presupune tot ceea ce a fost făcut prin voinţa creatoare a lui Dumnezeu, toată făptura Lui. Totuşi ea nu-L identifică în nici un sens pe Dumnezeu cu lumea, nici nu Îl face dependent de ea[1]. Chiar dacă lumea, nu doar la început, ci şi în toate clipele existenţei sale, este dependentă de Dumnezeu, totuşi Dumnezeu, ca Făcător, este transcendent lumii. Această învăţătură a Sfintei Revelaţii pe care o păzeşte şi o mărturiseşte Biserica n-are nimic în comun cu teoriile despre provenienţa lumii panteiste, dualiste şi materialiste. Aceste teorii au folosit ca temei al cosmogoniei şi antropogoniei unor eresuri. Întrucât, după învăţătura panteistă, lumea este emanaţia naturală a fiinţei lui Dumnezeu, ea este împreună veşnică cu El şi reprezintă un fel de trup veşnic al Lui. După învăţătura dualistă, lumea şi Dumnezeu sunt două fiinţe veşnice, două principii în care Dumnezeu apare nu ca principiu creator, ci doar ca principiu regulator. După învăţătura materialistă, toate fiinţele şi făpturile iau naştere dintr-o preexistentă materie haotică, ce lucrează creativ, printr-o putere imanentă ziditoare.

2. Întrucât lumea este făptura lui Dumnezeu Cel în Trei Ipostasuri, la facerea ei au participat toate cele Trei Persoane dumnezeieşti în măsură egală şi într-un mod nedespărţit, însă fiecare în felul Ei ipostatic. Prin puterea firii, înţelepciunii şi voinţei lor celor deofiinţă şi nedespărţite, Persoanele dumnezeieşti, în lucrarea lor ziditoare, sunt deofiinţă şi nedespărţite, în timp ce creativitatea fiecărei Persoane în parte poartă în sine însuşirea Ei ipostatică. Despre lucrarea ziditoare a lui Dumnezeu Tatăl, Sfânta Revelaţie spune: „Pentru noi, există un singur Dumnezeu, Tatăl, din Care sunt toate [ἐξ οὗ τὰ πάντα]"[2]. Despre lucrarea făcătoare a lui Dumnezeu Fiul se spune:

[1] *Cf.* Fapte 14, 15-17.

[2] I Cor. 8, 6; *cf.* Evr. 2, 10; Fapte 4, 24-27.

„Pentru noi... există un singur Domn, Iisus Hristos, prin Care sunt toate [δι᾽ οὗ τὰ πάντα]"[9]; „toate prin El s-au făcut; și fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut"[10]; „întru El au fost făcute toate, cele din ceruri și cele de pe pământ, cele văzute, și cele nevăzute [...] toate s-au făcut prin El și pentru El. El este mai înainte decât toate și toate prin El sunt așezate."[11] Despre lucrarea ziditoare a lui Dumnezeu Sfântul Duh se spune: „Duhul lui Dumnezeu este Cel ce m-a făcut"[12]; „cu cuvântul Domnului cerurile s-au întărit și cu duhul gurii Lui toată puterea lor"[13]. Descriind facerea lumii, Moise, văzătorul de Dumnezeu, scrie: „Duhul lui Dumnezeu Se purta pe deasupra apelor"[14]. După tâlcuirea Sfântului Vasile cel Mare a acestui verset, prin Duhul lui Dumnezeu se înțelege Duhul Sfânt, iar cuvintele: „Se purta", arată că Duhul Sfânt încălzea natura apei și îi dădea viață, pregătind-o pentru nașterea ființelor vii, ca păsărea care se ouă și, clocind ouăle, le transmite o putere de viață dătătoare[15].

În Crezul sobornicesc, Biserica a exprimat adevărul Revelației divine a Sfintei Scripturi, despre participarea tuturor Persoanelor Preasfintei Treimi la facerea lumii, unde pe Dumnezeu Tatăl Îl numește *Făcătorul*, iar despre Dumnezeu Fiul spune: „Prin Care toate s-au făcut [Имже вся быша; δι᾽ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο]", pe când pe Dumnezeu Duhul Sfânt Îl numește „de viață făcător [τὸ ζωοποιόν]". Sfinții Părinți, gura prin care Biserica Îl laudă pe Dumnezeu, mărturisesc inspirați și adevărul sfânt al Revelației despre Sfânta Treime ca

---

[9] 1 Cor. 8, 6.

[10] In 1, 3.

[11] Col. 1, 16-17: „εν αυτω εκτισθη τα παντα, τα εν τοις ουρανοις και τα επι της γης, τα ορατα και αορατα [...] τα παντα δι᾽ αυτού και εις αυτον εκτισται και αυτος εστι προ παντων, και τα παντα εν αυτω συνεστηκε"

[12] Iov 33, 4; *cf.* Ps. 103, 30

[13] Ps. 32, 6

[14] Fc. 1, 2

[15] *In Hexaem.*, hom. 2, 6

Făcător al lumii: „Tatăl le face pe toate, [κτίζει τὰ πάντα] prin Fiul în Duhul Sfânt", a descoperit părintele dreptei credinţe Sfântul Atanasie cel Mare.

> Nimic nu vine la fiinţă şi nu se face decât prin Fiul în Sfântul Duh, deoarece Sfânta Treime, Cea nedespărţită după fire şi una după lucrare [μια ταυτης η ἐνεργεια], întreagă participă la facere şi la producere [ὅλη τοῦ κτίζειν και τοῦ δημιουργεῖν οὖσα].

Explicând cuvintele Apostolului Pavel (Rom. 11, 36), Sfântul Vasile cel Mare scrie:

> Dumnezeu este unul, din Care sunt toate, şi unul este Domnul Hristos, prin Care sunt toate, şi unul este Duhul Sfânt în Care sunt toate.

Vorbind despre lucrarea nedespărţită a Sfintei Treimi Celei Nedespărţite, Sfântul Chiril al Alexandriei spune:

> Dumnezeu Tatăl pe toate le face prin Fiul în Duhul.

În deosebirea lucrării făcătoare a Tatălui, Fiului şi Duhului Sfânt, nu ne putem folosi numai de logică, întrucât ea este pătrunsă cu totul de taina cea neînţeleasă Dumnezeului Treime, Care pururea lucrează, într-un mod nevăzut şi triipostatic. Când Sfânta Scriptură şi Sfinţii Părinţi vorbesc despre o anumită diferenţă în lucrarea făcătoare a celor trei Persoane

---

Ad Serap., Epist. III, 5, PG 26, col. 632 B.

Idem, Ad Serap., Epist. I, 31, col. 601 A.

Ibidem, 28, col. 596 A.

Adversus Eunom. V, 3.

De rect. fid., hom. II, 51. În epistola Patriarhilor din Răsărit se spune: „Credem că Dumnezeul Cel în Trei Ipostasuri, Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt, este făcătorul tuturor celor văzute şi nevăzute" (articolul 4).

Dumnezeiești, ei în nici un caz nu îngăduie gândul că o Persoană a Sfintei Treimi se poate folosi de cealaltă ca de o unealtă sau de un colaborator subordonat. Dimpotrivă, în această diferență a lucrărilor ipostatice, ei văd o ființă, o singură voință, o putere, o lucrare. Meditând la această diferență în lucrarea făcătoare a Persoanelor Dumnezeiești, Sfântul Vasile cel Mare stabilește:

> Tatăl este cauza primordială [προκαταρκτική αιτία] a tuturor celor făcute, Fiul este cauza făcătoare [δημιουργική], Duhul Sfânt este cauza săvârșitoare [τελειωτική], așa toate există prin voia Tatălui, toate sunt aduse la existență prin lucrarea Fiului și toate sunt săvârșite în prezența Duhului. [...] Deoarece cauza existenței tuturor este Unul, Care prin Fiul zidește și prin Duhul săvârșește. Lucrarea Tatălui, Care face totul în toate, nu este nedesăvârșită, nici lucrarea făcătoare a Fiului nu este incompletă, dacă nu este săvârșită prin Duhul. Tatăl, Care zidește prin voia Sa unică, ar fi putut zidi fără Fiul, totuși El voiește prin Fiul. Nici Fiului, Care lucrează după exemplul Tatălui, nu I-ar fi fost necesară colaborarea, însă și Fiul, tot așa, voiește să săvârșească prin Duhul[31].

Sfântul Grigorie de Nyssa scrie despre aceasta:

> Întrucât Dumnezeu, Care este mai presus de toate, le-a făcut pe toate prin Fiul, nu pentru că n-ar putea fără vreo colaborare, și Fiul Cel Unul-Născut le lucrează pe toate prin Duhul Sfânt, nu pentru că are mai puțină putere ca să le săvârșească singur, ci pentru că izvorul puterii este Tatăl și puterea Tatălui este Fiul, iar duhul puterii este Duhul Sfânt. De aceea toată făptura, văzută și nevăzută, este lucrarea puterii lui Dumnezeu. Și pentru că în ceea ce constituie firea dumnezeiască nu este loc pentru greutate, pentru că voinței urmează săvârșirea, intenția se

[31] *De Spir. Sancto*, c. 16, n. 38, PG 32, col. 136 B.

realizează în aceeaşi clipă, de aceea toată făptura care a rezultat din facere, luând în seamă mişcarea voinţei, aspiraţia intenţiei şi acordarea puterii, cu dreptate se poate spune că începe din Tatăl, continuă prin Fiul şi se săvârşeşte în Duhul Sfânt[22].

Acest gând răsună în liturghisirea dreptei credinţe:

> Sfinte Dumnezeule, Cel ce toate le-ai făcut prin Fiul, cu împreună-lucrarea Sfântului Duh[23].

3. Dumnezeu este Făcătorul şi al conţinutului, şi al chipului lumii. El a făcut materia şi i-a dat chip[24]. Adică, a făcut pământul din nimic, şi nu dintr-o materie care a existat înaintea lumii, nici din firea Sa dumnezeiască. Aceste lucruri sunt evidente în Sfânta Revelaţie. Ea nu vorbeşte nicăieri despre o materie care a existat înaintea facerii lumii, ci, dimpotrivă, afirmă că Dumnezeu a făcut totul la început: „La început a făcut Dumnezeu cerul şi pământul"[25]. Înaintea facerii lumii a existat doar Dumnezeu, Care prin vigoarea puterii Sale a făcut lumea din nimic. Acest lucru este exprimat în cuvintele mamei sfinţilor Macabei: „Rogu-te, fiule, ca, la cer şi la pământ căutând şi văzând toate cele ce sunt într-însele, să cunoşti că din ce n-au fost le-a făcut pe ele Dumnezeu [ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐποίησεν αὐτὰ ὁ Θεός]"[26]. Apostolul hristofor mărturiseşte că Dumnezeu „cheamă la fiinţă cele ce încă nu sunt [καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα]"[27], ceea ce înseamnă că atotputernicia lui Dumnezeu

---

[22] *De Spir. Sancto advers. pneumatom.*

[23] Din stihira la Vecernia Sfintei Cincizecimi, la *Doamne, strigat-am..., Slavă şi acum...*

[24] Sfântul Vasile cel Mare scrie: „Dumnezeu a făcut cerul şi pământul, nu doar pe jumătate. El a făcut întregul cer şi întregul pământ, făcând esenţă cu formă" (*In Hexaem.*, hom. 2, 3).

[25] Fc. 1, 1.

[26] 2 Mac. 7, 28; *cf.* Ps. 33, 6

[27] Rom. 4, 17.

este nemărginită, deoarece toate pe care le voiește le face, le aduce la existență: „Toate câte a vrut Domnul a făcut"[28].

> Precum ne este nouă ușor să le chemăm pe cele existente după nume, lui Dumnezeu și mai ușor Îi este să le facă pe cele inexistente [τὰ μὴὄντα][29].

Cu puterea cuvântului Său atotputernic, Dumnezeu a făcut toată lumea din nimic, și materia, și chipul ei: „Prin credință înțelegem că s-au întemeiat veacurile prin cuvântul lui Dumnezeu, de s-au făcut din nimic cele ce se văd [εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι]"[30]. Iar aceasta înseamnă că

> Dumnezeu a făcut ființa din neființă, pe cele văzute din cele nevăzute, pe cele existente din inexistență[31].

Această învățătură a Revelației divine sălășluiește pururea în cunoașterea sfințită a Bisericii, iar Biserica o mărturisește prin Sfinții Părinți. Sfinții Părinți învață că gândul conform căruia Dumnezeu a făcut lumea din firea Sa, sau dintr-o materie deja existentă, este necuvios, fără sens și hulitor. Sfântul Herma învață:

> Mai înainte de orice, să crezi că există un singur Dumnezeu, Făcător și Orânduitor a toate, Care le-a adus pe toate la ființă din nimic [*ex nihilo*][32].

Dacă Dumnezeu ar fi făcut lumea dintr-o materie deja existentă, acest lucru n-ar fi ceva deosebit și măreț, însă puterea

[28] Ps. 134, 6.
[29] Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Rom.*, hom. 8, 5.
[30] Evr. 11, 3.
[31] Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Hebr.*, hom. 22, 1.
[32] *Pastor.*, lib. II, mand. 1.

lui Dumnezeu se arată tocmai în faptul că pe toate câte le voiește le face din nimic. Sfânta Scriptură arată că materia din care Dumnezeu a plăsmuit și a rânduit lumea este făcută de Dumnezeu[33].

Afirmarea că totul a apărut dintr-o materie deja gata și nerecunoașterea că Făcătorul universului a zidit totul din nimic ar fi un semn de cea mai mare sminteală.[34]

Dumnezeu n-a făcut lumea din Sine, din ființa Sa, ci din nimic.

Lumea este făcută. Dumnezeu n-a născut-o din Sine, ca să fie ceea ce El este. Dimpotrivă, a făcut-o din nimic, ca să nu fie deopotrivă nici cu Cel care a făcut-o, nici cu Fiul Său Cel prin Care a fost făcută.[35] Prin Cuvântul, Dumnezeu le-a făcut pe toate din nimic, cele care nicicum n-au existat mai înainte.[36] Făptura a rezultat nu din firea lui Dumnezeu, ci prin voia și puterea Lui, a fost adusă din neființă la ființă [ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι].[37] Lumea a primit începutul existenței sale după voia lui Dumnezeu, de aceea, în relația cu Dumnezeu, ea este ceva exterior [ἔξωθεν].[38]

---

[33] Sfântul Teofil, *Ad Autolic.* II, 4 și 10; *cf.* Sfântul Irineu, *Contra haer.* II, 10, 2 și 4.

[34] Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Genes.*, hom. 2, 2; *cf.* Sfântul Atanasie cel Mare, *De incarn. Verbi.* 2; *Contra gent.* 39.

[35] Fericitul Augustin, *De Genes. contra manich.* 1, 2, 4.

[36] Sfântul Atanasie cel Mare, *De incarn. Verbi*, 3 (PG 25, col. 101 A): „Ἐξ οὐκ ὄντων καὶ μηδαμῶς ὑπάρχοντα τὰ ὅλα εἰς τὸ εἶναι πεποιηκέναι τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Λόγου οὐδέν". *Cf.* Tertulian, *De praescript.*, c. 13; Origen, *De princip.*, Praefat. 4.

[37] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* I, 8, PG 94, col. 812 B.

[38] Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra arian.*, hom. III, 62, PG 26, col. 453 B.

În ceea ce priveşte proverbul filosofiei antice: *ex nihilo, nihil fit*, el nu poate fi aplicat în acest caz, deoarece Biserica, prin Revelaţia sa divină, învaţă că nu „nimicul" a făcut lumea din sine, ci că Dumnezeu cel Atotputernic, cu puterea Sa preaînţeleaptă, a făcut lumea din nimic. Ca o idee, ca un gând, lumea a existat întotdeauna în Dumnezeu, dar a fost descoperită prin facere[39].

> Dumnezeu Care pe toate fiinţele, toate făpturile [τα παντα] le-a contemplat înaintea facerii lor [πριν γενέσεως αυτων], avându-le în gândul Său [αχρονως ενοήσας] din vecie. Iar orice făptură intră în existenţă la un moment dat, conform gândului preaveşnic al lui Dumnezeu cel unit cu voinţa [κατα την θελητικην αυτου αχρονον εννοιαν], care reprezintă predestinare, chip şi model [προορισμος, και εικων, και παραδειγμα].[40] Dumnezeu zideşte cu acest gând preaveşnic şi el este temeiul faptelor pe care Logosul le îndeplineşte şi Duhul le săvârşeşte.[41]

Vorbind despre faptul că Dumnezeu a făcut lumea din nimic, Fericitul Augustin a sesizat că

> Dumnezeu a făcut totul prin voia Sa, iar voia Lui nu este *nimic*[42].

După învăţătura Sfântului Maxim Mărturisitorul,

> Cunoştiinţa lucrurilor având-o Făcătorul preexistentă în Sine din veci, a adus-o la fiinţă [ουσιωσιν] şi a scos-o la iveală atunci când a voit[43].

---

[39] Pilde 8, 22-31; Eccl. 11, 5; 8, 3; Sfântul Grigorie Teologul, Orat. 38, 9; Fericitul Augustin, *De civit. Dei* XI, 4, 2; XII, 17, 2; *De Genes. ad litt.* V, 33; IV, 26; *Confess.* XIII, 2-5; Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Hebr.*, hom. 2, 2.

[40] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* I, 9, PG 94, col. 837 A.

[41] *Ibidem*, II, 2; col. 865 A; Sfântul Vasile cel Mare, *In Hexaem.*, hom. 2, 2.

[42] *Ad. Oros. contra priscill.*, c 2.

[43] *Capit. de charit. Centur.* IV, n. 1-4, PG 90, col. 1048.

Voia dumnezeiască este temeiul a tot ce există, de aceea începutul și originea tuturor celor existente trebuie căutate în voia și puterea lui Dumnezeu"[44].

4. Domnul cel în Trei Ipostasuri este

Făcătorul nu doar al făpturii, ci și al timpului în sine, în care făpturile și-au primit existența"[45].

deoarece timpul și spațiul sunt două termene corelate și nedespărțite. Făcătorul lumii, după cuvintele Sfântului Grigorie de Nyssa, a stabilit timpul și spațiul ca pe un cadru pentru cele ce aveau să apară. Pe acest temei, Făcătorul a făcut lumea. Nimic din ceea ce a ajuns la ființă prin facere nu poate fi independent de timp și spațiu"[46]. Aceasta înseamnă că tot ceea ce a făcut Dumnezeu este făcut în timp sau, mai corect, cu timpul. Acest adevăr este arătat și în descrierea biblică a facerii lumii, unde tot ceea ce s-a făcut în spațiu este însoțit de cuvintele: „Și a fost seară, și a fost dimineață".

Însuși primul verset al Bibliei: „La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul", conține în sine termenul despre începutul concomitent al timpului și al spațiului, al celor spațiale și al celor vremelnice, deoarece acest verset de fapt înseamnă că, la începutul timpului, Dumnezeu a făcut cerul și pământul. Începutul lumii în sine, ca o unitate spațială, în același timp este și începutul timpului, ca o categorie a lumii[47]. Sfânta Revelație accentuează categoric că Dumnezeu este făcătorul timpului[48]. Și precum Făcătorul timpului și al spațiului este unul și același, așa și începutul lor este unul și același. Mai înainte de începutul despre care povestește primul verset al Bibliei,

[44] Sfântul Ambrozie, *In Hexaemer.* I, 5, 19.
[45] *Mărturisirea ortodoxă*, partea I, răspuns la întrebarea 33.
[46] *Contra Eunom.* I, 26.
[47] Evr. 11, 3.
[48] Evr. 1, 2; *cf.* Pilde 8, 23.

n-au existat nici cerul, nici pământul, ci au apărut la începutul timpului și în timp. Dumnezeu este singurul Care pururea există, mai înainte de orice început în timp și în spațiu, mai înainte de facerea pământului și a universului[49]. Despre aceasta mărturisesc cuvintele Mântuitorului adresate Tatălui Ceresc în rugăciunea din grădina Ghetsimani: „Și acum, preaslăvește-Mă Tu, Părinte, la Tine Însuți, cu slava pe care am avut-o la Tine, mai înainte de a fi lumea [πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι]"[50].

Sfânta Tradiție a Bisericii Apostolice și Sobornicești respiră prin acest adevăr sfințit. Începutul lumii coincide cu începutul timpului, așadar nu sunt două începuturi, ci unul.

> Lumea n-a fost făcută în timp [*in tempore*], ci cu timpul [*sed cum tempore*].[51] La începutul timpului, Dumnezeu a făcut cerul și pământul. Pentru că timpul începe odată cu lumea aceasta și n-a existat înaintea ei.[52]

Dumnezeu este Singurul fără de început după ființă și Singurul Făcător al tuturor veacurilor și al tuturor făpturilor, iar El Însuși este mai presus de timp și înainte de acesta, mai presus și înainte de toate cele făcute[53].

5. Întrucât lumea creată este făptura Atotdesăvârșitului Domn și Dumnezeu, așa și pricina și scopul existenței sale se află la Dumnezeu, și nu undeva în afara Lui. Dumnezeu n-a făcut lumea după necesitate și din nevoie[54] sau pentru a avea un folos de pe urma ei. Dumnezeu Însuși este plinătatea fericirii desăvârșite[55], a slavei, a înțelepciunii și a puterii. Prin

---

[49] *Cf.* Ps. 89, 3; 101, 26-28; Col. 1, 17

[50] In 17, 5; *cf.* Ef. 1, 4.

[51] Fericitul Augustin, *De civit. Dei*, XI, 4; *cf.* *Confess.* XI, c. 12 și 13.

[52] Sfântul Ambrozie, *In Hexaem.* I, 9.

[53] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, 1, PG 94, col. 864 C; II, 6; col. 880 B.

[54] *Cf.* Fapte 17, 25; Atenagora, *Legat.* 4.

[55] *Cf.* 1 Tim. 1, 11; In 5, 26

urmare, nimeni și nimic nu-L poate obliga spre ceva, nici nu-I poate mări puterea sau înmulți slava. Dumnezeu există cu totul în unitatea a tuturor desăvârșirilor Sale absolute. De aceea ca motiv și pricină pentru facerea lumii a putut avea numai dragostea Sa nemărginită, prin care a dorit să facă lumea și astfel să descopere desăvârșirile Sale în exteriorul Său, oferind ființelor făcute posibilitatea să se împărtășească de bunătatea și de fericirea Sa negrăită.

> Fiindcă Bunul și Preabunul Dumnezeu nu S-a mulțumit cu contemplarea de Sine Însuși, ci, în îmbelșugata Sa bunătate, a voit să apară ființe care ar putea să se bucure de binefacerile Lui și să ia parte la bunătatea Lui. De aceea El a adus din neființă la ființă toate cele văzute și nevăzute.[illegible]

Aceasta înseamnă că bunătatea lui Dumnezeu, nemărginită în iubire, este imboldul pentru facerea lumii, iar scopul este participarea făpturii la această nemărginită bunătate a Lui.

Bunătatea lui Dumnezeu cea nemărginită, care se manifestă lucrurilor ca iubire infinită, mărturisește că Dumnezeu este iubire[illegible], că El este singurul bun[illegible]. Bunătatea ca atare s-a reflectat peste făpturile lui Dumnezeu: „Bun este Domnul cu toți și îndurările Lui peste toate lucrurile Lui"[illegible]. Rostul facerii lumii este conținut în însuși imboldul lui Dumnezeu pentru această creare. Pentru că împărtășirea cu bunătatea desăvârșită a lui Dumnezeu este scopul ființelor create: „A Lui făptură suntem [...] spre fapte bune"[illegible]. Iar împărtășirea cu

---

[illegible] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, 2, PG 94, col. 864 C; *cf.* Atenagora, *De resurr. mort.*, c. 12.

[illegible] 1 In 4, 16.8.

[illegible] Mc. 10, 18; *cf.* Ps. 105, 1; 106, 1; 135, 1-26; Iac. 1, 17; Is. 49, 15.

[illegible] Ps. 144, 9; *cf.* Înț. Sir. 18, 12; Înț. Sol. 11, 25-27.

[illegible] Ef. 2, 10; Evr. 13, 21; Mt. 5, 16.

bunătatea lui Dumnezeu este și împărtășirea cu fericirea Lui. Așadar, este firesc ca aceasta să se manifeste în slăvirea lui Dumnezeu de către ființele create. Sfinții Îngeri Îl slăvesc pe Dumnezeu neîncetat, întrucât viața lor este o neîntreruptă și benevolă împărtășire cu bunătatea Lui și, prin aceasta, și cu fericirea Domnului Celui în Trei Străluciri[41]. Toată făptura, într-un mod tainic, Îl slăvește pe Dumnezeu, Făcătorul ei[42]. Omul a fost făcut ca, desăvârșindu-se în bunătatea lui Dumnezeu, să se împărtășească de fericirea Lui și prin aceasta să-L slăvească pe El, Făcătorul și Mântuitorul său. Deoarece bunătatea și iubirea lui Dumnezeu pentru oameni își ating apogeul în opera de răscumpărare a Mântuitorului, săvârșirea acestei lucrări El o numește preaslăvirea Tatălui Cel ceresc[43]. Rostul existenței omului pe pământ este încorporarea întregii sale persoane în opera de răscumpărare a Mântuitorului și însușirea Lui cu toată ființa sa, ca astfel, cu trupul și cu sufletul, cu gândul și cu faptele, cu sentimentele și cu dorințele, să-L preaslăvească pe Dumnezeu[44]. Desăvârșindu-se în bunătatea lui Dumnezeu, hrănindu-se cu ea, omul se aseamănă cu Dumnezeu, și așa se împărtășește cu fericirea dumnezeiască, intră în bucuria veșnică a Domnului său[45]. Iar când Sfânta Revelație vorbește pe scurt despre scopul și sensul tuturor celor făcute, ea zice: „Pe toate le-a făcut Domnul"[46], „întru El au fost făcute toate"[47], „pentru Care sunt toate"[48], „El este Omega tuturor"[49],

---

[41] Is. 6, 3; Apoc. 4, 8; Ps. 102, 20.

[42] Ps. 18, 1; Is. 6, 3; Ps. 148, 1-13.

[43] In 17, 4.

[44] I Cor. 6, 20; 10, 31; Ef. 1, 5-6; In 9, 3; 11, 4; Rom. 9, 23; 2, Tes. 1, 10; Înț. Sir. 17, 7-8.11; Is. 43, 7; 61, 3; Sfântul Grigorie Teologul, *Orat.* 39, 13.

[45] Acesta este sensul pildei Mântuitorului despre talanți (Mt. 25, 15-30).

[46] Pilde 16, 4.

[47] Col. 1, 16; *cf.* Ef. 3, 9; Evr. 1, 2.

[48] Evr. 2, 10.

[49] Apoc. 1, 8.

toate merg spre aceasta „ca Dumnezeu să fie toate în toți"[70], pentru că El este „sfârșitul tuturor dorințelor"[71].

Îndrumați și inițiați de Duhul Sfânt în tainele facerii*, Sfinții Părinți consideră că bunătatea dumnezeiască este motivul și pricina pentru facerea lumii. Sfântul Atanasie cel Mare spune:

> Dumnezeu este bun sau, mai bine spus, El este izvorul bunătății. Iar pentru că Celui Bun nu-I este proprie pizmuirea față de nimic, de aceea și El, fiind astfel, le-a făcut pe toate din nimic prin Cuvântul Său, Domnul nostru Iisus Hristos[72]. Pentru că Bunătății nu I-a fost de ajuns să rămână doar în contemplarea de Sine [τῇ ἑαυτῆς θεωρίᾳ], ci trebuia că Ea să Se reverse și să Se întindă peste cât mai multe făpturi (pentru că aceasta este propriu Bunătății Celei supreme), de aceea Dumnezeu mai înainte a plăsmuit Puterile îngerești și cerești [...], iar după ce le-a rânduit acestea, a zămislit lumea cealaltă, materială și văzută.[73]

6. Modul facerii acestei lumi complexe și tainice, în principiu, este inaccesibil rațiunii umane. Această taină se poate înțelege doar prin credință: „Prin credință înțelegem [πίστει νοοῦμεν] că lumea este întemeiată prin cuvântul lui Dumnezeu"[74]. Din această taină mai presus de minte ni s-a descoperit faptul că lumea este făcută prin cuvântul lui Dumnezeu, prin înțelepciunea și prin lucrarea liberă a voinței Lui[75].

Pentru că preaînțeleptul Dumnezeu a făcut lumea prin lucrarea liberă a voinței Sale atotputernice, de aceea lumea

---

[70] 1 Cor. 15, 28.

[71] *Canonul sfinților îngeri*, Cântarea a 5-a.

* Миросдание [Mirozdania] – „facerea lumii" [n. tr.]

[72] *De incarn. Verbi*, 3, PG 25, col. 101 AB.

[73] Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 38, 9.10, PG 36, coll. 320 C, 321 A; *cf.* Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Genes.*, hom. 3, 3.

[74] Evr. 11, 3.

[75] Pilde 3, 19; In 1, 3; Fc. 1, 3.6.9.11.14.20.24.26; Ps. 113, 11; 134, 6; 135, 5; Dan. 4, 32; Apoc. 4, 11.

apare ca ceva din exteriorul Lui, precum ceva care n-a apărut din firea Sa. Din firea Sa Se naște doar Fiul lui Dumnezeu și purcede Duhul Sfânt. Sfântul Ioan Damaschinul spune:

> Făptura n-a apărut din firea lui Dumnezeu, ci este adusă din neființă la ființă prin voia și puterea Lui. De aceea schimbarea nu se atinge de firea dumnezeiască. Nașterea înseamnă că Cel care naște Îl odrăslește pe Cel Născut din firea Sa, pe Cel care este asemănător Lui după fire. Însă facerea și zidirea înseamnă că Făcătorul și Ziditorul face din cele care sunt în afara Lui, și nu din firea Sa. De aceea, după fire, cele ce s-au făcut sunt absolut neasemănătoare cu El.

Dumnezeu a făcut tot ceea ce a voit și cum a voit: „Toate câte a vrut Domnul a făcut în cer și pe pământ, în mări și în toate adâncurile". Analizată în momentul ei final, la sfârșitul istoriei sale chinuitoare, într-o apreciere apocaliptică, lumea apare ca operă a voinței lui Dumnezeu celei întru tot înțelepte și atotputernice: „Doamne, Tu ai zidit toate lucrurile și prin voința Ta ele erau și s-au făcut". De fapt, voia dumnezeiască este originea [*origo*], principiul [*principium*] și măsura [*mensura*] tuturor celor create. În voia Sa sunt unite înțelepciunea cu dreptatea desăvârșită, adevărul cu atotputernicia desăvârșită: „A zis Dumnezeu: să fie [...], și a fost așa". „El a zis și s-au făcut, El a poruncit și s-au zidit."

7. În facerea lumii de către Dumnezeu se observă un plan și o rânduială deosebită. Sfânta Revelație distinge două momente în Facerea. Primul, facerea lumii duhovnicești și a materiei cosmice, celei fără chip, și al doilea, facerea ființelor

---

De fid. I, 8, PG 94, col. 812 C.

Ps. 134, 6.

Apoc. 4, 11.

Sfântul Ambrozie, *In Hexaemer.* I, 5, 19; II, 2, 4.

Fc. 1, 3.6.9.11.14-15.20.24.29-30.

Ps. 148, 5.

și a lucrurilor, din materia fără chip, deja făcută. Treptat, după specii, timp de șase zile. În ziua întâi, lumina. În a doua, cerul cel văzut. În a treia, tăria, marea. În a patra, soarele, luna și stelele. În a cincea, peștii și păsările. În a șasea, toate speciile de animale și omul[82].

Părinții bisericești învață că prin cerul și pământul primordial, despre care e scris la începutul Bibliei[83], nu trebuie înțeles cerul pe care îl vedem astăzi, nici pământul pe care trăim acum, deoarece acest cer a fost făcut mai târziu, în ziua a doua a facerii naturii celei văzute, iar acest pământ în ziua a treia. Cerul primordial înseamnă lumea duhovnicească, lumea îngerească, iar pământul primordial este masa cosmică ce conținea în sine materia tuturor celor ce au primit chip și ființă în șase zile[84]. Sfânta Revelație mărturisește faptul că lumea duhovnicească, nevăzută, a fost făcută înainte de lumea văzută. Domnul a zis: „Atunci când stelele dimineții cântau laolaltă și toți îngerii lui Dumnezeu Mă sărbătoreau"[85]. Sfântul Grigorie Teologul așa discerne rânduiala facerii:

> Dumnezeu mai întâi a conceput Puterile îngerești și cerești. Iar gândul a devenit fapta îndeplinită de Fiul și săvârșită de Duhul. [...] Însă, după ce a rânduit minunat ființele primare, a conceput și lumea a doua, materială și văzută, alcătuită și zidită din cer, din pământ și din tot ceea ce este în ele. [...] Totuși prin acestea încă n-a fost dezvăluită toată bogăția Bunătății. Dorind să arate și aceasta, Logosul Ziditor, din ambele, adică din firea nevăzută și văzută, a creat o ființă vie, și anume omul.[86]

---

[82] Fc. 1, 3-27; *cf.* Sfântul Ipolit, *In Genes.* 1, 6; Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra arian.*, hom. II, 19; Fericitul Augustin, *De vera relig.*, 36; *Confession.* XII, 8; *De fide et symbol.*, 2; *De Genes. contra manich.* I, 1, 57; Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, 5.

[83] Fc. 1, 1.

[84] *Cf.* Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, 6, col. 880 AB.

[85] Iov 38, 7.

[86] *Omilia* 45, 5.6.7, PG 36, coll. 629 A-C, 632 A; *Omilia* 38, 9.10.11. Biserica în canonul Puterilor netrupești, spune: „Mintea cea dumnezeiască, gândind, a făcut mai întâi cetele îngerilor" (cântarea 1, luni la Utrenie, glas 1, *Octoih*).

8. Tot ceea ce a făcut Dumnezeu este bine după fire, fiindcă vine de la Singurul Care este Bun. Ca atare, El nu poate face rău. În ceea ce privește calitatea lumii făcute, Dumnezeu Însuși a dat hotărârea Sa infailibilă, exprimată prin cuvintele văzătorului de Dumnezeu: „Și a privit Dumnezeu toate câte a făcut și, iată, erau bune foarte"[57]. Înțeleptitul de Dumnezeu Solomon a mărturisit: „Toate le-a făcut Dumnezeu frumoase"[58]. Iar înțeleptul fiu al lui Sirah a zis: „Lucrurile Domnului toate sunt foarte bune"[59]. Apostolul hristofor a binevestit: „Orice făptură a lui Dumnezeu este bună [πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλόν] și nimic nu este de lepădat"[60]. Natura, chiar și defăimată și desfigurată de păcat, menține în sine bunătatea și măreția lui Dumnezeu și însușirile Lui[61] și arată că bunătatea și mila lui Dumnezeu pururea sunt peste toate fpturile[62].

Existând prin adevărul Revelației divine despre bunătatea tuturor celor create de Dumnezeu, gândul Sfinților Părinți indică bunătatea minunată a întregii făpturi și absența absolută a răului din lumea creată de Bunul Dumnezeu. Răutatea este străină naturii celei zidite de Dumnezeu, fiindcă de la diavol s-a strecurat în lume, prin om. În *Mărturisirea ortodoxă* se spune:

> Despre făptură așa să crezi, că și ea însăși este bună, pentru că a făcut-o Dumnezeu, cu o deosebire: că numai făptura rațională și liberă, când se depărtează de Dumnezeu, devine rea, nu pentru că ea e făcută așa, ci pentru că lucrările ei sunt potrivnice rațiunii. Iar făptura irațională, întrucât nu are libertate, după firea ei, este cu totul bună[63].

[57] Fc. 1, 31; *cf.* Pilde 8, 31; Ps. 110, 3.
[58] Eccl. 3, 11.
[59] Înț. Sir. 39, 21.
[60] 1 Tim. 4, 4; *cf.* Fapte 10, 28; Rom. 14, 14; Plâng. Ier. 3, 33.
[61] *Cf.* Rom. 1, 20; Ps. 18, 2; 103, 24; 144, 9.
[62] Ps. 144, 9; Mal. 6, 26; Înț. Sir. 18, 12.
[63] Partea 1, răspuns la întrebarea 31.

În epistola Patriarhilor Răsăriteni este scris:

> Pentru că Făcătorul după ființa Sa este bun, tot ceea ce a făcut El este minunat și El nu poate fi niciodată făcătorul răului. Iar dacă în om sau în diavol se găsește (fiindcă noi în natură, pur și simplu, nu cunoaștem răul) vreun rău, adică păcat, el este potrivnic voii lui Dumnezeu. Acest rău vine ori de la om, ori de la diavol. Întrucât cu totul adevărat și fără nici o îndoială este că Dumnezeu nu poate fi cauza răului[illegible].

30. *Învățături eretice despre facerea lumii*

Subordonând adevărul Revelației divine despre facerea lumii principiilor filosofiei grecești antice, gnosticii au reînnoit vechile amăgiri eline despre originea lumii. Unii dintre ei au învățat că lumea este împreună veșnică cu Dumnezeu. Cel mai vestit reprezentant al acestei învățături a fost ereticul Hermogen, împotriva căruia a scris Tertulian, dovedind că introduce două dumnezeiri ca principii ale lumii.

> Dacă Dumnezeu nu este singurul veșnic și dacă toate celelalte n-au reieșit din El, atunci El nu este Dumnezeu! Iar dacă lumea este împreună veșnică cu Dumnezeu și, prin aceasta, cu ființa identică cu El, atunci ea este identică cu El și în neschimbabilitate, în nemărginire și în toate celelalte. Iar aceasta ar însemna că ea este un al doilea dumnezeu. Însă, după închipuirea rațiunii sănătoase, două principii veșnice și concomitente nu pot exista.[illegible]

[illegible] Articolul 4.

[illegible] *Adv. Hermog.*, pp. 4-7; *cf.* Sfântul Vasile cel Mare, *In Hexaem.*, hom. 2, 2.

Unii gnostici au învățat că lumea a fost făcută de îngeri sau de demiurg. Împotriva lor a scris Sfântul Irineu:

> Dacă îngerii sau altcineva a făcut lumea împotriva voinței lui Dumnezeu, acest fapt ar însemna că ei sunt mai puternici decât El. Iar dacă au făcut-o după voia Lui, ar însemna că Dumnezeu n-a putut fără ajutorul lor. Iar Dumnezeu nu are nevoie de nimeni și de nimic. El Singur în Sine, într-un chip pe care noi nu-l putem înțelege, nici explica, a zămislit toate fățpturile și le-a făcut precum a voit.

Sfântul Ioan Damaschinul zice:

> Cei care afirmă că îngerii sunt făcătorii lumii nu sunt altceva decât gura tatălui lor, diavolul, deoarece îngerii, fiind înșiși făptură, nu pot fi și făcători. Nici un înger nu este în stare nici să se creeze singur, darămite lumea.

Origen n-a înțeles corect învățătura Revelației divine a Bisericii despre facerea lumii în timp și cu timp. El credea că Dumnezeu n-ar fi Atotputernic dacă lumea nu ar fi existat pururea și din veșnicie. Dacă am crede că a existat timp când lumea n-a fost, atunci aceasta ar însemna că în acel timp Dumnezeu n-a fost Atotputernic, ci a devenit astfel mai târziu, atunci când a făcut lumea. Aceasta ar însemna că Dumnezeu S-a mărit, a trecut dintr-o stare inferioară într-una superioară, de la o putere mai mică la una mai mare. Iar aceasta ar fi fără sens. Totuși, dacă n-a existat timp când Dumnezeu n-a fost Atotputernic, atunci trebuie recunoscut faptul că această lume a existat totdeauna.

Contra haer. II, 2, 2.3.4; *cf.* Sfântul Iustin, *Dialog. cum. Tryph.*, n. 2; Sfântul Ambrozie, *In Hexaem.* 3, 7; Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra arian.*, *Omilia* II, 27.

De fid. II, 3, PG 94, col. 873 B.

Fericitul Augustin, *De Genes. ad litt.* IX, 15, 28.

Ibidem.

Biserica a lepădat această învățătură a lui Origen, pentru că, după învățătura Sfinților Părinți, la Dumnezeu trebuie deosebite gândul despre lume de realizarea acestui gând ca o realitate obiectivă. Dumnezeu a avut gândul despre lume din veșnicie, dar l-a realizat în timp și cu timpul, atunci când a voit.

31. *Facerea lumii duhovnicești*

Dumnezeu cel în Trei Ipostasuri a manifestat mai întâi puterea Sa creatoare prin facerea lumii duhovnicești. El a făcut toate ființele duhovnicești din nimic, înzestrându-le, după preaînțeleapta bunăvoință a Sa, cu viață și cu însușiri duhovnicești morale. Făcute să fie împlinitorii și vestitorii voinței lui Dumnezeu, aceste ființe duhovnicești au fost numite *îngeri*. Iar *înger* [ἄγγελος] este numele nu al firii, ci al responsabilității, și înseamnă „sol, vestitor”[100]. În Sfânta Revelație, cuvântul *înger* este folosit pe alocuri într-un sens figurat și îi reprezintă pe oamenii care au fost aleși de Dumnezeu să fie vestitorii voinței Lui în lume[101]. Această egalizare, după nume, a îngerilor și a oamenilor, a apărut datorită aceleiași slujiri pe care îngerii și aleșii lui Dumnezeu o îndeplinesc în mijlocul oamenilor. Însă ar fi greșit ca, în baza acestui fapt, îngerii și oamenii să fie identificați după fire și ființă, deoarece Sfânta Scriptură, în majoritatea cazurilor și în principiu, prin numele „îngeri” subînțelege ființe deosebite, care se diferențiază și de Dumnezeu, și de oameni, prin propria și distinsa lor fire și ființă, prin personalitatea de sine stătătoare și prin însușirile lor.

---

[100] Origen, *Contra Cels.* V, 4; Sfântul Ilarie, *De Trinit.* V, 22; Fericitul Augustin, *Serm. 1 in Psalm.* 103, n. 15.

[101] Mal. 2, 7; 3, 1; Mt. 11, 10; Mc. 1, 2; Lc. 7, 27; 9, 52; 2 Par. 36, 15; Ag. 1, 13; Apoc. 1, 20; 2, 1.8.12.18; 3, 1.7.14.

În mai multe rânduri, Sfânta Revelație mărturisește că îngerii, într-adevăr, sunt ființe și persoane deosebite. La începutul Sfintei Scripturi se relatează cum Dumnezeu a așezat heruvimii cu sabie de foc la intrarea în grădina Edenului, pentru a păzi calea spre pomul vieții[102], ceea ce arată clar că heruvimul este o ființă de sine stătătoare, o persoană deosebită, care în mod conștient și de bunăvoie împlinește voia lui Dumnezeu. Îngerii l-au scos pe Lot din Sodoma[103]. Patriarhul Iacov a văzut îngeri care urcau și coborau pe o scară sprijinită de pământ, care cu vârful atingea cerul, unde stătea Domnul Dumnezeu[104]. După cele citate, îngerii se deosebesc clar de Dumnezeu și de oameni, ca niște ființe mijlocii, mai mici decât Dumnezeu, dar mai mari decât omul. În cartea lui Iov, îngerii sunt numiți „fii ai lui Dumnezeu, care cântă de bucurie când Dumnezeu face stelele"[105], și care se înfățișează pururea înaintea Domnului oricând vrea El aceasta[106], dar în care Dumnezeu „găsește vină", în pofida faptului că-I sunt atât de apropiați[107]. Toate acestea arată că îngerii sunt ființe de sine stătătoare, persoane libere, care au un mod de existență propriu lor și deosebit și viață.

În Sfânta Revelație găsim un întreg șir de mărturii despre descoperirile îngerilor ca ființe reale, personale, care mijlocesc între Dumnezeu și oameni. De exemplu, Prorocul David a văzut cum îngerul Domnului ucide poporul după porunca lui Dumnezeu[108]. Îngerul Domnului i s-a arătat Prorocului Ilie și i-a dat îndrumări în ceea ce privește boala regelui Ohozia[109]. Prorocul Isaia i-a văzut pe serafimii cei cu șase aripi, care

---

[102] Fc. 3, 24.
[103] Fc. 19, 1.15
[104] Fc. 28, 12-13
[105] Iov 38, 7 [Traducerea în limba română nu redă acest aspect; n. tr.]
[106] Iov 1, 6; 2, 1.
[107] Iov 4, 18.
[108] 2 Rg. 24, 16-17.
[109] 4 Rg. 1, 3 și 15.

înconjoară tronul Domnului Savaot și Îl slăvesc. Dintre care unul zboară spre el și îi atinge gura cu cărbune spunându-i: „Iată, s-a atins de buzele tale și va șterge toate păcatele tale, și fărădelegile tale le va curăți"[110]. Prorocul Iezechiel a văzut heruvimii cei cu ochi mulți, care în mod înainte văzător urmăresc toate evenimentele universului[111]. Arhanghelul Gavriil i s-a arătat Prorocului Daniel de mai multe ori și i-a descoperit soarta poporului său[112]. Îngerul Domnului i s-a arătat Prorocului Zaharia în mai multe rânduri și i-a anunțat voia lui Dumnezeu[113]. Credința oamenilor în îngeri ca ființe personale și vestitori ai lui Dumnezeu este întemeiată pe realitatea acestor descoperiri îngerești, relatate de Sfânta Revelație.

Revelația Noului Testament abundă în descoperiri și mărturisiri îngerești. Îngerii participă la istoria omenească neotestamentară, de la începutul până la sfârșitul ei apocaliptic. Acolo, îngerii sunt laolaltă cu oamenii ca frați după credință, dragoste și nădejde. Noul Testament se deschide cu descoperirea Arhanghelului Gavriil către Zaharia, cu vestea că soția lui, Elisabeta cea stearpă, va naște fiu, pe Ioan Înaintemergătorul[114], și cu descoperirea aceluiași Arhanghel Sfintei Fecioare Maria cu bunăvestirea că Îl va naște pe Mântuitorul lumii[115]. Cu ocazia Nașterii Mântuitorului la Betleem, s-a arătat o mulțime de îngeri care Îl slavosloveau pe nou-născutul Dumnezeu și prunc[116], îngerul i s-a arătat în vis Dreptului Iosif, povățuindu-l corespunzător[117]. Îngerii I s-au arătat și I-au slujit Domnului Iisus, după ce l-a biruit pe ispititorul în pustiu[118]. Îngerul

[110] Is. 6, 2-7.
[111] Iez. 10, 1-22.
[112] Dan. 8, 16; 9, 21.
[113] Zah. 1, 9-19, 2, 3; 3, 3-6, 4, 1-5.
[114] Lc. 1, 11-20.
[115] Lc. 1, 26-38.
[116] Lc. 2, 9-13.
[117] Mt. 1, 20; 2, 13.19.
[118] Mt. 4, 11.

I s-a arătat Mântuitorului în grădina Ghetsimani și L-a întărit[119]. Îngerul a prăvălit piatra de pe mormântul Mântuitorului[120]. Îngerul a fost primul care a vestit Mironosițelor vestea cea bună că Dumnezeu a înviat[121]. La Înălțarea Mântuitorului, îngerii s-au arătat Apostolilor și le-au explicat taina Înălțării și celei de-a doua veniri a Lui[122]. Îngerii au participat la viața Bisericii celei noi. Îngerul li s-a arătat apostolilor și i-a eliberat din temniță[123]. Îngerul l-a povățuit pe Corneliu pe calea mântuirii[124]. Îngerul i s-a arătat Apostolului Petru în temniță și l-a scos din ea[125]. Îngerul l-a lovit pe primul prigonitor al Bisericii, Irod, care a murit mâncat de viermi[126]. Îngerul i s-a arătat Apostolului Pavel și i-a descoperit că va trebui să călătorească la Roma înaintea cezarului[127]. Cartea Apocalipsei este cu totul pătrunsă de arătările și lucrările lor[128]. Toate acestea arată în mod evident că îngerii sunt ființe de sine stătătoare și persoane minunate care, săvârșind voia lui Dumnezeu ca soli ai Lui, participă la întreaga iconomie a mântuirii neo-testamentare.

Revelația Noului Testament abundă nu numai în arătările sfinților îngeri, ci și în învățătura despre ei. Unele sunt confirmate, limpezite și completate prin celelalte. Însuși Mântuitorul, explicând pilda neghinei, vorbește despre îngeri ca despre niște ființe reale, nu mai puțin reale și evidente decât Fiul Omului, lumea, fiii împărăției și fiii răului[129]. Prin învățătura

---

[119] Lc. 22, 43.
[120] Mt. 28, 2.
[121] Mt. 28, 5-7; Mc. 16, 5-8; Lc. 24, 4-8; In 20, 12.
[122] Fapte 1, 10-11.
[123] Fapte 5, 19-20.
[124] Fapte 10, 3.
[125] Fapte 12, 7-11.
[126] Fapte 12, 23.
[127] Fapte 27, 23.
[128] Apoc. 7, 1-2.11; 8, 2-3.6-8.10.12; 9, 1; 10, 1.7-8; 15, 1.6; 16, 2-5.10.12. 17; 17, 1.7; 18, 1-2; 20, 1 etc.
[129] Mt. 13, 37-41.

Sa, Domnul ne sfătuiește să nu disprețuim pe vreunul dintre cei mici, care prin credința în El aspiră la Împărăția cerurilor, fiindcă îngerii lor, în ceruri, pururea văd fața Tatălui ceresc[130]. Aceasta înseamnă că îngerii nu sunt doar ființe de sine stătătoare și personale, ci sunt și foarte apropiate de Dumnezeu și foarte importante înaintea Lui. Despre aceasta mărturisesc și cuvintele Mântuitorului adresate oamenilor: „Oricine va mărturisi pentru Mine înaintea oamenilor, Fiul Omului va mărturisi pentru el înaintea îngerilor lui Dumnezeu. Iar cel ce se va lepăda de Mine înaintea oamenilor, lepădat va fi înaintea îngerilor lui Dumnezeu"[131]. La a doua venire în slavă a Domnului Hristos, împreună cu El vor veni negreșit și „toți sfinții îngeri" pururea fideli Lui[132]. Răspunzând saducheilor, care tăgăduiau existența îngerilor[133], Domnul Iisus nu numai că a afirmat acest lucru, ci a și arătat și felul în care ei există: „Căci la înviere, nici nu se însoară, nici nu se mărită, ci sunt ca îngerii lui Dumnezeu în cer"[134]. Atunci când ucenicul, aprins de mânie, a folosit sabia ca să-L apere pe dumnezeiescul său Învățător, Mântuitorul a osândit acest gest spunând: „Sau ți se pare că nu pot să rog pe Tatăl Meu și să-Mi trimită acum mai mult de douăsprezece legiuni de îngeri?"[135]. Mântuitorul n-ar fi spus toate aceste cuvinte despre sfinții îngeri dacă ei n-ar fi existat ca ființe de sine stătătoare, personale, sfinte și apropiate de Dumnezeu.

Despre existența îngerilor, apostolii cei purtători de Hristos învață la fel ca și Domnul. Apostolul Pavel îl îndeamnă stăruitor pe ucenicul său Timotei, „înaintea lui Dumnezeu, a lui Iisus Hristos și a îngerilor aleși"[136], să păzească nepărtinitor

---

[130] Mt. 18, 10.
[131] Lc. 12, 8-9.
[132] Mt. 25, 31; Lc. 9, 26.
[133] Fapte 23, 8.
[134] Mt. 22, 30.
[135] Mt. 26, 53.
[136] I Tim. 5, 21.

învăţăturile sfinte[137]. În Biserica lui Hristos, îngerii învaţă aceeaşi înţelepciune dumnezeiască ca şi oamenii[138]. Ei totdeauna îi slujesc lui Dumnezeu[139] şi Biserica este plină de ei[140]. Apostolul Petru îi deosebeşte clar pe proroci şi apostoli de îngeri[141].

Biserica întotdeauna a păzit stăruitor această învăţătură a Revelaţiei divine şi încă din vechime, în crezurile sale, a mărturisit credinţa în Dumnezeu, Făcătorul lumii duhovniceşti celei nevăzute. Astfel, în vechiul Crez ierusalimitean (dar în mod asemănător şi în crezurile Bisericilor din Antiohia, Cezareea şi Cipru) se spune: „Cred într-Unul Dumnezeu, Făcătorul cerului şi al pământului, al tuturor celor văzute şi nevăzute". Această credinţă comună a fost exprimată şi în primul articol al Crezului sobornicesc, niceo-constantinopolitan, şi astfel pentru totdeauna confirmată de Biserica Una, Sfântă, Sobornicească şi Apostolică. Prin hotărârea Sinodului VII Ecumenic, prin care sfintele icoane ale sfinţilor îngeri trebuie cinstite cu evlavie, la fel ca şi cele ale Mântuitorului şi ale sfinţilor, Biserica încă o dată a mărturisit soborniceşte şi a confirmat credinţa sa universală în existenţa îngerilor netrupeşti ca fiinţe reale, personale, de sine stătătoare şi sfinte.

2. În nici un caz îngerii nu sunt fiinţe care s-au făcut singure sau de sine existente, ci sunt făcuţi de Dumnezeu la fel ca toate celelalte fiinţe. Sfânta Revelaţie învaţă clar că tot ceea ce s-a făcut prin Dumnezeu s-a făcut[142], prin urmare şi îngerii. În afară de aceasta, Vechiul Testament vorbeşte explicit că îngerii au fost făcuţi de Dumnezeu. Ezdra I s-a adresat lui Dumnezeu prin cuvintele: „Numai Tu eşti Domn şi numai Tu ai făcut cerurile, cerurile cerurilor şi toată oştirea lor, pământul şi toate

[137] 1 Cor. 4, 9.
[138] Ef. 3, 10.
[139] Evr. 1, 14; 1 Pt. 3, 22.
[140] Evr. 12, 22-23.
[141] 1 Pt. 1, 22.
[142] In 1, 3; Rom. 11, 36; Evr. 3, 4; Ef. 3, 9; Apoc. 4, 11.

cele de pe el, mările și toate cele ce se cuprind in ele; Tu dai viață la toate și Ție se închină oștirea cerurilor"[143]. Faptul că „oștirea cerurilor" se referă la îngeri se vede și din pasajul de la Luca 2, 13, unde îngerii sunt numiți „oaste cerească". Apostolul Pavel mărturisește clar că îngerii sunt făcuți de Fiul cel Veșnic al lui Dumnezeu: „Pentru că întru El au fost făcute toate, cele din ceruri și cele de pe pământ, cele văzute și cele nevăzute, fie tronuri, fie domnii, fie începătorii, fie stăpânii. Toate s-au făcut prin El și pentru El"[144].

Dacă Sfânta Revelație învață clar că Dumnezeu a făcut îngerii, ea însă nu lămurește când. Luând în considerație locul deja citat din cartea lui Iov, anume „îngerii sărbătoreau când Dumnezeu a făcut stelele"[145], toate cele scrise despre cerul primordial și povestea biblică despre ispitirea primilor oameni în rai de către șarpe, adică duhul cel căzut[146], ceea ce înseamnă că lumea duhurilor a existat mai înainte și că în ea se petrecuse deja o răsturnare morală, care s-a terminat cu căderea de la Dumnezeu a unor duhuri, trebuie să conchidem că Dumnezeu i-a făcut pe îngeri înaintea lumii materiale. Sfinții Ioan Gură de Aur, Grigorie Teologul și Ioan Damaschinul, interpreți ai Sfintei Revelații, de Dumnezeu inspirați, au învățat că Dumnezeu i-a făcut pe îngeri înaintea lumii materiale, văzute[147]. Iar cugetul rugător al Bisericii zice că îngerii sunt „începutul făpturii"[148].

3. Firea îngerilor este netrupească, duhovnicească, fiindcă ei sunt duhuri [τα πνευματα][149]. Fericitul Augustin întreabă:

---

[143] Neem. 9, 6.

[144] Col. 1, 16.

[145] Iov 38, 7.

[146] Fc. 3, 1-19.

[147] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Ad Stagyrium* I, 2; *In Genes.*, hom. 22, 2; *Ad eos qui scandalizati sunt liber*, c. 7; Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 38, 9; 45, 5; Sfântul Ioan Gură de Aur, *De fid.* II, 3.

[148] *Canonul sfinților îngeri*, cântarea 1.

[149] Evr. 1, 14; *cf.* Mt. 22, 30.

> Vrei să știi numele firii îngerilor? Este duh. Vrei să știi slujirea lui? Este înger. După ființa sa, el este duh, iar după slujire, înger[150].

Fiind duhuri, îngerii sunt nevăzuți, raționali, liberi, nemuritori, nepătimitori. Toate aceste însușiri fac ca firea îngerească să fie inexprimabilă în categoria gândurilor și a cuvintelor umane, întrucât „numai Ziditorul știe chipul și definiția [το ειδος και τον ορον] firii îngerești"[151]. Pentru că îngerii au fire mai desăvârșită decât cea omenească, de aceea noi nu putem ști cu exactitate [μετα ακριβειας] cum sunt ei după fire[152].

În ce privește firea duhovnicească a îngerilor, însăși Sfânta Revelație îi numește în mod direct *nevăzuți* [τα αορατα][153], adică de nesesizat de simțurile noastre. După învățătura Sfinților Părinți, chiar și atunci când, după voia lui Dumnezeu, îngerii se arată oamenilor destoinici, ei se arată nu așa cum sunt în firea lor nevăzută, ci într-un chip transfigurat [εν μετασχηματισμω], în care ar putea fi văzuți de oameni[154]. Chiar dacă îngerii sunt ființe duhovnicești, totuși duhovnicia lor trebuie deosebită de cea a ființei lui Dumnezeu, deoarece duhovnicia Lui este absolută, nesfârșită, nemărginită, iar cea îngerească este relativă, finită, mărginită. Fapt care este arătat într-o măsură de Sfânta Revelație, acolo unde este scris că Dumnezeu și în îngerii Săi „găsește vină"[155]. Sfinții Părinți și învățătorii bisericești au aceeași părere că îngerii sunt ființe relativ duhovnicești și netrupești. Dacă unii dintre ei vorbesc despre

---

[150] *Serm. 1 in Psalm 103*, n. 15.

[151] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, 3, col. 865 B.

[152] Sfântul Ioan Gură de Aur, *De incomprehens. Contra anom. Serm.* V, 3; *cf.* Sfântul Dionisie Areopagitul, *De coel. hier.*, c. VI.

[153] Col. 1, 16.

[154] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* I, 3, col. 869 A; Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Genes.*, hom. 22, 2; *De consubstant. Contra anom. Serm.* VII, 6

[155] Iov 4, 28.

corporalitatea îngerilor, ei prin aceasta se referă ori la cele mai rafinate trupuri, luminoase și eterice, care nu au nimic în comun cu corporalitatea materială, ori la un chip de existență deosebit sau la o mărginire spațială. Pe de altă parte, acei Sfinți Părinți care susțin necorporalitatea absolută a îngerilor, atunci când o compară cu necorporalitatea lui Dumnezeu, găsesc necesar să le atribuie o anumită materialitate. Sfântul Ioan Damaschinul formulează această idee:

> Îngerul este ființă rațională, liberă, netrupească [ἀσώματος] [...]. În comparație cu noi se numește „netrupească și imaterială" [ἄϋλος], deoarece în comparație cu Dumnezeu, singurul incomparabil, totul apare nerafinat și materialnic [παχὺ τε καὶ ὑλικόν]. Numai Dumnezeirea este cu adevărat nematerialnică și netrupească[156].

Chiar dacă îngerii sunt netrupești, duhovnicești, totuși, în sens spațial, sunt mărginiți, deoarece atotprezența este numai a lui Dumnezeu. Sfânta Revelație precizează că îngerii sunt mărginiți și că nu pot fi pretutindeni, atunci când îi descrie pogorându-se din cer pe pământ și urcând de pe pământ în cer[157], ceea ce înseamnă că ei nu pot fi concomitent și în cer, și pe pământ. Ei se află acolo unde lucrează, deoarece, într-un fel, sunt delimitați de loc [*circumscripti loco*][158]. Sfântul Ioan Damaschinul spune:

> Îngerii sunt mărginiți [περίγραπτοι], deoarece atunci când sunt în cer nu sunt și pe pământ, iar când Dumnezeu îi trimite pe pământ, nu rămân și în cer. Ei nu pot fi sau lucra în același timp și aici, și acolo. Pentru că ei sunt spirite [νόες], de aceea

[156] *De fid.* II, 3, coll. 865 B, 868 A; Sfântul Ambrozie, *De Abraham*, 2, 8.
[157] Dan. 8, 15; 9, 21.23; Fc. 28, 12; In 1, 51; Lc. 1, 26.38; Mt. 28, 2; Lc. 2, 15; 22, 43.
[158] Sfântul Grigorie cel Mare, *Moral.* II, 2; *In Evangel.*, hom. 10, 1.

> se află în locuri spirituale [ἐν νοητοῖς τόποις] şi nu sunt mărginiţi într-un fel trupesc [οὐ σωματικῶς περιγραφόμενοι]. Ei nu iau asupra lor un chip în sens trupesc [σωματικῶς], nici nu au trei dimensiuni, ci spiritual [νοητῶς] sunt prezenţi şi lucrează acolo unde li s-a poruncit, în timp ce nimic nu-i poate opri: nici pereţi, nici uşi, nici încuietori, nici peceţi[159].

Referitor la viitor, îngerii sunt nemuritori, adică nu pot muri[160]. Însă această nemurire nu le aparţine după fire, ci după darul şi harul lui Dumnezeu, deoarece tot ceea ce are un început, după fire, trebuie să aibă şi un sfârşit[161].

Îngerii sunt mai desăvârşiţi decât oamenii[162], după fire, după raţiune, după voinţă, după putere şi după tărie[163]. Totuşi, pentru că ei sunt fiinţe create şi mărginite, dezvoltarea şi desăvârşirea lor duhovnicească are limitele sale.

> Toţi îngerii sunt zidiţi de Dumnezeu prin Logosul, iar prin sfinţirea Duhului Sfânt au atins desăvârşirea, participând la sfinţenie şi la har, în măsura vredniciei şi ierarhiei lor.[164]

Îngerii există prin voia Tatălui. Au intrat în existenţă prin lucrarea Fiului şi s-au desăvârşit cu prezenţa Duhului[165]. Sfinţirea şi desăvârşirea îngerilor este o lucrare la care ei participă cu toată fiinţa lor: cu voia, cu raţiunea şi cu simţirea.

---

159 Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, 3, PG 94, col. 860 AB.

160 Lc. 20, 36.

161 Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, 3, PG 94, col. 868 C; *cf.* Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 29, 13.

162 Ps. 8, 5-7; Evr. 2, 7.

163 2 Pt. 2, 11; Ps. 102, 20.

164 Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, 3, PG 94, col. 869 A. Iar în *Canonul sfinţilor îngeri* se spune: „Cu Cuvântul Tău Cel Ipostatic, mulţimea îngerilor ai făcut şi sfinţind-o cu Dumnezeiescul Duh ai învăţat-o, Dumnezeule, să numească Treimea, Dumnezeu, în veci." (cântarea a 7-a).

165 Sfântul Vasile cel Mare, *De Spir. Sancto*, c. 16, n. 38.

> Desăvârșirea îngerilor este sfințire și stăruință în ea.[166]

Ei sunt sfințiți nu prin propria lor fire, ci prin Duhul Sfânt, iar prin ascultare rămân în ea[167]. Prin lucrarea harului Duhului Sfânt, ei s-au desăvârșit și s-au întărit în bine și în lumină, întrucât au devenit neînclinați spre rău.

> Soboarele sfinților îngeri, sfințindu-se de Duhul Sfânt, rămân neînclinate spre rău, îndumnezeindu-se prin înălțările către Binele cel dintâi.[168]

Îngerii nu sunt înclinați spre rău nu după fire [ου φύσει], ci după har [αλλα χαριτι] și după fidelitatea lor față de bine[169].

Fiind neînclinați spre rău, prin lucrarea harului lui Dumnezeu și prin iubirea lor de binele Lui, îngerii buni sunt pururea sfinți și luminați[170]. Totuși ei sunt sfinți și luminați după darul lui Dumnezeu, și nu de sine stătător, independent. Ei sunt cei mai fideli mijlocitori și purtători de lumină și sfințenie dumnezeiască. După cuvintele Sfântului Ioan Damaschinul,

> îngerii sunt lumini secundare [φῶτα δεύτερα], spirituale, care primesc luminarea de la Lumina cea primară și fără de început[171].

Îngerii, ca φῶτα δεύτερα, luminați de Lumina cea preacurată, primesc această luminare după măsura naturii și ierarhiei

---

[166] *Ibidem*.

[167] Sfântul Ioan Damaschinul, II, 3, PG 94, col. 869 B.

[168] *Canonul sfinților îngeri*, cântarea a 4-a, luni la Utrenie, glas 6, *Octoih*.

[169] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, 3, PG 94, col. 872 B; *cf.* Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 41, 11; 38, 9; Sfântul Grigorie cel Mare scrie: „Întrucât îngerii cu smerenie au ales dragostea de Cel care i-a făcut, de aceea prin această statornicie au învins în sine nestatornicia lor" (*Moral.* XXVI, 6, 11). *Cf.* Fericitul Augustin, *Enchirid.* 57; *De civit. Dei*, XI, 13.

[170] 2 Cor. 11, 14.

[171] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, 3, PG 94, col. 868 B. În *Canonul sfinților îngeri* se spune: „Îngerii cei fără de trup, care stau înaintea Tronului dumnezeiesc, luminați [...] rugați-vă lui Dumnezeu" (glas 1).

lor. Ei au primit în sine binele şi, în măsura în care acesta i-a marcat, au devenit lumini secundare care, prin revărsarea şi emiterea Luminii Principale, şi ele, la rândul lor, pot lumina [φωτίζειν] pe alţii[172]. A nu greşi este al lui Dumnezeu. Însă, datorită apropierii îngerilor de El, de care ei de bunăvoie s-au folosit, ca în veci să se întărească în bine, le aparţine şi lor[173]. Dumnezeu este Lumina cea mai înaltă, neapropiată, negrăită, iar îngerul, lumina secundară [δεύτερον φῶς], o revărsare şi împărtăşire a Luminii Principale [τοῦ πρώτου φωτὸς ἀπορροή τις], care prin apropiere şi ataşament de Lumina Principală primeşte luminare[174]. Îngerii sunt primele fiinţe de lângă Dumnezeu. Ei se împărtăşesc primii de Lumina Principală şi, fiind luminaţi de cuvintele adevărului, ei înşişi sunt lumina şi oglindirea Luminii celei Desăvârşite [τελείου φωτὸς ἀπαυγάσματα][175]. Ei Îl privesc pe Dumnezeu faţă către faţă, contemplează adevărul veşnic. Înţeleg în Logos legile şi principiile făpturii şi au parte la veşnicia lui Dumnezeu[176]. Toate acestea arată bucuria, fericirea şi desăvârşirea lor negrăită.

În pofida acestei desăvârşiri a îngerilor, ea în nici un fel nu poate fi comparată cu cea a lui Dumnezeu, de care este infinit de depărtată. Desăvârşirea lor este desăvârşirea făpturii şi în hotarele făpturilor zidite. Aşadar, Sfânta Revelaţie arată mărginirea lor atunci când afirmă că „nimeni (adică: nici îngerii) decât Duhul lui Dumnezeu, nu cunoaşte adâncurile lui Dumnezeu"[177]; îngerii nu ştiu viitorul, cunoscut numai lui Dumnezeu[178], nu cunosc deplin taina răscumpărării în care doresc

---

[172] Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 28, 31, PG 36, col. 72 B; *cf.* Sfântul Dionisie Areopagitul, *De coel. hier.*, c. IV, 2; c. V; c. X, 2.

[173] Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 40, 7, PG 36, col. 365 BC.

[174] *Idem*, *Omilia* 40, 5, col. 364 B.

[175] *Idem*, *Omilia* 6, 12, PG 35, col. 737 B.

[176] Fericitul Augustin, *De civit. Dei* IX, 22; XXII, 29, 1; *De Genes. ad litt.* VIII, 45; *De Trinit.* IV, 22.

[177] 1 Cor. 2, 10-11.

[178] Mc. 13, 32.

să privească[179], nu cunosc nici gândurile inimilor omenești[180]. Cu propria putere, ei nu pot face nici minuni, pentru că Dumnezeu este „singurul Care face minuni"[181]. Dumnezeu chiar și în ei „găsește vină"[182]. Pătrunși de acest adevăr al Revelației divine, Sfinții Părinți au învățat că îngerii, cu toată înțelepciunea lor, cu mult mai înaltă decât cea omenească, nu cunosc și nici nu pot cunoaște firea Dumnezeirii[183]. Știind incomprehensibilitatea firii lui Dumnezeu, îngerii își acoperă fețele cu aripile lor, slăvindu-L pe Domnul Savaot. Pentru că cea mai înaltă înțelepciune naște și cea mai înaltă frică de Dumnezeu și cucernicie[184]. Îngerii Îl contemplă pe Dumnezeu pe cât le este în putință [κατὰ τὸ ἐφικτὸν αὐτοῖς] și se hrănesc cu aceasta[185]. În comparație cu omul, îngerii sunt mult mai desăvârșiți. Însă în comparație cu Dumnezeu, ei sunt mărginiți și nedesăvârșiți, pentru că sunt făptură și prin desăvârșirea lor, oricât de mare ar fi ea, se mișcă în hotarele firii lor celei zidite de Dumnezeu[186].

4. Lumea îngerească este nenumărată. Sfânta Revelație mărturisește despre aceasta. Prorocul Daniel vorbește despre mii de mii de îngeri[187]. Sfântul Ioan văzătorul de taine, în Apocalipsă, a văzut îngeri al căror număr este „nespus de mare"[188]. Însuși Mântuitorul a vorbit despre legiuni de îngeri[189]. Evanghelistul Luca a povestit despre „mulțime de oaste cerească"

[179] Ef. 2, 10; 1 Pt. 1, 12; *cf.* Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Ioan.*, hom. 1, 2.
[180] 3 Rg. 8, 39; Ier. 17, 9; 1 Cor. 2, 11.
[181] Ps. 71, 19.
[182] Iov 4, 18.
[183] Sfântul Vasile cel Mare, *De Spir. Sancto*, 38; Sfântul Grigorie de Nyssa, *De orat. domin.* 4; Sfântul Ioan Gură de Aur, *De incomprehens. Contra anom. Serm.* I, 6.
[184] Sfântul Ioan Gură de Aur, *De incomprehens. Contra anom. Serm.* IV, 1.
[185] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, 3, col. 872 B.
[186] *Cf.* Sfântul Ioan Gură de Aur, *De incomprehens. Contra anom. Serm.* V, 3.
[187] Dan. 7, 9-10.
[188] Apoc. 5, 11.
[189] Mt. 26, 53.

ce Îl laudă pe nou născutul Prunc şi Dumnezeu[190]. Apostolul Pavel a zis că cei credincioşi se unesc prin Biserică cu „zeci de mii de îngeri [μυριάσιν ἀγγέλων]"[191]. La a doua venire pe pământ, Hristos va fi însoţit de o mulţime nenumărată de sfinţi îngeri[192].

Sfinţii Părinţi cred că fericita oaste de sfinţi îngeri este nemăsurată, iar mulţimea de Puteri netrupeşti este infinită, de aceea şi numerele pe care le folosim noi sunt prea mici ca să exprime mulţimea lor nenumărată.

> Rândurile fiinţelor cereşti nu se pot număra. Multe sunt oştirile fericite ale duhurilor mai presus de lume. Ele depăşesc măsura neputincioasă şi strâmtă a numerelor noastre materiale.[193]

Îngerii sunt atât de mulţi, că depăşesc orice număr[194].

5. Îngerii se deosebesc şi se împart după desăvârşire şi după treaptă. Sfânta Revelaţie vorbeşte clar despre această diferenţiere şi împărţire a lor. Acolo unde Apostolul Pavel a vrut să descrie mai precis toate câte Fiul lui Dumnezeu cel Unulnăscut le-a făcut în cer, a zis: „Întru El au fost făcute toate cele din ceruri [...], fie Tronuri, fie Domnii, fie Începătorii, fie Stăpânii"[195]. În afară de aceste patru trepte, Sfânta Revelaţie deosebeşte încă cinci trepte ale ierarhiei cereşti: Serafimi[196], Heruvimi[197], Puteri[198], Arhangheli[199] şi Îngeri[200].

---

[190] Lc. 2, 13.

[191] Evr. 12, 22.

[192] Iuda 14.

[193] Sfântul Dionisie Areopagitul, *De cael. hier.*, c. 14; *cf.* Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra arian.*, hom. II, 27; Sfântul Ioan Gură de Aur, *De incomprehens. Contra anom. Serm.* II, 4.

[194] Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Genes.*, hom. 3, 6.

[195] Col. 1, 16; *cf.* Ef. 1, 21; 3, 10; Col. 2, 10.

[196] Is. 6, 2.

[197] Fc. 3, 24; Ieş. 25, 18-22; Iez. 9, 3; 10, 1-20; 41, 18.20.25; Ps. 79, 2; 17, 11; 98, 1; Is. 37, 16.

[198] Ef. 1, 21; Rom. 8, 38; 1 Pt. 3, 22.

[199] Iuda 9; 1 Tes. 4, 16.

[200] Rom. 8, 38; 1 Pt. 3, 22.

Mărturisind adevărul Revelației divine despre împărțirea și diferențierea sfinților îngeri, Biserica, prin Sfinții Părinți, îi imparte în trei trepte, iar fiecare treaptă în trei cete. O astfel de împărțire este exprimată în vechiul tratat bisericesc *Despre ierarhia cerească*, atribuit Sfântului Dionisie Areopagitul. Acolo puterile cerești se impart, conform desăvârșirii firii și apropierii lor de Dumnezeirea cea în Trei străluciri, în trei ierarhii [ἱεραρχίαι], iar fiecare ierarhie în trei chipuri [χοροί]. Ierarhia de sus [ἐπαρχίαι] este constituită din Serafimi, Heruvimi și Tronuri. Ierarhia de mijloc [μεσαρχίαι] este constituită din: Domnii, Puteri și Stăpânii. Iar ierarhia de jos [ὑπαρχίαι] din Începătorii, Arhangheli și Îngeri. Ierarhia înaltă primește lumină de la Domnul cel în Trei Străluciri, cea mijlocie de la cea de sus, iar cea de jos de la cea mijlocie[201]. Aceasta se petrece „conform firii și treptei lor [κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς φύσεως καὶ τῆς τάξεως]"[202].

> Îngerii se deosebesc unii de alții după luminare și după treaptă [τῷ φωτισμῷ καὶ τῇ στάσει], fie că luminarea lor este dependentă de treapta lor, fie că treapta lor de luminare, ei se luminează reciproc [ἀλλήλους φωτίζοντες], deoarece unii sunt superiori celorlalți după treaptă sau după fire. Este evident că îngerii de sus împărtășesc celor de jos luminarea și cunoașterea.[203]

---

[201] *De coel. hier.* IV, 3; VI, 2; VII, 2; VIII, 2; IX, 2; X, 1; *cf.* Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, 3; Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 28, 31; *Omilia* 38, 9; Sfântul Atanasie cel Mare, *Ad Serap. Epist.* I, 13 și 17; *Epist.* II, 4; *Epist.* III, 3; Sfântul Ioan Gură de Aur, *De incomprehens. Contra anom. Serm.* IV, 4; Sfântul Ignatie Teoforul, *Epist. ad Trall.*, c. 5; Sfântul Irineu, *Contra haer.* II, 30, 3. 6; Origen, *De princip.* I, 5; *Contra Cels.* VI, 30; Sfântul Vasile cel Mare, *Contra Eunom.* III, 2; Sfântul Grigorie de Nyssa, *Contra Eunom.* VII, 5; Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Catech.* XI, 11; VI, 4; Fericitul Augustin, *Enchirid.*, c. 57, n. 15; Sfântul Grigorie cel Mare, *In Evang.*, lib. II, hom 34, 7; *Moral.* 32, 48.

[202] Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 28, 31, PG 36, col. 72 B; *cf.* Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Catech.* VI, 11.

[203] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, 3; coll. 881 C, 872 A. În Sfânta Scriptură găsim și diverse nume particulare de îngeri, precum: Mihail –

Învăţând întotdeauna la fel despre îngeri, Biserica, la Sinodul V Ecumenic, a osândit învăţătura lui Origen[204], conform căreia toate duhurile netrupeşti sunt făcute cu totul identice după fire şi iniţial n-au fost împărţite în trepte, ci aceasta s-a petrecut atunci când o parte din ele au căzut şi s-au lepădat de Dumnezeu[205].

6. Îngerii sălăşluiesc în cer şi au o singură slujire: „Să-L slăvească pe Dumnezeu şi să slujească voii Lui divine"[206]. Sfânta Revelaţie arată şi dovedeşte aceasta. Sfântul Isaia văzătorul de Dumnezeu i-a văzut pe Serafimi cum înconjoară tronul lui Dumnezeu strigând: „Sfânt, Sfânt, Sfânt este Domnul Savaot, plin este tot pământul de slava Lui!"[207]. Sfântul Ioan cel iubit de Hristos, pătruns de vedenia apocaliptică, a mărturisit cum puterile cereşti „odihnă nu au, ziua şi noaptea zicând: «Sfânt, Sfânt, Sfânt, Domnul Dumnezeu, Atotţiitorul, Cel ce era şi Cel ce este şi Cel ce vine»"[208]. Prorocul Daniel a văzut unde „Cel vechi de zile" S-a aşezat pe Tronul cel ceresc şi „mii de mii (îngeri) Îi slujeau şi miriade de miriade stăteau înaintea Lui"[209]. Însuşi Mântuitorul a afirmat că „îngerii pururea văd faţa Tatălui ceresc"[210] şi neîncetat plinesc voia lui Dumnezeu şi în cer, şi pe pământ, slujind în acest fel la îndeplinirea planului lui Dumnezeu pentru lume

cel asemenea lui Dumnezeu (Dan. 12, 1; Iuda 9; Apoc. 12, 7), Rafail – ajutorul lui Dumnezeu, leacul lui Dumnezeu (Tob. 3, 16; 12, 15), Gavriil – puterea lui Dumnezeu (Dan. 8, 16; Lc. 1, 19), Uriel – lumină, foc divin (Ezdra 4, 1.5; 5, 20), Salatiel – rugăciune către Dumnezeu (Ezdra 5, 16). Fără îndoială că aceste nume corespund anumitor proprietăţi particulare ale îngerilor respectivi.

[204] Origen, *De princip.* II, 9, 5 şi 6; III, 5, 5; I, 8, 1.

[205] Sinodul V Ecumenic, canoanele 2 şi 14.

[206] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, 3, col. 872 C.

[207] Is. 6, 3; *cf.* Iez. 3, 12; Ps. 148, 2.

[208] Apoc. 4, 8; *cf.* 7, 11-12.

[209] Dan. 7, 9-10.

[210] Mt. 18, 10.

și om[211]. Îngerii sunt puternici, spune Sfântul Ioan Damaschinul, și gata pentru îndeplinirea voii lui Dumnezeu și cu viteza proprie lor apar îndată acolo unde dumnezeiescul moment le poruncește[212].

32. *Despre duhurile rele*

Sfânta Revelație arată și confirmă că există nu numai duhuri bune, ci și rele. Sunt niște ființe personale, de sine stătătoare, care benevol și ireversibil s-au întărit și s-au desăvârșit în rău. Sfânta Scriptură dovedește existența reală a duhurilor rele prin arătarea lor în această lume și prin învățătura sa despre ei. Ea notează caracterul și lucrarea duhurilor necurate, cu nume concrete. Sfânta Scriptură îl numește pe duhul principal, duhul suprem al răutății, Satan (în ebraică: satan = „potrivnic, înșelător"[213]), diavol [διάβολος = „clevetitor[214], acuzator"], Beelzebul[215], Veliar[216], stăpânitorul puterilor văzduhului[217],

---

211 Evr. 1, 14; Fapte 5, 19; 7, 58.66; Mt. 4, 11; 13, 39-42.49; 25, 31; 28, 2 5-7; Lc. 2, 14; 22, 43; Gal. 3, 19; Ef. 1, 21; 1 Pt. 3, 22; In 1, 51; 5, 4; Ps. 33, 8; Apoc. 7, 1-2; 14, 18; 16, 5.

212 *De fid.* II, 3, col. 872 A.

213 Mt. 4, 10; 12, 26; Mc. 1, 13; 3, 23 26; 4, 15; Lc. 10, 18; 13, 16; 22, 3; In 13, 27; Fapte 5, 3; 26, 18; Rom. 16, 20; 1 Cor. 5, 5; 7, 5; 2 Cor. 11, 14; 1 Tes. 2, 18; 2 Tes. 2, 9; Apoc. 2, 9.13.24; 12, 9; 20, 2.7. Sfântul Iustin spune că numele Satana vine din cuvântul evreiesc și sirian σατα care înseamnă răzvrătit [ἀποστάτης], și cuvântul ναχ, care înseamnă șarpe [ὄφις] (*Dialog. cum Tryph.* p. 103).

214 Mt. 4, 1; 13, 39; 25, 41; Lc. 4, 2-3; 8, 12; In 8, 44; 13, 2; Faptele 10, 38; Ef. 4, 27; 6, 11; 1 Tim. 3, 7; Evr. 2, 14; Iac. 4, 7; 1 Pt. 5, 8; 1 In 3, 8.10; Apoc. 2, 10; 12, 9.12; 20, 2.10; 1 Par. 21, 1; Ps. 109, 6; Iov 1, 6; 2, 2.

215 Mt. 12, 24.27; Mc. 3, 22; Lc. 11, 15.18-19.

216 2 Cor. 6, 15.

217 Ef. 2, 2.

stăpânul lumii acesteia[218], domnul demonilor[219], ispititorul[220], Luceafărul – fecior al dimineții [ὁ Εωσφόρος = Lucifer][221], Abaddon[222], iar celelalte duhuri se numesc: duhuri necurate[223], duhuri ale răutății[224], demoni[225], îngerii Satanei[226].

1. Sfânta Scriptură dovedește că diavolul și îngerii lui sunt ființe personale descriind descoperirile lor către oameni și prezența lor în lumea aceasta. Cartea lui Iov relatează cum îngerii se arată înaintea feței lui Dumnezeu, și împreună cu ei și diavolul, iar necazurile prin care diavolul, după îngăduința lui Dumnezeu, l-a ispitit pe dreptul Iov sunt descrise în amănunt[227]. Duhul răutății l-a tulburat pe Saul[228]. Diavolul l-a ispitit pe David și l-a îndemnat la fapta neplăcută lui Dumnezeu[229]. Diavolul, în chip de șarpe, a semănat primul rău în această lume, care s-a răspândit prin sufletele tuturor urmașilor lui Adam[230]. În vedenia Proorocului Zaharia este descris marele preot Iosua, stând înaintea îngerului Domnului, iar la dreapta lui diavolul îl învinovățește[231]. Cartea lui Tobit istorisește despre demonul care fuge înaintea fumului din cățuie[232]. Înțeleptul Solomon spune că prin pizma diavolului a intrat moartea în lume[233].

---

218 In 12, 31; 14, 30.

219 Mt. 9, 34; 12, 24; Mc. 3, 22; Lc. 11, 15.

220 Mt. 4, 3.

221 Is. 14, 12.

222 Apoc. 9, 11.

223 Mt. 10, 1; Mc. 1, 27; 3, 11; 5, 13; 6, 7; Lc. 4, 36; 6, 18; Fapte 5, 16; 8, 7; Apoc. 16, 13.

224 Ef. 6, 12; Lc. 7, 21; 8, 2; 11, 26; Fapte 19, 12-13.

225 Mt. 7, 22; 9, 34; 10, 8; 12, 27-28; Mc. 1, 34.39; 3, 15.22; 6, 13; 16, 9.17; Lc. 4, 41; 8, 30.35; 9, 49; 10, 17; 11, 19-20; 1 Cor. 10, 20-21; Iac. 2, 19.

226 Apoc. 12, 7.9; Mt. 25, 41.

227 Iov 1, 6.12; 2, 2.6.

228 1 Rg. 16, 14-15.

229 1 Par. 21, 1.

230 Fc. 3, 1.6.14; Apoc. 12, 9.

231 Zah. 3, 1.

232 Tob. 2, 3.

233 Înț. Sol. 2, 24.

Noul Testament aduce multe dovezi că duhurile necurate sunt ființe de sine stătătoare, personale și reale. La începutul acestuia, diavolul este descris ca ispititor, care foarte iscusit și în mod viclean Îl ispitește pe Mântuitorul, iar Acesta discută cu el ca și cu o persoană reală, de sine stătătoare, rațională și liberă[234]. Mântuitorul izgonește de multe ori duhurile necurate din cei posedați, cărora li Se adresează ca unor ființe de sine stătătoare și raționale[235]. Când fariseii Îl calomniază pe Mântuitorul că izgonește demonii cu puterea lui Beelzebul, căpetenia lor[236], El nu numai că nu tăgăduiește existența diavolilor, ci, răspunzând, afirmă că Satana și împărăția lui într-adevăr există: „Dacă satana scoate pe satana, s-a dezbinat în sine; dar atunci cum va dăinui împărăția lui? Și dacă Eu scot pe demoni cu Beelzebul, feciorii voștri cu cine îi scot?"[237]. Împărăția lui Dumnezeu se realizează în lume prin stăpânirea asupra duhurilor necurate și prin izgonirea lor din sufletele și din trupurile oamenilor prin puterea Duhului Sfânt. Aceasta este însușirea și semnul credinței în Hristos[238]. Duhurile necurate sunt ființele care întruchipează răutatea pură și păcatul și Mântuitorul arată și învață că ei se pot izgoni din om și din lume „numai cu post și rugăciune"[239]. În osândirea pe care întru tot dreptul Judecător o va stabili pentru cei păcătoși în ziua Înfricoșătoarei Judecăți: „Duceți-vă de la Mine, blestemaților, în focul cel veșnic, care este gătit diavolului și îngerilor lui"[240], diavolii și îngerii se disting și se deosebesc clar de oamenii păcătoși și apar ca niște ființe reale, personale, responsabile, osândite la pedeapsa veșnică. „Demonii cred și se

[234] Mt. 4, 1-11; Lc. 4, 1-13.
[235] Mc. 5, 2-13; 1, 23-26; 3, 11; 9, 25; Lc. 4, 34-35; 4, 41.
[236] Mt. 12, 24.
[237] Mt. 12, 26-27; Mc. 3, 22-26; Lc. 11, 15-20.
[238] Mt. 10, 1; Mc. 16, 17.
[239] Mc. 9, 29.
[240] Mt. 25, 41.

cutremură"[241], fiindcă sunt ființe personale, de sine stătătoare și raționale. Din propria lor voință au preschimbat întreaga fire a ființei lor într-un sălaș al păcatului. Ei înșiși sunt pricina păcatului în lumea omenească, pe când oamenii – numai dacă se unesc de bunăvoie cu ei, astfel născându-se din ei duhovnicește. De aceea în Cartea veșnică scrie: „Cine săvârșește păcatul este de la diavolul (ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν), pentru că de la început diavolul păcătuiește"[242]. Diavolul este înverșunatul tată al minciunii și al tuturor celor mincinoase, tatăl păcatului și al tuturor celor păcătoase, de aceea El, de la început, a fost ucigător de oameni[243]. Toate gândurile diavolești sunt iscusit așezate în întreaga filosofie a păcatului și sunt în mod viclean rânduite în apologia smintitoare a răutății, ele au ca țintă răzvrătirea oamenilor de la Dumnezeu. De aceea apostolul teofor avertizează: „Să nu ne lăsăm covârșiți de satana, căci gândurile lui nu ne sunt necunoscute"[244]. Prin toate răutățile lor, duhurile necurate, luptând împotriva lui Dumnezeu, îi prind pe oameni în cursele lor și îi otrăvesc cu păcate și cu vicii[245]. Diavolul, îngerii lui și toate faptele lor pierzătoare sunt atât de reali în lumea aceasta, înfricoșători și puternici, că numai Dumnezeu îi poate învinge și distruge. Aceasta și este de fapt pricina Întrupării lui Dumnezeu și a lucrării Sale de răscumpărare a lumii celei afundate în păcat și îndrăcite: „Pentru aceasta S-a arătat Fiul lui Dumnezeu, ca să strice lucrurile diavolului"[246].

Biserica întotdeauna a păzit cu credință învățătura Revelației divine despre duhurile necurate, a tălmăcit-o și a lămurit-o prin Sfânta Tradiție. Rânduielile vechi ale Botezului solicită

[241] Iac. 2, 19.
[242] I In 3, 8.
[243] In 8, 44.
[244] 2 Cor. 2, 11.
[245] 2 Tim. 2, 26.
[246] I In 3, 8.

catehumenilor să se lepede de diavol și de toate lucrurile lui. Iar viețile sfinților nevoitori mărturisesc că ei și-au petrecut întreaga viață luptându-se împotriva duhurilor necurate, iar acestea deseori li s-au arătat în chip văzut.

2. Obârșia diavolului și a îngerilor lui trebuie căutată în ei înșiși, în căderea lor, benevolă și nesilită de nimeni, de la Dumnezeu Cel ce este Adevărul, Lumina și Bunătatea veșnică. Domnul Cel Atotdesăvârșit și Atotbun și pe ei i-a creat buni, sfinți și luminoși. Însă ei n-au dorit să rămână în bine, în adevăr, prin dragostea de Dumnezeu, ci au căzut și s-au lepădat de Dumnezeu, devenind minciună, răutate și păcat. Mântuitorul a vorbit deslușit despre acestea atunci când s-a adresat evreilor celor iubitori de păcat: „Voi sunteți din tatăl vostru diavolul și vreți să faceți poftele tatălui vostru. El, de la început, a fost ucigător de oameni și nu a stat întru adevăr [ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐκ ἕστηκεν], pentru că nu este adevăr întru el [ὅτι οὐκ ἔστιν ἀλήθεια ἐν αὐτῷ]. Când grăiește minciuna, grăiește dintru ale sale, căci este mincinos și tatăl minciunii"[247]. Aceasta înseamnă că diavolul a fost în adevăr, a fost îngrădit de adevăr. De el depindea dacă va rămâne în acesta, însă el a preferat să-l lase. De bunăvoie a căzut din adevărul în care a stăruit, a sălășluit și s-a mișcat.

El a căzut de la Dumnezeu cu toată ființa sa și în el n-a rămas nici un pic de adevăr. De aceea întreg și fără rezerve a devenit minciună și tatăl minciunii, oricărei minciuni împotriva lui Dumnezeu și împotriva adevărului Său în lumea aceasta și în cealaltă[248]. Domnul Cel fără de prihană l-a zidit pe diavolul și pe îngerii săi tot fără prihană, însă ei de bunăvoie au greșit, au ieșit din adevărul și din binele dumnezeiesc și au

[247] In 8, 44. Tâlcuind cuvintele Mântuitorului: „N-a stat întru adevăr". Sfântul Ioan Gură de Aur spune că aceasta înseamnă: „N-a stat întru viața bună" (*In Ioan.*, hom. 54, 3).

[248] *Cf.* Apoc. 12, 9-10; 2 Tes. 2, 9.

pornit pe drumul chinurilor şi al pătimirilor orgolioase, care prin Înfricoşătoarea Judecată duc în veşnicele chinuri şi moartea cea de a doua. Aceasta arată cuvintele Sfântului Apostol: „Căci dacă Dumnezeu n-a cruţat pe îngerii care au păcătuit, ci, legându-i cu legăturile întunericului în iad, i-a dat să fie păziţi spre judecată"[239]. Acelaşi lucru afirmă şi Apostolul Iuda: „Iar pe îngerii care nu şi-au păzit vrednicia [τὴν ἑαυτῶν ἀρχήν], ci au părăsit locaşul lor [ἀπολιπόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον], i-a pus la păstrare sub întuneric, în lanţuri veşnice, spre judecata zilei celei mari"[240]. Aceasta înseamnă că îngerii au devenit diavoli pentru că nu au păzit starea lor primară de neprihănire, sfinţenie, adevăr şi bunătate. Ei voluntar au părăsit sălaşul lor, casa lor dumnezeiască de adevăr, de dreptate, de sfinţenie, de bunătate, şi înşişi s-au înlănţuit cu întunericul răutăţii, al păcatului şi al minciunii.

Prin adevărul Revelaţiei divine, prin mintea sa sfântă, sobornicească şi apostolică, Biserica învaţă că duhurile răutăţii, făcute de Bunul Dumnezeu, la început au fost îngeri buni, însă mai apoi, prin propria lor voinţă, au căzut de la El şi de la adevărul Său veşnic. Singuri s-au transformat devenind răutate, minciună şi izvorul răului şi al păcatului. Sfântul Chiril al Ierusalimului zice:

> Primul vinovat pentru păcat şi tatăl răutăţii este diavolul. Domnul a spus următoarele, şi nu eu: „De la început diavolul păcătuieşte" (1 In 3, 8). Înaintea lui n-a păcătuit nimeni. Totuşi el a păcătuit nu pentru că a primit prin natură aplecarea necesară spre păcat [τὸ ἁμαρτητικόν] (altfel cauza păcatului ar fi al celui care l-a creat aşa), ci el a fost făcut bun şi a devenit diavol după propria sa voinţă [διάβολος γέγονεν ἐξ οἰκείας προαιρέσεως]"[241].

[239] 2 Pt. 2, 4.
[240] Iuda 6.
[241] *Catech.* II, 4.

Sfântul Ioan Gură de Aur spune:

La început diavolul a fost bun, dar devenind nechibzuit a căzut într-o astfel de răutate, că după aceea nici nu s-a ridicat. Hristos mărturisește faptul că el a fost bun: „Am văzut pe satana ca un fulger căzând din cer" (Lc. 10, 18). Asemănarea cu fulgerul arată și lumina stării primare, și viteza căderii[252].

În alt loc, Sfântul Ioan Gură de Aur spune că diavolul este

foarte rău, însă nu după natură, ci după propria hotărâre și libertate[253].

Sfântul Irineu scrie:

Dumnezeu nu i-a făcut răi după natură nici pe îngeri, nici pe oameni. Pentru că Dumnezeu a făcut totul, iar diavolul a devenit cauza căderii sale și a celorlalți. De aceea Sfânta Scriptură cu bună dreptate îi numește pe cei care rămân în starea de apostazie fii ai diavolului și ai îngerilor răutății [*maligni*][254].

Fericitul Augustin scrie:

Diavolul este duh necurat. Fiind duh, el este bun, iar fiind necurat, este rău. După natură el este duh, după păcat este necurat. Din aceste două însușiri, prima este de la Dumnezeu, iar a doua de la diavolul însuși[255].

Sfântul Atanasie cel Mare spune:

Trebuie să știm că diavolii se numesc diavoli nu pentru că așa au fost creați, întrucât Dumnezeu n-a creat nimic rău, ci că

252 *De poenitent.*, hom. I, 2; *cf.* Sfântul Macarie cel Mare, *Homil.* 16, 1.
253 *De diabol.*, hom. II, 2.
254 *Contra haer.* IV, 41, 2.
255 *Contra Julian*, c. 9.

şi ei au fost creaţi buni, dar au căzut din cerescul fel de gândire [ἀπὸ τῆς οὐρανίου φρονήσεως][256].

3. După învăţătura Sfintei Revelaţii, începutul păcatului este semeţia[257], ceea ce înseamnă că ea este începutul oricărui păcat în general, este principiul păcatului, sufletul lui în această lume şi în cea îngerească[258].

> Supraestimând desăvârşirile sale primite de la Dumnezeu, Satana a vrut să devină deopotrivă lui Dumnezeu, însă, semeţindu-se, a căzut de la adevăr, de la lumină şi s-a afundat întru întuneric, s-a surpat în iad.[259]

Sfântul Grigorie Teologul zice:

> Atunci când primul purtător de lumină a fost împodobit cu slavă deosebită, s-a îngâmfat foarte şi a început să râvnească la demnitatea împărătească a Marelui Dumnezeu. Şi-a pierdut strălucirea, ruşinat a căzut aici şi, voind să fie dumnezeu, îngerul a devenit întuneric. [...] Însă n-a căzut singur, ci a tras după sine pe mulţi[260].

Primul purtător de lumină, Luceafărul [ὁ Ἑωσφόρος = Lucifer], a devenit întuneric din cauza răutăţii sale şi a fost numit întuneric împreună cu puterile supuse lui, apostaziate de la Dumnezeu, care prin depărtarea de bine au devenit făcători de răutate [δημιουργοὶ τῆς κακίας][261]. Semeţia a început de la diavolul, care s-a înşelat supraestimând puterea şi demnitatea primită de la Făcătorul şi a gândit să devină deopotrivă

---

256 *Vita S. Antonii*, 21, PG 26, col. 876 A.
257 Înţ. Sir. 10, 15; *cf.* 1 Tim. 3, 6; Is. 14, 13-14.
258 Fericitul Augustin, *De Genes. ad litt.* XI, 14.
259 Is. 14, 13-15; In 8, 44.
260 Sfântul Grigorie Teologul, *Carm. Theologic.* 6.
261 *Idem*, Omilia 45, 5, PG 36, col. 629 B; *cf.* *Omilia* 38, 9; *Omilia* 36, 5.

lui Dumnezeu după slavă. De aceea a fost doborât din înălţimile cerului, împreună cu îngerii pe care i-a atras în răutatea lui[262]. Diavolul şi duhurile care, împreună cu el, au râvnit să apuce demnitatea lui Dumnezeu s-au lipsit de demnitatea primită de la El şi au căzut din cer[263]. Diavolul a căzut din cer „după răutatea şi după trufia nemăsurată"[264].

> Ca să cadă, diavolul mai întâi s-a semeţit, apoi a devenit pizmaş ca să ne facă răutăţi[265].

Fericitul Teodoret zice:

> Toate duhurile netrupeşti au fost create de Bunul Dumnezeu. Însă diavolul şi demonii, biruiţi de semeţie şi de răutate, au ales răutatea şi au decăzut din starea lor de la început[266].

Păcatul îngerilor este semeţia. Ei au refuzat să I se supună lui Dumnezeu şi să-I fie credincioşi[267]. Demonii au căzut prin semeţie şi s-au întors spre sine, şi nu spre Dumnezeu [*ad se ipsos, non ad Deum conversi*][268]. Însuşirea principală a diavolului şi a îngerilor săi este împotrivirea lor faţă de Dumnezeu şi faptul că se cred dumnezei[269]. Sfântul Ioan Damaschinul zice:

> Duhul căzut nu este făcut rău după natură, ci a fost bun şi făcut spre bine şi n-a primit nici o urmă de răutate de la Făcătorul. Însă nesuportând lumina şi demnitatea dăruite de Făcătorul,

---

[262] Sfântul Ambrozie, *Epist.* 84.
[263] Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Genes.*, hom. 22, 2.
[264] *Idem*, *In Genes.*, hom. 17, 7; *cf.* *In Genes.*, hom. 15, 4.
[265] Sfântul Leon, *De coll.*, Serm. IV.
[266] *Haeretic. fabul. compendium*, lib. V, 8.
[267] Fericitul Augustin, *Enchirid.*, 28; *De civit. Dei*, XII, 6.
[268] Fulgenţiu, *De Trinit.* VIII; *cf.* Sfântul Grigorie cel Mare, *Moral.*, 28, 11.
[269] 2 Tes. 2, 4.

el prin propria sa decizie [αὐτεξουσίῳ προαιρέσει] s-a întors de la starea naturală la o stare contra naturii sale [ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν] și s-a sculat împotriva lui Dumnezeu Care l-a zidit, voind să provoace răscoală împotriva Lui, și primul căzând de la bine a devenit rău[779].

Prin căderea de la lumina cea negrăită, duhurile necurate s-au cufundat în cel mai adânc întuneric, fiindcă au căzut prin hotărârea lor liberă, la care au participat cu întreaga lor rațiune, voință și ființă. Fiind zidiți de Atotbunul Dumnezeu ca duhuri curate, ei au fost pliniți de toată lumina și frumusețea dumnezeiască, liberi de orice păcat și răutate. Și totuși au căzut numai în urma deciziei rațiunii și voinței lor proprii și nesilite, răsculându-se cu obrăznicie împotriva lui Dumnezeu Însuși. Sfântul Ioan Damaschinul scrie:

> De aceeași natură cu îngerii, prin hotărârea voinței lor proprii, întorcându-se de la bine spre rău, au devenit răi[780].

Fiindcă în mod conștient și benevol cu toată ființa lor s-au hotărât pentru lupta veșnică împotriva lui Dumnezeu și, semețindu-se, atât de mult s-au afundat în răutate, încât pentru ei nu mai există pocăință, nici îndreptare. După cuvintele Sfântului Iustin, ei sunt „răi fără schimbare [ἀμεταβλήτως πονηροί]"[781]. Diavolul se identifică cu răutatea, în mod conștient, rațional și îndărătnic, și are voință care nu se poate pocăi [ἀμετανόητον ἔχει τὴν προαίρεσιν][782]. Atunci când Sfânta Revelație învață despre chinurile veșnice că sunt gătite pentru

---

[779] *De fid.* II, 4, col. 876 A; *cf.* Sfântul Grigorie de Nyssa, *Omilia catech.*, c. 6.

[780] *De fid.* II, 4, col. 876 B.

[781] *Dialog. cum Tryph.*, p. 141.

[782] Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Catech.* IV, 1.

duhurile necurate, ea de fapt arată căderea lor irecuperabilă[274]. Sfântul Ioan Damaschinul spune:

> Căderea pentru îngeri este ceea ce este moartea pentru oameni. După cădere, pentru ei, nu mai este pocăință, după cum și pentru oameni nu mai este pocăință după moarte[275].

Această învățătură descoperită de Dumnezeu a fost dintotdeauna credința Bisericii Sobornicești a lui Hristos, care a osândit la Sinodul V Ecumenic părerea lui Origen și a adepților lui despre pocăința demonilor și întoarcerea lor la Dumnezeu.

4. Demonii și după cădere au rămas duh, netrupești, numai cu o stare morală și cu o dispoziție cu totul transformată și cu trăsăturile naturii lor duhovnicești desăvârșit răsturnate. Vorbind despre ei, Sfânta Scriptură îi numește „duhuri"[276],„duhuri necurate"[277],„duhuri rele"[278]. Fiind duhuri după natură, demonii au rațiune, voință, sentimente, pe care le manifestă în lucrarea și viața lor[279]. După puterile lor rele, ei îl depășesc pe om[280]. Totuși acestea sunt limitate, ceea ce este evident prin faptul că satana îi poate ispiti pe oameni numai după îngăduința lui Dumnezeu[281], că el este învins de Domnul Hristos[282], că, înarmați cu toate armele lui Dumnezeu, creștinii îl pot învinge[283] și că Antihristul, care va veni prin

---

[274] Mt. 25, 41; 2 Pt. 2, 4; Apoc. 20, 10.

[275] *De fid.* II, 4. PG 94, col. 877 C.

[276] Mt. 8, 16; 12, 45; Lc. 10, 20.

[277] Mt. 10, 1; Mc. 1, 27; 3, 11; 5, 13; 6, 7; Lc. 4, 36; 6, 18; Fapte 5, 16; 8, 7; Apoc. 16, 13.

[278] Lc. 7, 21; 8, 2; 11, 26; Fapte 19, 12-13; Ef. 6, 12.

[279] 2 Cor. 2, 11; 2 Tim. 2, 26; In 8, 44; Iac. 2, 19; 3; 15 etc.

[280] Ef. 6, 11-12; 1 Pt. 5, 8.

[281] Iov 1, 12; 2, 6.

[282] Mt. 4, 1-11; Evr. 2, 14; 1 Cor. 15, 54-56; 2 Tim. 1, 10.

[283] Ef. 6, 10-13; 1 Pt. 5, 8-9; Mc. 16, 17.

lucrarea satanei, va fi ucis de Domnul Iisus cu suflarea gurii Sale și-l va nimici cu strălucirea venirii Sale[284]. Chiar și mărginită, puterea răutății demonului este mare[285]. Demonii sunt pricina tuturor viciilor și patimilor omenești. Ei Îl hulesc pe Dumnezeu și pervertesc sufletele omenești. În spatele oricărui viciu sau păcat se ascunde diavolul, creatorul lor inițial[286]. Demonii îi pot conduce pe oameni la rău, dar nu-i pot obliga la aceasta fără consimțământul lor. Sfântul Chiril al Ierusalimului spune:

> Diavolul este cel care îndeamnă la păcat. El îi îndeamnă pe toți, dar nu-i poate obliga pe cei care nu i se supun[287].

Sfântul Ioan Damaschinul zice:

> Toate răutățile și patimile necurate au fost născocite de demoni și chiar dacă le este permis să-i ispitească pe oameni, totuși ei nu pot obliga pe nimeni, deoarece de noi depinde dacă vom primi sau vom refuza cele spre care ei ne îndeamnă și ne propun[288].

Fiecare om are voință liberă și diavolul îl poate îndemna spre păcat și spre rău, dar el nu are puterea [οὐκ ἔχει τὴν ἐξουσίαν] să oblige împotriva voinței[289]. Dacă demonii ar fi avut putere, n-ar fi lăsat în viață nici un creștin[290]. Totuși ei nu-i pot ispiti pe oameni peste măsura lor[291]. Dumnezeu, Păzitorul și

---

[284] 2 Tes. 2, 7-9.

[285] Mc. 5, 2.4; 9, 18; 2 Tes. 2, 9; 2 Cor. 11, 3; Apoc. 12, 12.

[286] *Cf.* Mt. 13, 27.38-39; Lc. 11, 24-26; 1 Pt. 5, 8; Ef. 2, 2; Apoc. 20, 7; 12, 9; Fapte 5, 3; 2 Cor. 4, 4.

[287] *Cateheza* II, 3.

[288] *De fid.* II, 4, PG 94, col. 877 D.

[289] Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Catech.* IV, 21.

[290] Sfântul Atanasie cel Mare, *Vita s. Antonii*, 28, PG 26, col. 885 B.

[291] 1 Cor. 10, 13.

Purtătorul de grijă al tuturor ființelor zidite, chiar dacă-i lasă pe demoni să răspândească răutatea în lume, totuși nu le permite s-o sporească și s-o statornicească definitiv[292]. Sfântul Ioan Casian spune:

> Orice om este însoțit de un demon, care cu toate mijloacele încearcă să pângărească sufletul lui[293].

Origen scrie:

> Învățătura Bisericii afirmă că orice suflet rațional are voință liberă și că îl așteaptă lupta cu diavolul și cu îngerii lui, fiindcă ei se străduiesc să-l împovăreze cu păcat[294]. În această luptă cu oamenii, ei se folosesc de toate mijloacele pe care Dumnezeu le îngăduie și uneori iau asupra lor felurite chipuri.[295] Ei nu știu viitorul, dar folosindu-se de experiența lor de multe secole, pot face anumite prevederi, care deseori se adeveresc.[296]

Sfântul Ioan Damaschinul spune:

> Pătrunzând întâmplările depărtate, demonii uneori prorocesc, iar alteori doar ghicesc, și de aceea foarte des mint. Nu trebuie să ne încredem în ei, chiar dacă deseori vorbesc și adevărul[297].

5. Sfânta Revelație nu ne spune numărul exact al duhurilor căzute, dar ne aduce la cunoștință că acesta este foarte

---

[292] *Cf.* Lc. 22, 31; Iov 1, 12; 2, 6.

[293] *Collat.* VII, 17; *Collat.* VII, 12, 13.

[294] *De princip.*, Praef. 5.

[295] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, 4, col. 887 A.

[296] Fericitul Augustin, *De civit. Dei*, IX, 20, 22; *In Ioan.*, tract. 110 7; Sfântul Macarie cel Mare, *Homil.* 26, 9.

[297] *De fid.* II 4, col. 877 B. Sfântul Atanasie cel Mare scrie: „Diavolii nu știu nimic de la sine, ci vestesc doar ceea ce sesizează de la ceilalți" (*Vita s. Antonii*, 33, PG 26, col. 892 B).

mare[798] și ne arată că ei se diferențiază după puterea lor de răutate. Însuși Mântuitorul povestește despre duhul cel necurat care, ieșind din om, merge și ia cu el „alte șapte duhuri mai rele decât el [πνεύματα πονηρότερα ἑαυτοῦ]"[799]. Între duhurile răutății, Apostolul Pavel distinge *începătorii, stăpâniri și stăpânitori ai întunericului acestui veac*[800]. Prin acestea, Apostolul arată că duhurile necurate au cinuri și trepte, fiindcă rețin demnitatea și după cădere. Precum între îngerii buni există trepte, așa și între cei răi există trepte de alt gen[801]. Însuși Mântuitorul vorbește despre *Beelzebul, căpetenia demonilor*[802], despre *diavolul și îngerii lui*[803]. Sfântul Atanasie cel Mare spune:

> Mulțimea de demoni din văzduh în jurul nostru este mare și nu sunt departe, iar diferența dintre ei este mare[804].

Iar după Sfântul Ioan Damaschinul, „mulțimea demonilor este nenumărată" (ἄπειρον)[805].

33. *Învățături greșite despre îngeri și despre duhurile răutății*

Contrar învățăturii bisericești a Revelației divine, mulți gnostici au învățat că îngerii nu sunt creați de Dumnezeu,

[798] Lc. 8, 30; 10, 17.20; 11, 18-20; Ef. 6, 12; Mt. 12, 26.
[799] Lc. 11, 26; Mt. 12, 45.
[800] Col. 2, 15; Ef. 6, 12 [termenul „stăpânitori" în slavona bisericească este tradus ca миродержители, iar în sârbă светодржице, adică stăpânitorii lumii; n.tr.].
[801] *Cf.* Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Ephes.*, hom. 22, 3.
[802] Mt. 12, 24.
[803] Mt. 25, 41.
[804] *Vita s. Antonii*, 21, PG 26, col. 876 A.
[805] *De fid.* II, 4, PG 94, col. 876 B.

ci sunt emanați din Dumnezeirea însăși, din însăși firea ei. Iar ereticii, conform înțelegerii lor dualiste a lumii, au învățat că duhurile căzute n-au devenit rele după voia lor, ci au fost astfel după natura lor, de la început.

Învățătura lui Origen despre egalitatea îngerilor după desăvârșire a fost condamnată ca erezie de Sinodul V Ecumenic. Același Sinod a condamnat și o altă amăgire a lui Origen, conform căreia va veni un timp când Satan însuși cu îngerii săi se va întoarce la Dumnezeu și la bine și se va împăca definitiv cu El.

34. *Facerea neamului omenesc*

Domnul Cel în Trei Străluciri l-a făcut pe primul om după chipul Său, Adam devenind începătorul neamului omenesc. L-a făcut mai mic decât îngerii, dar mult mai mare decât simpla creatură. I-a făcut trupul din țărână, iar prin ea este prezentă lumea materială în om. A suflat în el suflare de viață, prin care este prezentă în el lumea duhovnicească. Fiind cu sufletul parte din lumea duhovnicească, iar cu trupul din cea materială, omul este precum o lume mică în cea mare (*microcosmos*) sau ca o lume mare în cea mică (*macrocosmos*). Sfântul Grigorie Teologul spune:

> Voind să descopere bogăția bunătății Sale, Dumnezeu a hotărât să creeze o ființă vie făcută din amândouă, adică din natura cea văzută și din cea nevăzută. Îl face pe om, folosind materia deja creată pentru trup, iar din Sine îi dă suflarea (numită *suflet rațional*, sau *chip dumnezeiesc* [εἰκόνα Θεοῦ]). Aparent creează o altă lume, mică, în cea mare [ἐν μικρῷ μέγαν][88].

[88] *Orat.* 38 11, PG 36, col. 321 CD.

Iar Sfântul Ioan Damaschinul scrie:

> Dumnezeu l-a făcut pe om precum o altă lume, mică, în cea mare [ἐν μεγάλῳ μικρόν][297].

Fiind făcut așa, omul însuși reprezintă o unire tainică a materiei cu duhul, a celor văzute cu cele nevăzute, a celor pământești cu cele cerești, a celor vremelnice cu cele nemuritoare, a celor spațiale cu cele infinite. El reprezintă mijlocul între cele mărețe și cele mărunte[298].

Facerea omului se deosebește în mod specific de facerea lumii materiale. Sfânta Revelație mărturisește că lumea materială este făcută după cuvântul lui Dumnezeu, iar omul după chipul și asemănarea Lui. Sfatul Dumnezeirii Treimice precede crearea omului. Ca urmare a sfatului, toate trei Persoanele Dumnezeiești, personal și nemijlocit, creează omul. „Și a zis Dumnezeu: «Să facem om după chipul și după asemănarea Noastră [κατ᾽ εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν]». Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; a făcut bărbat și femeie."[299] Așadar,

> primul om a fost făcut nu numai de Tatăl, ci și de Fiul, și de Duhul Sfânt[300].

---

[297] *De fid.* II, 12, PG 94, col. 921 A.

[298] Sfântul Grigorie Teologul, *Orat.*, 45, 7, PG 36, col. 632 B; *cf. Orat.* 2, 75; *Orat.* 32, 27; *Orat.* 14, 23. Citând cuvintele psalmistului: „Ce este omul că-ți amintești de el?" (Ps. 8, 4), Sfântul Grigorie exclamă: „Ce fel de taină nouă este aceasta în mine? Eu sunt și mic, și mare, neînsemnat și slăvit, muritor și nemuritor, pământesc și ceresc. O parte din mine este una cu lumea de jos, iar cealaltă cu Dumnezeu. Prima cu trupul, iar cealaltă cu duhul" (*Orat.* 7, 23, PG 35, col. 785 B). *Cf.* Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra gent.* 32, 27.

[299] Fc. 1, 26-27; *cf.* Fc. 5, 1; 9, 6; Col. 3, 10; Ef. 4, 24.

[300] Fericitul Teodoret, *Haeretic. fabul.*, compendium, lib. V, 3. Biserica, în rugăciunile sale, deseori mărturisește adevărul Revelației divine: „Precum

De aceea

prin Sfântul Duh tot sufletul viază și cu curăție se înalță, se luminează întru Unimea Treimii, cu sfințenie de taină"[311].

În cartea Facerii, Moise, văzătorul de Dumnezeu, pentru a doua oară vorbește despre facerea omului și descoperă unele particularități care luminează mult dualitatea tainică a funției umane. Acolo el a arătat că trupul omului este făcut din „țărână din pământ", iar sufletul din „suflarea lui Dumnezeu". „Atunci, luând Domnul Dumnezeu țărână din pământ, a făcut pe om și a suflat în fața lui suflare de viață și s-a făcut omul ființă vie."[312] Iar despre facerea femeii este scris: „Atunci a adus Domnul Dumnezeu asupra lui Adam somn greu. Și, dacă a adormit, a luat una din coastele lui și a plinit locul ei cu carne. Iar coasta luată din Adam a făcut-o Domnul Dumnezeu femeie și a adus-o la Adam"[313].

Superioritatea facerii omului constă în faptul că Dumnezeu cel în Trei Ipostasuri, personal și nemijlocit, L-a făcut pe om cu propriile Sale mâini. A făcut trupul lui și i-a dat suflarea Sa de viață. Pe el nu pământul l-a scos, după porunca lui Dumnezeu, ca în cazul celorlalte ființe vii de pe pământ[314]. Sfântul Ioan Damaschinul zice:

---

m-ai zidit după chipul și asemănarea Ta, Treime dumnezeiască stăpânitoare și atotlucrătoare, Unime neamestecată" (*Canonul Sfintei și de viață dătătoarei Treimi*, cântarea a 4-a, Duminică la Utrenie, glas 1, *Octoih*); „Cel ce din bunătate ai zidit pe om și după chipul Tău l-ai făcut, întru mine fă-Ți locaș, Dumnezeul meu Cel ce ești în trei Lumini" (*Canonul Sfintei Treimi*, cântarea a 5-a, Duminică la Miezonoptică, glas 5). Hristos Domnul l-a făcut pe om „după Chipul Său, cu mâna Sa" (Stihoavna Maicii Domnului, sâmbătă la Vecernia mare, glas 5, *Octoih*).

[311] Antifonul I, Duminică la Utrenie, glas 4 (*Octoih*).

[312] Fc. 2, 7.

[313] Fc. 2, 21-22.

[314] Fc. 1, 24.

> Dumnezeu, cu propriile Sale mâini, l-a făcut pe om, din natura cea văzută și cea nevăzută, după chipul și asemănarea Sa. Trupul l-a făcut din țărână, iar din suflarea Sa l-a dat suflet rațional și gânditor"[illegible].

În om, bunătatea și frumusețea cele cu chip dumnezeiesc sunt amestecate cu țărâna neagră a pământului, într-un mod foarte misterios, iar

> omul este făcut de Ziditorul să fie chipul întrupat al puterii lui Dumnezeu transcendente"[illegible].

Omul nu este nici numai trup, nici numai duh. El este unitatea trupului și a duhului. O unitate zidită de Dumnezeu, în care totul este negrăit de tainic și enigmatic. Sufletul fără trup nu constituie omul, nici trupul fără suflet, ci unul cu celălalt și unul în celălalt. Așadar, după cuvintele Sfântului Irineu,

> sufletul poate fi parte din om [*pars hominis*], dar nicidecum întreg omul. Omul deplin se regăsește în unitatea, în alianța sufletului cu trupul. De asemenea, nici constituția trupească [*plasmatio carnis*] singură nu este omul deplin, ci trupul lui și o parte din el [*pars hominis*]. Nici sufletul singur nu este omul, ci sufletul lui și o parte din el"[illegible].

Sfântul Iustin se întreabă:

> Ce este omul dacă nu o ființă rațională, alcătuită din suflet și din trup? Oare sufletul singur este omul? Nu, ci el este sufletul omului. Oare vom numi trupul, om? Nu, ci trupul omului.

[illegible] *De fid.* II, 12, PG 94, col. 920 B.

[illegible] Sfântul Grigorie de Nyssa, *Orat. catech.*, c. 6; *cf. De infantib. qui praemature abripiuntur*; *De hominis opific.* III, 3; Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 32, 27.

[illegible] *Contra haer.* V, 6. 1.

Nici sufletul, nici trupul, considerate separat, nu sunt omul, ci unitatea lor se numește om"[118].

1. Chiar dacă trupul este elementul indispensabil al ființei umane, temelia ei materială, totuși el este doar un instrument, un organ, iar sufletul este viața și principiul de viață dătător al omului. Sufletul poate trăi și fără trup, însă trupul fără suflet nu. „Duhul este cel ce dă viață [το ζωοποιοῦν], trupul nu folosește la nimic [οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν]"[119], „fiindcă trupul fără suflet este mort [το σῶμα χωρὶς πνεύματος νεκρόν ἐστιν]."[120] Sufletul cel cu chip dumnezeiesc este o ființă simplă, netrupească, rațională, liberă și de viață dătătoare. Fiind ființă simplă, el este neîmpărțit, fiind netrupesc, e nevăzut, și fiind de viață dătător e nemuritor. Iar trupul este țărâna pământului, vas de lut al sufletului, „locuință pământească a sufletului"[121], în care sufletul sălășluiește temporar. Cuvintele înțeleptului Solomon arată: „Și ca pulberea să se întoarcă în pământ cum a fost, iar sufletul să se întoarcă la Dumnezeu, Care l-a dat"[122]. Trupul primește toată valoarea sa de la sufletul cel cu chip dumnezeiesc, care sălășluiește în el. Fără suflet, trupul se descompune, moare și își pierde valoarea. Despre aceasta vorbește Mântuitorul limpede, atunci când întreabă: „Căci ce-i folosește omului să câștige lumea întreagă, dacă-și pierde sufletul [την δε ψυχην αὐτοῦ ζημιωθῇ]? Sau ce ar putea să dea omul în schimb, pentru sufletul său?"[123].

Sfânta Tradiție există prin acest adevăr de viață dătător al Sfintei Scripturi despre suflet și trup și ne vorbește despre el cu har și sfințenie. Sfântul Ioan Damaschinul scrie:

---

[118] *De resurrect.*, c. 8; *cf.* Fericitul Augustin, *De civit. Dei*, XIII, 24, 2; XXI, 3, 2.

[119] In 6, 63.

[120] Iac. 2, 26.

[121] *Cf.* 2 Cor. 5, 1; 5, 10; 1 Cor. 6, 20; 7, 34; 5, 3-5.

[122] Eccl. 12, 7; *cf.* Ps. 145, 4.

[123] Mt. 16, 16; *cf.* Mc. 8, 36-37; Mt. 6, 25-26; 10, 28.

> Sufletul este ființă [οὐσία] vie, simplă și netrupească. După firea sa, el este nevăzut pentru ochii trupești, este nemuritor, gânditor, rațional și fără formă [ἀσχημάτιστος]. El se folosește de trupul organic și îi dă viață, creștere, simțire și puterea nașterii. Mintea [νοῦς] aparține sufletului nu ca ceva străin, ci ca cea mai curată parte a sa, pentru că ceea ce este ochiul pentru trup, aceea este mintea pentru suflet. Așadar, sufletul este liber, are facultatea vrerii și a lucrării [θελητική τε καὶ ἐνεργητική]. El este schimbător, schimbător referitor la voință, deoarece ea este făcută. Sufletul a primit toate acestea după fire [κατὰ φύσιν] de la harul Făcătorului, prin care a primit și existența [τὸ εἶναι], și firea sa deosebită[illegible].

Dumnezeu este făcătorul sufletului și al trupului. Sufletul este o făptură minunată a lui Dumnezeu Care, prin harul Lui, este liberă asemenea chipului dumnezeiesc, nemuritor și neputrezit.

> Trupul este instrumentul [ἐργαλεῖον] sufletului. Un fel de veșmânt sau acoperământ al lui[illegible].

Sfântul Irineu spune:

> Trupul nu este mai puternic decât sufletul, deoarece sufletul îl inspiră, îi dă viață, creștere și rânduială. Sufletul dispune de trup și stăpânește cu el. Trupul este precum un instrument, iar sufletul ia locul artistului [...]. Dând viață trupului, sufletul însuși nu încetează să existe[illegible].

Sfântul Atanasie cel Mare ne spune:

> Trupul este ca o harpă, la care sufletul, rațional și nemuritor, cântă ca un muzician. Sufletul mișcă trupul, iar el pe sine se

---

[illegible] *De fid.* II, 12. coll. 924 B – 925 A; *cf.* Sfântul Maxim Mărturisitorul, *De anima*, VI; Sfântul Macarie cel Mare, *Homil.* I, 7.

[illegible] Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Catech.* IV, 18 și 23.

[illegible] *Contra haer.* II, 33, 4.

mişcă singur, deoarece mişcarea sufletului nu este altceva decât viaţa lui. Despre trup afirmăm că este viu atunci când se mişcă, iar mort când încetează a se mişca, adică atunci când sufletul îl părăseşte[337]. Sufletul este viaţa trupului, iar viaţa sufletului este Duhul lui Dumnezeu[338].

În principiu, în profunzimea sa ontologică, viaţa sufletului este de la Duhul Sfânt: „În Duhul Sfânt tot sufletul viază"[339]. Pătruns de frumuseţea sufletului celui cu chip dumnezeiesc, Sfântul Macarie cel Mare afirmă:

> Într-adevăr, sufletul este o lucrare măreaţă, dumnezeiască şi minunată. La facerea sufletului, Dumnezeu l-a plăsmuit după chipul virtuţilor Duhului [κατὰ τὴν εἰκόνα τῶν ἀρετῶν τοῦ Πνεύματος]. A aşezat în el legile virtuţilor, ale discernământului, ale ştiinţei, ale raţiunii, ale credinţei, ale dragostei şi ale celorlalte virtuţi după chipul Duhului [καὶ τὰς λοιπὰς ἀρετὰς κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ Πνεύματος][340].

Exaltat în faţa tainei fiinţei minunate numite om, Sfântul Grigorie Teologul conchide:

> Omul este cea mai complexă şi cea mai felurită fiinţă [τὸ πολυτροπώτατον ζῷον καὶ ποικιλώτατον]. Sufletul lui de la Dumnezeu este dumnezeiesc şi are o nobleţe cerească, iar trupul este din ţărâna pământului. Ceea ce Dumnezeu este pentru suflet, aceea este sufletul pentru trup, cel care îl uneşte şi stăpâneşte cu el[341].

2. Valoarea netrecătoare, facultatea de a fi neamestecat şi bogăţia sufletului provin din asemănarea cu chipul lui

---

[337] Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra gent*. 32, 33, PG 25, coll. 64 C - 65 BC; *cf*. Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Rom*., hom. 13, 2.

[338] Sfântul Macarie cel Mare, *Homil*. 30, 5; *Homil*. 1, 10-11.

[339] Antifonul I, Duminică la Utrenie, glas 4 (*Octoih*).

[340] Sfântul Macarie cel Mare, *Homil*. 46, 9.

[341] *Omilia* 2, 16 şi 17, PG 35, col. 425 A - C; *cf*. *Omilia* 38, 11.

Dumnezeu, adică din faptul că omul este zidit după chipul lui Dumnezeu Cel în Trei Ipostasuri. Sfântul Macarie cel Mare spune:

> Sufletul este mai prețios decât orice zidire, deoarece numai omul este făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu[332].

Asemănarea sufletului cu chipul lui Dumnezeu constă în păzirea acestei peceți în sufletul uman, cel făcut să fie icoana Sa. Dumnezeu este Spiritualitatea atotdesăvârșită, arhetipul duhovniciei, iar sufletul, oglindirea ei. Dumnezeu este Rațiunea atotdesăvârșită, iar cea omenească, oglindirea ei. Dumnezeu este Libertatea atotdesăvârșită, iar libertatea omenească, oglindirea acesteia. Dumnezeu este Veșnicia atotdesăvârșită, arhetipul Veșniciei, iar sufletul cel nemuritor, oglindirea acesteia. Dumnezeu este Sfințenia și Bunătatea atotdesăvârșită, iar puterea sufletului uman de a le săvârși este oglindirea lor. Dumnezeu este Domnul absolut și Stăpânitorul tuturor, iar facultatea omului de a stăpâni natura este oglindirea acestei însușiri. După învățătura Sfântului Grigorie de Nyssa, toate însușirile divine, într-o măsură, se află și în sufletul omenesc cel cu chip dumnezeiesc[333]. Omul, în cea mai profundă esență a ființei sale, fiind făcut după chipul lui Dumnezeu Treime, este oglindirea Lui[334]. Dreptatea divină și sfințenia adevărului [δικαιοσύνη καὶ ὁσιότης τῆς ἀληθείας] constituie esența asemănării sufletului cu chipul lui Dumnezeu[335]. De aceea omul, în chintesența sa, este o ființă θεοειδὲς și θεοείκελον[336]. Sfântul Grigorie de Nyssa zice:

---

[332] *Homil.* 15, 43.
[333] *Omilia catech.*, c. 5.
[334] *Cf.* Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra gent.* 2, *De incarn. Verbi*, 3.5.11.
[335] Ef. 4, 24.
[336] Sfântul Metodie, *De resurrect.* I, 35, 2; 36, 2; 34, 3.

Ceea ce este făcut după chipul lui Dumnezeu în toate se aseamănă cu Arhetipul. Rațiunea este asemenea Rațiunii, necorporalitatea asemenea Necorporalității. Totuși după natură este altceva decât Arhetipul și se distinge de Acesta. Și nu s-ar zice „după chip [κατ' εικόνα]", dacă în toate ar fi deopotrivă Arhetipului. Trăsăturile prin care Arhetipul se caracterizează în natura cea nefăcută ni se arată prin chipul naturii celei zidite. La fel precum toate culorile soarelui se oglindesc în ciobul de sticlă peste care cade raza acestuia și ni-l arată nu în dimensiunea sa reală, ci în cea a ciobului, tot așa și chipurile însușirilor divine, negrăite, strălucesc prin puținătatea naturii noastre.[337] Așa precum pictorii care, prin culori, reproduc chipurile omenești în picturile lor, tot așa și Făcătorul nostru a pictat chipul Său în ființa omenească, împodobindu-l cu nevinovăție, nepătimire, fericire și bunătate[338]. Cuvintele Bibliei, Dumnezeu a făcut omul „după chipul Său", arată că Dumnezeu a zidit firea omenească pentru ca să participe în toată bunătatea. Încât, dacă Dumnezeu este plinătatea bunătății, iar omul chipul Lui, atunci chipul își găsește asemănare în Arhetip, deoarece este plinit de toată bunătatea[339]. De aceea, chipul lui Dumnezeu este propriu părților mai bune ale însușirilor noastre. Iar tot ceea ce este nedemn și ticălos în viața noastră este departe de asemănarea cu Dumnezeu[340]. Totuși, în toată asemănarea între Dumnezeu și făptura zidită după chipul Său, există concomitent și o mare diferență, pentru că, pe când Dumnezeu este nefăcut, neschimbabil și pururea același, natura cea zidită nu poate exista fără schimbare.[341]

Se pune întrebarea, unde și în ce parte a ființei umane se află chipul dumnezeiesc? Răspunzând la această întrebare, Sfântul Epifanie spune:

[337] *De anima et resurrect; cf. De hominis opific.*, c. 11, 2.
[338] *Idem, De hominis opific.* 5, 1.
[339] *Ibidem*, c. 16, 10.
[340] *Ibidem*, c. 20, 5.
[341] *Ibidem*, c. 16, 12.

> Biserica crede și mărturisește că, de fapt, omul este făcut după chipul lui Dumnezeu, însă nu specifică în care parte din ființa lui se află acesta[342].

Alți Sfinți Părinți și Învățători bisericești au dat diferite răspunsuri la această întrebare, care, în ciuda diferențelor, nu se contrazic între ele și nici cu învățătura principală a Revelației divine. Așadar, unii cred că chipul lui Dumnezeu nu se află în trupul, ci în sufletul uman, deoarece Dumnezeu este netrupesc. Trupul materialnic nu poate fi chipul lui Dumnezeu Cel care este netrupesc[343]. Alții, considerând că Dumnezeu, fiind duh, are însușirile esențiale ale duhului: rațiunea, libertatea și nemurirea, cred că chipul dumnezeiesc se află ori în rațiunea umană[344], ori în voința liberă[345], ori în nemurirea sufletului. Pe de altă parte, faptul că sufletul uman este unul după ființă și treimic după însușiri, cele care se pot numi voință, rațiune, sentiment sau voință, rațiune și memorie, îi îndeamnă pe unii Sfinți Părinți să descopere în ele asemănarea cu chipul lui Dumnezeu. Sfântul Ambrozie scrie:

> Dumnezeu este Tatăl, Dumnezeu este Fiul, Dumnezeu este Duhul Sfânt și totuși nu sunt trei dumnezei, ci unul Singur cu trei Fețe. În mod similar, și sufletul este rațiune, voință și memorie, și totuși acestea nu sunt trei suflete într-un singur trup, ci un singur suflet cu trei puteri. În aceste trei puteri, în

---

[342] *Haeres.* 70, 2.

[343] Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Catech.* IV, 18; Sfântul Vasile cel Mare, *In Psalm.* 48, n. 8; Sfântul Ambrozie, *Hexaemer.* VI, 8, 45; Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Genes.*, hom. 8, 2; Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 45, 7; Origen, *De princip.* I, 1, 7; *Contra Cels.* VIII, 49; Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, 12 *et. al.*

[344] Sfântul Irineu IV, 4, 3; Fericitul Augustin, *In Joan.*, 3; Tertulian, *Advers. Prax.* 5 *et. al.*

[345] Sfântul Ilarie, *Tract. in Psalm.* 134, n. 14; Fericitul Ieronim, *Epist.* 146; Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, 12 *et. al.*

firea omului nostru lăuntric, se păzește minunatul chip al lui Dumnezeu[146].

Totuși, în pofida acestei asemănări, între caracterul treimic al lui Dumnezeu și cel al sufletului omenesc există o diferență colosală și esențială. Pentru că în timp ce caracterul treimic înseamnă că în Dumnezeu sunt trei Persoane deosebite, de sine stătătoare, desăvârșite și veșnice, în om el înseamnă trei puteri, trei însușiri dependente și impersonale.

Trupul este geamănul sufletului celui cu chip dumnezeiesc, iar acestea două constituie omul numai atât timp cât sunt unite. De aceea sufletul, sălășluit în trupul cel de asemenea zidit de Dumnezeu, păzește într-o anumită măsură asemănarea cu chipul lui Dumnezeu și în trup. Datorită acestui fapt și luându-i în seamă pe ereticii gnostici, care credeau că trupul este rău după natură, unii Sfinți Părinți învață că chipul lui Dumnezeu se află chiar și în trupul omenesc[147]. În acest sens trebuie înțelese și cuvintele slujbei de înmormântare:

> Plâng și mă tânguiesc când gândesc la moarte și văd în morminte frumusețea noastră cea zidită după chipul lui Dumnezeu zăcând: grozavă, fără mărire și fără chip [την κατ᾽ εικονα Θεου, πλασθεισαν ημιν ωραιοτητα, αμορφον, αδοξον, μη ἔχουσαν ειδος].

Având în vedere toate acestea, se poate spune că chipul lui Dumnezeu se găsește, într-o măsură mai mare sau mai mică, în omul întreg, și nu exclusiv într-o parte a ființei, a însușirilor sau a puterilor sale. După părerea Sfântului Grigorie de Nyssa,

---

[146] *Lib. de dignit. condit. human.*, c. 2; *cf.* Fericitul Augustin, *De Trinit.* IV, 4, 5; XIV, 8.

[147] Sfântul Iustin, *De resurrect.*, n. 10; *Dialog. cum Tryph.*, c. 4; Sfântul Irineu, *Contra haer.* II, 33, 4; IV, 4, 3.

întreaga fire omenească, zidită în Adam și moștenită de tot neamul omenesc, reprezintă chipul lui Dumnezeu, care nu se află doar într-o parte din ființă, ci în ea ca unitate[348].

Însă și după toate cele spuse, cuvintele Sfântului Grigorie de Nyssa pe acest subiect încă ne mai uimesc:

> Cum poate omul, această ființă muritoare, trecătoare și cu veac scurt, să fie chipul firii celei nemuritoare, neprihănite și veșnice? Răspunsul corect la această întrebare îl știe doar Adevărul Însuși[349].

3. În descrierea biblică a facerii omului se distinge între τὸ κατ᾽ εἰκόνα și τὸ καθ᾽ ὁμοίωσιν. Vorbind despre sfătuirea Dumnezeirii Treimice înaintea facerii omului, Moise spune că Dumnezeu a hotărât să facă omul după chipul și după asemănarea Sa. Iar descriind însăși facerea, ne spune: „Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său"[350], și suprimă cuvintele „și după asemănarea". Sfântul Grigorie de Nyssa se întreabă:

> De ce nu s-a săvârșit ceea ce a fost intenționat? De ce nu este scris: „Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul și după asemănarea Sa?". Oare Ziditorul a obosit? A se afirma așa ceva este hulitor. Oare Ziditorul Și-a schimbat intenția? Așa ceva nici nu poate fi gândit. A zis și a schimbat intenția? Nu. Sfânta Scriptură nu afirmă nici că Ziditorul a obosit, nici că intenția Sa a rămas neîndeplinită. Atunci, de ce nu s-a spus: „Și după asemănarea"? Pricina este aceea că κατ᾽ εἰκόνα îl primim la facere, iar καθ᾽ ὁμοίωσιν o dobândim prin voința noastră. După facerea noastră inițială, nouă ne este propriu să fim după chipul lui Dumnezeu, dar să devenim asemenea chipului Lui depinde

[348] *De hominis opific.*, c. 16, 17, 18

[349] *Ibidem*, c. 16, 4.

[350] Fc. 1, 26-27

de voința noastră. Însă ceea ce depinde de voința noastră este în noi doar ca un potențial. În mod real, o dobândim doar prin lucrarea noastră proprie. La început, când Dumnezeu a voit să ne creeze, n-a zis: „Să facem om [...] și după asemănarea" și dacă nu ne ar fi lăsat posibilitatea asemănării, noi, cu puterile noastre, n-am fi putut deveni asemenea Lui. Prin facere, am primit potențialul să ajungem asemenea lui Dumnezeu. Însă, oferindu-ne acest potențial, Dumnezeu ne-a lăsat singuri să zidim această asemănare cu El. Astfel pentru nevoința noastră să ne învrednicească de răsplata plăcută, și să nu fim precum lucrările pictorilor cele lipsite de viață."[391]

În aceeași lucrare, Sfântul Părinte mai raționează:

> La facerea mea, am primit το κατ᾽ εικόνα, iar după voința liberă devin το καθ᾽ ομοίωσιν [...]. Una este primită, iar cealaltă a rămas neterminată, ca, desăvârșindu-mă pe mine însumi, să mă învrednicesc de recompensa lui Dumnezeu. Însă cum devenim „după asemănare"? Prin Evanghelie. Ce este creștinismul? Asemănarea cu Dumnezeu, in măsura în care aceasta este posibilă naturii umane. Dacă ai hotărât să fii creștin, atunci ai grijă să te asemeni cu Dumnezeu și îmbracă-te în Hristos.

Afundați în povestea biblică despre facerea omului, cu mintea lor pătrunsă de har, Sfinții Părinți învață că το κατ᾽ εικόνα se află in însăși firea sufletului omenesc, în rațiunea lui, în libertatea lui, în sensibilitatea lui, iar το καθ᾽ ομοίωσιν, în dezvoltarea corectă și desăvârșirea teocentrică a tuturor însușirilor psihofizice ale ființei umane. Adică în asemănarea cu Dumnezeu în toate gândurile, faptele, cuvintele, sentimentele, pornirile și dorințele. Iar Sfânta Revelație nu este decât îndrumarea, știința și arta lui Dumnezeu, prin care omul, în baza sufletului său cel cu chip dumnezeiesc, poate deveni,

[391] *Omilia in verba: faciamus homin...*

cu toată viața sa, asemenea Lui. Împreună cu existența sa, omul a primit de la Dumnezeu și chipul dumnezeiesc, iar asemănarea cu El se realizează prin practicarea virtuților evanghelice dătătoare de har, prin dobândirea darurilor Duhului Sfânt. Sfântul Ioan Damaschinul zice:

> Cuvintele τὸ κατ᾿ εἰκόνα indică rațiunea și liberul arbitru, iar τὸ καθ᾿ ὁμοίωσιν arată asemănarea cu Dumnezeu după virtute, atât cât este posibil[illegible].

Prin asemănarea cu Dumnezeu, Sfântul Ioan Gură de Aur înțelege conformarea omului cu Dumnezeu, cât este cu putință, cu ajutorul blândeții, al smereniei și al celorlalte virtuți[illegible]. La facere, omul a primit chipul lui Dumnezeu, și poate dobândi asemănarea cu El exersându-se în imitarea Lui. Deoarece posibilitatea atingerii desăvârșirii a fost dată omului la început în chipul lui Dumnezeu, dar reușește realizarea asemănării prin faptele evanghelice[illegible]. În timp ce chipul lui Dumnezeu ne este dat ca realitate, asemănarea ne este dată ca posibilitate. Primul ne este dat, iar a doua ne este poruncită. De fapt, τὸ καθ᾿ ὁμοίωσιν ca posibilitate, ca potențial [δυνάμει] este la fel ca și τὸ κατ᾿ εἰκόνα, spune Sfântul Vasile cel Mare. Iar prin practicarea virtuților, prin facerea de bine, prin viața evanghelică, se atinge și asemănarea reală cu Dumnezeu[illegible]. Zidindu-l astfel pe om, Dumnezeu ne-a dat porunca pe care o putem îndeplini corect numai dacă asemănăm toată esența persoanei noastre, prin nevoințele evanghelice dătătoare de har,

---

[illegible] *De fid.* II, 12, PG 94, col. 920 B; *cf.* Clement Alexandrinul, *Strom.* II, 22; Sfântul Irineu, *Contra haer.* IV, 38, 4.

[illegible] *In Genes.*, hom. 10, 3.

[illegible] Origen, *De princip.* III, 6, 1; *cf.* Fericitul Augustin, *De Spirit. et anima*, c. 10.

[illegible] *De hominib. struct.*, c. 21; *cf.* Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Catech.* XIV, 10; Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 39, 7; *Omilia* 45, 7.

cu chipul lui Dumnezeu care este în sufletul nostru. Sufletul este făcut după chipul lui Dumnezeu, pentru ca prin tânjire și prin cât mai puternica asemănare cu Dumnezeu să poată păzi noblețea sa[396]. Asemănarea omului cu Dumnezeu este cu atât mai reală cu cât își conformează viața după Dumnezeu, până când sufletul va deveni cu totul asemănător cu El[397].

4. Dumnezeu a făcut omul după chipul Său și i-a dat posibilitatea de a se asemăna cu El și, prin aceasta a și stabilit scopul existenței umane. Omul, în esența tainică a ființei sale, poartă și scopul vieții sale, cel stabilit de Dumnezeu, și mijlocul pentru realizarea lui. Chipul lui Dumnezeu în om este o asemănare reală a chipului cu Arhetipul, iar asemănarea este scopul vieții omenești, după care el în toate trebuie să se asemene cu Dumnezeu, Arhetipul lui. Întregul Nou Testament poartă acest gând. Scopul existenței omului este asemănarea cu Dumnezeu a tuturor însușirilor ființei lui, ca să devină desăvârșit precum este El[398]. Să atingă îndumnezeirea [Θέωσις] firii sale întregi prin împărtășirea cu firea dumnezeiască[399]. Asemănându-se treptat cu Dumnezeu, prin credință, dragoste, nădejde, rugăciune, post, blândețe, smerenie, prin iubirea de Dumnezeu și de semeni și prin celelalte virtuți, omul crește succesiv dintr-o fericire în alta mai mare, participă la ea cu toată ființa sa și de aceea Îl slăvește pe Dumnezeu, Făcătorul și Mântuitorul său. Prin urmare, asemănarea cu Dumnezeu ca scop al vieții umane înseamnă o neîncetată desăvârșire de sine cu și după Dumnezeu, slujirea Lui, slăvirea Lui și trăirea fericirilor în El. Crescând spre Dumnezeu și spre desăvârșirea Lui, cu ajutorul harului și al nevoințelor, în același timp, și cel mai grăitor, omul Îl slăvește pe Dumnezeu și simte dumnezeiasca

[396] Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 6, 14. PG 35, col. 740 B.
[397] Sfântul Grigorie de Nyssa, *De anima et resurrect.*
[398] Mt. 5, 48; cf. 1 Pt. 1, 16
[399] 2 Pt. 1, 4.

fericire ca esență a existenței sale. Omul negreșit își atinge scopul, cel stabilit de Dumnezeu, dacă toate faptele sufletului său, ale ființei sale, le săvârșește în numele și pentru slava lui Dumnezeu[360], dacă trăiește pentru Dumnezeu, așa precum se cuvine[361].

După bunătatea Sa, Dumnezeu l-a făcut pe om după chipul Său. Iar sufletul, fiind chipul bunătății și frumuseții dumnezeiești, are ca scop să se asemene cât mai mult cu Arhetipul său[362]. Sufletul este făcut cu chip dumnezeiesc pentru ca omul, cu toată ființa lui, să aspire la unirea cu Dumnezeu[363]. După învățăturile Sfântului Vasile cel Mare, însăși constituția trupului uman mărturisește despre aceasta:

> Constituția trupului tău este școala ta pentru scopul cu care ai fost făcut. Ești zidit drept ca să nu-ți târăști viața pe pământ, ci să privești spre cer și spre Dumnezeu, Care este acolo, și nu ca să alergi după plăcerile dobitocești, ci, corespunzător rațiunii care îți este dată, să trăiești o viață cerească[364].

Oamenii sunt făcuți ca, prin nevoințe bune, neobosit să aspire și să atingă scopul existenței lor, îndumnezeirea [θέωσις][365]. Dumnezeu a creat oamenii după chipul Său și prin Cuvântul Său le-a dat putere pentru a putea trăi o viață sfântă și, astfel, să participe la fericire[366]. Dumnezeu l-a făcut pe om după chipul Său, pentru ca, prin aspirația înnăscută către Dumnezeu, să crească treptat în desăvârșirea duhovnicească și

---

[360] *Cf.* 1 Cor. 6, 20; 10, 31; Mt. 5, 16.

[361] 1 Tes. 2, 12; Col. 1, 10.

[362] Sfântul Grigorie de Nyssa, *De hominis opific.*, c. 16, 10, c. 12, 10.

[363] Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 45, 7, PG 36, col. 632 BC.

[364] *De homin. structura, Omilia* II.

[365] Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 4, 124, PG 35, col. 664 C; *cf. Omilia* 7, 23; *Omilia* 14, 26; *Omilia* 20, 1.

[366] Sfântul Atanasie cel Mare, *De incarn. Verbi*, 3, PG 25, col. 101 B; *cf. ibidem*, 4 și 5.

cea morală și să atingă scopul final al existenței sale tainice, indumnezeirea[847].

Numirea omului și relația sa cu natura văzută a fost stabilită de Domnul Dumnezeu în primele Sale cuvinte adresate primului cuplu omenesc: „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l supuneți; și stăpâniți peste peștii mării, peste păsările cerului, peste toate animalele, peste toate vietățile ce se mișcă pe pământ"[848]. Aceasta înseamnă că oamenii sunt datori să stăpânească tot ceea ce este în lume în concordanță cu Dumnezeu. Să lumineze toată făptura cu sufletul lor cel cu chip dumnezeiesc, luminându-i calea spre Făcătorul Cel în Trei străluciri. S-o îndrume spre El, să fie un fel de reprezentant, păzitor și mijlocitor între făptură și Făcătorul ei. Iar toate acestea să le facă prin desăvârșirea personală și prin sporirea în creșterea cu Dumnezeu la măsura vârstei deplinătății lui Hristos[849]. Fericitul Teodoret spune:

> După ce Dumnezeu a făcut făptura cea văzută și cea nevăzută, la urmă l-a creat și pe om și l-a așezat să fie ca o icoană a Sa în mijlocul făpturilor vii și celor fără suflet, celor văzute și celor nevăzute. Ca ființele vii și fără suflet să-i fie de folos, ca un fel de dajdie, iar ființele nevăzute să aibă grijă de el și prin aceasta să mărturisească dragostea lor față de Hristos[850].

[847] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, 12, PG 94, col. 924 A; *cf.* Sfântul Irineu, *Contra haer.* IV, 38, 3.

[848] Fc. 1, 28.

[849] *Cf.* Col. 2, 19; Ef. 4, 13.

[850] *In Genes. quaest.* 20; *cf.* Sfântul Grigorie de Nyssa, *De hominis opific.*, c. 2, 1-2.

35. *Despre starea primordială a omului*

1. Omul a fost zidit după chipul lui Dumnezeu, cu mâinile Sale, neprihănit, nepătimitor, nerăutăcios, sfânt, fără de păcat, nemuritor, însușiri care făceau sufletul lui să fie neobișnuit de frământat de dorul după Dumnezeu. Verdictul pe care Însuși Dumnezeu l-a dat pentru tot ceea ce a făcut a fost același și pentru om, că este „bun foarte"[illegible].

> Dumnezeu l-a făcut pe om nerăutăcios [ἄκακον], fără durere [ἄλυπον], fără griji, împodobit cu toate virtuțile și cu toate bunătățile îmbelșugate.[illegible]

Fiind așa, omul, ajutat de harul dumnezeiesc, a fost capabil să atingă scopul stabilit de Dumnezeu. Întreagă ființa sa, cu toate părțile și însușirile ei, a fost sfântă și curată și, prin urmare, capabilă să se desăvârșească la infinit în virtute și în înțelepciune. Sfântul Grigorie de Nyssa spune:

> La început, ființa noastră a fost zidită de Dumnezeu ca un vas potrivit pentru primirea desăvârșirii[illegible].

După cuvintele Sfântului Irineu:

> Omul, conceput și zidit de Dumnezeu, se desăvârșea pe sine după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, Cel nefăcut. Prin bunăvoința și porunca Tatălui, prin lucrarea și creativitatea Fiului, prin hrănirea și creșterea Duhului, el sporea treptat și se

[illegible] Fc. 1, 31; *cf.* Înț. Sir. 7, 30.

[illegible] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, 12, col. 921 A; Sfântul Grigorie de Nyssa, *Orat. catech.*, c. 5 și 8.

[illegible] Sfântul Grigorie de Nyssa, *In funere Pulcheriae*.

înălța spre desăvârșire [πρὸς τέλειον], adică spre Dumnezeu. Mai întâi trebuia ca omul să fie creat, iar odată creat, să crească și, crescând, să se întărească, întărindu-se, să se îndestuleze, îndestulându-se, să se desăvârșească, desăvârșindu-se, să se preaslăvească, și preaslăvindu-se, să se învrednicească de vederea Domnului și Dumnezeului său[128].

Fără îndoială, mintea primului om zidit a fost curată, luminoasă, neîntinată, capabilă de cunoaștere profundă, însă fiind în același timp și mintea unei ființe zidite, era și mărginită. Ea trebuia să se dezvolte și să se desăvârșească precum crește și se desăvârșește însăși mintea îngerilor.

Dumnezeu l-a făcut pe om fără de păcat [χωρὶς ἁμαρτίας][129]. Totuși această stare fără de păcat a fost una relativă, nu absolută. Ea depindea de liberul arbitru al omului și nu era necesitatea naturii lui. Cu alte cuvinte, omul putea greși, și nu: omul nu putea greși. Despre aceasta Sfântul Ioan Damaschinul scrie:

> Dumnezeu l-a făcut pe om cu firea celor fără de păcat [φύσει ἀναμάρτητον] și cu voia celor liberi [θελήσει αὐτεξούσιον]. Spun fără de păcat nu în sensul că nu putea primi păcatul [οὐχ ὡς μὴ ἐπιδεχόμενον ἁμαρτίαν] (pentru că numai Dumnezeu este inaccesibil păcatului), ci în sensul că posibilitatea păcatului nu era în firea lui, ci mai degrabă în voința sa liberă. Aceasta înseamnă că el, sprijinit de harul lui Dumnezeu, putea rămâne și spori în bine, precum și în libertatea sa, și cu îngăduința lui Dumnezeu, putea să se răzvrătească împotriva binelui și să se afle în răutate[130].

---

[128] *Contra haer*. IV, 38, 3; *cf*. Clement Alexandrinul, *Strom*. IV, 25; *Strom*. VI, 1, 2

[129] Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra Apollinar.*, lib. II, 5, PG 26, col. 1140 B.

[130] *De fid*. II, 12; col. 924 AB.

Așadar, primii oameni au fost fără de păcat nu în sensul că nu puteau greși după natură, ci că puteau greși după liberul lor arbitru. Păcatul nu era parte integrantă a naturii lor celei de Dumnezeu zidite, dar putea deveni alegerea voinței lor libere. Chiar dacă au fost creați fără de păcat, fiind în același timp și ființe libere, ei se puteau întări în bine și desăvârși în virtuțile dumnezeiești, de bunăvoie și sprijiniți de harul lui Dumnezeu.

Ceea ce este valabil pentru suflet este valabil și pentru trupul primilor oameni. Fiind făcut de Dumnezeu, și el a fost fără de păcat, nepătimitor. Prin urmare, liber de boală, de suferință și de moarte[377]. Cu un astfel de suflet și trup, omul putea să împlinească nestingherit și bucuros scopul vieții stabilit de Dumnezeu.

2. Omul a fost înzestrat de Dumnezeu cu toate însușirile duhovnicești și trupești, deosebit de prețioase. Totuși, fiind și o ființă neexistentă din sine și mărginită, pentru ca existența sa să fie bineplăcută lui Dumnezeu, a avut nevoie de sprijinul neîntrerupt al Lui, singurul Izvor de viață al tuturor făpturilor duhovnicești și trupești. Dumnezeu i-a acordat omului acest ajutor și prin faptul că „a sădit o grădină în Eden, spre răsărit, și a pus acolo pe omul pe care-l zidise"[378]. După cuvintele Sfântului Ioan Damaschinul:

> Raiul era ca o împărăție, în care omul petrecea o viață fericită și bucuroasă. El era cămara tuturor bucuriilor și veseliilor, fiindcă Eden înseamnă desfătare. În el, totul era plin de bună mireasmă, adăpat în lumină și depășea orice închipuire a frumuseții și a splendorii senzoriale. Acesta, într-adevăr, era lăcas dumnezeiesc, sălașul potrivit pentru cel zidit după chipul lui Dumnezeu[379].

---

[377] Sfântul Ioan Gură de Aur, *De statuis*, hom. 11, 2; *In Genes.*, hom 16, 5; 17, 1, 2.

[378] Fc. 2, 8.

[379] *De fid.* 11, 11; coll. 912 A, 913 A.

Raiul în care au trăit primii oameni era și material, și duhovnicesc. Material pentru trup, ca un sălaș văzut și fericit, și duhovnicesc pentru suflet, ca o stare de comuniune cu Dumnezeu dătătoare de har și contemplare duhovnicească a făpturii. Sfinții Părinți percep raiul fiind în același timp și material, și duhovnicesc. Această percepție a fost rezumată de Sfântul Ioan Damaschinul:

> Unii își închipuiau raiul material [αἰσθητόν], iar alții, duhovnicesc [νοητόν]. Mie mi se pare că, precum omul, care a fost făcut în același timp să fie și material, și duhovnicesc, așa și lăcașul lui cel preasfânt, în același timp, a fost și material, și duhovnicesc, și astfel avea o înfățișare dualistă. Cu trupul, omul sălășluia în ținutul dumnezeiesc și minunat, iar cu sufletul în lăcașul negrăit de exaltat și frumos, unde Dumnezeu era casa și hainele lui luminoase. Era îmbrăcat în harul Lui, se desfăta și se hrănea cu contemplarea prea dulce a lui Dumnezeu precum un înger. [...] De aceea cred că raiul dumnezeiesc a avut o natură dublă. De aceea învățătura Sfinților Părinți teofori, prin care unii își închipuiau că raiul este material, iar alții că este duhovnicesc, este corectă[illegible].

Trăind în rai, omul primea descoperiri nemijlocite de la Dumnezeu, Cel care comunica cu el, îl învăța să ducă o viață cuviincioasă și îl îndruma spre tot binele[illegible]. Nimic nu le lipsea protopărinților noștri în rai. Ei puteau crește, neîncetat și neabătut, din har în har, din descoperire în descoperire, din desăvârșire în desăvârșire, dintr-o vedere dumnezeiască în alta. După cuvintele Sfântului Grigorie de Nyssa:

[illegible] *De fid.* II, 11; col. 916 BC; *cf.* Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 38, 12.

[illegible] Fc. 1, 28-30; 2, 15-17.19.22; 3, 8; Înț. Sir. 17, 6.9-11; *cf.* Sfântul Atanasie cel Mare, *De decret. Nic. synod.* 5.

> Omul nepătimitor, fiind asemănarea lui Dumnezeu Cel Nepătimitor, se desfăta de însăși vederea lui Dumnezeu față către față[illegible].

Fiind fără de păcat, Adam putea comunica direct cu Dumnezeu și putea privi desăvârșirile Lui negrăite, deoarece era făcut ca să-L vadă și să fie luminat de El[illegible]. Viețuind în rai, Adam primea cunoașterea nemijlocit de la Dumnezeu. Se desăvârșea prin contemplarea celor duhovnicești [τῇ τῶν νοητῶν θεωρίᾳ] și avea o viață cu adevărat sfântă[illegible]. Omul a fost zidit după chipul lui Dumnezeu pentru ca, fiind asemănător, să le poată vedea pe cele asemănătoare. Pentru că viața sufletului constă în contemplarea lui Dumnezeu[illegible]. Sfântul Ioan Damaschinul spune:

> Dumnezeu l-a așezat pe om în rai, care era material și duhovnicesc. Cu trupul sălășluia pe pământ, în raiul material, iar cu duhul comunica cu îngerii, cultivând gânduri dumnezeiești [θείας γεωργῶν ἐννοίας] și hrănindu-se cu ele. Era gol, fiindcă era curat cu inima și avea o viață nevinovată. Cu ajutorul făpturilor se înălța spre singurul Făcător și se desfăta de contemplarea Lui [τῇ αὐτοῦ θεωρίᾳ][illegible].

Dumnezeu a poruncit omului să păzească chipul Lui în sine, ca prin asemănarea sufletului cu acest chip, să-și aducă mereu aminte de Dumnezeu Făcătorul. În sufletul lui curat, liber de păcat și de patimi, să-L contemple pe Cuvântul și în Cuvântul Tatălui și prin contemplarea valorilor dumnezeiești să

[illegible] *Omilii, Catech.*, c. 6.

[illegible] Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra gent.* 7, PG 25, col. 16 B; *cf. ibidem*, 33 și 34.

[illegible] *Ibidem*, 2, col. 8 B.

[illegible] Sfântul Grigorie de Nyssa, *De infantibus qui praemat. abripiuntur*.

[illegible] *De fid.* II, 30, coll. 976 B, 977 A.

se desăvârșească la infinit[387]. Dumnezeu l-a făcut pe om cu chipul Său și l-a înzestrat cu harul Său dumnezeiesc și prin aceasta l-a pus în comuniune cu El[388]. Fără ajutorul dumnezeiesc, omul nici în rai n-ar fi reușit să viețuiască cuviincios[389]. În raiul minunat omul a putut exista numai hrănindu-și sufletul cu harul dumnezeiesc, iar trupul cu roadele raiului. Precum trupul moare dacă rămâne doar în natura sa și nu ia hrană din lumea exterioară, tot așa și sufletul moare dacă rămâne doar în natura lui și nu se hrănește cu harul dumnezeiesc cel de viață dătător.

Pentru ca omul cel cu chip dumnezeiesc să poată trăi o viață plină de har și nemuritoare, Domnul cel iubitor de oameni a sădit „pomul vieții în mijlocul raiului"[390]. Mâncând din roadele acestui pom, trupul omului putea rămâne fără boală și nemuritor, fiindcă pomul vieții avea putere dătătoare de viață. Din el puteau mânca numai cei vrednici de viață și nesupuși morții[391]. Sfânta Revelație mărturisește despre aceasta: „Dumnezeu n-a făcut moartea"[392]. „Dumnezeu a zidit pe om spre nestricăciune și l-a făcut după chipul ființei Sale. Iar prin pizma diavolului moartea a intrat în lume."[393] De Dumnezeu înțeleptitul Apostol învață clar că moartea a intrat în lume prin păcat[394]. Sfinții Părinți, precum și Sfânta Revelație unanim învață că omul a fost zidit nemuritor și pentru nemurire[395].

---

[387] Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra gent.* 2, PG 25, col. 8 B; *De incarn. Verbi*, 3. 5. 11.

[388] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, 30, col. 976 A.

[389] Fericitul Augustin, *De civit. Dei*, XIV, 27.

[390] Fc. 2, 9.

[391] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, 11, col. 916 B.

[392] Înț. Sol. 1, 13.

[393] Înț. Sol. 2, 23-24; *cf.* 2 Cor. 5, 5.

[394] Rom. 5, 12; 1 Cor. 15, 21.56.

[395] Sfântul Iustin, *Dialog. cum. Tryph.*, p. 124; Tațian, *Contra Graec.* 7; Sfântul Ilarie, *In Psalm.* 1, n. 13; Fericitul Augustin, *De civit. Dei*, XIII, 15;

Biserica a exprimat credința sobornicească în nemurire a adevărului Revelației la Sinodul din Cartagina:

> Dacă cineva va afirma că primul om, Adam, a fost făcut muritor și chiar dacă ar fi greșit sau nu, ar fi murit cu trupul, adică ar fi ieșit din trup, nu în urma pedepsei pentru păcat, ci după necesitatea naturii, să fie anatema[illegible].

Sfinții Părinți și Învățătorii bisericești au înțeles nemurirea lui Adam după trup nu în sensul că el n-ar fi putut muri după însușirea naturii sale trupești, ci că ar fi putut să nu moară prin minunatul har al lui Dumnezeu. Omul fiind ființă făcută, după fire [κατὰ φύσιν] a fost trecător, mărginit, finit. Însă dacă ar fi rămas în binele dumnezeiesc, el ar fi rămas nemuritor, netrecător, prin harul lui Dumnezeu[illegible]. Ceea ce înseamnă că omul a fost predestinat pentru nemurire, pe care ar fi putut s-o dobândească numai dacă ar fi rămas credincios lui Dumnezeu. Sfântul Teofil spune:

> Dumnezeu nu l-a creat pe om nici nemuritor, nici muritor, ci [...] cu potențial pentru ambele. Adică, dacă ar fi aspirat la cele care duc în nemurire, săvârșind porunca lui Dumnezeu, ar fi primit nemurirea de la El drept răsplată pentru aceasta și ar fi devenit asemănător cu El. Însă dacă s-ar fi întors spre faptele morții, nesupunându-se lui Dumnezeu, el însuși ar deveni pricinuitorul morții sale[illegible].

Fericitul Augustin scrie:

Sfântul Vasile cel Mare, *Homil. quod Deus non est auctor malorum*, 6, 7; Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 45, 8; Sfântul Grigorie de Nyssa, *Omilii catech.*, c. 6; Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Genes.*, hom. 18, 2.

[illegible] Sfântul Atanasie cel Mare, *De incarn. Verbi*, PG 25, coll. 104-105 A.

[illegible] *Ibidem*.

[illegible] *Ad Autolic.* II, 27; *cf.* Atenagora, *Legat. pro christ.* 31.

Până la păcat, trupul omenesc, dintr-un punct de vedere, se putea numi muritor, iar dintr-altul, nemuritor. Muritor, pentru că putea muri [*quia poterat mori*], iar nemuritor, pentru că avea potențialul să nu moară [*quia poterat non mori*]. *A nu putea muri* [*non posse mori*] e un lucru. Astfel au fost create de Dumnezeu unele ființe nemuritoare. Însă *să ai posibilitatea să nu mori* [*posse non mori*] este altceva. Într-o astfel de nemurire a fost creat primul om. Acest lucru i-a fost dat de la pomul vieții, și nu din structura naturii sale [*non de constitutione naturae*]. De aceea, îndată după ce a greșit, a fost despărțit de pomul vieții ca să poată muri [*ut posset mori*]. Pe când dacă n-ar fi greșit, ar fi putut să nu moară [*posset non mori*]. Așadar, el a fost muritor după calitatea trupului său pământesc, iar nemuritor după harul [*beneficio*] Făcătorului[399].

Pentru ca Adam să poată dezvolta puterile sale trupești prin tinderea spre nemurire și fericire, Dumnezeu l-a așezat în „raiul desfătării" ca să-l lucreze și să-l păzească[400]. Iar ca să-și poată dezvolta puterile duhovnicești, prin desăvârșirea cuviincioasă în bunătatea divină, Dumnezeu, corespunzător naturii lui celei asemănătoare cu chipul Lui, i-a dat poruncă să nu mănânce din pomul cunoașterii binelui și al răului: „A dat apoi Domnul Dumnezeu lui Adam poruncă și a zis: «Din toți pomii din rai poți să mănânci, iar din pomul cunoștinței binelui și răului să nu mănânci, căci, în ziua în care vei mânca din el, vei muri negreșit!»"[401]. Sfântul Grigorie Teologul scrie:

Dumnezeu i-a dăruit omului voință liberă, pentru ca prin ea să aleagă Binele, și l-a sălășluit în rai ca să cultive plantele nemuritoare care, probabil, reprezintă gândurile dumnezeiești. El, de asemenea, i-a dat legea [νόμον] ca prilej pentru exersarea

---

[399] *De Genes. ad litteram*, VI, 36; *cf. De civit. Dei*, VIII, 11.

[400] Fc. 2, 15.

[401] Fc. 2, 16-17; *cf.* Rom. 5, 12; 6, 23.

voinței libere. Iar Legea de fapt era porunca ce stabilea roadele pe care le putea mânca, dar de care nu avea voie să se atingă"[illegible].

Sfântul Ioan Damaschinul zice:

> Prin *pomul vieții*[illegible], se poate înțelege acel gând dumnezeiesc pe care îl dobândim prin observarea lumii materiale și calea pe care, sprijiniți de acest gând, urcăm la Patriarhul, Făcătorul și Pricinuitorul tuturor celor existente. De aceea l-a mai numit și *tot pomul*[illegible], indicând că este deplin, nedespărțit și purtător numai al atașamentului de bine. Însă atunci când Dumnezeu spune: „Din tot pomul din rai să mănânci", El parcă spune: „Prin toate făpturile Mele ridică-te la Mine", Făcătorul, și culege din toate un singur rod, pe Mine, viața cea adevărată. Toată făptura să-ți aducă roade, viață și comuniune cu Mine și comuniunea cu Mine să fie temeiul existenței tale. Fiindcă în acest chip vei fi nemuritor"[illegible].

Dând omului în rai o astfel de poruncă, Dumnezeu prin aceasta i-a dat posibilitatea să-și exerseze voința sa liberă în alegerea voluntară, în săvârșirea celor plăcute lui Dumnezeu și în evitarea celor interzise de El. Prin îndeplinirea liberă a acestei porunci dumnezeiești, omul putea dovedi că este vrednic de bogățiile cu care l-a dăruit și l-a înconjurat Dumnezeu. Iar el cu ușurință și bucurie ar fi putut îndeplini această poruncă, întrucât totul din el și din jurul lui a fost sfânt, neprihănit, curat și îl ducea la Dumnezeu. Înțeleptul Isus, fiul lui Sirah, are dreptate atunci când afirmă despre primii oameni: „Dumnezeu după chipul Său l-a făcut. Sfat și limbă, ochi, urechi și inimă a dat omului ca să cugete. Cu știința înțelegerii i-a

---

[illegible] *Omilia* 38, 12, PG 36, col. 324 B.

[illegible] Fc. 2, 9.

[illegible] Fc. 2, 16.

[illegible] *De fid.* II, 11, PG 94, col. 917 BC.

umplut pe oameni și le-a arătat și bune, și rele. Pus-a ochiul Său peste inimile lor, ca să le arate mărimea lucrurilor Sale. Și numele Său cel sfânt vor lăuda, ca să grăiască mărimea lucrurilor Lui. Pusu-le-a știință și legea vieții le-a dat-o moștenire. Legătură veșnică a făcut cu ei și judecățile Sale le-a arătat. Mărimea slavei Sale au văzut ochii lor și mărirea glasului Său a auzit urechea lor"[*]. Folosindu-se de toate aceste privilegii date de Dumnezeu, omul, lucrând cuviincios, ar fi arătat că este vrednic de nemurire, pentru că ar fi existat cu toată ființa sa cu gânduri, sentimente, dorințe și fapte care tânjesc după Dumnezeu. Sfântul Ioan Damaschinul raționează:

> De fapt, omului nu i-ar fi fost de folos să dobândească nemurirea înainte de a fi ispitit și încercat, pentru că, trufindu-se, putea cădea în aceeași osândă a diavolului (1 Tim. 3, 6) care, după căderea sa voluntară, datorită nemuririi sale, s-a întărit în răutate definitiv și fără întoarcere. Pe când îngerii, fiindcă de bunăvoie au ales virtutea, prin har, neclintit s-au întărit în bine. De aceea a fost necesar ca omul să fie încercat mai întâi, ca în încercare, prin păzirea poruncii, să se arate desăvârșit și să primească nemurirea drept răsplată pentru virtute. De fapt omul, fiind după natură la mijloc între Dumnezeu și făptură, dacă ar fi evitat părtinirea spre lucrurile făcute și dacă prin iubire s-ar fi unit cu Dumnezeu, păzind porunca, s-ar fi statornicit neclintit (αμετακίνητον) în bine[*].

Porunca a fost un fel de învățător [τις παιδαγωγία] al sufletului și înfrânare în plăceri [τρυφῆς σωφρόνισμα][*]. Dumnezeu l-a așezat în rai pe omul cel zidit cu chipul Lui și i-a dat legea după care trebuia să viețuiască. Dacă ar fi păzit această

[*] Înț. Sir. 17, 3.5-11.
[*] *De fid.* I, 30, col. 977 BC.
[*] Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 45, 28, PG 36, col. 661 C.

lege și ar fi rămas în bine, ar fi petrecut o viață sănătoasă, bucuroasă și plăcută și ar fi dobândit nemurirea[409]. Viața sufletului cel după chipul lui Dumnezeu constă în contemplarea Lui. Viața lui adevărată constă în comuniunea cu Binele dumnezeiesc. Îndată ce sufletul încetează comunicarea cu Dumnezeu, viața lui adevărată se termină[410]. Sfântul Irineu spune:

> Supunerea față de Dumnezeu este nemurire [ὑποταγὴ Θεοῦ, ἀφθαρσία]. Stăruința în nemurire este slava Celui Nefăcut [...]. Contemplarea lui Dumnezeu zidește nemurirea [ὅρασις Θεοῦ περιποιητικὴ ἀφθαρσίας], iar nemurirea lucrează apropierea de Dumnezeu [ἀφθαρσία δὲ ἐγγὺς ποιεῖ Θεοῦ][411].

Sfântul Grigorie Teologul declară:

> Dacă am fi rămas ceea ce am fost și dacă am fi păzit porunca, am fi devenit ceea ce n-am fost, și de la pomul cunoașterii am fi ajuns la pomul vieții. Ce am fi devenit atunci? Nemuritori și foarte apropiați de Dumnezeu[412].

În rai, Dumnezeu i-a dat lui Adam o astfel de poruncă, prin care de la început i-a arătat ce este cel mai important în viață, supunerea desăvârșită și de bunăvoie față de Făcătorul. Pentru că desăvârșirea cuviincioasă este posibilă numai dacă omul își va conforma voia sa după cea a lui Dumnezeu. Că acest lucru, într-adevăr, este cel mai important pentru om Dumnezeu a mai dovedit și prin faptul că pentru încălcarea poruncii îl amenință cu moartea. Pentru că depărtarea de la voia lui Dumnezeu este moartea sufletului și a trupului uman și

---

[409] Sfântul Atanasie cel Mare, *De incarn. Verbi*, 3, PG 25, col. 101 BC.
[410] Sfântul Grigorie de Nyssa, *De infantibus qui praemat. abripiuntur*.
[411] *Contra haer.* IV, 38, 3.
[412] *Omilia* 44, 4. PG 36, col. 612 AB.

încetarea desăvârșirii teocentrice. În această singură poruncă a fost rezumată legea întreagă, toate celelalte porunci dumnezeiești predate de Sfânta Revelație. Tertulian scrie:

> În legea predată lui Adam, sunt ascunse toate poruncile care mai târziu au fost revelate prin Moise: „Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău, din toată inima ta, din tot sufletul tău și din toată puterea ta!" (Deut. 6, 5); „să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți!" (Lev. 19, 18); „să nu ucizi! Să nu furi! Să nu mărturisești strâmb împotriva aproapelui tău!"(Ieș. 20, 13.15-16); „cinstește pe tatăl tău și pe mama ta!" (Ieș. 20, 12); „să nu poftești cele ce sunt ale aproapelui tău!" (Deut. 5, 21). Așadar, prima lege dată lui Adam in rai este mama tuturor celorlalte porunci dumnezeiești. Adică, dacă Adam și Eva L-ar fi iubit pe Domnul Dumnezeul lor, n-ar fi încălcat poruncile Sale. Dacă și-ar fi iubit aproapele, adică unul pe celălalt, n-ar fi crezut sfatul șarpelui și, prin urmare, in mod direct, nu s-ar fi sinucis pierzând nemurirea prin încălcarea poruncii. N-ar fi comis furtul, gustând in taină din rodul pomului, încercând să se ascundă de la fața lui Dumnezeu. În fine, dacă n-ar fi poftit ceea ce n-a fost al lor, n-ar fi devenit părtașii celui mincinos, adică ai diavolului, crezând că vor deveni dumnezei. În această lege dumnezeiască, primordială și generală, se conțineau toate celelalte porunci ale legii ulterioare, ale celei descoperite la timpul cuvenit[443].

Referitor la însăși natura pomului cunoașterii binelui și a răului, majoritatea Învățătorilor bisericești cred că el a fost adevărat precum și ceilalți pomi din rai, pentru că Sfânta Scriptură spune: „Și a făcut Domnul Dumnezeu să răsară din pământ tot soiul de pomi, plăcuți la vedere și cu roade bune de mâncat; iar în mijlocul raiului era pomul vieții și pomul cunoștinței binelui și răului"[444]. Pornind de la aceste cuvinte sfinte ale Scripturii, Sfântul Teofil scrie:

---

[443] *Adv. Iudaeos*, c. 2.

[444] Fc. 2, 9. Fericitul Teodoret scrie: „Sfânta Scriptură afirmă că și pomul vieții, și pomul cunoașterii binelui și al răului au crescut din pământ

> Pomul cunoașterii după sine a fost minunat, minunat a fost și rodul său. Pentru că nu el a fost letal. El nu era ucigător, precum cred unii, ci încălcarea poruncii[illegible].

El este numit pomul cunoașterii binelui și a răului, deoarece, gustând din el, omul a descoperit binele ascultării și răul împotrivirii voii lui Dumnezeu. Sfântul Ioan Gură de Aur spune:

> Sfânta Scriptură a numit acest pom „pomul cunoașterii binelui și a răului" nu pentru că împărtășea această cunoaștere, ci fiindcă prin el porunca lui Dumnezeu avea să fie păzită sau încălcată. Domnul cel iubitor de oameni, voind de la început să-l înțelepțească pe om și să-i pună în vedere că el are Făcător, a binevoit să-i arate puterea Sa prin această mică poruncă. Domnul i-a încredințat omului toată lumea văzută. L-a lăsat să trăiască în rai și să se folosească de tot ceea ce era acolo. Însă, ca omul să nu fie înșelat cu timpul de gândul că toate cele văzute sunt de sine existente și ca să nu creadă prea mult în demnitatea sa, Dumnezeu i-a poruncit înfrânarea de la un pom, iar pentru încălcarea poruncii a stabilit o pedeapsă grea, ca să știe că e supus Domnului și că dispune de toate celelalte după bunătatea Lui. Însă fiindcă Adam, după neatenția sa mare, a încălcat cu Eva porunca cea primită și a mâncat din pomul numit al cunoașterii binelui și a răului, aceasta nu înseamnă că omul nu a știut până atunci ce este bine și ce rău. A știut, pentru că femeia, vorbind cu șarpele, a zis: „Să nu mâncați din el, ca să nu muriți!". Adică ea a știut că moartea va fi pedeapsa dacă vor călca

---

Așadar, după fire au fost asemănători cu celelalte plante. Precum lemnul crucii este un lemn obișnuit, însă datorită mântuirii care se dobândește prin credința în Cel Ce a fost răstignit pe el se numește mântuitor, tot așa și acești pomi, plante obișnuite, crescute din pământ, însă după porunca lui Dumnezeu unul dintre ei s-a numit pomul vieții, iar celălalt, fiindcă a folosit spre cunoașterea păcatului, s-a numit pomul cunoașterii binelui și al răului" (*In Genes. quaest.* 27).

[illegible] *Ad Autolic.* II, 25.

porunca. Însă pentru că, după ce au mâncat din acel pom, au fost lipsiţi de slava cea de sus şi s-au simţit dezbrăcaţi, de aceea Sfânta Scriptură îl numeşte pomul cunoaşterii binelui şi răului. De fapt el era exerciţiul ascultării sau neascultării. Moartea şi celelalte necazuri de fapt au venit nu din pom, ci din încălcarea poruncii, din neascultare[416].

Sfântul Grigorie Teologul zice:

> În rai, Dumnezeu a dat omului legea ca să se antreneze în libertate. Porunca a fost legea privitoare la ce roade poate folosi şi de care să nu se atingă. Le-a fost poruncit să nu se atingă de pomul cunoaşterii binelui şi răului, care nu a fost sădit din răutate sau din interdicţie sau din pizmă. Dimpotrivă, el a fost bun [καλόν] pentru cei care s-ar fi folosit de el la timpul cuvenit [εὐκαίρως]. După părerea mea, acel pom era contemplarea [θεωρία], accesibilă fără primejdie doar celor care s-au desăvârşit prin experienţă, dar care nu a fost bun pentru cei simpli şi necumpătaţi în dorinţele lor[417].

Pomul cunoaşterii din rai a fost un fel de test, o încercare, un exerciţiu al ascultării sau neascultării umane. De aceea a şi fost numit pomul cunoaşterii binelui şi a răului. Poate că această denumire i-a fost dată întrucât dădea celor care mâncau roadele lui puterea să-şi cunoască propria lor natură. Această cunoaştere este bună pentru cei desăvârşiţi şi întăriţi în contemplarea lui Dumnezeu [ἐν τῇ θείᾳ θεωρίᾳ] şi pentru cei care nu se tem de cădere. Pentru că ei, nevoindu-se stăruitor în această contemplare, au dobândit o anume obişnuinţă. Totuşi nu este bună pentru cei neîncercaţi şi stăpâniţi de dorinţe pătimaşe, întrucât nu sunt statorniciţi în bine şi sunt insuficient de întăriţi în ataşamentul doar de ceea ce este bun[418].

---

[416] *In Genes.*, hom. 16, 6.

[417] *Omilia* 45, 8, PG 36, col. 632 CD; *Omilia* 38, 12, PG 36, col. 324 BC.

[418] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, PG 94, coll. 913 AB; 916 D; 917 A.

După natura sa, pomul cunoașterii binelui și a răului n-a fost cel care a adus moartea. Dimpotrivă, a fost bun precum și toate celelalte făcute de Dumnezeu, doar că l-a ales pe acesta să fie mediul prin care se va dovedi ascultarea omului față de El. Sfântul Irineu spune:

> Omul a dobândit cunoașterea binelui și a răului. E bine să ai ascultare față de Dumnezeu, să crezi în El și să ții porunca Lui. Iar răutatea este moarte. Adică neascultarea de Dumnezeu. Dumnezeu l-a înzestrat pe om cu un suflet minunat ca să cunoască și binele ascultării [*bonum obedientiae*], și răutatea neascultării [*malum inobedientiae*]. Ca ochiul minții, dobândind experiență din amândouă, prin raționament să poată alege lucrul mai bun și ca omul să nu devină niciodată neglijent sau nepăsător față de porunca lui Dumnezeu. Și aflând prin experiență că răutatea este cea care îl lipsește de viață, adică neascultarea față de Dumnezeu, pe care niciodată și nicidecum nu a trebuit s-o guste. De asemenea, știind că binele, adică ascultarea de Dumnezeu, este ceea ce menține viața, el trebuia sârguincios și cu cea mai mare atenție să-l păzească și să-l îngrijească[419].

Explicând gândul lui Dumnezeu, Fericitul Augustin spune:

> Pomul cunoașterii este bun, dar să nu te atingi de el. De ce? Pentru că Eu sunt Dumnezeu, iar tu slugă! Iată toată cauza. Dacă pricina ți se pare mică, înseamnă că tu nu vrei să fii slugă. Dar ce este mai de folos pentru tine decât să fii supus Domnului? Și cum vei fi supus Domnului, dacă nu vei fi supus poruncii Sale?[420]

În porunca cea mică a fost exprimată toată voia lui Dumnezeu despre existența omului în rai, „iar voia lui Dumnezeu este constituția și legea cea mai desăvârșită”[421].

---

[419] *Contra haer.* IV, 39, 1.

[420] *Tract. in Psalm.* 70; *De civit. Dei* XIII, 20; XIV, 12.

[421] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, 12, PG 94, col. 920 A.

Viețuind în rai într-o armonie negrăită, prin voia lui Dumnezeu, primii oameni creșteau dintr-o bunătate într-alta, dintr-o vedenie dumnezeiască într-alta, dintr-o desăvârșire într-alta, dintr-o bucurie într-alta. Au sporit din fericire în fericire, necontenit aspirând cu toată ființa lor, cea care tânjește după Dumnezeu, la cel mai înalt vârf, la Dumnezeu și Domnul Cel în Trei străluciri.

36. *Păcatul strămoșesc, cauzele și consecințele lui*

Protopărinții noștri n-au rămas în starea dreptății, neprihănirii, sfințeniei și fericirii primordiale inițiale, ci, încălcând porunca lui Dumnezeu, au apostaziat de la El, de la lumină, de la viață și au căzut în păcat, în întuneric, în moarte. Eva cea fără de păcat s-a lăsat înșelată de șarpele viclean. Înșelarea a fost realizată artistic, îndulcită de o naivitate aparentă. Pornind de la întrebarea care parcă exprimă îndoiala că porunca lui Dumnezeu există, șarpele Îl acuză pe Dumnezeu deschis, Îi atribuie pizmă, afirmând împotriva Lui că mâncarea fructului interzis îi va face pe oameni fără de păcat și atotștiutori și vor deveni dumnezei. Propunerea smintitoare a șarpelui a provocat în sufletul Evei fierberea trufiei, care s-a transformat repede într-o dispoziție potrivnică lui Dumnezeu, în mrejele căreia Eva se lasă prinsă cu curiozitate și cu bună știință încalcă porunca lui Dumnezeu. La rândul ei, femeia și-a convins bărbatul să-i urmeze, iar el de bunăvoie mănâncă din fructul interzis. Sfânta Revelație descrie astfel acest eveniment: „Șarpele însă era cel mai șiret dintre toate fiarele de pe pământ, pe care le făcuse Domnul Dumnezeu. Și a zis șarpele către femeie: «Dumnezeu a zis El, oare, să nu mâncați roade din orice pom din rai?». Iar femeia a zis către șarpe: «Roade din pomii raiului putem

să mâncăm. Numai din rodul pomului celui din mijlocul raiului ne-a zis Dumnezeu: 'Să nu mâncați din el, nici să vă atingeți de el, ca să nu muriți!'». Atunci șarpele a zis către femeie: «Nu, nu veți muri! Dar Dumnezeu știe că în ziua în care veți mânca din el vi se vor deschide ochii și veți fi ca Dumnezeu [ὡς θεοὶ], cunoscând binele și răul». De aceea femeia, socotind că rodul pomului este bun de mâncat și plăcut ochilor la vedere și vrednic de dorit, pentru că dă știință, a luat din el și a mâncat și a dat bărbatului său și a mâncat și el"[422].

Această relatare biblică arată clar că șarpele este cauza primă, principală și provocatoare a căderii protopărinților noștri. Prin urmare, el este născocitorul, zămislitorul și provocatorul păcatului și al răului în lumea cea văzută. Însă nu șarpele în sine, deoarece și el, ca făptură a Făcătorului cel bun, trebuia să fie bun[423], ci ca mijlocitor în care s-a ascuns diavolul și a vorbit din el, L-a clevetit pe Dumnezeu, a îndemnat-o pe Eva spre rău. Faptul că diavolul s-a ascuns în șarpe se vede clar și în alte locuri din Sfânta Scriptură, precum: „Și a fost aruncat balaurul cel mare, șarpele de demult, care se cheamă diavol și satana, cel ce înșală pe toată lumea, aruncat a fost pe pământ și îngerii lui au fost aruncați cu el"[424]. „Diavolul de la început, a fost ucigător de oameni"[425]; „prin pizma diavolului moartea a intrat în lume"[426]; „șarpele a amăgit pe Eva în viclenia lui"[427]; „de la femeie este începutul păcatului și prin ea toți murim"[428]. Originea răului și a păcatului este diavolul. De aceea orice păcat omenesc, nu numai cel dintâi, în esența sa își are originea de la diavol ca provocator al tuturor răutăților. Între

[422] Fc. 3, 1-6.
[423] *Cf.* Fc. 1, 31.
[424] Apoc. 12, 9; *cf.* 20, 2.
[425] In 8, 44.
[426] Înț. Sol. 2, 24.
[427] 2 Cor. 11, 3.
[428] Înț. Sir. 25, 27; *cf.* 1 Tim. 2, 14.

păcătos şi diavol există o tainică înrudire genetică, de aceea Apostolul cel de Dumnezeu inspirat spune: „Cine săvârşeşte păcatul este de la diavolul [ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν], pentru că de la început diavolul păcătuieşte [ὅτι ἀπ᾽ ἀρχῆς ὁ διάβολος ἁμαρτάνει]"[429].

Cu acest adevăr al Sfintei Scripturi despre originea şi cauza păcatului şi răului în lume este pătruns sufletul Sfintei Revelaţii. Aşa precum pizmuirea diavolului faţă de Dumnezeu a fost cauza căderii sale din cer, la fel şi pizmuirea sa faţă de om, fiinţa lui Dumnezeu purtătoare a chipului Lui, a fost pricina pierzaniei primilor oameni. Sfântul Ioan Gură de Aur spune:

> Cuvintele şarpelui trebuie socotite că sunt ale diavolului, care spre această amăgire a fost îndemnat de pizmuirea sa. El s-a folosit de acest animal ca de un mijloc potrivit, ca ascunzând amăgirea sa în momeală, mai întâi s-o înşele pe femeie, iar apoi, cu ajutorul ei, şi pe cel întâi zidit[430].

Sfântul Irineu scrie:

> Diavolul a căzut de la Dumnezeu prin pizmuire şi fiind înger căzut, de aceea poate face numai ceea ce a lucrat de la început: ademenirea şi înşelarea raţiunii omului spre încălcarea poruncilor lui Dumnezeu, precum şi întunecarea treptată a inimii sale[431].

Sfântul Grigorie de Nyssa spune:

---

[429] 1 In 3, 8.

[430] *In Genes.*, hom. 16, 2; *cf. ibidem*, 16, 1, hom. 17, 5; 17, 6; 17, 7; Fericitul Augustin, *De genes. ad litt.* XI, 34; *De civit. Dei* XIV, 11, 2. Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, 10.

[431] *Contra haer.* V, 24, 4 şi 3; *cf.* Sfântul Iustin, *Dialog cum. Tryph.*, c. 103; Sfântul Ambrozie, *De paradis.*, c. 1, 9.

> Pizmuirea diavolului și înclinarea spre păcat, care se naște din aceasta, a devenit calea spre toate răutățile ulterioare. Pentru că atunci când a căzut de la bine, el a născocit în sine pizmuirea și pentru prima dată a creat înclinația spre rău. Asemenea bolovanului căzut din vârful muntelui, care din cauza greutății sale se rostogolește în jos, el a rupt legăturile primordiale și firești cu binele și cu toată greutatea sa înclină spre păcat, de bunăvoie tras ca de o povară, ajungând astfel la limita extremă a ticăloșiei. Și pentru că puterea rațională, primită de la Făcătorul, ca să lucreze împreună în bine, a transformat-o în instrumentul pentru descoperirea planurilor răutăcioase, de aceea el s-a apropiat de om cu vicleșug și cu amăgire și l-a convins ca singur să-și provoace moartea, devenind sinucigaș[432].

Fără îndoială, diavolul este creatorul păcatului, iar șarpele a fost doar instrumentul său:

> Satana înșelătorul, lucrând prin șarpe ca printr-o unealtă, m-a amăgit prin mâncare[433].

Altă cauză, sau mai bine zis împreună-cauză, a căderii protopărinților noștri a fost voința lor liberă, fapt evidențiat în relatarea biblică. Chiar dacă a căzut după amăgirea Satanei, Eva n-a căzut pentru că a fost nevoită, ci pentru că a vrut. Încălcarea poruncii i-a fost propusă și nu impusă. Ea a procedat după propunerea Satanei abia după ce mai întâi, conștient și de bunăvoie, cu tot sufletul său și-a însușit propunerea lui. Fiindcă la aceasta a participat și cu sufletul, și cu trupul. A studiat fructul din pom, a văzut că este bun de mâncat, plăcut ochilor la vedere, minunat datorită cunoașterii și abia atunci a luat decizia să-l culeagă și să mănânce din el. Precum Eva, așa a procedat și Adam. Precum șarpele a convins-o pe Eva să guste

---

[432] *Omilia catech.* c. 6.

[433] Stihiră la *Doamne, strigat-am*, Duminica lăsatului sec de brânză.

din fructul interzis şi n-a obligat-o, pentru că nu putea, aşa a procedat şi Eva cu Adam. El putea să nu primească fructul pe care i l-a oferit Eva, însă n-a procedat aşa, ci de bunăvoie a încălcat porunca lui Dumnezeu[illegible]. Prin pizmuirea diavolului şi prin amăgirea femeii, omul a uitat de porunca primită, a gustat din rodul amar şi a fost învins de păcat[illegible]. Răutatea a fost zămislită în şarpe, adică diavolul. Prin ispitirea şarpelui, a fost biruită femeia, apoi, prin femeie, şi bărbatul. Prin urmare, răutatea a primit fiinţă prin cei trei[illegible]. Şi bărbatul, şi femeia au participat la căderea lor într-o libertate deplină. Fiindcă în afara voinţei libere păcatul şi răutatea nu există[illegible]. Dacă primii oameni n-ar fi căzut de bunăvoie, nimeni nu i-ar fi putut obliga la aceasta[illegible]. Diavolul doar îndeamnă la păcat, nu obligă, întrucât nu are putere pentru aceasta[illegible].

37. *Esenţa şi importanţa păcatului primordial*

Păcatul protopărinţilor noştri este un fapt infinit de important şi determinant, fiindcă prin el a fost deranjată toată relaţia, de Dumnezeu dată, a omului cu Dumnezeu şi cu lumea. Până la cădere, întreaga viaţă a protopărinţilor noştri era întemeiată pe rânduiala dumnezeiesc-omenească. Adică Dumnezeu a fost totul în toate şi ei simţeau, cunoşteau şi primeau aceasta bucuroşi şi încântaţi. Dumnezeu le descoperea voia Sa

---

[illegible] Fc. 3, 6.17.

[illegible] Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 45, 8, PG 36, col. 633 A; *cf.* Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Genes.*, hom. 17, 4.

[illegible] Sfântul Grigorie de Nyssa, *In Christi resurrect.*, hom. 1.

[illegible] *Idem*, *Omilia catech.*, c. 7; *cf.* Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Genes.*, hom. 17, 5.

[illegible] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Ad Stagyrium* 1, 5.

[illegible] Sfântul Macarie cel Mare, *De custodia cordis* 12; *cf.* *De libert. mentis*, 3.

nemijlocit și se supuneau acesteia conștient și benevol. Dumnezeu îi îndruma în toate și ei Îi urmau Lui bucuroși și cu toată ființa lor. Prin cădere, rânduiala dumnezeiesc-omenească a vieții a fost stricată și lepădată și a fost însușită cea diabolic-omenească. Pentru că, prin încălcarea benevolă a poruncii lui Dumnezeu, primii oameni au declarat că vor să atingă desăvârșirea dumnezeiască, să devină „ca Dumnezeu", însă nu cu ajutorul lui Dumnezeu, ci cu al diavolului. Adică în lipsa lui Dumnezeu, fără de El, împotriva Lui. Toată viața lor, până la cădere, a constat în plinirea voinței lui Dumnezeu, de bunăvoie și cu harul. În aceasta a fost toată legea vieții, fiindcă în aceasta era toată legea dumnezeiască dată oamenilor. Prin încălcarea poruncii lui Dumnezeu, adică a voinței Lui, primii oameni au încălcat legea și au nelegiuit, întrucât păcatul este nelegiuire [ἡ ἁμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία][440]. Legea lui Dumnezeu, adică bunătatea, slujirea ei, trăirea în ea, a fost înlocuită cu legea diavolului, răutatea, slujirea ei și trăirea în ea. Porunca lui Dumnezeu este legea, fiindcă exprimă voia Bunului și Preabunului Dumnezeu. Încălcarea acestei porunci este păcat și apare ca încălcare a legii lui Dumnezeu, ca nelegiuire[441]. Prin neascultarea de Dumnezeu, care s-a manifestat prin săvârșirea voii diavolului, primii oamenii de bunăvoie au apostaziat de la Dumnezeu și s-au alăturat diavolului. S-au adus pe ei în păcat și au adus păcatul în ei[442], iar prin aceasta au stricat din temelie toată legea morală a lui Dumnezeu, care nu este altceva decât voia Sa. Iar aceasta solicită de la om ascultarea lui conștientă și benevolă și supunerea nesilită. Fericitul Augustin declară:

> Să nu creadă nimeni că păcatul primilor oameni a fost mic și ușor, că a constat doar în mâncarea fructului din pom.

---

[440] I In 3, 4.
[441] *Cf.* Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* IV, 22, PG 94, col. 1197 C.
[442] *Cf.* Rom. 5, 19.

> Mâncarea unui fruct bun și nedăunător, doar interzis. Prin poruncă s-a cerut ascultare. Virtutea care este mama și ocrotitorul tuturor virtuților ființelor raționale[443].

De fapt, păcatul primordial înseamnă lepădarea omului de scopul vieții, cel stabilit de Dumnezeu, care este asemănarea cu El prin faptul că sufletul omului este purtător al Chipului Lui, și înlocuirea acestuia prin asemănarea cu diavolul. Întrucât prin păcat oamenii au mutat centrul vieții lor din natura și realitatea cele cu chip dumnezeiesc, într-o realitate în afara lui Dumnezeu. Din ființă în neființă, din viață în moarte, ei s-au înstrăinat de Dumnezeu și s-au rătăcit în depărtarea întunecată și neumblată a valorilor și realităților fictive, fiindcă păcatul i-a aruncat departe de Dumnezeu[444]. După cuvintele Sfântului Atanasie cel Mare:

> Oamenii, creați de Dumnezeu spre nemurire și spre desăvârșirea cuviincioasă, s-au abătut de la această cale, s-au oprit în rău și au devenit muritori. Încât încălcarea poruncii i-a întors din ființă la neființă, din viață la moarte[445].

Prin păcat, sufletul s-a înstrăinat de sine, de chipul său dumnezeiesc și a devenit străin de el însuși [ἔξω ἑαυτῆς γενομένη][446]. A închis ochiul prin care Îl putea vedea pe Dumnezeu, singur a inventat răul și a îndreptat lucrarea sa spre acesta, crezând că face ceva, de fapt a bâjbâit prin întuneric și prin putreziciune[447]. Prin păcat, firea omenească s-a lepădat

---

443 *De civit. Dei* XIV, 12; *cf. In. Psalm.* 71.

444 „Departe de la Dumnezeu păcatul m-a lepădat pe mine", tânguiește sufletul drept-credincios, în rugăciunea către îngerul său păzitor (*Canonul îngerului păzitor*, cântarea a 4-a).

445 *De incarn. Verbi* 4, PG 25, col. 104 BC.

446 *Idem, Contra gent.* 8, PG 25, col. 16 CD.

447 *Ibidem*, 7, PG 25, col. 16 AC; *cf.* Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Catech.* II, 1.

de Dumnezeu [ἀποστροφῇ τοῦ Θεοῦ] şi s-a găsit în afara apropierii lui Dumnezeu [ἔξω τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος][illegible].

În esenţa sa, păcatul este împotriva firii şi nefiresc, pentru că în firea cea creată de Dumnezeu n-a fost răutate, ci ea a apărut în voinţa liberă a unor fiinţe. De aceea el apare ca abatere de la firea cea creată de Dumnezeu şi ca răzbunare împotriva ei. Sfântul Ioan Damaschinul zice:

> Răul nu este altceva decât deviere de la cele fireşti spre cele nefireşti [ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν παραδρομή]. Pentru că în fire nu este nimic rău [οὐδὲν γὰρ κακὸν κατὰ φύσιν]. Dumnezeu „toate câte a făcut, erau *bune foarte*" (Fc. 1, 31). Toate cele care rămân în starea în care au fost făcute sunt foarte bune. Însă cele care, din propria lor voinţă, se abat de la cele fireşti [ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν] şi se întorc spre cele contra firii [εἰς τὸ παρὰ φύσιν] se află în rău. Răutatea nu este o esenţă dată de Dumnezeu, sau o însuşire a esenţei, ci abatere benevolă [ἑκουσίως] de la cele fireşti la cele *împotriva* firii, ceea ce de fapt este păcatul. Păcatul este născocire a voinţei libere diavoleşti [τῆς αὐτεξουσίου γνώμης τοῦ διαβόλου εὕρημα]. Prin urmare, diavolul este rău [κακός]. Chipul după care a fost creat a fost bun, şi nu rău. Întrucât Făcătorul l-a făcut înger luminos, strălucitor, raţional şi liber. Totuşi el, din propria sa voinţă [ἑκουσίως], s-a abătut de la virtuţile fireşti şi s-a trezit în întunericul răutăţii, depărtându-se de la Dumnezeu, Singurul Bun, Dătător de viaţă şi de lumină. Pentru că orice bine prin El devine bine. Însă cu cât se depărtează de El prin propria sa voinţă, nu după loc [γνώμῃ, οὐ γὰρ τόπῳ], cu atât devine rău[illegible].

Cu cât porunca lui Dumnezeu a fost mai uşoară, mai clară şi mai precisă, cu atât păcatul primordial a fost mai decisiv pentru soarta omului. Primii oameni o puteau îndeplini fără

[illegible] Sfântul Chiril al Alexandriei, *In Psalm.* 50, v. 13; *In Psalm.* 78, v. 8.
[illegible] *De fid.* IV, 20, PG 94, col. 1196 BD; *cf. ibidem*, II, 30; II, 4.

osteneală, deoarece Dumnezeu i-a așezat în rai, unde se desfătau de splendoarea tuturor celor văzute și se hrăneau cu roadele dătătoare de viață din toți pomii, în afara pomului cunoașterii binelui și răului[450]. Și mai mult, ei au fost cu totul curați și neprihăniți, astfel că nimic din interiorul lor nu-i îndemna spre păcat. Puterile lor duhovnicești au fost proaspete, pline de harul atotputernic al lui Dumnezeu[451]. Dacă doreau, cu puțin efort puteau refuza propunerea ispititorului, se puteau statornici în bine și puteau rămâne în veci fără prihană, sfinți, nemuritori și fericiți. În afară de aceasta, cuvântul lui Dumnezeu a fost clar, că vor „muri cu moarte” dacă vor gusta din fructul interzis.

De fapt, păcatul primordial, în germene, conține toate celelalte păcate, toată legea, toată esența, metafizica, genealogia, ontologia și fenomenologia lor. În principiu, în păcatul primordial s-a descoperit esența oricărui păcat, începutul, natura, alfa și omega păcatului. Esența păcatului, diavolesc sau omenesc, este neascultarea de Dumnezeu, Binele absolut și Făcătorul a tot ceea ce este bun. Pricina acestei neascultări este semeția egoistă. Fericitul Augustin remarcă:

> Diavolul nu l-ar fi putut ademeni pe om spre păcat, dacă în acesta n-ar fi apărut iubirea de sine[452].

Sfântul Ioan Gură de Aur spune:

> Semeția este apogeul răutății. Nimic altceva nu-I este atât de dezgustător lui Dumnezeu precum semeția. De aceea El de la început toate așa le-a rânduit ca să nimicească această

[450] *Cf.* Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Genes.*, hom. 14, 3, hom. 17, 4, Fericitul Teodoret, *In Genes.*, quaest. 38.

[451] *Cf.* Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Genes.*, hom. 15, 4; hom. 16, 6.

[452] *De civit. Dei*, XIV, 13, 2; 11, 2; 13, 1; *De Genes. ad litt.*, XI, 39; cf. Sfântul Ambrozie, *In Psalm.* 118, *Sermo* VII, 8.

patimă in noi. Din cauza semeției, noi am devenit muritori și trăim in tristețe și necaz. Din cauza semeției, viața noastră trece in suferințe și chinuri, impovărată de muncă neîntreruptă. Primul om a căzut in păcat din semeție, voind să fie asemenea lui Dumnezeu[443].

Păcatul strămoșesc este ca un centru nervos în care se scurg toți nervii tuturor păcatelor. De aceea, după cuvintele Fericitului Augustin, el este „apostazia de negrăit" [*ineffabilis apostasia*].

> Aceasta este semeția, deoarece omul a voit mai mult să fie supus sieși decât lui Dumnezeu. Aceasta este profanarea sfințeniei, fiindcă n-a crezut în Dumnezeu[444]. Aceasta este omuciderea, fiindcă s-a supus pe sine morții. Aceasta este desfrânarea duhovnicească, întrucât la indemnul șarpelui neprihănirea sufletului a fost intinată. Aceasta este furtul, pentru că s-a atins de fructul interzis. Aceasta este iubirea de îmbogățire, pentru ca a dorit mai mult decât i-a fost de folos.[445]

În încălcarea poruncii lui Dumnezeu in rai, Tertulian vede încălcarea tuturor poruncilor Decalogului. Tot el mai spune:

> Dacă Adam și Eva L-ar fi iubit pe Domnul Dumnezeul lor, n-ar fi încălcat porunca Sa. Dacă și-ar fi iubit aproapele, adică unul pe celălalt, n-ar fi crezut in indemnul șarpelui și, imediat după aceea, nu s-ar fi sinucis pierzând nemurirea prin încălcarea poruncii. N-ar fi furat, gustând pe ascuns din rodul pomului, incercând să se ascundă de la fața lui Dumnezeu. N-ar fi devenit tovarăși mincinosului, adică diavolului, dacă n-ar fi crezut că vor deveni dumnezei, astfel jignindu-L pe Dumnezeu,

[443] Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Matth.*, hom. 65, 6.
[444] *Cf.* Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Genes.*, hom. 16, 4.
[445] Fericitul Augustin, *Enchirid.*, c. 45.

Tatăl lor, Care i-a făcut din țărâna pământului. În fine, dacă n-ar fi dorit ce n-a fost al lor, n-ar fi gustat din fructul interzis[399].

Dacă păcatul strămoșesc n-ar fi fost mama tuturor păcatelor ulterioare, dacă n-ar fi provocat astfel de consecințe devastatoare și teribile, nu l-ar fi stârnit pe Atotdreptul Judecător, Dumnezeul dragostei și iubirii de oameni, astfel să-i pedepsească pe protopărinții noștri și pe urmașii lor.

> Prin porunca lui Dumnezeu a fost interzisă doar mâncarea din pom, de aceea păcatul pare ușor. Însă cât de greu a fost pentru Cel Care nu Se poate înșela, reiese evident din asprimea pedepsei.[400]

38. *Consecințele păcatului primordial asupra protopărinților*

Păcatul protopărinților noștri Adam și Eva se numește primordial deoarece a apărut la primul neam de oameni și pentru că a fost primul păcat în lumea omenească. Chiar dacă fapta a fost de scurtă durată, ea a provocat consecințe grave și dăunătoare asupra firii spirituale și materiale a protopărinților noștri, precum și asupra întregii naturi văzute în general. Prin păcatul lor, protopărinții l-au adus pe diavol în viața lor și i-au dat loc în natura cea creată de Dumnezeu și asemănătoare chipului Lui. Așadar, în natura lui, păcatul a devenit principiul constructiv, împotriva firii, potrivnic lui Dumnezeu, iubitor de răutate și diavolocentric. Conform cuvintelor Sfântului Ioan Damaschinul:

---

[399] *Adversus Iudaeos*, c. 2.

[400] Fericitul Augustin, *Contra Julian.*, VI, c. 23.

> După ce a încălcat porunca lui Dumnezeu, omul a fost lipsit de har, a pierdut încrederea lui Dumnezeu, s-a acoperit cu cruzimea vieții chinuitoare (aceasta este însemnătatea frunzelor de smochin). S-a îmbrăcat în mortalitate, adică în mortalitatea și grosolănia trupului (aceasta este însemnătatea îmbrăcării în piele). Și după dreapta judecată a lui Dumnezeu a fost izgonit din rai, osândit la moarte, devenind supus stricăciunii.[illegible]

Încălcând porunca lui Dumnezeu, Adam s-a lepădat cu mintea de Dumnezeu și s-a întors spre făptură. Fiind nepătimitor, a devenit pătimitor și a întors dragostea sa de la Dumnezeu spre făptură și spre stricăciune[illegible]. Cu alte cuvinte, consecința căderii protopărinților noștri a fost pervertirea firii lor și, prin aceasta și în aceasta, moartea lor.

Prin căderea în păcat de bunăvoie și egoistă, omul s-a lipsit pe sine de comunicarea nemijlocită și harică cu Dumnezeu, cea care îi întărea sufletul pe calea desăvârșirii sale bineplăcute lui Dumnezeu. Prin aceasta omul s-a osândit pe sine la moarte dublă, trupească și duhovnicească. Trupească, cea care apare atunci când trupul se lipsește de sufletul care îl însuflețește, și duhovnicească, cea care apare atunci când sufletul se lipsește de harul lui Dumnezeu, cel care îl însuflețește cu o viață duhovnicească mai înaltă.

> Precum trupul moare atunci când sufletul îl lasă fără puterea sa [τῆς οἰκείας ἐνεργείας], așa și sufletul moare atunci când Duhul Sfânt îl lasă fără puterea Lui [τῆς οἰκείας ἐνεργείας].[illegible]

[illegible] *De fid.* III, 1, col. 981 A; Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Genes.*, hom. 16, 5; hom. 18, 1.

[illegible] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, 30, PG 94, col. 977 CD.

[illegible] Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Ephes.*, hom. 18, 3.

Moartea trupului se distinge de cea a sufletului, deoarece după moarte trupul se descompune. Însă sufletul nu se descompune după moartea prin păcat, ci se lipsește de sfințenia duhovnicească, de tânjirea după Dumnezeu, de bucurie și de fericire și rămâne în starea de întuneric, întristare și suferință, trăind neîncetat cu sine și din sine, ceea ce deseori înseamnă cu păcatul și din păcat. Fără îndoială, păcatul strică identitatea sufletului, îl descompune, îl distruge, deoarece îi perturbă, îi alterează și îi mutilează constituția sa creată de Dumnezeu, îl face incapabil să împlinească scopul care i-a fost rânduit de Dumnezeu; devine, astfel, un suflet mort și un trup mort. De aceea Sfântul Grigorie Teologul are dreptate când zice:

> Există o moarte, păcatul! Pentru că păcatul este distrugerea sufletului[461].

Odată ce păcatul a intrat în suflet, l-a pângărit, l-a făcut muritor. De aceea moartea duhovnicească se numește și „stricăciunea păcatului" [φθορά]. Îndată ce păcatul, „boldul morții"[462], se înfige în sufletul omenesc, îl inundă și răspândește în el otrava morții. Pe măsură ce otrava păcatului se întinde în firea omenească, omul se depărtează de la Dumnezeu, Care este viața și izvorul oricărei vieți, și se afundă în moarte.

> Adam, după ce a greșit din cauza dorinței rele [διὰ μοχθηρὰν προαίρεσιν], a murit îndată din pricina păcatului. Plata păcatului este moartea (Rom. 6, 23). Cu cât s-a depărtat de viață, cu atât s-a apropiat de moarte. Pentru că Dumnezeu este viață, iar lipsirea de viață, moarte. Așadar, după cuvintele Sfintei Scripturi, Adam, prin depărtarea de la Dumnezeu, singur și-a pregătit moartea: „Că iată, cei ce se îndepărtează de Tine vor pieri" (Ps. 72, 27).[463]

[461] Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 18, 42, PG 35, col. 1041 A.
[462] 1 Cor. 15, 56.
[463] Sfântul Vasile cel Mare, *Quod Deus non est auctor malor.* 7; cf. Tațian, *Omilia ad Graec.*, c. 2.

Moartea duhovnicească a protopărinților noștri a apărut imediat după căderea în păcat, iar cea trupească mai târziu. Sfântul Ioan Gură de Aur ne spune:

> Chiar dacă Adam și Eva au mai trăit mulți ani după ce au gustat din rodul pomului cunoașterii binelui și a răului, aceasta nu înseamnă că nu s-au îndeplinit cuvintele lui Dumnezeu: „În ziua în care vei mânca din el, vei muri negreșit!". Deoarece, din clipa când au auzit: „Pământ ești și în pământ vei merge", au fost osândiți la moarte, au devenit muritori și se poate spune că au murit[illegible].

Sfântul Grigorie de Nyssa afirmă:

> De fapt, sufletul protopărinților noștri a murit înaintea trupului. Pentru că neascultarea este păcatul nu al trupului, ci al voinței. Iar voința este proprie sufletului, din care a și început toată pustiirea firii noastre. Păcatul nu este altceva decât depărtarea de la Dumnezeu, Cel care este singura și adevărata viață. Primul om a trăit mulți ani după neascultarea sa, după păcat, ceea ce nu înseamnă că Dumnezeu a mințit când a spus: „În ziua în care vei gusta din el, vei muri". Deoarece, prin însăși depărtarea omului de viața cea adevărată, osândirea sa la moarte a fost confirmată în aceeași zi[illegible].

Schimbarea devastatoare și pustiitoare care a apărut prin păcat în toată viața duhovnicească a protopărinților a cuprins și toate puterile sufletești și s-a reflectat în ei prin urâciunea ei potrivnică lui Dumnezeu. Vătămarea prin păcat a firii duhovnicești a omului s-a manifestat, mai întâi, în întunecarea minții, adică ochiul sufletului. Prin căderea în păcat, mintea a pierdut înțelepciunea, perspicacitatea, clarviziunea, avântul

---

[illegible] *In Genes.*, hom. 17, 9.
[illegible] *Contra Eunom.*, lib. II, 13.

și tânjirea după Dumnezeu, pe care le-a avut până atunci. În ea s-a întunecat și însăși cunoașterea atotprezenței lui Dumnezeu. Lucru care este evident în încercarea protopărinților căzuți de a se ascunde de Dumnezeu Care pe toate le vede și pe toate le cunoaște[446] și să prezinte mincinos participarea lor în păcat[447]. Sfântul Ioan Gură de Aur zice:

> Nu este nimic mai rău decât păcatul,

și adaugă:

> el nu numai că ne umple de rușine, ci pe cei chibzuiți și deosebiți printr-o mare înțelepciune îi face nebuni. Privește la ce fel de nebunie a ajuns cel care până acum se deosebea printr-o mare înțelepciune. [...] „Iar când au auzit glasul Domnului Dumnezeu, Care umbla prin rai, în răcoarea serii, s-au ascuns Adam și femeia lui de la fața Domnului Dumnezeu printre pomii raiului." Ce fel de nebunie este să vrei să te ascunzi de Dumnezeu, Cel care este prezent pretutindeni, de Făcătorul, Care pe toate din nimic le-a făcut, Care le știe pe cele ascunse, Care a zidit inimile oamenilor, Care știe toate faptele lor, „Care cercetează inimile și măruntaiele, și știe toate mișcările inimii"[448].

Prin păcat, mintea protopărinților noștri s-a lepădat de Făcătorul și s-a întors spre făptură. Fiind teocentrică, a devenit egocentrică. S-a lăsat gândurilor păcătoase și a fost înrobită de zgârcenie și de mândrie.

> Încălcând porunca lui Dumnezeu, omul a căzut în gânduri păcătoase. Nu pentru că Dumnezeu a creat gândurile care îl înrobesc, ci pentru că diavolul le-a semănat cu vicleșug în firea

[446] Fc. 3, 8.
[447] Fc. 3, 12-13.
[448] *In Genes.*, hom. 17, 2.

> rațională a omului [τη λογικη φυσει του ανθρωπου] și ea a devenit păcătoasă și lepădată de El. Astfel diavolul, în firea omenească, a instituit „legea păcatului" [νομον αμαρτιας] și moartea stăpânește prin fapta păcatului.[illegible]

Așadar, păcatul astfel influențează mintea, încât ea naște și produce din sine gânduri păcătoase, rele, imputite, putrezite, muritoare, și ține gândul omului în hotarul celor muritoare, trecătoare, vremelnice, nelăsându-l să se înalțe la nemurirea dumnezeiască, să devină veșnic și netrecător.

Prin păcat a fost vătămată, slăbită, stricată și voința protopărinților noștri. Ea a pierdut sfințenia, dragostea de Dumnezeu și tânjirea după El, cea de la început, și a devenit răutăcioasă și iubitoare de păcat, și de aceea înclină mai mult spre rău decât spre bine. Îndată după cădere, în protopărinții noștri apare și se descoperă și înclinația spre minciună. Eva a dat vina pe șarpe, Adam pe Eva, chiar și pe Dumnezeu, Cel care i-a dat-o[illegible]. Prin călcarea poruncii lui Dumnezeu, păcatul s-a întins prin sufletul omului și diavolul a întemeiat în el legea păcatului și a morții[illegible]. De aceea omul, prin dorințele sale, înclină mai mult spre cele păcătoase și muritoare. Sfântul Ioan Damaschinul zice:

> Dumnezeu este bun și preabun. La fel este și voia Sa. Fiindcă ceea ce El dorește este bine, iar porunca ce învață aceasta este legea, pe care oamenii păzind-o, rămân în lumină. Iar încălcarea poruncii este păcat. Acesta provine de la îndemnul, convingerea și provocarea diavolului și de la acceptarea acestei propuneri de bunăvoie. De aceea și păcatul se numește lege[illegible].

[illegible] Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra Apollinar.*, lib. II, 6, PG 26, col. 1141 A.

[illegible] Fc. 3, 12-13.

[illegible] Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra Apollinar.*, lib. II, 6, PG 26, col. 1141 A.

[illegible] *De fid.* IV, 22, PG 94, coll. 1197-1200 A.

Prin păcat, protopărinții noștri și-au întinat și și-au pângărit inima lor. Ea a pierdut curăția și neprihănirea de la început. Sentimentul de iubire față de Dumnezeu a fost suprimat de sentimentul de frică față de El[67]. Inima s-a predat pornirilor neraționale și dorințelor pătimașe. Astfel, ochiul prin care protopărinții noștri Îl vedeau pe Dumnezeu a orbit, fiindcă păcatul a acoperit inima ca o murdărie, iar ea Îl poate vedea pe Dumnezeu numai când este curată și sfântă[68].

Deranjarea, întunecarea, mâhnirea, slăbirea, pe care păcatul strămoșesc le-a provocat în firea duhovnicească a omului se pot numi pe scurt: deranjament, vătămare, întunecare, desfigurare a chipului lui Dumnezeu în om. Pentru că păcatul a întunecat, a urâțit, a desfigurat chipul minunat al lui Dumnezeu în sufletul primului om. Sfântul Vasile cel Mare zice:

> Omul este zidit după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, însă păcatul a desfigurat frumusețea chipului [τὸ κάλλος τῆς εἰκόνος ἠχρείωσεν], strecurând în suflet pofte pătimașe[69].

După învățătura Sfântului Ioan Gură de Aur,

> cât timp Adam nu greșise și își păzea chipul, cel zidit după chipul lui Dumnezeu, curat, și fiarele i se supuneau și îi slujeau. Însă după ce și-a întinat chipul său prin păcat, ele n-au mai recunoscut în el pe stăpânul lor. Slugile au devenit vrăjmași și s-au răsculat împotriva lui ca împotriva unui străin[70].

Sfântul Grigorie de Nyssa scrie:

> Atunci când în viața omului păcatul a devenit o obișnuință și din binele început în el a ieșit o răutate necuprinzătoare, frumusețea sufletului cu chip dumnezeiesc, cea zidită după

[67] Fc. 3, 8.
[68] *Cf.* Mt. 5, 8.
[69] *Sermo asceticus*, 1, 1.
[70] *Homil. in Psalm* 3.

asemănarea cu Arhetipul, ca fierul s-a acoperit de rugina păcatului. Atunci frumusețea firească a chipului sufletesc nu s-a mai putut păzi în integritate, ci s-a transformat în chipul dezgustător al păcatului. Așadar omul, făptura măreață și prețioasă, căzând în noroiul păcatului, s-a lipsit de demnitatea lui, a pierdut chipul neputrezit al lui Dumnezeu și, prin păcat, s-a îmbrăcat în chipul putrezit și pământesc. Asemenea celor care din neatenție au căzut în noroi și și-au întinat chipul lor, încât nici cei apropiați nu-i mai pot recunoaște[477].

Același Părinte bisericesc, prin „drahma cea pierdută" din Evanghelie (Lc. 15, 8-10) înțelege sufletul omenesc, chipul Împăratului ceresc, cel care încă nu este pierdut cu totul, însă a căzut în noroi. Prin noroi trebuie înțeleasă întinarea trupească[478].

După învățătura Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții, chipul lui Dumnezeu în omul cel căzut n-a fost distrus, ci rănit foarte adânc, întunecat și desfigurat. Astfel, mintea omului căzut, chiar și întunecată și dărâmată de păcat, n-a pierdut complet tânjirea după Dumnezeu și după adevărul Lui, nici facultatea de a primi și de a înțelege descoperirile lui Dumnezeu[479], fapt pe care îl arată ascunderea protopărinților noștri de Dumnezeu după ce au săvârșit păcatul, pentru că aceasta mărturisește sentimentul și conștiința lor de vină înaintea Lui. Aceasta arată și faptul că L-au recunoscut pe Dumnezeu îndată cum au auzit glasul Lui în rai. Despre aceasta mărturisește și întreaga viață a lui Adam de atunci până la moarte. Același lucru este valabil și în privința voinței și a inimii omului căzut. Chiar dacă prin căderea în păcat voința și inima au fost grav rănite, totuși în primul om căzut a rămas sentimentul de bine și dorința pentru acesta[480], precum și puterea de a-l

---

[477] *De virginit.*, c. 12.
[478] *Ibidem.*
[479] Cf. Tațian, *Contra Graec.*, c. 13.
[480] Rom. 7, 18.

săvârși și de a plini principalele cerințe ale vieții morale"[661], încât libertatea de a alege între bine și rău, cea care îl deosebește pe om de animalele fără rațiune, a rămas și după cădere proprietatea inalienabilă a firii umane[662]. În principiu, chipul lui Dumnezeu în omul cel căzut n-a fost complet distrus, pentru că omul nu a fost singurul, independentul și de sine stătătorul făcător al primului păcat, deoarece n-a căzut numai după vrerea și lucrarea voinței sale, ci și prin lucrarea diavolului. În mărturisirea ortodoxă despre căderea în păcat a protopărinților și despre consecințele acesteia asupra firii lor, se spune:

> Întrucât omul, fiind nevinovat, nu a păzit porunca lui Dumnezeu în rai, s-a lipsit de demnitatea sa și de starea din timpul nevinovăției sale[663]. [...] Atunci, dintr-o dată și-a pierdut desăvârșirea minții și cunoașterea. Voința lui s-a orientat mai mult pentru răutate decât pentru bine. Așadar, din cauza răului săvârșit, starea sa de nevinovăție și neprihănire s-a schimbat într-o stare de păcătoșenie[664].

În *Epistola* lor, patriarhii răsăriteni declară:

> Credem că primul om creat de Dumnezeu a căzut din rai atunci când a încălcat porunca lui Dumnezeu, acceptând sfatul șarpelui[665]. [...] Prin păcat, omul căzut s-a asemănat cu animalele neraționale, adică s-a întunecat și s-a lipsit de desăvârșire și nepătimire. Însă nu s-a lipsit de natura și de puterea primită de la Preabunul Dumnezeu, întrucât, în caz contrar, el ar fi devenit nerațional și, prin urmare, neom. Totuși el și-a păzit natura în care a fost creat, ca pe o putere firească, liberă, vie și

[661] Rom. 2, 14-15
[662] Sfântul Irineu, *Contra haer.* IV, 17, 3
[663] *Mărturisirea de credință*, articolul 1, întrebarea 22
[664] *Ibidem*, întrebarea 23.
[665] Articolul 6.

> lucrătoare. Astfel după natură a putut alege și lucra binele și a putut evita și a se feri de rău[illegible].

Datorită legăturii apropiate și strânse dintre suflet și trup, păcatul strămoșesc a produs tulburare și în trupul protopărinților noștri. Consecințele căderii în păcat asupra trupului au fost: bolile, suferințele și moartea. Pentru femeie ca prima vinovată pentru păcat, Dumnezeu a stabilit următoarea pedeapsă: „Voi înmulți mereu necazurile tale, mai ales în vremea sarcinii tale; în dureri vei naște copii. Atrasă vei fi către bărbatul tău și el te va stăpâni"[illegible]. Sfântul Ioan Gură de Aur zice:

> Stabilind această pedeapsă, iubitorul de oameni Dumnezeu parcă îi zice femeii: „Am voit ca tu să petreci o viață fără întristare și boală. O viață liberă de orice necaz și durere și plină de toate plăcerile. Am voit ca tu, îmbrăcată în trup, să nu simți nimic trupesc. Însă pentru că tu nu te-ai folosit de această fericire cum se cuvine, ci belșugul bunătăților te-a adus la această înfricoșătoare nerecunoștință, de aceea, ca să nu te predai unei și mai mari samavolnicii, pun frâu pe tine și te osândesc la chinuri și suspinări"[illegible].

Iar lui Adam, împreună vinovatul căderii în păcat, Dumnezeu i-a stabilit următoarea pedeapsă: „Pentru că ai ascultat vorba femeii tale și ai mâncat din pomul din care ți-am poruncit: «Să nu mănânci», blestemat va fi pământul pentru tine! Cu osteneală să te hrănești din el în toate zilele vieții tale! Spini și pălămidă îți va rodi el și te vei hrăni cu iarba câmpului! În sudoarea feței tale îți vei mânca pâinea ta, până te vei întoarce în pământul din care ești luat. Căci pământ ești și în pământ te vei întoarce"[illegible]. Domnul, Iubitorul de oameni, a

[illegible] Articolul 14.
[illegible] Fc. 3, 16.
[illegible] *In Genes.*, hom. 17, 7.
[illegible] Fc. 3, 17-19.

pedepsit omul cu blestemarea pământului. Pământul a fost făcut pentru om ca să se indulcească de roadele sale. Însă, după păcatul omului, Domnul l-a blestemat, ca acest blestem să-l lipsească pe el de pace, liniște și bunăstare, aducându-i necazuri și chinuri la cultivarea lui. Toate aceste chinuri și necazuri l-au împresurat pe om ca să nu se îngâmfe și ca să-i amintească mereu de firea sa și să-l păzească de păcate mai mari[490].

> Bolile, necazurile și suferințele s-au revărsat peste om ca dintr-un izvor,

spune Sfântul Teofil[491]. Prin căderea în păcat, trupul și-a pierdut sănătatea sa de la început, nevinovăția și nemurirea, a devenit bolnăvicios, vicios și muritor. Până la păcat, el a fost într-o armonie desăvârșită cu sufletul. Cu păcatul, această armonie s-a întrerupt și a apărut războiul trupului cu sufletul. Moartea a apărut ca o consecință inevitabilă a păcatului primordial. Pentru că păcatul a adus în trup principiul distructiv al bolii, al neputinței și al putreziciunii. Și pentru că Dumnezeu i-a depărtat pe protopărinți de la pomul vieții, cu al cărui rod ei ar fi putut păstra nemurirea trupului lor[492]. Însă aceasta ar fi însemnat nemurire cu toate bolile, necazurile și suferințele. Domnul, Iubitorul de oameni, i-a izgonit pe protopărinții noștri din rai, ca nu cumva, mâncând din rodul pomului vieții, să rămână nemuritori cu păcatele și cu necazurile lor[493]. Aceasta nu înseamnă că Dumnezeu a fost cauza morții protopărinților noștri, ci ei înșiși, prin păcat, deoarece au căzut prin neascultare de la Dumnezeu Cel viu și de viață dătător și s-au predat păcatului, care produce otrava morții și omoară toate de câte se atinge. Prin păcat, moartea

[490] Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Genes.*, hom. 17, 9.
[491] *Ad Autolic.* II,25.
[492] Fc. 3, 22.
[493] Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Genes.*, hom. 18, 3.

> s-a transmis ființei celei zidite spre nemurire. Ea acoperă exteriorul, dar nu și interiorul ei. Cuprinde partea materială a omului, însă nu se atinge de însuși Chipul lui Dumnezeu"[illegible].

Prin păcat, protopărinții noștri au deranjat relația lor, cea de Dumnezeu stabilită, cu natura cea văzută. Au fost izgoniți din sălașul lor fericit, raiul[illegible], în multe privințe au pierdut stăpânirea asupra naturii, asupra animalelor și pământul a devenit blestemat împreună cu omul: „Spini și pălămidă îți va rodi"[illegible]. Pământul cel făcut pentru om, trupul tainic al lui și condus de el, fiind binecuvântat datorită lui, a fost blestemat împreună cu toate făpturile, tot din cauza omului, a fost supus putreziciunii și stricăciunii. De aceea „toată făptura suspină laolaltă și suferă"[illegible]

39. *Moștenirea păcatului strămoșesc*

1. Întrucât toți oamenii sunt urmașii lui Adam, păcatul strămoșesc s-a transmis; pe calea succesiunii, a trecut la toți oamenii. De aceea este păcatul strămoșesc în același timp și păcatul moștenit. Moștenind firea omenească de la Adam, împreună cu ea, noi toți moștenim și stricăciunea păcatului. De aceea toți oamenii apar în lume ca „fiii mâniei din fire" [τέκνα φύσει ὀργῆς][illegible], pentru că dreapta mânie a lui Dumnezeu se datorează firii păcătoase a lui Adam. Însă păcatul primordial nu este absolut identic în Adam și în urmașii lui. Adam a călcat porunca lui Dumnezeu, conștient, personal, nemijlocit

---

[illegible] Sfântul Grigorie de Nyssa, *Orat. catech.*, c. 8.
[illegible] Fc. 3, 23-24.
[illegible] Fc. 3, 18.
[illegible] Rom. 8, 11-22.
[illegible] Ef. 2, 3.

și benevol. Adică a săvârșit păcatul care a produs în el starea de păcat, în care stăpânește principiul păcătoșeniei. Cu alte cuvinte, în păcatul primordial al lui Adam trebuie deosebite două momente. Primul, faptul în sine, călcarea poruncii lui Dumnezeu în sine, abaterea în sine [παράβασις][589], fărădelegea în sine [παράπτωμα][590], neascultarea în sine [παρακοή][591]. Și al doilea, starea de păcat creată prin aceasta, *păcătoșenia* [ἁμαρτία][592]. Urmașii lui Adam n-au participat în mod direct, personal, nemijlocit, conștient și de bunăvoie la fapta lui Adam, la păcatul însuși, la παράπτωμα, παρακοή, παράβασις, ci născându-se din Adam cel căzut, din firea lui păcătoasă, primesc la naștere, ca o moștenire inevitabilă, firea în stare de păcat. În ea sălășluiește păcatul [ἁμαρτία] care lucrează, ca un principiu viu, și trage spre săvârșirea păcatelor personale, asemănătoare cu cele ale lui Adam. De aceea sunt supuși la pedeapsă ca și Adam. Sfântul Apostol Pavel spune că moartea, consecința inevitabilă a păcatului, sufletul păcatului, „împărățește de la Adam și peste cei ce nu păcătuiseră, după asemănarea greșelii lui Adam [καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ]"[593]. Adică, după tâlcuirea Fericitului Teodoret, și peste cei care n-au păcătuit în mod direct precum Adam, mâncând din fructul interzis, ci au păcătuit asemenea [ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι] lui Adam și au devenit părtașii căderii strămoșului lor[594]. În mărturisirea credinței ortodoxe se spune:

> Întrucât toți oamenii, în starea de nevinovăție, se aflau în Adam, de aceea după ce Adam a păcătuit, împreună cu el toți

[589] Rom. 5, 14.
[590] Rom. 5, 12.
[591] Rom. 5, 19.
[592] Rom. 5, 12.14.
[593] Rom. 5, 14.12; Fericitul Teodoret, *In Psalm*. 50, v. 7.
[594] *In Rom. ad vers.*

au păcătuit și au intrat în starea de păcat, devenind supuși nu numai ai păcatului, ci și ai pedepsei pentru acesta"[505].

În esență, orice păcat personal al oricărui urmaș al lui Adam își trage puterea sa esențială, păcătoasă, din păcatul strămoșesc, iar moștenirea păcatului primordial nu este decât extinderea stării căzute a strămoșilor la urmașii lui Adam.

2. Moștenirea păcatului strămoșesc este generală, astfel încât nici un om nu este exclus de aceasta, în afară de Dumnezeu-Omul Domnul Iisus, Care a fost născut din Sfânta Fecioară și de la Duhul Sfânt pe cale supranaturală.

Sfânta Revelație a Noului și Vechiului Testament confirmă în multe și diverse feluri ereditatea universală a păcatului strămoșesc. Așadar, ea învață că Adam cel căzut și păcătos a născut fii „după asemănarea sa"[506], adică după chipul său denaturat, rănit și păcătos. Atunci când Iov spune: „Cine-i curat de tină? Nimeni, chiar dacă-i va fi viața o zi doar pe pământ"[507], el arată că păcatul strămoșesc este izvorul păcătoșeniei universale a oamenilor. Prorocul David, chiar dacă a fost născut de părinți binecredincioși, tânguiește: „Că iată, întru fărădelegi (în originalul ebraic: întru fărădelege) m-am zămislit și în păcate (în ebraică: în păcat) m-a născut maica mea"[508], prin care arată păcătoșenia firii umane în principiu și transmiterea ei prin zămislire și naștere. Fiind urmașii lui Adam, toți oamenii sunt supuși păcatului, de aceea Sfânta Revelație și zice: „Nu este om care să nu păcătuiască"[509], nu este om drept pe pământ care să facă binele și să nu păcătuiască"[510]. „Cine se poate lăuda că

[505] *Mărturisirea de credință*, articolul 1, întrebarea 24.
[506] Fc. 5, 3
[507] Iov 14, 4-5; *cf.* 15, 14; Is. 63, 6; Înț. Sir. 17, 30; 41, 8; Înț. Sol. 12, 10.
[508] Ps. 50, 6.
[509] 3 Rg. 8, 46. 2 Par. 6, 36.
[510] Eccl. 7, 20.

are inima curată? Sau cine va cuteza să spună că e curat de păcate?"[511] Oricât am căuta pe omul cel fără de păcat, pe omul care n-a fost molipsit de păcătoşenie şi nu se supune păcatului, Revelaţia vetero-testamentară afirmă că astfel de om nu există: „Toţi s-au abătut, împreună netrebnici s-au făcut; nu este cel ce face bine, nu este până la unul"[512]. „Tot omul este mincinos!"[513] În context, înseamnă că în orice urmaş al lui Adam, prin păcat, lucrează părintele păcatului şi al minciunii, diavolul, minţind împotriva lui Dumnezeu şi împotriva făpturii celei zidite de El.

Revelaţia neo-testamentară se întemeiază pe următorul adevăr: toţi oamenii sunt păcătoşi, în afara Domnului Iisus. Provenind prin naştere din Adam cel păcătos, protopărintele unic[514], toţi sunt sub păcat [ὑφ' ἁμαρτίαν], pentru „că toţi au păcătuit" şi „sunt lipsiţi de slava lui Dumnezeu"[515], toţi după firea lor păcătoasă sunt „fiii mâniei"[516]. Astfel, cine are, ştie şi simte adevărul neo-testamentar despre păcătoşenia tuturor oamenilor fără excepţie, acela nu poate spune că vreunul dintre oameni este fără păcat: „Dacă zicem că păcat nu avem, ne amăgim pe noi înşine şi adevărul nu este întru noi"[517]. Singur Domnul Iisus, ca Dumnezeu-Om, este fără de păcat, fiindcă S-a născut nu prin zămislirea naturală, păcătoasă, prin sământă, ci prin zămislirea fără sământă din Sfânta Fecioară şi din Duhul Sfânt. Vieţuind în lumea care „zace în rău"[518], Domnul Iisus „n-a săvârşit nici un păcat, nici s-a aflat vicleşug în gura Lui"[519] „şi păcat întru El nu este [ἁμαρτία ἐν αὐτῷ

[511] Pilde 20, 9; *cf.* Înţ. Sir. 7, 5.

[512] Ps. 52, 4; *cf.* 13, 3; 129, 3; 142, 2; Iov 9, 2; 4, 17; 25, 4; Ec. 6, 5; 8, 21.

[513] Ps. 115, 2.

[514] Fapte 17, 26.

[515] Rom. 3, 9.23; *cf.* 7, 14.

[516] Ef. 2, 3.

[517] 1 In 1, 8; *cf.* In 8, 7.9.

[518] 1 In 5, 19.

[519] 1 Pt. 2, 22; *cf.* 2 Cor. 2, 5.21.

οὐκ ἔστιν]"[520]. Fiind singurul om din istorie fără de păcat, Mântuitorul putea avea îndrăzneala și dreptul ca pe potrivnicii Săi îndrăciți și vicleni, care au căutat neîncetat să-L învinovățească pentru păcat, neînfricoșat și public să-i întrebe: „Cine dintre voi Mă vădește de păcat? [τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας]"[521].

În dialogul cu Nicodim, Mântuitorul, Cel fără de păcat, ne dezvăluie că, pentru a intra în Împărăția lui Dumnezeu, oamenii trebuie să se nască din nou, din apă și din Duhul Sfânt. Căci toți oamenii sunt născuți cu păcatul strămoșesc, fiindcă „ce este născut din trup trup este [τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκός, σάρξ ἐστιν]"[522]. Aici cuvântul σάρξ indică păcătoșenia firii adamice cu care toți oamenii se nasc în lume, care pătrunde întreaga ființă omenească și se manifestă deosebit în stările, aspirațiile și faptele sale trupești[523]. Din cauza acestei păcătoșenii, care lucrează în și prin păcatele personale ale tuturor oamenilor, fiecare om este „rob al păcatului [δοῦλος τῆς ἁμαρτίας]"[524]. Pentru că este tatăl tuturor oamenilor, Adam este și creatorul păcătoșeniei universale a tuturor oamenilor, iar prin aceasta și creatorul mortalității universale și al morții.

Robii păcatului sunt în același timp și robii morții. Moștenind păcătoșenia de la Adam, prin aceasta moștenesc și mortalitatea. Purtătorul de Dumnezeu Apostol scrie: „Precum printr-un om [δι' ἑνὸς] (adică prin Adam, Rom. 5, 14) a intrat păcatul în lume [ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε] și prin păcat moartea [καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος], așa și moartea a trecut la toți oamenii, pentru că toți au păcătuit în el [ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον]"[525]. Adică Adam este începătorul

---

[520] 1 In 3, 5; *cf.* Is. 53, 9.
[521] In 8, 46
[522] In 3, 6.
[523] *Cf.* Rom. 7, 5-6.14-25; 8, 1-16; Gal. 3, 3.5.16-25; 1 Pt. 2, 11 etc.
[524] In 8, 34; *cf.* Rom. 6, 16; 2 Pt. 2, 19.
[525] Rom. 5, 12.

neamului omenesc și, ca atare, este începătorul păcătoșeniei universale omenești. Din el și prin el, în toți urmașii săi a intrat ἡ ἁμαρτία, păcătoșenia firii, înclinarea spre păcat, care sălășluiește în tot omul ca un „principiu al păcatului [ἡ οἰκοῦσα ἁμαρτία]"[illegible] și lucrează, provoacă mortalitatea și se manifestă prin toate păcatele personale omenești. Cu toate acestea, dacă nașterea din strămoși păcătoși ar fi fost singura cauză a păcătoșeniei și a mortalității noastre, acest fapt ar fi contrar dreptei judecăți a lui Dumnezeu, Care nu poate îngădui ca toți oamenii să devină păcătoși și muritori numai pentru că strămoșul lor a păcătuit și a devenit muritor, fără participarea lor personală și acordul pentru aceasta. Totuși noi apărem ca urmași ai lui Adam pentru că Dumnezeu Atotștiutorul a prevăzut că voința fiecăruia dintre noi va fi asemănătoare cu cea a lui Adam și că fiecare dintre noi va păcătui la fel ca el. Fapt confirmat prin cuvintele Apostolului hristofor: „Pentru că toți au păcătuit [ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον]". Astfel, după cuvintele Fericitului Teodoret:

> Fiecare dintre noi se supune morții nu din cauza păcatului strămoșesc, ci din cauza propriului său păcat [οὐ γὰρ διὰ τὴν τοῦ προπάτορος ἁμαρτίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν οἰκείαν ἕκαστος δέχεται τοῦ θανάτου τὸν ὅρον][illegible].

Iar Sfântul Iustin zice:

> Neamul omenesc de la Adam a căzut sub stăpânirea morții și sub înșelarea șarpelui, deoarece fiecare om a comis rău [παρὰ τὴν ἰδίαν αἰτίαν ἑκάστου αὐτῶν πονηρευσαμένου][illegible].

[illegible] Rom. 7, 20.

[illegible] *Interpret. in epist. ad Rom.*, c. 5, v. 12.

[illegible] *Dialog cum Tryph.*, c. 88.

Așadar, ereditatea morții, care a apărut în urma păcatului lui Adam, se întinde peste toți urmașii săi și din cauza păcatelor lor personale, pe care Dumnezeu, în Atotștiința Sa, din vecie le-a prevăzut.

Când face comparația între Adam și Domnul Hristos, Sfântul Apostol Pavel indică dependența genetică și cauzală a păcătoșeniei generale a urmașilor lui Adam de păcatul lui. Precum Domnul Iisus este izvorul dreptății, al îndreptării, al vieții și al învierii, așa și Adam este izvorul păcatului, al osândei și al morții. „Așadar, precum prin greșeala unuia [δι᾽ ἑνὸς παραπτώματος] a venit osânda [κατάκριμα] pentru toți oamenii, așa și prin îndreptarea adusă de Unul a venit [δι᾽ ἑνὸς δικαιώματος], pentru toți oamenii, îndreptarea care dă viață [δικαίωσιν ζωῆς]. Căci precum prin neascultarea unui om [διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου] s-au făcut păcătoși cei mulți, tot așa prin ascultarea unuia [διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἑνὸς] se vor face drepți cei mulți."[929] „Că de vreme ce printr-un om [δι᾽ ἀνθρώπου] a venit moartea, tot printr-un om [δι᾽ ἀνθρώπου] și învierea morților. Căci, precum în Adam toți mor, așa și în Hristos toți vor învia."[930]

Provenind de la Adam, păcătoșenia firii umane se manifestă, fără excepție, în toți oamenii, ca un principiu, o putere vie a păcatului, ca o categorie, o lege a păcatului, care sălășluiește în om și lucrează în și prin el[931]. Totuși omul participă la aceasta prin libera sa voință, astfel încât păcătoșenia firii se ramifică și crește prin păcatele lui personale. Legea păcatului, cea ascunsă în firea omenească, luptă împotriva legii rațiunii și îl înrobește pe om. Prin urmare, omul nu face binele pe care îl voiește, ci răul pe care nu-l voiește, acționând astfel din

[929] Rom. 5, 18-19.
[930] I Cor. 15, 21-23.
[931] Rom. 7, 14-23.

cauza păcatului care se sălășluiește in el [ἡ οἰκοῦσα ἁμαρτία][532]. Sfântul Ioan Damaschinul spune:

> În firea umană sălășluiește duhoarea și sentimentul păcatului, adică pofta și plăcerea simțurilor, care se cheamă *legea păcatului*. Iar conștiința constituie *legea rațiunii umane*[533].

Legea păcatului luptă împotriva legii rațiunii, însă nu este în stare să distrugă definitiv tot binele din om și să-l facă neputincios pentru a viețui în bine și pentru a lucra binele. După esența sufletului său cel cu chip dumnezeiesc, chiar desfigurat de păcat, omul se străduiește să slujească legii rațiunii sale, adică conștiinței, iar după omul cel lăuntric, care tânjește după Dumnezeu, el simte bucuria în legea Lui[534]. Iar atunci când prin nevoința harică a credinței lucrătoare face ca Domnul Hristos să devină esența vieții sale, el cu ușurință și cu bucurie slujește legii lui Dumnezeu[535]. Totuși și păgânii care viețuiesc în afara Sfintei Revelații, în pofida supunerii lor legii păcatului, păstrează pururea în sine dorința binelui, ca o însușire nedespărțită și inviolabilă a firii lor. Și cu sufletul lor cu chip dumnezeiesc, îl pot cunoaște pe Dumnezeu Cel viu și adevărat și pot face cele ale legii lui Dumnezeu, care este scrisă în inimile lor[536].

3. Învățătura Revelației divine a Sfintei Scripturi despre realitatea și universalitatea eredității păcatului strămoșesc este elaborată, explicată și mărturisită de Biserică în Sfânta Tradiție. Încă din timpurile apostolice, Biserica păstrează obiceiul sacramental al botezării pruncilor spre iertarea păcatelor [εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν]. Despre aceasta mărturisesc hotărârile

---

[532] Rom. 7, 14-23.

[533] *De fid.* IV, 22, col. 1200 B.

[534] Rom. 7, 22.

[535] Rom. 7, 25.

[536] Rom. 1, 19-20; 2, 14-15; 7, 18-19.

sinodale şi Sfinţii Părinţi. Cu această ocazie, înţeleptul Origen scrie:

> Pruncii se botează spre iertarea păcatelor [*pro remissione peccatorum*].

şi se întreabă:

> Care păcate? Când au păcătuit? De ce au nevoie de baia botezului, dacă nu pentru faptul că nimeni nu se poate curăţi de necurăţie, chiar dacă ar fi trăit şi o zi pe pământ? Aşadar, copiii se botează fiindcă prin Taina Botezului se curăţă de necurăţia naşterii[illegible].

Despre botezul copiilor spre iertarea păcatelor, Părinţii Sinodului din Cartagina (418) s-au pronunţat prin canon:

> Oricine se leapădă de necesitatea botezării copiilor mici şi celor abia născuţi din pântecele mamei sau oricine afirmă că, chiar dacă se botează spre iertarea păcatelor [εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν], n-au nimic din păcatul strămoşesc al lui Adam, care ar trebui să se spele prin baia naşterii din nou (din care ar fi rezultat că formula naşterii [εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν] n-ar trebui socotită adevărată, ci falsă), să fie anatema! Deoarece cuvântul apostolului: „Printr-un om a intrat păcatul în lume şi prin păcat moartea, aşa şi moartea a trecut la toţi oamenii, pentru că toţi au păcătuit" (Rom. 5, 12), trebuie înţeles aşa cum Biserica Sobornicească [ἡ καθολικὴ ἐκκλησία], cea răspândită pretutindeni, l-a înţeles totdeauna. Aşadar, după acest îndreptător al credinţei, şi copiii, care singuri nu pot săvârşi nici un păcat, cu adevărat se botează spre iertarea păcatelor, ca prin

[illegible] *In Luc.*, hom. 14; *cf.* Sfântul Irineu, *Contra haer.*, II, 22, 4; Sfântul Ambrozie, *De Abrah.* II, 18; Fericitul Augustin, *De peccat. merit. et rem.* I, 34; III, 7; I, 25.

nașterea din nou să se spele din ei ceea ce au primit la nașterea dintâi.

Luptând împotriva lui Pelagiu, care tăgăduia realitatea și ereditatea păcatului strămoșesc, Biserica a osândit învățătura sa la peste douăzeci de sinoade. Prin aceasta a arătat că adevărul Sfintei Revelații despre ereditatea universală a păcatului strămoșesc este profund înrădăcinat în sentimentul și în conștiința sa sfântă și sobornicească.

La toți Sfinții Părinți și Învățători bisericești care s-au ocupat de subiectul păcătoșeniei universale a oamenilor, găsim învățătura clară și precisă despre ereditatea păcătoșeniei. După ei, ea este condiționată de păcatul strămoșesc al lui Adam. Sfântul Ambrozie scrie:

> În primul om, noi toți am greșit, și prin moștenirea firii de la unul, peste toți s-a răspândit și moștenirea păcatului... Prin urmare, Adam este în fiecare dintre noi. În el a greșit firea omenească, deoarece prin unul păcatul s-a transmis tuturor[illegible].

Sfântul Grigorie de Nyssa spune:

> Mulțimea peste care, pe calea moștenirii, s-a răspândit răutatea nu se poate cuprinde cu numărul. Belșugul de vicii ucigătoare s-a împărțit și creștea prin fiecare dintre ei. Astfel răutatea roditoare se transmitea prin șirul neîntrerupt de neamuri, revărsându-se peste mulțimea de oameni la nesfârșit. Până când, ajungând la un capăt, a supus toată firea omenească, precum a zis proorocul limpede pentru toți: „Toți s-au abătut, împreună netrebnici s-au făcut" (Ps. 13, 3), și n-a rămas nimic din cele existente care n-a devenit instrumentul răului[illegible].

[illegible] *Apolog. proph. David*, II, 12. În partea a doua, acest Părinte bisericesc scrie: „*Lapsus sum in Adam, mortuus in Adam, de paradiso eiectus in Adam; quo modo revocet, nisi me in Adam invenerit, ut in illo culpae obnoxium, morti debitum, ita in Christo iustificatum?*" (*De excessu fratris sui Satyri*, II, 6).

[illegible] *In Christi resurrect.*

Fiindcă toți oamenii sunt moștenitori ai firii păcătoase a lui Adam, de aceea toți sunt zămisliți și se nasc în păcat. Pentru că, după legea firii, ceea ce se naște este deopotrivă cu cel care o naște. Din cel rănit de patimi se naște alt pătimaș, din cel păcătos, un alt păcătos[540]. Sufletul omenesc, molipsit de păcătoșenia strămoșească din ce în ce mai mult de a se lăsa răului, înmulțea păcatele, născocea vicii, își făcea sieși dumnezei falși. Iar oamenii, nesăturându-se de faptele rele, sporeau în nelegiuire și răspândeau duhoarea păcatelor lor, arătând că au devenit neîndestulați în păcătuire [ακορεστοι περι το αμαρτανειν γεγονασι][541]. Prin amăgirea lui Adam, tot neamul omenesc s-a amăgit [*omne hominum genum aberravit*]. Adam a transmis tuturor oamenilor osândirea sa la moarte și starea jalnică a firii sale. Toți sunt sub legea păcatului, toți sunt sclavi duhovnicești. Păcatul este tatăl trupului nostru, iar infidelitatea, mama sufletului nostru[542]. Din clipa încălcării poruncii lui Dumnezeu, Satana și îngerii săi s-au așezat, ca pe tronul lor, în inima, în mintea și în trupul omenesc[543]. Încălcând porunca dumnezeiască în rai, Adam a săvârșit păcatul primordial și pe acesta [την αμαρτιαν παρεπεμψεν] l-a transmis tuturor[544]. Prin fărădelegea lui Adam, păcatul a ajuns în toți oamenii [εις παντας ανθρωπους εφθασεν η αμαρτια][545]. Iar oamenii, oprindu-se cu gândul în răutate, au devenit muritori și stăpâniți

---

[540] Sfântul Atanasie cel Mare, *In Psalm.* 50; Sfântul Grigorie de Nyssa, *De beatitud.*, Omilia 6.

[541] Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra gent.* 8-9, PG 25, coll. 16 C – 21 A; *De incarn. Verbi*. 5, PG 25, col. 105 B; *cf.* Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 38, 13; Sfântul Irineu, *Contra haer.* V, 24, 3; Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Rom.*, hom. 13, 1; Sfântul Macarie cel Mare, *Homil.* 11, 5; Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* III, 1.

[542] Sfântul Ilarie, *In Matth.* 18, 6; *In Psalm.* 59, 4; 1, 4; 126, 13; 136, 5; *In Matth.* 10, 23.

[543] Sfântul Macarie cel Mare, *Homil.* 6, 5.

[544] Sfântul Vasile cel Mare, *Homil. dicta tempore famis et siccit*, 7.

[545] Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra arian. Orat.* 1, 51, PG 26, col. 117 C.

de ticăloșie și de stricăciune [φθορα]. Toți urmașii lui Adam moștenesc păcatul primordial pe calea succesiunii [κατα διαδοχὴν], prin nașterea după trup din Adam.

Există o necurăție tainică [τις κρυπτος ῥυπος] și un întuneric îmbelșugat al patimilor, care prin fărădelegea lui Adam a pătruns în întreaga omenire [πάσῃ τῇ ἀνθρωπότητι]. Ea întunecă și pângărește și trupul, și sufletul. Pentru că oamenii au moștenit păcătoșenia lui Adam, din inima lor izvorăște *pârâul tulburat al păcatului*. De la fărădelegea lui Adam, întunericul a cuprins toată făptura și toată firea omenească [πάσῃ φύσει ἀνθρώπου]. De aceea oamenii, acoperiți de acest întuneric, își petrec viața în noapte, în locuri înfricoșătoare. Prin căderea sa, în sufletul lui Adam a intrat o duhoare groaznică [τὴν πολλὴν δυσωδίαν] și s-a umplut de negură și de întuneric. Cum a suferit Adam, așa am suferit și noi toți care purcedem din sământa lui Adam. Noi toți suntem fiii acelui strămoș întunecat. Toți suntem părtașii aceleiași duhori [παντες της αυτης δυσωδιας μετεχομεν]. Precum Adam care, încălcând porunca dumnezeiască, a primit în sine aluatul [ζύμην] patimilor rele, așa și tot neamul omenesc, care se naște din el, prin participare [κατα μετοχὴν] a devenit părtașul aceluiași aluat. Crescând și sporind treptat, așa s-au înmulțit patimile păcătoase în oameni, încât toată omenirea a dospit în răutate.

Ereditatea universală a păcatului strămoșesc, care se manifestă în păcătoșenia universală, n-a fost născocită de om,

Sfântul Atanasie cel Mare, *De incarnat. Verbi*, 4, PG 25, 104 B.
Didim cel Orb, *De Trinit*. II, 12; *cf.* Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra apollinar.*, lib. II, 8.
Sfântul Macarie cel Mare, *De patientia et discret.*, 9.
Sfântul Grigorie Teologul, *Carm. De seipso*, *cf. Omilia* 16, 15; *Omilia* 38, 4.
Sfântul Macarie cel Mare, *Homil.* 43, 7.
Idem, Homil. 30, 8.
Idem, Homil. 24, 2.

ci constituie adevărul dogmatic al Revelației divine al credinței creștine. Fericitul Augustin scrie împotriva pelagienilor:

> Eu n-am inventat păcatul primordial, în care Biserica Sobornicească crede din vecie, ci tu, care respingi această dogmă, fără îndoială ești un nou eretic. Botezul pruncilor, la care nașul, în numele pruncului, se leapădă de Satana, mărturisește că și pruncii se află sub puterea păcatului strămoșesc, fiindcă sunt născuți cu firea păcătoasă în care lucrează Satana. Însăși suferința copiilor nu se datorează păcatelor lor personale, ci ea este manifestarea pedepsei celei pe care Dreptul Dumnezeu a stabilit-o pentru firea omenească cea căzută în Adam. În Adam, firea omenească este desfigurată de păcat, este supusă morții și cu bună dreptate este osândită. De aceea toți oamenii se nasc din Adam în această stare. Desfigurarea păcătoasă a lui Adam se transmite tuturor urmașilor lui prin zămislire și prin naștere. De aceea toți sunt stăpâniți de această păcătoșenie incipientă [*originis vitio*]. Totuși ea nu distruge în oameni libertatea lor de a voi și de a lucra binele și capacitatea lor pentru o renaștere harică. Toți oamenii au fost în Adam nu numai în rai, ci au fost cu el și în el [*cum ipso et in ipso*] și când a fost izgonit din el din pricina păcatului. De aceea și suferă toate consecințele păcatului lui.

Însuși modul de transmitere a păcatului primordial de la strămoși la urmași este învelit, în esența sa, de o taină de nepătruns. Fericitul Augustin zice:

De nupt. et concup. II, 12.

Fericitul Augustin, *De peccat. merit. et remiss.*, I, 63, 64.

Idem, *Contra Julian.*, VI, 67; II, 9.

Idem, *De civit. Dei*, XIII, 14; *cf.* Sfântul Irineu, *Contra haer.* III, 22, 4; V, 16, 3, Sfântul Iustin, *Dialog. cum Tryph.*, c. 95; Sfântul Chiril al Alexandriei, *In Psalm.* 50, v. 12; *In Rom.* V, 18, 20; Fericitul Teodoret, *In Psalm.* 50, v. 7; *In Psalm.* 60, v. 7, 8; *Haeret. fabul. compend.*, lib. V, 11.

Tertulian, *De anima*, c. 40 și 41; *cf. idem*, *De testimon. animae*, 3; Sfântul Macarie cel Mare, *Homil.* 46, 2-3.

Origen, *In Rom.* V, 9; V, 1.

> Nimic nu este mai cunoscut [*notius*] decât învăţătura Bisericii despre păcatul strămoşesc, însă şi nimic mai ascuns [*secretius*] pentru înţelegere[illegible].

După învăţătura Bisericii este neîndoielnic că moştenirea păcătoşeniei lui Adam se transmite tuturor oamenilor prin zămislire şi prin naştere. În această privinţă, foarte importantă este hotărârea sinodului din Cartagina (252), la care au participat 66 de episcopi sub oblăduirea Sfântului Ciprian. El a stabilit că botezul pruncilor n-ar trebui amânat până în a opta zi (după exemplul Bisericii vetero-testamentare, care practica tăierea împrejur a pruncilor în ziua a opta), ci trebuie botezaţi şi înainte. Sinodul argumentează astfel această hotărâre:

> Întrucât şi celor mai mari păcătoşi, care mult au păcătuit împotriva lui Dumnezeu, li se dă dezlegare de păcate după ce încep să creadă şi nimeni nu este lipsit de iertare şi de har, cu atât mai mult nu trebuie interzis acest lucru pruncului, abia născut, care în nimic n-a greşit [*nihil peccavit*], ci doar purcezând după trup de la Adam, prin naştere a fost molipsit de moartea strămoşească [*contagium mortis antiquae*]. De aceea el poate primi mai uşor dezlegarea de păcate, întrucât i se iartă nu propriile păcate, ci păcatele altuia [*non propria sed aliena peccata*][illegible].

4. Împreună cu transmiterea păcatului strămoşesc prin naştere la toţi urmaşii lui Adam s-au transmis şi toate consecinţele care i-au cuprins pe strămoşii noştri după cădere: desfigurarea chipului lui Dumnezeu, întunecarea minţii, pervertirea voinţei, pângărirea inimii, bolile, suferinţele şi moartea[illegible].

Fiind urmaşii lui Adam, toţi oamenii moştenesc de la el sufletul cu chip dumnezeiesc, însă chip întunecat şi desfigurat

[illegible] *De moribus eccles. cathol.* I, 40.

[illegible] Sfântul Ciprian al Cartaginei, *Epist. 59. ad Fidum.*

[illegible] *Cf.* Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, 28, col. 961.

de păcat. În principiu, tot sufletul omenesc este pătruns de păcătoșenia strămoșească. Sfântul Macarie cel Mare zice:

> Prințul viclean al întunericului, încă de la început l-a înrobit pe om și i-a îmbrăcat tot sufletul, toată ființa sa cu păcat și l-a pângărit [ὅλην ἐμίανε]. L-a înrobit complet. N-a lăsat vreo parte din el liberă de puterile sale, nici gândurile, nici mintea, nici trupul. Tot sufletul a suferit din pricina poftelor, viciilor și a păcatelor, pentru că cel viclean l-a îmbrăcat în răutatea sa, adică în păcat[illegible]

Simțind zvâcnirea neputincioasă a tuturor oamenilor împreună și a fiecărui om în parte, binecredinciosul se roagă cu suspin:

> De adâncul păcatelor fiind înconjurat, chem adâncul milostivirii Tale cel neurmat: din stricăciune, Dumnezeule, scoate-mă![illegible]

Cu toate acestea, chiar dacă chipul lui Dumnezeu, adică unitatea sufletului, este desfigurat și întunecat în oameni, totuși el nu este distrus. Fiindcă distrugerea lui ar însemna distrugerea esenței care constituie omul, iar aceasta ar duce la distrugerea omului ca atare. Chipul lui Dumnezeu constituie în continuare valoarea principală a oamenilor[illegible] și își manifestă parțial însușirile sale fundamentale[illegible]. Domnul Hristos a venit în lume ca să zidească din nou chipul Său în omul cel căzut, ca să-l înnoiască:

[illegible] *Homil.* 2, 1; *cf. Homil.* 50, 5; *Homil.* 41, 1.

[illegible] *Octoih*, glas 2, Duminică la Utrenie, cântarea a 6-a, irmos. „Întunericul păcatului mă acoperă și vinovat sunt pentru rușinoasele fapte ale neînfrânării și povara conștiinței necontenit mă chinuie. Vai mie, unde mă voi ascunde?" (la *Slavă*..., *Și acum*..., sedealna Născătoarei de Dumnezeu, la Utrenie, *Mineiul* în slavona bisericească, 15 iulie).

[illegible] Fc. 9, 6

[illegible] Fc. 9, 1-2.

> Ca iarăși să zidească chipul Său cel stricat de patimi[566] și să înnoiască firea noastră cea stricată prin păcat[567].

Chiar și în păcate, omul este „chipul lui Dumnezeu [εἰκὼν Θεοῦ]"[568].

> Chipul slavei Tale celei negrăite sunt, deși port rănile păcatelor.[569]

Iconomia mântuirii a Noului Testament tocmai omului celui căzut îi oferă toate mijloacele să se preschimbe cu ajutorul nevoințelor aducătoare de har, să reînnoiască Chipul lui Dumnezeu în sine[570] și să devină purtător al Chipului lui Hristos[571].

Prin desfigurarea și întunecarea unității sufletului omenesc, a fost desfigurată și întunecată și mintea tuturor urmașilor lui Adam. Această întunecare a minții se manifestă prin inerția ei, prin orbirea și incapacitatea de a accepta, de a însuși și de a înțelege lucrurile duhovnicești. De aceea „cu greu ne dăm seama despre cele ce sunt pe pământ și cu osteneală găsim cele ce sunt chiar în mâna noastră; atunci, cine a putut să pătrundă cele ce sunt în ceruri?"[572]. Omul păcătos, „omul trupesc [ψυχικὸς ἄνθρωπος]" nu primește cele ale Duhului dumnezeiesc, întrucât i se par nebunii și nu le poate înțelege[573]. De aceea apare necunoașterea Adevăratului Dumnezeu și a valorilor duhovnicești. De aceea apar înșelările, prejudecățile,

---

[566] La *Doamne, strigat-am, Slavă..., Și acum...*, al Născătoarei de Dumnezeu (dogmatica), sâmbăta la Vecernia mare, glas 4, în *Octoih*.

[567] Rugăciunile înainte de Sfânta Împărtășanie, rugăciunea I a Sfântului Vasile cel Mare.

[568] 1 Cor. 11, 7.

[569] *Binecuvântările morților*, slujba *Panihidei*.

[570] 2 Cor. 3, 18.

[571] Rom. 8, 29. Col. 3, 10.

[572] Înț. Sol. 9, 16.

[573] 1 Cor. 2, 14.

necredința, superstițiile, păgânismul, politeismul, ateismul. Totuși această întunecare a minții, această înnebunire și înșelare a ei prin păcat nu trebuie privită ca o distrugere definitivă a puterilor mintale ale omului pentru priceperea lucrurilor duhovnicești. Apostolul ne învață că mintea omenească, chiar și întunecată, încețoșată de păcatul strămoșesc, totuși are puterea să-L cunoască într-o măsură pe Dumnezeu și să primească descoperirile Sale.

Stricăciunea, slăbirea voinței și înclinarea ei mai mult spre rău decât spre bine sunt în urmașii lui Adam consecințe ale păcatului strămoșesc. Egoismul dependent de păcat a devenit puterea principală a activității lor. Ea a ferecat libertatea lor cea cu chip dumnezeiesc și i-a făcut „robi ai păcatului". Oricât de dependentă de păcat ar fi fost voia urmașilor lui Adam, totuși înclinarea spre bine n-a fost cu totul distrusă. Omul cunoaște binele, îl dorește, însă voința păcătoasă îl trage spre rău și face răul: „Căci nu fac binele pe care îl voiesc, ci răul pe care nu-l voiesc, pe acela îl săvârșesc". „Pornirea nestăpânită mă trage spre rău, prin lucrarea vrăjmașului și după vicleanul obicei." Această pornire păcătoasă spre răutate, datorată obișnuinței, a devenit pe parcursul istoriei un fel de lege a lucrării omenești: „Găsesc deci în mine, care voiesc să fac bine, legea că răul este legat de mine [ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται]".

Rom. 1, 21-31; Ps. 13, 1-3, 52, 1-4; *cf.* Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra gent.*, 8-9; Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 19, 13.14; *Omilia* 14, 25; *Omilia* 22, 13; *Omilia* 45, 8.12; Sfântul Grigorie de Nyssa, *Omilia catech.*, c. 6; Sfântul Ioan Gură de Aur, *Ad popul. antioch.*, hom. 11, 2; Sfântul Macarie cel Mare, *Homil.* 43, 7; Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* III, 1.

Rom. 1, 19-20.

In 8, 34; Rom. 5, 21; 6, 12.17.20.

Rom. 7, 19.

Canonul Născătoarei de Dumnezeu, cântarea a 4-a, Duminică la Pavecerniță, glas 1, în *Octoih*.

Rom. 7, 21.

Însă, în pofida acestor fapte, sufletul cel cu chip dumnezeiesc, al urmaşilor păcătoşi ai lui Adam, prin puterea voinţei sale care tânjeşte după Dumnezeu, trage spre binele dumnezeiesc, „slujeşte legii lui Dumnezeu”[580], doreşte binele, aspiră spre el din robia păcatului. Pentru că în oamenii cei slăbiţi de moştenirea păcatului strămoşesc şi de păcatul lor personal a rămas dorinţa binelui şi o anume putere pentru a-l săvârşi, precum spune Apostolul: „Păgânii, care nu au lege, din fire fac ale legii [φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ]”[581]. Oamenii în nici un caz nu sunt o unealtă oarbă a păcatului, a răului şi a diavolului. În ei totdeauna sălăşluieşte voinţa liberă, care, în pofida a tot păcatul, acţionează liber, şi pot dori şi lucra binele[582].

Necurăţia, întinarea, pângărirea inimii este partea comună a tuturor urmaşilor lui Adam. Ea se manifestă prin nesimţirea pentru lucrurile duhovniceşti şi prin afundarea în pornirile iraţionale şi dorinţele pătimaşe. Inima omului, adormită prin iubirea de păcat, se trezeşte greu la realitatea veşnică a sfintelor adevăruri dumnezeieşti: „Somnul păcatului îngreunează inima mea”[583]. Inima, molipsită de păcatul de la început, devine atelierul gândurilor, al dorinţelor, al sentimentelor şi al faptelor rele. De aceea Mântuitorul ne învaţă: „Căci din inimă ies [ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται]: gânduri rele, ucideri, adultere, desfrânări, furtişaguri, mărturii mincinoase, hule”[584]. Dar „inima omului este mai vicleană decât orice”[585], aşadar, şi în starea de păcat, ea a păzit puterea să „se bucure de legea lui Dumnezeu”[586]. Inima în stare de păcat seamănă cu o oglindă

---

[580] Rom. 7, 25.

[581] Rom. 2, 14.

[582] Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Catech.* II, 1–3. 4.

[583] *Canonul Înainte-mergătorului*, cântarea a 6-a, *Canonul Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu*, marţi la Utrenie, glas 2, în *Octoih*.

[584] Mt. 15, 19; *cf.* Mc. 7, 21; Fc. 6, 5; Pilde 6, 14.

[585] Ier. 17, 9.

[586] Rom. 7, 22.

întinată cu noroi, care îndată ce se va spăla, va străluci cu o curăție și o frumusețe dumnezeiască. Atunci se poate oglindi și vedea în ea Dumnezeu.

Moartea face parte din toți urmașii lui Adam, întrucât ei se nasc din el, care este molipsit de păcat și, prin urmare, muritor. Cum dintr-un izvor contaminat iese un râu contaminat la fel și din patriarhul cel molipsit de păcat și de moarte. Moartea lui Adam și a urmașilor săi este dublă: trupească și duhovnicească. Moartea trupească se petrece atunci când trupul este lipsit de sufletul care îi dă viață. Cea duhovnicească, atunci când sufletul este lipsit de harul lui Dumnezeu, care îl însuflețește cu viața duhovnicească mai înaltă, care tânjește după Dumnezeu. După cuvintele Sfântului Proroc Iezechiel: „Sufletul care păcătuiește va muri". Premergători ai morții sunt: bolile și suferințele. Trupul, slăbit de păcatul moștenit și de cel personal, a devenit stricăcios, iar

> moartea, prin stricăciune [τῇ φθορᾷ], împărățește peste toți oamenii.

Trupul pătimaș s-a lăsat pradă păcatului, care se manifestă prin stăpânirea nefirească a trupului asupra sufletului. De aceea trupul devine deseori o povară grea și o piedică pentru suflet și pentru lucrarea lui, care aspiră la Dumnezeu. Înțeleptul Solomon zice: „Trupul cel putrezitor îngreuiază sufletul și locuința cea pământească împovărează mintea cea plină de grijă". Ca o consecință a păcatului lui Adam, între sufletul și trupul urmașilor săi a apărut dezbinarea, discordia, lupta și vrăjmășia nimicitoare: „Căci trupul poftește împotriva duhului,

---

Cf. Mt. 5, 8.
Cf. Rom. 5, 12; 1 Cor. 15, 22.
Iez. 18, 20; *cf.* 18, 4.
Sfântul Atanasie cel Mare, *De incarn. Verbi*, 8, PG 25, col. 109 A.
Înț. Sol. 9, 15.

iar duhul împotriva trupului. Căci acestea se împotrivesc unul altuia, ca să nu faceți cele ce ați voi"[illegible].

40. Învățături eronate despre păcatul strămoșesc

Încă din primele secole ale creștinismului, ebioniții, gnosticii și maniheii au tăgăduit dogma despre păcatul primordial și despre consecințele sale. După învățătura lor, omul niciodată n-a căzut din punct de vedere moral și n-a călcat porunca lui Dumnezeu, deoarece căderea s-a petrecut mult înaintea venirii omului în lume. În urma influenței principiului răului, care stăpânește lumea, fără și împotriva voii omului, el este doar supus păcatului care deja exista, iar această influență este irezistibilă.

Ofiții (de la ὄφις, șarpe) învățau că omul, îndemnat de sfatul înțelepciunii, întruchipat în forma șarpelui [ὀφιόμορφος], a călcat porunca și, astfel, a ajuns la cunoașterea adevăratului Dumnezeu.

Encratiții și maniheii învățau că Dumnezeu, prin porunca Sa, a interzis relațiile matrimoniale între Adam și Eva. Păcatul protopărinților a constat în faptul că au călcat această poruncă dumnezeiască. Este evident că această învățătură este neîntemeiată și falsă, fiindcă Sfânta Scriptură arată clar că, îndată ce Dumnezeu i-a creat pe primii oameni, i-a binecuvântat și le-a poruncit: „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul!"[illegible], și imediat le-a dat legea matrimonială[illegible]. Așadar, toate acestea s-au petrecut înainte ca șarpele să-i ispitească pe primii oameni și să-i ademenească în păcat.

[illegible] Gal. 5, 17

[illegible] Fc. 1, 28.

[illegible] Fc. 2, 24

Clement Alexandrinul a învățat greșit că păcatul primilor oameni a constat în călcarea poruncii care le interzicea căsătoria înainte de timp[illegible].

Conform teoriei sale despre preexistența sufletelor, Origen înțelegea căderea și păcatul primilor oameni ca o cădere a sufletelor lor în lumea duhovnicească înaintea facerii acestei lumi. De aceea Dumnezeu i-a izgonit din cer pe pământ și i-a așezat în trup, ceea ce ar reprezenta izgonirea lui Adam din rai și îmbrăcarea în haine de piele[illegible].

În secolul al V-lea, călugărul britanic Pelagius și urmașii săi, pelagienii, au prezentat teoria lor despre originea și ereditatea păcatului, care este cu totul potrivnică învățăturii Revelației divine. Pe scurt, ea constă în următoarele: păcatul nu este ceva substanțial și nu aparține firii omenești. Păcatul este un fenomen cu totul temporar și întâmplător. El apare doar în domeniul voinței libere și abia după dezvoltarea libertății. Ea este singura care îl poate naște. Ce este, de fapt, păcatul? Ceea ce se poate evita [*quod vitari potest*] sau ceea ce nu se poate evita? Ceea ce nu se poate evita nu este păcat [*peccatum non est*]. Păcatul este ceea ce se poate evita. Prin urmare, omul poate fi fără păcat [*sine peccato esse*], pentru că păcatul depinde numai de voia lui. Păcatul nu este o stare permanentă și imuabilă sau o dispoziție păcătoasă. El este doar o faptă, temporară și întâmplătoare, de încălcare a legii, care lasă urme doar în amintirea și în conștiința păcătosului. De aceea primul păcat n-a putut provoca nici o vătămare esențială, nici în firea duhovnicească a lui Adam, nici în cea trupească. Și mai puțin a putut face aceasta în urmașii lui, care de fapt n-au putut moșteni de la strămoșul lor un lucru pe care el însuși nu l-a avut în firea sa. Recunoașterea existenței păcatului ereditar ar însemna recunoașterea păcatului după fire, adică recunoașterea

[illegible] *Strom* V.

[illegible] *Contra Cels.*, IV, 40.

existenței firii celei rele și vicioase, iar aceasta duce la maniheism. Încă o pricină pentru care păcatul lui Adam n-a putut trece la urmașii săi este că n-ar fi fost drept ca păcatul unui om să treacă la alții, care n-au participat la săvârșirea lui. În afară de aceasta, dacă Adam ar fi putut transmite păcatul urmașilor săi, atunci de ce și cel drept n-ar putea transmite dreptatea sa urmașilor săi. Ori de ce nu s-ar transmite și alte păcate la fel? De aceea, păcatul ereditar [*ex traduce*] nu există. Întrucât dacă ar exista păcatul înnăscut, ereditar, el ar fi trebuit să aibă și o cauză. Totuși aceasta nu s-ar putea găsi în voința copilului, întrucât ea este încă nedezvoltată și în voia lui Dumnezeu. Prin urmare, acest păcat ar fi al lui Dumnezeu și nu al pruncului. Recunoașterea păcatului primordial înseamnă recunoașterea păcatului după fire, adică recunoașterea existenței firii stricate, firii celei răutăcioase. Însă aceasta este învățătura maniheistă. De fapt, toți oamenii se nasc la fel de nevinovați și de neprihăniți cum au fost protopărinții până la cădere. Ei rămân în această stare de nevinovăție și neprihănire până la dezvoltarea conștiinței și a libertății. Păcatul este posibil numai dacă există conștiință și libertate dezvoltată, pentru că el de fapt este actul voinței libere. Oamenii păcătuiesc după libertatea lor personală și conștientă, urmând într-o măsură exemplul lui Adam. Libertatea omului este atât de puternică, încât, dacă s-ar decide sincer și neclintit, n-ar săvârși nici un păcat și ar putea rămâne veșnic neprihănit. Pelagius zice:

> Susțin că omul poate fi fără de păcat [*sine peccato*][illegible]. Înainte de Hristos și după El au existat filosofi și drepți din Sfânta Scriptură care niciodată n-au greșit.[illegible]

Moartea nu este consecința păcatului lui Adam, ci parte indispensabilă a firii celei zidite. Adam a fost creat muritor.

[illegible] Pelagius, în Augustin, *De natura et gratia*, 8.

[illegible] Pelagius, *Ad Demetriadem*, 3, 7.

Cu sau fără păcat, el tot ar fi trebuit să moară. Împotriva ereziei pelagiene a luptat în mod deosebit Fericitul Augustin, apărând învățătura Bisericii primare despre păcatul strămoșesc. Totuși, făcând aceasta, a căzut în extrema cealaltă. El susținea că păcatul strămoșesc a distrus firea omenească într-o asemenea măsură încât omul cel căzut în păcat nu numai că nu poate lucra binele, ci nici nu-l poate dori, voi. El este robul păcatului în care lipsește orice vrere sau facere de bine[illegible].

41. *Retrospectiva și critica învățăturilor romano-catolice și protestante despre păcatul strămoșesc*

1. Romano-catolicii învață că păcatul primordial a luat de la Adam dreptatea originară și desăvârșirea harică, însă nu a rănit firea lui. Conform învățăturii lor, dreptatea originară [*justitia originalis*] n-a fost parte organică, integrantă a firii duhovnicești și morale a omului, ci un dar exterior al harului [*donum gratiae, donum supernaturale*], un supliment excepțional al puterilor naturale ale omului [*donum superadditum*]. De aceea păcatul primului om a constat în lepădarea de acest har, cu totul exterior, supranatural, care îl călăuzea din afară. Păcatul lepădării de har, al depărtării omului de la Dumnezeu nu este altceva decât lipsirea lui de acest har, lipsirea lui de dreptatea incipientă [*defectus, privatio, justitiae originalis*] și întoarcerea sa la starea pur naturală, la starea fără har. Însăși firea omenească după cădere a rămas la fel cum a fost înainte. Chipul lui Dumnezeu în om nu s-a schimbat, n-a fost desfigurat. Puterile sale principale, rațiunea, sentimentele și voința au rămas aceleași precum au fost înaintea căderii. Până la păcat, Adam

---

[illegible] *De civit. Dei*, XIV, 11; *Contra duas epist. pelag.* I, 2.

a trăit ca la curtea regală, iar din cauza încălcării i s-a luat slava exterioară și el s-a întors la starea primară, în care a fost înainte.

Hotărârile Sinodului din Trident despre păcatul primordial au stabilit că păcatul strămoșilor a constat în pierderea sfințeniei și dreptății celei dăruite, dar nu au specificat clar cum au fost acea sfințenie și dreptate. Ele afirmă că în omul născut din nou nu rămâne absolut nici o urmă de păcat, sau de ceva neplăcut lui Dumnezeu. Rămâne doar pofta [*concupiscentia*], care, provocând omul la luptă, este mai degrabă folositoare decât dăunătoare. În orice caz, ea nu este păcat, chiar dacă provine din păcat și trage spre el. În hotărârea a cincea, se spune:

> Sfântul Sinod mărturisește și știe că pofta rămâne în cei botezați, însă fiind lăsată pentru luptă, nu îi poate vătăma pe cei care nu o acceptă, nici pe cei care, sprijiniți de harul lui Iisus Hristos, se luptă cu vitejie împotriva ei. De fapt, cununi va primi tocmai cel care bine se va nevoi.

Sfântul Sinod mai declară:

> Această poftă, pe care Apostolul uneori o numește „păcat", Biserica Sobornicească niciodată nu a numit-o astfel, în sensul că ea este păcatul adevărat și propriu al celor născuți din nou [*quod vere et proprie in renatis peccatum sit*], iar nu că ea este din păcat și trage spre el"[illegible].

Această învățătură romano-catolică este neîntemeiată deoarece crede că dreptatea primară și desăvârșirea lui Adam sunt un dar exterior, privilegiu care se dă naturii din afară și este despărțit de ea. Însă învățătura apostolică a Bisericii primare învață clar că această dreptate primară a lui Adam nu

[illegible] *Concil. Trid.* sess. V, 5.

este un dar din afară sau un privilegiu, ci parte constitutivă a firii lui zidite de Dumnezeu. Săvârșind păcatul, omul și-a vătămat grav firea sa. Sfânta Scriptură afirmă că păcatul a cutremurat și a răvășit atât de profund firea omului, încât el a slăbit și nu poate săvârși binele nici dacă îl voiește"[illegible]. Nu-l poate săvârși tocmai pentru că păcatul are o influență puternică asupra firii umane. În afară de aceasta, dacă păcatul n-ar fi rănit firea omenească atât de grav, n-ar fi fost nevoie ca Fiul lui Dumnezeu Unul-Născut să Se întrupeze, să vină în lume ca Mântuitor și să ne ceară o renaștere totală, trupească și sufletească"[illegible]. În afară de acestea, romano-catolicii nu pot răspunde corect la întrebările: „Cum firea nevătămată poate purta în sine *concupiscentia*? Care este relația dintre *concupiscentia* și firea sănătoasă?".

La fel de incorectă este și afirmația romano-catolicilor că în omul renăscut nu rămâne absolut nimic păcătos și neplăcut lui Dumnezeu, lăsând loc numai pentru ceea ce este neprihănit, sfânt și plăcut lui Dumnezeu. Fiindcă din Sfânta Revelație și din învățătura Bisericii vechi cunoaștem că harul, care se dă omului căzut prin Domnul Hristos, nu lucrează mecanic, nu sfințește și nu mântuiește dintr-odată și într-o clipă, ci pătrunde treptat toate puterile psihosomatice ale omului, după măsura nevoințelor lui în viața cea nouă. Astfel, în același timp, îl vindecă de toate neputințele păcatului și îi sfințește toate gândurile, sentimentele, dorințele și faptele. A gândi și a afirma că în cei născuți din nou nu există absolut nici o urmă din consecințele neputințelor păcatului este neîntemeiat, pentru că iubitul de Hristos și văzătorul de taine ne învață clar: „Dacă zicem că păcat nu avem [ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν], ne amăgim pe noi înșine și adevărul nu este întru noi"[illegible]. Apostolul Neamurilor scrie: „Căci nu fac binele pe care îl voiesc, ci răul pe care nu-l voiesc, pe acela îl săvârșesc. Iar dacă fac ceea ce nu

---

[illegible] Rom. 7, 18-19

[illegible] In 3, 3.5-6

[illegible] 1 In 1, 8

voiesc eu, nu eu fac aceasta, ci păcatul care locuiește în mine [ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία]"[illegible].

2. Învățătura protestantă despre păcatul strămoșesc este opusă celei romano-catolice. După aceasta, păcatul a distrus cu totul libertatea omului, chipul lui Dumnezeu și toate puterile duhovnicești, încât însăși firea omenească a devenit păcat, iar omul a devenit neputincios pentru a săvârși orice bine. Tot ceea ce dorește și lucrează este păcat. Virtuțile sale în sine sunt păcat. Omul este mort duhovnicește, statuie fără ochi, minte și sentimente. Păcatul a distrus în el firea zidită de Dumnezeu și în locul chipului Lui a așezat chipul diavolului. Păcatul moștenit a intrat în firea omului așa de profund, atât a pătruns-o, încât nici o putere din această lume n-ar putea s-o despartă de el. Și mai mult, nici însuși botezul nu distruge acest păcat, ci doar îndreaptă vinovăția. Abia la învierea morților acest păcat se va lua cu totul de la om. Chiar dacă omul, fiind cu totul rob al păcatului strămoșesc, n-are putere în sine de a lucra binele, ceea ce s-ar fi manifestat prin faptele dreptății [*justitia operum*], prin dreptatea duhovnicească [*justitia spriritualis*], sau prin faptele dumnezeiești care se referă la mântuirea sufletului, totuși în el există o putere duhovnicească ce lucrează în domeniul dreptății civice [*justitia civilis*]. De exemplu, omul cel căzut prin faptele exterioare Îl poate mărturisi pe Dumnezeu, poate arăta o supunere față de Dumnezeu, față de autorități și față de părinți prin alegerea virtuților exterioare, ferindu-se de ucidere, de adulter, de furt etc.

Dacă privim această învățătură protestantă prin lumina învățăturii bisericești expuse mai înainte, despre păcatul strămoșesc și despre consecințele sale, vedem clar că aceasta este fără temei. Mai ales pentru că învățătura protestantă identifică cu totul dreptatea lui Adam inițială cu firea lui în sine și nu face nici o diferențiere între ele. De aceea, prin păcat, omului nu i-a fost luată doar dreptatea inițială, ci și toată firea lui.

[illegible] Rom. 7, 19-20; *cf.* 8, 23-24.

Pierderea dreptății inițiale este identică cu pierderea și distrugerea firii. Însă Sfânta Scriptură nu recunoaște în nici un sens distrugerea totală a firii lui Adam prin păcat, nici nu recunoaște că în locul firii primare, celei zidite de Dumnezeu, ar putea apărea o altă fire, după chipul lui satana. Dacă aceasta ar fi fost adevărat, atunci în om n-ar fi rămas nici o dorință pentru bine, nici o înclinare spre el, nici o putere ca să-l săvârșească. Totuși Sfânta Scriptură susține că și în omul cel căzut au rămas fărâmituri de bine, înclinare, dorință și aptitudini pentru a-l săvârși[49]. Mântuitorul chiar a apelat la rămășițele binelui din firea păcătoasă a omului. Aceste rămășițe n-ar fi putut exista, dacă după păcat Adam ar fi primit chipul lui satana în locul chipului lui Dumnezeu.

Din această perspectivă, sectele protestante, arminienii și socinienii reprezintă reînnoirea învățăturilor lui Pelagius, întrucât ele refuză orice legătură cauzală și genetică dintre păcatul primordial al strămoșilor noștri și păcatul urmașilor lor. Păcatul lui Adam nu numai că nu i-a putut răni pe urmașii lui Adam, dar nici pe el. Singura consecință a păcatului lui Adam pe care ei o recunosc este moartea. Însă ea nu este pedeapsă, ci răul fizic care se transmite prin naștere.

În acest sens, Biserica Ortodoxă și astăzi, ca și întotdeauna, mărturisește neclintit învățătura Revelației divine descoperită în Sfânta Scriptură și în Sfânta Tradiție. În *Epistola Patriarhilor răsăriteni* este scris:

> Credem că primul om, zidit de Dumnezeu, a căzut din rai atunci când a acceptat sfatul șarpelui și a încălcat porunca lui Dumnezeu. De aceea păcatul strămoșesc se transmite tuturor urmașilor pe calea moștenirii, astfel că nici unul dintre cei născuți după trup nu este liber de această povară și simte consecințele căderii în această viață. Această povară și aceste consecințe nu le numim păcat (precum necredința, hula, uciderea,

[49] Rom. 2, 14-15; 7, 18; Ieș. 1, 17; Ios. 6, 14; Mt. 5, 46; 7, 9; 19, 17; Fapte 28, 2.

ura și toate celelalte care purced din inima rea a omului), ci înclinarea puternică spre păcat... Omul cel căzut prin încălcare s-a asemănat cu animalele necuvântătoare, adică s-a întunecat și s-a lipsit de desăvârșire și de nepătimire, însă nu s-a lipsit de firea și puterea primite de la Atotbunul Dumnezeu. În caz contrar, el ar fi devenit irațional și, prin urmare, „ne-om". Totuși el și-a reținut firea cu care a fost creat, și-a păstrat puterea firească, liberă, vie și lucrătoare. Așadar, după fire, el poate alege și săvârși binele, ori îl poate evita și se poate lepăda de acesta. Că omul, după fire, poate săvârși binele, este arătat și de Domnul atunci când spune că „și păcătoșii iubesc pe cei care îi iubesc pe ei". Iar Apostolul Pavel, în epistola sa către Romani (1, 19) și în alte locuri, învață foarte clar că „păgânii care nu au lege, din fire fac ale legii" (Rom. 2, 14). Este evident că binele pe care omul îl săvârșește nu poate fi păcat, fiindcă binele nu poate fi rău. Acesta fiind firesc, îl face pe om să fie doar trupesc, nu și duhovnicesc... Însă, în cei renăscuți prin har, binele, întărit de har, devine desăvârșit și îl face pe om destoinic de mântuire"[606].

În *Mărturisirea Ortodoxă* se spune:

Fiindcă în starea de nevinovăție toți oamenii erau în Adam, așa și îndată ce a greșit, cu el au greșit toți și au intrat în starea păcătoasă, fiind supuși nu numai păcatului, ci și pedepsei pentru acesta... De aceea și noi suntem zămisliți în pântecele mamei și ne naștem cu acest păcat, precum spune Psalmistul: „Că întru fărădelegi m-am zămislit și în păcat m-a născut maica mea (Ps. 50, 7)". [...] Așadar, din cauza păcatului, în toți, voința și rațiunea sunt rănite. La urma urmei, chiar dacă voința omenească este rănită de păcatul înnăscut, totuși (conform Sfântului Vasile cel Mare) chiar și acum, depinde de voia fiecăruia dacă va fi bun și fiu al lui Dumnezeu sau rău și fiu al diavolului"[607].

---

[606] Articolele 6 și 14.

[607] Partea I, întrebările 24 și 27.

Capitolul al II-lea

Purtarea de grijă a lui Dumnezeu

42. *Despre Pronia lui Dumnezeu*

Întrucât lumea este creația preaînțeleaptă a bunătății și iubirii lui Dumnezeu, de aceea El Se reflectă în cele existente prin lucrarea bunătății și iubirii Sale veșnice. Lumea depinde de Dumnezeu și cu ființa, și cu existența ei. Dumnezeu a făcut lumea cu un scop și prin pronie [πρόνοια] o îndrumă spre îndeplinirea acestui scop. Nici nu poate fi altfel. Sfântul Ioan Damaschinul zice:

> Dumnezeu este bun și înțelept după fire, de aceea și poartă de grijă lumii, întrucât cel care nu poartă de grijă nu este bun. Fiind infinit de bun, El minunat poartă de grijă lumii. Fiind negrăit de înțelept, El poartă de grijă tuturor în cel mai bun chip[1].

Prin urmare, Pronia lui Dumnezeu este o lucrare neîntreruptă a înțelepciunii, a bunătății, a iubirii și a atotputerniciei lui Dumnezeu. Lucrare prin care veghează, păzește și întreține ființa și puterea făpturilor Sale, le îndrumă spre scopul final, ajută în orice bine, înfrânează și îndreaptă răul, fără să împiedice libertatea făpturii.

---

[1] *De fid.* II, 29, PG 94, col. 964 B.

Biserica lui Hristos a exprimat învățătura sa dogmatică, neschimbată despre pronia lui Dumnezeu printr-un cuvânt din primul articol al Simbolului de credință sobornicesc – *Atotțiitorul* [Παντοκράτωρ]. Astfel a mărturisit credința și convingerea ei că tot ceea ce există în lume, văzut și nevăzut, este ținut, menținut și chivernisit prin lucrarea neîncetată a Proniei lui Dumnezeu. Referitor la rău, Dumnezeu doar îl prevede și îl îngăduie, însă nu-l susține, fiindcă nu El l-a făcut. Răul care deja s-a petrecut este îndreptat de Binele suprem spre ceva de folos. El nu face răul, ci, pe cât este cu putință, doar îl îndrumă spre ceva mai bun[1].

Pronia dumnezeiască este una și nedespărțită, fiindcă este lucrarea Singurului Dumnezeu Nedespărțit. Totuși, privit prin oglinda duhului analitic al omului, El Se manifestă în două forme principale, în păzirea lumii și în chivernisirea ei. Păzirea [συντήρησις] lumii este lucrarea voinței lui Dumnezeu cel Preaînțelept și Atotputernic, prin care El păzește și menține în existență lumea Sa creată. Chivernisirea lumii este lucrarea lui Dumnezeu cel Preaînțelept și Preabun, prin care El îndrumă și călăuzește lumea duhovnicească și cea materială spre scopul stabilit de El. Prin iubirea Sa proniatoare, Domnul cel în Trei Străluciri poartă de grijă întregii făpturi în general și fiecărei viețăți în particular. După esența sa tainică, Pronia lui Dumnezeu este neîmpărțită, pentru că Dumnezeu poartă de grijă și unității, și făpturilor particulare, printr-o lucrare simplă, necompusă. Însă în oglinda rațiunii umane analitice ea se arată ca una generală și una particulară. Cea generală cuprinde lumea întreagă, iar cea particulară, pe fiecare făptură în mod deosebit. De la cele mai mari până la cele mai mici, de la îngeri până la gândaci, de la constelații până la atomi.

După învățătura Sfintei Scripturi, Dumnezeu „plinește cerul și pământul"[2]. „Cerul este tronul Lui, iar pământul așternut

[1] *Epistola Patriarhilor răsăriteni*, articolul 5.
[2] Ier. 23, 24.

al picioarelor Lui."[4] El „toate le ține cu cuvântul puterii Sale"[5], „pe toate le aduce în viață"[6]. Poartă de grijă tuturor făpturilor ca un Părinte, încât poruncește soarelui „să răsară și peste cei răi, și peste cei buni și trimite ploaie peste cei drepți și peste cei nedrepți"[7]. De la început, neîncetat lucrează în lume[8]. Toate prin El sunt așezate[9]. „În mâna Lui El ține viața a tot ce trăiește și suflarea întregii omeniri."[10] De El depinde și existența, și viața, și mișcarea. „Căci în El trăim și ne mișcăm și suntem."[11] El „așază hotarele și vremile pentru viața făpturilor"[12], și le dă toate cele trebuincioase pentru existență. „El dă tuturor viață și suflare și toate."[13] Fără voia Lui, „nici perii capului nu cad"[14]. „El cercetează pământul și îl adapă. Îmbracă cerul cu nori, gătește pământului ploaie, răsare în munți iarbă, dă hrană animalelor și păsărilor, îmbracă câmpiile cu grâu. Îi hrănește pe toți, îi păzește pe toți și poartă de grijă tuturor."[15] Nimic nu se întâmplă fără El, nici în afara Lui. „Pentru că de la El și prin El și întru El sunt toate."[16] „El a făcut cerurile, cerurile cerurilor și toată oștirea lor, pământul și toate cele de pe el, mările și toate cele ce se cuprind în ele. El dă viață la toate."[17] „El privește cu ochii tot ce se află sub ceruri,

---

[4] Mt. 5, 34-35.
[5] Evr. 1, 3.
[6] 1 Tim. 6, 13.
[7] Mt. 5, 45, Lc. 6, 35.
[8] In 5, 17.
[9] Col. 1, 17.
[10] Iov 12, 10.
[11] Fapte 17, 28.
[12] Fapte 17, 26; Ps. 103, 8-9, 119, 90-91.
[13] Fapte 17, 25.
[14] Mt. 10, 30.
[15] Ps. 64, 10-14; 103, 14; 144, 15-16; 146, 8-9; Fapte 14, 17; Iov 38, 41; Mt. 6, 26-27.
[16] Rom. 11, 36; 1 Cor. 12, 6.
[17] Neem. 9, 6.

ştiind tot ceea ce a creat pe pământ."[18] În negrăita Sa iubire proniatoare, Dumnezeu poartă de grijă tuturor vietăţilor, şi celor mai mari, şi celor mai mici[19]. „El hrăneşte şi păsările cerului şi le îmbracă", cu atât mai mult pe oameni[20]. El dă putere „crinilor câmpului să crească şi să se îmbrace cu frumuseţe negrăită"[21]. Contemplând în uimire şi rugăciune Pronia lui Dumnezeu, care pe toate le cuprinde şi le păzeşte, înţeleptul Solomon aşa I se adresează lui Dumnezeu: „Pentru că iubeşti toate cele ce sunt şi nimic nu urgiseşti din cele ce ai făcut, că dacă ai fi urât un lucru, nu l-ai fi plăsmuit. Şi cum ar fi rămas ceva, de n-ai fi voit Tu? Sau cum ar dăinui, dacă n-ar fi fost chemat de Tine la fiinţă?"[22]. Clement Alexandrinul spune:

> Pronia lui Dumnezeu este descoperită aşa de evident în Sfânta Scriptură, încât nici nu trebuie dovedită, iar cel care crede că ea nu există trebuie mustrat şi îndreptat[23].

Este evident că sfânta dogmă despre Pronia lui Dumnezeu, cu tot conţinutul ei, izvorăşte din Sfânta Scriptură. După învăţătura Sfintei Revelaţii, Pronia este consecinţa logică şi firească a creaţiei. Dumnezeu este Proniator pentru că este Creator. Într-un fel, prin purtarea de grijă a lumii, continuă creativitatea lui Dumnezeu în ea, după cuvintele Mântuitorului: „Tatăl Meu până acum lucrează [ἐργάζεται]; şi Eu lucrez [κἀγὼ ἐργάζομαι]"[24]. În afară de aceasta, însuşi faptul că lumea făcută de Dumnezeu are un scop impune existenţa Proniei lui Dumnezeu în ea. Dacă lumea are un scop stabilit de Dumnezeu, atunci

[18] Iov 28, 24; Pilde 15, 3; Ps. 32, 14; Evr. 14, 13.

[19] Mt. 6, 25-34.

[20] Mt. 6, 26; *cf.* Ps. 90, 1-16.

[21] Mt. 6, 28-29.

[22] Înţ. Sol. 11, 25-26.

[23] *Strom.* V.

[24] In 5, 17; *cf.* Fericitul Augustin, *De Genes. ad litt.*, IV, 22.

trebuie să existe și Pronia care o îndrumă spre realizarea lui[25]. Pronia lui Dumnezeu este zadarnică, dacă lumea n-are scop. Făcând lumea din neființă, Dumnezeu, prin Pronia Sa, o aduce de la ființă la scop. Iar scopul este unirea fápturii desăvârșite cu Făcătorul, „ca Dumnezeu să fie toate în toți"[26]. Fiindcă Dumnezeu a făcut lumea din iubire și, după marea Sa bunătate, nu poate să nu-i poarte de grijă. Purtarea Sa de grijă față de lume arată că El a făcut lumea din iubire și este veșnic bun și neschimbat. Toată Sfânta Scriptură, și ca unitate, și în toate detaliile, este o adevărată istorisire a Proniei lui Dumnezeu pentru lume. Făcând lumea, Dumnezeu a rămas în ea și cu ea, chiar dacă este mai presus de ea. El veghează peste ea pururea și cu Pronia Sa o îndrumă spre scopul ei dumnezeiesc[27].

Adevărul despre Pronia lui Dumnezeu, descoperit în Sfânta Scriptură, cu toată autoritatea Sa dumnezeiască, există prin Sfânta Tradiție în trupul dumnezeiesc-omenesc al lui Hristos, Biserica. Părinții și Învățătorii bisericești hrănesc cu ea toate sufletele înfometate după adevărul și dreptatea lui Dumnezeu. Așadar, Atenagora scrie:

> Nimic în cer, nici pe pământ nu este uitat de chivernisirea și Pronia lui Dumnezeu. Purtarea de grijă a Făcătorului se întinde peste toate, văzute și nevăzute, mari și mici, fiindcă toată făptura laolaltă și orice lucru îndeosebi, conform firii sale și scopului său pentru care a fost zidit, are nevoie de Pronia Făcătorului[28].

Sfântul Atanasie cel Mare zice:

> Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, fiind cel mai bun Iconom, Care prin Înțelepciunea și Cuvântul Său, prin Domnul nostru Iisus Hristos, pe toate le chivernisește și le rânduiește

[25] *Cf.* Ps. 103, 29; Iov 34, 14-15.
[26] Mt. 5, 48; 1 Cor. 15, 28.
[27] Evr. 1, 3; Col. 1, 16; Ef. 4, 6.
[28] *De resurrect. mort.* 18.

[διακοσμεῖ] spre mântuire, așa precum El Însuși crede că e mai bine[29].

Prin Fiul Său veșnic, Tatăl a făcut tot universul [τὸ πᾶν], l-a rânduit [διεκόσμησε] și îl luminează cu Pronia Sa [φωτίζει τῇ ἑαυτοῦ προνοίᾳ]. Fiind Logosul cel bun [ἀγαθὸς Λόγος] și bunătatea Tatălui, El a pus rânduială în univers, a unit lucrurile potrivnice [τὰ μὲν ἐναντία τοῖς ἐναντίοις συνάπτων] și din ele a scos deplină armonie. Fiind Puterea și Înțelepciunea lui Dumnezeu, El mișcă cerurile și întărește pământul fără să-l sprijine pe ceva. Prin El, soarele devine strălucitor și luminează lumea. Prin El, și luna își primește partea sa de lumină. Prin El, apa rămâne în nori, iar ploaia adapă pământul. Prin El, și marea este înconjurată de țărmuri, și pământul împodobit cu plante felurite[30]. Firea lucrurilor create, fiind zidită din nimic, în sine [καθ' ἑαυτήν] este slabă, neputincioasă și muritoare. Iar orice fire zidită, în măsura în care depinde de propriile sale condiții, este slabă și stricăcioasă. De aceea, ca universul [τὸ ὅλον] să nu se întoarcă din nou în neființă [εἰς τὸ μὴ εἶναι], Bunul Dumnezeu, Cel care a creat toată făptura prin Logosul Său, n-a lăsat ca aceasta să fie înșelată și tulburată de propria sa fire. Aceasta este pricina care ar putea să provoace firea să se afunde din nou în neființă. Totuși El, fiind bun, chivernisește universul [τὴν σύμπασαν] și îl ține în existență prin Logosului Său, Care Însuși este Dumnezeu. Prin urmare, creația, luminată de călăuzirea, Pronia și rânduiala Logosului, poate rămâne neclintită și se poate opune supunerii neființei, căreia i s-ar putea supune dacă Dumnezeu n-ar ocroti-o[31]. Atotputernicul și întru tot desăvârșitul Logos al Tatălui, acoperindu-le pe toate și manifestând pretutindeni puterile

[29] Sfântul Vasile cel Mare, *Contra gent.* 40, PG 25, col. 80 C.
[30] *Ibidem*, col. 81 AB.
[31] *Ibidem*, 41, coll. 81 C – 84 A; *cf.* Fericitul Augustin, *In Ioan.*, Tract. II, 10.

Sale, le conţine şi le cuprinde pe toate în Sine, încât nimic nu rămâne neocrotit de puterile Sale, ci „pe toate" şi în toate, tuturor făpturilor îndeosebi şi laolaltă le dăruieşte viaţă şi le păzeşte deopotrivă... După cuvintele Evanghelistului, din tot ceea ce există şi se întâmplă, nimic nu este în afara Logosului, nici ceva care să fi fost creat şi să fi existat fără El: „La început era Cuvântul [ὁ Λόγος] şi Cuvântul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvântul. Toate prin El s-au făcut; şi fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut" (In 1, 1.3). Precum cântăreţul la harpă care, unind cu măiestrie tonurile joase cu cele înalte şi mijlocii, produce o melodie, asemenea şi Logosul, Înţelepciunea lui Dumnezeu, ţine universul ca pe o harpă şi le uneşte pe cele din cer cu cele din văzduh, întregul cu părţile sale [τὰ ὅλα τοῖς κατὰ μέρος συνάπτων] şi supraveghindu-le în clipa Sa şi cu voinţa Sa, minunat şi armonios, produce o rânduială sfântă în lume. Uimitor în Dumnezeirea Logosului este că El în aceeaşi clipă, nu în timpuri diferite, concomitent, pe cele drepte sau rotunde, şi pe cele de sus, şi pe cele mijlocii sau de jos, şi ceea ce este ud, rece sau cald, văzute sau nevăzute, îndrumă, călăuzeşte şi rânduieşte orice făptură conform firii ei [κατὰ τὴν ἑκάστου φύσιν]. În aceeaşi clipă a Lui, cele drepte se mişcă drept, cele rotunde deopotrivă, cele mijlocii se pun în mişcare aşa cum sunt, caldul se încălzeşte, uscatul se usucă. Conform firii lor, pe toate le însufleţeşte şi le menţine prin Sine. Astfel prin El se creează o minunată şi adevărată armonie dumnezeiască [θαυμαστή τις καὶ θεία ἀληθῶς ἁρμονία][32]. În aceeaşi clipă, Dumnezeu Logosul, concomitent, pe toate le păstrează în ordine, astfel că toată făptura face ceea ce-i este firesc, iar toate făpturile împreună constituie o rânduială[33]. Alcătuind, cu Pronia Sa, din aceste făpturi felurite o singură lume şi o singură

[32] *Ibidem*, 42, coll. 84 B, 85 B; *cf.* Sfântul Ioan Gură de Aur, *De stat.*, hom. IX, 25; hom. X, 1-2.

[33] *Ibidem*, 43, col. 88 A.

rânduială, Dumnezeu Logosul nu lasă în afara Lui nici Puterile nevăzute, ci ca Făcător și pe ele le cuprinde împreună cu celelalte ființe, le însuflețește și le păzește cu Pronia Sa [τῇ ἑαυτοῦ προνοίᾳ][34].

> După Pronia lui Dumnezeu, toate făpturile au primit chip, rând, număr și mărime, așadar nimic n-a fost inutil sau întâmplător, și nici nu va fi.[35]

Pronia lui Dumnezeu se oglindește în toate. Fericitul Teodoret ne sfătuiește:

> Priviți firea lucrurilor văzute, poziția, rânduiala, ordinea, starea, mișcarea, proporția, armonia, frumusețea, splendoarea, mărimea, utilitatea, aspectul lor plăcut, felurimea, schimbarea lor. Priviți cum Pronia lui Dumnezeu pătrunde în voi, din toate părțile făpturii, cum se evidențiază, cum se descoperă. Priviți, ea este limpede în cer și în luminile cerești, în soare, în lună și în stele. Ea este clară în văzduh și în nori, în pământ și în mare, în tot ceea ce este pe pământ. Este evidentă în plante, în iarbă și în semințe. Este evidentă în ființele cuvântătoare și necuvântătoare, în târâtoare, în păsări, în pești, în amfibii. În cei blânzi și în cei cruzi, în cele domestice și în cele sălbatice. Singuri răspundeți: cine ține bolta cerească? Cum acest cer există mii de ani și nu a învechit? Și timpul n-a produs în el nici o schimbare, chiar dacă după natură el e schimbător, precum mărturisește fericitul David (Ps. 101, 27). Având natura schimbătoare și slabă, a rămas până acum așa cum a fost creat, fiindcă Logosul lui Dumnezeu, Cel care l-a creat, îl susține, îl păzește și îi dăruiește trăinicie... Făcătorul chivernisește făptura, Însuși fiind ziditorul, făcătorul materiei. El nu lasă corabia Sa neghidată și nu încetează

[34] *Ibidem*, 44, col. 88 C.

[35] Sfântul Irineu, *Contra haer.* II, 26, 3; cf. IV, 36, 6; Clement Alexandrinul, *Strom.* I, c. 2; Minuciu Felix, *Octav.*, n. 17.

s-o cârmuiască"[illegible]. Numai gândul că Dumnezeu este Ziditorul nemărginit de bun duce, inevitabil, la concluzia că El, fără îndoială, este și Proniatorul lumii. Pentru că de ce s-o facă, dacă nu voia să-i poarte de grijă? Dacă Dumnezeu, a Cărui bunătate este nemăsurată, a binevoit neființei să-i dăruiască ființă, cum ar fi putut să treacă cu vederea creația Sa și să nu-i poarte de grijă?[illegible]

Lepădarea de Pronie este nebunie. Același părinte bisericesc zice:

> Cei care nu cred că Pronia lui Dumnezeu există și nebunește susțin că această lume, alcătuită din cer și pământ, navighează fără cârmuitor cu astfel de rânduială și armonie seamănă cu un om care, stând în corabie și mergând pe mare, vede cârmuitorul cum ține cârma, o întoarce cum trebuie, la stânga sau la dreapta, și aduce corabia în portul dorit. Totuși el susține minciuna evidentă că la cârmă nu este cârmuitor, corabia n-are cârmă și nu este cârmuită prin aceasta, ci plutește singură, depășind valurile, învingând vânturile, n-are nevoie de marinari, nici de cârmuitor care-i conduce pe aceștia. De asemenea și cei care se leapădă de Pronia lui Dumnezeu. Ei văd clar că Domnul universului chivernisește făptura Sa, conduce și mișcă totul spre armonie și rânduială. Ei văd armonia în tot ceea ce se întâmplă, văd splendoarea și folosul în fiecare făptură, însă intenționat se fac orbi și procedează nerușinat. Pentru că primesc darurile Proniei și le batjocoresc, le defaimă, iar cu cele de care se folosesc se ridică împotriva Proniatorului"[illegible].

[illegible] *De providentia*, Omilia I; *cf.* Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Ephes.* 19, 3-4; *Ad eos qui scandalizati sunt liber*, c. 5; Sfântul Ambrozie, *In Hexaem.* VI, 4, 21

[illegible] Fericitul Teodoret, *De providentia*, Omilia II; *cf.* Sfântul Ambrozie, *De offic.*, c. 1, 13.

[illegible] Fericitul Teodoret, *De providentia*, Omilia II; *cf.* Sfântul Ioan Gură de Aur, *De providentia*, Sfântul Teofil, *Ad Autolic.*, n. 5, Sfântul Irineu, *Contra haer.* II, 6, 1.

Sfântul Grigorie Teologul declară:

Suntem datori să credem că Dumnezeu este Ziditorul și Făcătorul tuturor lucrurilor. Altfel cum ar exista universul [το παν], dacă nu l-ar fi creat și rânduit cineva? Suntem datori să credem că există Pronia care pe toate din lume le ține și le unește, întrucât ființele care au nevoie de Ziditor, de asemenea, au nevoie și de Proniator. Altminteri, lumea, purtată de întâmplare, precum corabia de furtună, datorită curenților haotici ai materiei, ar fi trebuit să dispară într-o clipă, să se dărâme și să se întoarcă în haosul și în dezordinea de la început[39].

Sfântul Ioan Gură de Aur, ne spune:

Precum râul care, ramificându-se, adapă pământul prin care curge, așa și Pronia lui Dumnezeu ne înconjoară din toate părțile, îmbelșugat revărsându-se și plinindu-le pe toate[40]. Nici o fire creată, văzută sau nevăzută, nu poate dăinui fără grija și Pronia lui Dumnezeu[41].

Prin urmare, este evident că

cel care nu recunoaște Pronia lui Dumnezeu este un păgân adevărat[42].

[39] Omilia 14, 33, PG 35, coll. 901 C – 904 A; *cf.* Omilia 40, 45; Omilia 16, 5; Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Hebr.*, hom. 2, 3; Clement Alexandrinul, *Strom.* I, 11; Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Rom.*, hom. 7, 4; Fericitul Augustin, *De Genes. ad litt.* IV, 12, 22; Lactanțiu, *De ira Dei*, c. 9; Sfântul Ioan Gură de Aur, *De fid.* II, 1.

[40] Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Psalm.* 45, 1.

[41] Sfântul Vasile cel Mare, *De Spir. Sancto*, c. 8.

[42] Clement Alexandrinul, *Strom.* V, c. 1.

43. *Pronia lui Dumnezeu pentru om înaintea căderii*

Chiar dacă omul a fost făcut după Chipul lui Dumnezeu, el n-a fost lăsat singur. De la început, Dumnezeu i-a arătat o deosebită purtare de grijă[43] celui care purta sufletul cu chip dumnezeiesc, care este cea mai mare bogăţie în această lume[44]. Omul, făcut de Dumnezeu fără păcat şi relativ desăvârşit, avea următorul scop: atingerea desăvârşirii lui Dumnezeu şi asemănarea cu El, pentru care a şi fost zidit[45]. În el se afla sământa desăvârşirii, dată de Dumnezeu, care, în condiţii prielnice, trebuia să se dezvolte crescând şi înflorind deplin. Omul putea realiza aceasta numai cu ajutorul Proniei dumnezeieşti. El avea nevoie de îndrumarea lui Dumnezeu, pentru ca sufletul lui, care tânjeşte după El, prin dorinţa sa liberă, să nu se abată din drumul lung spre Adevărul veşnic. Numai călăuzit de Pronia şi Revelaţia divină, el putea să crească dintr-o desăvârşire într-alta mai mare şi dintr-o cunoaştere nedesăvârşită într-una mai mare, până la cea mai desăvârşită[46]. Aspirând la Dumnezeu, el s-a putut plini de toată plinătatea lui Dumnezeu numai cu ajutorul harului şi al Proniei Dumnezeirii Treimice[47].

Dumnezeu a arătat pronia Sa pentru omul dinainte de căderea în păcat în câteva feluri. Pentru om a făcut raiul şi l-a aşezat acolo[48]. Acolo toată natura, prin toate fiinţele şi puterile sale, îl ajuta binevoitor în desăvârşire, în sporirea în creşterea lui Dumnezeu, până la starea de bărbat desăvârşit, până la măsura vârstei plinătăţii lui Hristos, purtător al Chipului Lui, scop pentru care a şi fost zidit după Chipul lui Dumnezeu[49].

---

[43] Mt. 6, 26; 10, 30.

[44] Mt. 16, 26; Mc. 8, 36-37.

[45] Mt. 5, 48.

[46] Mt. 11, 27.

[47] Ef. 3, 14-19.

[48] Fc. 2, 8.

[49] Col. 2, 19; Ef. 4, 13; Rom. 8, 29; Ef. 4, 24.

Pentru om, Dumnezeu a sădit pomul vieții în mijlocul raiului[90]. Din rodul acestuia și cu lucrarea harului, omul ar fi rămas, trupește, fără boală și nemuritor. Dumnezeu S-a arătat strămoșilor noștri, i-a învrednicit de descoperirile Sale nemijlocite. A vorbit cu ei, le-a descoperit voia și adevărul Său. Le-a dat știință peste știință, înțelepciune peste înțelepciune, har peste har[91]. Dumnezeu a poruncit omului să nu mănânce din pomul cunoașterii binelui și răului, ca un exercițiu în bine, spre desăvârșire duhovnicească și spre nemurirea trupului[92]. Prin îndeplinirea acestei porunci, omul s-ar fi întărit în ascultarea voii lui Dumnezeu, ca cea mai înaltă, cea mai desăvârșită și cea mai sfântă lege. Iar prin aceasta, pentru totdeauna, în mod real, ar fi recunoscut voia lui Dumnezeu drept lege veșnică, ideal și măsură a voinței și a întregii sale activități existențiale.

44. *Pronia lui Dumnezeu pentru om după cădere*

Dumnezeu, în marea Sa iubire de oameni, n-a încetat să poarte de grijă omului nici după căderea lui. Pedeapsa pentru păcat, moartea, reflectă mai degrabă Pronia lui Dumnezeu pentru omul cel căzut, pentru că ea întrerupe păcătuirea omului până la infinit, răspândirea răului și viața neîncetată în condiții de chin, povară și blestem, provocate de căderea în păcat. Sfântul Chiril al Alexandriei zice:

> Prin moarte, Legiuitorul a oprit răspândirea păcatului, și prin pedeapsă a manifestat iubirea Sa de oameni. El, prin porunca Sa, a unit fărădelegea cu moartea, iar pentru că nelegiuitorul a căzut sub această pedeapsă, de aceea a și rânduit ca însăși

[90] Fc. 2, 9.
[91] Fc. 2, 19.22; Înț. Sir. 17, 6-11.
[92] Fc. 2, 16.

pedeapsa să-i fie spre mântuire. Iar moartea distruge această fire a vieții noastre și astfel, pe de o parte, oprește lucrarea răului, iar pe de alta, îl izbăvește pe om de boală, îl eliberează de povară și de muncă, întrerupe necazurile și grijile sale și pune capăt suferințelor trupești. Iată cum, prin iubirea Sa de oameni, Judecătorul a ușurat pedeapsa[33].

Sfântul Grigorie Teologul zice:

> Însăși pedeapsa cu moartea devine iubire de oameni, pentru că moartea este întreruperea păcătuirii [τὸ διακοπῆναι τὴν ἁμαρτίαν], ca răul să nu devină nemuritor [ἵνα μὴ ἀθάνατον ᾖ τὸ κακόν][34].

Pronia lui Dumnezeu pentru oamenii căzuți se reflectă și în faptul că Dumnezeu le „dă cu belșug toate" cele trebuincioase pentru viață[35], poartă de grijă tuturor și fiecăruia[36], trimite ajutor[37], „cântărește inimile"[38], „cercetează duhurile", conlucrează cu cei care se ostenesc[39], fiind iubitor de oameni stabilește granițele vieții și activității tuturor oamenilor[40], veghează atent asupra vieții tuturor oamenilor de la naștere până la mormânt[41], poartă de grijă tuturor cu o iubire mai mare decât cea a mamei[42], dispune de toate evenimentele din viața omenească[43], face bine tuturor oamenilor fără părtinire[44], în mod

---

[33] *De incarnat. Domini*; *cf.* Sfântul Teofil, *Ad Autolic.*, II, 26.
[34] *Oratio* 38, 12, PG 36, col. 324 D.
[35] 1 Tim. 6, 17.
[36] 1 Pt. 5, 7; Mt. 6, 32-33; Lc. 12, 30-31; Înț. Sol. 12, 13; Lc. 12, 7.
[37] Ps. 120, 2; 123, 8.
[38] Pilde 21, 2. Lit. „călăuzește inimile" [n. tr.].
[39] Ps. 126, 1.
[40] Iov 12, 10; Ps. 38, 5-6; Fapte 17, 25.
[41] Ps. 21, 20-22; 138, 15; 70, 6; Iov 10, 11.
[42] Is. 49, 15; Mt. 7, 11; Lc. 15, 20; *cf.* Sfântul Ioan Gură de Aur, *Ad Stagyr.* 1, 5.
[43] 1 Rg. 2, 6-7; Deut. 32, 39; Înț. Sol. 16, 12-13; Înț. Sir. 11, 21.
[44] Mt. 5, 45.

deosebit îi sprijină pe cei drepți[65], îi apără cu scutul milei Sale[66].

> Este clar că nu există om căruia Dumnezeu să nu-i poarte de grijă. Însă dacă El face aceasta cu fiecare altfel, și aceasta este o dovadă mare a Proniei Sale, căci o manifestă după nevoia fiecăruia[67].

Pronia lui Dumnezeu pentru oamenii căzuți se vădește mai clar prin faptul că Domnul de oameni Iubitorul îi dăruiește fiecăruia înger păzitor, care îl apără și îl păzește, îl izbăvește de rău, nestingherind libertatea lui, care se roagă lui Dumnezeu pentru el și, fiind împreună călătorul credincios, îl însoțește în viață[68]. După învățăturile Sfinților Părinți, îngerii

> Îl ajută pe Dumnezeu în lucrările Proniei Sale divine[69].

Păzindu-i pe oameni, îngerii ajută la sporirea lor în bine, în credință și evlavie și îi susțin pe calea mântuirii[70]. Îngerii sunt

> păzitori ai mântuirii credincioșilor[71]. Mare este demnitatea sufletului uman, deoarece fiecăruia, din naștere, i s-a dat un înger păzitor.[72]

Aceasta este valabil în primul rând pentru creștini, deoarece, pe calea mântuirii lor, îngerii le sunt indispensabili, fiind

---

[65] Rom. 8, 28; 2 Pt. 2, 9; 1 Cor. 10, 13; Ps. 33, 16; 32, 18; 90, 1-16; 102, 13.17-18; Iov 36, 7.10.

[66] Ps. 5, 12.

[67] Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Matth.*, hom. 28, 3.

[68] Mt. 18, 10; Ps. 33, 8; 90, 10-11; Fapte 12, 15; Evr. 1, 14; Fc. 48, 16; 24, 7.

[69] Fericitul Teodoret, *Haeretic. fabular. compendium*, lib. V, c. 7; *cf.* Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, 3.

[70] Evr. 1, 14; Zah. 2, 3; 4 Rg. 1, 3.15-17; Jud. 2, 1-6.

[71] *Canonul sfinților îngeri*, cântarea a 4-a, luni la Utrenie, glas 3, *Octoih.*

[72] Fericitul Ieronim, *In Matth.*, 18; Fericitul Augustin, *De civit. Dei*, XX, 14; Fericitul Teodoret, *In Genes. quaest.* 3; Sfântul Casian, *Collat.* VIII, 17.

ajutători, învățători, rugători și mijlocitori ai lor înaintea lui Dumnezeu"[73].

Fiind Proniator, Dumnezeu poartă de grijă popoarelor și împărățiilor, călăuzind soarta lor spre scopul final. Fiind Împăratul a tot pământul, El „împărățește popoarele" și „stăpânește împărățiile" și le „dă cui voiește"[74]. Prin El „împărățesc împărații și principii rânduiesc dreptatea"[75]. „Inimile regilor sunt în mâna Lui", El „îi pune pe tron" și El este Cel care „îi dă jos"[76]. După starea morală a popoarelor și după dumnezeieștile lor scopuri, El le dă ori belșugul „bunătăților pământului"[77] și „viață pașnică și liniștită"[78], ori „foamete, ciumă și cutremure"[79], „robie și alte necazuri"[80]. După voia Sa „unele regate se ridică, altele se sfărâmă"[81].

> Dumnezeu Însuși dă împărățiile pământului și celor buni, și celor răi, și nu le împarte fără intenție sau întâmplător, ci conform parcursului lucrurilor și al timpului, care este ascuns pentru noi, însă cu totul știut pentru El[82].

Pronia deosebită a lui Dumnezeu pentru neamuri se vede din faptul că le dăruiește îngeri păzitori, ca unor unități deosebite. Sfânta Revelație ne arată cum îngerul neamului

---

[73] Origen, *In Num.*, hom. 20, 3; Sfântul Vasile cel Mare, *In Psalm.* 48, n. 15; Sfântul Ioan Gură de Aur, *In Coloss.*, hom. 3, 4; *In Matth.*, hom. 59, 4; *In Act. Apost.*, hom. 26, 3; Sfântul Ambrozie, *Exposit. in psalm.* 118.

[74] Ps. 46, 3.7-8; Mal. 1, 14; Dan. 4, 22.29.

[75] Pilde 8, 15.

[76] Dan. 2, 21; 4, 14; Pilde 21, 1; Înț. Sir. 10, 4; Ier. 27, 5-6.

[77] Is. 1, 19.

[78] I Tim. 2, 2; Ier. 29, 7.

[79] Mt. 24, 7.

[80] Dan. 3, 38.

[81] Dan. 2, 37-44.

[82] Fericitul Augustin, *De civit. Dei*, IV, 33; *cf.* Sfântul Irineu, *Contra haer.* V, 24, 3.

evreiesc și al celui persan se roagă lui Dumnezeu pentru ele[83]. Fiind păzitorii neamurilor, ei le poartă de grijă și ajută la realizarea scopurilor lor, celor stabilite de Dumnezeu. Le feresc de răutate, le călăuzesc în bine, mijlocesc pentru ele înaintea lui Dumnezeu, rugându-se și implicându-se în diferite feluri în ceea ce le este de folos[84]. Despre îngerii păzitori ai popoarelor întregi, Părinții bisericești învață că ei

> păzesc ținuturile pământului, călăuzesc popoarele și țările așa precum i-a rânduit Făcătorul[85].

Adevărul Revelației divine arată că și Bisericile locale au îngeri păzitori, care le călăuzesc în lucrarea lor divino-umană în lume[86]. Sfântul Grigorie Teologul afirmă:

> Sunt convins că un înger particular ocrotește [προστατεῖν] fiecare Biserică, așa precum mă povățuiește Ioan în Apocalipsă[87].

Biserica arată această lucrare a sfinților îngeri în teologia sa rugătoare:

> Mare este puterea îngerilor Tăi, Hristoase! Că, fără trup fiind, străbat lumea, păzind Bisericile cu puterea cea de la Tine, Stăpâne, și se roagă pentru toată lumea[88].

---

[83] Dan. 10, 1-21.

[84] Dan. 11, 1-45; Fc. 41, 1-28.

[85] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, 3, PG 94, col. 872 A; *cf.* Sfântul Vasile cel Mare, *Advers. Eunom.* III 1; Sfântul Grigorie Teologul, *Carm. dogmat.* 6; Fericitul Augustin, *Enarr. in psalm.* 88, 3; Fericitul Teodoret, *In Genes. quaest.* 3; Dan. 10, 13; Sfântul Casian, *Collat.* VIII, 17.

[86] Apoc. 1, 20.

[87] *Omilia* 42, 9, PG 36, col. 469 A; *cf.* Origen, *In Numer.*, hom. 11, 5; 20, 3; Sfântul Vasile cel Mare, *Epist.* 238.

[88] Stihiră la *Doamne, strigat-am*, Duminică la Vecernie, glas 3, *Octoih*.

În esență, felul în care Dumnezeu poartă de grijă lumii este de neatins pentru mintea omenească, însă după chipul acționării asupra oamenilor, se manifestă în două moduri: natural și supranatural. Modul natural prin care Dumnezeu poartă de grijă lumii constă în faptul că toate lucrurile din univers se mișcă, se petrec și există după principiile naturale, stabilite de Dumnezeu de la început, doar sub urmărirea Proniei Lui. Dumnezeu îi ajută și îi călăuzește pe oameni să realizeze scopul vieții lor cu ajutorul mijloacelor naturale, adică prin puterile și principiile care se găsesc în firea umană însăși sau în natura din jurul omului și cu ajutorul cursului firesc al lucrurilor și al evenimentelor în lume[89]. Modul supranatural de purtare de grijă lumii al lui Dumnezeu constă în faptul că El, pentru însănătoșirea și mântuirea noastră, folosește mijloace supranaturale: minuni [τέρατα][90], semne [σημεῖα][91] și puteri [δυνάμεις][92], prin care „se biruiește rânduiala firii"[93]. Revelația Vechiului și Noului Testament este cea mai bună ilustrare a Proniei lui Dumnezeu pentru lume și mai ales a iconomiei mântuirii divino-umane, săvârșită prin Persoana divină a Domnului Iisus Hristos.

Pronia lui Dumnezeu pentru lume, precum și facerea ei, nu este lucrarea doar a unei Persoane din Sfânta Treime, ci a tuturor Trei. Tatăl poartă de grijă prin Fiul în Duhul Sfânt. Lucrarea lor de purtare de grijă este nedespărțită și comună[94].

---

[89] Fapte 14, 17; Mt. 5, 45; Rom. 1, 19-20; 2, 15; 13, 3-6; 1 Cor. 11, 31-32; 2 Pt. 2, 6; 1 Rg. 19, 11; Ps. 118, 90-91; 64, 10; 148, 5-6; Înț. Sol. 11, 17; 12, 27.

[90] Mt. 24, 24; Mc. 13, 22; Fapte 2, 19.22.43; 4, 30; 5, 12; 6, 8; 7, 36; 14, 3; 15, 12; Rom. 15, 19; 2 Cor. 12, 12; Evr. 2, 4.

[91] Mt. 16, 4; 24, 24.30; Mc. 13, 22; 16, 17.20; Lc. 21, 11.25; In 2, 23; 4, 54; 6, 2; 7, 31; 9, 16; 10, 41; 11, 47; 12, 37; 20, 30; Fapte 2, 19.22.43; 4, 30; 5, 12; 8, 6; 14, 3; Rom. 15, 19; 2 Cor. 12, 12; Evr. 2, 4.

[92] Mt. 7, 22; 11, 20-21.23; 13, 58; Mc. 6, 2; 9, 39; Lc. 10, 13; 19, 37; Fapte 2, 22; 8, 13; 19, 11; 2 Cor. 12, 12.

[93] *Acatistul Bunei Vestiri.*

[94] In 5, 17; Mt. 12, 28; 28, 19.

Dumnezeirea Treimică, în firea Sa, cea deoființă și nedespărțită, Se îngrijește de mântuirea oamenilor și Îl trimite pe Mântuitorul în Persoana Fiului Celui Unul-Născut, Care săvârșește mântuirea în Duhul Sfânt[illegible].

Acest adevăr al Revelației divine este parte constitutivă a adevărului divino-uman al Bisericii lui Hristos, care este unul, nedespărțit și sfânt și luminează prin Sfinții Părinți. Sfântul Atanasie cel Mare scrie:

> Tatăl face totul prin Fiul în Duhul Sfânt și astfel păzește unimea Sfintei Treimi, iar Biserica propovăduiește un Singur Dumnezeu[illegible].

Sfântul Vasile cel Mare teologhisește:

> În orice lucrare, Duhul Sfânt este unit și nedespărțit de Tatăl și de Fiul[illegible].

45. *Relația dintre Pronia lui Dumnezeu și libertatea ființelor raționale și răul din lume*

Relația dintre Pronia lui Dumnezeu și libertatea ființelor raționale, în esența sa, este inaccesibilă raționamentului analitic al omului. Totuși este accesibilă, parțial, minții creștine celei îmbisericite și pătrunse de harul lui Dumnezeu. Ceea ce se poate înțelege cu mintea pătrunsă de har și prin experiența sfântă

[illegible] Ef. 1, 3-14; In 3, 16; Mt. 28, 19-20; Evr. 1, 1-3; 1 Cor. 12, 4-10; Rom 14, 17; Col. 1, 17.

[illegible] *Ad Serap. Epist.* I, 28, PG 25, col. 596 A; *cf. Ad Serap. Epist.* III, 5; *De Trinit. et Spir. Sancto*, 12 și 14; *Ad Serap. Epist.* I, 20 și 30, *Contra arian.* hom. 3, 25; *Contra gent.* 41.

[illegible] *De Spir. Sancto*, c. 16; *cf.* Fericitul Augustin, *De vera relig.*, c. VII, 13.

este că libertatea ființelor raționale nu stinghereşte Pronia lui Dumnezeu, nici Pronia nu stinghereşte libertatea. Pronia ajută ființele raționale şi libere, dar în această lucrare nu strică, nu distruge, nu constrânge libertatea, întrucât libertatea în sine este un dar de la Dumnezeu, darul care reprezintă esența naturii ființelor raționale, darul care le face ceea ce sunt, darul care le este dat de la Dumnezeu ca proprietatea lor incontestabilă, neînstrăinată şi personală. Aici nu este şi nici nu poate exista conflict sau neînțelegere, deoarece Dumnezeu, fiind Bun într-un mod neschimbător, nu distruge, nu constrânge libertatea dăruită, ci fiind Atotştiutor, dinainte ştie toate dorințele şi intențiile ființelor raționale şi libere. Fiind Atotînțelept, pururea găseşte căi să poarte de grijă tuturor, fără să diminueze libertatea ființelor raționale. Domnul cel în Trei Străluciri lucrează cu Pronia Sa pururea şi pretutindeni, într-un aşa fel ca libertatea făpturilor Sale să rămână pururea incontestabilă. Sfântul Ioan Damaschinul scrie:

> Trebuie să ştim că Pronia lui Dumnezeu are multe căi care nu se pot descrie prin cuvinte, nici cu mintea nu se pot înțelege[*].

Sfântul Ioan Gură de Aur ne învață:

> Omul nu poate pricepe căile Proniei lui Dumnezeu pentru lume în primul rând pentru că ea constă în cauze inaccesibile pentru noi. Dacă aceasta nu întrecea înțelegerea noastră, ne-am fi putut închipui că omul este cauza lumii[**].

---

[*] *De fid.* II, 29, PG 94, col. 968 B. Acelaşi Sfânt Părinte mai spune: „Având în vedere toate acestea, suntem datori să admirăm toate lucrările Proniei, să le lăudăm şi să le primim fără cercetare [[illegible]], cu totul că pentru mulți ele par nedrepte. Pentru că Pronia lui Dumnezeu este nevăzută şi de neînțeles, iar gândurile, faptele şi viitorul nostru sunt cunoscute numai de Dumnezeu" (*ibidem*, col. 964 C). *Cf.* Fericitul Teodoret, *De providentia*, Orat. X.

[**] *In Ephes*, hom. 19, 4; *cf. In Rom.*, hom. 16, 7.

Pronia lui Dumnezeu influențează voia liberă a omului într-un mod tainic și dumnezeiesc. Nu o silește spre rău, ci o întărește și o binedispune pentru bine, fără să constrângă libertatea omului. Nu forțează mișcările voinței noastre, ci le ajută spre bine, și le părăsește atunci când aleargă spre rău. Dacă voința, prin alegerea sa liberă, înclină spre bine, atunci Pronia ajută această înclinare a ei. Însă dacă, din propria sa dorință liberă, aspiră spre rău, atunci Pronia o părăsește, ca aceasta să lucreze autonom.

> Faptele Proniei se întâmplă ori după bunăvoirea [κατ' εὐδοκίαν], ori după îngăduința [κατὰ συγχώρησιν] lui Dumnezeu. După bunăvoire se întâmplă cele care sunt bune fără îndoială, iar după îngăduință, cele opuse [...]. Alegerea faptelor depinde de noi, iar rezultatul acestora depinde de Dumnezeu. Așadar, rezultatul faptelor bune depinde de ajutorul lui Dumnezeu, deoarece El, după preștiința Sa [κατὰ τὴν πρόγνωσιν], cu dreptate îi ajută pe cei care cu conștiința curată aleg binele. Iar rezultatul faptelor rele depinde de depărtarea omului de Dumnezeu, pentru că El, după preștiința Sa, cu dreptate părăsește omul.[100]

Așa lucrează Dumnezeu prin Pronia Sa, că tot răul vine de la noi, iar tot binele, de la noi și cu ajutorul Lui. Dumnezeu nu dorește răul și nu-l face, totuși îl îngăduie. Aceasta se întâmplă după voința noastră[101].

> Scriptura dumnezeiască și învățătura adevărului recunosc Un Singur Dumnezeu, Care, chiar dacă pe toate le stăpânește cu puterea Sa, totuși după bunăvoința Sa mult îndură. El este Stăpânul și al celor care se închină la idoli, dar îi îndură după bunătatea Sa. Este Stăpânul și al ereticilor, care s-au răzvrătit

[100] Sfântul Ioan Damaschinul, *De fid.* II, 29, coll. 965 A, 968 A.
[101] Sfântul Ioan Gură de Aur, *In 2 Tim.*, hom. 8, 4.

> împotriva Lui, însă îi rabdă după îngăduința Sa mare. El este Stăpânul și al diavolului, și pe el îl rabdă, însă nu din neputință, de parcă ar fi fost învins de el. Fiindcă diavolul este „începutul făpturilor lui Dumnezeu" (Iov 40, 14). El a devenit subiectul batjocurii, dar nu a lui Dumnezeu (întrucât aceasta nu-I este proprie), ci a îngerilor celor făcuți de El. Dumnezeu i-a îngăduit diavolului să mai existe din două motive, ca după ce va fi învins să se supună unei mari defăimări, iar oamenii să primească cununi. O, preaînțeleaptă Pronie a lui Dumnezeu! Din voința cea rea, El face instrumentul mântuirii credincioșilor. Deoarece, precum a transformat intenția rea a fraților lui Iosif în instrumentul propriei Sale iconomii, și îngăduindu-le să-și vândă fratele din ură, a găsit prilejul să-l ridice la domnie pe cel pe care Însuși l-a ales, așa a îngăduit și diavolului să lupte împotriva oamenilor, ca aceștia, învingându-l, să se învrednicească de cununi, iar după această biruință, diavolul, fiind învins de cei mai slabi, să se supună unei umilințe mari, iar oamenii, biruitorii Arhanghelului de odinioară, mult să se proslăvească.[illegible]

Chiar dacă Dumnezeu îngăduie voinței libere a omului să dorească și să lucreze răul, totuși nu permite ca acesta să se răspândească, să se înrădăcineze și cu totul să suprime binele. Dumnezeu, prin Pronia Sa, călăuzește consecințele faptelor rele spre binele final, pentru care oamenii au și fost făcuți. În aceasta, voia omenească nu este constrânsă, nici stingherită, deoarece întrebuințarea corectă a libertății constă tocmai în faptul că ea tânjește după scopul final al vieții și al lumii, cel de Dumnezeu stabilit. Conform intenției Sale, celei mai înainte de veci, pentru lume, Dumnezeu călăuzește puterile ființelor morale spre scopul pentru care ele au și fost create. Totuși, în această călăuzire, Proniatorul nu constrânge libertatea creată în ființele raționale, ci o ajută să se dezvolte corect. Voii libere și create i s-a permis să lucreze liber. Ea poate alege nestingherit

---

[illegible] Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Catech.* VIII, 4.

și lucra binele sau răul, însă consecințele faptelor rele sunt îndreptate de Pronia lui Dumnezeu spre scopul final al lumii.

Ceea ce este valabil pentru relația Proniei lui Dumnezeu cu libertatea ființelor create este valabil și pentru relația Proniei cu răul, deoarece răul este rodul abuzului libertății. De fapt, relația răului ființelor create cu Pronia dumnezeiască este definită prin relația libertății ființelor create cu Pronia. Răul, în esența sa, este doar moral, iar răul fizic, doar o consecință, o proiecție, o reflexie a răului moral în domeniul materiei. După natura sa, răul nu este o simplă lepădare de bine, ci o adevărată distrugere a rânduielii de Dumnezeu stabilite în lumea duhovnicească și în cea materială, o adevărată răzbunare, o adevărată luptă împotriva Creatorului, indiferent dacă este cu știință sau fără, premeditată sau spontană. Cu toate acestea, răul nu-L distruge și nu-L stingherește pe Proniatorul lumii. Însușirea principală a libertății ființelor create este că ele pot dori și săvârși binele sau răul. Altfel, dacă acestea ar fi făcute după nevoie, n-ar avea nici o valoare morală. Dumnezeu îngăduie răul pentru că libertatea omului este inviolabilă și face din el ființă morală și liberă. Dorind și săvârșind răul, omul, fiind ființă morală, abuzează de propria-i libertate pe care a primit-o de la Dumnezeu și, astfel, lucrează împotriva voii Lui. Iar voia Sa este plinătatea desăvârșită a binelui și legea desăvârșită a libertății[303], fapt pentru care El nu poate săvârși răul, nici nu poate ispiti prin el ființele raționale[304]. Totuși și lucrând împotriva voii lui Dumnezeu, omul nu iese din domeniul Proniei dumnezeiești, pentru că aceasta este imposibil. Origen sfătuiește:

> Reține că nimic nu se întâmplă fără Pronia lui Dumnezeu, chiar dacă se întâmplă fără voia Lui. Multe lucruri se petrec fără voia lui Dumnezeu, dar nimic fără Pronia Lui[305].

[303] Iac. 1, 25.17; 1 In 1, 5.
[304] Iac. 1, 13.
[305] *In Genes.*, hom. 3, 2.

Preaînțeleptul Proniator îngăduie răul moral, deoarece posibilitatea păcatului este nedespărțită de libertatea ființelor create și nu stingherește lucrarea Proniei. Totuși Preabunul Proniator face totul ca să întoarcă libertatea făpturii de la păcat, însă fără să-i ia ceea ce o face liberă. Adică interzice păcatul prin lege[illegible], îi amenință pe păcătoși și pe călcătorii de lege[illegible], îi înfrânează cu pedepse și micșorează consecințele răului. Dumnezeu nu desființează răul din lume, întrucât prin aceasta ar fi desființat și libertatea ființelor raționale și morale, cea pe care Însuși le-a dăruit-o. Nici nu oprește răul din lume, fiindcă prin aceasta ar mărgini lucrarea liberă a ființelor morale. În acest sens, lucrarea Proniei lui Dumnezeu se reduce doar la îngăduirea păcatului, dar în nici un caz nu ajută și nu susține păcatul. Totuși îngăduirea păcatului nu se poate înțelege nicidecum ca o nepăsare a lui Dumnezeu pentru soarta ființelor zidite, ci doar ca o dorință a Lui care nu vrea să rănească libertatea lor, ci le lasă să aleagă singure binele sau răul, aspirând la una sau la cealaltă de bunăvoie. Iar cât de mare e iubirea lui Dumnezeu pentru oameni și purtarea Lui de grijă pentru ei și pentru toată făptura se vede în principiu din faptul că El, de la bunul început al existenței oamenilor pe pământ, le-a dat povețe, porunci, legi, le-a arătat consecințele pierzătoare ale păcatului și lucrarea ucigătoare a răului. Totuși, în toate acestea, Dumnezeu doar i-a sfătuit, și nu i-a obligat să facă voia Lui sfântă. Culmea iubirii negrăite a lui Dumnezeu pentru oameni constă în faptul că, în lupta împotriva păcatului și în biruința asupra lui, le-a dat Revelația Vechiului și Noului Testament, a trimis în lume Proroci și aleși, iar la urmă și pe Fiul Său cel Unul-Născut. În El și prin El, a oferit oamenilor toate mijloacele supranaturale și toate puterile harului spre înfrângerea răului și spre agonisirea vieții și fericirii celei veșnice[illegible].

[illegible] Ieș. 20, 1-17.

[illegible] Deut. 27, 15-26; Ieș. 21, 1-36; 22, 1-31; 23, 24-33.

[illegible] 2 Pt. 1, 3-9; Fapte 1, 3.

În esența sa, răul fizic este consecința răului moral, adică consecința abuzului de libertate; libertate care prin propria sa decizie a părăsit voia lui Dumnezeu, ca lege a lucrării sale, și a urmat trufiei duhului răutății și al morții care luptă împotriva lui Dumnezeu[109]. Prin răul fizic se subînțeleg bolile, cutremurele, epidemiile, secetele, foametea, calamitățile, feluritele suferințe din lumea materială. Referitor la răul fizic, Proniatorul a arătat o nemărginită iubire de oameni și înțelepciune. Din feluritele chipuri ale răului a făcut mijloace și leacuri pentru vindecarea ființelor libere și morale de rău și de păcat și pentru desăvârșirea lor în virtute[110].

> Pronia lui Dumnezeu le călăuzește pe toate, iar cele care au fost percepute ca pedeapsă s-au arătat leac.[111]

Sfântul Vasile cel Mare spune:

> Bolile din orașe și popoare, secetele, sterpăciunile și necazurile care îl întâmpină pe fiecare în viață opresc sporirea păcatului. Iar Dumnezeu trimite toate aceste răutăți ca să-l atenționeze de existența adevăratelor răutăți. Pentru că suferințele și necazurile exterioare sunt gândite să înfrâneze păcatul. Așadar, răutatea nu este de la Dumnezeu, ci, dimpotrivă, Dumnezeu o distruge, precum doctorul vindecă boala, și nu o aduce în trup. Însă distrugerea orașelor, cutremurele, inundațiile, înfrângerile militare, naufragiile, orice pieire a multor oameni din cauza pământului sau a mării, a văzduhului sau a focului, sau de orice altă cauză, se întâmplă spre înțelepțirea celorlalți. Pentru că Dumnezeu tămăduiește viciile a tot poporul prin pedepse pentru tot poporul[112].

---

[109] Rom. 8, 20; Fc. 3, 17.

[110] 3 Rg. 9, 79; Deut. 29, 22-28; Ier. 22, 7-9; 2 Par. 33, 10-13; Pilde 17, 3; Înț. Sir. 2, 5; 2 Cor. 1, 4-7; Rom. 5, 3; Fapte 14, 22; 2 Tes. 1, 4; Iac. 1, 2-4.

[111] Fericitul Ieronim, *In Ezech.*, c. 1.

[112] *Quod Deus non est auctor malor.*, 5.

În pofida faptului că Dumnezeu le poartă mare grijă oamenilor, in această lume adeseori se întâmplă ca drepţii să sufere, iar păcătoşii să sporească, fapt care unora le provoacă îndoiala in dreptatea Proniei lui Dumnezeu, iar uneori şi indoiala in existenţa Proniei în sine. În rezolvarea acestei probleme trebuie stabilită mai intâi măsura dreptăţii şi a păcatului. În principiu, există două astfel de măsuri, cea omenească şi cea dumnezeiască. Măsura omenească a dreptăţii şi a păcatului, cu care oamenii ii măsoară pe ceilalţi şi ii împart in drepţi şi in păcătoşi, din cauza mărginirii, imperfecţiunii şi a păcătoşeniei umane, nu este absolută şi neprihănită, ci relativă şi supusă greşelii. De aceea nu are autoritate şi nu este deplin valabilă. Însă măsura dumnezeiască a dreptăţii şi a păcatului, în toată desăvârşirea şi neprihănirea ei, este conţinută in persoana, viaţa şi lucrarea Dumnezeu-omului, Domnul Iisus. Fiind Singurul neprihănit şi Atotştiutor, El cunoaşte cele mai ascunse mişcări ale sufletului şi ale inimii umane. De aceea şi poate judeca negreşit, poate împărţi in drepţi şi păcătoşi. De aceea şi este dată toată judecata [η κρισις πασα][illegible]. Pe lângă acestea, trebuie avut în vedere că există diferenţe între măsura omenească şi cea dumnezeiască în ceea ce priveşte bogăţia şi bunăstarea. Adeseori oamenii înţeleg prin bogăţie şi bunăstare doar bunurile pământeşti şi bunăstarea materială, cea pieritoare, trecătoare şi stricăcioasă, însă Dumnezeu înţelege bogăţia cea duhovnicească, adevărul, dreptatea, mila, smerenia, blândeţea, iubirea, rugăciunea, postul, răbdarea, pătimirea pentru adevărul lui Hristos. Cu alte cuvinte, bunăstarea duhovnicească coincide cu desăvârşirea şi fericirea duhovnicească, cea veşnică, netrecătoare, cerească, de aceea „nici moliile, nici rugina nu o pot mânca, nici furii nu o pot săpa şi nu o pot fura"[illegible]. Pentru că bunăstarea adevărată, bogăţia şi fericirea omului constă in îmbogăţirea in Dumnezeu[illegible].

[illegible] In 5, 22; 1 Cor. 4, 5; 1 Par. 28, 9; 1 Rg. 16, 7; Ier. 11, 20, 17, 10, 20, 12 Apoc. 2, 23; Ps. 7, 10

[illegible] Mt. 6, 19-20; 19, 21; Lc. 12, 31-33.

[illegible] Lc. 12, 20-21; 1 Tim. 6, 17-19.

Uneori, când Dumnezeu îngăduie să sufere drepții pe pământ, El face aceasta spre binele lor, spre mântuirea sufletului. Însă trebuie luat aminte că nici un drept pe pământ nu este lipsit cu totul de păcat și de necurăție[116]. Necazurile și ispitele pe care Dumnezeu, prin Pronia Sa, le îngăduie sau le trimite oamenilor sunt un fel de mijloace, prin care oamenii se curăță și se „lămuresc ca aurul în topitoare"[117], descoperă în sine puteri pentru virtuți noi, precum răbdarea, mărinimia, blândețea, statornicia, care prin har îl zidesc pe omul nou, lăuntric, omul pe care Dumnezeu îl zidește întru dreptate și în sfințenia adevărului[118]. Sfântul Ioan Damaschinul spune:

> Pronia lui Dumnezeu deseori îngăduie ca dreptul să cadă în necazuri, pentru ca să le descopere celorlalți virtutea ascunsă în el, precum în cazul lui Iov... Uneori Dumnezeu îngăduie ca omul sfânt și cuviincios să sufere grav, pentru ca să nu cadă de la dreapta conștiință în trufie, din cauza puterii și a harului dăruit, precum în cazul Apostolului Pavel[119].

În toată Pronia iconomiei mântuirii umane, Dumnezeu a stabilit ca necazurile și suferințele să fie calea spre Împărăția cerurilor[120]. Apostolul purtător de Hristos a descoperit că „prin multe suferințe trebuie să intrăm în împărăția lui Dumnezeu"[121].

Oamenilor răi, necredincioși și păcătoși, deseori Dumnezeu le descoperă iubirea și bunătatea Sa părintească. Prin dorința Sa care le poartă de grijă, îi îndestulează cu bunuri

---

[116] Iov 14, 4-5; Ps. 50, 7; 1 In 1, 8; Pilde 24, 16; *cf.* Fericitul Augustin, *Contra Faust.* 1, 3.

[117] Înț. Sol. 3, 6; Înț. Sir. 2, 5; Pilde 17, 3; *cf.* Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 14, 30.

[118] Rom. 5, 3-5; 2 Cor. 1, 5; 4, 16; 12, 5; Ef. 4, 24; Iac. 1, 3-4; Mt. 5, 40-42.

[119] *De fid.* 11, 29, PG 94, col. 965 A; *cf. ibidem*, col. 965 B.

[120] 2 Cor. 4, 10; 1 Tes. 3, 3; 2 Tes. 1, 5; 1 Pt. 2, 19-21; 4, 16; Evr. 12, 6-8.

[121] Fapte 14, 22; *cf.* Mt. 7, 14; Lc. 13, 24; 2 Tim. 2, 12; 3, 12.

pământeşti, ca să încălzească şi să înmoaie inimile lor împietrite. Ca să-i trezească spre scopul veşnic al vieţii. Să le deschidă ochii sufletului spre valorile cereşti şi veşnice. Să-i scoată din noroiul şi din tina morţii în cerescul azur al nemuririi. Să le insufle sentimentul mântuirii şi al duioşiei, precum şi lacrimile pocăinţei şi ale umilinţei, cele tămăduitoare. Ca prin bunătatea Sa dumnezeiască să înfrângă răul din ei cel de suflet ucigător[122].

Nu trebuie să uităm adevărul din Evanghelie: „Oricine care face rele urăşte binele şi adevărul"[123]. Însă oamenii răi, îndemnaţi de păcatul din suflet, se ridică împotriva drepţilor, împotriva binelui şi dreptăţii din ei, îi prigonesc, îi chinuie, îi bat şi chiar îi ucid. Totuşi Dumnezeu îngăduie toate acestea prin Pronia Sa, pentru că nu doreşte să constrângă sau să distrugă libertatea lucrării voinţei umane[124]. Însă destinul drepţilor purtători de Hristos, cărora Dumnezeu le poartă mare grijă, este exprimat prin cuvintele Apostolului: „Toţi care voiesc să trăiască cucernic în Hristos Iisus vor fi prigoniţi!"[125]. Acest lucru este normal, fiindcă „lumea care zace în rău"[126] nu poate şi nu vrea să-i iubească şi să-i cinstească pe cei care poartă bunătatea veşnică, pe drepţii purtători de Hristos. Totuşi Proniatorul Preabun chiar şi răutăţile pe care păcătoşii le provoacă drepţilor le întoarce spre folosul acestora, prin virtuţile care se dobândesc prin lupta cu răul: blândeţea, răbdarea, iertarea, rugăciunea pentru cei care îi prigonesc, binecuvântarea vrăjmaşilor şi bunătatea. De aceea harul lui Dumnezeu coboară din belşug peste ei, Mângâietorul cel Bun îi mângâie, iar ei, suferind pentru dreptatea lui Hristos, se simt fericiţi

---

[122] Rom. 2, 4; 12, 20-21.
[123] In 3, 20.
[124] In 15, 18-20; 1 In 3, 13.
[125] 2 Tim. 3, 12; *cf.* Filip. 1, 29; Mt. 16, 24; Rom. 8, 17.
[126] 1 In 5, 19.

și bucuroși[127]. Iar pe necredincioși, deseori și în ascuns, îi mustră conștiința pentru faptele lor rele[128].

În rezolvarea acestei probleme, nu trebuie uitat, în primul rând, că nu această viață este timpul în care se stabilește și se pronunță răsplata deplină și veșnică pentru faptele bune, sau pedeapsa pentru cele rele, ci acestea, prin Pronia lui Dumnezeu cel Atotdrept și Preaînțelept, sunt lăsate pentru ziua Înfricoșătoarei Judecăți. Sfântul Ioan Gură de Aur zice:

> Dacă ni s-a deschis Împărăția cerurilor și avem făgăduința recompensei în viața cea de apoi, atunci este necuviincios să căutăm de ce aici drepții îndură necazuri, iar cei răi trăiesc în plăcere. Întrucât, dacă dincolo fiecare își primește răsplata după vrednicie, care este folosul să ne preocupăm de cele care se petrec aici, fericite sau nefericite? Dumnezeu îi pregătește pe cei care Îi se supun prin ostenelile din această lume, ca pe niște luptători îndrăzneți, iar pe cei slabi, mai puțin harnici și neputincioși să îndure orice greutate, din timp îi înțelepțește spre faptele bune[129].

Sfântul Ioan Gură de Aur enumeră opt cauze pentru care sfinții suferă: 1) ca să nu cadă în mândrie din cauza virtuților lor mari și a minunilor; 2) ca ceilalți să nu creadă despre ei mai mult decât se cuvine firii omenești, socotindu-i dumnezei, și nu oameni; 3) ca puterea lui Dumnezeu să se arate prin oamenii slabi și legați; 4) ca să se dovedească mai clar că răbdarea lor este a unor oameni care Îi slujesc lui Dumnezeu nu ca să fie răsplătiți, ci își manifestă bunătatea sufletească, întrucât și în necazuri mari își arată iubirea curată de Dumnezeu; 5) ca să medităm la înviere și să fim convinși că, după moartea din acest veac, ei vor primi răsplată pentru ostenelile lor; 6) ca privindu-i și aducându-și aminte de nevoile lor, toți să aibă

[127] Mt. 5, 11-12; Fapte 5, 40-41; 1 Pt. 3, 14; Mt. 10, 19-20.22.
[128] Fericitul Augustin, *Enarr. in psalm.* 53, 8.
[129] *Ad Stagyr.*, hom. 1, 8; *cf.* Sfântul Grigorie Teologul, *Omilia* 14, 31.

alinare și ușurare când vor fi cuprinși de necazuri; 7) ca să ne asemănăm cu ei, ca oameni de o fire cu noi; și 8) ca să știm cine trebuie socotit fericit, iar cine sărman și nefericit[130]. Sfântul Vasile cel Mare scrie:

> Iubitorul de oameni Dumnezeu folosește cruzimea demonului spre vindecarea noastră, precum medicul înțelept folosește otrava șarpelui ca să-l vindece pe cel bolnav[131].

Afundat cu gândul în profunzimile tainice ale Proniei divine, Sfântul Ioan Gură de Aur scrie:

> Pentru orice nedumerire vom zice: „Judecățile Tale, adânc mare!" (Ps. 35, 6). Deoarece și faptul că nu le știm pe toate este lucrarea înțelepciunii lui Dumnezeu. Dacă ne-am supune lui Dumnezeu pentru că știm cauzele evenimentelor, atunci răsplata noastră n-ar fi mare, iar supunerea noastră n-ar fi manifestarea credinței. Însă dacă noi, neștiind cauzele, ne supunem tuturor poruncilor lui Dumnezeu din dragoste, după o adevărată ascultare și credință sinceră, atunci aducem mare folos sufletelor noastre. Trebuie să fim convinși doar în aceasta, că Dumnezeu pe toate le trimite spre folosul nostru. Iar dacă nu știm cum, nu trebuie să cercetăm, să cârtim și să cădem cu duhul. A cunoaște cum pentru noi este imposibil și nefolositor. Imposibil, deoarece suntem muritori. Nefolositor, fiindcă repede ne supunem mândriei[132].

Rezumând cugetările sale clarvăzătoare despre lucrarea Proniei divine, același învățător sfânt al lumii spune:

> Există multe alte cauze, dar ele sunt ascunse pentru noi și știute de Făcătorul nostru, Dumnezeu[133].

---

[130] *De stat.* 1, 6; *cf. De diabol.*, hom. 1, 7.
[131] *Comment. in Is.*, hom. 13, 5.
[132] *Ad Stagyr.*, hom. 1, 7.
[133] *Ibidem*, hom. 1, 9.

46. *Învățături eretice despre Pronia divină*

În partea opusă adevărului dogmatic al Revelației divine despre Pronia lui Dumnezeu se află învățăturile false ale diferiților eretici, precum cele ale curentului raționalist și ale celui mistic. Astfel, în secolele al II-lea și al III-lea, gnosticii și maniheii au învățat că lumea este călăuzită de destin, nu de Pronie. Viața, moartea, bogăția, sărăcia, sănătatea, boala și toate întâmplările în principiu sunt condiționate de destin. În secolul al V-lea, Pelagius tăgăduia că Dumnezeu ajută fápturile raționale și libere cu Pronia Sa, deoarece considera că ea se opune libertății lor, o stânjenește, o paralizează și o distruge. În secolul al XVI-lea, Zwingli și Calvin, precum și toți partizanii teoriei predestinației, într-atât au accentuat influența Proniei asupra ființelor raționale, încât au tăgăduit libertatea lor, iar pe Dumnezeu L-au declarat vinovat de toate faptele omenești, indiferent dacă sunt bune sau rele.

47. *Sfatul cel din veac al lui Dumnezeu pentru mântuirea oamenilor*

Pronia lui Dumnezeu pentru om începe cu gândul cel din veac pentru facerea lui, de aceea ea este revărsată peste profunzimile necercetate ale înțelepciunii Lui. Ființa omenească nu poate dăinui în nici o stare din existența sa, nici nu poate rămâne în categoria omenirii fără Pronia lui Dumnezeu. Ea se înțelește și se manifestă felurit, mai ales atunci când este vorba de om, de omenirea cea căzută. Încă înaintea facerii omului, Dumnezeu a preștiut că acesta, prin lucrarea voinței sale libere, va cădea în păcat și se va rătăci prin pustiul și

prăpăstiile răutății și, îndemnat de iubirea Sa de oameni, la timpul potrivit, a hotărât să-l mântuiască pe omul cel căzut. De aceea, prin Întruparea Fiului Cel Unul-Născut al lui Dumnezeu, Dumnezeirea Treimică a hotărât să-i ofere omului cel căzut mijlocul mântuirii. Iar omul cel căzut ar fi trebuit să-și însușească această mântuire prin osteneala nesilită a credinței celei vii și lucrătoare în Fiul lui Dumnezeu cel Întrupat. Această hotărâre mai înainte de veci și negrăit de tainică a Sfintei Treimi pentru mântuirea neamului omenesc și prestabilirea mijlocului pentru această mântuire este numită în Sfânta Scriptură, „sfat", sau „știința cea dinainte a lui Dumnezeu [βουλή καὶ πρόγνωσις τοῦ Θεοῦ]"[134], „taina voii lui Dumnezeu [τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος]"[135], „taina cea ascunsă de veacuri și de neamuri [τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν]"[136], „taina cea ascunsă în Dumnezeu și de înșiși îngerii din cer"[137], „taina mântuirii, rânduită de Dumnezeu [ἣν προώρισεν ὁ Θεὸς] mai înainte de veci [πρὸ τῶν αἰώνων], spre slava noastră"[138].

Despre sfatul cel mai înainte de veci și hotărârea lui Dumnezeu de a-l mântui pe omul căzut prin Întruparea Fiului lui Dumnezeu mărturisește El Însuși. El descoperă că „e trimis în lume de Tatăl să facă voia Lui și să săvârșească lucrul Lui [τὸ ἔργον αὐτοῦ]"[139], că a primit porunca Tatălui „să-Și pună sufletul Său pentru mântuirea oamenilor"[140]. Bunăvestirea Noului Testament pentru mântuirea oamenilor, întruchipată și realizată de Dumnezeu-Omul Domnul Iisus, de fapt este împlinirea hotărârii lui Dumnezeu din Sfatul cel mai înainte

---

[134] Fapte 2, 23
[135] Ef. 1, 9.
[136] Col. 1, 26; *cf.* Rom. 16, 25; 1 Pt. 1, 20.35
[137] Ef. 3, 9-10.
[138] 1 Cor. 2, 7.
[139] In 4, 34.
[140] In 10, 17-18, 14, 31

de veci[141]. Domnul Iisus a fost ales încă înaintea facerii lumii [πρὸ καταβολῆς κόσμου] să răscumpere omenirea prin scumpul Său sânge, cu Duhul Sfânt și prin credința în Dumnezeu Treime să-i nască pe oameni din nou[142]. Mai devreme de veșnicele veacuri [πρὸ χρόνων αἰωνίων], Sfatul cel mai înainte de veci a stabilit ca oamenii să se mântuiască prin înfierea lor în Dumnezeu, prin Iisus Hristos, în sfințenia Duhului și în credința adevărului. Cu ajutorul harului care a fost dat în El pentru ca oamenii să-l asimileze de bunăvoie[143].

Prin negrăita Sa iubire pentru făptură, Domnul Cel în Trei Ipostasuri, mai înainte de veci, a luat hotărârea pentru această iconomie a mântuirii, fapt afirmat prin toată viața și lucrarea Mântuitorului pe pământ. Toată iconomia mântuirii oamenilor, de la Sfatul cel mai înainte de veci, prin Revelația Vechiului și Noului Testament, Întruparea, viața, învățătura, Pătimirea, răstignirea, moartea și Învierea Mântuitorului, prin viața cea de har dătătoare a trupului divino-uman al lui Hristos, Biserica, până la Înfricoșătoarea Judecată, arată incontestabil că lucrarea de mântuire a oamenilor este fapta iubirii lui Dumnezeu pentru neamul omenesc, deplin liberă și nesilită. În pregătirea neamului omenesc pentru mântuire și în însăși descoperirea Domnului Iisus Hristos cel Întrupat, în toată plinătatea ei, s-a arătat „iubirea de oameni a Mântuitorului și Dumnezeul nostru [ἡ φιλανθρωπία τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ]"[144]. Despre aceasta mărturisesc cuvintele Mântuitorului Hristos Însuși: „Căci Dumnezeu așa a iubit [ἠγάπησεν] lumea, încât pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică"[145]. Existând în iubire ca esență a ființei Sale[146], „întru aceasta s-a arătat dragostea lui Dumnezeu

[141] Lc. 22, 22; Fapte 2, 23; 3, 18; 4, 28.
[142] 1 Pt. 1, 19-23.
[143] 2 Tim. 1, 9; Ef. 1, 4-5; 2 Tes. 2, 11; Tit 3, 4-6.
[144] Tit 3, 4.
[145] In 3, 16; *cf.* 1 In 4, 8.
[146] In 4, 16.8.

către noi, că pe Fiul Său cel Unul-Născut L-a trimis Dumnezeu în lume, ca prin El viață să avem"[illegible]. Iar Fiul cel Întrupat Își arată nemăsurata Sa iubire de oameni prin faptul că Își pune sufletul, ca iarăși să-l ia. Nimeni nu-l ia de la El, ci El Însuși Și-l îl pune"[illegible]. Din multa Sa iubire, Dumnezeu îi face pe oameni vii din păcatul morții. Însuși îi înviază spre viața nouă în Duhul Sfânt și îi preschimbă prin harul Său minunat[illegible]. Cu alte cuvinte, întreaga iconomie a mântuirii oamenilor este prin Fiul lui Dumnezeu, singurul îndemn al lui Dumnezeu pentru mântuirea lor.

48. *Pregătirea neamului omenesc pentru mântuire*

Iubitorul de oameni Dumnezeu a pregătit neamul omenesc treptat pentru lucrarea măreață de mântuire a oamenilor de păcat și de moarte, în Domnul Hristos, cea prestabilită de Sfatul cel mai înainte de veci al Preasfintei Treimi. Dumnezeu a stabilit din vecie ca omul cel căzut să fie mântuit prin Întruparea, viața, moartea și Învierea Fiului Său Cel Unul-Născut. El nu a înfăptuit această hotărâre imediat după căderea primilor oameni, nici curând după cădere, ci „când a venit plinirea vremii [πλήρωμα τοῦ χρονοῦ]"[illegible]. Vreme înțeleasă și privită din punctul de vedere al lui Dumnezeu, din punctul de vedere al veșniciei. Privită dinlăuntrul timpului, această plinire a vremii reprezintă maturitatea păcatului în lume, distructivitatea lui amenințătoare, dospirea deplină a firii umane prin fermentul păcatului, desăvârșita neputință a firii umane ca singură să se mântuiască de păcat și de moarte, întărâtarea definitivă

[illegible] 1 In 4, 9.
[illegible] In 10, 17-18.
[illegible] Ef. 2, 4-6; Rum. 8, 10-11; 6, 4-5.
[illegible] Gal. 4, 4.

a oamenilor în păcat, amorțirea și înrobirea lor de moarte totală. „Poporul care stătea în întuneric [...] și celor ce ședeau în latura și în umbra morții."[141] Domnul Cel iubitor de oameni i-a putut mântui pe primii oameni îndată după cădere, totuși această mântuire ar fi fost impusă, forțată, mecanică. De aceea El, prin Pronia Sa cea preaînțeleaptă, a rânduit ca oamenii să se maturizeze duhovnicește ca să fie mântuiți, ca aceasta să devină o necesitate indispensabilă a aspirațiilor, a suspinurilor și a nădejdilor lor la Dumnezeu. Era nevoie ca oamenii, făpturi raționale și libere, să simtă din toată ființa lor întreaga urâciune a păcatului, întreaga înfricoșare a morții. Să cunoască toată adâncimea păcatului și apostazia lor de la Dumnezeu. Să simtă neputința lor de a se mântui singuri de păcat și de moarte și să dezvolte înlăuntrul lor de bunăvoie dorința pentru Mântuitorul și pentru mântuire. Cu acest scop, Dumnezeu a pregătit omenirea pentru mântuirea în Domnul Iisus multă vreme și în diferite moduri[142]. Lucru arătat în pregătirea întregii omeniri și îndeosebi în pregătirea poporului ales al lui Dumnezeu.

49. *Pregătirea neamului omenesc de la Adam până la Avraam*

Pregătirea neamului omenesc pentru venirea Mântuitorului și pentru mântuire a început cu apostazia războinătoare a lui Adam de la Dumnezeu. Imediat după căderea în păcat, Domnul, iubitorul de oameni, din dragostea Sa proniatoare, a descoperit taina răscumpărării lui Adam și a Evei, făgăduindu-le că „sămânța femeii" va zdrobi șarpele, pe diavol și

[141] Mt. 4, 16.
[142] Evr. 1, 1-3; 1 Pt. 1, 10; Ef. 1, 10; Is. 9, 6.

lucrarea lui, păcatul și moartea, și va mântui neamul omenesc[153], și prin aceasta va deveni sensul și miezul întregii istorii umane de la Adam până la ultimul om de pe pământ. Această primă bunăvestire în atmosfera amară a vieții umane, cea otrăvită de păcat și molipsită de moarte, cu dreptate a fost numită de Sfinții Părinți „Protoevanghelie". Ea este „Protoevanghelie" deoarece conține *in nuce* gândul că Mesia, Mântuitorul, Se va naște din femeie, îl va sfărâma pe ispititorul, îl va elibera pe om din robia păcatului, a răului și a morții și va restabili legătura și relația dintre om și Dumnezeu care a existat până la căderea în păcat. Această Protoevanghelie așa a și fost înțeleasă de strămoșii noștri. Simțind toată înfricoșarea apostaziei rușinoase de la Dumnezeu, ei tânjesc după eliberarea de păcat și de rău. De aceea l-au numit pe primul lor fiu Cain, adică „omul de la Dumnezeu"[154], nădăjduind în taină că el ar putea fi acea „sămânță a femeii". Lameh i-a pus fiului numele Noe, adică „mângâiere", zicând: „Acesta ne va mângâia în lucrul nostru și în munca mâinilor noastre, la lucrarea pământului, pe care l-a blestemat Domnul Dumnezeu!"[155], ceea ce exprimă nădejdea în realizarea Protoevangheliei. Noe însuși și-a exprimat credința și nădejdea în Mântuitorul prin binecuvântarea pe care i-a dat-o lui Sem, prin care l-a desemnat patriarhul neamului seminței celei făgăduite[156].

50. *Pregătirea poporului ales al lui Dumnezeu*

Dumnezeu a susținut credința în Mântuitorul Cel ce va veni în sufletele oamenilor printr-o lucrare tainică a Proniei

[153] Fc. 3, 15
[154] Fc. 4, 1
[155] Fc. 5, 29
[156] Fc. 9, 26-27.

Sale Preaînţelepte. Totuşi această credinţă, sub presiunea fărădelegilor care s-au înmulţit, mai ales după sminteala babiloniană şi împrăştierea popoarelor, îşi pierdea din ce în ce mai mult din limpezime şi din putere, fiind înăbuşită de necredinţă, de închinarea la idoli şi de fărădelegea oamenilor sălbăticiţi în răutate. Răutatea a luat o astfel de amploare şi a cucerit popoarele, încât ameninţa distrugerea totală a credinţei în adevăratul Dumnezeu şi în Mântuitorul Cel făgăduit. Ca să oprească aceasta, Dumnezeu l-a făcut pe Dreptul Avraam părinte al poporului ales, în care avea să se păzească credinţa în Adevăratul Dumnezeu şi Răscumpărătorul şi prin care avea să apară Însuşi Mântuitorul şi Răscumpărătorul lumii. Dumnezeu a pregătit poporul ales pentru Mântuitorul şi pentru mântuire cu ajutorul făgăduinţelor, prorociilor mesianice, preînchipuirilor, legilor şi prin întreaga iconomie religioasă.

1. *Făgăduinţe şi profeţii din cărţile lui Moise.* Făgăduinţa lui Dumnezeu pentru Răscumpărătorul şi credinţa în El se transmiteau din generaţie în generaţie la poporul ales şi au fost sprijinite de El şi întărite prin aleşii Lui. Din tot poporul, Dumnezeu l-a ales pe Avraam ca Patriarh, spre păzirea credinţei adevărate în Singurul şi Adevăratul Dumnezeu. I-a poruncit să-şi lase casa şi ţara lui şi i-a făgăduit că „printr-însul se vor binecuvânta toate neamurile pământului"[157]. Dumnezeu a făgăduit acelaşi lucru şi lui Isaac şi lui Iacob[158], ceea ce arată că nici Avraam, nici Isaac, nici Iacob nu sunt acele persoane prin care, în mod direct, se vor binecuvânta toate neamurile pământului, ci printr-un Urmaş al lor, Mesia Cel prin Care cu adevărat se va revărsa harul lui Dumnezeu şi Care va deschide şi va oferi tuturor neamurilor mântuirea de păcat şi de moarte[159]. Acest lucru este afirmat de Mântuitorul Însuşi prin cuvintele: „Avraam,

[157] Fc. 18, 18; 12, 3; 22, 18

[158] Fc. 26, 4; 28, 14

[159] Gal. 3, 16; Fapte 3, 25-26

părintele vostru, a fost bucuros să vadă ziua Mea și a văzut-o și s-a bucurat"[160]. Ca să întărească și să păstreze credința în Mesia Cel ce va veni, Patriarhul Iacob, pe patul de moarte, ca moștenire urmașilor săi le-a lăsat prorocia mesianică în care se dezvăluie mai limpede originea lui Mesia, timpul venirii Lui și puterea pe care El ca Mântuitor o va avea asupra neamurilor: „Nu va lipsi sceptru din Iuda , nici toiag de cârmuitor din coapsele sale, până ce va veni împăciuitorul, Căruia se vor supune popoarele"[161].

Înaintea morții Prorocului Moise, Dumnezeu a descoperit prin el proorocia despre Marele Proroc, Mesia, Cel ce va vesti adevărul Lui, va fi mijlocitor între Dumnezeu și oameni, iar ei vor da socoteală Domnului pentru nesupunerea față de El: „Eu le voi ridica Proroc din mijlocul fraților lor, cum ești tu, și voi pune cuvintele Mele în gura Lui și El le va grăi tot ce-i voi porunci Eu. Iar cine nu va asculta cuvintele Mele, pe care Prorocul Acela le va grăi în numele Meu, aceluia îi voi cere socoteală"[162]. Că aici nu este vorba despre un proroc oarecare, ci despre Prorocul, Mesia, arată predania iudaică, care mărturisește că „nu s-a mai ridicat în Israel proroc asemenea lui Moise pe care Dumnezeu să-l fi cunoscut față către față"[163]. În Noul Testament există multe dovezi că această prorocie se referă la Mântuitorul, Mesia[164].

2. *Profeții mesianice în Psalmi.* Toți Psalmii, de la primul până la ultimul, sunt plini de idei mesianice, așteptări și nădăjduiri profetice. Biserica Ortodoxă le socotește ca atare, prin gura teologhisitoare a Sfântului Atanasie cel Mare. Totuși le vom analiza numai pe cele mai importante dintre ele. Dumnezeu i-a descoperit Prorocului David, scriitorul principal al psalmilor

---

[160] In 8, 56.

[161] Fc. 49, 10; *cf.* In 5, 46; Lc. 2, 30-32.

[162] Deut. 18, 18-19; *cf.* 18, 5.

[163] Deut. 34, 10.

[164] Fapte 3, 22-24; 7, 37; Mt. 17, 5; Lc. 2, 44; In 1, 45; 4, 25; 5, 46; 7, 16.

inspirați, că Mesia Cel făgăduit Se va naște din seminția lui. Dumnezeu Îi va fi Tată, iar El, Fiul Tatălui. Și Împărăția Sa va fi veșnică[105]. De aceea în Psalmii lui David totul se întâmplă în jurul lui Mesia Cel ce va veni, precum în jurul soarelui tuturor ființelor și speranțelor. După o studiere mai amănunțită a Psalmilor, s-ar putea sculpta întregul chip al lui Mesia Cel ce va veni, Mântuitorul.

După învățătura inspirată a Psalmilor, Răscumpărătorul cel făgăduit va fi Unsul, Mesia (ebr. *Maschiach*). Împotriva Lui se vor ridica împărați și neamuri, însă El este Fiul lui Dumnezeu, și psalmistul cheamă toate popoarele să-L cinstească pe El ca pe Fiul și să-și pună nădejdea în El ca Domn și Dumnezeu. Ca nu cumva, lepădându-se de El, să piară în căile lor[106]. În lucrarea Sa de răscumpărare pe pământ, Mesia va pătimi și, murind drept, va aștepta învierea, iar cu ea și frumusețile veșnice[107]. Pătimirile lui Mesia pentru neamul omenesc vor fi mari. El Se va simți părăsit de Dumnezeu. Vrăjmașii Lui Îl vor ocărî, Îl vor înconjura ca niște câini mulți și Îl vor batjocori pentru nădăjduirea Lui în Domnul. Vor împărți hainele Lui și pentru cămașa Lui vor arunca sorți. În suferința Sa, Pătimitorului I se vor risipi oasele, inima I se va topi ca ceara, limba I se va lipi de grumaz și va fi aruncat în țărâna morții. Însă Domnul nu va lepăda rugăciunea Lui și Îl va auzi. Iar după acestea, El va cânta laudă lui Dumnezeu și Lui I se vor închina toate neamurile[108]. Mesia, Pătimitorul, I Se va aduce jertfă lui Dumnezeu pentru păcatele oamenilor, iar această jertfă va înlocui toate jertfele Vechiului Testament, întrucât va consta în prinosul de bunăvoie al Trupului lui Mesia, iar oamenii care doresc sfințire și mântuire se vor sfinți[109]. Unsul lui Dumnezeu

[105] 2 Rg. 7, 12-16.19.

[106] Ps. 2, 2.7.11-12.

[107] Ps. 15, 8.10-11; *cf.* Fapte 2, 26-29; 13, 35-37.

[108] Ps. 21, 1-31; *cf.* Mt. 27, 46; Mc. 15, 34; In 19, 22-24; Evr. 19, 22-24; Mt. 27, 29-43.

[109] Ps. 39, 6-8, *cf.* Evr. 10, 5-16.

va fi blând și frumos, plin de dreptate blândă. Dreapta Sa va face minuni. Va supune popoarele. Scaunul Său va fi veșnic și neclintit, întrucât El este Domnul, pe Care Dumnezeu Îl unge cu untdelemnul bucuriei. Hainele Sale sunt îmbălsămate cu smirnă și aloe*. Numele Lui va deveni de neuitat, așa că popoarele Îl vor slăvi în vecii vecilor[illegible]. În relația cu Domnul, Mesia Însuși este Domn, și Domnul va pune pe vrăjmașii Lui așternut picioarelor Lui, deoarece El din vecie este Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu. Totuși Mesia nu este doar Domn, ci și Preotul veșnic, Care în veac aduce jertfă pentru păcatele altora: „Tu ești preot în veac, după rânduiala lui Melchisedec"[illegible].

3. *Profeții mesianice la Proroci.* Cu cât omenirea intra mai adânc în istorie și cu cât ramificările păcatului deveneau mai complexe, mai numeroase și mai adânci, cu atât Dumnezeu susținea mai puternic și mai evident nădejdea mesianică a poporului ales, descoperindu-i prin Proroci tot mai clar taina lui Mesia Cel ce va veni. Nădăjduind la Dumnezeu, Prorocii treceau prin epocile întunecate ale viciilor umane și prin ceața roșie a patimilor, vestind zilele lui Mesia și mărturisind că prin numele Său mântuitor toți cei care cred în El vor primi iertarea păcatelor[illegible]. Și pe când sufletele umane se stingeau prin junghiurile cele fără de ieșire ale păcatului și ale morții, Prorocii arătau cu Duhul Sfânt spre poteca șerpuitoare a credinței care duce și aduce la Mesia, Mântuitorul[illegible]. Ei toți au fost trâmbițele Duhului Sfânt care anunță venirea Domnului Mântuitor, cu toate darurile negrăite ale harului Său și cu toate puterile necesare pentru viața veșnică și pentru mântuire.

---

* În Biblia sârbă, *смирна (и касијом)* [n. tr.]

[illegible] Ps. 44, 2-18; *cf.* Evr. 1, 8-9.

[illegible] Ps. 109, 1.3-4; *cf.* Mt. 22, 42-45; Mc. 12, 35-37; Lc. 20, 41-44; Fapte 2, 34-36; Evr. 1, 13; 7, 17.

[illegible] Fapte 3, 24; 10, 43.

[illegible] 2 Pt. 1, 21; Ef. 3, 5

În tânjirea sfântă după Mesia, Prorocul Ioil a profețit că în zilele lui Mesia, Răscumpărătorul, Duhul Sfânt Se va vărsa din belșug peste toți cei care vor crede în El și că se vor mântui toți cei care vor chema numele Lui[174].

În inspirația sa profetică, Prorocul Amos a descoperit că Domnul va ridica cortul cel căzut al lui David, adică Biserica lui Dumnezeu, o va zidi pentru veșnicie, și ea va stăpâni peste toate popoarele[175].

Într-o viziune minunată, Prorocul Osea a profețit că va veni ziua cea mare în care Domnul Dumnezeu va milui și va mântui casa lui Iuda, fiii lui Israel se vor înmulți ca nisipul mării care nu se poate măsura, nici număra, și vor deveni fii ai lui Dumnezeu Celui viu. După multe sminteli și rătăciri, fiii lui Israel se vor întoarce și Îl vor căuta pe Domnul Dumnezeul lor și pe David, împăratul lor. Iar în zilele cele de pe urmă, plini de cuviință se vor apropia de Domnul și de bunătatea Lui, iar El va lega rănile lor și le va vindeca. Le va da viață și cunoașterea lui Dumnezeu. Iar ce este mai important, Mesia îi va izbăvi de iad și de moarte: „Unde este, moarte, biruința ta? Unde-ți sunt chinurile tale?”[176].

Profețiile mesianice ale Prorocului Isaia toate sunt vedenii primite de la Dumnezeu, clar evanghelice, vii și convingătoare, astfel că și Sfinții Părinți, cu bună dreptate, îl numesc Evanghelistul Vechiului Testament. El a prorocit că Mesia Se va naște din Fecioara și Se va numi Emanuel, adică „cu noi este Dumnezeu”[177]. El Se va naște ca prunc, chiar dacă este Fiul lui Dumnezeu. El este „Înger de mare sfat, Sfetnic minunat, Dumnezeu tare, biruitor, Domn al păcii, Părinte al veacului ce va

[174] Ioil 2, 28-32; 3, 1-5; Fapte 2, 16-21.

[175] Am. 9, 11-12; *cf.* Fapte 15-16.

[176] Os. 1, 11.7.10; 3, 4-5; 6, 1-3; 13, 14 [în slavona bisericească: [illegible] („Unde-ți sunt chinurile tale, iadule?”); n.tr.]; *cf.* Rom. 9, 26, 1 Pt. 2, 10; 1 Cor. 15, 4; 15, 45; Evr. 2, 14.

[177] Is. 7, 14; *cf.* Mt. 1, 22-23.

să fie"[178]. „El Se va umple de Duhul Domnului şi va fi uns de El, ca să descopere popoarelor vestea cea bună, să-i vindece pe cei cu inima zdrobită, să propovăduiască celor robiţi slobozire, să-i mângâie pe cei întristaţi, şi să vestească anul plăcut Domnului."[179] El va face mari minuni: „Va deschide ochii orbilor, urechile surzilor, va vindeca pe şchiopi şi gângavi. Frumuseţea lui Dumnezeu va umple lumea, pustiul va înflori ca un trandafir şi bucurie veşnică va fi în Sion"[180]. Blândul Mesia va vesti popoarelor judecata dreaptă. Trestiile „frânte nu le va zdrobi". „Va vesti judecată după adevăr. Domnul va deveni legământul şi lumina popoarelor, ca să deschidă ochii orbilor, să scoată robii din temniţă şi din întuneric pe cei ce zac în el. Va îndrepta orbii pe calea neştiută, înaintea lor va schimba întunericul în lumină şi va netezi cele strâmbe."[181] Domnul Îl va face pe Mesia „Lumina popoarelor, ca să duci mântuirea Mea până la marginile pământului"[182], astfel şi cei care „merg în întuneric vor vedea lumina mare, şi celor ce şed în latura şi în umbra morţii le va răsări lumină"[183], şi „tot pământul se va plini de cunoaşterea Domnului"[184]. Mesia va izbăvi cu mântuire veşnică, şi va deschide calea sfântă pe care nu va merge nimeni necurat, iar în muntele sfânt se va întări templul Domnului şi toate popoarele vor curge într-acolo şi înaintea Lui se va pleca tot genunchiul de pe pământ[185]. Însă Mesia va câştiga răscumpărarea veşnică a oamenilor prin faptul că pe Sine Se va aduce jertfă pentru păcatele lor. El va fi fără slavă, dispreţuit şi lepădat de oameni, ca unul de la care toţi îşi întorc faţa, schimonosit

[178] Is. 9, 6.
[179] Is. 11, 2; 61, 1-2; *cf.* Lc. 4, 13-22
[180] Is. 35, 1-10; *cf.* Mt. 11, 4-5; 15, 30.
[181] Is. 42, 1-7.16; *cf.* Mt. 12, 18-21; Fapte 1, 47; Lc. 4, 18.
[182] Is. 49, 6; *cf.* Fapte 13, 47
[183] Is. 9, 2; *cf.* Mt. 4, 16.
[184] Is. 11, 9.
[185] Is. 2, 2; 11, 9; 35, 8; 45, 17.23.

de bolile și de neputințele noastre. Va fi numărat între făcătorii de rele, oamenii Îl vor disprețui și vor crede că Dumnezeu Îl pedepsește și Îl chinuie. Însă El nu va păcătui și în gura Lui nu va fi înșelăciune, va lua asupra Sa neputințele noastre și bolile noastre le va purta. Va fi străpuns pentru păcatele noastre și zdrobit pentru fărădelegile noastre. Ca un miel spre junghiere va fi adus și ca o oaie înaintea celor ce o tund, ca prin rănile Lui să ne vindecăm. El de bunăvoie Își va da sufletul spre moarte și va fi înmormântat la cei bogați, chiar dacă mormântul Lui va fi rânduit lângă cei fără de lege. Iar când Își va aduce sufletul Său jertfă pentru păcatele lumii, El va vedea pe urmașii Săi cu viață lungă, va îndrepta pe mulți și va lua asupra Sa păcatele lor[186]. Deoarece de bunăvoie Își va da sufletul Său spre moarte, va primi parte printre cei mari și cu cei puternici va împărți prada, astfel proslăvitul Pătimitor va fi subiectul de mirare cuviincioasă, cinstire și nădejde pentru popoare și împărați[187]. Însă împărăția lui Mesia, Pătimitorul, nu va fi pământească, ci duhovnicească și dătătoare de har, plină de cunoașterea Domnului, de dreptate, de adevăr, de înțelepciune, de iubire, de pace, de sfințenie și de lumină, atunci când Mesia, prin Apostolii și urmașii Săi, va chema toate neamurile[188].

Contemporan cu Prorocul Isaia, Prorocul Miheia a profețit că Mesia Se va naște în Betleemul Iudeii, totodată accentuând nașterea veșnică a lui Mesia din Dumnezeu Tatăl. Mesia va întemeia casa veșnică a Domnului și va învăța oamenii căile Sale, îi va aduna laolaltă pe toți cei smeriți, izgoniți și umiliți și va domni în vecii vecilor[189].

---

[186] Is. 52, 14; 53, 2-12; 50, 6; *cf.* In 1, 11; Mt. 8, 17; Rom. 4, 25; 5, 10; 1 Cor. 15, 3; 1 Pt. 2, 24; Mt. 26, 63; 27, 12; Mc. 15, 61; Fapte 8, 32-33; 1 Pt. 2. 23; 1 In 3, 5; Mc. 15, 28; Lc. 22, 37; Mt. 27, 57-59; In 10, 11-18; Mt. 20, 28.

[187] Is. 11, 10; 52, 13-15; 53, 12.

[188] Is. 2, 2-5; 9, 7; 11, 1-9; 49, 6-9; 65, 1; 66, 19.

[189] Mih. 4, 1-7; 5, 2; *cf.* Mt. 2, 5-6; In 7, 42; Lc. 1, 33.

În timpul robiei babiloniene, marea căpetenie a poporului ales, Prorocul Ieremia, a profeţit în vedenia sa îndurerată că va apărea Mesia, Care Se va numi: „Domnul *Jehovah* dreptatea"[190]. El va intemeia un „legământ nou", mai desăvârşit decât cel vechi, care va fi scris în inimile oamenilor. Prin el se vor ierta păcatele oamenilor şi toţi Îl vor cunoaşte pe Domnul. Iar El le va da „o cale şi o inimă, şi legământul va fi legământ veşnic"[191].

În robia babiloniană întunecată, Prorocul Iezechiel îi alina pe semenii săi cu îmbucurătoarea profeţie că Domnul îl va face pe urmaşul robului Său, David, adică pe Mesia, Unicul Păstor, şi va încheia „legământ veşnic", în care toţi vor avea aceeaşi inimă şi duh nou şi vor urma poruncile Domnului şi vor păzi şi împlini legile lui Dumnezeu[192].

Prorocul Daniel, cu sufletul său clarvăzător, cu mare exactitate istorică a profeţit timpul venirii împărăţiei lui Mesia, pe Care Îl numeşte „Fiul Omului". Prorocul cel iubit de Dumnezeu a făcut aceasta în prorocia sa despre şeptimi/săptămâni (la Daniel 9, 24-27 apar şaptezeci de săptămâni, şapte săptămâni şi şaizeci şi două de săptămâni o săptămână), care i-a fost descoperită de vestitorul lui Dumnezeu, Arhanghelul Gavriil[193].

În inspiraţia sa profetică, Prorocul Zaharia a prevăzut viitorul îndepărtat şi a prezis intrarea Mântuitorului în Ierusalim, intrare împărătească şi în acelaşi timp blândă şi smerită, vânzarea Sa pentru treizeci de arginţi, risipirea oilor după ce Păstorul a fost bătut şi străpungerea cu suliţa a coastei Sale[194].

---

[190] Ier. 23, 6.

[191] Ier. 31, 31-34; 32, 39-40; *cf.* Evr. 8, 8; Rom. 11, 27; Evr. 8, 10-11; Fapte 10, 43.

[192] Iez. 37, 24-26; 34, 23-31; 11, 19-20, *cf.* Evr. 13, 20.

[193] Dan. 7, 13; 9, 24-27.

[194] Zah. 9, 9; 11, 12; 13, 7; 12, 10, *cf.* Mt. 21, 5; In 12, 15; Mt. 26, 15.31; Mc. 14, 27; In 19, 37; Apoc. 1, 7.

Prorocul Avacum a propovăduit că Răscumpărătorul va veni fără greş şi nu va întârzia. Prin venirea Sa, pământul se va umple de cunoştinţa slavei Domnului, întocmai ca apele care acoperă adâncul mării, şi dreptul prin credinţa sa în El va fi viu, şi va tresălta de veselie în Dumnezeu, Mântuitorul său[195].

Prorocul Agheu, mângâind poporul care la sfinţirea celui de-al doilea templu din Ierusalim îşi aducea aminte cu durere de splendoarea primului templu, într-o inspiraţie dumnezeiască a proorocit că Domnul, într-un viitor apropiat, va cutremura cerul şi pământul şi cei aleşi din toate neamurile vor veni şi vor umple templul slavei. Iar slava acestuia va fi mai mare decât a celui dintâi, şi în el Se va arăta Răscumpărătorul şi va sălăşlui pacea Sa[196].

Prorocul Maleahi a descoperit în inspiraţia sa profetică prorocia despre Înaintemergătorul, „îngerul" care va veni imediat înaintea Răscumpărătorului şi va găti calea înaintea Lui, Cel care este „Domnul şi Îngerul legământului"[197].

4. *Alte moduri de pregătire a poporului ales.* În pregătirea proniatoare a poporului ales pentru răscumpărarea şi mântuirea care se vor petrece cu ajutorul Răscumpărătorului, Dumnezeu S-a folosit şi de „preînchipuiri [τυποι]", prin care se dădea o proorocie, un indiciu, o pretigurare a Răscumpărătorului, a lucrării sau a împărăţiei Sale, însă nu prin cuvinte, ci prin persoane, evenimente sau lucrări sfinţitoare din Vechiul Testament. Aşadar, referitor la Mesia, unele personaje istorice reprezintă arhetipuri. De exemplu, Melchisedec, regele David sau Prorocul Iona. Prorocul David Îl numeşte pe Mesia, „preot după rânduiala lui Melchisedec"[198]. Alţi proroci Îl numesc pe Mesia „David"[199]. Însuşi Mântuitorul arată că şederea

[195] Avac. 2, 3-4.14; 3, 18; *cf.* Evr. 10, 37; Rom. 1, 17; Gal. 3, 11.

[196] Ag. 2, 7-10; *cf.* Evr. 12, 26.

[197] Mal. 3, 1; 4, 5-6; *cf.* Mt. 11, 10; Mc. 1, 2; Lc. 7, 27; Mt. 17, 10-13; Mc. 9, 11-13; Lc. 1, 17.

[198] Ps. 109; *cf.* Evr. 5, 6; 7, 17;

[199] Ier. 30, 9; Iez. 34, 24.

lui Iona trei zile în pântecele chitului preînchipuie sălăşluirea Sa de trei zile în „inima pământului"[200]. Jertfele din Vechiul Testament, mielul pascal, trecerea prin Marea Roşie, mana, apa din piatră, şarpele de aramă, tăierea împrejur, toate acestea reprezintă, în raport cu Mesia şi cu Împărăţia Lui, preînchipuiri, după cuvintele Apostolului: „Şi toate acestea li s-au întâmplat acelora, ca preînchipuiri [τύποι] ale viitorului, şi au fost scrise spre povăţuirea noastră"[201]. La fel, toată legea de rânduieli a lui Moise, cu toate ritualurile de aducere a jertfelor, curăţirile, stropirile, preînchipuia Împărăţia lui Mesia a Noului Testament. „Legea având umbra bunurilor viitoare, iar nu însuşi chipul lucrurilor"[202], deoarece „însuşi chipul lucrurilor" a fost dat şi descoperit în Biserica lui Hristos, care este trupul Lui[203].

Dumnezeu pregătea poporul ales pentru legea veşnică morală nu doar prin legea rânduielilor, ci şi prin cea morală şi civică, pe care Mesia avea s-o descopere şi să ofere oamenilor puterea dătătoare de har spre îndeplinirea ei. Neputincioasă să dea oamenilor desăvârşire şi să-i mântuiască de păcat şi de moarte, legea Vechiului Testament trezea şi adâncea conştiinţa păcatului, iar prin aceasta aprindea dorul după Răscumpărătorul de păcat şi îi călăuzea pe oameni la credinţa în El[204]. De aceea Apostolul Pavel numeşte legea Vechiului Testament „călăuză spre Hristos [παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν]"[205], căci „sfârşitul legii [τέλος νόμου] este Hristos"[206]. Toţi drepţii Vechiului Testament au devenit şi au fost drepţi prin credinţa în Mesia Cel ce va veni, prin credinţa care i-a călăuzit prin cele mai întunecate chinuri şi i-a ajutat să biruiască toate ispitele[207]. De

---

200 Mt. 12, 40; 16, 4; Lc. 11, 29; 1 Cor. 15, 4; Iona 2, 3.

201 1 Cor. 10, 11; Rom. 15, 4; Gal. 4, 22-31.

202 Evr. 10, 1.

203 Col. 2, 17.

204 Rom. 8, 3; 3, 20; 7, 7-8; Evr. 10, 1.

205 Gal. 3, 24.

206 Rom. 10, 4.

207 Evr. 11, 13.39-40; 12, 1-2.

fapt, toate căile Revelației Vechiului Testament duceau spre Mesia, spre Domnul Iisus. Toate minunile Vechiului Testament arătau la El, cea mai mare Minune. Toți prorocii călăuzeau spre El, Cel mai mare Proroc. Toată preoțimea tânjea după El, Arhiereul cel veșnic. Întreaga credință zorea spre El, Începutul și Sfârșitul credinței. Toată legea aducea la El, Legiuitorul cel veșnic. Toată neputința umană suspina după El, singurul Mântuitor.

51. *Pregătirea păgânilor pentru venirea Mântuitorului și pentru mântuire*

În purtarea Sa de grijă, Domnul, Iubitorul de oameni, a pregătit pentru venirea Mântuitorului și mântuire nu doar poporul ales, ci și pe păgâni, folosindu-Se de mijloace deosebite. Chiar dacă Dumnezeu, după cuvintele Apostolului, „în veacurile trecute, a lăsat ca toate neamurile să meargă în căile lor"[208], și nu le-a dat Revelația nemijlocită, totuși nu i-a lepădat cu totul în păcatul lor, nici nu S-a lăsat nemărturisit[209], ci prin binefacerile Sale i-a pregătit pentru venirea Mântuitorului. Cu dragostea Sa ce poartă de grijă oamenilor, prin natura cea văzută și minunat rânduită și prin legile ei înțelepte, i-a povățuit la cunoașterea și cinstirea Adevăratului Dumnezeu. De aceea ei nu au pretext să se lepede de El[210]. În același timp, în sufletul lor cu chip dumnezeiesc, chiar și întunecat de păcat, aveau învățător netăcut despre Dumnezeu, despre adevărul și bunătatea Sa. Pentru venirea Mântuitorului și pentru mântuire, cu adevărat, au fost pregătiți prin legea morală pe care Dumnezeu a scris-o

[208] Fapte 14, 16

[209] Fapte 14, 17

[210] Rom. 1, 19-20.

în inimile lor şi care a lucrat prin conştiinţa lor[311]. Întreaga istorie a popoarelor antice, călăuzită de Pronia lui Dumnezeu[312], pregătea neamurile pentru venirea Mântuitorului. Însăşi risipirea poporului ales a ajutat la pregătirea păgânilor pentru venirea lui Mesia, fiindcă au cunoscut adevărurile sfinte ale Revelaţiei, întrucât Sfânta Scriptură a fost tradusă în greacă. Cât de mare a fost dorul după Dumnezeu în sufletele păgânilor ne mărturiseşte Sfânta Evanghelie, căci Domnul Hristos, în timpul vieţii Sale pe pământ, întâlnea uneorila păgâni o credinţă uimitoare, pe care nu o găsea nici între fiii poporului ales al lui Dumnezeu. În principiu, Pronia lui Dumnezeu cea de oameni iubitoare a lucrat în sufletele tuturor într-un mod negrăit de înţelept şi milostiv, iar sufletele lor care tânjeau după Dumnezeu, conştient sau inconştient, cu voie sau fără voie, aspirau la Mântuitorul Care avea să vină, şi zoreau spre El cu toate nădăjduirile, suspinările, suferinţele, necazurile, rugăciunile şi lacrimile vărsate noaptea şi la miezul nopţii, alergau spre El, singura Lumină a vieţii şi a adevărului în cele două lumi.

---

[311] Rom. 2, 14-15.

[312] Dan. 2, 21; 4, 14; *cf.* Fericitul Teodoret, *De providentia*, hom. X.

Indice de referințe scripturistice

Indice de referințe scripturistice

Vechiul Testament

Facerea

Ieșirea

Leviticul

Numerii

Deuteronomul

Cartea lui Iosua Navi

Cartea Judecătorilor

Cartea întâi a Regilor

Cartea a doua a Regilor

Cartea a treia a Regilor

Cartea a patra a Regilor

Cartea întâi Paralipomena (întâi a Cronicilor)

Cartea a doua Paralipomena (a doua a Cronicilor)

Cartea lui Neemia
(a doua Ezdra)

Cartea Esterei

Cartea lui Iov

Psalmii

Cartea înţelepciunii lui Isus, fiul lui Sirah (Ecclesiasticul)

Cartea a doua a Macabeilor

Indice de referințe scripturistice

Noul Testament

Sfânta Evanghelie după Matei

Sfânta Evanghelie după Marcu

Sfânta Evanghelie după Luca

Sfânta Evanghelie după Ioan

Faptele Sfinților Apostoli

Epistola către Romani a Sfântului Apostol Pavel

Epistola întâi către Corinteni a Sfântului Apostol Pavel

Epistola a doua către Corinteni a Sfântului Apostol Pavel

Epistola către Galateni a Sfântului Apostol Pavel

Epistola către Efeseni a Sfântului Apostol Pavel

Epistola către Filipeni a Sfântului Apostol Pavel

Epistola către Coloseni a Sfântului Apostol Pavel

Epistola întâi către Tesaloniceni a Sfântului Apostol Pavel

Epistola a doua către Tesaloniceni a Sfântului Apostol Pavel

Epistola întâi către Timotei a Sfântului Apostol Pavel

Epistola a doua către Timotei a Sfântului Apostol Pavel

Epistola către Tit a Sfântului Apostol Pavel

Epistola către Filimon a Sfântului Apostol Pavel

Epistola către Evrei a Sfântului Apostol Pavel

Epistola Sobornicească a Sfântului Apostol Iacov

Întâia Epistolă Sobornicească a Sfântului Apostol Petru

A doua Epistolă Sobornicească a Sfântului Apostol Petru

Întâia Epistolă Sobornicească a Sfântului Apostol Ioan

A doua Epistolă Sobornicească a Sfântului Apostol Ioan

Epistola Sobornicească a Sfântului Apostol Iuda

Apocalipsa Sfântului Ioan Teologul

În colecția *Dogmatica* a apărut:

1. Sfântul Iustin Popovici, *Dogmatica Bisericii Ortodoxe*, vol. I

În pregătire:

2. Sfântul Iustin Popovici, *Dogmatica Bisericii Ortodoxe*, vol. II
3. Sfântul Iustin Popovici, *Dogmatica Bisericii Ortodoxe*, vol. III
4. Arhim. Placide Deseille, *Credința în Cel Nevăzut*
5. Ilarion Alfeyev, *Taina credinței*

Lector: Pr. Alin Marian Pleşa
Redactori: Pr. Cezar Ţăbârnă, Dragoş Dâscă
Corector: Lia Gociu
Tehnoredactor: Ştefan Adăscăliţe
Copertă: Ştefan Pintilie
DTP: Leonard Lunguleac

Editura Doxologia, Cuza-Vodă 51, 700038, IAŞI
Tel.: 0232216693; Fax: 0232216694
http://edituradoxologia.ro
E-mail: editura@doxologia.ro
Editura.Doxologia

grafică de Irina Markovski

Veşnicele adevăruri dogmatice nu sunt nici noţiuni abstracte, nici concluzii silogistice, nici ipoteze logice, ci evenimente şi întâmplări cu tot caracterul lor istoric, nemijlocit şi real, deoarece ele sunt revelate, descoperite, văzute, auzite, realizate între oameni în timp şi spaţiu. De exemplu, dogma Sfintei Treimi este adevăr veşnic, descoperită lumii prin multe apariţii, evenimente şi întâmplări ale Vechiului şi Noului Testament. Dogma Dumnezeu-omului Hristos este întemeiată pe realitatea istorică a lui Iisus din Nazaret, Dumnezeu-omul. Dogma Învierii este întemeiată pe faptul Învierii lui Hristos.

Ce este valabil pentru acestea este valabil şi pentru toate celelalte dogme, pentru că ele toate, începând de la prima până la ultima, sunt întemeiate pe realitatea istorică şi pe caracterul lor evident şi neîndoielnic. Dacă omul se va uita nepărtinitor la sensul şi conţinutul dogmelor Noului Testament, va trebui să constate că ele toate reprezintă şi sunt fapte dumnezeieşti şi divino-umane în hotarele timpului şi spaţiului. Ele pot fi neînţelese de oameni, dar nu pot fi contestate.

Într-adevăr, luptătorii perseverenţi împotriva lui Dumnezeu dezmint şi faptele în sine, chiar dacă le privesc şi le văd cu proprii ochi. Un exemplu clasic sunt fariseii, prototipul tuturor ipocriţilor din toate timpurile. Ei dezmint faptele numai pentru că sunt fapte, numai pentru că vor faptele să nu fie fapte şi încearcă din răsputeri să le transforme în ipoteze, în iluzii, în imaginaţie.

Sfântul Iustin Popovici